Bundel van de Besluitvorming (raad) van 2 juni 2021

1 Opening en vaststelling agenda

2 Vaststellen verslag 28 april 2021

Besluitenlijst_Besluitvorming_(raad)_28_april_2021.docx

3 Hamerstukken

3.1 Zienswijze begroting 2022 VRF

Het DB van de Veiligheidsregio Fryslân heeft de jaarstukken 2020, de eerste wijziging van de begroting 2021 en de begroting 2022-2025 voor het geven van een zienswijze aangeboden aan de gemeenteraad. De zienswijze luidt dat de genoemde stukken ongewijzigd door het Algemeen Bestuur kunnen worden vastgesteld.

Dossier 1292 voorblad

Raadsvoorstel zienswijze VRF jaarrekening 2020 en begroting 2022-2025 ca

Zienswijze aan VRF inzake jaarrekening 2020 en begroting 2022-2025

13106_1 aanbiedingsbrief

3.2 Zienswijze begroting 2022 en meerjarenraming 2023-2025 GR de Marrekrite

Het Dagelijks Bestuur van Recreatieschap Marrekrite vraagt in de brief d.d. 18 maart 2022 aan de raden van de deelnemende gemeenten om een zienswijze uit te brengen naar aanleiding van de concept Begroting 2022 en de Meerjarenraming 2023-2025. Het college stelt aan de raad voor om daarvan gebruik te maken en een zienswijze in te dienen.

Dossier 1288 voorblad

Raadsvoorstel concept-zienswijze begroting 2022 en meerjarenraming 2023-2025 Recreatieschap Marrekrite.docx

Zienswijze begroting 2022 en meerjarenraming 2023-2025 Recreatieschap Marrekrite.docx

Marrekrite begroting 2022

Marrekrite jaarstukken 2020

3.3 Regionale Energiestrategie Fryslan RES 1.0

Door de regiegroep Regionale Energiestrategie is de Regionale Energiestrategie voorbereid en verzoekt de gemeenten, Provincie en het Wetterskip Fryslân om in te stemmen met het 'RES 1.0'. Het RES 1.0 wordt vóór 1 juli 2021 door de regiegroep RES aangeboden aan het nationale programma RES als onderdeel van de afspraken in het Klimaatakkoord. Het college vraagt de gemeenteraad om de RES 1.0 vast te stellen.

Dossier 1257 voorblad

Raadsvoorstel RES Fryslan 1.0.docx

RES aanbiedingsbrief RES.pdf

RES 1.0 RES FRYSLÂN NL.pdf

RES 1.0 RES FRYSLÂN FRIES.pdf

RES FRYSLÂN Achtergronddocumenten.pdf

RES FRYSLÂN Regionale Structuur Warmte.pdf

3.4 Ontwerp verklaring van geen bedenkingen (ontwerp vvgb) voor de bouw van 15 recreatieappartementen Leons 11 te Leons

Bij de Gemeente Leeuwarden is een aanvraag omgevingsvergunning ingediend voor de bouw van 15 recreatieappartementen op het adres Leons 11 te Leons. Het plan voorziet in de realisatie van drie gebouwen met vijftien recreatieappartementen, ter vervanging van bestaande bedrijfsbebouwing op het perceel. Dit verzoek is in strijd met het ter plekke geldende bestemmingsplan ''Bûtengebiet". Aan dit verzoek kan medewerking worden verleend door af te wijken van het bestemmingsplan waarvoor een verklaring van geen bedenkingen van de gemeenteraad is vereist. Het college heeft besloten om aan de gemeenteraad voor te stellen om de ontwerp verklaring van geen bedenkingen vast te stellen om het ontwerpbesluit omgevingsvergunning met de ontwerp verklaring van geen bedenkingen ter visie te kunnen leggen.

Dossier 1296 voorblad

Raadsvoorstel ontwerp vvgb Leon 11 Leons.docx

Ruimtelijke onderbouwing.pdf

Ladderonderbouwing (ladder voor duurzame verstedelijking).pdf

Ontheffing Verordening Romte.pdf

Ontheffingsverzoek Verordening Romte.pdf

Situatietekening bestaand.pdf

Situatietekening nieuw.pdf

Bouwtekening Blok1.pdf

Bouwtekening Blok 2.pdf

Bouwtekening Blok 3.pdf

Impressiebeeld 1_Blok 1.pdf

Impressiebeeld 2 - Blok 1.pdf

Impressiebeeld 3 - Blok 2.pdf

Impressiebeeld 4 - Blok 2.pdf

Impressiebeeld 5 - blok 3.pdf

Impressiebeeld 6 - blok 3.pdf

Impressiebeeld 7 - vogelvluchtperspectief.pdf

Landschapsinrichtingsplan.pdf

Landschapsinrichtingsplan - Beplantingsplan.pdf

Landschapsinrichtingsplan- Beplantingsoorten.pdf

Ecologisch onderzoek.pdf

4 Bespreekpunten

4.1 Raadsvoorstel Rangorde prijsvraag Zalen Schaaf

Als vervolg op de door de raad vastgestelde 1e aanpassing van de visie Speelmanskwartier is er een prijsvraag voor Zalen Schaaf uitgeschreven. Op deze prijsvraag zijn drie geldige inschrijvingen binnengekomen. Deze zijn door de selectiecommissie beoordeeld vanuit vakinhoud. Uitkomst van deze beoordeling is vastgelegd in het juryrapport. De drie inschrijvers hebben vervolgens hun inschrijvingen op 2 maart gepresenteerd aan raadsleden en omwonenden. Op basis van het juryrapport en de bijeenkomst stelt het college de gemeenteraad voor om het advies van de jury inzake de rangorde van de inschrijvingen te volgen.

Dossier 1253 voorblad

Raadsvoorstel vaststellen rangorde inschrijvingen prijsvraag Zalen Schaaf

Rapport selectiecommissie prijsvraag Zalen Schaaf

Brief van Stichting Speelmanskwartier over de Prijsvraag Zalen Schaaf (NB! De overige reeds bekende inspraak reacties kunt u bij de politieke dialoog d.d. 17-05-21)nalezen

4.1.1 Amendement PvdA GL Agora

Amendement Agora.docx

4.1.2 Amendement FNP GBL Lijst058 Ljouwert Schaaf Blijft in Beweging

Het ingediende amendement wordt niet in stemming gebracht omdat het verder strekkende amendement Agora als eerste in stemming is gebracht en de raad dat heeft vastgesteld.

Amendement FNP Ljouwert Schaaf Blijft in Beweging 1.4.docx

5 Moties

5.1 Motie buiten de orde: Ieder kind verdient een goed ontbijt

2021-06-02 Motie Ieder Kind verdient een Goed Ontbijt- D66

5.2 Motie: Vliegbasis

2021-06-02 Motie Gezondheidsaspecten Vliegbasis

6 Sluiting

7 Besluitenlijst 02-06-2021

Besluitenlijst_Besluitvorming_(raad)_2_juni_2021.docx

Gemeente Leeuwarden

Besluitenlijst Besluitvorming (raad)

Datum	28-04-2021
Tijd	19:00 - 21:00
Locatie	Teams
Voorzitter	Sybrand Buma
Aanwezigen	Bauke Aalbers, Anneke Adema, Mirka Antolovic, Pim Astro, Jannie Atsma, Mohammed Benmhammed, Andries Bergsma, Harry Bevers, Sietze Bouma, Irene van Breemen van-Schneider, Sytse Brouwer, Julie Bruijnincx, Eline de de Koning, Sander Douma, Otto van der Galiën van der, Caroline de Groot de, David Hoekstra, Lutz Jacobi, Gijs Jacobse, Tonko Jansen, Cem Kaya, Sikko Klaver, Johan Magré, Aaltsje Meinderts, Fokelien van der Meulen van der-Diever, Femke Molenaar, Carlijn Niesink, Anne Nugteren, Abel Reitsma, Frederik Roelof Rijpma, Lydia van Santen van, Petra van der Sloot van der, Evert Stellingwerf, Jan-Willem Tuininga, Lyda Veldstra, Marcel Visser, Dirk Visser, Petra Vlutters en Ursula de Voogd de

1	**Opening en vaststelling agenda**
	Besluit: Agenda wordt conform vastgesteld.
2	**Installatie fractieassistent Hayo Douwstra (CU)**
	Besluit
	Hayo Douwstra is als fractie assistent door de fractie CU voorgedragen. De commissievoorzitter Petra van der Sloot doet verslag van het onderzoek naar de geloofsbrieven, er zijn geen beletselen en Hayo Douwstra kan toegelaten worden als fractie assistent. Hierna vindt de installatie plaats, Hayo Douwstra legt de eed af.
3	**Afscheid van Serge Hollander**
	Serge Hollander neemt afscheid als raadslid. Hij spreekt de raad toe middels een filmpje. Hierna wordt hij door burgemeester Buma toegesproken en ontvangt hij het afscheidsbord. Tot slot wordt Serge Hollander door Marcel Visser, fractievoorzitter VVD, toegesproken.
4	**Vaststellen verslag 7 april 2021**
	Besluit
	Het verslag wordt conform vastgesteld. Er zijn geen bemerkingen naar aanleiding hiervan.
5	**Hamerstukken**
5.2	**Zienswijze begroting FUMO 2022**
	Het college heeft het voorstel aan de raad gedaan om bij de ontwerpbegroting 2022 een aantal aandachtspunten via een zienswijze onder de aandacht te brengen van het Dagelijks Bestuur van de FUMO.
	Besluit met algemene stemmen: De gemeenteraad besluit om de zienswijze op de ontwerpbegroting 2022 van de FUMO vast te stellen;

5.3 Wijziging van de gemeenschappelijke regeling FUMO

De gemeenschappelijke regeling van de FUMO moet gewijzigd worden met het oog op een nieuw sturings- en financieringsmodel. Het aanpassen van de financieringssystematiek is nodig om eerlijk en transparant te verrekenen met alle deelnemende gemeenten. In de nieuwe systematiek wordt er afgerekend op basis van uitgevoerde taken zodat elke deelnemer betaalt voor de producten die hij afneemt. Gelijktijdig worden er enkele andere wijzigingen voorgesteld. Dit zijn wijzigingen in verband met de Wet normalisering rechtspositie ambtenaren (Wnra), voorbereidingen op het nieuwe stelsel Omgevingswet en enkele redactionele aanpassingen. De raad heeft het instemmingsrecht bij deze wijziging.

Besluit met algemene stemmen:

De gemeenteraad besluit om aan het college van burgemeester en wethouders toestemming te verlenen voor het wijzigen van de gemeenschappelijke regeling Fryske Utfieringstsjinst Miljeu en Omjouwing (FUMO) overeenkomstig de bij dit besluit behorende bijlage 2.

5.4 Zicht op Grond (gebiedsspecifiek beleid)

De gemeente Leeuwarden gaat duurzaam om met de bodem. Daarom werkt de gemeente al jaren met bodemkwaliteitskaarten. Bij de kaarten hoort de bodembeheernota Zicht op Grond, waarin de spelregels voor grondverzet worden vastgelegd. Naast het landelijk geldende, generieke kader wordt voorgesteld om voor bedrijfsterreinen een lokaal, gebiedsspecifiek kader vast te stellen. Zo ontstaat er ruimte voor duurzaam hergebruik van grond. Daarnaast is in Zicht op Grond beschreven op welke wijze afwegingen worden gemaakt op het gebied van bodemsanering. Het college stelt de gemeenteraad voor het gebiedsspecifieke beleid voor hergebruik van de grond vast te stellen.

Besluit met algemene stemmen:

De gemeenteraad besluit het gebiedsspecifieke beleid voor hergebruik van grond, zoals beschreven in de paragrafen 2.1 en 3.2 en bijlage 4.3 en 4.4 van Zicht op Grond, vast te stellen;

5.5 Aanpak coronacrisis: besteding compensatiepakketten, noodfonds en sociaal-economische impulsen

Besluit met algemene stemmen:

1. De gemeenteraad besluit om:
   a. de middelen in de stelpost Corona ter hoogte van een bedrag van € 12.708.000,- vrij te geven conform onderstaande verdeelwijze en de begroting 2021 dienovereenkomstig te wijzingen onder het voorbehoud van vaststelling van de reserve budgetoverheveling bij de jaarstukken 2020:
   i. Arbeidsmarktregio: € 2.100.000,-;
   ii. Zorg: € 3.000.000,-;
   iii. Cultuur : € 2.000.000,-;
   iv. Noodfonds: € 1.000.000,-;
   v. Schuldhulpverlening: € 450.000,-;
   vi. Re-integratie lokaal: € 2.500.000,-

vii. Flankerend beleid private sector MKB: € 500.000;
viii. Verkiezingen: € 158.000,-;

b. in afwijking van de Verordening precariobelasting Leeuwarden 2020 vanwege de uitzonderlijke omstandigheden door de opgelegde beschermingsmaatregelen vanwege COVID-19 een ontheffing te verlenen voor precariobelasting voor terrassen voor het belastingjaar 2021 en de kosten van de maatregelen om de aanslag precariobelasting 2021 te verminderen te ramen op een bedrag van € 200.000,- en deze kosten te dekken uit de onder a. bedoelde middelen voor Flankerend beleid private sector MKB;

c. in afwijking van artikel 8 van de Legesverordening Leeuwarden 2021 vanwege de uitzonderlijke omstandigheden door de opgelegde beschermingsmaatregelen vanwege COVID-19 over te gaan tot het kwijtschelden van te betalen leges voor evenementenvergunning indien evenementen door Corona niet mogelijk zijn in 2021 en de kosten te ramen op een bedrag van € 60.000,- en deze kosten te dekken uit de onder a. bedoelde middelen voor Flankerend beleid private sector MKB;

d. In afwijking van artikel 2:31 van de Algemene Plaatselijke Verordening Leeuwarden vanwege de uitzonderlijke omstandigheden door de opgelegde beschermingsmaatregelen vanwege COVID-19 voor het jaar 2021 toe te staan dat op het terras non-alcoholische spijzen en dranken kunnen worden verstrekt aan personen die geen gebruik maken van de zitplaatsen die aanwezig zijn op het terras.

6 Bespreekstukken

6.1 Ontwerp VVGB verlengen termijn zonnepark Drachtsterweg

Op 23 september 2016 is een tijdelijke omgevingsvergunning verleend voor de realisatie van zonnepark Drachtsterweg te Leeuwarden voor de duur van 10 jaar. Het zonnepark is inmiddels gerealiseerd. Om exploitatie-technische redenen is het wenselijk de vergunde termijn te verlengen van 10 naar 25 jaar. Daartoe is een aanvraag voor een omgevingsvergunning ingediend. Medewerking kan worden verleend maar dan is er wijziging van het bestemmingsplan vereist. Daartoe doet het college een voorstel aan de gemeenteraad om een ontwerp-verklaring van geen bedenkingen tegen deze wijziging ter inzage te leggen.

De gemeenteraad besluit met 37 stemmen voor, 2 stemmen tegen.

Besluit

1. De gemeenteraad besluit om een ontwerp verklaring van geen bedenkingen conform artikel 6.5 lid 1 van het Besluit omgevingsrecht vast te stellen voor het verlengen van de verleende tijdelijke omgevingsvergunning van 10 naar 25 jaar inzake zonnepark Drachtsterweg te Leeuwarden voor ter visie legging;

Stemverklaring

De fractie van GBL stemt tegen, de fractie is van mening dat de looptijd van dit besluit te lang is.

Toezegging

De wethouder zegt toe dat bij nieuwe aanvragen voor zonneparken vanaf de eerste gesprekken tussen gemeente en ontwikkelaar de kwaliteit van het bodemleven aan de orde zal worden gesteld. Aan de ontwikkelaar zal worden meegegeven dat bij het ontwerp van het park hier rekening mee gehouden moet worden.

6.1.1 Motie: Stop gebruik zonnepanelen geproduceerd met dwangarbeid (lijst 058)

Raadslid van der Galiën dient de motie in die wordt mede ingediend door FNP, CDA Leeuwarden, GroenLinks Leeuwarden en PvdD.

Besluit

De raad besluit de motie aan te nemen met 33 stemmen voor en 6 stemmen(GBL en VVD) tegen.

Besluit

* Draagt het college op om zo spoedig mogelijk in overleg met de provincie Fryslân en het Rijk tot maatregelen te komen die garanderen dat er geen subsidiegeld gaat naar zonneparken die gebruik maken van ‘foute’ panelen,
* De raad voor 1 september 2021 te informeren over de voortgang van de uitvoering van deze motie,

En gaat over tot de orde van de dag.

7 Sluiting

Voorzitter sluit de vergadering.

Gemeente Leeuwarden

Besluitvorming (raad)

Dossiernummer	1292
Extern Zaak ID	Z234285-2021
Vertrouwelijk	Nee
Vergaderdatum	2 juni 2021
Agendapunt	3.1
Omschrijving	Zienswijze begroting 2022 VRF
Eigenaar	Bosma, Marten
Portefeuillehouder	Sybrand Buma

Bijlagen
Raadsvoorstel zienswijze VRF jaarrekening 2020 en begroting 2022-2025 ca
Zienswijze aan VRF inzake jaarrekening 2020 en begroting 2022-2025
13106_1 aanbiedingsbrief

Geagendeerd	**Vergaderdatum**
Collegevergadering	26 april 2021
Besluitvorming (raad)	**2 juni 2021**

Toelichting

Het DB van de Veiligheidsregio Fryslân heeft de jaarstukken 2020, de eerste wijziging van de begroting 2021 en de begroting 2022-2025 voor het geven van een zienswijze aangeboden aan de gemeenteraad. De zienswijze luidt dat de genoemde stukken ongewijzigd door het Algemeen Bestuur kunnen worden vastgesteld.

Voorgesteld besluit

1. Aan de gemeenteraad voor te stellen de brief aan de Veiligheidsregio Fryslân met de zienswijze op de jaarstukken 2020, de eerste wijziging van de begroting 2021 en de begroting 2022-2025, vast te stellen;
2. Het raadsvoorstel vast te stellen.

Besluit

De gemeenteraad besluit de brief aan de Veiligheidsregio Fryslân met de zienswijze op de jaarstukken 2020, de eerste wijziging van de begroting 2021 en de begroting 2022-2025, vast te stellen.

Oldehoofsterkerkhof 2
Postbus 21000
8900 JA Leeuwarden
Telefoon 14058

Gemeente Leeuwarden

Raadsvoorstel

Zienswijzen VRF, jaarrekening 2020, 1e wijziging begroting 2021 en begroting 2022-2025
Zaaknummer: Z234285-2021

Aan de gemeenteraad.

Inleiding
Op 26 maart 2021 heeft het Dagelijks Bestuur van de Veiligheidsregio Fryslân de jaarstukken 2020, de 1e wijziging van de begroting 2021 en de begroting 2022-2025 toegestuurd met daarbij het verzoek om op deze drie documenten een zienswijze te geven. Hierna komt elk van de drie genoemde documenten aan de orde.

Jaarstukken 2020
In de aanbiedingsbrief wordt door de VRF gewezen op het zeer bijzondere jaar 2020 voor de Veiligheidsregio Fryslân vanwege de bestrijding van het coronavirus. Er is in dat verband een grote en belangrijke inzet gepleegd door medewerkers van de VRF en daarvoor willen wij onze waardering uitspreken. Het positieve resultaat ad. € 3,79 mln. is voor een groot deel het gevolg van het niet kunnen uitvoeren van activiteiten vanwege de inzet voor de coronacrisis of vanwege de overheidsmaatregelen de zijn getroffen om het verspreiden van het virus tegen te gaan. Het is daarom begrijpelijk om een groot deel van het resultaat door te schuiven naar 2021 voor het dekken van kosten van inhaal activiteiten. Wel was het transparanter geweest om bij de analyse van het resultaat 2020 direct aan te geven welk deel daarvan doorgeschoven wordt in de resultaatbestemming. Nu is die relatie tussen enerzijds samenstelling van het resultaat en anderzijds de bestemming van dat resultaat niet goed zichtbaar; dat geldt met name voor de bestemming van het deel-resultaat Brandweer.

Wij kunnen eveneens instemmen met de storting van het restant van het rekeningresultaat in de egalisatiereserve. Het op weer peil brengen van deze reserve zodat toekomstige incidentele tegenvallers door de VRF zelf opgevangen kunnen worden achten wij van belang.

1e Begrotingswijziging 2021
De voorgestelde begrotingswijziging is grotendeels een vervolg op de bestemming van het resultaat 2020. Uit de wijziging blijkt voor welke inhaal activiteiten het bestemde resultaat zal worden ingezet in 2021. Wij stemmen in met de voorgestelde wijziging van de begroting 2021, maar willen de VRF wel verzoeken om in een volgende aanbiedingsbrief nader inzicht te bieden in de aanwending van de middelen die in bestemmingsreserves zijn ondergebracht.

Begroting 2022-2025
Het belangrijkste aspect van de begroting 2022-2025 staat in de aanbiedingsbrief, namelijk dat door het constant houden van de gemeentelijke bijdrage (m.u.v. jaarschijf 2025, daarover hierna meer) in de begroting 2022-2025 structurele ruimte ontstaat. Dit structurele begrotingsoverschot ontstaat door de lagere stijging van lonen en prijzen dan waarmee in de meerjarenraming rekening is gehouden én door de lagere rentekosten. Wij kunnen instemmen met het voorstel om die ruimte de komende jaren te benutten voor het uitvoeren van de onderdelen uit het project Toekomstbestendige Bedrijfsvoering waarvoor nog geen dekking beschikbaar is gesteld. Op basis van de begroting 2022-2025 ontstaat in 2022 een structurele ruimte van ongeveer € 1,21 mln. Daarmee kunnen de kosten van het toekomstbestendig maken van de bedrijfsvoering gedekt worden; die kosten zijn vorig geraamd op eveneens € 1,2 mln. structureel. Wij kunnen instemmen met deze systematiek.

In de aanbiedingsbrief wordt het voorgaande ruim voldoende toegelicht, maar naar aanleiding hiervan nog het volgende. Het financieel beleid van de gemeente Leeuwarden is erop gericht dat het laatste jaar van de meerjarenraming structureel en reëel in evenwicht is. In dat verband zijn de financiële ontwikkelingen in alle jaren van de meerjarenraming van belang. Daarom willen we de VRF verzoeken om in een volgende aanbiedingsbrief naast een toelichting op de ontwikkelingen in het begrotingsjaar, ook de financiële ontwikkelingen in de jaren daarna net zo uitvoerig aan de orde te laten komen.

Wij stellen voor om het voorgaande door middel van een brief aan de VRF als zienswijze van de gemeenteraad van de gemeente Leeuwarden kenbaar te maken.

Financiën
Met betrekking tot de laatste jaarschijf 2025 tenslotte nog het volgende. Toevoeging in de meerjarenraming van die jaarschijf betekent een verhoging van de bijdrage van de gemeente Leeuwarden met € 412.000 ten opzichte van 2024 i.v.m. een aanpassing aan loon- en prijsstijging. Daarnaast is er sprake van een stijging als gevolg van eerder genomen besluiten door het Algemeen Bestuur van de VRF. De kostenstijging voor 2025 is dan als volgt opgebouwd:

Beleidsmatige uitzetting, Dekkingsplan 2.0	€ 87.000
Loonkostenstijging 2024 naar 2025	€ 238.000
Prijsstijging 2024 naar 2025	€ 87.000

Deze kostenstijging in 2025 zal worden verwerkt in de financiële positie ten behoeve van (onze) begroting 2022-2025. De gevraagde bijdrage voor 2022 kan ten laste van het bestaande budget in onze meerjarenraming worden gebracht.

Leeuwarden, 26 april 2021,

burgemeester en wethouders van Leeuwarden,

burgemeester.

secretaris.

**Dit document is rechtsgeldig digitaal ondertekend.*

Oldehoofsterkerkhof 2
Postbus 21000
8900 JA Leeuwarden
Telefoon 14 058

www.leeuwarden.nl
E-mail gemeente@leeuwarden.nl

KVK-nummer 59734817
BTW-nummer NL 0019.03.664.B01

Gemeente Leeuwarden

Veiligheidsregio Fryslân
De heer S. van Haersma Buma
Postbus 612
8901 BK LEEUWARDEN

Onderwerp	zienswijze Jaarstukken 2020, 1e wijziging begr. 2021, Begroting 2022-2025
Uw kenmerk	UIT/21013106/DIR
Ons kenmerk	Z234285-2021
Dienst	Concernstaf
Sector	Concernstaf
Contact	Marten Bosma, 058 233 8821
WhatsApp	
Bijlagen	
Datum	2 juni 2021

Geachte heer Van Haersma Buma,

In de vergadering van 2 juni 2021 hebben wij de Jaarstukken 2020, de 1e wijziging van de begroting 2021 en de Begroting 2022-2025 van de Veiligheidsregio Fryslân (hierna VRF) behandeld. Met deze brief wordt de zienswijze van gemeenteraad van de gemeente Leeuwarden aan u kenbaar gemaakt.

Jaarstukken 2020
In uw aanbiedingsbrief van 26 maart merkt u terecht op dat 2020 een zeer bijzonder jaar is geweest voor de VRF. De bestrijding van het coronavirus heeft veel inzet gevraagd van de medewerkers van de VRF. Wij willen onze waardering daarvoor uitspreken.

Het positieve resultaat van € 3,79 mln. dat behaald is over 2020, is voor een groot deel ontstaan als gevolg van het niet kunnen uitvoeren van activiteiten vanwege de inzet voor de coronacrisis of vanwege overheidsmaatregelen die zijn getroffen om verspreiding van het virus tegen te gaan. Het is daarom begrijpelijk om een deel van het resultaat door te schuiven naar 2021 voor het dekken van kosten van inhaal activiteiten. Wel was het transparanter geweest om bij de analyse van het resultaat 2020 direct aan te geven welk deel daarvan meegenomen wordt in de resultaatbestemming. Nu is die relatie tussen enerzijds samenstelling van het resultaat en anderzijds de bestemming van dat resultaat niet in alle gevallen goed zichtbaar. Met de storting van het restant van het rekeningresultaat in de egalisatiereserve kunnen wij ook instemmen. Het op weer peil brengen van deze reserve zodat toekomstige incidentele tegenvallers door de VRF zelf opgevangen kunnen worden achten wij van belang.

1e Begrotingswijziging 2021
De voorgestelde begrotingswijziging is grotendeels een vervolg op de bestemming van het resultaat 2020. Uit de wijziging blijkt voor welke inhaal

activiteiten het bestemde resultaat zal worden ingezet in 2021. Wij stemmen in met de voorgestelde wijziging van de begroting 2021, maar willen u wel verzoeken om in een volgende aanbiedingsbrief nader inzicht te bieden in de aanwending van de middelen die in bestemmingsreserves zijn ondergebracht.

Begroting 2022-2025
Het belangrijkste aspect van de begroting 2022-2025 staat in de aanbiedingsbrief, namelijk dat door het constant houden van de gemeentelijke bijdrage in de begroting 2022-2025 structurele ruimte ontstaat. Wij kunnen instemmen met het voorstel om die ruimte de komende jaren te benutten voor het uitvoeren van de onderdelen uit het project Toekomst Bestendige Bedrijfsvoering waarvoor nog geen financiële dekking beschikbaar is. Op basis van de begroting 2022-2025 ontstaat in 2022 een structurele ruimte van ongeveer € 1,2 mln. Daarmee kunnen de kosten van het (verder) toekomstbestendig maken van de bedrijfsvoering gedekt worden; die kosten zijn vorig jaar eveneens op € 1,2 mln. structureel geraamd.

In de aanbiedingsbrief wordt het voorgaande ruim voldoende toegelicht, maar naar aanleiding hiervan vragen wij wel uw aandacht voor het volgende. Het financieel beleid van de gemeente Leeuwarden is erop gericht dat het laatste jaar van onze meerjarenraming structureel en reëel in evenwicht is. In dat verband zijn de financiële ontwikkelingen in alle jaren van de meerjarenraming van belang. Daarom zien wij graag dat in een volgende aanbiedingsbrief naast een toelichting op de ontwikkelingen in het begrotingsjaar, ook de financiële ontwikkelingen in de jaren daarna net zo uitvoerig aan de orde komen.

Met in achtneming van de verzoeken ten aanzien een volgende aanbiedingsbrief luidt samengevat de zienswijze van de gemeenteraad van de gemeente Leeuwarden, dat de ingediende stukken ongewijzigd door het Algemeen Bestuur kunnen worden vastgesteld.

Wij gaan er van uit dat wij u hiermee voldoende hebben geïnformeerd en wensen u verder veel succes toe bij het afronden van de besluitvorming.

Hoogachtend,

Namens de gemeenteraad,

Voorzitter,

Griffier.

VEILIGHEIDSREGIO FRYSLÂN

Postbus 612
8901 BK Leeuwarden
T 088 22 99 999
E info@vrfryslan.nl
I www.veiligheidsregiofryslan.nl

Bezoekadres:
Harlingertrekweg 58
Leeuwarden

BTW nr: NL8173.71.072.B01
BIC: BNGHNL2G
IBAN: NL65 BNGH 028.51.28.647
KvK nr: 011 75 778

Aan de colleges van b&w en de gemeenteraden van de Friese gemeenten

Datum	Uw kenmerk	Uw brief van	Ons kenmerk	Bijlagen
26 maart 2021			UIT/21013106/DIR	
			Behandeld door	**Doorkiesnummer**
			A. Julianus	088 22 99 078
Onderwerp			**E-mail**	
Aanbiedingsbrief begroting 2022, jaarstukken 2020 en eerste begrotingswijziging 2021			a.julianus@vrfryslan.nl	

Geacht college, geachte raad,

Veiligheidsregio Fryslân levert een bijdrage aan een veilig en gezond Fryslân. Door de huidige coronacrisis is ons werk anders en zichtbaarder geworden. Wij blijven uw uitvoeringsorganisatie op het gebied van brandweerzorg, publieke gezondheidszorg, jeugdgezondheidszorg en crisisbeheersing. Met deze brief en bijlagen maken wij onze bijdrage aan een veilig en gezond Fryslân zichtbaar voor u.

Dat doen we aan de hand van drie documenten. De resultaten die we in 2020 hebben behaald, verantwoorden wij via de *jaarstukken*. Onze plannen voor 2022 staan in de *begroting*. De impact van eerdere besluiten op de lopende begroting zijn vertaald in de eerste *begrotingswijziging* van 2021. Op deze drie stukken ontvangen wij graag uw zienswijze.

Samenvatting

De jaren 2020, 2021 en 2022 laten relatief grote financiële afwijkingen zien. Dit heeft een aantal redenen:

- meerkosten ten gevolge van de coronacrisis (compensatie door ministerie VWS in 2020 en 2021)
- in te halen werk (uitgesteld vanwege drukte met corona)
- vrijval van kapitaallasten
- autonome ontwikkelingen (lagere loon/prijsontwikkeling en lagere rente)
- investeringen in 2022 in informatiemanagement (conform eerder genomen besluiten)
- ombuigingen bij de brandweer vanwege structureel teruglopende inkomsten

Genoemde ontwikkelingen maken het mogelijk om de gemeentelijke bijdragen in 2022 op hetzelfde niveau te houden én de egalisatiereserve aan te vullen tot iets boven de onderkant van de afgesproken bandbreedte (2 - 5%). Bovendien kan met ingang van 2023 de bekostiging van de eerder afgesproken investering in toekomstbestendige bedrijfsvoering (in totaal € 1,2 miljoen structureel) plaatsvinden zonder verhoging van de gemeentelijke bijdragen.

Wij verwachten hiermee nadrukkelijk tegemoet te komen aan de door gemeenteraden ingediende zienswijzen: we zijn kritisch op de kostenontwikkeling, brengen de egalisatiereserve binnen de gewenste bandbreedte, vangen voorgestelde uitzettingen zelf op en realiseren ombuigingen bij de brandweer van ruim € 400.000. Uiteraard blijft waakzaamheid geboden, maar de voorliggende stukken bieden een goed perspectief.

Tabel: ontwikkeling resultaat en egalisatiereserve 2020 – 2022 (in miljoenen euro's)

	Bedrag	Bestemmings-reserve (€)	Egalisatie-reserve (€)	Egalisatie-reserve (%)
Jaarrekening 2020				
Saldo egalisatiereserve 31-12-2020			0,43	0,5%
Resultaat	+3,79			
Inhalen/bestemmingsreserve	-2,85	+2,85		
Naar egalisatiereserve	- 0,94		+0,94	
1e Begrotingswijziging 2021				
Saldo egalisatiereserve 01-01-2021			+1,37	1,6 %
Vrijval kapitaallasten	+0,59			
Autonome ontwikkelingen (lage rente)	+0,30			
Diverse mutaties	-0,16			
Naar egalisatiereserve	-0,73		+0,73	
Begroting 2022				
Saldo egalisatiereserve 01-01-2022			+2,10	2,4%
Autonome ontwikkelingen kaderbrief	+0,65			
Autonome ontwikkelingen (oa. lage rente)	+0,56			
Informatiemanagement incidenteel	-0,48			
Informatiemanagement structureel	-0,34			
Naar egalisatiereserve	-0,39		+0,39	
Saldo egalisatiereserve 31-12-2022			+2,49	2,9 %

Jaarstukken 2020
Onze jaarstukken laten veel corona gerelateerde activiteiten zien. GGD Fryslân heeft een spilfunctie in het bestrijden van het coronavirus in onze provincie. Belangrijke taken zijn de advisering over infectieziektebestrijding, verschaffen van epidemiologisch inzicht, het testen, het uitvoeren van bron- en contactonderzoek en de voorbereiding op de vaccinatiecampagne.

Ook op de rest van de organisatie heeft de coronacrisis impact gehad. De crisisorganisatie heeft vrijwel het gehele jaar op volle toeren gedraaid. En de ondersteunende diensten hadden hun handen vol aan het inrichten van testlocaties, het afhandelen van persvragen en het werven van meer dan 300 nieuwe medewerkers. Ondertussen bleven de vitale processen in de lucht, en hadden we te maken met andere incidenten naast de coronacrisis die ook goed gecoördineerd bestreden dienden te worden.

Deze extra inzet heeft € 12,5 miljoen aan extra kosten met zich meegebracht. Veiligheidsregio Fryslân heeft een coördinerende rol gespeeld bij het maken van afspraken met het ministerie over de wijze van declareren. Het resultaat hiervan is dat alle coronakosten die voortkomen uit de landelijke opdracht, kunnen worden gedeclareerd bij het Rijk.

Voor de overige taken resteert een positief resultaat van € 3,79 miljoen. Dit is te verklaren doordat veel regulier werk is blijven liggen vanwege de inzet voor de coronacrisis. Het voorstel is om dit resultaat te reserveren voor met name het inhalen van werk (€ 2, 31 miljoen) en voor de toekomstige kosten van het verplichte zogenaamde 2e loopbaanbeleid bij de brandweer (€ 0,54 miljoen). Het restant van € 0,94 miljoen kan worden toegevoegd aan de egalisatiereserve. *Dit zorgt ervoor dat de egalisatiereserve wordt aangevuld richting de afgesproken ondergrens.*

Eerste begrotingswijziging 2021
Met de eerste begrotingswijziging van 2021 brengen we de lopende begroting in lijn met begroting van 2022. Denk daarbij aan de incidentele investering in de Omgevingswet, een hogere uitkering van het Rijk en de start van de noodzakelijke beleidsvoorstellen informatiemanagement. Daarnaast wordt een deel van de in de jaarrekening gereserveerde middelen voor met name in te halen werk uit de reserves gehaald. Ten slotte is er een voordeel op kapitaallasten en rente.

Per saldo leiden deze aanpassingen tot een voordeel van € 0,73 miljoen. Wij stellen voor om deze toe te voegen aan de egalisatiereserve. *Daarmee komt de egalisatiereserve iets boven de afgesproken ondergrens van 2% van het begrotingstotaal.*

Begroting 2022
De kosten voor indexatie materiële kosten zijn gebaseerd op landelijke indexcijfers. Omdat deze bekend worden na het opstellen van de kaderbrief, worden de daadwerkelijke implicaties pas in de begroting zichtbaar. We constateren naast de in de kaderbrief benoemde structurele meevaller van € 0,65 miljoen een structurele meevaller op de autonome kosten van € 0,56 miljoen. Dit komt voornamelijk door lagere rentelasten.

Bij de vaststelling van de begroting 2021 heeft het Algemeen bestuur ingestemd met een structurele kwaliteitsinjectie van € 2,5 miljoen in de ondersteunende diensten voor toekomstbestendige bedrijfsvoering. € 1,3 miljoen daarvan werd direct beschikbaar gesteld, de overige € 1,2 miljoen voor informatiemanagement vroeg om nadere onderbouwing. Een deel van deze onderbouwing is inmiddels via beleidsvoorstellen gepresenteerd aan ons bestuur. Het Algemeen bestuur heeft daarom besloten de bedragen hiervoor op te nemen in de begroting 2022. Wij merken op dat u de bedragen voor deze afgesproken investering in informatiemanagement via de begroting voor het eerst onder ogen krijgt.

Per saldo betekent bovenstaande dat eind 2022 zo'n € 0,39 miljoen wordt toegevoegd aan de egalisatiereserve*. Daarmee komt de egalisatiereserve op 2,9% van het begrotingstotaal.*

Egalisatiereserve
Met de toevoegingen aan de egalisatiereserve is de stand eind 2022 boven de gewenste minimale 2%. Gelet op de risico's die we in de drie documenten benoemen en de onzekerheden rondom de coronacrisis achten wij dit percentage minimaal nodig. Er is namelijk nog veel onduidelijk over de toekomstige coronakosten en de afwikkeling van de coronavirusbestrijding als het merendeel van de bevolking straks is gevaccineerd. Ook valt niet uit te sluiten dat tijdens de hectiek in het begin van de crisis besluiten zijn genomen die langer zullen doorwerken, zoals lopende huurcontracten of zieke medewerkers waarvan contracten niet op het gewenste moment kunnen worden beëindigd.

Zienswijze
Wanneer wij uw zienswijze uiterlijk 25 mei ontvangen, kunnen we deze meenemen in het voorstel aan het Algemeen bestuur. Het definitieve besluit over jaarstukken, begrotingswijziging en begroting vindt plaats op 8 juli a.s.

Mocht u vragen hebben, neemt u dan contact op met Anneree Julianus, beleidsadviseur planning & control. Zij is te bereiken via a.julianus@vrfryslan.nl of via 088 229 9078.

Met hartelijke groet,
namens het dagelijks bestuur

mr. S. van Haersma Buma

Gemeente Leeuwarden

Besluitvorming (raad)

Dossiernummer	1288
Extern Zaak ID	Z234708-2021
Vertrouwelijk	Nee
Vergaderdatum	2 juni 2021
Agendapunt	3.2
Omschrijving	Zienswijze begroting 2022 en meerjarenraming 2023-2025 GR de Marrekrite
Eigenaar	van der Zee, Age van der
Portefeuillehouder	Bert Wassink

Bijlagen
Raadsvoorstel concept-zienswijze begroting 2022 en meerjarenraming 2023-2025 Recreatieschap Marrekrite.docx
Zienswijze begroting 2022 en meerjarenraming 2023-2025 Recreatieschap Marrekrite.docx
Marrekrite begroting 2022
Marrekrite jaarstukken 2020

Geagendeerd	**Vergaderdatum**
Collegevergadering	26 april 2021
Besluitvorming (raad)	**2 juni 2021**

Toelichting

Het Dagelijks Bestuur van Recreatieschap Marrekrite vraagt in de brief d.d. 18 maart 2022 aan de raden van de deelnemende gemeenten om een zienswijze uit te brengen naar aanleiding van de concept Begroting 2022 en de Meerjarenraming 2023-2025. Het college stelt aan de raad voor om daarvan gebruik te maken en een zienswijze in te dienen.

Voorgesteld besluit

1. Aan de gemeenteraad voor te stellen om de zienswijze op de concept Begroting 2022 en de Meerjarenraming 2023-2025 van Recreatieschap Marrekrite vast te stellen.

Besluit

De gemeenteraad besluit om de zienswijze op de concept Begroting 2022 en de Meerjarenraming 2023-2025 van Recreatieschap Marrekrite vast te stellen.

Gemeente Leeuwarden

Toelichting

Stemverklaring van de FNP, De fractie stemt in met de zienswijze. De fractie stelt een nadere toelichting van de Marrekrite op het beleid op prijs, in een bijeenkomst van de raad.

Oldehoofsterkerkhof 2
Postbus 21000
8900 JA Leeuwarden
Telefoon 14058

Gemeente Leeuwarden

Raadsvoorstel

Concept Begroting 2022 en de Meerjarenraming 2023-2025 van Recreatieschap Marrekrite

Zaaknummer: Z234708-2021

Aan de gemeenteraad.

Inleiding
Het Dagelijks Bestuur van Recreatieschap Marrekrite stelt in een brief d.d. 18 maart 2021 de raden van de deelnemende gemeenten en provincie Fryslân in de gelegenheid om een zienswijze uit te brengen naar aanleiding van de concept Begroting 2022 en de Meerjarenraming 2023-2025. We stellen voor om daarvan gebruik te maken en een zienswijze in te dienen met onderstaande strekking.

Wederom complimenten aan de Marrekrite voor het vroegtijdig aanleveren van de stukken aangaande jaarrekening 2020 en concept begroting 2022 en meerjarenbegroting 2023-2025.

Bij de concept Begroting 2022 en de Meerjarenraming 2023-2025 die Recreatieschap Marrekrite aan ons voorgelegd heeft, hebben wij de volgende kanttekeningen:

1. Wij steunen het voorstel het eigen vermogen van de gemeenschappelijke regeling af te bouwen tot een meer realistische waarde, maar wij vragen ons af of een nadere onderbouwing is te geven bij het voorstel de teruggave van het eigen vermogen te beperken tot € 250.000,- per jaar in de komende vier jaar.
2. Programma baggeren:
    a. Het definitief baggerplan moet het bestuur nog vaststellen. Kunnen wij er vanuit gaan, dat de jaarlast van €0,3 mln. een realistische inschatting is en dat het baggerplan in de loop van het jaar 2021 definitief kan worden vastgesteld? Wij gaan ervan uit dat een meerjarig onderhoudsplan wordt opgesteld.
3. Wij zouden graag een beleidsmatige meerjarenraming opgesteld zien worden.
4. Wij stellen voor een toekomstvisie voor de Marrekrite op te stellen die verder reikt dat 2026.

Beoogd effect
Door het indienen van een zienswijze heeft de gemeenteraad een belangrijk sturingsinstrument met betrekking tot de verbonden partijen en kan hij zijn invloed doen laten gelden.

Jaarrekening 2020
Het onverdeeld resultaat over 2020 bedraagt € 422.644,-.

Het dagelijks bestuur stelt het algemeen bestuur voor het onverdeelde rekeningsaldo 2020 van € 422.644 uit te keren aan de deelnemers naar rato

van de geldende deelnemersbijdrageregeling. Voor onze gemeente betekent dit dat wij in 2021 € 42.409,77 (10,03%) terugontvangen.

In de jaarrekening wordt in algemene termen verantwoording afgelegd over de prestaties in 2020.

Begroting 2022 en meerjarenbegroting 2023-2025

Ad. 1. Teruggave eigen vermogen
Vorig jaar heeft de gemeente Leeuwarden middels de zienswijze, behorende bij de begroting 2021 en meerjarenbegroting 2022-2045, het algemeen bestuur voorgesteld het surplus op het eigen vermogen terug te betalen aan de deelnemers. In feite betreft dit in de loop van lange jaren teveel betaalde bijdragen van de deelnemers. Op voorspraak van het dagelijks bestuur is hiertoe toen niet besloten.
Het doet ons deugd te constateren, dat onze aanbeveling van vorig jaar alsnog wordt overgenomen. De Marrekrite gaat gefaseerd over tot het afbouwen van het eigen vermogen, stand 31-12-2020 ruim € 4,7 miljoen.
Een afbouw van € 250.000 per jaar vindt de Marrekrite nu passend, en stelt dit voor aan het AB voor de komende vier jaar.

Ad. 2. Programma baggeren

a. Het definitieve baggerplan moet het bestuur nog vaststellen en is afhankelijk van de 0-meting en het verloop in de komende jaren van de gemeten diepten bij de verschillende voorzieningen en de keuzes die het bestuur daarbij maakt. Toch wordt voorgesteld om voor dit doel nu al te komen tot een uitzetting van de deelnemersbijdragen van € 144.000,- naar € 300.000,- per jaar.
b. De Marrekrite stelt voor de reserve baggeren op te heffen en het saldo over te hevelen naar de Algemene Reserve. Ons inziens dient de reserve baggeren overeenkomstig het Besluit Begroting en Verantwoording te worden opgeheven en dienen deze middelen te worden overgeheveld naar een voorziening die moet worden gevoed conform een meerjarig onderhoudsplan.

Ad.3. Een beleidsmatige meerjarenraming ontbreekt.
Het ontbreken van een beleidsmatige toelichting maakt het lastig een goed oordeel te vormen worden over de resultaten van de Marrekrite. Een paar voorbeelden:

- Pagina 18: opgaven aanlegvoorzieningen: informatie over de 3-w-vragen ontbreekt. Welke aanlegvoorzieningen wil de Marrekrite aanpakken de komende jaren? Hoever is Marrekrite met de vervanging van steigers door de betonnen damwanden? Hoeveel procent is gerealiseerd en hoeveel procent moet nog? Wat zijn de investeringsopgaven?
- Pagina's 36-37-38: toelichting wenselijk op de 3-w-vragen: m.b.t. marboeien, vuilwaterinname. Het illegaal lozen door pleziervaart is een probleem. Oplossing kan zijn: uitbreiding inzet van de vuilwaterboot en Hûskes. Wat gaat de Marrekrite aan dit probleem doen de komende jaren?

We vragen om die reden een beleidsmatige meerjarenraming op te stellen.

Ad.4. Toekomstvisie De Marrekrite na 2026.
Vanaf 2026 zijn er volgens de Marrekrite gedurende 20 jaar geen nieuwe investeringen nodig in de aanlegvoorzieningen en is er geen onderhoud nodig aan de damwanden. Betekent dit niet dat een herbezinning nodig is op de kerntaken van Marrekrite vanaf 2026. Een toekomstvisie kan daarbij van dienst zijn.

Financien

Deelnemersbijdrage Leeuwarden					
Jaar	Waterrecreatie	Landrecreatie	Baggeren	OH Land	Totaal
2021	106.937	8.355	14.161	12.298	141.751
2022	92.416	8.522	29.417	14.231	144.586
2023	94.265	8.693	30.005	14.515	147.478
2024	96.150	8.866	30.605	14.806	150.427
2025	98.073	9.044	31.217	15.102	153.436

- Een jaarlijkse verhoging van 2% betekent voor de gemeente Leeuwarden een jaarlijkse verhoging van ongeveer € 3.000,-.
- De bijdrage baggeren wordt structureel opgehoogd, maar dit nadeel wordt weer opgevangen door een lagere bijdrage waterrecreatie.

Totaal overzicht bijdrage Leeuwarden aan Recreatieschap Marrekrite in meerjarig perspectief. (In het overzicht de positieve afrekening 2020 meegenomen)

Hierbij is rekening gehouden met:

- De jaarlijkse verhoging van 2%;
- Het terugbetalen van de jaarrekeningresultaten aan de deelnemers, en;
- Het jaarlijks terugbetalen van € 250.000,- uit het eigen vermogen van de Marrekrite.

jaar	Bijdrage Leeuwarden	Aandeel L'wrd in resultaat	Aandeel L'wrd in teruggaaf € 250.000	Totaal terug	Totaal bijdrage L'wrd
2020		-42.410		-42.410	**-42.410**
2021	141.751	-18.895	0	-18.895	**122.856**
2022	144.586	-7.242	-25.075	-32.317	**112.269**
2023	147.478	-4.065	-25.075	-29.140	**118.338**
2024	150.427	-3.335	-25.075	-28.410	**122.017**
2025	153.436	-1.112	-25.075	-26.187	**127.249**

Conclusie is dat er een besparing optreedt in de bijdrage aan het recreatieschap in meerjarig perspectief. Dit voordeel komt ten gunste van de algemene middelen.

Uitvoering/planning

- Recreatieschap Marrekrite vraagt aan de deelnemende gemeenten om vóór 28 mei 2021 een zienswijze in te dienen.
- Op 09 juni 2021 neemt AB Recreatieschap Marrekrite een besluit over de Begroting 2022 en Meerjarenraming 2023-2025.
- De zienswijzen van de deelnemende gemeenten worden in de week voor de AB-vergadering met de vergaderstukken meegestuurd.
- Het Algemeen Bestuur Recreatieschap Marrekrite stelt de begroting 2022 uiterlijk 15 juli vast.
- Het dagelijks bestuur Recreatieschap Marrekrite zendt de begroting binnen twee weken na vaststelling, doch in ieder geval vóór 1 augustus van het jaar voorafgaande aan dat waarvoor de begroting dient, aan de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties.

Leeuwarden, 26 april 2021,

burgemeester en wethouders van Leeuwarden,

burgemeester.

secretaris.

**Dit document is rechtsgeldig digitaal ondertekend.*

Gemeenteraad van Leeuwarden
Hofplein 38
Postbus 21000
8900 JA Leeuwarden
Telefoon 14058

Dagelijks Bestuur van Recreatieschap Marrekrite
t.a.v. de heer L. Touwen
Emmakade 87A
8921 AH LEEUWARDEN

Onderwerp Verzoek zienswijze concept Begroting 2022 en Meerjarenraming 2023-2025
Uw kenmerk
Ons kenmerk Z234708-2021
Sector Gebiedszaken, Economie en Bedrijfsvoering
Team Economische zaken
Bijlagen
Datum Juni 2020, verzonden:

Geachte leden van het Dagelijks Bestuur,

E-mail gemeente@leeuwarden.nl
www.leeuwarden.nl

In uw brief d.d. 18 maart 2021 stelt u de deelnemers van het Recreatieschap Marrekrite in de gelegenheid om een zienswijze uit te brengen naar aanleiding van de concept Begroting 2022 en de Meerjarenraming 2023-2025. Wij willen daar graag gebruik van maken en onderstaande zienswijze aan uw bestuur meegeven.

Wederom willen wij u complimenteren voor het vroegtijdig aanleveren van de stukken aangaande de jaarrekening 2020, de concept begroting 2022 en de meerjarenbegroting 2023-2025.

Bij de concept Begroting 2022 en de Meerjarenraming 2023-2025 die het Recreatieschap Marrekrite aan ons voorgelegd heeft, plaatsen wij de volgende kanttekeningen:

1. Na de discussie die wij vorig jaar hebben aangezwengeld, begrijpt U dat wij uw voornemen het eigen vermogen af te bouwen naar een realistisch niveau van harte ondersteunen. Toch vragen wij u om een nadere toelichting op het besluit de teruggave van het eigen vermogen te bepalen op een bedrag van € 250.000,- per jaar in de komende vier jaar.
2. Programma baggeren:

a. Het definitief baggerplan moet het bestuur nog vaststellen. De financiële gevolgen worden al wel meegenomen in de (meerjaren)begroting. Mogen wij ervan uitgaan, dat het baggerplan echt in 2021 kan worden vastgesteld?
b. De reserve baggeren moet zoals u ook voorstelt overeenkomstig het Besluit Begroting en Verantwoording worden opgeheven, maar naar ons oordeel dient voor de toekomst een voorziening te worden gevormd die gevoed wordt conform hetgeen is vastgesteld in een meerjarig onderhoudsplan.

3. Zoals eerder door ons aangegeven zoden wij graag gaan beschikken over een beleidsmatige meerjarenraming.

4. Wij achten het van belang voor de periode van 2026 te beschikken over een toekomstvisie van de Marrekrite (zie hieronder).

Begroting 2022 en meerjarenbegroting 2023-2025

Ad. 1. Teruggave eigenvermogen
Vorig jaar heeft de gemeente Leeuwarden middels de zienswijze, behorende bij de begroting 2021 en meerjarenbegroting 2022-2045, het algemeen bestuur voorgesteld het surplus op het eigen vermogen terug te betalen aan de deelnemers. In feite betreft het naar ons oordeel de in de loop van vele jaren teveel betaalde bijdragen van de deelnemers. Vorig jaar is besloten dat (nog) niet te doen. Het doet ons deugd dat deze beweging nu alsnog wordt ingezet.

De Marrekrite gaat gefaseerd over tot het afbouwen van het eigen vermogen, stand 31-12-2020 ruim € 4,7 miljoen.
Een afbouw van € 250.000 per jaar vindt de Marrekrite nu passend, en stelt dit voor aan het AB voor de komende vier jaar. Wij vragen u om een nadere toelichting.

Ad. 2. Programma baggeren
a. Het definitieve baggerplan moet het bestuur nog vaststellen en is afhankelijk van de 0-meting en het verloop in de komende jaren van de gemeten diepten bij de verschillende voorzieningen en de keuzes die het bestuur daarbij maakt. Wij gaan er vanuit, dat het in 2021 vast te stellen baggerplan duidelijk maakt waarom er een uitzetting is van de deelnemersbijdragen van € 144.000,- naar € 300.000,- per jaar.
b. De Marrekrite stelt voor de reserve baggeren op te heffen en het saldo over te hevelen naar de Algemene Reserve. Echter ons inziens dient de reserve baggeren overeenkomstig het Besluit Begroting en Verantwoording te worden opgeheven. Deze middelen dienen te worden overgeheveld naar een voorziening die jaarlijks wordtgevoed conform hetgeen is vastgelegd in een meerjarig onderhoudsplan.

Ad.3. Een beleidsmatige meerjarenraming ontbreekt.
Naar ons oordeel zou een beleidsmatige toelichting de koers van de Marrekrite voor de deelnemende partijen verder verduidelijken, zodat makkelijker een oordeel kan worden gevormd over de resultaten van de Marrekrite. Een paar voorbeelden:
- Pagina 18: opgaven aanlegvoorzieningen: informatie over de 3-w-vragen ontbreekt geheel. Welke aanlegvoorzieningen wil de Marrekrite gaan aanpakken de komende jaren? Hoever is Marrekrite met de vervanging van steigers door de betonnen damwanden? Hoeveel procent is gerealiseerd en hoeveel procent moet nog? Wat zijn de investeringsopgaven?
- Pagina's 36-37-38: toelichting wenselijk op de 3-w-vragen: m.b.t. marboeien, vuilwaterinname. Het illegaal lozen door pleziervaart is een probleem. Oplossing kan zijn: uitbreiding inzet van de vuilwaterboot en Hûskes. Wat gaat de Marrekrite aan dit probleem doen de komende jaren?

Voor ons zijn dit voorbeelden die aangeven waarom het dienstig is een beleidsmatige meerjarenraming op te stellen.

Ad.4. Toekomstvisie De Marrekrite na 2026.
Vanaf 2026 zijn er volgens de Marrekrite gedurende 20 jaar geen nieuwe investeringen nodig in de aanlegvoorzieningen en is er geen onderhoud nodig aan de damwanden. Betekent dit niet dat een herbezinning nodig is op de kerntaken van Marrekrite vanaf 2026?

Wij wensen u ook dit jaar veel succes met uw goede werk en gaan er vanuit daar met deze zienswijze een positieve bijdrage aan te leveren.

Hoogachtend,

Namens de gemeenteraad,

Voorzitter,

Griffier

Begroting 2022

Meerjarenraming 2023-2025

recreatieschap
marrekrite

Begroting 2022

Inhoud

1 Begroting 2022 6

1.1 Inleiding 7
1.1.1 Deelnemersbijdragen 8
1.1.2 Vervangingsinvesteringen 9
1.1.3 Liquiditeit 10
1.1.4 Begrotingsresultaat 11

1.2 Samenstelling bestuur & organisatie 12

1.3 Leeswijzer 13

2 Beleidsbegroting 16

2.1 Programmaplan 17
2.1.1 Beleidskader 17
2.1.2 Programma's 17

2.2 Programma Bedrijfsvoering 18
2.2.1 Wat willen we bereiken en wat gaan we doen? 18
2.2.2 Huisvesting 18
2.2.3 Wat mag het kosten? 19

2.3 Programma Waterrecreatie 20
2.3.1 Wat willen we bereiken en wat willen we gaan doen? 20
2.3.2 Wat mag het kosten? 23

2.4 Programma Landrecreatie 23
2.4.1 Wat willen we bereiken en wat willen we gaan doen? 24
2.4.2 Wat gaat het kosten? 24

2.5 Programma Baggeren 25
2.5.1 Wat willen we bereiken en wat willen we gaan doen? 25
2.5.2 Wat gaat het kosten? 26

2.6 Programma Ontwikkelingen 26
2.6.1 Wat willen we bereiken en wat willen we gaan doen? 26
2.6.2 Wat gaat het kosten? 27

2.7 Programma Wimpels, Donateurs en Vrijwilligers 27
2.7.1 Wat willen we bereiken en wat willen we gaan doen? 27
2.7.2 Wat gaat het kosten? 28

3 Paragrafen 30

3.1 Lokale heffingen 31
3.2 Weerstandsvermogen en risicomanagement 31
3.3 Financiering 36
3.4 Onderhoud Kapitaalgoederen 37
3.5 Verbonden partijen 38
3.6 Bedrijfsvoering 40
3.7 Grondbeleid 42

4 Financiële begroting 47

4.1 Overzicht van baten en lasten 46
4.1.1 Toelichting op het overzicht van baten en lasten 50
4.2 Toelichting op het overzicht van baten en lasten 54
4.2.1 Geprognotiseerde balans 54
4.2.2 Stand en verloop van reserves/eigen vermogen 56
4.2.3 Meerjarenraming 2023-2025 58
4.2.4 Ontwikkeling financiële positie 60

5 Bijlagen 63

5.1 Overzicht deelnemersbijdragen 64
5.2 Overzicht incidentele baten en lasten 66
5.3 Overzicht Algemene dekkingsmiddelen 68

1

Begroting 2022

1.1 Inleiding

Recreatieschap Marrekrite biedt hierbij haar Begroting 2022 & Meerjarenraming 2023-2025 aan. Deze begroting voldoet aan het Besluit Begroting en Verantwoording (BBV) en bestaat uit een beleidsbegroting en een financiële begroting.

Het vaststellen van de begroting is een verantwoordelijkheid van het algemeen bestuur (AB). Vóór 15 april 2021 ontvangen de deelnemers de *conceptbegroting (financiële kaders)*. Naar aanleiding hiervan kunnen zij 'hun zienswijze' kenbaar maken. De Begroting 2022 & Meerjarenraming 2023-2025 worden op 9 juni 2021 vastgesteld door het algemeen bestuur van Recreatieschap Marrekrite.

1.1.1 Deelnemersbijdragen

Indexeren

De afspraak om de deelnemersbijdrage niet te indexeren gold tot het jaar 2021. In de voorliggende (meerjaren)begroting hebben we de bijdrage van de deelnemers voor het eerst sinds 2014 weer geïndexeerd met 2% voor het gehele meerjarenbeeld. Dit is nodig om de financiële consequentie van de baggeropgave binnen de begroting te kunnen opvangen en enige flexibiliteit in de begroting te hebben, alsmede een meerjarig positief saldo.

Deelnemersbijdragen

Samen met deze nieuwe meerjarenbegroting ligt een “nieuwe” deelnemersbijdrageregeling voor. In zoverre nieuw, dat in deze begroting sprake is van 1 bijdrage vanuit de deelnemers, gebaseerd op de huidige bijdragen voor water en land. Deze bijdrage komt tevens in de plaats van de losse facturen die de deelnemers op declaratiebasis ontvingen aan het eind van het jaar voor de incidentele onderhoudskosten voor landactiviteiten. Daarmee bereiken we een administratieve versimpeling en tevens een liquiditeitsvoordeel voor Marrekrite.

Baggerbijdrage

Vorig jaar hebben we een concept baggerplan voorgelegd aan het bestuur. Daarbij hebben we aangegeven dat we toewerken naar een gedifferentieerde aanpak van het op diepte houden van onze aanlegvoorzieningen, mede om het voor de deelnemers ook betaalbaar te houden. We hebben aangegeven dat we verwachten met een bedrag van € 0,3 miljoen jaarlijks de baggeropgave structureel te kunnen uitvoeren. Dit bedrag hebben we met ingang van 2022 in onze begroting opgenomen. Dat betekent dat hiermee de noodzaak van de, als voorziening bestempelde, reserve Baggeren komt te vervallen. We stellen in deze begroting voor de bestemmingsreserve te verlagen naar € 0,3 miljoen (gelijk aan een jaarlast van de begroting) om daarmee eventuele acute problemen op te lossen, mochten die zich voordoen buiten de reguliere onderhoudswerkzaamheden om, die we jaarlijks structureel zullen uitvoeren.

Investering in maatschappelijk nut

Conform het BBV worden alle investeringen per 2018 geactiveerd. In onze nieuwe Financiële Verordening en de Nota Activeren, Waarderen & Afschrijven is afgesproken dat investeringen kleiner dan € 25.000 niet worden geactiveerd. Dit kan niet met terugwerkende kracht, dus dit geldt alleen voor nieuwe investeringen.

Doorschuif BTW

De doorschuif-BTW verantwoorden wij als kosten en opbrengsten binnen de exploitatie. Marrekrite financiert deze doorschuif-BTW niet langer voor op grond van het hierover genomen bestuursbesluit in 2020. Ook dit zorgt voor een betere liquiditeitspositie.

1.1.2 Vervangingsinvesteringen

Marrekrite gaat onverminderd verder met haar grote vervangingsopgave. Deze is meerjarig in de investeringsplanning weggezet en duurt tot en met 2025. We hebben inmiddels inzichtelijk dat de hierop volgende grotere vervangingsopgaven pas weer vanaf 2045 aan de orde komen. Dit gaat om de eerste voorzieningen die jaren terug in kunststof zijn vervangen. Overigens gaat het hierbij om schattingen van de vervangingsdata, want het een en ander is uiteraard mede afhankelijk van de staat van het gebruikte materiaal tegen die tijd. We kunnen stellen dat de huidig gebruikte materialen zeker de 40 en 50 jaar mee zullen gaan, dus het is niet denkbeeldig dat de werkelijk grotere en langdurige vervangingsopgave zich (veel) later voor zal doen dan per 2045.

Met de investeringen die voor de komende jaren gepland staan, blijft Marrekrite duurzaam investeren in haar recreatieve voorzieningen en in de (Friese) economie. De kapitaallasten die gemoeid zijn met deze vervangingsinvesteringen bekostigen we op dit moment volledig uit de deelnemersbijdragen.

Investeringen in maatschappelijk nut 2022						Afschrijvingstermijn
Damwanden			750.000			50 jaar
Steigers			500.000			40 jaar
Marboeien			-			10 jaar
Investeringskrediet			**1.250.000**			

Kapitaallasten	**JR 2020**	**2021**	**2022**	**2023**	**2024**	**2025**
MVA maatschappelijk	-54.501	-107.283	-132.027	-159.527	-187.027	-214.527
MVA economisch	-22.445	-17.193	-17.193	-11.301	-16.668	-9.512
TOTAAL	**-76.946**	**-124.476**	**-149.220**	**-170.828**	**-203.695**	**-224.039**

1.1.3 Liquiditeit

Met het huidige investeringsniveau konden we vorig jaar al zien dat het niet langer houdbaar is voor Marrekrite om de investeringen met eigen vermogen te bekostigen. Vanaf 2021 zal Marrekrite langjarige leningen moeten aantrekken. Tenslotte zorgt het voorstel tot afbouw van het eigen vermogen voor extra financiële druk.

We handhaven in onze meerjarenbegroting voor 2022-2025 het jaarlijks investeringsbudget van € 1,25 miljoen. Dit budget blijkt voor Marrekrite jaarlijks goed stuurbaar en uitvoerbaar te zijn. Binnen dit budget kijken we jaarlijks eerst waar de prioriteit het hoogst is. Die locaties pakken we als eerste aan. Deze praktische werkwijze voldoet al jaren uitstekend.

1.1.4 Begrotingsresultaat

TOTAAL MARREKRITE	**JR 2020**	**2021**	**2022**	**2023**	**2024**	**2025**
Baten	2.375.654	2.317.429	2.357.702	2.382.085	2.407.056	2.433.197
Lasten	-1.953.009	-2.129.040	-2.285.500	-2.341.558	-2.373.809	-2.422.115
Saldo (voor bestemming)	**422.644**	**188.389**	**72.202**	**40.527**	**33.247**	**11.082**

We lichten het begrotingsresultaat per programma toe.

1.2 Samenstelling bestuur & organisatie

Het Algemeen Bestuur (AB) bestaat op 1 januari 2021 uit de volgende leden:

Algemeen bestuur	
Deelnemers	**Bestuursleden**
Provincie Fryslân (voorzitter)	Mevrouw Fokkens
Gemeente Achtkarspelen	De heer De Haan
Gemeente Dantumadeel	De heer Agricola
Gemeente De Fryske Marren	De heer Veltman
Gemeente Harlingen	De heer Schoute
Gemeente Heerenveen	Mevrouw Rinkes
Gemeente Leeuwarden	De heer Wassink
Gemeente Noardeast-Fryslân	De heer Boerema
Gemeente Opsterland	De heer Jonkman
Gemeente Smallingerland	De heer van Beek
Gemeente Súdwest-Fryslân	De heer De Man
Gemeente Tytsjerksteradiel	Mevrouw Hoekstra
Gemeente Waadhoeke	Mevrouw De Pee
Gemeente Weststellingwerf	De heer Hoen

Het Dagelijks Bestuur (DB) bestaat per 1 januari 2021 uit de volgende leden:

Dagelijks bestuur	
Deelnemers	**Bestuursleden**
Provincie Fryslân (voorzitter)	Mevrouw Fokkens
Gemeente De Fryske Marren	De heer Veltman
Gemeente Noardeast-Fryslân	De heer Boerema
Gemeente Opsterland	De heer Jonkman
Gemeente Súdwest-Fryslân	De heer De Man
Gemeente Waadhoeke	Mevrouw De Pee

1.3 Leeswijzer

De opbouw van de begroting wordt in belangrijke mate voorgeschreven in het Besluit Begroting en Verantwoording provincies en gemeenten (BBV) en ziet er als volgt uit:

- In Hoofdstuk 2 treft u de beleidsbegroting aan, bestaande uit de plannen voor het jaar 2022, onderverdeeld naar de programma's Bedrijfsvoering, Waterrecreatie, Landrecreatie, Baggeren, Ontwikkelingen en tot slot het programma Wimpels, Donaties & Vrijwilligers.
- Hoofdstuk 3 bestaat uit de paragrafen waar we in gaan op de bedrijfsvoering, de financiering, het weerstandstandsvermogen en het onderhoud van onze kapitaalgoederen.
- In de Financiële Begroting (Hoofdstuk 4) schetsen wij een beeld van onze financiële positie en geven wij met onze meerjarige investeringsplanning een financiële doorkijk naar de jaren 2023 – 2025. Hier vindt u ook de verplicht voorgeschreven bijlagen uit het BBV.

2

Beleidsbegroting

2.1 Programmaplan

2.1.1 Beleidskader

Recreatieschap Marrekrite onderhoudt en beheert ongeveer 33 kilometer aan vrije ligplaatsen in de Friese natuur (peildatum ultimo 2020), zorgt voor afvoer van recreatieafval en onderhoudt boeien en bakens in recreatievaarten. Tevens beheert en onderhoudt Marrekrite het fietsknooppuntnetwerk en het wandelknooppuntnetwerk en de toeristische opstappunten (TOP's). Het in kaart brengen en actueel houden van alle routes in Fryslân behoort ook tot het werk van Marrekrite. Hiernaast verricht Marrekrite namens - en voor - de deelnemers nog tal van andere taken, die we in dit verband niet allemaal benoemen.

Recreatieschap Marrekrite verricht op deze taakvelden werkzaamheden namens de provincie Fryslân en de Friese gemeenten met als doel een uniforme, toeristische recreatieve infrastructuur op water en land te bewerkstelligen. Daartoe werken we nauw samen met vele partijen zoals Merk Fryslân, Wetterskip, It Fryske Gea (IFG), Staatsbosbeheer (SBB) en vele anderen.

2.1.2 Programma's

De begroting van Marrekrite bestaat uit zes programma's:

1. Bedrijfsvoering
2. Waterrecreatie
3. Landrecreatie
4. Baggeren
5. Ontwikkelingen
6. Wimpels, Donaties & Vrijwilligers

2.2 Programma Bedrijfsvoering

Het achterliggende doel van het programma 'Bedrijfsvoering' is, dat we de primaire processen binnen de organisatie effectief ondersteunen en we goed samenwerken met – en namens - deelnemers en bestuur.
De kosten die betrekking hebben op de bedrijfsvoering zijn onder andere: personeelskosten, secretariaatskosten, kantoorkosten en communicatie. Maar ook de aan- en verkoop van grond, de waterschapslasten en ruilverkavelingsrente verantwoorden we onder dit programma.

We rekenen de loon- en salariskosten van onze medewerkers toe aan de programma's en investeringen waar deze betrekking op hebben. Dit doen we middels een integraal uurtarief. Dit integrale uurtarief bevat ook de niet direct toe te rekenen loon- en salariskosten van de ondersteunende functies (de zogenaamde overhead). Het overheadpercentage hebben we voor 2022 en verder geactualiseerd en berekend op 20,83%. Zo komen we tot een zo juist mogelijke vervaardigingsprijs van onze dienstverlening en onze producten.

2.2.1 Wat willen we bereiken en wat gaan we doen?

Wij werken eraan de interne organisatie op orde te houden, zodat wij onze taken naar behoren kunnen uitvoeren, de deelnemers en het bestuur kunnen adviseren en hun belangen zo goed mogelijk kunnen behartigen.

2.2.2 Huisvesting

We hebben in de afgelopen jaren vele initiatieven ondernomen om te komen tot een nieuwe huisvesting van Marrekrite, tot voor kort zonder veel succes. Het pand aan de Emmakade en de losse loodsen die we huren zijn niet maximaal efficiënt in gebruik en beheer. We streven naar een locatie, meer centraal in Friesland en direct aan vaarwater gelegen, om onze werkzaamheden voor de deelnemers op een zo goed mogelijke manier te uit te voeren. We steven naar een sobere en doelmatige huisvesting voor al onze medewerkers, waar we als team bij elkaar zitten en van waaruit het te

bedienen gebied optimaal bereikbaar is. We verkennen momenteel nog een tweetal scenario's waarvan de verwachting is dat daar een definitieve keuze uit gemaakt kan worden. Met de keuze voor deze locatie houden we dan tevens rekening met de veranderende rol van Marrekrite na 2026.

Met de huisvesting zijn de nodige kosten gemoeid: we hebben in de begroting rekening gehouden met de exploitatielasten van de toekomstige huisvesting. Omdat op dit moment nog niet definitief duidelijk is welke locatie het betreft en of er sprake zal zijn van huur of eigendom hebben we alleen een inschatting van de exploitatielasten gemaakt: deze zijn mede afhankelijk van de locatie en de daar al aanwezige en bruikbare voorzieningen. Hiervoor verwachten we aan de deelnemers geen extra bijdrage te hoeven vragen, naast een eventuele goedkeuring van het investeringskrediet. Door het vervallen van de huurlasten enerzijds en door de te verwachten efficiencywinst in de uitvoering van de werkzaamheden, denken wij nagenoeg kostenneutraal uit te komen ten opzichte van de huidige situatie.

2.2.3 Wat mag het kosten?

Bedrijfs-voering	JR 2020	2021	2022	2023	2024	2025
Baten	738.688	700.000	2.154.824	2.183.920	2.213.599	2.243.871
Lasten	-822.937	-855.480	-954.480	-984.250	-966.250	-971.995
Saldo (voor bestemming)	**-84.248**	**-155.480**	**1.200.344**	**1.199.670**	**1.247.349**	**1.271.876**

In de bovenstaande tabel zijn de overheadkosten de meest bepalende factor: het betreft die kosten die geen directe relatie hebben met de dienstverlening van Marrekrite en die we niet op grond van de integrale kostprijs kunnen toerekenen aan onze producten. Door het proces van "insourcing" van taken

zien we de personeelslasten van Marrekrite iets groeien. Daar staat tegenover dat we de inhuur van derden en het uitbesteden van werk inmiddels tot een minimum kunnen beperken. Binnen onze begroting zijn dergelijke posten communicerende vaten.
Zoals aangegeven in de inleiding hebben wij inmiddels al vele jaren met dezelfde, niet-geïndexeerde begroting gewerkt. Per saldo hebben we dus met een steeds kleiner budget dan voorheen gewerkt, omdat we tot nu toe zowel de prijs- als de jaarlijkse loonstijgingen (cao en reguliere periodieken) binnen de beschikbare middelen opvingen. Met de indexatie per 2022 komt daaraan nu een eind, met name vanwege het inpassen in de huidige begroting van de structurele baggeropgave.

Marrekrite werkt in 2022 met 8,0 fte en heeft 9 eigen personeelsleden in dienst. Daarvan rekenen we 1,67 fte tot de overhead. Het overige personeel rekenen we toe aan de programma's Waterrecreatie en Landrecreatie.
De gemiddelde parttime-factor bedraagt 89%. Waar specifieke kennis noodzakelijk is, kopen we dit in op het moment dat dit doeltreffender en doelmatiger is voor onze bedrijfsvoering. Voor 2022 gaat het hier om externe financiële en juridische ondersteuning en externe ondersteuning van een projectleider.

2.3 Programma Waterrecreatie

Onder het programma Waterrecreatie vallen alle taken die betrekking hebben op het vernieuwen, vervangen en het beheer en onderhoud van de infrastructuur op en om het water. De taken variëren van (regie op) nieuwe investeringen en vervangingsinvesteringen, het uitvoeren van dagelijks onderhoud, recreatieafvalinzameling, groenbeheer tot werken aan uniforme brug- en sluisbediening.

2.3.1 Wat willen we bereiken en wat willen we gaan doen?

Dagelijks Onderhoud

De kosten die voortkomen uit kleinere reparaties die wij in eigen beheer uitvoeren of uitbesteden aan derden rekenen we tot de kosten van Dagelijks

Onderhoud (DO). Vanwege de grootschalige vervangingsinvesteringen in de afgelopen en komende jaren en door zeer duurzame steigers en damwanden te bouwen, kunnen wij het dagelijks onderhoud uitvoeren met een relatief beperkt budget en een minimale bezetting qua personeel en materieel.

Vervangingsinvesteringen

Per 2018 activeren wij de investeringen in de vervanging van aanlegvoorzieningen (investeringen met maatschappelijk nut). Het investeringsvolume voor 2022 bedraagt € 1,25 miljoen. De voortgang van deze opgave wordt in de voortgangsrapportage (september) en in de jaarstukken verantwoord.
Voor de volledigheid geven wij in het onderstaande een overzicht van de belangrijkste beleidskeuzes waaruit de jaarlijkse vervangingsopgave wordt gedestilleerd:

a) Stevig blijven inzetten op onderzoek (tellingen, eigen observaties, provinciale monitoringscijfers) naar gebruik van voorzieningen (1) en op toekomst / trends watersport in Fryslân in algemene zin (2), zodat er een beeld ontstaat van de benodigde capaciteit.
b) Met ligplaatsen zoveel mogelijk aansluiten op fiets- en wandelstructuren.
c) Nieuwe plekken realiseren; elders dezelfde meters inleveren door inkorten daar waar dat verantwoord is, om zo te zorgen voor optimale spreiding in Fryslân.
d) Zoveel mogelijk locaties behouden, maar afslanken per locatie.
e) Waar mogelijk eigendom van percelen afstoten.
f) Damwanden in principe behouden en vervangen door betonnen exemplaren.
g) Steigers waar mogelijk vervangen door betonnen damwanden (in overleg met terreinbeheerders en rekening houdend met natuurdoelen).
h) Aanmeergedrag beïnvloeden (aansluiten en dubbelen).

Groenbeheer

Eerder memoreerden we dat we door de insourcing van personeel verschuivingen krijgen tussen budgetten in de begroting. De kosten van het in dienst hebben van eigen personeel zijn structureel gestegen (Programma Bedrijfsvoering), terwijl de kosten van het programma Waterrecreatie dalen, omdat de inhuur van diensten door derden afneemt. Per 2021 hebben wij een SW-medewerker in (vaste) dienst genomen, die voorheen bij ons was gedetacheerd. De grootste post binnen het Groenbeheer in de huidige opzet is de inleen van 2 andere SW-medewerkers (maaiwerk).

Recreatieafval

De milieuboot kunnen we inmiddels ook in de wintermaanden inzetten als onderdeel van onze eigen allround onderhoudsploeg. Zo bezuinigen wij in de wintermaanden op de kosten die wij anders aan derden kwijt zouden zijn.
Daarnaast vallen de personele kosten voor het ophalen van het recreatieafval de komende jaren lager uit dan in de voorgaande jaren. Door routes slimmer te plannen, een extra auto aan te schaffen en aanpassingen te doen aan het schip is onze dienstverlening op dit vlak per 2021 een stuk minder kwetsbaar en tegelijk ook efficiënter geworden.

Adviescommissies en werkgroepen

In 2014 kwam vanuit de deelnemers de vraag of Marrekrite het taakveld ‘harmonisatie bedieningstijden bruggen en sluizen’ op zich kon nemen. Eerder lag deze taak ook al bij ons, echter tijdens de jaren dat het Friese Meren Project (FMP) actief was, werden zaken als deze in dat kader aan de orde gesteld en had de provincie per saldo de leiding. De werkgroep “Harmonisatie Brug- & Sluisbediening” is in januari 2016 van start gegaan en buigt zich over zaken als de jaarlijkse starttijden van de bediening, verkenningen rondom een nieuw bedieningsregime voor Fryslân, experimenten rondom afwijkende openingstijden, tellingen op bruggen. Marrekrite is voorzitter van dit overleg.

In 2016 is ook een tweede werkgroep opgestart: “Camperen, Kamperen & Handhaving”. In deze werkgroep hebben R&T-ambtenaren zitting, die de regio’s vertegenwoordigen: zij denken en werken mee aan voorstellen, die eraan bijdragen dat we zaken rondom de betreffende domeinen (camperen, kamperen, handhaven) goed en uniform voor onze gehele provincie kunnen regelen.

2.3.2 Wat mag het kosten?

Water-recreatie	JR 2020	2021	2022	2023	2024	2025
Baten	1.092.938	1.107.324	42.878	43.165	43.457	44.326
Lasten	-761.792	-813.254	-731.020	-747.728	-788.247	-820.782
Saldo (voor bestemming)	**331.146**	**294.070**	**-688.142**	**-704.563**	**-744.790**	**-776.456**

2.4 Programma Landrecreatie

Binnen dit programma valt het beheren en onderhouden van het fietsknooppuntennetwerk, het wandelknooppuntnetwerk en andere routestructuren; het initiëren en faciliteren van nieuwe ontwikkelingen ten aanzien van de infrastructuur voor de landrecreatie en het coördineren van nieuwe en bestaande netwerken in Fryslân.

In 2012 heeft het algemeen bestuur besloten dat de Marrekrite haar taken zou moeten verbreden met het onderhoud en het beheer van de knooppuntnetwerken. De (onderhouds)kosten van deze netwerken vallen inmiddels onder de algemene bijdrageregeling. Daar waar incidenteel grotere investeringen noodzakelijk zijn, maken we vooraf afspraken met de deelnemers.

2.4.1 Wat willen we bereiken en wat willen we gaan doen?

We voeren het onderhoud elk jaar in één uitgebreide voorjaarsronde uit op beide netwerken (fietsen en wandelen). Incidentele meldingen, waaronder schades, verhelpen we jaarrond. Inmiddels is gebleken dat het aantal schademeldingen niet groter is geworden, nu er maar één onderhoudsronde plaatsvindt. Deze opzet werkt dus goed en is efficiënter dan de eerdere opzet.

2.4.2 Wat gaat het kosten?

Land-recreatie	JR 2020	2021	2022	2023	2024	2025
Baten	214.288	189.232	-	-	-	-
Lasten	-264.532	-296.889	-281.000	-284.580	-288.192	-291.835
Saldo (voor bestemming)	**-50.243**	**-107.657**	**-281.000**	**-284.580**	**-288.192**	**-291.835**

2.5 Programma Baggeren

We hebben een Bestemmingsreserve Baggeren (BB) opgebouwd, die we – zolang we niet definitief zicht hadden op de meerjarige baggerverplichtingen - behandelden als ware het een voorziening. Nu we grosso modo weten welke meerjarige baggeropgave we hebben, hebben we de exploitatielasten voor deze baggeropgave van € 0,3 miljoen structureel in onze begroting verwerkt. We hebben met het concept baggerplan een eerste aanzet gegeven voor het prioritair baggeren van onze meest populaire (“top 12”) voorzieningen en kiezen voor maatwerk en aansluiting bij de verwachtingen van de watersport. Dat heeft geleid tot een betaalbare en in onze ogen realistische opgave. De definitieve uitwerking volgt na de 0-metingen die we in de loop van 2021 uitvoeren.

In de realisatie van onze ambities blijven we mede afhankelijk van de andere waterbeheerders (provincie, gemeenten, waterschap). Hoewel we projectmatig praktische combinaties kunnen blijven maken met de vervangingsinvesteringen van onze aanlegvoorzieningen, streven we naar maximale kosteneffectiviteit. Liever pakken we de zaak integraal aan en liften we mee met de baggercycli van de provincie (en andere partijen), zodat we hele vaarwegen in één keer kunnen aanpakken. Met de huidige ruimte in de begroting kunnen we dat.
Overigens maakt de baggerbijdrage per 2022 integraal onderdeel uit van de bijdrageregeling. Die is – ook in de nieuwe regeling- nog steeds gebaseerd op de oorspronkelijke kengetallen per deelnemer.

2.5.1 Wat willen we bereiken en wat willen we gaan doen?

“Het op diepte brengen/houden van ligplaatsen” is het exclusieve bestedingsdoel voor de bijdragen van de deelnemers in het kader van het Programma Baggeren. In de praktijk betekent dit het baggeren tot 4 meter vóór de aanlegplaats en over de hele lengte van die aanlegplaats.

2.5.2 Wat gaat het kosten?

Baggeren	JR 2020	2021	2022	2023	2024	2025
Baten	144.417	144.417	-	-	-	-
Lasten	-92.789	-144.417	-300.000	-306.000	-312.120	-318.362
Saldo (voor bestemming)	**51.628**	**-**	**-300.000**	**-306.000**	**-312.120**	**-318.362**

2.6 Programma Ontwikkelingen

Onder dit programma kunnen allerlei nieuwe ontwikkelingen in gang worden gezet rondom voorzieningen van Marrekrite en/of de infrastructuur voor de water- en landrecreatie. Jaarlijks leggen we relevante projectvoorstellen ter goedkeuring aan het bestuur voor, die we na instemming bekostigen uit het Programma Ontwikkelingen.
Door middel van dergelijke “projecten ter ontwikkeling” innoveert en verduurzaamt Marrekrite en dragen we bij aan het aantrekkelijker maken van Fryslân als dé provincie voor water- en/of landrecreatie. Dit alles in lijn met onze statutaire doelstelling: *het verbeteren van het leefklimaat van de inwoners en de bevordering van het toerisme*.

2.6.1 Wat willen we bereiken en wat willen we gaan doen?

We hanteren jaarlijks nader in te vullen budgetten voor “ontwikkelingen/ innovaties” op de domeinen water en land. Indien nodig kan het bestuur beslissen extra geld uit de Bestemmingsreserve Innovatie en Ontwikkeling Recreatie (BIOR) in te zetten voor bijvoorbeeld het aanleggen van nieuwe ligplaatsen of voor andere projecten die zich tijdens het jaar aandienen.
Wat de werkelijke onttrekking aan de BIOR zal zijn, is door de aard van de reserve moeilijk ver vooruit te ramen.

2.6.2 Wat gaat het kosten?

Ontwikkelingen	JR 2020	2021	2022	2023	2024	2025
Baten	5.125	11.456	-	-	-	-
Lasten	-	-7.000	-7.000	-7.000	-7.000	-7.140
Saldo (voor bestemming)	**5.125**	**4.456**	**-7.000**	**-7.000**	**-7.000**	**-7.140**

2.7 Programma Wimpels, donateurs en vrijwilligers

Binnen dit programma komen alle inkomsten en uitgaven samen die te maken hebben met de wimpelverkopen, de vrijwilligers en de donateurs die de Marrekrite extra ondersteunen.

2.7.1 Wat willen we bereiken en wat willen we gaan doen?

Wimpels

Watersporters dragen bij aan het in stand houden van de Marrekritevoor-zieningen door het vrijwillig kopen van de bekende Marrekrite-wimpel. Conform het besluit van het bestuur handhaven we de verkoopprijzen van de wimpels op het niveau van 2020 (en de jaren hiervoor). Dit betekent dat de standaardwimpel (“de kleine”) een verkoopprijs houdt van € 15. De middel-grote wimpel kost € 20 en de grote wimpel kost € 25.

Vrijwilligers

We hebben een stabiele, positieve groep vrijwilligers (circa 25 mensen) die ons op goede wijze aanvult in onze werkzaamheden, met name op het vlak van de *wimpelverkoop* en het *toezicht houden*. Hoewel we af en toe een nieuwe vrijwilliger mogen verwelkomen, zien we per saldo dat het aantal

actieve vrijwilligers elke jaar iets verder terugloopt, bijvoorbeeld als gevolg van leeftijd of gezondheid. Het is daarom duidelijk dat ook Marrekrite in de toekomst rekening zal moeten houden met een verdere afname van het aantal actieve vrijwilligers. Al jaren anticiperen wij hierop door onze webshop verder te professionaliseren om zo onze online verkoop te verhogen. Dit heeft het afgelopen jaar al de nodige vruchten afgeworpen. We verwachten in 2022 door middel van gerichte acties de volgende stap te hebben gemaakt met de “digitalisering” van ons klantenbestand, zodat we ook voor de toekomst de watersporters goed kunnen bereiken en de logistiek rond de wimpels eenvoudiger wordt.
Wat de inspecties betreft, ook hier worden we steeds onafhankelijker van de inzet van personeel en vrijwilligers. Door goede keuzes te maken qua toepassing van materiaal en qua bouw en constructie krijgen we de kwaliteit van onze voorzieningen steeds beter onder controle.

Donateurs

We zien dat ons donateursbestand als gevolg van de professionalisering van de webshop uitbreidt. Onze ruim 450 donateurs dragen net even iets meer bij aan het in stand houden van onze voorzieningen, dan mensen die puur en alleen de wimpel kopen. Door € 25 (of meer) te betalen ontvangen onze donateurs behalve de wimpel, tevens onze Nieuwsbrief.

2.7.2 Wat gaat het kosten?

Wimpels e.d.	JR 2020	2021	2022	2023	2024	2025
Baten	180.197	165.000	160.000	155.000	150.000	145.000
Lasten	-10.960	-12.000	-12.000	-12.000	-12.000	-12.000
Saldo (voor bestemming)	**169.237**	**153.000**	**148.000**	**143.000**	**138.000**	**133.000**

3

Paragrafen

3.1 Lokale heffingen

Hoewel een verplichte paragraaf op grond van het BBV, kent Recreatieschap Marrekrite geen Lokale Heffingen.

3.2 Weerstandsvermogen en risicomanagement

Het weerstandsvermogen is het vermogen om de financiële risico's van de GR Marrekrite te kunnen opvangen, zonder dat dit directe gevolgen heeft voor de lopende bedrijfsvoering. Om te kunnen bepalen of het weerstandsvermogen van Marrekrite per 31 december 2022 toereikend is, beoordelen we welke risico's het schap loopt en wat de mogelijke (financiële) impact van deze risico's is.

	JR 2020				begroting 2021			begroting 2022		
	Begin	**Resultaat**	**Eind**		Begin	Resultaat	Eind	**Begin**	**Resultaat**	**Eind**
Algemene Reserve (AR)	3.203.078	-	3.203.078		3.203.078	-	3.203.078	3.203.078	796.659	3.999.737
Bestemmingsreserve Baggeren (BB)	1.346.659		1.346.659		1.346.659	-	1.346.659	1.346.659	-1.046.659	300.000
Bestemmingsreserve Innovatie en Ontwikkeling Recreatie (BIOR)	190.138		190.138		190.138	-	190.138	190.138	-	190.138
SUBTOTAAL MUTATIES RESERVES	**4.739.875**	**-**	**4.739.875**		4.739.875	-	4.739.875	**5.176.021**	**-250.000**	**4.489.875**
RESULTAAT NA BESTEMMING		**422.644**				188.389			**322.202**	

Algemene Reserve

De algemene reserve dient ter dekking van de onvoorziene uitgaven. Het grootste risico voor Marrekrite is dat we – als gevolg van ziekte, vertrek of uitval – extra of duurder personeel moeten aantrekken om de continuïteit van de bedrijfsvoering te kunnen blijven garanderen. In dergelijke gevallen moeten we teruggevallen op interim-personeel of op uitzendkrachten die, in directe kosten gerekend, duurder zijn dan eigen mensen. De kans dat dit risico zich voordoet is reëel. Daarom houden we voorzichtigheidshalve voor dit risico een bedrag aan ter grootte van 50% van de jaarlijkse personeelskosten. In 2022 bedragen de begrote personeelskosten circa € 570.000, wat in een benodigde weerstandscapaciteit resulteert van € 285.000. De algemene reserve zit daar ruimschoots boven en wel zo ver dat we het verstandig achten onze eigen vermogenspositie de komende jaren af te bouwen. Een eerste stap zetten we met deze begroting door de komende vier jaar een bedrag van 0,25 miljoen van dit vermogen bij resultaatsbestemming terug te geven aan de deelnemers, naar rato van de deelnemersbijdrage. Naast deze afbouw vindt er geen verdere opbouw van vermogen plaats. Eventuele rekeningresultaten keren we tevens aan de deelnemers uit bij resultaatsbestemming.

Om bij de resultaatsbestemming de komende vier jaren de algemene reserve af te bouwen tot een meer realistische waarde, in overeenstemming met de aard van de werkzaamheden van Marrekrite en de risico's die we daarbij lopen, moeten we aanvullende financiering aantrekken in de vorm van langlopende leningen. Gezien het huidige renteklimaat is nu het moment deze leningen aan te trekken en vermogen af te bouwen. We stellen voor om per 2026 te kijken in hoeverre en in welke mate verdere afbouw van vermogen op een verantwoorde wijze kan plaatsvinden. Dat is ook het moment om opnieuw naar de deelnemersbijdrageregeling te kijken.

Eventuele materiële risico's in de vaste organisatiekosten schatten we als zeer beperkt in, omdat hier in belangrijke mate sprake is van flexibiliteit, dan wel van dekking via verplichte verzekeringen. Op het moment dat Marrekrite nieuwe huisvesting heeft, is de mate waarin deze huisvesting reeds adequaat en duurzaam is bepalend voor de risico's die Marrekrite loopt, alsmede of er sprake is van huur of eigendom.

Bestemmingsreserves

Met deze begroting stellen we voor om één bestemmingsreserve fors te verlagen, namelijk de reserve Baggeren. Nu we de exploitatielasten structureel in onze begroting hebben opgenomen kan deze reserve worden verlaagd tot € 0,3 miljoen. Het restant voegen we in eerste instantie toe aan onze algemene reserve.

Sinds we onze vervangingsinvesteringen op grond van BBV activeren neemt de druk op onze liquide middelen fors toe. Dit resulteert er in dat we per 2022 bij een vervangingsinvesteringsopgave van jaarlijks € 1,25 miljoen toch langlopende leningen zullen moeten aantrekken. De lasten van deze leningen kunnen we voldoen uit de jaarlijks aan ons beschikbaar gestelde middelen.

Aanwezige stille reserves

Naast bovenstaande reserves beschikt Marrekrite ook over meerdere water- en grondkavels. In het verre verleden zijn deze veelal “om niet” verkregen en niet op de balans gewaardeerd. Het BBV staat herwaardering van deze bezittingen niet toe. Als gevolg van allerlei heroverwegingen kan het bestuur besluiten om kavels te verkopen aan boeren, natuurorganisaties of andere belangstellenden. De omvang van de stille reserves op dergelijke kavels is op de balansdatum niet bepaald.

Financiële kengetallen

Meerjaren-begroting 2022-2025	Jaar-rekening	Meerjarenbegroting				
Kengetallen	2020	2021	2022	2023	2024	2025
Netto schuldquote	-52%	-38%	82%	134%	195%	256%
Netto schuldquote gecorrigeerd voor alle verstrekte leningen	-52%	-38%	82%	134%	195%	256%
Solvabiliteitsratio	88%	75%	60%	49%	42%	36%
Structurele exploitatieruimte	22%	-3%	2%	2%	2%	1%
Grondexploitatie	nvt	nvt	nvt	nvt	nvt	nvt
Belastingcapaciteit	nvt	nvt	nvt	nvt	nvt	nvt

Netto schuldquote

Een negatieve schuldquote geeft aan dat per saldo sprake is van een overschot aan (liquide) middelen. Dit past bij de wens van het algemeen bestuur om werkzaamheden in relatie tot de aanlegvoorzieningen, de fiets- en wandelknooppunten, alsmede baggerwerkzaamheden vanouds puur uit de eigen middelen te dekken en hiervoor geen vreemd vermogen aan te trekken.
Na vele decennia moeten we per 2021 afscheid nemen van dit regime omdat Marrekrite bij een gelijkblijvend investeringsniveau geen andere optie heeft dan lang vreemd vermogen aan te trekken. De hiermee gemoeide rentelasten zijn nihil of mogelijk nagenoeg nihil en daarmee prima in de begroting in te passen.

Solvabiliteitsratio

Naarmate het solvabiliteitspercentage hoger is, is een onderneming (of gemeenschappelijke regeling) beter in staat om aan de verplichtingen op

lange termijn te voldoen. De solvabiliteit van Marrekrite is, mede ook gelet op de beperkte organisatieomvang, zeer goed te noemen en blijft ook naar de toekomst toe relatief (zeer) goed. Wel is er duidelijk sprake van een dalende solvabiliteitspositie als gevolg van de toename van vreemd vermogen en de afbouw van eigen vermogen.

Structurele exploitatieruimte

De structurele exploitatieruimte geeft aan hoeveel structurele vrije ruimte er binnen de jaarrekening is. Een hoog percentage geeft aan dat de organisatie beschikt over een positief resultaat op haar structurele activiteiten. We hebben in de komende vierjarige periode een beperkte structurele ruimte in onze begroting, in relatie tot eerdere jaren. Deze beperktere ruimte geeft ons evenwel voldoende flexibiliteit om de werkzaamheden die uitgevoerd moeten worden, te kunnen uitvoeren. De gedachte daarbij is dat het begrote overschot op de exploitatie bij resultaatsbestemming terugvloeit naar de deelnemers. Daar zullen we ook strikt op sturen.

3.3 Financiering

Marrekrite kent sinds 2021 een paragraaf Financiering. Marrekrite blijft ten aanzien van beide normen ruimschoots binnen de toepasselijke maxima.

Berekening renterisiconorm		2021	2022	2023	2024	2025
Grondslag: omvang oorspronkelijke begroting		2.129.040	2.285.500	2.341.558	2.373.809	2.422.115
Renterisiconorm (20% van grondslag)	20%	425.808	457.100	468.312	474.762	484.423
Renteherzieningen		-	-	-	-	-
Aflossingen		-	50.000	100.000	150.000	191.667
Renterisicobedrag		-	50.000	100.000	150.000	191.667
In % begroting		0,00%	2,19%	4,27%	6,32%	7,91%
Ruimte (+) / overschrijding (-)		425.808	407.100	368.312	324.762	292.756

Berekening kasgeldlimiet		2021	2022	2023	2024	2025
Vlottende korte schuld	A	80.000	60.000	40.000	20.000	-
Vlottende Middelen	B	486.984	568.162	620.783	400.905	136.860
Netto vlottende schuld	C=A-B	-406.984	-508.162	-580.783	-380.905	-136.860
Kasgeldlimiet	D	172.026	174.609	176.791	178.103	198.613
Ruimte onder de kasgeldlimiet	D-C	579.010	682.771	757.574	559.007	335.473
Begrotingstotaal		2.097.877	2.129.377	2.155.985	2.171.985	2.422.115
Kasgeldlimiet	8,20%	172.026	174.609	176.791	178.103	198.613

We hebben hieronder op een rij gezet welke langlopende leningen we verwachten te moeten aantrekken vanaf 2022.

Aan te trekken financiering	soort	omvang	duur	start	eind
Langlopende lening O/G	lin	1.500.000	30	2022	2052
Langlopende lening O/G	lin	1.500.000	30	2023	2053
Langlopende lening O/G	lin	1.250.000	30	2024	2054
Langlopende lening O/G	lin	1.250.000	30	2025	2055

3.4 Onderhoud Kapitaalgoederen

Aanlegvoorzieningen

Wanneer al onze aanlegplaatsen in Fryslân achter elkaar zouden worden gelegd, blijkt dat we ongeveer 34 km aanlegvoorziening in beheer hebben op de mooiste plekken in het buitengebied van de provincie. Daarnaast hebben we per 2020 in totaal 100 MarBoeien op het water liggen.

Containers

Onze circa 120 containers (recreatie-afval) blijven ‘s winters in het veld staan. Ze worden jaarlijks gecontroleerd en - indien nodig - gerepareerd door de schipper van de milieuboot. Daarmee bewaken we de kwaliteit en verlengen we de levensduur. Het overgrote deel van de containers is inmiddels zo oud, dat zij volledig zijn afgeschreven. Als repareren niet langer mogelijk of rendabel is, schaffen we op gezette tijden ook wat nieuwe exemplaren aan.

Werkschip (MK1)

Onze eerste echte werkboot is halverwege 2013 aanschaft en wordt gedurende 15 jaar afgeschreven (tot 2028). Het schip ligt in een jachthaven in Sneek vanwege de centrale locatie. Aanvankelijk besteedden we het technisch onderhoud uit, maar nu we beschikken over meerdere technisch goed onderlegde medewerkers, doen wij het meeste onderhoud aan onze

schepen zelf. De grotere technische klussen, zoals het reviseren van motoren, besteden wij wel uit, hoewel wij ook hierbij regelmatig zelf hand- en spandiensten leveren. Wij zijn er trots op dat we een behoorlijke vloot schepen op het water hebben liggen, tegen relatief lage kosten.

Milieuboot (MK2)

De milieuboot (containerboot) is eind 2013 aanschaft om het recreatie-afval met ingang van 2014 in eigen beheer te kunnen inzamelen. Voor die tijd werd deze taak vanuit Boarnsterhim uitgevoerd. De verwerking van het afval is en blijft een taak van Omrin. De schipper doet het dagelijks onderhoud aan het schip zelf, waar nodig bijgestaan door twee andere technisch onderlegde collega’s. In 2014 is een bijboot met motor en trailer aangeschaft om op moeilijk bereikbare locaties afval op te kunnen halen. Overigens staan alleen vervoermiddelen met een oorspronkelijke aanschafwaarde van € 25.000 of meer op de balans.

Duwponton

De werkponton is 6 x 4 meter groot. Het ponton is aangekocht om klein onderhoudswerk te kunnen doen en om schapen mee te vervoeren, al gebeurt dit laatste al een paar jaar niet meer.

Installatie YOSS

Vanuit het project Húskes voorzien we in de vuilwatervoorzieningen voor boten die door de provincie varen. Momenteel liggen er 3 Húskes op het Friese water en in het seizoen 2021 wordt de pilot met deze voorzieningen afgerond en geëvalueerd.

In eerdere jaren heeft Marrekrite samen met de provincie en de gemeenten ook al op andere wijzen aandacht besteed aan het onderwerp “vuilwater lozen”. Gedurende de seizoenen 2014 tot en met 2018 hebben we gevaren met de Vuilwaterboot. Het schip waarmee werd gevaren was eigendom van de provincie. De mobiele Yoss- vuilwaterpompinstallatie, die op het schip geplaatst werd tijdens de maanden dat er door Marrekrite werd gevaren, is door ons destijds tweedehands aangeschaft en staat na afloop van het project Vuilwaterboot gereed om opnieuw te worden herbestemd.

Borden netwerken en TOP's

De informatiepanelen en borden van de knooppuntennetwerken blijven formeel in eigendom van de gemeenten. Ook de vervangingskosten worden door de gemeenten betaald. In totaal is in Fryslân ruim 2800 km fietspad van knooppuntbebording voorzien (840 knooppunten). Op het gebied van wandelen geldt dat ruim 3800 km aan paden is voorzien van knooppunten (2000 knooppunten). Daarnaast hebben we inmiddels in samenwerking met de gemeenten 5 toeristische overstappunten (TOPs) geplaatst, een aantal dat in de komende periode sterk zal toenemen.

Kantoorinventaris

De kantoorinventaris is op dit moment volledig afgeschreven. Aanschaffingen kleiner dan € 25.000 komen rechtstreeks ten laste van de exploitatie.
De verwachting is dat we bij ingebruikname van de nieuwe huisvesting ook nieuw inventaris in gebruik zullen nemen, voor zover noodzakelijk uiteraard.

3.5 Verbonden partijen

Bij Marrekrite is geen sprake van Verbonden Partijen.

3.6 Bedrijfsvoering

Hieronder een overzicht van de vaste medewerkers in dienst bij Recreatieschap Marrekrite, per 1 januari 2021.

Personeel	
Functie	**Fte**
directeur	0,89
officemanager	0,67
coördinator waterrecreatie	0,89
coördinator landrecreatie	0,67
projectadviseur landrecreatie	1,00
medewerker watersport	0,78
medewerker milieuboot	1,00
medewerker groenonderhoud	1,00
medewerker groenonderhoud	1,00
vacature	0,11
Totaal fte	8,00

WNT-verantwoording

Per 1 januari 2013 is de Wet normering bezoldiging topfunctionarissen publieke en semipublieke sector (WNT) ingegaan. Deze verantwoording is opgesteld op basis van de volgende op Recreatieschap Marrekrite van toepassing zijnde regelgeving: het algemene WNT-maximum. De honorering van de directeur van Marrekrite valt ruim binnen het bezoldigingsmaximum.

Overhead

Het overheadpercentage voor 2022 hebben we berekend op 20,83% en is gebaseerd op 1,67 fte personeel dat overheadtaken uitvoert (waarvan 0,11 vacatureruimte). De overhead rekenen we als een opslag op het integrale uurtarief dat we als directe kosten in rekening brengen bij de respectievelijke programma's.

Kostendekkende tarieven

De integrale uurtarieven van onze medewerkers zijn gebaseerd op 1400 werkbare uren per jaar en zijn tenminste kostendekkend. Omdat deze tarieven naar personen te herleiden zijn, vormen deze geen onderdeel van deze begroting.

3.7 Grondbeleid

Marrekrite heeft circa 170 percelen land in eigendom waarop voorzieningen zijn gerealiseerd. Ook is er een enkel perceel waarop geen aanlegvoorziening is gerealiseerd. Er zijn locaties die zich bevinden in provinciaal of gemeentelijk vaarwater of op terreinen van natuurorganisaties.
Grondbezit is geen doel op zich, maar een middel om ligplaatsen te realiseren. Wanneer we kansen zien om percelen te verkopen (liefst met behoud van het recht er een aanleglocatie te realiseren) dan werken we daaraan mee. Hetzelfde geldt voor percelen die we niet (volledig) gebruiken. Incidenteel kunnen we percelen - of delen daarvan - verkopen. Het algemeen bestuur moet altijd instemmen met een eventuele verkoop.

Veel percelen land hebben geen (financiële) waarde, omdat deze geen nut hebben voor een andere bestemming. Boeren hebben er bijvoorbeeld vaak geen belang bij, wanneer het buitendijks land betreft. Verkoop voor commercieel gebruik is daardoor veelal niet mogelijk. Toch is het goed om zorgvuldig naar deze materie te blijven kijken. Bij eigendom liggen de risico's en de onderhoudsplicht wel bij Marrekrite. Dat betekent dat we kosten moeten maken, zonder dat hier echte voordelen tegenover staan. Bezit is voor ons geen doel op zich. Het borgen van recreatief medegebruik is voor Marrekrite in principe voldoende.

4

Financiële begroting

4.1 Overzicht van baten en lasten

Hieronder een overzicht van de baten en lasten voor 2021 tot en met 2024.
In de tabel wordt ook helder wat de stand en het verloop van de reserves is.

		JR 2020				2021			2022		
		Baten	**Lasten**	**Saldo**		Baten	Lasten	Saldo	**Baten**	**Lasten**	**Saldo**
1	Bedrijfsvoering	738.688	-822.937	-84.248		700.000	-855.480	-155.480	2.154.824	-954.480	1.200.344
2	Waterrecreatie	1.092.938	-761.792	331.146		1.107.324	-813.254	294.070	42.878	-731.020	-688.142
3	Landrecreatie	214.288	-264.532	-50.243		189.232	-296.889	-107.657	-	-281.000	-281.000
4	Baggeren	144.417	-92.789	51.628		144.417	-144.417	-	-	-300.000	-300.000
5	Ontwikkelingen	5.125	-	5.125		11.456	-7.000	4.456	-	-7.000	-7.000
6	Wimpels, donateurs en vrijwilligers	180.197	-10.960	169.237		165.000	-12.000	153.000	160.000	-12.000	148.000
	Subtotaal programma's	**2.375.654**	**-1.953.009**	**422.644**		**2.317.429**	**-2.129.040**	**188.389**	**2.357.702**	**-2.285.500**	**72.202**

		JR 2020				2021			2022		
		Begin	**Mutatie**	**Eind**		Begin	Mutatie	Eind	**Begin**	**Mutatie**	**Eind**
A	Algemene Reserve (AR)	2.599.723	603.355	3.203.078		3.203.078	-	3.203.078	3.203.078	-	3.203.078
B	Bestemmingsreserve Baggeren (BB)	1.346.659	-	1.346.659		1.346.659	-	1.346.659	1.346.659	-	1.346.659
C	Bestemmingsreserve Innovatie en Ontwikkeling Recreatie (BIOR)	190.138	-	190.138		190.138	-	190.138	190.138	-	190.138
	Subtotaal mutaties reserves	4.136.520	603.355	4.739.875		4.739.875	-	4.739.875	4.739.875	-	4.739.875
	Resultaat na bestemming			**422.644**				**188.389**			**72.202**

		2023				2024			2025		
		Baten	**Lasten**	**Saldo**		**Baten**	**Lasten**	**Saldo**	**Baten**	**Lasten**	**Saldo**
1	Bedrijfsvoering	2.183.920	-984.250	1.199.670		2.213.599	-966.250	1.247.349	2.243.871	-971.995	1.271.876
2	Waterrecreatie	43.165	-747.728	-704.563		43.457	-788.247	-744.790	44.326	-820.782	-776.456
3	Landrecreatie	-	-284.580	-284.580		-	-288.192	-288.192	-	-291.835	-291.835
4	Baggeren	-	-306.000	-306.000		-	-312.120	-312.120	-	-318.362	-318.362
5	Ontwikkelingen	-	-7.000	-7.000		-	-7.000	-7.000	-	-7.140	-7.140
6	Wimpels, donateurs en vrijwilligers	155.000	-12.000	143.000		150.000	-12.000	138.000	145.000	-12.000	133.000
	Subtotaal programma's	**2.382.085**	**-2.341.558**	**40.527**		**2.407.056**	**-2.373.809**	**33.247**	**2.433.197**	**-2.422.115**	**11.082**

		2023				2024			2025		
		Begin	**Mutatie**	**Eind**		**Begin**	**Mutatie**	**Eind**	**Begin**	**Mutatie**	**Eind**
A	Algemene Reserve (AR)	3.203.078	40.527	3.243.605		3.243.605	33.247	3.276.852	3.276.852	11.082	3.287.934
B	Bestemmingsreserve Baggeren (BB)	1.346.659	-	1.346.659		1.346.659	-	1.346.659	1.346.659	-	1.346.659
C	Bestemmingsreserve Innovatie en Ontwikkeling Recreatie (BIOR)	190.138	-	190.138		190.138	-	190.138	190.138	-	190.138
	Subtotaal mutaties reserves	4.739.875	40.527	4.780.402		4.780.402	33.247	4.813.649	4.813.649	11.082	4.824.731
	Resultaat na bestemming			**40.527**				**33.247**			**11.082**

4.1.1 Toelichting op het overzicht van baten en lasten

We kunnen u met deze meerjarenbegroting een structureel sluitende begroting aanbieden. We blijven voor alle jaren in het meerjarenbeeld aan de goede kant van de streep.

Hieronder volgt een korte analyse van de verschillen per programma (2021-2022).

Programma Bedrijfsvoering (+99k lasten // +1.455k baten)
Hoewel de personeelskosten stijgen, onder andere als gevolg van de toename van het aantal fte's in vaste dienst en als gevolg van beperkte indexatie (1,7%), zien we de voornaamste kostenstijging als gevolg van de (lagere) toerekening van de overheadkosten aan de programma's Water- en Landrecreatie. We kunnen inmiddels - op grond van de geraamde loonkosten en de toe te rekenen overheadkosten als gevolg van het geactualiseerde berekende overheadpercentage (20,83%)- de kosten specifieker toerekenen aan de programma's waar die bij horen. Op rekeningbasis zal een aanvullend deel van deze loonkosten aan de investeringen toe te rekenen zijn. Uit voorzichtigheid doen we dat niet op begrotingsbasis, maar op basis van werkelijke gerealiseerde uren.

Ten aanzien van de baten uit deelnemersbijdragen hebben we zoals gezegd een stijging per 2022 aangehouden van 2%. Daarbij is er nog maar sprake van één totaalbijdrage per deelnemer. We vragen voor de komende 5-jarige periode deze bijdrageregeling vast te stellen. In 2026 is er dan een nieuw afwegingsmoment. De volledige baten uit deelnemersbijdragen zijn opgenomen onder het programma Bedrijfsvoering.

Programma Waterrecreatie (-82k lasten // -1.064k baten)
Zoals onder programma Bedrijfsvoering aangegeven rekenen we minder lasten toe aan het programma Waterrecreatie, ondanks de toename van fte's op water. We hebben daarnaast hogere kapitaallasten als gevolg van de investeringen in damwanden en steigers. Deze meerkosten worden gecompenseerd door het afbouwen van het onderhoudscontract met de

provincie. Voortaan pakken onze eigen medewerkers de eerder aan de provincie uitbestede werkzaamheden op.
Zoals aangegeven heeft Marrekrite een extra personeelslid in dienst genomen die toegerekend wordt aan Waterrecreatie. Tegenover deze extra personeelslasten staan lagere inhuurlasten SW-personeel. De baten staan in 2022 opgenomen onder het programma Bedrijfsvoering.

Programma Landrecreatie (-16k lasten // -189k baten)
Zoals onder programma Bedrijfsvoering aangegeven rekenen we minder lasten toe aan het programma Landrecreatie. De baten staan in 2022 opgenomen onder programma Bedrijfsvoering.

Programma Baggeren (+156k lasten // -144k baten)
De lasten nemen toe als gevolg van het concept-baggerplan tot een bedrag van € 0,3 miljoen. Dit is ruim een verdubbeling van de begrotingslast in 2021.

Programma Wimpels (geen verschil lasten // -5k baten)
De overige baten lopen in de meerjarenbegroting nog terug: we zagen de afgelopen jaren een gestage daling van de wimpelverkopen. In 2020 was er sprake van een veel hogere omzet van de wimpelverkopen, vrijwillige bijdragen en donateursbijdragen. Op dit moment is nog niet duidelijk of dit incidenteel is of dat dit een trendbreuk betreft. We hebben onze baten hier op dit moment daarom niet op aangepast.
Hieronder volgt een korte analyse van de verschillen per programma (2022 en meerjarenbegroting).

Programma Bedrijfsvoering
Hoewel de personeelskosten eveneens beperkt stijgen in de meerjarenbegroting, zien we per saldo de grootste kostenstijging binnen het programma Bedrijfsvoering als gevolg van de gewijzigde huisvestingskosten en bijbehorende kosten als gevolg van nieuwbouw/verbouw op de nieuwe locatie. Deze kosten rekenen we per 2023 volledig toe aan het programma Bedrijfsvoering, terwijl die in het verleden ook deels werden toegerekend aan het programma Waterrecreatie. Op het moment dat we de nieuwe locatie

in gebruik hebben (of definitief de indeling/realisatie kennen) kunnen we op basis van kengetallen een juiste doorbelasting bepalen aan de verschillende programma's. Daarnaast vervallen per 2023 de leasekosten. Waar nodig indexeren wij onze lasten met 2%, hierdoor kunnen we nog kleine verschillen in de lasten verklaren.

Ten aanzien van de baten uit deelnemersbijdragen hebben we zoals gezegd een jaarlijkse indexatie per 2022 aangehouden van 2% per jaar.

Programma Waterrecreatie

De toename van de lasten vloeit grotendeels voort uit de hogere kapitaallasten als gevolg van de investeringen in damwanden en steigers. Verder dalen de opslagkosten voor de vaartuigen als gevolg van de nieuwe huisvesting: deze lasten hebben we toegerekend aan het programma Bedrijfsvoering. Waar nodig indexeren wij onze lasten met 2%, hierdoor kunnen we nog kleine verschillen in de lasten verklaren.

Programma Landrecreatie

Geen bijzonderheden. Zie analyse 2021-2022. Waar nodig indexeren wij onze lasten met 2%, hierdoor kunnen we nog kleine verschillen in de lasten verklaren.

Programma Baggeren

Geen bijzonderheden. Zie analyse 2021-2022. Wij indexeren de lasten op dit programma met 2%.

Programma Wimpels

Geen bijzonderheden. Zie analyse 2021-2022.

4.2 Uiteenzetting financiële positie

4.2.1 Geprognotiseerde balans

	JR 2020	2021	2022	2023	2024	2025
Activa						
Vaste activa	4.719.750	5.832.891	6.931.713	8.009.092	9.058.970	10.111.349
Activa in aanbouw	510.260	-	-	-	-	-
Voorraden	3.867	-	-	-	-	-
Vorderingen	675.538	100.000	100.000	100.000	100.000	100.000
Liquide middelen	138.763	386.984	468.162	520.783	300.905	36.860
Totaal	**6.048.177**	6.319.875	**7.499.875**	**8.629.875**	**9.459.875**	**10.248.208**
Passiva						
Eigen Vermogen	4.739.875	4.739.875	4.489.875	4.239.875	3.989.875	3.739.875
Onverdeeld resultaat	422.644	-	-	-	-	
Voorzieningen	-	-	-	-	-	
Langlopende schulden	-	1.500.000	2.950.000	4.350.000	5.450.000	6.508.333
Kortlopende schulden	885.657	80.000	60.000	40.000	20.000	-
Totaal	**6.048.177**	6.319.875	**7.499.875**	**8.629.875**	**9.459.875**	**10.248.208**

4.2.2 Stand en verloop van reserves/eigen vermogen

In de paragrafen 4.1 en 4.2.3 wordt de stand en het verloop van de reserves tot en met 2025 weergegeven. Het is goed zichtbaar dat Marrekrite het credo “alleen financieren met eigen vermogen” niet langer kan handhaven. De vervangingsopgave naar de toekomst is groter dan de eigen financiële liquiditeit. Het voornemen tot het incidenteel uitbetalen van het rekeningresultaat en de afbouw van het eigen vermogen vraagt om verdere externe financiering. Hoewel voor Marrekrite een noviteit, is het voor overheden in het algemeen heel gebruikelijk om vreemd vermogen aan te trekken om investeringen te financieren. Zoals uit de balans blijkt, heeft Marrekrite meer dan voldoende bezittingen (activa in de vorm van aanlegvoorzieningen) om een gezonde financiële positie te behouden. Het zal alleen voor iedereen even wennen zijn dat we onze investeringen niet langer volledig uit de eigen liquide middelen kunnen bekostigen. Een liquiditeitsvoordeel hebben we behaald door alle bijdragen, alsook de BTW, aan het begin van het jaar bij de deelnemers in rekening te brengen.

4.2.3 Meerjarenraming 2023-2025

		2023				2024			2025		
		Baten	**Lasten**	**Saldo**		**Baten**	**Lasten**	**Saldo**	**Baten**	**Lasten**	**Saldo**
1	Bedrijfsvoering	2.183.920	-984.250	1.199.670		2.213.599	-966.250	1.247.349	2.243.871	-971.995	1.271.876
2	Waterrecreatie	43.165	-747.728	-704.563		43.457	-788.247	-744.790	44.326	-820.782	-776.456
3	Landrecreatie	-	-284.580	-284.580		-	-288.192	-288.192	-	-291.835	-291.835
4	Baggeren	-	-306.000	-306.000		-	-312.120	-312.120	-	-318.362	-318.362
5	Ontwikkelingen	-	-7.000	-7.000		-	-7.000	-7.000	-	-7.140	-7.140
6	Wimpels, donateurs en vrijwilligers	155.000	-12.000	143.000		150.000	-12.000	138.000	145.000	-12.000	133.000
	Subtotaal programma's	**2.382.085**	**-2.341.558**	**40.527**		2.407.056	-2.373.809	33.247	2.433.197	-2.422.115	**11.082**

		2023				2024			2025		
		Begin	**Resultaat**	**Eind**		**Begin**	**Resultaat**	**Eind**	**Begin**	**Resultaat**	**Eind**
A	Algemene Reserve (AR)	3.203.078	40.527	3.243.605		3.243.605	33.247	3.276.852	3.276.852	11.082	3.287.934
B	Bestemmingsreserve Baggeren (BB)	1.346.659	-	1.346.659		1.346.659	-	1.346.659	1.346.659	-	1.346.659
C	Bestemmingsreserve Innovatie en Ontwikkeling Recreatie (BIOR)	190.138	-	190.138		190.138	-	190.138	190.138	-	190.138
	Subtotaal mutaties reserves	4.739.875	40.527	4.780.402		4.780.402	33.247	4.813.649	4.813.649	11.082	4.824.731
	Resultaat na bestemming			**40.527**				**33.247**			**11.082**

4.2.4 Ontwikkeling financiële positie

Niet vaak genoeg kunnen we benadrukken, dat de langere termijn prognose voor Marrekrite uitstekend is. De onderhoudskosten dalen enorm door het gebruik van duurzame materialen (gerecycled kunststof en beton). Het vereist aan de voorkant een forse investering waar we in de toekomst langjarig (decennia) de financiële vruchten van zullen plukken. Zoals aangegeven zal de huidige investeringspiek in damwanden en steigers vanaf 2026 afvlakken. Pas per 2045 zal pas weer een forse investeringsopgave volgen, die vooral afhankelijk zal zijn van de staat (tegen die tijd) van de steigers en damwanden die in de periode 2003-2017 zijn gebouwd.

Marrekrite behoudt met deze maatregelen een gezonde financiële positie, ook al zal zij voor de financiering van de vervangingsinvesteringen vreemd vermogen moeten aantrekken. De hiermee gemoeide lasten kunnen we uit de exploitatie en met de indexatie van de deelnemersbijdrage goed blijven bekostigen.

5

Bijlagen

5.1 Overzicht deelnemersbijdragen

Hieronder treft u de deelnemersbijdragen voor de jaren 2021 en verder aan. Het algemeen bestuur van Recreatieschap Marrekrite heeft op 25 juni ingestemd met deze deelnemersbijdragen.

INTEGRALE deelnemersbijdragen

Deelnemers	2022	2023	2024	2025
Achtkarspelen	18.845	19.222	19.606	19.998
Dantumadiel	18.005	18.365	18.732	19.107
De Fryske Marren	166.568	169.899	173.297	176.763
Harlingen	14.045	14.326	14.613	14.905
Heerenveen	47.297	48.243	49.208	50.192
Leeuwarden	144.586	147.478	150.427	153.436
Noardeast Fryslan	58.683	59.857	61.054	62.275
Opsterland	29.029	29.610	30.202	30.806
Smallingerland	60.521	61.731	62.966	64.225
Súdwest Fryslân	215.268	219.573	223.965	228.444
Tytsjerksteradiel	52.775	53.830	54.907	56.005
Waadhoeke	36.166	36.890	37.627	38.380
Weststellingwerf	29.912	30.510	31.120	31.743
Provincie Fryslân	563.124	574.386	585.874	597.591
Totaal	**1.454.824**	**1.483.920**	**1.513.599**	**1.543.871**

5.2 Overzicht incidentele baten en lasten

						Lasten
	Programma	**2021**	**2022**	**2023**	**2024**	**2025**
1	Bedrijfsvoering	-51.000	-51.000	-51.000	-30.000	-30.600
2	Waterrecreatie	-2.500	-2.500	-2.500	-2.500	-2.550
3	Landrecreatie	-	-	-	-	-
4	Baggeren	-	-	-	-	-
5	Ontwikkelingen	-	-	-	-	-
6	Wimpels, donateurs en vrijwilligers	-	-	-	-	-
	Subtotaal incidentele lasten	**-53.500**	**-53.500**	**-53.500**	**-32.500**	**-33.150**
						Baten
	Programma	**2021**	**2022**	**2023**	**2024**	**2025**
1	Bedrijfsvoering	-	-	-	-	-
2	Waterrecreatie	-	-	-	-	-
3	Landrecreatie	-	-	-	-	-
4	Baggeren	-	-	-	-	-
5	Ontwikkelingen	-	-	-	-	-
6	Wimpels, donateurs en vrijwilligers	-	-	-	-	-
	Subtotaal incidentele baten	**-**	**-**	**-**	**-**	**-**
	TOTAAL incidentele lasten en baten	-53.500	-53.500	-53.500	-32.500	-33.150

	SPECIFICATIE LASTEN EN BATEN > € 25.000 of wijzigingen t.o.v. voorgaande jaren					
	Programma	**2021**	**2022**	**2023**	**2024**	
a	Bedrijfsvoering: inhuur personeel	-30.000	-30.000	-30.000	-30.000	-30.000
b	Bedrijfsvoering: lease auto's; einde 2023	-21.000	-21.000	-21.000	0	0

5.3 Overzicht Algemene dekkingsmiddelen

Overzicht baten en lasten (verplichte indeling BBV), meerjarig

		Jaarrekening 2020			2022			2023			2024			2025		
		Baten	Lasten	Saldo	Baten	Lasten	Saldo	Baten	Lasten	Saldo	Baten	Lasten	Saldo	Baten	Lasten	Saldo
1	Bedrijfsvoering (excl overhead)	738.688	-822.937	-84.248	2.154.824	-575.000	1.579.824	2.183.920	-621.000	1.562.920	2.213.599	-621.000	1.592.599	2.243.871	-610.140	1.633.731
2	Waterrecreatie	1.092.938	-761.792	331.146	42.878	-731.020	-688.142	43.165	-747.728	-704.563	43.457	-788.247	-744.790	44.326	-820.782	-776.456
3	Landrecreatie	214.288	-264.532	-50.243	-	-281.000	-281.000	-	-284.580	-284.580	-	-288.192	-288.192	-	-291.835	-291.835
4	Baggeren	144.417	-92.789	51.628	-	-300.000	-300.000	-	-306.000	-306.000	-	-312.120	-312.120	-	-318.362	-318.362
5	Ontwikkelingen	5.125	-	5.125	-	-7.000	-7.000	-	-7.000	-7.000	-	-7.000	-7.000	-	-7.140	-7.140
6	Wimpels, donateurs en vrijwilligers	180.197	-10.960	169.237	160.000	-12.000	148.000	155.000	-12.000	143.000	150.000	-12.000	138.000	145.000	-12.000	133.000
	Overhead	-	-	-	-	-379.480	-379.480	-	-363.250	-363.250	-	-345.250	-345.250	-	-361.855	-361.855
	Algemene dekkingsmiddelen	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Heffing Vpb	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Onvoorzien	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Subtotaal programma's	**2.375.654**	**-1.953.009**	**422.644**	**2.357.702**	**-2.285.500**	**72.202**	**2.382.085**	**-2.341.558**	**40.527**	**2.407.056**	**-2.373.809**	**33.247**	**2.433.197**	**-2.422.115**	**11.082**

5.4 EMU-saldo

EMU-saldo	Marrekrite MJB 2022-2025	T-1	T	T+1
		2021	2022	2023
		x € 1000,-	*x € 1000,-*	*x € 1000,-*
	Omschrijving	Volgens realisatie tot en met sept. 2021, aangevuld met raming resterende periode	Volgens begroting 2022	Volgens meerjarenraming in begroting 2022
1	Exploitatiesaldo vóór toevoeging aan c.q. onttrekking uit reserves (zie BBV, artikel 17c)	188	72	41
2	Mutatie (im)materiële vaste activa	1.113	1.099	1.077
3	Mutatie voorzieningen	0	0	0
4	Mutatie voorraden (incl. bouwgronden in exploitatie)	0	0	0
5	Verwachte boekwinst bij verkoop effecten en verwachte boekwinst bij verkoop (im)materiële vaste activa	0	0	0
	Berekend EMU-saldo	**-925**	**-1.027**	**-1.037**

5.5 Overzicht IV-3 taakvelden Gemeenschappelijke Regelingen

		BATEN				
		JR 2020	2022	2023	2024	2025
0.1	Bestuur	-	-	-	-	-
0.4	Overhead	-	-	-	-	-
0.5	Treasury	-	-	-	-	-
0.8	Overige baten en lasten	2.351.473	2.329.158	2.353.541	2.378.512	2.404.082
0.9	Vennootschapsbelas-ting (Vpb)	-	-	-	-	-
0.10	Mutaties reserves	-	-	-	-	-
0.11	Resultaat van de rekening van baten en lasten	-	-	-	-	-
2.1	Verkeer en vervoer	24.180	28.544	28.544	28.544	29.115
2.4	Economische havens en waterwegen	-	-	-	-	-
5.7	Openbaar groen en (openlucht) recreatie	-	-	-	-	-
7.2	Riolering	-	-	-	-	-
	TOTAAL BATEN	**2.375.653**	**2.357.702**	**2.382.085**	**2.407.056**	**2.433.197**

		LASTEN				
		JR 2020	2022	2023	2024	2025
0.1	Bestuur	-13.950	-10.000	-10.000	-10.000	-10.200
0.4	Overhead	-687.663	-379.480	-363.250	-345.250	-350.735
0.5	Treasury	-3.935	-3.000	-3.000	-3.000	-3.060
0.8	Overige baten en lasten	-649.363	-712.000	-712.000	-712.000	-712.000
0.9	Vennootschapsbe-lasting (Vpb)	-	-	-	-	-
0.10	Mutaties reserves	-	-	-	-	-
0.11	Resultaat van de rekening van baten en lasten	-422.644	-72.202	-40.527	-33.247	-11.082
2.1	Verkeer en vervoer	-51.006	-30.044	-30.044	-30.044	-30.500
2.4	Economische havens en waterwegen	-120.323	-798.834	-875.134	-920.447	-956.051
5.7	Openbaar groen en (openlucht) recreatie	-370.438	-352.142	-348.130	-353.068	-359.569
7.2	Riolering	-56.330	-	-	-	-
	TOTAAL LASTEN	**-2.375.653**	**-2.357.702**	**-2.382.085**	**-2.407.056**	**-2.433.197**
	TOTAAL SOM BATEN EN LASTEN		**-**	**-**	**-**	**-**

Ontwerp: BW H ontwerpers

recreatieschap
marrekrite

Jaarstukken 2020

recreatieschap
marrekrite

Jaarverslag 2020

Inhoud

1	**Programmaverantwoording**	**10**
	Beleidskader	11
1.1	Programma Bedrijfsvoering	15
1.2	Programma Waterrecreatie	16
1.3	Programma Landrecreatie	19
1.4	Programma Baggeren	20
1.5	Programma Ontwikkelingen	22
1.6	Programma Wimpels, Donateurs & Vrijwilligers	23
2	**Paragrafen**	**28**
2.1	Lokale heffingen	29
2.2	Weerstandsvermogen	29
2.3	Onderhoud Kapitaalgoederen	36
2.4	Financiering	38
2.5	Bedrijfsvoering	39
2.6	Verbonden partijen	40
2.7	Grondbeleid	40
3	**Jaarrekening 2020**	**43**
3.1	Balans per 31 december 2020	44
3.2	Grondslagen voor waardering en resultaatbepaling	45
3.3	Toelichting op de balans per 31 december 2020	48
3.4	Programmarekening 2020	62
3.5	Toelichting en verschillenanalyse op de programmarekening 2020	64
3.6	Overzicht incidentele baten en lasten	68
4	Wet Normering Topinkomens (WNT)	71
5	Controleverklaring Bentacera	77
	Bijlagen bij de Jaarstukken 2020	83

1

Programma-verantwoording

Beleidskader

Al vele tientallen jaren beheert Recreatieschap Marrekrite in de provincie Fryslân de toeristische basisinfrastructuur op *water* en *land.* Opgericht in 1957 was onze focus de eerste 55 jaar exclusief gericht op het realiseren van meer natuurligplaatsen voor de watersport. Inmiddels beheren we op meer dan 300 plekken door de hele provincie ruim 600 aanlegvoorzieningen (damwanden, steigers en MarBoeien). Aaneengeschakeld gaat het om een enorme capaciteit, namelijk ca. 33 km.

In 2012 werd ons takenpakket verbreed door de toevoeging van het domein van de “landrecreatie”. Hierdoor zijn we in de bijzondere omstandigheden gekomen dat -op Ooststellingwerf en de Waddeneilanden na- alle Friese gemeenten als deelnemer bij het schap zijn aangesloten.

Naast de verantwoordelijkheid voor het beheer van de fiets- en wandelknooppuntnetwerken en overige routestructuren, kregen we ook de opdracht om te inventariseren welke recreatieve routes er in Fryslân allemaal zijn (beheer routedatabase). Na een paar stille jaren zijn in 2020 goede vervolgstappen gezet ten aanzien van de ontsluiting en verdere doorontwikkeling van recreatieve routes in Fryslân. Op dit moment nemen Merk Fryslân en de toeristische regio-organisaties in dit proces de leiding. Marrekrite is nauw betrokken en werkt ondersteunend mee aan deze belangrijke opgave.

Los van de bovenstaand genoemde taken, heeft Marrekrite tevens de opdracht om haar deelnemers gevraagd en ongevraagd te adviseren over alle voorkomende zaken, die betrekking hebben op de toeristische infrastructuur op water en land en over de verbinding van die velden. Marrekrite verricht deze taken als GR (Gemeenschappelijke Regeling) namens haar deelnemers, de provincie Fryslân en de Friese gemeenten. Ooststellingwerf is formeel geen lid, maar met deze gemeente wordt wel nauw samengewerkt. Datzelfde geldt voor de Groninger gemeente Het Hogeland (oostzijde Lauwersmeer).
Onze werkzaamheden hebben tot doel een professionele,

aantrekkelijke en uniforme recreatieve infrastructuur op water en land te realiseren. Dit alles doen wij in het belang van onze eigen inwoners *(recreanten)*, maar evengoed als service en ontzorging richting onze inkomende gasten *(toeristen)*.

Wat heeft het per saldo gekost?

	Begroting 2020	Begroting 2020 na wijziging	JR 2020	JR 2019
Baten	1.602.377	2.302.377	2.375.654	2.518.423
Lasten	-1.305.835	-1.940.377	-1.953.009	-1.915.068
Saldo (voor bestemming)	296.542	362.000	422.644	603.355

* De verschillen tussen realisatie en begroting zijn opgenomen in de toelichting op de programmarekening

Wat hebben we in 2020 gedaan per programma?

2020 was voor Marrekrite een bijzonder jaar. Het was alsof of de hoogtijdagen van de watersport, zoals we die kenden in de jaren ’80 en ’90 van de vorige eeuw, weer even terug waren. Door het uitzonderlijke voorjaar en de gunstige zomer, maar vooral ook door de effecten van de coronacrisis, was het ongekend druk op het water en dus ook rondom onze voorzieningen. Aan het einde van het seizoen waren onze wimpels vrijwel uitverkocht, een unicum in onze historie.

Maar niet alleen op water, ook op “land” was het veel drukker dan andere jaren. Doordat mensen er meer in hun eigen omgeving op uit trokken en velen ook op vakantie in Fryslân gingen, bevond Marrekrite zich met *varen, fietsen en wandelen* opeens in het hart van de activiteit. Daarom hebben we ook vele nieuwe gebruikers mogen verwelkomen, van wie we vaak te horen kregen hoe goed wij het met elkaar hier in Fryslân voor elkaar hebben. Het was net of de crisis de mensen zich hier extra bewust van maakte.

1.1 Programma Bedrijfsvoering

Wat hebben we gedaan?

Ondanks de sterk toegenomen drukte en het vele werk dat we hebben verzet rondom het bouwen van steigers en damwanden, hebben we tevens in de bedrijfsvoering diverse zaken kunnen afronden. Hierdoor kunnen we stellen dat onze organisatie er begin 2021 prima voor staat. Er blijft altijd wat te verbeteren, maar in grote lijn zijn we tevreden en belangrijker, “in control”.

In 2020 hebben we ook ons organisatieontwikkelingstraject kunnen afronden. Dat betekent dat alle processen binnen de organisatie in kaart zijn gebracht en zijn beschreven. Tegelijkertijd is naar de taakomschrijving van de medewerkers gekeken om te bezien welke taken door wie gedaan worden en of er dan gaten of juist dubbelingen zijn in relatie tot de procesbeschrijvingen. De geactualiseerde functiebeschrijvingen zijn aan de provinciale systematiek getoetst, aangezien wij de provinciale cao volgen. Tot slot is met hulp van experts binnen de provincie gekeken naar de waardering van de functies, waarmee de interne procesorganisatie goed op de rails staat.

Qua inzet van personeel hebben we de organisatie goed op peil kunnen houden, al kregen we wel te maken met langdurige ziekte van een van de mensen in de buitendienst. Dit hebben we goed kunnen opvangen. Onze schipper op de milieuboot moest alle zeilen bijzetten om het werk gedaan te krijgen. Door de enorme drukte op het water moest er veel extra afval worden opgehaald. Dit nam zodanige vormen aan, dat er nauwelijks tegenaan te werken was. In een gemiddeld jaar gaat het om circa 180 ton afval dat wij uit het gebied ophalen. In het jaar 2020 ging het om pakweg 220 ton, zo’n 40 ton extra. Het is uiteindelijk allemaal goed gekomen, maar voor de toekomst hebben we hiervan geleerd en inmiddels hebben we maatregelen genomen om op dit vlak voortaan sterker te staan.

Het belangrijkste punt van aandacht blijft nog steeds het vinden van een onderkomen voor Marrekrite waar we de functies kantoor, werkplaats en aanlegkade kunnen verenigen. Dit is een moeizame opgave, maar een goede oplossing hiervoor lijkt in 2021 eindelijk vorm te gaan krijgen.

Wat heeft het gekost?

Bedrijfsvoering	Begroting 2020	Begroting 2020 na wijziging	JR 2020	JR 2019
Baten	513.769	1.213.769	738.688	1.455.916
Lasten	-661.052	-1.384.387	-822.937	-941.156
Saldo (voor bestemming)	-147.283	-170.618	-84.248	514.760

* De verschillen tussen realisatie en begroting zijn opgenomen in de toelichting op de programmarekening

1.2 Programma Waterreceatie

Wat hebben we gedaan?

Ondanks het feit dat allerlei vormen van landrecreatie voor Fryslân steeds belangrijker worden, is de watersport nog altijd meest dominante kolom binnen ons toeristisch imago. Marrekrite ziet die dominantie terug in de bestemming van de middelen. Het overgrote deel van onze investeringen betreft nieuwe aanlegvoorzieningen: steigers, damwanden en MarBoeien. Marrekrite onderhoudt ongeveer 600 vrije aanlegvoorzieningen op circa 300 locaties in Fryslân. Duizenden boten kunnen elke dag te kust en te keur kiezen op welke prachtige plek zij nu weer gratis gaan aanleggen. Deze enorme voorraad is het resultaat van 60 jaar stabiel beleid met het doel het afmeren voor de watersport in Fryslân naar een steeds hoger niveau te brengen. Met een klein team en ondersteund door een trouwe ploeg vrijwilligers, zorgen we er dag in dag uit voor dat onze mooie plekken in de natuur niet alleen goed verzorgd en veilig zijn, maar ook dat het gras wordt gemaaid, dat struiken en bomen tijdig worden gesnoeid en het recreatieafval wordt opgehaald.

Nog altijd ontwikkelen we ieder jaar nieuwe ligplaatsen en kijken we naar adequate vervanging van bestaande steigers en damwanden. Daarbij ligt onze focus op kwalitatief hoogstaande en duurzame aanlegvoorzieningen. Dat we hier goed in slagen blijkt uit de vele positieve feedback die wij

krijgen. Onze focus op kwaliteit leidt op termijn bovendien tot een flinke verlaging van onze beheer- en onderhoudskosten. Het mes van kwaliteit snijdt aan twee kanten.

Steigers en damwanden

Wij hebben in 2020 een record aantal meters damwanden vervangen. Ook qua steigers hebben we meer werk uitgevoerd dan oorspronkelijk begroot. Dat is gunstig, want daarmee hebben we een flinke inhaalslag gemaakt ten opzichte van voorgaande jaren. Daarbij lieten we ons, zoals altijd, leiden volgens het eenvoudige principe: *wat het eerst moet, wordt het eerst aangepakt*. Deze maatwerk-aanpak is relatief arbeidsintensief, maar per saldo qua kosten het meest efficiënt. Het heeft er bovendien toe geleid, dat we nog nooit ligplaatsen hebben hoeven sluiten vanwege een te slechte staat van onderhoud.

MarBoeien

We hebben in 2020 een uitgebreide inspectie gedaan op onze MarBoeien. Hoewel de eerste boeien al sinds 2013 op het water liggen, leren we nog altijd over wat het betekent om voorzieningen als deze in beheer te hebben. Zo blijkt de ligging van boeien van grote invloed te zijn op de levensduur van de kettingen waarmee zij verankerd zijn in de bodem. Bij steigers en damwanden is dit fenomeen ons overigens al langer bekend. Afhankelijk van de fysieke omstandigheden gaat ook de ene steiger of damwand veel langer mee dan de andere.

In het geval van de MarBoeien denken we dat de combinatie van de grondsoort (zand of veen) in relatie tot beweging (veel of weinig golfslag) de mate van slijtage van de kettingen bepaalt. Omdat veiligheid en zekerheid de allerhoogste prioriteit hebben, hebben we ervoor gekozen om alle 100 boeien te lichten en te inspecteren, hoewel sommigen nog maar een jaar geleden geplaatst waren. Van elke boei is gedocumenteerd wat de bevindingen zijn over de staat van onderhoud. Onderdelen die slijtage vertoonden, zijn vervangen. Ook hebben we direct een tweede verankering aangebracht. Naast aan de reeds bestaande kettingen, liggen de boeien voortaan tevens aan kunststof hijsbanden. Dat levert dubbele zekerheid op en stelt ons in staat te toetsen welke verankering het beste werkt.

Al met al ligt de hele vloot MarBoeien er voor de komende jaren degelijk en betrouwbaar bij. Toch gaan we de exercitie uit 2020 in 2022 alweer herhalen. Dan halen we alle 100 boeien opnieuw uit het water en inspecteren die. Opnieuw documenteren we onze bevindingen, zodat we langzamerhand zicht krijgen op het benodigde onderhoud per boei.

Húskes

De pilotperiode voor de Húskes loopt ten einde. Op dit moment beheren we er drie, liggend op de Marchjepôle (onze drukste plek), aan de Noarder Aldewei (eveneens heel populaire ligplaatsen) en nabij Gaastmeer op de Grutte Gaastmar. Vooral de toiletten op de Húskes waren zeer in trek en blijken een goede voorziening voor de vele mensen in open boten, zonder toiletvoorzieningen.
Zo zien we dat onze innovatieve en volledig zelfvoorzienende rioolwaterzuiveringen langzaamaan de dubbelfunctie beginnen te krijgen die wij voor ogen hadden: 1) zorgen dat mensen hun vuilwater niet langer overboord pompen, en 2) zorgen dat mensen hun behoefte niet in de vrije natuur doen.

Wat heeft het gekost?

Waterrecreatie	Begroting 2020	Begroting 2020 na wijziging	JR 2020	JR 2019
Baten	649.141	649.141	1.092.938	638.646
Lasten	-370.966	-362.173	-761.792	-646.536
Saldo (voor bestemming)	278.175	286.968	331.146	-7.890

* De verschillen tussen realisatie en begroting zijn opgenomen in de toelichting op de programmarekening

1.3 Programma landrecreatie

Wat hebben we gedaan?

We hebben het project *Routestructuren bij de tijd & compleet* afgerekend met de provincie Fryslân. De driedelige kaartset voor zowel het fiets- als het wandelknooppuntnetwerk die we in samenwerking met Merk Fryslân als sluitstuk hebben ontwikkeld, blijkt een groot succes. Wij werken momenteel aan de herdruk van de fietskaarten, waarin meteen allerlei actuele ontwikkelingen kunnen worden meegenomen.

Wandelen is een steeds populairder wordende activiteit, waar ook een economie van formaat achter schuil gaat. Die economie past uitstekend bij de vergezichten naar een toekomst waarin rust, ruimte, kleinschaligheid, authenticiteit en duurzaamheid de ijkpunten zijn. Naast *varen* en *fietsen*, werkt Marrekrite met overtuiging aan een infrastructuur waarin bewoners en gasten ook *wandelend* optimaal kunnen genieten van de mooiste provincie van ons land.

In 2020 hebben we met het bestuur afgesproken dat we nu flink gas gaan geven met het realiseren van de TOP-structuur. TOP staat voor Toeristisch Overstap Punt. Op deze plekken kunnen mensen beginnen aan (en eindigen met) hun zwerftocht op de fiets of te voet. Bij een TOP kan men ook de auto achterlaten. Aangezien de TOPs vrijwel altijd in de buurt van horecagelegenheden zijn gevestigd, kan men er vaak ook even naar de wc. Eind 2020 stonden er 6 TOPs in de provincie. Een belangrijk deel van het jaar zijn we bezig geweest met de voorbereidingen voor het grootschalig uitrollen van de tientallen TOPs die er de komende jaren nog bij komen.

Wat heeft het gekost?

Landrecreatie	Begroting 2020	Begroting 2020 na wijziging	JR 2020	JR 2019
Baten	111.150	111.150	214.288	89.986
Lasten	-111.150	-111.150	-264.532	-169.242
Saldo (voor bestemming)	-	-	-50.243	-79.256

* De verschillen tussen realisatie en begroting zijn opgenomen in de toelichting op de programmarekening

1.4 Programma Baggeren

Wat hebben we gedaan?

Al vele jaren doet een aantal deelnemers een bijdrage voor baggerwerk. Deze bijdrage is destijds in het leven geroepen om problemen met ondieptes te kunnen verhelpen. Er werd daarbij tot nu toe gewerkt met een “piepsysteem”: als we ergens klachten over ondieptes krijgen, reageren we heel praktisch en direct door het probleem ter plekke op te lossen. Inmiddels willen we echter doelen kunnen stellen, langer vooruit kunnen kijken en eerder weten wat ons qua inzet van middelen boven het hoofd hangt. Daarbij, informatie is niet alleen de basis voor ons beheer, maar ook voor het klantgericht informeren van de watersport. Het liefst willen wij de gebruikers laten weten welke waterdieptes zij overal kunnen verwachten, niet alleen in de geulen, maar ook op de rest van de meren en bij onze ligplaatsen.

Tegen het einde van 2020 hadden we de eerste versie van ons baggerplan gereed en konden we hierover met het bestuur in gesprek gaan. We hebben inmiddels een redelijk zicht op onze totale opgave en veronderstellen dat we deze baggeropgave met een cyclus van 20 jaar kunnen uitvoeren, mits we daarin een aantal principiële keuzes maken. We zullen daarbij nog nader moeten uitwerken welke diepte watersporters kunnen verwachten

bij welke van onze voorzieningen, waarbij sprake kan zijn van differentiatie per groep van voorzieningen en per type gebruiker. We gaan er namelijk vanuit dat niet alle ligplaatsen per se bereikbaar hoeven te zijn voor alle typen schepen. Het belangrijkste is hierin heldere keuzes te maken en die vooral ook heel goed te communiceren, zodat de gebruikers aan de hand van de eigenschappen en afmetingen van hun boot kunnen bekijken waar zij terecht kunnen en waar niet.

Behalve de hierboven bedoelde blauwdruk van de vereiste waterdieptes per locatie, is ook van belang te weten in welke mate de gebaggerde voorzieningen naar verloop van tijd weer aanslibben. Daarvoor zijn we in 2020 gestart om peilingen doen. We moeten weten hoe diep of ondiep het overal is en dat moeten we spiegelen aan de streefdiepte. Daarbij moet worden aangetekend dat de provincie de vaargeulen op diepte houdt. Er ligt op dit moment vanuit PS geen ambitie om de meren qua diepte actief te onderhouden en daarom ligt het niet voor de hand dat Marrekrite aan de oevers van de meren wél een heel ambitieus diepteprofiel nastreeft.

Wat heeft het gekost?

Baggeren	Begroting 2020	Begroting 2020 na wijziging	JR 2020	JR 2019
Baten	144.417	144.417	144.417	144.417
Lasten	-144.417	-64.417	-92.789	-100.054
Saldo (voor bestemming)	-	80.000	51.628	44.363

* De verschillen tussen realisatie en begroting zijn opgenomen in de toelichting op de programmarekening

1.5 Programma Ontwikkelingen

Wat hebben we gedaan?

Het programma Ontwikkelingen gebruiken we vanouds voor zaken met een innovatief, programmatisch en/of incidenteel karakter. In 2020 hebben we een beperkt aantal zaken vanuit het programma Ontwikkelingen gedekt. Dit geldt bijvoorbeeld voor diverse uren van onze ingehuurde projectleider, de kosten voor de aanpassing van de MarBoei-website, en dergelijke.

Wat heeft het gekost?

Ontwikkelingen	Begroting 2020	Begroting 2020 na wijziging	JR 2020	JR 2019
Baten	11.400	11.400	5.125	24.402
Lasten	-7.250	-7.250	-	-45.576
Saldo (voor bestemming)	4.150	4.150	5.125	-21.174

* De verschillen tussen realisatie en begroting zijn opgenomen in de toelichting op de programmarekening

1.6 Programma Wimpels, Donateurs & Vrijwilligers

Wat hebben we gedaan?

In 2020 is onverminderd aandacht besteed aan de administratieve processen binnen de organisatie, ook op het gebied van de wimpelverkoop. Hierin hebben we wederom een volgende kwaliteitsslag gemaakt, wat voor een kleine organisatie als de onze belangrijk, maar niet eenvoudig is.
In relatie tot onze vrijwilligers, vanouds een belangrijke groep binnen de organisatie met duidelijke taken op het vlak van de verkoop van wimpels en het inspecteren van voorzieningen, was 2020 een druk jaar en dat is motiverend. Tegelijk was het sociaal gesproken wel mager, althans, naar elkaar en naar de organisatie toe. Wij hebben de vrijwilligers helaas vanwege de coronacrisis niet als groep bij elkaar kunnen brengen. Nu de crisis maar voortduurt moeten we wel gaan kijken naar alternatieve mogelijkheden om elkaar weer eens te treffen. Marrekrite verheugt zich desondanks nog steeds in een actieve groep vrijwilligers, die nauw betrokken is bij de organisatie en haar goed van dienst is. Helaas hebben we in 2020 afscheid moeten nemen van onze oudste vrijwilliger. De heer Dijkstra overleed op 88-jarige leeftijd en was tot zeer recent nog heel actief en bevlogen voor ons op pad. Daarnaast heeft een andere vrijwilliger zijn werk beëindigd. Het is een feit dat de groep vrijwilligers steeds ouder en kwetsbaarder wordt en dat hun werk in de nabije toekomst op een andere wijze zal moeten worden ingevuld. De voorbereidingen hiervoor zijn al enige jaren in volle gang, waardoor we vooral verlies voorzien in sociale zin en in charme. Onze vrijwilligers zijn voor veel watersporters toch de directe contacten in het veld. Wij realiseren ons heel goed dat dit een belangrijk deel van onze waardering bepaalt. Veel watersporters denken zelfs dat Marrekrite een organisatie is die volledig op vrijwilligers draait en kunnen dat vaak niet rijmen met wat er geboden wordt. Zij vinden het “onvoorstelbaar” wat wij doen. Dat is natuurlijk prettig en leuk, maar zelf kijken we daar wat nuchterder naar. Een hoge kwaliteit mag als professionele organisatie en GR ook gewoon van ons worden verwacht.

Ondanks (en wellicht zelfs dankzij) de coronacrisis zagen we in 2020 een sterke opleving van de wimpelverkopen, als ook van de vrijwillige donaties. Of dit een structurele impact heeft kunnen we op dit moment niet zeggen. Ons streven en doel blijft om zowel huurders als eigenaren van boten ervan te overtuigen dat we met onze voorzieningen in Fryslân iets unieks in handen hebben waar vanuit heel Nederland met argusogen naar wordt gekeken. Het liefst zien wij dat elke verhuurder aan elke nieuwe huurder een wimpel verkoopt, maar helaas zien we dit nog niet breed gebeuren.
Wel zien we dat steeds meer watersporters ons willen ondersteunen middels een donateurschap. Over voldoende ambassadeurs aan de kant en op het water om ons gedachtegoed onder de aandacht te brengen, hebben we zeker niet te klagen.

Wat heeft het gekost?

Wimpels e.d.	Begroting 2020	Begroting 2020 na wijziging	JR 2020	JR 2019
Baten	172.500	172.500	180.197	165.056
Lasten	-11.000	-11.000	-10.960	-12.504
Saldo (voor bestemming)	161.500	161.500	169.237	152.552

* De verschillen tussen realisatie en begroting zijn opgenomen in de toelichting op de programmarekening

2

Paragrafen

2.1 Lokale heffingen

Bij Recreatieschap Marrekrite kennen we geen lokale heffingen zoals bij een gemeente of provincie.

2.2 Weerstandsvermogen

Bij het opstellen van de begroting en jaarrekening dienen de voorzienbare en kwantificeerbare risico's zo goed mogelijk in beeld te worden gebracht. We ontwikkelen hiervoor beleid in overleg met een financiële werkgroep, bestaande uit een afvaardiging van de deelnemers. Dat hangt samen met het inzicht in onze resterende vervangingsopgaven en onze baggeropgave: op het moment dat we deze duidelijk hebben en financieel meerjarig vertaald weten we de impact op ons huidige weerstandsvermogen en kunnen we kijken wat een adequaat niveau is voor de resterende opgaven binnen onze begroting. We hanteren in deze jaarstukken nog de uitgangspunten zoals die tot nu toe gelden. De bestemmingsreserve baggeren (BB) beschouwen we op dit moment nog als ware het een voorziening, omdat we het concept Baggerplan nog niet financieel hebben vertaald in de geactualiseerde begroting 2020.

In de paragraaf weerstandsvermogen en risicobeheersing dient ten minste te worden opgenomen:

- Inventarisatie van de weerstandscapaciteit;
- Inventarisatie van de risico's;
- Het beleid omtrent de weerstandscapaciteit en de risico's;
- Een kengetal voor:
    a. netto schuldquote
    b. netto schuldquote gecorrigeerd voor alle verstrekte leningen
    c. solvabiliteitsratio
    d. grondexploitatie
    e. structurele exploitatieruimte *en*
    f. belastingcapaciteit (n.v.t.);
- Een beoordeling van de onderlinge verhouding tussen de kengetallen in relatie tot de financiële positie.

Weerstandscapaciteit

De weerstandscapaciteit bestaat uit de middelen en mogelijkheden waarover Marrekrite beschikt om niet begrote kosten te dekken. Deze weerstandscapaciteit bestaat uit een tweetal elementen:

1. Weerstandscapaciteit in de exploitatiesfeer:
    a. onvoorzien incidenteel en structureel (n.v.t.);
    b. onbenutte belastingcapaciteit (n.v.t.).
2. Weerstandscapaciteit in de vermogenssfeer:
    a. algemene reserve.

	Jaarrekening 2020			
		01-01-2020	**Mutaties**	**31-12-2020**
A	Algemene Reserve (AR)	2.599.723	603.355	3.203.078
B	Bestemmingsreserve Baggeren (BB)	1.346.659	-	1.346.659
C	Bestemmingsreserve Innovatie en Ontwikkeling Recreatie (BIOR)	190.138	-	190.138
	Subtotaal reserves	4.136.520	603.355	4.739.875
	Onverdeeld resultaat 2019	603.355	-603.355	-
	Onverdeeld resultaat 2020			422.644
	TOTAAL EIGEN VERMOGEN	**4.739.875**		**5.162.519**

De weerstandscapaciteit van Marrekrite bedraagt, gelet op de stand van de algemene reserve, zonder het onverdeelde resultaat en inclusief de claim ad. € 57.000 die op de algemene reserve ligt vanuit het project Broeresleat/ rondje Snitsermar (AB-besluit november 2019) ultimo 2020, € 3,15 miljoen euro. De stand van de algemene reserve heeft in 2020 geen bijzondere wijzigingen ondergaan.

Beoordeling omvang van de risico's

Hoe komen we tot de benodigde weerstandscapaciteit?

Bij iedere begroting en jaarrekening actualiseren wij de risico's. We gaan na of er nieuwe risico's zijn bijgekomen en/of risico's vervallen. Van de risico's die we lopen vindt een inschatting plaats van de omvang en van de kans dat het risico zich voordoet. Bij het bepalen van de omvang is ook van belang of het om een structureel risico gaat of een incidenteel risico. Afhankelijk van de mogelijkheden om de risico's te beheersen vindt vervolgens een correctie naar beneden plaats. Alle risico's na correctie tellen wij op. Dat totaal is de benodigde weerstandscapaciteit.

De risicobeoordeling is gebaseerd op de inzichten die tot en met het opstellen van de jaarrekening beschikbaar zijn. Ontwikkelingen en wijzigingen in wet of regelgeving geven op dit moment geen aanleiding de risico's te herijken.

Zoals ook in eerdere jaarstukken aangegeven ligt een belangrijk risico voor een kleine organisatie als Marrekrite in de continuïteit van het personeel. De slagvaardigheid van onze kleine organisatie staat of valt met de aanwezigheid van onze medewerkers. Dat betekent dat (langdurige) ziekte, vertrek of uitval meestal een flinke financiële wissel trekt op onze organisatie. We hanteren daarom in de risicobeoordeling dat de helft van onze gerealiseerde personeelskosten als risico geldt: in 2020 betreft het dan afgerond € 0,3 miljoen euro.

Daarnaast weten we inmiddels dat we een forse meerjarenopgave baggeronderhoud op ons af zullen zien komen. De verwachting is dat we ongeveer € 0,3 miljoen per jaar kwijt zullen zijn aan het jaarlijks baggeronderhoud. Een definitief baggerplan moet het bestuur nog vaststellen en is afhankelijk van de 0-meting en het verloop in de komende jaren van de gemeten diepten bij de verschillende voorzieningen en de keuzes die het bestuur daarbij maakt. Gezien de stand van de bestemmingsreserve baggeren schatten we in dat we de baggerbijdrage in de eerstkomende jaren goed kunnen opvangen.

Omvang weerstandsvermogen

De omvang van het weerstandsvermogen wordt uitgedrukt in een ratio. Ratio's kunnen beschouwd worden als indicatie. De ratio voor het weerstandsvermogen wordt aldus berekend (x 1000):

Weerstandsvermogen						
Ratio van het weerstands-vermogen	=	Beschikbare weerstandscpaciteit / Benodigde weerstandscapaciteit	=	3146 / 300	=	1049%

De ratio van het weerstandsvermogen moet minimaal 100% zijn om als "voldoende" te kwalificeren.

Bestemmingsreserves

In de notitie reserves en voorzieningen die het algemeen bestuur in december 2019 heeft vastgesteld, is het aantal bestemmingsreserves aanzienlijk verminderd. Ook de (structurele) storting en onttrekking van de programmasaldi behoren tot het verleden.

Wat op dit moment resteert is een bestemmingsreserve baggeren, die we behandelen als ware het een voorziening vanwege het ontbreken van een actueel beheerplan baggeren. Dit beheerplan hebben we in 2020 als grof concept besproken met onze deelnemers, zodat we vanaf dat moment een nog beter beeld hebben van de impact op ons weerstandsvermogen en de baggeropgave die nog voor ons ligt.

De onderhoudsreserve is opgeheven: het onderhoud aan damwanden en steigers is met de grootschalige investeringen in de vervangingsopgave relatief beperkt. Daar waar vroeger werd gespaard voor "planmatig vervangingsonderhoud" activeren we inmiddels onze investeringen. De daarmee samenhangende kapitaallasten bekostigen we inmiddels via de exploitatie. Daarmee is de noodzaak voor een specifieke onderhoudsreserve vervallen en bekostigen we het onderhoud aan onze voorzieningen vanuit de exploitatie.

Stille en geheime reserves

Marrekrite heeft (meestal ten behoeve van de steigers en damwanden) meerdere kavels water, drassige overs en landbouwgrond in bezit. Deze gronden zijn indertijd om niet verkregen en hebben daardoor geen waardering op de balans. Dit bezit noemt men stille reserves. Op grond van BBV is het niet toegestaan deze bezittingen te herwaarderen: de (historische) verkrijgingsprijs is de waarderingsgrondslag in dit geval. Marrekrite kan een deel van dit bezit verkopen in de toekomst. In 2020 is een (zeer klein) deel van dit bezit verkocht. Grondslag voor een dergelijke verkoop is altijd een taxatie van het betreffende bezit. Een verkoopbate lichten wij toe als een incidentele bate (vanaf € 25.000) in de tussentijdse rapportage of de jaarrekening conform de Financiële Verordening. Op de balansdatum is de omvang van de stille reserves niet bepaald.

Financiële kengetallen

Zoals bij de introductie in deze paragraaf aangegeven zijn niet alle kengetallen voor Marrekrite van toepassing. In onderstaande tabel zijn de relevante kengetallen opgenomen.

Jaarstukken 2020	**Jaarrekening**	**Begroting**	**Jaarrekening**
Kengetallen	**2019**	**2020**	**2020**
Netto schuldquote	-146%	-113%	-52%
Netto schuldquote gecorrigeerd voor alle verstrekte leningen	-146%	-113%	-52%
Solvabiliteitsratio	91%	100%	88%
Structurele exploitatieruimte	24%	-9%	22%
Grondexploitatie	nvt	nvt	nvt
Belastingcapaciteit	nvt	nvt	nvt

Netto schuldquote
De netto schuldquote geeft aan in welke mate sprake is van een overschot of tekort aan liquide middelen. In 2020 is sprake van een overschot aan liquide middelen, maar wel nadat een kortlopende geldlening is aangetrokken. Zichtbaar is dat de netto schuldquote dalend is ten opzichte van vorig boekjaar. Dit beeld zien we in 2021 en de meerjarenbegroting vanaf 2022 zich voortzetten.

Solvabiliteit
De solvabiliteitspositie van een onderneming of instelling geeft een beeld in welke mate zij in staat is aan haar toekomstige verplichtingen te voldoen. Het geeft de verhouding eigen vermogen en vreemd vermogen aan. De solvabiliteitpositie van Marrekrite is en blijft uitstekend, maar dalend als gevolg van de aangetrokken (korte) geldlening in 2020.

Structurele exploitatieruimte
Dit kengetal geeft aan hoe groot de structurele vrije ruimte binnen een onderneming of organisatie is in de jaarrekening. Hoe hoger het kengetal, hoe beter. Deze structurele vrije ruimte is met het nieuwe financiële beleid toegenomen, omdat het rekeningresultaat bestaat uit de resultaten van alle programma's tezamen en er geen automatische storting of onttrekking meer plaatsvindt aan de bestemmingsreserves.

2.3 Onderhoud Kapitaalgoederen

Aanlegvoorzieningen

Als al onze ruim 600 aanlegplaatsen op ruim 300 locaties achter elkaar zouden worden gelegd, hebben we circa 33 km aanlegvoorziening in de vorm van steigers en damwanden in eigendom en beheer op de mooiste plekken in het buitengebied van de provincie. Daarnaast hebben we eind 2020 in totaal 100 MarBoeien op het water liggen.

Containers

Onze circa 120 containers (recreatie-afval) blijven ‘s winters in het veld staan, maar worden dan wel afgesloten. Ze worden jaarlijks gecontroleerd en – indien nodig – gerepareerd door de schipper van de milieuboot. Daarmee wordt de kwaliteit bewaakt en de levensduur verlengd.

Werkschip (MK1)

Onze eerste echte werkboot is halverwege 2013 aanschaft en schrijven we gedurende 15 jaar af (tot 2028). Vanwege de centrale ligging ligt het schip in een jachthaven in Sneek. Eerder besteedden we het technisch onderhoud uit, maar sinds het team is uitgebreid met onze technisch medewerker watersport doen wij het meeste onderhoud aan onze schepen zelf. Grote technische klussen, zoals het reviseren van motoren, besteden wij nog wel uit.

Milieuboot (MK2)

De milieuboot (vuilcontainerboot) is eind 2013 aanschaft om met ingang van 2014 het recreatie-afval in eigen beheer te kunnen inzamelen. De verwerking van het afval is een taak van Omrin. De schippers voeren het dagelijks onderhoud aan het schip uit, zonodig bijgestaan door de technisch medewerker watersport. In 2014 is een bijboot met motor en trailer aangeschaft om op moeilijk bereikbare locaties afval op te kunnen halen. We schrijven de milieuboot af in 15 jaar (tot 2028).

Duwponton

De werkponton is 6 x 4 meter groot is in 2010 aangekocht om kleine onderhoudswerkzaamheden te kunnen doen en schapen mee te vervoeren, al gebeurt dit laatste al een paar jaar niet meer. De duwponton schrijven we in 15 jaar af (tot 2025).

Installatie YOSS

De mobiele Yoss-vuilwaterpompinstallatie, die destijds op het vuilwaterschip van de provincie geplaatst is tijdens de maanden dat er voor Marrekrite is gevaren ten behoeve van het “project Vuilwaterboot”, is door ons destijds (2014) tweedehands aangeschaft. De installatie staat niet op de balans.

Húskes

We hebben een drietal Húskes in beheer, waarmee we het afgelopen vaarseizoen een innovatieve en volledig zelfvoorzienende rioolwaterzuivering als pilot hebben aangeboden aan de watersporters. Op dit moment beheren we een op de Marchjepôle, de Noorder Aldewei en nabij Gaastmeer op de Grutte Gaastmar. Zij zorgen dat mensen hun vuilwater niet langer overboord pompen, en dat mensen niet massaal hun behoefte doen op plekken waar dat niet wenselijk is. We zien duidelijke resultaten op deze drie locaties. De Húskes zijn met bijdragen van derden gebouwd en staan dus niet op onze balans. De onderhoudslasten van de Húskes zijn fors en zijn niet door ons begroot. De structurele dekking van deze onderhoudskosten is onderwerp van gesprek met onze deelnemers. In 2020 zijn ze verantwoordelijk voor een flinke (incidentele) overschrijding in onze jaarstukken.

Borden netwerken

De knooppuntenborden en informatiepanelen van de knooppuntennetwerken blijven formeel in eigendom van de gemeenten. Ook de vervangingskosten worden doorberekend aan de gemeenten. In totaal is bijna 2.800 km fietspad in Fryslân voorzien van knooppuntbebording (816 knooppunten). Op het gebied van wandelen geldt dat ruim 3700 km wandelpad is voorzien van knooppunten (1966 knooppunten).

Kantoorinventaris

De kantoorinventaris is inmiddels volledig afgeschreven. Vanwege de activeringsgrens van € 25.000 zullen de meeste lasten voor inventaris in de toekomst via de exploitatie lopen.

2.4 Financiering

We handelen conform het vernieuwde Treasurystatuut en Financiële Verordening. Langlopende schulden hebben we op dit moment niet. Wel hebben we in 2020 een kortlopende lening aangetrokken van € 0,5 miljoen voor een half jaar bij de Nederlandse Waterschapsbank. De liquide middelen zijn bij banken ondergebracht als rekening courant tegoeden.

We hebben geen rentelasten uit vreemd vermogen, omdat de rente voor vreemd vermogen op dit moment negatief is. Voor de volledigheid geven we de maxima voor zowel de renterisiconorm als de kasgeldlimiet:

- de renterisiconorm bedraagt 20% van de grondslag, zijnde het begrotingstotaal (lasten) van het betreffende boekjaar (€ 1,94 miljoen); de renterisiconorm bedraagt € 0,39 miljoen.
- de kasgeldlimiet bedraagt voor gemeenschappelijke regelingen 8,20% van het begrotingstotaal (lasten) van het betreffende boekjaar. De kasgeldlimiet bedraagt € 0,16 miljoen.

Schatkistbankieren

In 2013 is een rekening courant geopend in het kader van (het verplicht) schatkistbankieren. De overheid stelt ook Gemeenschappelijke Regelingen verplicht hieraan deel te nemen. Een nadelig gevolg is het verlies van rente-inkomsten, hoewel het op dit moment in sommige gevallen aantrekkelijker lijkt om gelden te lenen dan uit te zetten.

Ten aanzien van het schatkistbankieren geldt een minimaal drempelbedrag van € 0,25 miljoen. De norm voor het bepalen van het drempelbedrag bij een lagere overheid bedraagt 0,75% van het begrotingstotaal (€ 1,94 miljoen), ergo afgerond € 15.000. Marrekrite dient derhalve een drempel aan te houden van € 0,25 miljoen.

2.5 Bedrijfsvoering

Het grootste deel van de kosten in het programma Bedrijfsvoering bestonden tot nu toe uit de salariskosten van de 8 vaste medewerkers. Met ingang van de jaarstukken 2019 rekenen we – voor zover mogelijk – de loonkosten als directe kosten toe aan de verschillende programma's, inclusief een opslag voor overhead. De niet toe te rekenen loonkosten en overige indirecte kosten blijven achter op het programma Bedrijfsvoering. Voor speciale projecten en in het geval dat specifieke kennis noodzakelijk is, huren we tijdelijk externe medewerkers of advies in. Eind 2020 zijn, los van de 8 vaste medewerkers, 2 ingehuurde medewerkers (parttime) werkzaam voor Marrekrite. Bij nieuwbouwprojecten -vervangingsinvesteringen- nemen we zowel de interne als de externe personeelskosten zo veel mogelijk mee in de projectkosten (inhuur ingenieursbureau en directe personeelskosten vermeerderd met een opslag voor overhead).

Personeel (bezetting)	
directeur	0,89
officemanager	0,67
coördinator waterrecreatie	0,89
coördinator landrecreatie	0,67
projectadviseur landrecreatie	1,00
technisch medewerker watersport	0,78
medewerker milieuboot	1,00
medewerker milieuboot	0,17 (uit dienst per 1/3/2020)
medewerker groenonderhoud	1,00
vacature	0,00
TOTAAL	**7,06**

2.6 Verbonden partijen

Niet van toepassing.

2.7 Grondbeleid

Recreatieschap Marrekrite heeft circa 170 percelen land in eigendom waarop (in de meeste gevallen) aanlegvoorzieningen zijn gerealiseerd. We bezitten locaties die zich bevinden in provinciaal of gemeentelijk vaarwater of te midden van terreinen van natuurorganisaties of boeren. Grondbezit is geen doel op zich, maar een middel om ligplaatsen te realiseren. Wanneer we kansen zien om percelen te verkopen (met behoud van het recht er een aanleglocatie te beheren) dan trachten we deze te verzilveren. Het dagelijks bestuur dient altijd in te stemmen met verkoop; het algemeen bestuur dient in te stemmen als de baten voor deze verkoop niet begroot cq. gepland zijn.

Veel percelen land zijn nauwelijks van (financiële) waarde, aangezien de geldende bestemming ander gebruik niet toestaat. Verkoop voor commercieel gebruik is daarom meestal niet mogelijk, tenzij een bestemmingswijziging plaatsvindt. Daar dit – als het al mogelijk is – de nodige voeten in aarde heeft, is van verkoop van eigendommen in relatie tot een gewijzigde bestemming alleen in uitzonderlijke gevallen sprake. Ten aanzien van verkopen van percelen heeft in 2020 verkoop plaats-gevonden van een (klein) perceel aan een derde. Deze transactie heeft € 8.000 opgeleverd.

Jaarrekening 2020

3.1 Balans per 31 december 2020

	Saldo 31/12/2019	Saldo 31/12/2020
Activa		
Vaste activa	3.011.631	5.230.010
Vlottende activa	2.217.872	818.168
	5.229.503	**6.048.177**
Passiva		
Vaste passiva	-4.136.522	-4.739.877
Onverdeeld resultaat jaarrekening 2019	-603.355	-422.644
Vlottende passiva	-489.625	-885.657
	-5.229.502	**-6.048.177**

3.2 Grondslagen voor waardering en resultaatbepaling

Inleiding

De jaarrekening is opgemaakt met inachtneming van de voorschriften die het Besluit Begroting & Verantwoording Provincies en Gemeenten daarvoor geeft en de nadere regels die Marrekrite daarover heeft opgenomen in haar financieel beleid.

Algemene grondslagen voor het opstellen van de jaarrekening

De vergelijkende cijfers en toelichtingen zijn aangepast voor vergelijkingsdoeleinden. De waardering van de activa en passiva en de bepaling van het resultaat vindt plaats op basis van historische kosten. Tenzij bij het desbetreffende balanshoofd anders is vermeld, worden de activa en passiva opgenomen tegen nominale waarden. De baten en lasten worden toegerekend aan het jaar waarop zij betrekking hebben. Baten en winsten worden slechts genomen voor zover zij op balansdatum zijn gerealiseerd. Verliezen en risico's die hun oorsprong vinden voor het einde van het begrotingsjaar, worden in acht genomen indien zij voor het opmaken van de jaarrekening bekend zijn geworden. Personeelslasten worden in principe toegerekend aan het boekjaar waarop ze betrekking hebben.

Balans

Vaste activa

Investeringen met een economisch nut

Deze materiële vaste activa zijn gewaardeerd tegen de verkrijgings- of vervaardigingsprijs. Specifieke investeringsbijdragen van derden worden op de desbetreffende investering in mindering gebracht (netto-methode). In die gevallen wordt op het saldo afgeschreven. Slijtende investeringen worden met ingang van het jaar van ingebruikneming lineair afgeschreven in de verwachte gebruiksduur, waarbij geen rekening wordt gehouden met een eventuele restwaarde. Op grond wordt niet afgeschreven. Bij de waardering wordt in voorkomende gevallen rekening gehouden met een bijzondere vermindering van de waarde, indien deze naar verwachting duurzaam is. In eerste instantie zullen we hiervoor een verliesvoorziening treffen, zodat bij

gewijzigde marktomstandigheden deze verliesvoorziening kan vrijvallen. Alleen in uiterste gevallen boeken we waarde af op onze bezittingen als er geen enkel zicht is op een eventueel herstel van deze waarde (duurzame waardevermindering is definitief).

De gehanteerde afschrijvingstermijnen voor investeringen > € 25.000 bedragen in jaren:

Gronden en terreinen	n.v.t
Vervoersmiddelen	5 tot 20 jaar
Machines, apparaten en installaties	5 tot 10 jaar
Overige materiële vaste activa	15 jaar

Investeringen met een maatschappelijk nut

Investeringen met een maatschappelijk nut activeren we evenals investeringen met een economisch nut met ingang van het jaar volgend op de gereed melding cq. levering van de investering. We schrijven via de lineaire afschrijvingsmethodiek af over de verwachte gebruiksduur, waarbij we in voorkomende gevallen rekening kunnen houden met een eventuele restwaarde. Normaliter schrijven we af tot nihil.

De gehanteerde afschrijvingstermijnen voor investeringen > € 25.000 bedragen in jaren:

Steigers	40 jaar
Damwanden	50 jaar
MarBoeien	10 jaar

Activa in bestelling

De als “onderhanden werken” opgenomen investeringen/bezittingen zijn gewaardeerd tegen de vervaardigingsprijs, dan wel de lagere marktwaarde. De vervaardigingsprijs omvat de directe kosten die rechtstreeks aan de vervaardiging kunnen worden toegerekend (zoals grondaankopen, kosten van bouw- en woonrijp maken, maar ook de directe loonkosten vermeerderd met een opslag voor overhead), evenals een redelijk te achten aandeel in de rentekosten, indien van toepassing.

Vlottende activa

Winsten worden slechts genomen indien en voor zover die met voldoende mate van betrouwbaarheid als gerealiseerd aangemerkt kunnen worden. Zolang daarvan geen sprake is, worden de verkregen verkoopopbrengsten ten volle op de verkrijgings- of vervaardigingskosten in mindering gebracht. Verliezen worden genomen zodra deze bekend zijn. Indien noodzakelijk worden ter zake voorzieningen gevormd tegen nominale waarde en in de balans opgenomen.

Vorderingen en overlopende activa

De vorderingen worden gewaardeerd tegen nominale waarde. Voor verwachte oninbaarheid betreffende debiteuren is een voorziening in mindering gebracht. De voorziening wordt statisch bepaald op basis van de geschatte inningskansen. Geringe vorderingen worden afgewaardeerd bij het opmaken van de jaarstukken.

Vaste Passiva

Reserves

Reserves worden gewaardeerd tegen nominale waarde.

Vlottende passiva

De vlottende passiva worden gewaardeerd tegen de nominale waarde.

Overlopende passiva

De waardering van overlopende passiva geschiedt tegen nominale waarde. De niet bestede middelen van uitkeringen van Europese en Nederlandse overheidslichamen met een specifiek bestedingsdoel worden als vooruit ontvangen middelen op de balans verantwoord onder de overlopende passiva. De besteding van deze middelen vindt op een later tijdstip plaats.

3.3 Toelichting op de balans per 31 december 2020

Activa	Saldo 31/12/2019	Saldo 31/12/2020
Materiele vaste activa		
Investeringen maatschappelijk nut	2.800.702	5.041.526
Damwanden	1.523.684	3.158.861
Steigers	807.448	1.354.671
MarBoeien	20.328	17.734
Activa in bestelling	449.241	510.260
Investeringen economisch nut	210.929	188.484
Machines, apparaten en installaties	18.802	11.948
Vervoermiddelen	136.599	121.994
Gronden en terreinen	42.708	42.708
Overige MVA	12.820	11.834
Vaste activa	**3.011.631**	**5.230.010**
Voorraden	6.553	3.867
Gereed product en handelsgoederen	6.553	3.867
Uitzettingen <1jr	2.110.531	663.126
Debiteuren	61.986	-
Overige vorderingen	-	-
Vorderingen openbare lichamen	678.545	663.126
BNG Schatkistbankieren	1.370.000	-
Overlopende activa	14.119	12.412
Overige activa	14.119	12.412
Liquide middelen	86.669	138.763
Kas	298	238
RABO rekening courant	29.897	62.046
ING rekening courant	56.473	76.479
Vlottende activa	**2.217.872**	**818.168**
Totaal Activa	**5.229.503**	**6.048.177**

Specificatie en verloop boekwaarde Materiele vaste activa 2020

	Beginbalans	Investeringen	Des investeringen	Afschrijvingen	Bijdragen derden	Afwaardering	Saldo 31/12
Materiele vaste activa							
Investeringen maatschappelijk nut	1.315.991	1.513.451	1.513.451	-28.740	-	-	2.800.702
Damwanden	882.407	654.853	654.853	-13.575	-	-	1.523.684
Steigers	410.663	409.357	409.357	-12.572	-	-	807.448
MarBoeien	22.921	-	-	-2.593	-	-	20.328
Activa in bestelling	-	449.241	449.241	-	-	-	449.241
Investeringen economisch nut	147.350	84.074	84.074	-20.495	-	-	210.929
Machines, apparaten en installaties	25.711	-	-	-6.909	-	-	18.802
Vervoermid-delen	106.928	41.366	41.366	-11.695	-	-	136.599
Gronden en terreinen	-	42.708	42.708	-	-	-	42.708
Overige MVA	14.711	-	-	-1.891	-	-	12.820
Vaste activa	**1.463.341**	**1.597.525**	**1.597.525**	**-49.235**	**-**	**-**	**3.011.631**

Nadere toelichting

Investeringen in maatschappelijk nut

De totale vervangingsinvesteringen in damwanden en steigers met maatschappelijk nut liggen in 2020 fors hoger dan het oorspronkelijke investeringsbedrag van € 1,25 miljoen: in totaal is er circa € 2,75 miljoen euro aan investeringen gepleegd (inclusief overlopende investeringen uit 2019 en overlopende investeringen naar 2021). We hebben we via de tussenrapportage gemeld aan het algemeen bestuur dat we € 2,8 miljoen zouden investeren. De vertragingen die opgetreden zijn in het verleden rechtvaardigen daar waar mogelijk een versnelling in de realisatie van de noodzakelijke vervangingsinvesteringen en het op peil brengen en houden van het gewenste voorzieningenniveau aan steigers en damwanden.

Specificatie activa in bestelling in 2020	Balanswaarde 31-12-2019	Mutatie	Balanswaarde 31-12-2020
Activa in bestelling			
Activa in bestelling 2019 verschuiving naar MVA (in gebruik) 2020	449.241	-449.241	-
Activa in bestelling 2020		510.260	510.260
	449.241	**61.019**	**510.260**

Activa in bestelling

Onder deze post is het deel van de vervangingsinvesteringen opgenomen dat op 31 december 2020 nog niet gereed gemeld was. Het betreft in totaal € 510.000 aan projecten dat via de balans overloopt naar 2021.

Investeringen in economisch nut

Geen bijzonderheden.

Uitzettingen <1jr

Specificatie van uitzettingen <1jr in 2020	Boekwaarde 31-12-2019	Voorziening oninbaarheid	Balanswaarde 31-12-2020
Debiteuren			
Vorderingen op bedrijven en instellingen	-	-	-
Overige vorderingen	-	-	-
Vorderingen openbare lichamen	-		-
BTW-doorschuifregeling	637.832	-	637.832
Overige vorderingen	25.295	-	25.295
BNG Schatkistbankieren	-	-	-
	663.126	**-**	**663.126**

Debiteuren

Het betreft hier vorderingen op derden, niet zijnde overheidsbedrijven.

Vorderingen op openbare lichamen

Het betreft hier met name de doorschuif-BTW die Marrekrite voorfinanciert voor de deelnemers. De deelnemers krijgen hiervoor jaarlijks achteraf facturen die zij vervolgens kunnen meenemen in hun aangifte voor het BTW-compensatiefonds. De totale vordering over 2020 bedraagt afgerond € 638.000. De overige vorderingen betreffen de incidentele kosten voor Landrecreatie die jaarlijks achteraf aan verschillende deelnemers wordt opgelegd.

BNG Schatkistbankieren

Naast bankrekeningen bij ING en Rabo houdt Marrekrite een rekening aan bij de BNG ten behoeve van schatkistbankieren. Ultimo 2020 hield Marrekrite € 0 aan in de schatkist. De bij ING en Rabo aangehouden bedragen liggen (ruimschoots) onder de minimale drempel van € 250.000.

Berekening benutting drempelbedrag Schatkistbankieren	
Begrotingsbedrag verslagjaar	1.940.377
Drempelbedrag 0,75% van begrotingsbedrag	14.553
Minimaal drempelbedrag	*250.000*

	1e kwartaal	**2e kwartaal**	**3e kwartaal**	**4e kwartaal**
Buiten schatkist	133.250	86.524	68.754	156.366
Ruimte onder drempel	116.750	163.476	181.246	93.634

Passiva	**Saldo 31/12/2019**	**Saldo 31/12/2020**
	Beginbalans	**Saldo 31/12**
Eigen Vermogen	-4.136.522	-4.739.877
Algemene Reserve	-2.599.724	-3.203.079
Bestemmingsreserve Baggeren (BB)	-1.346.659	-1.346.659
Bestemmingsreserve Innovatie en Ontwikkeling Recreatie (BIOR)	-190.138	-190.138
Onderhoudsfonds	-	
Landrecreatiefonds	-	
Onverdeeld resultaat 2019	-603.355	
Onverdeeld resultaat 2020		-422.644
Vaste passiva	**-4.739.877**	**-5.162.521**
Vlottende schulden <1jr	-152.824	-158.585
Schulden leveranciers en handelskredieten	-27.773	-113.523
Overige schulden	-125.051	-45.062
Kortlopende leningen <1jr	-	-500.000
Schulden aan kredietinstellingen	-	-500.000
Overlopende passiva	-336.801	-227.072
Vooruitontvangen bedragen	-17.211	-
Verplichtingen aan overheidslichamen	-319.590	-227.072
Vlottende passiva	**-489.625**	**-885.657**
Totaal Passiva	**-5.229.503**	**-6.048.178**

Verloop boekwaarde vaste passiva 2020

	Beginbalans	Toevoegingen		Onttrekkingen	Bestemming 2019	Overige verminderingen	Saldo 31/12
Eigen Vermogen	-4.136.522			-603.355		-4.739.877	-4.136.522
Algemene Reserve	-2.599.724			-603.355		-3.203.079	-2.599.724
Bestemmingsreserve Baggeren (BB)	-1.346.659					-1.346.659	-1.346.659
Bestemmingsreserve Innovatie en Ontwikkeling Recreatie (BIOR)	-190.138					-190.138	-190.138
Onderhoudsfonds	-					-	-
Landrecreatiefonds	-					-	-
Onverdeeld resultaat 2019	-603.355			603.355		-	-
Onverdeeld resultaat 2020						-422.644	-603.355
Vaste passiva	**-4.739.877**	**-**	**-**	**-**	**-**	**-5.162.521**	**-4.739.877**

Nadere toelichting

Eigen vermogen

Na de herschikking vorig jaar van onze reservepositie hebben we nu een robuuste algemene reserve. De belangrijkste bestemmingsreserve is die ten behoeve van het baggeren. In onze beleidsnota hebben we aangegeven dat we op dit moment deze bestemmingsreserve beschouwen als ware het een voorziening. Zodra zicht is op de meerjarig baggeropgave kunnen we kijken hoe we met deze bestemmingsreserve om willen gaan naar de toekomst.

Onverdeeld resultaat 2020

De jaarrekening heeft een positief resultaat van afgerond € 423.000. Dat is ongeveer € 60.000 hoger dan in de tussentijdse rapportage werd geraamd. Het verschil is ontstaan door het saldo van een afrekening van een subsidie met de provincie, de meerkosten voor het project Vuilwaterboot en de meerkosten voor baggeren (als gevolg van het opstellen van het concept Baggerplan). Een bestemmingsvoorstel voor het resultaat vindt u in de aanbiedingsbrief van de Jaarstukken 2020.

Vlottende schulden <1 jr

Specificatie overige schulden 2020	
Omzetbelasting	18.318
Uitbesteed werk Provincie Fryslân	26.291
Overige schulden niet gespecificeerd	453
	45.062

Het betreft hier onder andere de BTW-ondernemers aangifte 4e kwartaal aan de Belastingdienst en de factuur voor de jaarlijkse onderhoudswerkzaamheden die we – op dit moment nog – aan de Provincie Fryslân hebben uitbesteed.

Kortlopende schulden <1 jr

Specificatie kortlopende leningen <1jr	
Kasgeldlening NWB-bank rente -0,1%, 6 maanden (tot 20-05-2021)	500.000
	500.000

We hebben in 2020 een kasgeldlening opgenomen via de Nederlandse Waterschapsbank om in onze korte termijn liquiditeit te voorzien.
De condities zijn momenteel dermate gunstig dat we rente ontvangen voor het afsluiten van deze kasgeldlening.

Overlopende passiva

Specificatie en verloop boekwaarde overlopende passiva 2020	
Verplichtingen die in het begrotingsjaar zijn opgebouwd en die in een volgend begrotingjaar tot betaling komen met uitzondering van jaarlijks terugkerende arbeidskosten gerelateerde verplichtingen van vergelijkbaar volume	-
De van Europese en Nederlandse overheidslichaam ontvangen voorschotbedragen voor uitkeringen met een specifiek bestedingsdoel die dienen ter dekking van lasten van volgende begrotingsjaren	-227.072

Een groot deel van de projecten die in de Jaarstukken 2019 zijn opgenomen zijn afgelopen in 2020. We hebben inmiddels twee “nieuwe” projecten lopen, die u kunt terugvinden onder de activa in bestelling. Hieronder een specificatie van het verloop van de overige projecten: het project Tsjûkemar waar we nog twee eilanden aan de slag gaan.

Naam project/ financier	Beginbalans	Inkomsten	Uitgaven	Vrijval	Saldo 31/12
Project Routenetwerk Fryslân bij de tijd	-37.332	-50.000	903	86.429	-
Project Tsjûkemar	-239.433	-	12.361	-	-227.072
Project LF Zuiderzeeroute	-21.285	-	19.874	1.411	-
Project LF Kustroute	-21.540	-4.894	26.434	-	-
	-319.590	-54.894	59.573	87.840	-227.072

Niet uit de balans blijkende langlopende financiële verplichtingen en rechten

Huur kantoorruimte

Marrekrite huurt voor het uitvoeren van de bedrijfsvoering een pand aan de Emmakade 87A te Leeuwarden. De huur bedraagt € 1.089,38 per maand. Het huurcontract voor bepaalde tijd liep tot en met 31 december 2019 en is inmiddels per kwartaal opzegbaar. Wijziging van de huurprijs vindt plaats op basis van de wijziging van het maandprijsindexcijfer volgens de consumentenprijsindex (CPI) reeks alle huishoudens, gepubliceerd door het CBS.

Huur boxruimte en bootruimte

Marrekrite huurt voor de opslag van materiaal 2 boxen aan de Ouddeelstraat 6 te Leeuwarden en voor de milieuboot een schiphuis. De maandelijkse huur voor deze drie ruimten bedraagt tezamen € 682. De huurovereenkomst voor bepaalde tijd liep tot en met 31 december 2019 en is inmiddels per kwartaal opzegbaar. De huur voor het schiphuis is jaarlijks opzegbaar.

Leasecontracten bedrijfsauto's

Marrekrite heeft drie leasecontracten voor bedrijfsauto's die lopen tot en met 11 juli 2022 voor een totaalbedrag van € 16.300 per jaar.

Gebeurtenissen na balansdatum

Geen bijzonderheden.

29

3.4 Programmarekening 2020

Exploitatie-resultaat	Begroting 2020			Begroting 2020 na wijziging			Jaarrekening 2020			Jaarrekening 2019		
Programma	**Baten**	**Lasten**	**Saldo**	**Baten**	**Lasten**	**Saldo**	**Baten**	**Lasten**	**Saldo**	Baten	Lasten	Saldo
Bedrijfsvoering	513.769	-661.052	-147.283	1.213.769	-1.384.387	-170.618	738.688	-822.937	-84.248	1.455.916	-941.156	514.760
Waterrecreatie	649.141	-370.966	278.175	649.141	-362.173	286.968	1.092.938	-761.792	331.146	638.646	-646.536	-7.890
Landrecreatie	111.150	-111.150	-	111.150	-111.150	-	214.288	-264.532	-50.243	89.986	-169.242	-79.256
Baggeren	144.417	-144.417	-	144.417	-64.417	80.000	144.417	-92.789	51.628	144.417	-100.054	44.363
Ontwikkelingen	11.400	-7.250	4.150	11.400	-7.250	4.150	5.125	-	5.125	24.402	-45.576	-21.174
Wimpels e.d.	172.500	-11.000	161.500	172.500	-11.000	161.500	180.197	-10.960	169.237	165.056	-12.504	152.552
TOTAAL RESULTAAT	**1.602.377**	**-1.305.835**	**296.542**	**2.302.377**	**-1.940.377**	**362.000**	**2.375.654**	**-1.953.009**	**422.644**	2.518.423	-1.915.068	603.355

Reserves	Saldo	Mutaties	Saldo	Gewijzigd	Mutaties	Saldo	Saldo	Mutaties	Saldo	Gewijzigd	Mutaties	Saldo
Toevoeging/ onttrekking	**per 1-1-2020**		**na wijziging**	**saldo**		**na wijziging**	**per 1-1-2020**		**na wijziging**	saldo		na wijziging
Algemene Reserve (AR)	2.599.723	603.355	3.203.078	3.203.078	-	3.203.078	2.599.723	603.355	3.203.078	2.599.723	603.355	3.203.078
Baggerfonds/ BB*	1.346.659	-	1.346.659	1.346.659	-	1.346.659	1.346.659	-	1.346.659	1.346.659		1.346.659
Ontwikkelings-fonds/BIOR**	190.138	-	190.138	190.138	-	190.138	190.138	-	190.138	190.138		190.138
Onderhouds-fonds										-		-
Land-recreatiefonds										-		-
Subtotaal	**4.136.520**	**603.355**	**4.739.875**	**4.739.875**	**-**	**4.739.875**	**4.136.520**	**603.355**	**4.739.875**	4.136.520	603.355	4.739.875

* Baggerfonds heet na vaststelling Nota Reserves en Voorzieningen "Bestemmingsreserve Baggeren" (BB)

** Ontwikkelingsfonds heet na vaststelling Nota Reserves en voorzieningen "Bestemmingsreserve Innovatie en Ontwikkeling Recreatie" (BIOR)

3.5 Toelichting en verschillenanalyse op de programmarekening 2019

We lichten de verschillen groter dan € 25.000 toe voor de baten en lasten. Het restant van de verschillen op de programma's bestaat uit saldi van kleinere mee- en tegenvallers.

Programma Bedrijfsvoering

Baten (-475.081)

We hebben de deelnemersbijdragen niet toegerekend aan het programma Bedrijfsvoering. Hierdoor ontstaat een (nadelig) verschil van ca. € 430.000. Verder hebben we ca. € 60.000 minder baten uit doorschuif-BTW aan onze deelnemers dan begroot. Ditzelfde verschil ontstaat overigens ook aan de lastenkant. De overige verschillen zijn kleiner dan € 25.000.

Lasten (561.450)

We hebben alle uren die direct zijn toe te schrijven aan de programma's waaraan ze dienstbaar zijn, vermeerderd met een opslag voor de overhead doorgeboekt naar de betreffende programma's. Dit leidt tot een verschuiving van de lasten en een voordeel van ca. € 520.000 op het programma Bedrijfsvoering. Verder hebben we ca. € 60.000 minder lasten uit doorschuif-BTW dan begroot. Ditzelfde verschil ontstaat overigens ook aan de batenkant. De overige verschillen zijn kleiner dan € 25.000.

Programma Waterrecreatie

Baten (443.797)

De deelnemersbijdragen van de andere programma's hebben we toegerekend aan het programma Waterrecreatie. Daardoor ontstaat hier een (voordelig) verschil van € 444.000. Per saldo heeft dit overigens over de begroting heen een budgetneutraal effect.

Lasten (-399.619)

We hebben alle uren die direct zijn toe te schrijven aan de programma's waaraan ze dienstbaar zijn, vermeerderd met een opslag voor de overhead door geboekt naar de betreffende programma's. Dit leidt tot en verschuiving van de lasten. Dit zorgt voor een extra last op dit programma van € 320.000.

Daarnaast hebben we meer onderhoud door aannemers laten uitvoeren: met name de controle op en de aanpassingen aan de MarBoeien (zoals u heeft kunnen lezen in het jaarverslag). Dit heeft gezorgd voor een incidentele overschrijding van een kleine € 38.000.

Verder hebben we met de Pilot Hûskes weliswaar een groot succes geboekt bij de watersporters, de onderhoudslasten van deze voorzieningen komen – op dit moment nog – voor rekening van onze gemeenschappelijke regeling. We zijn wel in gesprek met de provincie, als financier van deze pilot, over compensatie van deze kosten. De onderhoudslasten hebben een – incidenteel – nadelig effect van € 56.000.

Programma Landrecreatie

Baten (103.138)

We hebben een drietal projecten op Land succesvol afgerond: *Routenetwerken bij de tijd en compleet, LF Zuiderzeeroute* en *LF Kustroute*. Met name dat laatste project zorgt, omdat we in voorgaande jaren een deel van de loonkosten ten laste van de exploitatie hebben geboekt, voor een incidentele bate van € 86.000 in 2020. De overige verschillen zijn kleiner dan € 25.000.

Lasten (-153.382)

We hebben alle uren die direct zijn toe te schrijven aan de programma's waaraan ze dienstbaar zijn, vermeerderd met een opslag voor de overhead door geboekt naar de betreffende programma's. Dit leidt tot en verschuiving van de lasten. Dit zorgt voor een extra last op dit programma van € 137.000. De overige verschillen zijn kleiner dan € 25.000.

Programma Baggeren

Baten

Geen bijzonderheden.

Lasten (-28.372)

Op het programma Baggeren hebben we een incidentele extra last waardoor het saldo lager uitvalt dan de laatst vastgestelde begroting, die fors naar beneden was bijgesteld. Het budget was met € 80.000 naar beneden bijgesteld in de tussenrapportage. We hebben incidentele kosten gehad voor het opstellen van het baggerplan, zowel extern als intern. Dit leidt tot een overschrijding van het budget met circa € 30.000. Deze kosten hadden we bij de tussenrapportage niet goed mee geprognosticeerd. De overige verschillen zijn kleiner dan € 25.000.

Programma Ontwikkeling

Geen bijzonderheden.

Programma Wimpels e.d.

Geen bijzonderheden.

3.6 Overzicht incidentele baten en lasten

Overzicht incidentele baten en lasten Marrekrite jaarrekening 2020 (per programma)			
			LASTEN
	Programma	**Begroting 2020**	**Jaarrekening 2020**
1	Bedrijfsvoering	-95.000	-112.417
2	Waterrecreatie	-4.297	-94.335
3	Landrecreatie	-30.000	-43.002
4	Baggeren	-	
5	Ontwikkelingen	-	
6	Wimpels, donateurs en vrijwilligers	-	
	SUBTOTAAL incidentele lasten	**-129.297**	**-249.754**
			BATEN
	Programma	**Begroting 2020**	**Jaarrekening 2020**
1	Bedrijfsvoering	-	
2	Waterrecreatie	-	
3	Landrecreatie	30.000	**137.494**
4	Baggeren	-	
5	Ontwikkelingen	-	
6	Wimpels, donateurs en vrijwilligers	-	
	SUBTOTAAL incidentele baten	**30.000**	**137.494**
	TOTAAL incidentele baten en lasten	-99.297	-112.260

SPECIFICATIE BATEN EN LASTEN > € 25.000				
a	Bedrijfsvoering: inhuur/detachering personeel	-80.000	-106.050	L
b	Bedrijfsvoering: leasekosten auto's	-15.000	-21.317	L
c	Waterrecreatie: exploitatielasten Huskes	-	-56.330	L
d	Waterrecreatie: controle en herstel bevestiging Marboeien	-	-37.135	L
e	Landrecreatie: incidentele onderhoudskosten	30.000	49.653	B
f	Landrecreatie: incidentele onderhoudskosten	-30.000	-43.002	L
g	Landrecreatie: vrijval project routenetwerken/LF-routes	-	87.840	B
h	Overige incidentele baten en lasten	-4.297	14.080	L
		-99.297	**-112.260**	

Bij de controle op de vergelijkende cijfers is geconstateerd dat het ingehouden werknemersdeel niet in mindering is gebracht op het verantwoorde bedrag aan "beloningen betaalbaar op termijn" maar hierbij is opgeteld. Dit resulteert in een correctie van € 7.687. Hierdoor wijzigt de totale bezoldiging over 2019 van € 82.187 naar € 74.500 en dit is als foutherstel verwerkt in de vergelijkende cijfers van de WNT verantwoording.

4

Wet Normering Topinkomens (WNT)

De Wet normering bezoldiging topfunctionarissen publieke en semipublieke sector (WNT) is per 1 januari 2013 ingegaan. De verantwoording in deze jaarstukken is opgesteld op basis van het meest recent geldende verantwoordingsmodel.

Het bezoldigingsmaximum voor Recreatieschap Marrekrite bedraagt in 2020 € 201.000 op basis van een fulltime dienstverband (36 uur per week). Het in de tabel weergegeven individueel toepasselijke WNT-bezoldigingsmaximum is gebaseerd op de aanstellingsomvang van de topfunctionaris in dienst van Marrekrite, de directeur.

De directeur valt onder de definitie van topfunctionaris in het kader van de WNT. De bezoldiging ligt significant lager dan het individueel toepasselijke WNT-bezoldigingsmaximum.

Marrekrite maakt gebruik van de vereenvoudigde verantwoording voor AB en DB leden. Dit betekent dat niet alle vereiste bezoldigingsgegevens zijn opgenomen in de jaarrekening.

Algemeen Bestuur

deelnemers	bestuursleden	
Provincie Fryslân (voorzitter)	Mevrouw Fokkens	
Gemeente Achtkarspelen	De heer De Haan	
Gemeente Dantumadiel	De heer Agricola	
Gemeente De Fryske Marren	De heer Veltman	
Gemeente Harlingen	De heer Schoute	
Gemeente Heerenveen	Mevrouw Rinkes	per 26 november 2020
Gemeente Heerenveen	De heer Broekhuizen	tot 26 november 2020
Gemeente Leeuwarden	De heer Wassink	per 25 juni 2020
Gemeente Leeuwarden	De heer Van Gelder	tot 25 juni 2020
Gemeente Noardeast-Fryslân	De heer Boerema	
Gemeente Opsterland	De heer Jonkman	
Gemeente Smallingerland	De heer Van Beek	per 26 november 2020
Gemeente Smallingerland	De heer De Ruiter	per 25 juni 2020 tot 26 november 2020
Gemeente Smallingerland	Mevrouw Wielinga	tot 25 juni 2020
Gemeente Súdwest-Fryslân	De heer De Man	
Gemeente Tytsjerksteradiel	Mevrouw Hoekstra	
Gemeente Waadhoeke	Mevrouw De Pee	
Gemeente Weststellingwerf	De heer Hoen	

Dagelijks Bestuur

deelnemers	bestuursleden	
Provincie Fryslân (voorzitter)	Mevrouw Fokkens	
Gemeente De Fryske Marren	De heer Veltman	
Gemeente Noardeast-Fryslân	De heer Boerema	
Gemeente Opsterland	De heer Jonkman	
Gemeente Súdwest-Fryslân	De heer De Man	
Gemeente Waadhoeke	Mevrouw De Pee	

WNT-verantwoording 2020 GR Marrekrite

De WNT is van toepassing op GR Marrekrite. Het voor Marrekrite toepasselijke bezoldigingsmaximum is in 2020 € 201.000 (algemeen bezoldigingsmaximum).
1. Bezoldiging topfunctionarissen.
1a. Leidinggevende topfunctionarissen en gewezen topfunctionarissen met dienstbetrekking. Tevens leidinggevende topfunctionarissen zonder dienstbetrekking vanaf de 13e maand van de functievervulling 2.

Bedragen x € 1	**L. Touwen**
Functiegegevens	**directeur**
Aanvang en einde functievervulling in 2020	01/01 - 31/12
Omvang dienstverband (als deeltijdfactor in fte)	0,89
Dienstbetrekking?	Ja
Bezoldiging	
Beloning plus belastbare onkostenvergoedingen	73.472
Beloningen betaalbaar op termijn	6.000
Subtotaal	*79.472*
Individueel toepasselijke bezoldigingsmaximum	178.667
-/- Onverschuldigd betaald en nog niet terugontvangen bedrag	0
Bezoldiging	**79.472**
Reden waarom de overschrijding al dan niet is toegestaan	N.v.t.
Toelichting op de vordering wegens onverschuldigde betaling	N.v.t.

Gegevens 2019	
Functiegegevens	**directeur**
Aanvang en einde functievervulling in 2019	01/01 - 31/12
Omvang dienstverband (als deeltijdfactor in fte)	0,89
Dienstbetrekking?	Ja
Bezoldiging	
Beloning plus belastbare onkostenvergoedingen	69.336
Beloningen betaalbaar op termijn	5.164
Subtotaal	*74.500*
Individueel toepasselijke bezoldigingsmaximum	172.444
Bezoldiging	**74.500**

5

Controleverklaring Bentacera

bentacera

Aan: het Algemeen Bestuur van de Gemeenschappelijke Regeling
Recreatieschap voor het Friesche Waterland "De Marrekrite"

CONTROLEVERKLARING VAN DE ONAFHANKELIJKE ACCOUNTANT

A. Verklaring over de in het jaarverslag opgenomen jaarrekening 2020

Ons oordeel
Wij hebben de jaarrekening 2020 van de Gemeenschappelijke Regeling Recreatieschap voor het Friesche Waterland "De Marrekrite" (hierna: 'Marrekrite') te Leeuwarden gecontroleerd.

Naar ons oordeel:
- geeft de in dit jaarverslag opgenomen jaarrekening een getrouw beeld van de grootte en de samenstelling van het vermogen van Marrekrite per 31 december 2020 als van de baten en lasten over 2019 in overeenstemming met het in Nederland geldende Besluit begroting en verantwoording provincies en gemeenten (BBV);
- zijn de in deze jaarrekening verantwoorde baten en lasten alsmede de balansmutaties over 2019 in alle van materieel belang zijnde aspecten rechtmatig tot stand gekomen in overeenstemming met de begroting en met de in de relevante wet- en regelgeving opgenomen bepalingen, waaronder de verordening van Marrekrite.

De jaarrekening bestaat uit:
1. de balans per 31 december 2020;
2. de winst-en-verliesrekening over 2020;
3. de toelichting met een overzicht van de gehanteerde grondslagen voor financiële verslaggeving en andere toelichtingen;
4. verantwoording in het kader van de Wet Normering Topinkomens (WNT), als zelfstandig paragraaf onderdeel uitmakend van het jaarverslag van Marrekrite.

De basis voor ons oordeel
Wij hebben onze controle uitgevoerd volgens het Nederlands recht, waaronder ook de Nederlandse controlestandaarden, het Besluit accountantscontrole decentrale overheden (BADO) en het door het algemeen bestuur vastgestelde Normenkader Rechtmatigheid Gemeenschappelijke Regeling Marrekrite vallen. Onze verantwoordelijkheden op grond hiervan zijn beschreven in de sectie 'Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening'.

Wij zijn onafhankelijk van Marrekrite zoals vereist in de Wet toezicht accountantsorganisaties (Wta), de Verordening inzake de onafhankelijkheid van accountants bij assurance-opdrachten (ViO) en andere voor de opdracht relevante onafhankelijkheidsregels in Nederland. Verder hebben wij voldaan aan de Verordening gedrags- en beroepsregels accountants (VGBA).
Wij vinden dat de door ons verkregen controle-informatie voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel.

Bentacera Registeraccountants B.V.
Lavendelheide 17
Postbus 129
9200 AC Drachten

T (088) 321 08 60
drachten@bentacera.nl
IBAN: NL27RABO0157957667
BIC: RABONL2U

KvK-nummer:
01100531
Btw-nummer:
NL812168628B01

Onze vestigingen:
Bolsward
Dokkum
Drachten
Heerenveen
Leeuwarden
Sneek

Naleving anticumulatiebepaling WNT niet gecontroleerd
In overeenstemming met het Controleprotocol WNT 2020 hebben wij de anticumulatiebepaling, bedoeld in artikel 1.6a WNT en artikel 5, lid 1, sub j Uitvoeringsregeling WNT, niet gecontroleerd. Dit betekent dat wij niet hebben gecontroleerd of er wel of niet sprake is van een normoverschrijding door een leidinggevende topfunctionaris vanwege eventuele dienstbetrekkingen als leidinggevende topfunctionaris bij andere WNT-plichtige instellingen, alsmede of de in dit kader vereiste toelichting juist en volledig is.

Materialiteit
Op basis van onze professionele oordeelsvorming hebben wij de materialiteit voor de getrouwheid en rechtmatigheid van de jaarrekening als geheel bepaald op € 19.500. De bij onze controle toegepaste goedkeuringstoleranties bedraagt voor fouten 1% en voor onzekerheden 3% van de totale lasten, inclusief toevoegingen aan reserves. De materialiteit is gebaseerd op het Besluit Accountantscontrole Decentrale Overheden. Wij houden ook rekening met afwijkingen en/of mogelijke afwijkingen die naar onze mening voor de gebruikers van de jaarrekening om kwalitatieve redenen materieel zijn.

Daarbij zijn voor de controle van de in de jaarrekening opgenomen WNT-informatie de materialiteitsvoorschriften gehanteerd zoals vastgelegd in het Controleprotocol WNT.
Wij houden ook rekening met afwijkingen en/of mogelijke afwijkingen die naar onze mening voor de gebruikers van de jaarrekening om kwalitatieve redenen materieel zijn.

Wij zijn met het algemeen bestuur overeengekomen dat wij aan hen tijdens onze controle geconstateerde afwijkingen boven € 1.000 rapporteren alsmede kleinere afwijkingen die naar onze mening om kwalitatieve redenen relevant zijn.

B. Verklaring over de in het jaarverslag opgenomen andere informatie

Naast de jaarrekening en onze controleverklaring daarbij, omvat het jaarverslag andere informatie, die bestaat uit:
- de programmaverantwoording;
- de paragrafen.

Op grond van onderstaande werkzaamheden zijn wij van mening dat de andere informatie:
- met de jaarrekening verenigbaar is en geen materiële afwijkingen bevat;
- alle informatie bevat die op grond van het Besluit begroting en verantwoording provincies en gemeenten vereist is.

Wij hebben de andere informatie gelezen en hebben op basis van onze kennis en ons begrip, verkregen vanuit de jaarrekeningcontrole of anderszins, overwogen of de andere informatie materiële afwijkingen bevat.

Met onze werkzaamheden hebben wij voldaan aan de vereisten ingevolge artikel 213 lid 3 onder d van de Gemeentewet, artikel 217 lid 3 onder d van de Provinciewet en de Nederlandse Standaard 720. Deze werkzaamheden hebben niet dezelfde diepgang als onze controlewerkzaamheden bij de jaarrekening.

Het dagelijks bestuur is verantwoordelijk voor het opstellen van de andere informatie, waaronder de programmaverantwoording en de paragrafen in overeenstemming met het Besluit begroting en verantwoording provincies en gemeenten.

C. Beschrijving van verantwoordelijkheden met betrekking tot de jaarrekening

Verantwoordelijkheden van het dagelijks bestuur en het algemeen bestuur voor de jaarrekening
Het dagelijks bestuur is verantwoordelijk voor het opmaken en getrouw weergeven van de jaarrekening in overeenstemming met het BBV. Het dagelijks bestuur is ook verantwoordelijk voor het rechtmatig tot stand komen van de in de jaarrekening verantwoorde baten en lasten alsmede de balansmutaties, in overeenstemming met de begroting en met de in de relevante wet- en regelgeving opgenomen bepalingen, waaronder de verordening van de Marrekrite. In dit kader is het dagelijks bestuur verantwoordelijk voor een zodanige interne beheersing die het bestuur noodzakelijk acht om het opmaken van de jaarrekening en de naleving van die relevante wet en regelgeving mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fouten of fraude.

Bij het opmaken van de jaarrekening moet het dagelijks bestuur afwegen of de financiële positie voldoende is om de gemeenschappelijke regeling in staat te stellen de risico's vanuit de reguliere bedrijfsvoering op te vangen. Het dagelijks bestuur moet gebeurtenissen en omstandigheden waardoor gerede twijfel zou kunnen bestaan of de risico's kunnen worden opgevangen toelichten in de jaarrekening.

Het algemeen bestuur is verantwoordelijk voor het uitoefenen van toezicht op het proces van financiële verslaggeving van de vennootschap.

Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening
Onze verantwoordelijkheid is het zodanig plannen en uitvoeren van een controleopdracht dat wij daarmee voldoende en geschikte controle-informatie verkrijgen voor het door ons af te geven oordeel.

Onze controle is uitgevoerd met een hoge mate maar geen absolute mate van zekerheid waardoor het mogelijk is dat wij tijdens onze controle niet alle materiële fouten en fraude ontdekken.

Afwijkingen kunnen ontstaan als gevolg van fraude of fouten en zijn materieel indien redelijkerwijs kan worden verwacht dat deze, afzonderlijk of gezamenlijk, van invloed kunnen zijn op de economische beslissingen die gebruikers op basis van deze jaarrekening nemen. De materialiteit beïnvloedt de aard, timing en omvang van onze controlewerkzaamheden en de evaluatie van het effect van onderkende afwijkingen op ons oordeel.

Wij hebben deze accountantscontrole professioneel kritisch uitgevoerd en hebben waar relevant professionele oordeelsvorming toegepast in overeenstemming met de Nederlandse controlestandaarden, het BADO, controleverordening dat is vastgesteld door het algemeen bestuur op 12 december 2019, ethische voorschriften en de onafhankelijkheidseisen. Onze controle bestond onder andere uit:

- het identificeren en inschatten van de risico's
  - dat de jaarrekening afwijkingen van materieel belang bevat als gevolg van fouten of fraude
  - van het niet rechtmatig tot stand komen van baten en lasten alsmede de balansmutaties, die van materieel belang zijn,

  het in reactie op deze risico's bepalen en uitvoeren van controlewerkzaamheden en het verkrijgen van controle-informatie die voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel. Bij fraude is het risico dat een afwijking van materieel belang niet ontdekt wordt groter dan bij fouten. Bij fraude kan sprake zijn van samenspanning, valsheid in geschrifte, het opzettelijk nalaten transacties vast te leggen, het opzettelijk verkeerd voorstellen van zaken of het doorbreken van de interne beheersing;

- het verkrijgen van inzicht in de interne beheersing die relevant is voor de controle met als doel controlewerkzaamheden te selecteren die passend zijn in de omstandigheden. Deze werkzaamheden hebben niet als doel om een oordeel uit te spreken over de effectiviteit van de interne beheersing van de gemeenschappelijke regeling;
- het evalueren van de geschiktheid van de gebruikte grondslagen voor financiële versiaggeving en het evalueren van de redelijkheid van schattingen door het dagelijks bestuur en de toelichtingen die daarover in de jaarrekening staan;
- het vaststellen dat de door het dagelijks bestuur gehanteerde afweging dat de gemeenschappelijke regeling in staat is de risico's vanuit de reguliere bedrijfsvoering financieel op te vangen aanvaardbaar is. Tevens het op basis van de verkregen controle-informatie vaststellen of er gebeurtenissen en omstandigheden zijn waardoor gerede twijfel zou kunnen bestaan of de gemeenschappelijke regeling haar financiële risico's kan opvangen. Als wij concluderen dat er een onzekerheid van materieel belang bestaat, zijn wij verplicht om aandacht in onze controleverklaring te vestigen op de relevante gerelateerde toelichtingen in de jaarrekening. Als de toelichtingen inadequaat zijn, moeten wij onze verklaring aanpassen. Onze conclusies zijn gebaseerd op de controle-informatie die verkregen is tot de datum van onze controleverklaring. Toekomstige gebeurtenissen of omstandigheden kunnen er echter toe leiden dat de gemeenschappelijke regeling de financiële risico's niet kan opvangen;
- het evalueren van de presentatie, structuur en inhoud van de jaarrekening en de daarin opgenomen toelichtingen;
- het evalueren of de jaarrekening een getrouw beeld geeft van de onderliggende transacties en gebeurtenissen.

Wij communiceren met het algemeen bestuur onder andere over de geplande reikwijdte en timing van de controle en over de significante bevindingen die uit onze controle naar voren zijn gekomen, waaronder eventuele significante tekortkomingen in de interne beheersing.

Drachten, 2 maart 2021

Bentacera Registeraccountants B.V.
was getekend

T.A. Schurer RA

Bijlagen bij de jaarstukken 2020

Overzicht baten en lasten (verplichte indeling BBV) jaarrekening 2020

	Marrekrite	Begroting 2020				Jaarrekening 2020			Jaarrekening 2019		
		Baten	Lasten	Saldo		Baten	Lasten	Saldo	Baten	Lasten	Saldo
1	Bedrijfsvoering (excl overhead)	1.213.769	-720.000	493.769		738.688	-135.274	603.414	1.455.916	-191.094	1.267.034
2	Waterrecreatie	649.141	-362.173	286.968		1.092.938	-761.792	331.146	638.646	-646.536	-7.890
3	Landrecreatie	111.150	-111.150	-		214.288	-264.532	-50.243	89.986	-169.242	-79.256
4	Baggeren	144.417	-64.417	80.000		144.417	-92.789	51.628	144.417	-100.054	44.363
5	Ontwikkelingen	11.400	-7.250	4.150		5.125	-	5.125	24.402	-45.576	-21.174
6	Wimpels, donateurs en vrijwilligers	172.500	-11.000	161.500		180.197	-10.960	169.237	165.056	-12.504	152.552
	Overhead	-	-664.387	-664.387			-687.663	-687.663	-	-750.062	-752.274
	Algemene dekkingsmiddelen	-	-	-				-	-	-	-
	Heffing Vpb	-	-	-				-	-	-	-
	Onvoorzien	-	-	-				-	-	-	-
	SUBTOTAAL PROGRAMMA'S	**2.302.377**	**-1.940.377**	**362.000**		**2.375.654**	**-1.953.009**	**422.644**	2.518.423	-1.915.068	603.355

Overzicht IV-3 taakvelden Gemeenschappelijke Regelingen; Marrekrite jaarrekening 2020

		BATEN		
		Begroting 2020	Jaarrekening 2020	Jaarrekening 2019
0.1	Bestuur	-	-	-
0.4	Overhead	-	-	-
0.5	Treasury	-	-	-
0.8	Overige baten en lasten	2.282.924	2.351.473	2.494.243
0.9	Vennootschapsbelasting (Vpb)	-	-	-
0.10	Mutaties reserves	-	-	-
0.11	Resultaat van de rekening van baten en lasten	-	-	-
2.1	Verkeer en vervoer	19.453	24.180	24.180
2.4	Economische havens en waterwegen	-	-	-
5.7	Openbaar groen en (openlucht) recreatie	-	-	-
7.2	Riolering	-	-	-
	TOTAAL BATEN	**2.302.377**	**2.375.653**	**2.518.423**

Overzicht IV-3 taakvelden Gemeenschappelijke Regelingen; Marrekrite jaarrekening 2020

		LASTEN		
		Begroting 2020	Jaarrekening 2020	Jaarrekening 2019
0.1	Bestuur	-10.000	-13.950	-12.312
0.4	Overhead	-664.387	-687.663	-752.274
0.5	Treasury	-	-3.935	-2.571
0.8	Overige baten en lasten	-711.000	-649.363	-687.203
0.9	Vennootschapsbelasting (Vpb)	-	-	-
0.10	Mutaties reserves	-	-	-
0.11	Resultaat van de rekening van baten en lasten	-362.000	-422.644	-603.355
2.1	Verkeer en vervoer	-26.035	-51.006	-26.917
2.4	Economische havens en waterwegen	-298.413	-120.323	-66.453
5.7	Openbaar groen en (openlucht) recreatie	-230.542	-370.438	-286.657
7.2	Riolering	-	-56.330	-80.681
	TOTAAL LASTEN	**-2.302.377**	**-2.375.653**	**-2.518.423**
	TOTAAL SOM BATEN EN LASTEN			**-**

recreatieschap
marrekrite

Gemeente Leeuwarden

Besluitvorming (raad)

Dossiernummer	1257
Extern Zaak ID	Z233993-2021
Vertrouwelijk	Nee
Vergaderdatum	2 juni 2021
Agendapunt	3.3
Omschrijving	Regionale Energiestrategie Fryslan RES 1.0
Eigenaar	Laws, Alan
Portefeuillehouder	Bert Wassink

Bijlagen
Raadsvoorstel RES Fryslan 1.0.docx
RES aanbiedingsbrief RES.pdf
RES 1.0 RES FRYSLÂN NL.pdf
RES 1.0 RES FRYSLÂN FRIES.pdf
RES FRYSLÂN Achtergronddocumenten.pdf
RES FRYSLÂN Regionale Structuur Warmte.pdf

Geagendeerd	**Vergaderdatum**
Collegevergadering	20 april 2021
Besluitvorming (raad)	**2 juni 2021**

Toelichting

Door de regiegroep Regionale Energiestrategie is de Regionale Energiestrategie voorbereid. De regiegroep heeft de ontwerp-stukken RES 1.0 aangeboden aan de Friese gemeenten, de Provincie Fryslân en het Wetterskip Fryslân om de RES 1.0 door hen te laten vaststellen. Het college heeft besloten om de RES 1.0 ter vaststelling voor te leggen aan de gemeenteraad. In de RES 1.0 is ambitie van de gemeente Leeuwarden meegenomen. De RES 1.0 wordt vóór 1 juli 2021 door de regiegroep RES aangeboden aan het nationale programma RES als onderdeel van de afspraken in het Klimaatakkoord.

Voorgesteld besluit

1. Aan de gemeenteraad voor te stellen om de Regionale Energie Strategie Fryslân 1.0 vast te stellen.

Besluit

De gemeenteraad besluit om de Regionale Energie Strategie Fryslân 1.0 vast te stellen.

Gemeente Leeuwarden

Toelichting

Stemverklaring Lijst058: Raadslid Hoekstra stemt in met het voorstel, hij benadrukt het belang van het betrekken van en communicatie met de burgers bij deze besluitvorming en nadere invulling van de plannen. Daarom was het hun voorkeur daar eerder aandacht aan te geven. Daarom zullen zij de procedure nauwkeurig volgen vanuit dit perspectief.

Raadslid Otto van der Galiën onthoudt zich van stemming in verband met zijn functie als bestuurder bij het Wetterskip.

Stemverklaring van de PvdD, raadslid de Groot stemt in met het voorstel en wil de aantekening hierbij dat de fractie kritisch zal zijn op het onderwerp biomassa.

Oldehoofsterkerkhof 2
Postbus 21000
8900 JA Leeuwarden
Telefoon 14058

Gemeente Leeuwarden

Raadsvoorstel
Regionale Energiestrategie Fryslân: RES 1.0
Zaaknummer: Z233993-2021

Aan de gemeenteraad.

Inleiding
Op 22 april 2020 heeft u besloten om de concept Regionale Energiestrategie vast te stellen als een bouwsteen voor de opstelling van de Friese Regionale Energiestrategie: RES 1.0. De concept-RES bevatte een eerste aanzet over hoe de Friese overheden een bijdrage willen leveren aan de realisatie van de doelstellingen uit het Klimaatakkoord. Het 'Friese Bod' bestond uit een bijdrage vanuit energiebesparing, verduurzaming van de gebouwde omgeving en de opwek van duurzame elektriciteit. Het concept-RES is door de regiegroep RES voor de zomer 2020 aangeboden aan het nationale programma RES. Het concept-RES was een tussenstap op weg naar een definitieve RES 1.0.

De regiegroep RES heeft de afgelopen maanden, samen met verschillende belanghebbenden, gewerkt aan een definitief RES 1.0. De RES 1.0 Fryslân bieden wij u hierbij ter vaststelling aan.

Achtergrond van het Klimaatakkoord en RES Fryslân
Het nationale Klimaatakkoord is de uitwerking van de internationale klimaatafspraken van Parijs uit 2015. De doelstelling van het klimaatakkoord is om de ***nationale*** uitstoot van CO_2 in 2030 ten opzichte van 1990 met 49% te verminderen en in 2050 met 100%. Afgesproken is ook om in 30 energieregio's te onderzoeken waar en hoe het beste duurzame elektriciteit op land (wind en zon) opgewekt kan worden. Maar ook welke duurzame warmtebronnen regionaal beschikbaar zijn zodat wijken en gebouwen van het aardgas af kunnen. Daar hoort ook bij welke opslag daarvoor nodig is en welke energie-infrastructuur. De Friese gemeenten, de Provincie Fryslân en het Wetterskip hebben in samenwerking met diverse partijen zoals Aliander, bewonersorganisaties, milieuorganisatie, bedrijfsleven, maatschappelijke partners gewerkt aan de invulling van Regionale Energie strategie.

De RES 1.0 geeft de gezamenlijke keuzes weer om binnen de regio en binnen de eigen gemeente en provincie invulling te geven aan het eigen energiebeleid.

Van concept RES naar RES 1.0
Bij de behandeling van de Concept RES is door verschillende gemeenteraden, colleges en de maatschappelijke organisaties georganiseerd in de Friese Energie Alliantie (FEA), voorgesteld om de ambitie van de RES 1.0 te verhogen. Om inzichtelijk te maken hoe groot de ambities zijn bij alle RES partijen, zijn er met alle betrokken overheden en de betrokken partijen in de Friese Energie Alliantie (FEA) individuele en gezamenlijke ambitiegesprekken gevoerd. Voor de Friese overheden zijn de uitkomsten samengevoegd in een Ambitiedocument. Op basis van deze gesprekken concludeert de regiegroep RES dat er in Fryslân voldoende ambitie bestaat om de Friese bijdrage te verhogen van 2,3 (TWh) naar de productie van tenminste 3 Terawattuur (TWh) grootschalig duurzame elektriciteit op land in 2030.

De Regionale Strategie Warmte (RSW) is een onderdeel van de RES. De Regionale Strategie Warmte (RSW) kijkt naar deze regionale warmtevraag en welke warmtebronnen er beschikbaar zijn. Ten opzichte van de concept RES is de definitieve RSW nauwelijks gewijzigd. Voor de besluitvorming op gemeenteniveau over de warmtetransitie is de RSW een ondersteunend document en wordt als input gebruikt bij de optelling van een eigen Transitievisie warmte dat later dit jaar ter vastlegging aan uw raad wordt voorgelegd.

Leeuwarder aandeel in de RES
De bijdrage van Leeuwarden aan de RES 1.0 met betrekking tot duurzame opwek van elektriciteit past binnen de doelstellingen die zijn vastgelegd in de Leeuwarder Energieagenda 2021-2024. Hierin staat dat Leeuwarden in 2030 49% CO_2-reductie ten opzichte van 1990 gerealiseerd wil hebben. Om dit te realiseren zal in 2030 0,358 TWh grootschalig opgewekt worden. Aanvullend telt de gemeente ook de kleinschalige particuliere opwek mee om haar ambitie van 49% CO2-reductie te realiseren. Van de 0,358 TWh is in Leeuwarden nu al 0,098 (bijna) gerealiseerd. In de Leeuwarder Energieagenda is aandacht gegeven aan de wijze waarop deze opwek kan worden gerealiseerd. Belangrijke randvoorwaarden en uitgangspunten zijn de verdeling tussen zon op daken en grondopstellingen (principes van de ‘zonneladder’), landschappelijke inpassingen en de mogelijkheden van omwonenden om te kunnen participeren in de opbrengsten. De omgevingsvisie en omgevingsplannen zijn belangrijke ruimtelijke toetsingskaders waar de uitvoering van de Leeuwarden Energieagenda onder valt.
De Leeuwarden ambitie is opgenomen in het Ambitiedocument Friese overheden. Dit document is een achtergronddocument bij de Regionale Energie Strategie (RES) Fryslân bijgevoegd en dient als kwalitatieve onderbouwing van het gezamenlijke Friese RES 1.0 bod.

Voor de besluitvorming op gemeenteniveau over de warmtetransitie is de Regionale Strategie Warmte (RSW) een ondersteunend document dat als input fungeert voor de opstelling van de gemeentelijk Transitievisie warmte dat eind 2021 ter vastlegging aan uw raad zal worden voorgelegd.

Nationale doelstellingen versus de regionale doelstellingen
Het RES 1.0 Fryslân zal, na vaststelling door de provincie, de gemeenteraden in Friesland en het Wetterskip, voor 1 juli 2021 worden ingediend bij het Rijk. Vervolgens zal de inzet van alle RES-en uit de 30 RES regio’s door het Planbureau van de Leefomgeving (PBL) worden doorgerekend. Dan zal ook beoordeeld worden hoe met deze RES-en invulling wordt gegeven aan de landelijke opgave om 35Twh grootschalig duurzame elektriciteit op te wekken in 2030. Na de zomer van 2021 krijgt de RES Fryslân terugkoppeling op deze doorrekening. Als blijkt dat de 30 RES-en samen geen 35 Twh opleveren zal er onderling tussen de regio’s overleg plaatsvinden over een herverdeling of een restopgave. Op basis van de beoordeling van de concept RES-en is het niet de verwachting dat een herverdeling nodig zal zijn.

Netwerkcongestie.
Onderdeel van het concept-RES proces is een netwerkimpactanalyse van Liander. De netwerkcongestie levert momenteel problemen op voor sommige nieuwe aansluitingen. In haar netwerkanalyse heeft Liander de situatie in Friesland in beeld gebracht. In een separate brief hebben wij u daarover recentelijk geïnformeerd.

Langere termijn samenwerking: Intentieverklaring
De huidige regionale samenwerking tussen overheden en het platform van maatschappelijke organisaties zal in RES-verband worden voortgezet. Op dit moment wordt er gewerkt aan een uitvoeringstrategie en een uitvoeringsprogramma. De komende tijd zullen wij u informeren over de voortgang van deze gesprekken over regionale samenwerking.

Financiële aspecten
Conform de bestaande afspraken in de Samenwerkingsovereenkomst (SOK) worden de kosten van de RES 1.0 gedekt uit de beschikbare middelen in de begroting. De gemeente Leeuwarden is gemachtigd om als beheerder van de middelen op te treden.

Betrokkenheid raad
Vanaf 2019 is uw raad op verschillende momenten geïnformeerd over en betrokken geweest bij de voorbereiding van de RES 1.0. Op regionaal niveau zijn en worden informatiebijeenkomsten georganiseerd om raadsleden op de hoogte te brengn over de organisatie van de bredere consultatie tot aan de RES Fryslân 1.0. Wij zullen u actief blijven informeren over deze regionale samenwerking.

Leeuwarden, 13 april 2021,

burgemeester en wethouders van Leeuwarden,

burgemeester.

secretaris.

**Dit document is rechtsgeldig digitaal ondertekend.*

Aan: de colleges/besturen van gemeenten, provincie en waterschap

Onderwerp: Aanbieding RES 1.0 Fryslân
Opsteller: RES Fryslân Projectorganisatie
Contact: resfryslân@leeuwarden.nl
Datum: 9 april 2021

Geachte bestuurders,

Vorige jaar hebben alle gemeenten, de provincie Fryslân en het Wetterskip Fryslân ingestemd met het concept RES. Daarin stond een voorlopige bijdrage vanuit de regio Fryslân aan de landelijke doelstelling uit het Klimaatakkoord voor het onderdeel Elektriciteit aangegeven: 2,3 Terawattuur (TWh) duurzame elektriciteit op land. De regiegroep RES heeft de afgelopen maanden, samen met verschillende belanghebbenden, gewerkt aan een definitief RES 1.0. Veel betrokkenen binnen de regio Fryslân hebben deelgenomen aan deze dialoog.

Wij hebben vastgesteld dat er nu een voldragen stuk ligt, waarmee een regionaal (en Frysk) antwoord wordt gegeven op de uitdagingen die het klimaatakkoord voor de RES regio's heeft verwoord. Wij vragen uw college/dagelijks bestuur om deze RES1.0 te beoordelen en daarna ter vaststelling aan uw volksvertegenwoordiging voor te leggen. Omdat de regiegroep het RES Fryslân vóór 1 juli 2021 bij het nationale programma RES moet indienen vragen wij u om vóór 1 juli van dit jaar de behandeling in uw colleges/dagelijks bestuur en de raden/ /provinciale staten/ algemeen bestuur af te ronden. Hieronder treft u een korte beschrijving van de inhoud van het RES 1.0 aan.

Van concept RES naar RES 1.0
Het Concept RES is (bewust) bestuurlijk ingevuld door de reeds gerealiseerde en vergunde projecten voor opwekking van duurzame elektriciteit op te nemen. Dit is gedaan om zoveel mogelijk tijd te besteden aan samenspraak en samenwerking richting een definitieve RES 1.0 Fryslân. Dit is van belang want open met elkaar in gesprek gaan over de mogelijkheden voor duurzame energieproductie richting 2030 en 2050 is de énige optie om draagvlak op de lange termijn te creëren en te behouden. Acceptatie en deelname door zoveel mogelijk partijen is onmisbaar voor de realisatie van onze ambities.

Bij de behandeling van de Concept RES is meerdere malen de oproep gedaan door verschillende gemeenteraden, colleges en de maatschappelijke organisaties georganiseerd in de Friese Energie Alliantie (FEA) om in de RES 1.0 een hogere ambitie op te nemen. Een hogere bijdrage zou meer recht doen aan de energieke Mienskip van Fryslân en biedt vooral ook kansen voor Fryslân. Om inzichtelijk te maken hoe groot de ambities zijn bij alle RES partijen, zijn er met alle overheden en de Friese Energie Alliantie (FEA) leden individuele en gezamenlijk ambitiegesprekken gevoerd. Voor de Friese overheden zijn de uitkomsten samengevoegd in een Ambitiedocument. De FEA heeft een eigen ambitiedocument opgesteld. Liander, als netbeheerder een belangrijke partner, heeft een netimpactanalyse uitgevoerd met aandacht voor actuele knelpunten. Deze achtergrondinformatie is in de bijlagen opgenomen.

Wij concluderen dat in Fryslân voldoende ambitie bestaat om de Friese bijdrage te verhogen. Wij stellen daarom als RES-regio Fryslân voor om een RES bod te doen waarmee we in 2030 tenminste 3 Terawattuur (TWh) duurzame elektriciteit op land produceren. Hiermee leveren we als RES regio

een evenredige, realistische bijdrage aan het Klimaatakkoord. En daarbij kunnen we ook nog steunen op voldoende maatschappelijk draagvlak voor de uitvoering.

Regionale Structuur Warmte
Naast de bijdrage vanuit de regio Fryslân aan de landelijke doelstelling uit het Klimaatakkoord voor het onderdeel Elektriciteit stelt de regio ook een Regionale Structuur Warmte (RSW) op. Hierin worden potentiele warmtebronnen in beeld gebracht (zoals aquathermie en geothermie) en het verwachte warmteverbruik in Friesland in 2030. De RSW geeft waardevolle achtergrondinformatie voor de opstelling van de gemeentelijke Transitie Visie Warmte. Het RSW is, ten opzichte van het concept dat voor de zomer is opgestuurd, nauwelijks gewijzigd. Deze RSW is als bijlage bijgevoegd.

Uitvoeringsagenda en strategie
Van het begin van het RES-traject stond vast dat de uitvoering van de Energietransitie zeker zo belangrijk is als het opstellen van de RES 1.0. En dat we naast overheden ook andere partijen zoals de FEA nodig hebben. Die wens was al opgenomen in het startdocument en de ontwikkeling en uitwerking ervan is gewaarborgd binnen de afspraken in onze samenwerkingsovereenkomst. We stellen voor om de huidige regionale samenwerking tussen overheden en de FEA als platform van maatschappelijke organisaties in RES-verband voort te zetten, gericht op het verder uitwerken van de RES 1.0 en het voorbereiden van de RES 2.0. Op korte termijn wordt doorgewerkt aan het opstellen van een uitvoeringstrategie en een programma waarbij de volgende RES gerelateerde thema's aandacht krijgen:

- De opwekking van duurzame elektriciteit en het organiseren van lokaal eigendom daarbij;
- De warmtetransitie in de gebouwde omgeving, waaronder energiebesparende maatregelen;
- De benodigde energie-infrastructuur;
- Maatschappelijke inpassing, waaronder gevat de thema's communicatie, beleidsparticipatie, proces- en projectparticipatie en landschappelijke inpassing.

Langere termijn samenwerking: Intentieverklaring
De Energietransitie vraagt om daadkracht, betrokkenheid en inzet van velen en we staan samen voor een flinke uitdaging. Naast de lopende gesprekken over de samenwerking op korte termijn blijkt het een brede wens te zijn van de betrokken partijen (overheden, maatschappelijke organisaties, netbeheerders) om tot een meer structurele samenwerking te komen voor de langere termijn (na 2021). Die toekomstige samenwerking moet continuïteit bieden en de mogelijkheid om op termijn tot een meer integrale uitvoering van klimaat- en energietransitiebeleid te komen. Daarbij speelt ook een rol dat een krachtenbundeling kan leiden tot een effectievere en (kosten)efficiëntere uitvoering van taken van gemeenten, provincie, Wetterskip in het kader van het Klimaatakkoord.

Het moment van de vaststelling van de RES 1.0 biedt een uitgelezen kans voor zowel de overheden als de maatschappelijk partners die deelnemen aan de FEA, om hun intenties gezamenlijk uit te spreken waar het gaat om het verder bouwen aan een duurzame samenwerking. Wij zouden het daarom zeer waarderen als uw college de bijgevoegde intentieverklaring zou ondertekenen.

Financiën
Eerder heeft u ingestemd met deelname aan het RES-traject, inclusief een (financiële) bijdrage zoals opgenomen in het startdocument en met een geactualiseerde raming zoals meegestuurd bij de behandeling van het concept bod. Conform de afspraken in onze samenwerkingsovereenkomst zullen de nog beschikbare middelen worden ingezet voor de uitvoering voor de periode tot eind 2021/begin 2022. In de bijlage is een geactualiseerde raming opgenomen. Uw bestuurlijke en

ambtelijke betrokkenheid in deze regionale samenwerking blijft uiteraard nodig en wordt zeer gewaardeerd.
Voor de toekomst zijn we in RES-verband voor de financiering van voorgenomen activiteiten afhankelijk van besluitvorming van de rijksoverheid over het beschikbaar stellen van voldoende budgettaire ruimte.

Wij waarderen uw betrokkenheid in dit bijzondere proces en blijven graag met u in gesprek.

Met vriendelijke groet,
Voorzitters Regiegroep Regionale Energiestrategie RES Fryslân.

Gedeputeerde Sietske Poepjes
(provincie Fryslân)

Wethouder Bert Wassink
Duurzame ontwikkeling & Energieagenda
(gemeente Leeuwarden)

Bijlagen:

- *RES 1.0 RES FRYSLÂN NL*
- *RES 1.0 RES FRYSLÂN FRIES*
- *RES FRYSLÂN Achtergronddocumenten*
- *RES FRYSLÂN Regionale Structuur Warmte*
- *Begroting RES. 2019 2022*
- *Brief verzoek ondertekening intentieverklaring RES*
- *Intentieverklaring*

Fryslân RES Regionale Energie Strategie

REGIONALE ENERGIE STRATEGIE FRYSLÂN

Voorwoord

Het afgelopen anderhalf jaar hebben veel betrokkenen binnen de regio Fryslân deel uitgemaakt van een bijzondere en waardevolle dialoog over de energietransitie in onze regio. Het doel van dat gesprek was om te komen tot een breed gedragen 'RES 1.0', waarin de bijdrage van de regio Fryslân aan de landelijke doelstelling uit het Klimaatakkoord is opgenomen voor de onderdelen Elektriciteit en de Gebouwde Omgeving. Tegelijkertijd was direct duidelijk dat er veel behoefte is om te werken aan de samenwerking bij de uitvoering. Met de RES 1.0 willen we niet alleen duidelijk maken welke gezamenlijke doelen we hebben, maar ook hoe overheden en maatschappelijke partners met elkaar stappen kunnen zetten in de energietransitie.

We beginnen uiteraard niet op nul. Op veel plekken in de provincie wordt al volop gewerkt aan en innovatief geëxperimenteerd met de verduurzaming van onze energievraag. Er wordt met ziel en zaligheid gewerkt aan het verduurzamen van de eigen leefomgeving. Op zowel het gebied van Elektriciteit als in de Gebouwde Omgeving heeft dit tot veel innovatieve projecten geleid, zoals de toepassing van aquathermie in 'Warm Heeg', aardgasvrij wonen in Garyp, een groengassysteem in Wijnjewoude, een warmtenet in Leeuwarden, energieneutraal Ameland, aardgasvrij Vlieland, waterstoftoepassingen door een Fries bedrijf uit Leeuwarden en nog veel meer mooie initiatieven. Met de RES Fryslân willen we deze lokale initiatieven verder versterken. Dat doen we 'op syn Frysk', door samen te werken vanuit draagvlak en van onderaf. 'Mei inoar, mei de mienskip', want draagvlak op de lange termijn is essentieel om de energietransitie te laten slagen.

Bij de behandeling van de Concept RES afgelopen jaar is meerdere malen de oproep gedaan door verschillende gemeenteraden, colleges en de maatschappelijke organisaties georganiseerd in de Friese Energie Alliantie (FEA) om in de RES 1.0 een hogere ambitie op te nemen. Een hogere bijdrage zou meer recht doen aan de energieke mienskip van Fryslân en biedt vooral ook kansen voor Fryslân.

Met deze oproep en uitgesproken ambities komen we tot een breed gedragen Friese ambitie om in 2030 tenminste 3 Terawattuur (TWh) duurzame elektriciteit op land te produceren. Hiermee leveren we als RES-regio een evenredige, realistische bijdrage aan het Klimaatakkoord, waarbij er voldoende maatschappelijk draagvlak is voor de uitvoering.

Om te komen tot een effectieve en tijdige uitvoering van de RES is meer nodig dan een stapel RES'en vanuit de regio's. Daarom blijven wij in gesprek met het Rijk over de juiste randvoorwaarden om financiering, betaalbaarheid, draagvlak en participatie van de energietransitie voor iedereen te borgen.

We staan samen voor een flinke uitdaging. De energietransitie vraagt om daadkracht, betrokkenheid en inzet van velen. Als regio willen we, in verbinding met de samenleving, stap voor stap toewerken naar de stip op de horizon.
Namens de regiegroep RES Fryslân,

Gedeputeerde Sietske Poepjes (Provincie Fryslân)
Wethouder Bert Wassink (gemeente Leeuwarden)

Covoorzitters Regiegroep Regionale Energie Strategie RES Fryslân

Samenvatting

De Regionale Energie Strategie (RES) Fryslân beschrijft de bijdrage van de RES Regio Fryslân aan de onderdelen Elektriciteit en Gebouwde Omgeving uit het Klimaatakkoord. De RES 1.0 bouwt voort op de Concept RES die in juni 2020 door alle Friese overheden is vastgesteld en aan het Nationaal Programma RES is aangeboden.

Met de RES 1.0 bouwen we in Fryslân verder aan de energietransitie. Op veel plekken in de provincie wordt al volop gewerkt aan en innovatief geëxperimenteerd met de verduurzaming van onze energievraag. Met de RES Fryslân willen we deze initiatieven verder versterken. Dat doen we 'op syn Frysk', door samen te werken vanuit draagvlak en van onderaf. 'Mei inoar, mei de mienskip', want draagvlak op de lange termijn is essentieel om de energietransitie te laten slagen.

Het opstellen van de Concept RES was een eerste behoudende stap. In de Concept RES hebben we aangeven dat we als RES-regio tenminste 2,3 Terawattuur (TWh) aan duurzame elektriciteit willen opwekken in 2030. Deze bijdrage was gebaseerd op de tot dan toe reeds gerealiseerde en vergunde projecten. Voor de RES 1.0 is de inventarisatie van deze projecten geactualiseerd. Met deze actualisatie is de opwek van reeds gerealiseerde en vergunde projecten toegenomen tot 2,5 TWh.

Om tot een realistische bijdrage te komen aan de landelijke doelstelling zijn ook de individuele ambities van de gemeenten in de regio Fryslân opgehaald. Het resultaat is beschreven in het ambitiedocument Friese Overheden. Uit het ambitiedocument van de Friese overheden blijkt dat in Fryslân voldoende ambitie is om de Friese bijdrage te verhogen. Als RES-regio Fryslân willen we in 2030 tenminste 3 TWh duurzame elektriciteit op land produceren.

Verschillende maatschappelijke organisaties, georganiseerd in de Friese Energie Alliantie (FEA), en Liander als netbeheerder, zijn betrokken bij de RES. Deze partijen hebben hun eigen bijdragen geleverd en hun ambities en analyses gedeeld. Daarnaast is aandacht gegeven aan de samenwerking tussen overheden en maatschappelijke partners om met elkaar stappen te kunnen zetten in de energietransitie.
Naast de bijdrage van de RES-regio Fryslân aan de onderdelen Elektriciteit en Gebouwde Omgeving uit het Klimaatakkoord RSW is ook de Regionale Structuur Warmte opgesteld (zie Bijlage 1 Regionale Structuur Warmte). Hierin worden de kansen en knelpunten geschetst om de regio Fryslân duurzaam te verwarmen. Deze eerste RSW vormt daarmee de start van de verkenning op het gebied van warmte, ter ondersteuning van de nog op te stellen lokale Transitievisies Warmte, die iedere gemeente eind 2021 gereed moet hebben. Gemeenten hebben een centrale rol in de warmtetransitie.

In de RSW is in kaart gebracht waar de vraag naar warmte zich bevindt, welke warmtebronnen er beschikbaar zijn en welke infrastructuur nodig is om over te stappen naar duurzame warmteoplossingen. Fryslân staat voor een grote opgave, omdat de warmtevraag zich verspreid over de regio bevindt. Hierdoor is de inschatting dat er geen regionale warmtenetten mogelijk zijn. Het warmtevraagstuk zal dus voornamelijk binnen de gemeentegrenzen worden opgepakt.

RES FRYSLÂN

Versie 1.0

Datum: 01-04-2021

INHOUDSOPGAVE

Voorwoord	**2**
Samenvatting	**4**
1. RES 1.0 op syn Frysk	**8**
1.1 Inleiding	8
1.2 De Friese methode	8
1.3 Uitvoeringsstrategie	10
1.4 Energiebesparing	11
1.5 RES Fryslân en relatie met het Rijk	11
2. Friese duurzame energieproductie	**12**
2.1 Elektriciteit	12
2.2 Warmte	18
3. Ruimtegebruik	**20**
3.1 Ruimtebeslag grootschalige zonne- en windenergie projecten	20
3.2 Fryske Energie Waaier	21
4. Maatschappelijk Draagvlak	**22**
4.1 Mei inoar	22
4.2 De mienskip	23
5. Energiesysteemefficiëntie	**25**
5.1 Netinfrastructuur	25
5.2 Friese bijdrage	25
5.3 Wat is de impact van de Regionale Energiestrategie 1.0?	26
Bijlage 1 Regionale Structuur Warmte	28

1. RES 1.0 Op syn Frysk

1.1 Inleiding

De Regionale Energie Strategie (RES) Fryslân beschrijft de bijdrage van de RES-regio Fryslân aan de onderdelen Elektriciteit en Gebouwde Omgeving uit het Klimaatakkoord. De doelstelling van het Klimaatakkoord is om de uitstoot van CO_2 in 2030 met 49% te verminderen ten opzichte van 1990, en met 100% te verminderen in 2050. De RES 1.0 bouwt voort op de Concept RES die in juni 2020 door alle Friese overheden is vastgesteld en aan het Nationaal Programma RES is aangeboden.

De RES 1.0 is een gezamenlijk product van alle Friese overheden, met inbreng van de Friese Energie Alliantie (FEA) en regionale netbeheer Liander. Er ligt met deze RES 1.0 een breed gedagen voorstel voor de bijdrage van de RES Fryslân aan de landelijke opgave. In de RES geeft de regio aan:

- hoeveel duurzame elektriciteit met zon- en windenergie er op land opgewekt wordt in 2030;
- wat de mogelijkheden zijn voor bovenlokale oplossingen voor de warmtetransitie in de Gebouwde Omgeving.

Het proces van de RES 1.0 is door de deelnemende partijen ook gebruikt om verder te kijken dan alleen de gevraagde bijdrage aan Elektriciteit en Gebouwde Omgeving. Er is nagedacht over de uitvoering van de RES en de verschillende ambities van de deelnemende partijen zijn in cijfers in beeld gebracht. Verder is er een hulpmiddel voor ruimtelijke inpassing ontwikkeld, de Fryske Energie Waaier, om nieuwe ambities voor duurzame elektriciteit verder te kunnen uitwerken. In de RES 1.0 wordt daar verslag van gedaan.

1.2 De Friese methode

Met de RES 1.0 bouwen we in Fryslân verder aan de energietransitie. Op veel plekken in de provincie wordt al volop gewerkt aan en innovatief geëxperimenteerd met de verduurzaming van onze energievraag. Fryslân is koploper in het aantal lokale energiecoöperaties, waar vrijwilligers met ziel en zaligheid werken aan het verduurzamen van de eigen leefomgeving. Op zowel het gebied van Elektriciteit als in de Gebouwde Omgeving heeft dit tot veel innovatieve projecten geleid, zoals de toepassing van aquathermie in 'Warm Heeg', aardgasvrij wonen in Garyp, een groengassysteem in Wijnjewoude, een warmtenet in Leeuwarden, energieneutraal Ameland, aardgasvrij Vlieland, waterstoftoepassingen door een Fries bedrijf uit Leeuwarden en nog veel meer mooie initiatieven. Met de RES Fryslân willen we deze lokale initiatieven verder versterken. Dat doen we 'op syn Frysk', door samen te werken vanuit draagvlak en van onderaf. 'Mei inoar, mei de mienskip', want draagvlak op de lange termijn is essentieel om de energietransitie te laten slagen.

Het opstellen van de Concept RES was een eerste behoudende stap in de grote opgave van de energietransitie vanuit het Klimaatakkoord. In de Concept RES hebben we aangeven dat we als RES-regio tenminste 2,3 TWh aan duurzame elektriciteit willen opwekken in 2030. Bij de behandeling van de Concept RES is meerdere malen de oproep gedaan door verschillende gemeenteraden en colleges om in de RES 1.0 een hogere ambitie op te nemen. Ook de maatschappelijke organisaties[1] , georganiseerd in de Friese Energie Alliantie, onderstreepten deze oproep om als Fryslân meer ambitie te tonen. Een hogere bijdrage zou meer recht doen aan de energieke mienskip van Fryslân en biedt vooral ook kansen voor Fryslân. Na het vaststellen van de Concept RES door alle Friese overheden, hebben we ons vizier gericht op de RES 1.0.

Het afgelopen jaar zijn we als RES-partijen open met elkaar het gesprek aangegaan om elkaars uitgangspunten te begrijpen en te verkennen waar in Fryslân de mogelijkheden liggen voor de opwek van duurzame elektriciteit. Een gesprek dat verrijkt werd door de visies van de FEA en Liander.

Om inzichtelijk te maken hoe groot de ambities zijn bij alle RES partijen, zijn er met alle overheden en de FEA-leden individuele ambitiegesprekken gevoerd. De uitkomsten zijn samengevoegd in een Ambitiedocument van de Friese overheden en een Ambitiedocument van de FEA (zie achtergronddocument bijlage 6). Uit het ambitiedocument van de Friese overheden blijkt dat in Fryslân voldoende ambitie is om de Friese bijdrage te verhogen. Als RES-regio Fryslân willen we in 2030 tenminste 3 Terawattuur (TWh) duurzame elektriciteit op land produceren. Hiermee leveren we als RES-regio een evenredige, realistische bijdrage aan het Klimaatakkoord, waarbij er voldoende maatschappelijk draagvlak is voor de uitvoering.

[1] De Fries Energie Alliantie bestaat uit: Us Kooperaasje, Circulair Friesland, LTO Noord, Vereniging Friese Woningcorporaties, Doarpswurk, Fossylfrij Fryslân, Bouwend Nederland, Jongerenpanel Duurzaam Fryslân, De Bewonersraad, Friese Milieu Federatie.

1.3 Uitvoeringstrategie

Vanaf het begin van het RES-traject stond vast dat de uitvoering van de energietransitie zeker zo belangrijk is als het opstellen van de RES 1.0. En dat we naast overheden ook andere partijen zoals de FEA nodig hebben. Daarom is parallel aan de ontwikkeling van de RES 1.0 ook gewerkt aan een uitvoeringsstrategie.
In samenwerking met de FEA zijn binnen de RES Fryslân de contouren voor een uitvoeringsagenda en uitvoeringstrategie vormgegeven. In de verkenning naar een gezamenlijke uitvoeringsorganisatie is een Uitvoeringsagenda opgesteld en vastgesteld. In de Uitvoeringsagenda liggen de thema's vast, waarop het meerwaarde heeft tot samenwerking te komen tussen overheden, maatschappelijke organisaties en netbeheerders. Deze thema's vormen daarmee de (voorlopige) scope van een toekomstige uitvoeringsorganisatie. Het gaat om de volgende RES-gerelateerde thema's:

- de opwekking van duurzame elektriciteit en het organiseren van lokaal eigendom daarbij;
- de warmtetransitie in de Gebouwde Omgeving, waaronder energiebesparende maatregelen;
- de benodigde energie-infrastructuur;
- maatschappelijke inpassing, waaronder gevat de thema's communicatie, beleidsparticipatie, proces- en projectparticipatie en landschappelijke inpassing.

De uitvoeringsstrategie is erop gericht tot een samenwerking rondom de energietransitie te komen van lokale en decentrale overheden, maatschappelijke organisaties, bedrijven en instellingen in Fryslân.

Aan de dagelijkse besturen van de Friese overheden is op basis van de bestaande samenwerkingsafspraken voorgesteld om de huidige regionale samenwerking tussen overheden in RES-verband voort te zetten. De samenwerking is gericht op het uitwerken en voorbereiden van de RES 1.0 en 2.0. Daarbij wordt de bestaande samenwerking met de FEA als platform van maatschappelijke organisaties voortgezet. Gezamenlijk met de FEA wordt een jaarprogramma voor juni 2021/juni 2022 voor uitvoeringsaspecten van de RES 1.0 opgezet en uitgevoerd. Structurele samenwerking in de uitvoering van de energietransitie wordt nader onderzocht. Uitkomsten daarvan zullen naar verwachting begin 2022 kunnen worden besproken, zodat afspraken hierover deze medio 2022 geëffectueerd kunnen worden.

1.4 Energiebesparing

Via het Klimaatakkoord zijn twee opgaven neergelegd bij de RES-regio's, te weten het leveren van een bijdrage aan de opwekking van minimaal 35 TWh via zon- en windprojecten op land, en regionale afstemming rond de warmtetransitie (wat met name in de RES 2.0 aan de orde zal komen). Uiteraard ligt energiebesparing aan de basis van de energietransitie. Hiervoor gelden geen specifieke doelstellingen voor de RES-regio's, maar wordt van onder andere gemeenten wel verwacht dat ook zij hier actief aan blijven bijdragen. Dit geldt eveneens voor de industrie, landbouw en mobiliteitssector.

Zowel de Friese overheden als ook de Friese Energie Alliantie en de netbeheerders hebben aangegeven dit thema actief op te willen blijven pakken. In de uitwerking van de Uitvoeringsstrategie (zie paragraaf 1.3) zal dit thema dan ook meegenomen worden.

1.5 RES Fryslân en relatie met het Rijk

Om te komen tot een effectieve en tijdige uitvoering van de RES is meer nodig dan een stapel RES'en vanuit de regio's. Wij bepleiten de volgende maatregelen vanuit het Rijk:

1. Realiseren van duidelijke randvoorwaarden om betaalbaarheid, draagvlak en participatie van de energietransitie voor alle burgers te borgen.
2. Gemeenten moeten de warmtetransitie lokaal realiseren en voldoende flexibiliteit hebben om tot maatwerkoplossingen te komen, inclusief de mogelijkheid om bedrijven in publiek eigendom (waaronder de netwerkbedrijven) aan te kunnen wijzen als warmtebedrijf. Wetgeving moet dus niet gericht zijn op het reguleren van één type voorziening, maar de diversiteit aan netten ondersteunen, ruimte bieden aan toekomstige innovaties en een gelijk speelveld creëren voor alle partijen die actief zijn in warmte, zowel privaat als publiek.
3. Aanpassing van wet- en regelgeving om snellere en efficiëntere aansluiting van duurzame energieprojecten en transport van duurzame energie mogelijk te maken.
4. Maatregelen om een betere afstemming van vraag en aanbod van producenten en afnemers mogelijk te maken, zoals smart charging.
5. Aansluiting van nationale programma's, zoals het Programma Energie Hoofdinfrastructuur, op de RES, waarbij aandacht is voor ruimte voor infrastructuur in energieplannen en snellere besluitvormingsprocedures inclusief escalatiemechanismes.
6. Maatregelen die ertoe leiden dat er meer technici worden opgeleid voor de energietransitie.

2. Friese duurzame energieproductie

2.1 Elektriciteit

Met deze RES 1.0 zet Fryslân in op het doel om in 2030 tenminste 3 TWh aan duurzame elektriciteit op land op te wekken. Dit is de Friese bijdrage aan de doelstelling van het Nationaal Programma RES om in 2030 tenminste 35 TWh duurzame elektriciteit op land op te wekken. De elektriciteitsproductie is de opstelsom van de huidige duurzame elektriciteitsproductie, de vergunde projecten, plus een deel ambitie voor de grootschalige opwekking van zonne- en windenergie.
Ten opzichte van de Concept RES is de opstelsom van gerealiseerde en vergunde projecten voor grootschalig zonne- en windenergie geactualiseerd. Hierdoor konden de projecten met een toegekende SDE-aanvraag uit de SDE-ronden van eind 2019 en 2020 meegenomen worden in de nieuwe cijfers. Met als gevolg dat de opstelsom voor gerealiseerde en vergunde projecten met 0,2 TWh is gestegen ten opzichte van de 2,3 TWh uit de Concept RES en daarmee uitkomt op 2,5 TWh.

Figuur 1:
Geactualiseerd overzicht bestaande opwek en pijplijn RES Fryslân.

Peildatum voor zonne-energie: 1-9-2020.
Peildatum voor windenergie: 1-1-2020.

Bestaande opwek en pijplijn RES Fryslân

2,495 TWH

Zon op veld	**TWH**
Huidige opwek	0,173
Pijplijn na vergunnings-verlening en met SDE	0,140
Subtotaal	**0,313**

Zon op dak	**TWH**
Huidige opwek	0,148
Pijplijn met SDE	0,131
Subtotaal	**0,279**

Wind	**TWH**
Bestaande opwek	0,416
Bouw Hiddum Houw	0,147
Bouw Windpark Fryslân	1,340
Overige pijplijn	0,022
Gepland sanering	- 0,022
Subtotaal	**1,903**
Totaal	**2,495**

RES-bod met ambitie

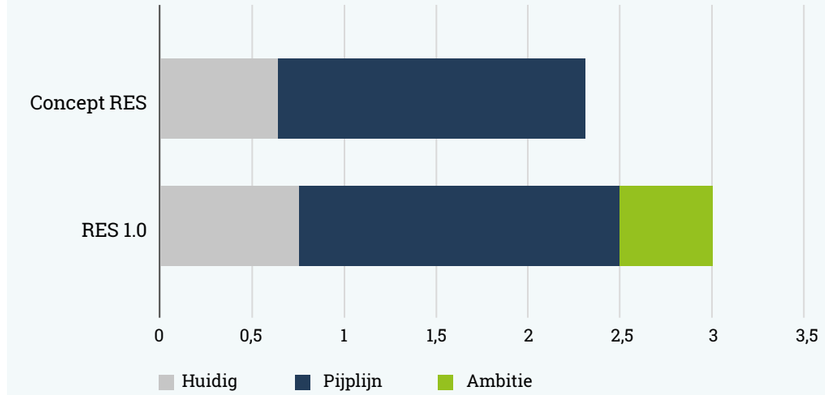
Bij de behandeling van de Concept RES is meerdere malen de oproep gedaan door verschillende gemeenteraden en colleges om in de RES 1.0 een hogere ambitie op te nemen. Om te verkennen wat de mogelijkheden zijn voor een hogere Friese bijdrage zijn met alle Friese overheden ambitiegesprekken gevoerd. De uitkomsten zijn samengevoegd en vormen gezamenlijk het Ambitiedocument Friese Overheden (zie achtergronddocument bijlage 5). In dit document staan alle individuele ambities van de Friese overheden. Daarnaast hebben we ook kennis genomen van het Ambitiedocument dat is opgesteld door de Friese Energie Alliantie. Daarin bepleiten de deelnemende maatschappelijke organisaties een RES-bod van 3,4 TWh[2] , wat gelijk staat aan de ingeschatte totale Friese stroomvraag voor 2030.

[2] Uit de geactualiseerde ETM model voor Fryslân blijkt de te verwachtte stroomvraag voor Fryslân in 2030 3,4 TWh te zijn.

Uit de uitgesproken ambities van de Friese overheden in het Ambitiedocument Friese Overheden blijkt dat er in Fryslân voldoende extra ambitie is om een hogere Friese bijdrage te realiseren, bovenop hetgeen al eerder in gang in gezet. De ambities voor 2030 van de Friese gemeenten tellen op tot 0,82 TWh. In de prognose van Liander wordt tot 2030 al een min of meer autonome groei verwacht van 0,5 TWh aan opwek van duurzame elektriciteit[3] . Op basis van de bestaande gemeentelijke ambities en de verwachting van Liander kiezen we ervoor om 0,5 TWh aan ambitie op te nemen in de RES 1.0. Dit komt boven op de opstelsom van 2,5 TWh bestaande en vergunde projecten. Daarmee komt de totale Friese RES-bijdrage op 3 TWh.

Opgeteld zijn de ambities van de Friese overheden hoger dan het ambitiedeel zoals opgenomen in de Friese bijdrage, bestaande deels uit projecten die nog niet zeker zijn. De Friese Energie Alliantie heeft ook een oproep gedaan om in te zetten op een RES-bod van 3,4 TWh. Er is bewust gekozen voor de 3 TWh, omdat we het vertrouwen willen hebben dat we dit met elkaar kunnen realiseren, ook als er in de uitvoering later eens iets tegenzit. Uitgangspunt daarvoor is dat we als RES Fryslân een realistisch, uitvoerbaar bod hebben.

De Friese RES-bijdrage is ook nadrukkelijk geen maximum. De Friese bijdrage is het minimale wat er naar inschatting van de 20 overheden in Fryslân in 2030 zal worden opgewekt aan duurzame elektriciteit. Als binnen Fryslân overheden nog meer dan de 3,0 TWh willen realiseren, dan zal dat stap voor stap met voldoende lokale draagvlak moeten gebeuren. Uit het ambitiedocument blijkt dat de opstelsom aan gemeentelijke ambities verder gaat dan het ambitiedeel in het Friese bod. Voor alle gemeentelijke plannen die binnen de kaders van het provinciale beleid passen, is er in beginsel ruimte om deze te realiseren. Wel liggen er natuurlijk altijd uitdagingen op het vlak van financiering, draagvlak en netwerkcapaciteit. Daarom pakken we die zaken ook gezamenlijk op vanuit de Uitvoeringsstrategie.

Figuur 2:
Friese bijdrage RES Fryslân

[3] Bron: netberheerderszienswijze RES Fryslan (Liander)

Zoekgebieden

Het ambitiedeel van de Friese bijdrage (0,5 TWh) kunnen we nog niet onderbouwen met concrete zoekgebieden of locaties. Voor het verkennen van nieuwe opweklocaties is een zorgvuldig proces nodig, in nauwe samenspraak met inwoners en andere belanghebbenden. Het initiatief ligt hiervoor bij de gemeenten om in gezamenlijkheid met de mienskip dit op te pakken. Het in kaart brengen van zoekgebieden is belangrijk voor de netbeheerder om voortijdig te kunnen investeren in het energienetwerk. De netbeheerder wordt daarom vroegtijdig betrokken bij dit proces.

Op de projectenkaart van RES Fryslân zijn daarom alleen de gerealiseerde projecten en de vergunde projecten ingetekend.

Draagvlak voor elektriciteitsproductie in 2030

Het merendeel van de Friese bijdrage (2,5 TWh) bestaat uit gerealiseerde en vergunde projecten. De ruimtelijke toets op deze projecten is gedaan in de (lokale) vergunningstrajecten. Daarmee voldoen deze projecten aan de provinciale en gemeentelijke kaders. Binnen de voorbereidings- en vergunningstrajecten is aandacht besteed aan het maatschappelijk draagvlak.

Doordat ruim 80% van de Friese bijdrage bestaat uit gerealiseerde en vergunde projecten leveren we een concrete en realistische bijdrage aan de landelijke doelstelling en uiteraard aan de energietransitie in onze eigen provincie. Uit het Ambitiedocument Friese Overheden blijkt dat er bij de overheden voldoende ambitie is om de resterende 20% te realiseren. Dit deel zal hoofdzakelijk met zonne-energie worden gerealiseerd, bijvoorbeeld op grote daken en in zonneparken. Bij de uitvoering zal de Zonneladder[4] doorlopen moeten worden om tot geschikte locaties te komen.

Met het realiseren van ons Friese RES 1.0-bod wekken we in 2030 op jaarbasis bijna 90% van de verwachte Friese elektriciteitsvraag met grootschalige zon- en windenergie op. Dit betekent echter niet dat de opgave om onze eigen Friese elektriciteitsvraag te verduurzamen bijna gehaald is. De vraag naar elektriciteit zal na 2030 verder toe zal nemen. Dit komt onder andere doordat we meer elektrisch gaan rijden en voor alternatieve oplossingen voor aardgasvrij wonen vaak een elektrische warmtepomp nodig is. Hierdoor zal er na 2030 nog een resterende opgave liggen om de verdere Friese elektriciteitsproductie te verduurzamen.

[4] In hoofdstuk 3 Ruimtegebruik wordt de zonneladder nader toegelicht.

Analyse PBL

Het Plan Bureau voor de Leefomgeving (PBL) heeft de Concept RES'en van alle RES-regio's geanalyseerd. De hernieuwbare elektriciteitsproductie van alle RES'en ligt in 2030 naar schatting tussen de 31,2 TWh en de 45,7 TWh, met een middenwaarde van 38,2 TWh. De nationale doelstelling van 35 TWh valt binnen de bandbreedte die door PBL is benoemd[5]. Daarmee lijkt er voldoende opwek gerealiseerd te worden door de 30 individuele RES-regio's om de doelstelling voor 2030 uit het Klimaatakkoord te halen.

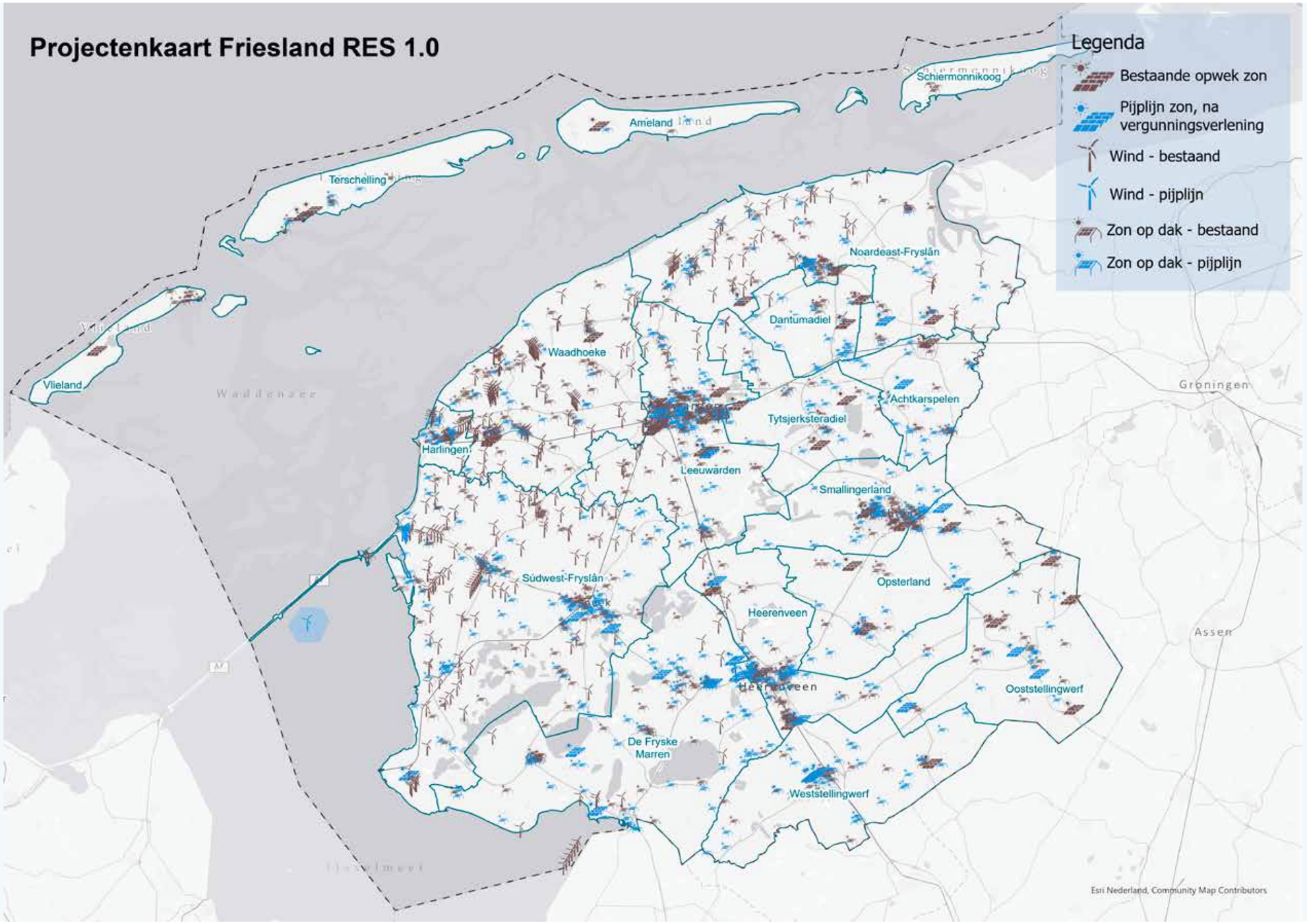
Kleinschalig zon op dak

Kleinschalige zon-op-dak-installaties met een vermogen van 15 kWp en minder (ca. 50 panelen) worden in het Klimaatakkoord niet meegeteld voor het 35 TWh doel. Deze vallen namelijk onder een andere doelstelling uit het Klimaatakkoord: in 2030 minimaal 7 TWh duurzame opwek met kleinschalige zon-op-dak-installaties. Desalniettemin is het belangrijk om de ontwikkelingen van kleinschalige zonnedaken inzichtelijk te maken, omdat het vanzelfsprekend wel meetelt in de totale opgave van de energietransitie. Bovendien is deze vorm van opwek zowel ruimtelijk zeer gewenst en biedt het de burger nadrukkelijk de kans om mee te profiteren van duurzame opwek.

Volgens het laatste meetmoment wekken we in Fryslân 94.112 MWh[6] op met kleinschalige zonnedaken, omgerekend 0,09 TWh. Volgens de 'Factsheet zon-pv en wind op land' stijgt dit met de huidige groei naar 0,46 TWh in 2030. Bij het opstellen van Fryske Energie Waaier is ook de maximale realistische potentie in kaart gebracht voor kleinschalig zon op dak. Met het uitgangspunt dat 60% van de daken qua constructie geschikt is voor zonnepanelen, is de maximale potentie 0,58 TWh. Wanneer we het gerealiseerde vermogen vergelijken met de potentie van kleinschalig zon op dak, dan zien we dat er nog een flink gat bestaat (0,09 TWh om 0,58 TWh). Tegelijkertijd zien we dat de autonome ontwikkeling er al toe kan leiden dat er in 2030 meer kleinschalige zonnedaken wordt gerealiseerd. Het is aan de gemeenten zelf om te beoordelen of er behoefte is aan extra stimulans.

[5] In de PBL analyse kwam naar voren dat PBL andere uitgangspunten hanteert in het berekenen van de elektriciteitsproductie dan wij als RES Fryslân. Door o.a. te rekenen met een hogere vollasturen voor de nieuwe windparken kwam PBL op een hogere elektriciteitsproductie in 2030 (2,5 TWh). Bij de RES 1.0 houden we vast aan de door ons gehanteerde vollasturen voor deze windparken. Dit is bewust een behouden keuze. Op deze manier zitten we aan de veilige kant en hebben we ook een marge voor het opvangen van de krimp van solitaire windmolens op land. Gezien de leeftijd van de windmolens in Fryslân is die krimp niet uit te sluiten.

[6] Het genormaliseerde vermogen (gemiddelde van twee aansluitende jaren).

Figuur 3: Projectenkaart RES Fryslân 1.0

2.2 Warmte

Regionale Structuur Warmte

In de Concept RES is al een Regionale Structuur Warmte (RSW) opgesteld en meegenomen in de besluitvorming bij alle gemeenteraden, provinciale staten en algemeen bestuur van het waterschap. Voor de RES 1.0 zijn enkele wijzigingen opgenomen in een definitieve Regionale Structuur Warmte (RSW). In de RSW worden de kansen en knelpunten geschetst om de regio Fryslân duurzaam te verwarmen (zie Bijlage 1 Regionale Structuur Warmte). Deze eerste RSW vormt daarmee de start van de verkenning op het gebied van warmte, ter ondersteuning van de nog op te stellen lokale Transitievisies Warmte, die iedere gemeente eind 2021 gereed moet hebben. Gemeenten hebben een centrale rol in de warmtetransitie.

In de RSW is in kaart gebracht waar de vraag naar warmte zich bevindt, welke warmtebronnen er beschikbaar zijn en welke infrastructuur nodig is om over te stappen naar duurzame warmteoplossingen. Fryslân staat voor een grote opgave, omdat de warmtevraag zich verspreid over de regio bevindt. Hierdoor is de inschatting dat er geen regionale warmtenetten mogelijk zijn. Het warmtevraagstuk zal dus voornamelijk binnen de gemeentegrenzen worden opgepakt.

Bij het verkennen van de warmteoplossing ligt de voorkeur op collectieve systemen. Niet alleen in steden en grote kernen zijn collectieve warmteoplossingen haalbaar. Ook in kleinere kernen zijn collectieve systemen mogelijk, vooral door toepassing van technieken die goed schaalbaar zijn, zoals aquathermie en collectieve warmtepompen. In het buitengebied van Fryslân liggen individuele warmteoplossingen voor de hand. Elektrische warmtepompen of hybride warmtepompen met hernieuwbaar gas komen met name in het buitengebied als oplossing met de laagste maatschappelijke kosten naar voren. Deze oplossingen resulteren in een stijging van de elektriciteitsvraag.

Om te voorzien in de grote vraag naar individuele (hybride of elektrische) warmteoplossingen en collectieve oplossingen die bijverwarming vereisen, zal de regionale vraag naar elektriciteit naar verwachting flink toenemen, met name in de periode 2030-2050. Dit legt (extra) druk op de beschikbaarheid van duurzame elektriciteit, zoals beschreven in de RES 1.0. Hoe meer elektrische warmteoplossingen er worden gerealiseerd, hoe meer zonnepanelen en windturbines nodig zijn in Fryslân. In de RES 1.0 is, ondanks de besparingsmaatregelingen, rekening gehouden met deze groei tot aan 2030.

In de regio Fryslân zijn veel verschillende warmtebronnen aanwezig. Om na te gaan welke warmtebronnen en welke warmteoplossingen inzetbaar zijn voor de verschillende toepassingsgebieden, hebben we gezamenlijk nagedacht over een lokaal afwegingskader. Elementen die van belang zijn bij het maken van keuzes zijn onder andere de betaalbaarheid, beschikbaarheid en betrouwbaarheid van warmtebronnen. Daarnaast hechten we belang aan het maatschappelijk draagvlak en de mate waarin warmteoplossingen gebruik maken van schone energie. De mix van verschillende warmtebronnen moet tevens robuust zijn, en de verdeling van warmtebronnen moet concreet en realistisch zijn. Hiermee wordt duidelijkheid geboden aan bewoners en andere belanghebbenden. Parallel hieraan wordt op verschillende plekken in Fryslân ook al geoefend in de vorm van pilots met verschillende warmteoplossingen.

Om de kosten voor de overstap naar duurzaam verwarmen zo laag mogelijk te houden en om efficiënt te kunnen opereren, is het belangrijk om van elkaar leren. Hoewel een groot gedeelte van het warmtevraagstuk bij gemeenten ligt, is het goed om regionaal van elkaar te leren. Om die reden is een Friese samenwerking rond Transitievisie Warmte (TVW) opgezet. Binnen de samenwerking wordt kennis gedeeld en worden gezamenlijk de stappen van de Transitievisie Warmte doorlopen. Deze samenwerking maakt ook onderdeel uit van de Uitvoeringstrategie (paragraaf 1.2).

Friese gemeenten delen een groot aantal karakteristieken en kunnen dus veel van elkaar leren, ook na 2021 in de Wijkuitvoeringsplannen en Dorpsplannen. Het doel is om een langdurige Friese samenwerking te bewerkstelligen. Zo kunnen we samen de uitdagingen, die horen bij het verduurzamen van de warmtevraag in de Gebouwde Omgeving, aan gaan. Op die manier zetten we gezamenlijk de benodigde stappen richting een duurzaam verwarmd Fryslân.

3. Ruimtegebruik

3.1 Ruimtebeslag grootschalige zonne- en windenergie projecten

Een groot deel van de Friese RES-bijdrage bestaat uit reeds gerealiseerde en vergunde projecten. Voor deze projecten geldt dat deze zijn vergund en ingepast in navolging van de destijds geldende beleidskaders. Binnen de RES Fryslân zijn twee gebieden die bijzondere aandacht verdienen: de Waddeneilanden en het IJsselmeerkustgebied. In het Achtergronddocument RES (bijlage 1 en 2) beschrijven we de specifieke context en opgave in deze gebieden.

Bij het uitvoeren van het overige deel van de Friese RES-bijdrage worden de nieuwe provinciale kaders toegepast. In het nieuwe provinciaal beleid voor zonne-energie is een Zonneladder opgenomen. Deze brengt hiërarchie aan in het beoordelen van de geschiktheid van locaties: pas wanneer locaties op een lagere trede van de ladder voor een bepaald initiatief niet voldoende beschikbaar of geschikt zijn, komen locaties op een hogere trede in beeld. De ladder bevat vier treden: zon op dak, zon binnenstedelijk, meervoudig ruimtegebruik en landbouwgronden en natuur. De provincie heeft de Zonneladder ontwikkeld vanwege:

- het beschermen van het Friese landschap. De zonneladder is bedoeld om de vanzelfsprekendheid om te kiezen voor zonnepanelen op landbouwgronden te veranderen.
- initiatieven te dwingen om te starten met een onderzoek naar een geschikte locatie op basis van de kwaliteiten van een gebied. Hiermee wil de provincie voorkomen dat een initiatief start met een specifieke (aangekochte) locatie.
- het kunnen stellen van extra voorwaarden aan initiatieven die op de hogere treden uitkomen. Deze initiatieven zullen een zorgvuldig locatieproces moeten doorlopen (sinnetafel/omgevingstafel voor zonne-energie initiatief) en daarnaast zal het initiatief naar minimaal 50% lokaal in eigendom moeten streven, zodat de lusten terecht komen bij de omgeving.

Enkele gemeenten, Wetterskip Fryslân en de Friese Energie Alliantie hebben aangegeven ook windenergie te willen gebruiken in het realiseren van de energieambities. Ook netbeheerder Liander heeft gewezen op de voordelen van netefficiency bij het combineren van wind- en zonneprojecten. Het vigerende provinciaal beleid biedt echter geen ruimte voor de opwek van nieuwe, grootschalige windenergieprojecten.

Voor de nog te realiseren projecten geldt altijd dat de (nog op te stellen) eigen omgevingsvisies en omgevingsplannen de ruimtelijke toetsingskaders bepalen voor uitvoering.

3.2 Fryske Energie Waaier

Gedurende het RES-traject is er gewerkt aan een eigen 'Fryske Energie Waaier'. Deze waaier bevat een eerste set aan mogelijke energiebouwstenen en uitgangspunten voor het realiseren van duurzame elektriciteit (zie Achtergronddocument bijlage 4). De energiebouwstenen zijn flexibel, zijn geen must, maar bieden principe-oplossingen voor de opwek van zonne- en windenergie in de verschillende Friese landschappen. De Fryske Energie Waaier is ontwikkeld als handreiking om het goede gesprek te voeren tussen inwoners, energie-initiatieven, overheden en andere stakeholders. Het kan als hulpmiddel dienen voor overheden bij het bespreken en verder vormgeven van lokale ambities, gezamenlijke ambities en de samenhang daartussen. Verder biedt de Waaier veel inspiratie.

Vervolg

In de regionale samenwerking is aandacht voor de optelsom van interventies op de lange termijn. Dit vanwege de zichtbaarheid van energieprojecten in het hooggewaardeerde Friese landschap. Er is behoefte aan best practices; slimme en herhaalbare strategieën waar ruimtelijke en maatschappelijke inpassing samengaan. De uitvoeringsstrategie kan afstemming, kennisuitwisseling, instrumenten (ontwerpend onderzoek) en kwaliteitsregie faciliteren op regioniveau en hier - waar gewenst - harmonisatie in helpen aanbrengen. Daardoor kunnen proactief formats ontwikkeld worden om processen te versnellen en te versoepelen.

Een van de meest urgente en praktische opgaven gaat over de versterking van het energienetwerk. De energietransitie zal inpassing vragen van het zichtbare deel van de netinfrastructuur. Inpassing van mogelijke nieuwe onderstations/regelstations en schakelstations vraagt een gedegen ruimtelijke inpassing, waarbij intensief samengewerkt moet worden met gemeenten wat betreft vergunningstrajecten en maatschappelijk draagvlak.

Samenwerken kan ruimtelijke en financiële winst opleveren. Ook kan het zorgen dat meerdere urgente opgaven in samenhang een plek krijgen in een gebied. Een voorbeeld is het veenweidegebied, waar opgaven op gebied van klimaat (CO_2-uitstoot), landbouw (nieuwe verdienmodellen) en duurzame energie elkaar kunnen versterken. Of de stadsranden van de grotere steden in Fryslân, waar gezonde en groene gebieden, met accent op biodiversiteit en duurzame energie, tot een divers uitloopgebied getransformeerd kunnen worden. Door bewust te kiezen voor één of slechts enkele van dit soort concepten/energiebouwstenen in een gebied, wordt de ruimtelijke samenhang geborgd.

4. Maatschappelijk Draagvlak

4.1 Mei inoar

In Fryslân werken alle Friese overheden en maatschappelijke organisaties samen aan de energietransitie. Daarbij beperken we ons niet tot het opstellen van de RES 1.0, maar kijken we ook naar de bredere energietransitie voor de toekomst. Zo werken we aan een gezamenlijke uitvoeringsstrategie voor de energietransitie en voeren we een systeemstudie uit voor het energienetwerk.

Bestuurlijk

In de bestuurlijke RES-overleggen is een goede dynamiek ontstaan om open met elkaar van gedachten te wisselen. De bestuurlijke RES-overleggen van het afgelopen jaar hebben bijgedragen aan een goede verstandhouding. Ondanks de verschillende opvattingen is er ruimte om hierover (sneller) in gesprek te gaan. Dankzij het RES-traject vinden er voor het eerst structurele bestuurlijke overleggen plaats over de energietransitie. Het wordt bestuurlijk breed gedragen om de huidige overlegstructuur te behouden na vaststelling van de RES 1.0. Iedereen is overtuigd van de meerwaarde en noodzaak om bestuurlijke afstemming te zoeken op de bovenregionale onderdelen van de energietransitie. Daarnaast zijn er afspraken gemaakt tussen de provincie, de gemeenten en het waterschap om sneller met elkaar om tafel te gaan bij de ontwikkeling van duurzame initiatieven. Dit helpt om in een vroeg stadium te verkennen wat de mogelijkheden voor een initiatief zijn binnen de provinciale kaders.

Ambtelijk

In verschillende werkgroepen is er de afgelopen twee jaar met veel overgave gewerkt aan de RES 1.0. Het RES-traject heeft structuur aangebracht en gezorgd voor verbetering van de samenwerking rond de energietransitie. Dit heeft ertoe geleid dat lijntjes tussen overheden korter zijn geworden en we elkaar makkelijker weten te vinden. In de verschillende werkgroepen zullen we blijven samenwerken aan de energietransitie.

Netbeheerder

Gedurende het RES-traject is er intensief overleg geweest met netbeheerder Liander over de netcapaciteit in Fryslân en de consequenties voor de Friese ambities. Zo neemt Liander deel aan alle bestuurlijke RES-overleggen en werkt mee in alle relevante ambtelijke werkgroepen. In het traject richting de RES 1.0 vindt er maandelijks afstemming plaats tussen de projectgroep en Liander. Gedurende het proces geeft Liander gevraagd en ongevraagd advies. Naar aanleiding van de Concept RES heeft Liander een netbeheerderszienswijze opgesteld voor Fryslân. Daarin geven zij inzicht en advies hoe Fryslân de extra ambities kan realiseren. Ook na de RES 1.0 zullen wij deze intensieve samenwerking voortzetten.

Friese Energie Alliantie

De Friese Energie Alliantie (FEA) is een samenwerking van maatschappelijke organisaties en vertegenwoordigt zeer uiteenlopende maatschappelijke belangen en achterbannen in de Friese samenleving. De FEA brengt deze maatschappelijke belangen in tijdens het RES-proces, bevordert samenspraak via haar achterban en brengt mede een uitvoeringsstrategie tot stand. De onafhankelijke voorzitter van de FEA heeft zitting in de regiegroep en het bestuurlijk overleg van de RES.

De FEA buigt zich over de energietransitie in brede zin. Alle thematafels uit het Klimaatakkoord worden belicht. Er wordt dus breder gekeken dan alleen naar de opwek van duurzame elektriciteit, die vooral voor de RES 1.0 van belang is. Zo zijn de warmtetransitie, lokaal eigendom, mobiliteit, netwerk, besparing, participatie en communicatie onderwerpen waarop de FEA een visie ontwikkelt. Ondanks de uiteenlopende maatschappelijke belangen en achterbannen van de FEA zijn de leden het er unaniem over eens dat de omslag naar duurzame energie een geweldige kans is voor Fryslân. Een kans die met enthousiasme en ambitie kan worden verzilverd als het aan de FEA ligt. In het visiedocument (zie achtergronddocument bijlage 6) en het ambitiedocument van de FEA staan de visie en ambities van de FEA beschreven.

4.2 De mienskip

De energietransitie is op de eerste plaats vooral een sociale transitie, omdat deze alleen kan slagen met de inzet van ons allemaal. We moeten dus handelingsperspectief bieden voor energiebesparing en opwek en blijvend draagvlak verwerven voor de uitvoering ervan. Het goed betrekken van de mienskip bij de energietransitie is daarom voor alle Friese overheden in de RES-regio Fryslân uitgangspunt.

Gemeenten zijn als eerste aan zet zijn en moeten de regie hebben en houden over het informeren en betrekken van hun inwoners. Gemeenten geven hier op verschillende wijzen actief invulling aan. Zo heeft bijvoorbeeld de gemeente Súdwest-Fryslân een burgerforum ingesteld, dat advies aan de gemeenteraad geeft over wat inwoners belangrijk vinden als het gaat over het opwekken van energie. Andere gemeenten hebben ook veel contact met hun lokale initiatieven, of via enquêtes of via lokale netwerken.

RES Fryslân heeft in april 2020 een online vragenlijst ingezet om Friezen te vragen hoe zij betrokken willen worden bij plannen voor het opwekken van duurzame energie. De online vragenlijst werd onder de aandacht gebracht door een publiekscampagne, met als boegbeeld een gezicht uit de nieuwe generatie: Jelte. De uitkomsten van de vragenlijst konden door de gemeenten gebruikt worden om met hun inwoners in gesprek te gaan.

De Friese gemeenten betrekken hun inwoners actief bij de uitwerking van hun eigen ambities. De energietransitie zal nog decennia lang inzet vragen en mede bepalend zijn voor de toekomst van onze wereld en onze provincie. Om die reden is het betrekken van jongeren van groot belang. Het is een vraagstuk waar niet alleen in de beleidsvorming maar ook in de uitvoering behoefte is aan jongeren met kennis en kunde van dit nieuwe onderwerp. Door jongeren tijdens schoolopdrachten, stages en bijbanen actief bij alle facetten van deze uitvoering te betrekken wordt de Friese arbeidsmarkt klaargestoomd voor deze transitie en krijgen de Friese jongeren meer affiniteit met het onderwerp.

In aanloop naar de RES 1.0 zijn vanuit RES Fryslân communicatiemiddelen beschikbaar gesteld aan de gemeenten om hun inwoners te informeren over de RES. Op basis daarvan hebben gemeenten, veelal via de lokale media, hun inwoners geïnformeerd. Daarnaast is op 30 maart een webinar voor inwoners georganiseerd. Verder hebben de Friese gemeenten ook op eigen wijze hun inwoners op de hoogte gehouden van de ontwikkelingen in de energietransitie en specifiek over de RES Fryslân.

De Friese Energie Alliantie heeft in februari voor de achterbannen van de verschillende betrokken organisaties een webinar gehouden en is ook zelf actief aan het communiceren met hun achterbannen.

In de Uitvoeringsagenda is ‘maatschappelijke inpassing’ één van de vier thema’s waarop we als Fryslân samen stappen willen zetten.

5. Energiesysteemefficiëntie

5.1 Netinfrastructuur

In de regio Fryslân zijn twee regionale netbeheerders (Liander en Stedin) en twee landelijke netbeheerders (TenneT en Gasunie) actief, waarbij Stedin alleen een taak heeft in de gaslevering in Noordoost Fryslân.

Het Friese net raakt op steeds meer plekken vol. Dat komt voornamelijk door de enorme groei van teruglevering van energie door grootschalige zonneparken en de grote hoeveelheid van zonnepanelen op (grote) daken. Daarnaast wordt door de toenemende bedrijvigheid ook meer elektriciteit gevraagd door bedrijven die zich nieuw willen vestigen, uit willen breiden of willen elektrificeren. De samenwerking binnen de RES biedt nu handvaten om deze problematiek samen aan te pakken. Daarnaast geeft de samenwerking ook de mogelijkheid om actief in te spelen op toekomstige ontwikkelingen die op Fryslân afkomen, zoals de aanleg van de waterstof backbone.

Kanttekening daarbij is dat de RES zich alleen focust op duurzame opwek, terwijl een integrale aanpak nodig is, waarin ook de ontwikkeling van groei en elektrificatie van de Gebouwde Omgeving, bedrijvigheid, mobiliteit en digitalisering wordt meegenomen.

5.2 Friese bijdrage

Een groot deel van de Friese bijdrage van 3 TWh in de RES 1.0 wordt opgewekt met grootschalige windparken. Het ambitiedeel in de RES 1.0 zal grotendeels gerealiseerd worden met lokale zonneparken, na toepassing van de eerder beschreven Zonneladder. Hoewel deze aanpak meer draagvlak kent, wordt door netbeheerder Liander wel de zorg geuit over de betaalbaarheid en doorlooptijd van de investeringen en daarmee de realiseerbaarheid van de ambities. Hoe concreter projecten worden, met de daarbij horende locaties, hoe makkelijker het zal zijn om de haalbaarheid te toetsen.

Voor zonne-energie geldt dat Fryslân de Zonneladder (zie hoofdstuk 3 Ruimtebeslag) als leidraad hanteert. De uitwerking hiervan is dat opwek van zonne-energie voor een groot deel verspreid over de provincie zal plaatsvinden. Wat betreft de realisatie van grootschalige zonneparken is nu niet te voorzien waar dit gaat plaatsvinden, met uitzondering van de vergunde projecten en projecten die vergevorderd zijn in de voorbereiding. Niet voorziene projecten zullen in samenspraak met de omgeving tot stand moeten komen.

Voor het volledig samenbrengen van de vraag en het aanbod van elektriciteit blijft Fryslân afhankelijk van een degelijk netwerk. Gezien de toenemende vraag en het toenemend aanbod betekent dit dat de infrastructuur op brede schaal versterkt dient te worden. Daartoe heeft Liander een netuitbreidingsprogramma ‘NULelie’ ontwikkeld.

5.3 Wat is de impact van de Regionale Energiestrategie 1.0?

In de RES 1.0 van Fryslân is er een focus op zonne-energie, zowel op zonneweides als op zon op dak. Dit heeft gevolgen voor de balancering van de energie-infrastructuur. De analyse van netbeheerder Liander, met betrekking tot de impact van de RES 1.0 op het elektriciteitsnet (zie achtergronddocument bijlage 7), bevestigt dit beeld. Uit deze analyse blijkt dat in de gebieden waar de regio stroom wil opwekken, de capaciteit op veel plekken niet toereikend is.

De belangrijkste bevindingen:

- Op dit moment raken al steeds meer stations overbelast, ondanks dat er hard gebouwd wordt aan uitbreiding van de energie-infrastructuur, bijvoorbeeld door de recente uitbreiding van onderstation in Oudehaske en Wolvega.
- Ook wordt er gewerkt aan de ontwikkeling van stations in Waskemeer, Joure , Akkrum en Leeuwarden.
- Daarnaast verwachten we binnen afzienbare tijd te starten met het forse herstructuringsprogramma 'NULelie', waarin de uitrol snel extra capaciteit wordt gecreëerd om huidige tekorten op te heffen.

Om het net van de toekomst te ontwikkelen, is regionale samenwerking noodzakelijk. Bovendien heeft Liander voldoende zekerheid en concreetheid in de RES-plannen nodig om investeringen te kunnen verantwoorden, en te zorgen voor een tijdige realisatie. Daarom is het van belang om, naast uitbreidingen van de energie-infrastructuur, ook in te zetten op slim gebruik van deze infrastructuur.

De grootschalige opwek van zonne-energie en de elektrificatie van bedrijven is voor heel Fryslân de belangrijkste oorzaak voor het bereiken van de maximale capaciteit op de transformatorstations.

Zon op dak brengt daarnaast grote uitdagingen met zich mee in de lokale netten. De versnippering van zon op dak zorgt voor een grote uitdaging in de maakbaarheid van de RES. De piekbelasting van zon op dak zorgt ervoor dat Liander veelal lager gelegen netdelen (transformatorstations, kabels) moet verzwaren. Elektrische mobiliteit zal in de toekomst meer energie gaan vragen, evenals de verduurzaming van de industrie.

Vervolgaanpak en samenwerking

Ter versterking van de samenwerking tussen netbeheerders en de overheden is in Fryslân de Taskforce Energienetwerk Fryslân (TEF) opgericht. Dit betreft een bestuurlijke en ambtelijke samenwerking. Onderdeel van deze samenwerking is de ontwikkeling van een gezamenlijke Uitvoeringsagenda. In deze agenda wordt onder andere:

1. inzichtelijk gemaakt hoe en waar we vraag en aanbod van elektriciteit ontwikkelen in de meest brede zin van het woord. Dus ook welke ambities en plannen de regio heeft op gebied van elektrisch vervoer, laadpaalinfrastructuur, ingroei van warmtepompen, etcetera. Dit wordt ook afgestemd met de buurprovincies (NAL).
2. in samenspraak gezocht naar oplossingen voor de ruimtevraag die verzwaring van netwerken met zich meebrengt.
3. afspraken gemaakt over een vlotte vergunningprocedure.

Verder ondersteunt de Taskforce bij de uitrol van het investeringsprogramma 'NULelie' van Liander. Daarnaast heeft RES Fryslân, in navolging van andere regio's, opdracht verleend om een systeemstudie uit te voeren. Uitgangspunt voor deze studie is dat Fryslân in 2050 onafhankelijk wil zijn van fossiele brandstoffen en/of zelfvoorzienend wil zijn in haar energiebehoefte.

De beoogde opleveringsdatum van de systeemstudie is 1 december 2021. De inzichten uit de systeemstudie worden verwerkt in de RES 2.0.

Bijlagen

1. Regionale Structuur Warmte

Fryslân
RES Regionale Energie Strategie

Fryslân RES Regionale Energie Strategie

REGIONALE ENERZJY STRATEGY FRYSLÂN

Foarwurd

De ôfrûne oardel jier hawwe in soad belutsenen binnen de regio Fryslân diel útmakke fan in bysûndere en weardefolle dialooch oer de enerzjytransysje yn ús regio. It doel fan dat petear wie om te kommen ta in breed droegen 'RES 1.0', dêr't de bydrage fan de regio Fryslân oan de lanlike doelstelling út it Klimaatakkoart yn opnommen is foar de ûnderdielen Elektrisiteit en de Boude Omjouwing. Tagelyk wie fuort dúdlik dat der in grut ferlet is om te wurkjen oan de gearwurking by de útfiering. Mei de RES 1.0 wolle wy net allinnich dúdlik meitsje hokker mienskiplike doelen oft wy hawwe, mar ek hoe't oerheden en maatskiplike partners mei-inoar stappen sette kinne yn de enerzjytransysje.

Wy begjinne fansels net op nul. Op in soad plakken yn de provinsje wurdt al folop wurke oan en ynnovatyf eksperimintearre mei it ferduorsumjen fan ús enerzjyfraach. Der wurdt mei hert en siel wurke oan it ferduorsumjen fan de eigen leefomjouwing. Op it mêd fan Elektrisiteit likegoed as yn de Boude Omjouwing hat dit ta mannich ynnovative projekten laat, lykas de tapassing fan akwatermy yn 'Warm Heeg', ierdgasfrij wenjen yn Garyp, in griengassysteem yn Wynjewâld, in waarmtenet yn Ljouwert, enerzjyneutraal Amelân, ierdgasfrij Flylân, wetterstoftapassingen troch in Frysk bedriuw yn Ljouwert en noch folle mear moaie inisjativen.

Mei de RES Fryslân wolle wy dizze lokale inisjativen fierder fersterkje. Dat dogge wy 'op syn Frysk', troch gear te wurkjen út draachflak fan ûnderen op wei. 'Mei-inoar, mei de mienskip', want draachflak op de lange termyn is essinsjeel om de enerzjytransysje slagje te litten.

By de behanneling fan de Konsept RES ôfrûne jier is meardere kearen de oprop dien troch ûnderskate gemeenterieden, kolleezjes en de maatskiplike organisaasjes organisearre yn de Friese Energie Alliante (FEA) om yn de RES 1.0 in hegere ambysje op te nimmen. In hegere bydrage soe mear rjocht dwaan oan de enerzjike mienskip fan Fryslân en biedt foaral ek kânsen foar Fryslân.

Mei dizze oprop en útsprutsen ambysje komme wy ta in breed droegen Fryske ambysje om yn 2030 op syn minst 3 Terawattoere (TWh) duorsume elektrisiteit op lân te produsearjen. Hjirmei leverje wy as RES-regio in evenredige, realistyske bydrage oan it Klimaatakkoart, wêrby't der foldwaande maatskiplik draachflak is foar de útfiering.

Om te kommen ta in effektive en tidige útfiering fan de RES is mear nedich as in steapel RES'en út de regio's wei. Dêrom bliuwe wy yn petear mei it Ryk oer de krekte rânebetingsten om finansiering, betelberens, draachflak en partisipaasje fan de enerzjytransysje foar elkenien te boargjen.

Wy stean mei-inoar foar in flinke útdaging. De enerzjytransysje freget om diekrêft, belutsenens en ynset fan mannichien. As regio wolle wy, yn ferbining mei de mienskip, stap foar stap tawurkje nei de stip op de hoarizon.

Ut namme fan de rezjygroep RES Fryslân,
Deputearre Sietske Poepjes (Provinsje Fryslân)
Wethâlder Bert Wassink (gemeente Ljouwert)

Ko-foarsitters Rezjygroep Regionale Enerzjy Strategy RES Fryslân

Gearfetting

De Regionale Enerzjy Strategy (RES) Fryslân beskriuwt de bydrage fan de RES Regio Fryslân oan de ûnderdielen Elektrisiteit en Boude Omjouwing út it Klimaatakkoart. De RES 1.0 bout fierder op de Konsept RES dy't yn juny 2020 troch alle Fryske oerheden fêststeld is en oan it Nasjonaal Programma RES oanbean is.

Mei de RES 1.0 bouwe wy yn Fryslân fierder oan de enerzjytransysje. Op in soad plakken yn de provinsje wurdt al folop wurke oan en ynnovatyf eksperimintearre mei it ferduorsumjen fan ús enerzjyfraach. Mei de RES Fryslân wolle wy dizze lokale inisjativen fierder fersterkje. Dat dogge wy 'op syn Frysk', troch gear te wurkjen út draachflak fan ûnderen op wei. 'Mei-inoar, mei de mienskip', want draachflak op de lange termyn is essinsjeel om de enerzjytransysje slagje te litten.

It opstellen fan de Konsept RES wie in earste behâldende stap. Yn de Konsept RES hawwe wy oanjûn dat wy as RES-regio op syn minst 2,3 Terawattoere (TWh) oan duorsume elektrisiteit opwekke wolle yn 2030. Dizze bydrage wie basearre op de oant dan ta wilens realisearre en fergunde projekten. Foar de RES 1.0 is de ynventarisaasje fan dizze projekten aktualisearre. Mei dizze aktualisaasje is de opwek fan wilens realisearre en fergunde projekten tanommen oant 2,5TWh.

Om ta in realistyske bydrage te kommen oan de lanlike doelstelling binne ek de yndividuele ambysjes fan de gemeenten yn de regio Fryslân ophelle. It resultaat is beskreaun yn it ambysjedokumint Fryske Oerheden. Ut it ambysjedokumint fan de Fryske oerheden docht bliken dat yn Fryslân foldwaande ambysje is om de Fryske bydrage te ferheegjen. As RES-regio Fryslân wolle wy yn 2030 op syn minst 3 TWh duorsume elektrisiteit op lân produsearje.

Underskate maatskiplike organisaasjes, organisearre yn de Friese Energie Alliantie (FEA), en Liander as netbehearder, binne belutsen by de RES. Dizze partijen hawwe har eigen bydragen levere en har ambysjes en analyzes dield. Dêrneist is omtinken jûn oan de gearwurking tusken oerheden en maatskiplike partners om mei-inoar stappen sette te kinnen yn de enerzjytransysje.

Neist de bydrage fan de RES-regio Fryslân oan de ûnderdielen Elektrisiteit en Boude Omjouwing út it Klimaatakkoard RSW is ek de Regionale Struktuer Waarmte opsteld (sjoch Taheakke 1 Regionale Struktuer Waarmte). Hjiryn wurde de kânsen en knyppunten sketst om de regio Fryslân duorsum te ferwaarmjen. Dizze earste RSW foarmet dêrmei de start fan de ferkenning op it mêd fan waarmte, as stipe fan de noch op de stellen lokale Transysjefisys Waarmte, dy't elke gemeente ein 2021 klear hawwe moat. Gemeenten hawwe in sintrale rol yn de waarmtetransysje.

Yn de RSW is yn kaart brocht wêr't de fraach nei waarmte him befynt, hokker waarmteboarnen der beskikber binne en hokker ynfrastruktuer oft nedich is om oer te stappen nei duorsume waarmteoplossingen. Fryslân stiet foar in grutte opjefte, om't de waarmtefraach him ferspraat oer de regio befynt. Sadwaande is de ynskatting dat der gjin regionale waarmtenetten mooglik binne. It waarmtefraachstik sil dus benammen binnen de gemeentegrinzen oppakt wurde.

RES FRYSLÂN

Ferzje 1.0

Datum: 01-04-2021

YNHALD

Foarwurd 2

Gearfetting 4

1. RES 1.0 Op syn Frysk 8
   - 1.1 Ynlieding 8
   - 1.2 De Fryske metoade 8
   - 1.3 Utfieringsstrategy 10
   - 1.4 Enerzjybesparring 11
   - 1.5 RES Fryslân en relaasje mei it Ryk 11
2. Fryske duorsume enerzjyproduksje 12
   - 2.1 Elektrisiteit 12
   - 2.2 Waarmte 18
3. Romtegebrûk 20
   - 3.1 Romtebeslach grutskalige sinne- en wynenerzjy projekten 20
   - 3.2 Fryske Enerzjy Waaier 21
4. Maatskiplik draachflak 22
   - 4.1 Mei inoar 22
   - 4.2 De mienskip 23
5. Enerzjysysteemeffisjinsje 25
   - 5.1 Netynfrastruktuer 25
   - 5.2 Fryske bydrage 25
   - 5.3 Wat is de ympakt fan de Regionale Enerzjystrategy 1.0? 26

Taheakke 1 Regionale Struktuer Waarmte 28

1. RES 1.0 Op syn Frysk

1.1 Ynlieding

De Regionale Enerzjy Strategy (RES) Fryslân beskriuwt de bydrage fan de RES-regio Fryslân oan de ûnderdielen Elektrisiteit en Boude Omjouwing út it Klimaatakkoart. De doelstelling fan it Klimaatakkoart is om de útstjit fan CO2 in 2030 mei 49% te ferminderjen yn fergelyk mei 1990, en mei 100% te ferminderjen yn 2050. De RES 1.0 bout fierder op de Konsept RES dy't yn juny 2020 troch alle Fryske oerheden fêststeld is en oan it Nasjonaal Programma RES oanbean is.

De RES 1.0 is in mienskiplik produkt fan alle Fryske oerheden, mei ynbring fan de Friese Energie Alliantie (FEA) en regionale netbehear Liander. Der leit mei dizze RES 1.0 in breed droegen foarstel foar de bydrage fan de RES Fryslân oan de lanlike opjefte. Yn de RES jout de regio oan:

- Hoefolle duorsume elektrisiteit mei sinne- en wynenerzjy der op lân opwekt wurdt yn 2030;
- Wat de mooglikheden binne foar boppelokale oplossingen foar de waarmtetransysje yn de Boude Omjouwing

It proses fan de RES 1.0 is troch de dielnimmende partijen ek brûkt om fierder te sjen as allinnich de frege bydrage oan Elektrisiteit en Boude Omjouwing. Der is neitocht oer de útfiering fan de RES en de ûnderskate ambysjes fan de dielnimmende partijen binne yn sifers yn byld brocht. Fierder is der in helpmiddel foar romtlike ynpassing ûntwikkele, de Fryske Enerzjy Waaier, om nije ambysjes foar duorsume elektrisiteit fierder útwurkje te kinnen. Yn de RES 1.0 wurdt dêr ferslach fan dien.

1.2 De Fryske metoade

Mei de RES 1.0 bouwe wy yn Fryslân fierder oan de enerzjytransysje. Op in soad plakken yn de provinsje wurdt al folop wurke en ynnovatyf eksperimintearre mei it ferduorsumjen fan ús enerzjyfraach. Fryslân is koprinner yn it oantal lokale enerzjykoöperaasjes, dêr't frijwilligers mei siel en sillichheid wurkje oan it ferduorsumjen fan de eigen leefomjouwing. Op it mêd fan fan Elektrisiteit likegoed as yn de Boude Omjouwing hat dit tot in soad ynnovative projekten laat, lykas de tapassing fan akwatermy yn 'Warm Heeg', ierdgasfrij wenjen yn Garyp, in griengassysteem yn Wynjewâld, in waarmtenet yn Ljouwert, enerzjyneutraal Amelân, ierdgasfrij Flylân, wetterstoftapassingen troch in Frysk bedriuw yn Ljouwert en noch folle mear moaie inisjativen.

Mei de RES Fryslân wolle wy dizze lokale inisjativen fierder fersterkje. Dat dogge wy 'op syn Frysk', troch gear te wurkjen út draachflak fan ûnderen op wei. 'Mei-inoar, mei de mienskip', want draachflak op de lange termyn is essinsjeel om de enerzjytransysje slagje te litten.

It opstellen fan de Konsept RES wie in earste behâldende stap. Yn de Konsept RES hawwe wy oanjûn dat wy as RES-regio op syn minst 2,3 Terawattoere (TWh) oan duorsume elektrisiteit opwekke wolle yn 2030. By de behanneling fan de Konsept RES is meardere kearen de oprop dien troch ûnderskate gemeenterieden en kolleezjes om yn de RES 1.0 in hegere ambysje op te nimmen. Ek de maatskiplike organisaasjes[1], organisearre yn de Friese Energie Alliantie, ûnderstreken dizze oprop om as Fryslân mear ambysje te toanen. In hegere bydrage soe mear rjocht dwaan oan de enerzjike mienskip fan Fryslân en biedt foaral ek kânsen foar Fryslân. Nei it fêststellen fan de Konsept RES troch alle Fryske oerheden, hawwe wy ús fizier rjochte op de RES 1.0.

It ôfrûne jier binne wy as RES partijen iepen mei-inoar it petear oangien om inoars útgongspunten te begripen en te ferkennen wêr't yn Fryslân de mooglikheden lizze foar de opwek fan duorsume elektrisiteit. In petear dat ferrike waard troch de fyzjes fan de FEA en Liander.

Om ynsichtlik te meitsjen hoe grut oft de ambysjes binne by alle RES partijen, binne der mei alle oerheden en de FEA-leden yndividuele petearen fierd. De útkomsten binne gearfoege yn in Ambysjedokumint fan de Fryske oerheden en in ambysjedokumint fan de FEA (sjoch eftergrûndokumint taheakke 6). Ut it ambysjedokumint fan de Fryske oerheden docht bliken dat yn Fryslân foldwaande ambysje is om de Fryske bydrage te ferheegjen. As RES-regio Fryslân wolle wy yn 2030 op syn minst 3 Terawattoere (TWh) duorsume elektrisiteit op lân produsearje. Hjirmei leverje wy as RES-regio in evenredige, realistyske bydrage oan it Klimaatakkoart, wêrby't der foldwaande maatskiplik draachflak is foar de útfiering.

[1] De Friese Energie Alliantie bestiet út: Us Kooperaasje, Sirkulêr Fryslân, LTO Noord, Feriening Fryske Wenningkorporaasjes, Doarpswurk, Fossylfrij Fryslân, Bouwend Nederland, Jongerenpanel Duurzaam Fryslân, De Bewonersraad, Friese Milieu Federatie.

1.3 Utfieringsstrategy

Fan it begjin fan it RES-trajekt ôf stie fêst dat de útfiering fan de enerzjytransysje minstens sa wichtich is as it opstellen fan de RES 1.0. En dat wy neist oerheden ek oare partijen lykas de FEA nedich hawwe. Dêrom is parallel oan de ûntwikkeling fan de RES 1.0 ek wurke oan in útfieringsstrategy. Yn gearwurking mei de FEA binne binnen de RES Fryslân de kontoeren foar in útfieringsaginda en útfieringsstrategy staljûn. Yn de ferkenning nei in mienskiplike útfieringsorganisaasje is in Utfieringsaginda opsteld en fêststeld. Yn de Utfieringsaginda lizze de tema's fêst, dêr't it mearwearde op hat ta gearwurking te kommen tusken oerheden, maatskiplike organisaasjes en netbehearders. Dizze tema's foarmje dêrmei de (foarriedige) scope fan in takomstige útfieringsorganisaasje. It giet om de folgjende RES-relatearre tema's:

- de opwekking fan duorsume elektrisiteit en it organisearjen fan lokaal eigendom dêrby;
- de waarmtetransysje yn de Boude Omjouwing, dêrûnder enerzjybesparjende maatregels;
- de nedige enerzjy-ynfrastruktuer;
- maatskiplike ynpassing, dêrûnder beflapt de tema's kommunikaasje, beliedspartisipaasje, proses- en projektpartisipaasje en lânskiplike ynpassing.

De útfieringsstrategy is derop rjochte ta in gearwurking om de enerzjytransysje hinne te kommen fan lokale en desintrale oerheden, maatskiplike organisaasjes, bedriuwen en ynstellingen yn Fryslân.

Oan de deistige bestjoeren fan de Fryske oerheden is op grûn fan de besteande gearwurkingsôfspraken foarsteld om de hjoeddeistige regionale gearwurking tusken oerheden yn RES-ferbân fuort te setten. De gearwurking is rjochte op it útwurkjen en tarieden fan de RES 1.0 en 2.0. Dêrby wurdt de besteande gearwurking mei de FEA as platfoarm fan maatskiplike organisaasjes fuortset. Yn 'e mande mei de FEA wurdt in jierprogramma foar foar juny 2021/juny 2022 foar útfieringstrajekten fan de RES 1.0 opset en útfierd. Strukturele gearwurking yn de útfiering fan de enerzjytransysje wurdt neier ûndersocht. Utkomsten dêrfan sille nei ferwachting begjin 2022 besprutsen wurde kinne, sadat ôfspraken hjiroer medio 2022 effektuearre wurde kinne.

1.4 Enerzjybesparring

Fia it Klimaatakkoart binne twa opjeften dellein by de RES-regio's, te witten it leverjen fan in bydrage oan de opwekking fan op syn minst 35 TWh fia sinne- en wynprojekten op lân, en regionale ôfstimming om de waarmtetransysje hinne (wat benammen yn de RES 2.0 oan de oarder komme sil). Fansels leit enerzjybesparring oan de basis fan de enerzjytransysje. Hjirfoar jilde gjin spesifike doelstellingen foar de RES-regio's, mar wurdt fan ûnder mear gemeenten wol ferwachte dat ek sy hjir aktyf oan bydragen bliuwe. Dit jildt ek foar de yndustry, lânbou en mobiliteitssektor.

De Fryske oerheden likegoed as ek de Friese Energie Alliantie en de netbehearders hawwe oanjûn dit tema aktyf oppakken bliuwe te wollen. Yn de útwurking fan de Utfieringsstrategy (sjoch paragraaf 1.3) sil dit tema dan ek meinommen wurde.

1.5 RES Fryslân en relaasje mei it Ryk

Om te kommen ta in effektive en tidige útfiering fan de RES is mear nedich as in steapel RES'en út de regio's wei. Wy bepleitsje de folgjende maatregels út it Ryk wei:

1. Realisearjen fan dúdlike rânebetingsten om betelberens, draachflak en partisipaasje fan de enerzjytransysje foar alle boargers te boargjen.
2. Gemeenten moatte de waarmtetransysje lokaal realisearje en foldwaande fleksibiliteit hawwe om ta maatwurkoplossingen te kommen, ynklusyf de mooglikheid om bedriuwen yn publyk eigendom (dêrûnder netwurkbedriuwen) oanwize te kinnen as waarmtebedriuw. Wetjouwing moat dus net rjochte wêze op it regulearjen fan ien type foarsjenning, mar it ferskaat oan netten stypje, romte biede oan takomstige ynnovaasjes en in gelyk spylfjild kreëarje foar alle partijen dy't aktyf binne yn waarmte, privaat likegoed as publyk.
3. Oanpassing fan wet- en regeljouwing om fluggere en effisjintere oansluting fan duorsume enerzjyprojekten en transport fan duorsume enerzjy mooglik te meitsjen.
4. Maatregels om in bettere ôfstimming fan fraach en oanbod fan produsinten en ôfnimmers mooglik te meitsjen, lykas smart charging.
5. Oansluting fan nasjonale programma's, lykas it Programma Energie Hoofdinfastructuur, op de RES, dêr't omtinken by is foar romte foar ynfrastruktuer yn enerzjyplannen en fluggere beslútfoarmingsprosedueres ynklusyf eskalaasjemeganismes.
6. Maatregels dy't derta liede dat der mear technisy oplaat wurde foar de enerzjytransysje.

2. Fryske duorsume enerzjyproduksje

2.1 Elektrisiteit

Mei dizze RES 1.0 set Fryslân yn op it doel om yn 2030 op syn minst 3 TWh oan duorsume elektrisiteit op lân op te wekken. Dit is de Fryske bydrage oan de doelstelling fan it Nasjonaal Programma RES om yn 2030 op syn minst 35 TWh duorsume elektrisiteit op lân op te wekken. De elektrisiteitsproduksje is de optelsom fan de hjoeddeistige duorsume elektrisiteitsproduksje, de fergunde projekten, plus in part ambysje foar de grutskalige opwekking fan sinne- en wynenerzjy.

Yn fergelyk mei de Konsept RES is de optelsom fan realisearre en fergunde projekten troch grutskalige sinne- en wynenerzjy aktualisearre. Sadwaande koene de projekten mei in takende SDE-oanfraach út de SDE-ronden fan ein 2019 en 2020 meinommen wurde yn de nije sifers. Mei as gefolch dat de optelsom foar realisearre en fergunde projekten mei 0,2 TWh omheech gien is yn fergelyk mei de 2,3 TWh út de Konsept RES en dêrmei útkomt op 2,5 TWh.

Figuer 1:
Aktualisearre oersjoch besteande opwek en piipline RES Fryslân.

Peildatum foar sinne-enerzjy: 1-9-2020.
Peildatum foar wynenerzjy: 1-1-2020.

Besteande opwek en piipline RES Fryslân

2,495 TWH

Zon op veld	TWH
Huidige opwek	0,173
Pijplijn na vergunnings-verlening en met SDE	0,140
Subtotaal	**0,313**

Zon op dak	TWH
Huidige opwek	0,148
Pijplijn met SDE	0,131
Subtotaal	**0,279**

Wind	TWH
Bestaande opwek	0,416
Bouw Hiddum Houw	0,147
Bouw Windpark Fryslân	1,340
Overige pijplijn	0,022
Gepland sanering	- 0,022
Subtotaal	**1,903**
Totaal	**2,495**

RES-bod mei ambysje

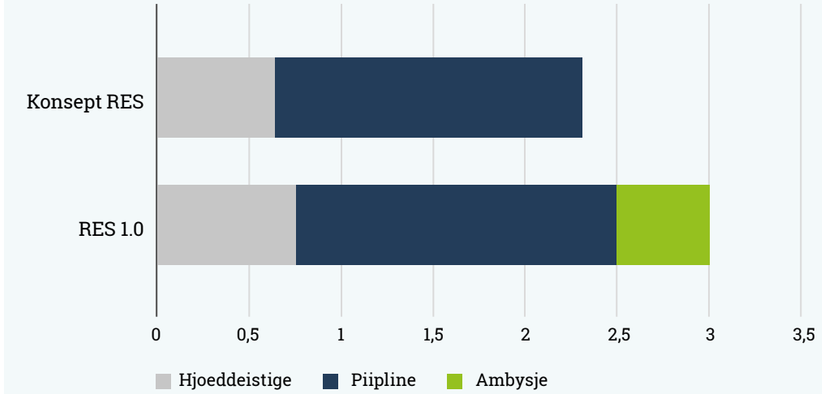
By de behanneling fan de Konsept RES is meardere kearen de oprop dien troch ûnderskate gemeenterieden en kolleezjes om yn de RES 1.0 in hegere ambysje op te nimmen. Om te ferkennen wat de mooglikheden binne foar in hegere Fryske bydrage binne mei alle Fryske oerheden ambysjepetearen fierd. De útkomsten binne gearfoege en foarmje mei-inoar it Ambysjedokumint Fryske Oerheden (sjoch eftergrûndokumint taheakke 5). Yn dit dokumint stean alle yndividuele ambysjes fan de Fryske oerheden. Dêrneist hawwe wy ek kennis nommen fan it Ambysjedokumint dat opsteld is troch de Friese Energie Alliantie. Dêryn bepleitsje de dielnimmende maatskiplike organisaasjes in RES-bod fan 3,4 TWh[2], wat gelyk stiet oan de ynskatte totale Fryske stroomfraach foar 2030.

[2] Ut it aktualisearre ETM model foar Fryslân blykt de te ferwachtsjen stroomfraach foar Fryslân yn 2030 3,4 TWh te wêzen.

Ut de útsprutsen ambysjes fan de Fryske oerheden yn it Ambysjedokumint Fryske Oerheden docht bliken dat der yn Fryslân genôch ekstra ambysje is om in hegere Fryske bydrage te realisearjen, boppe-op itjinge dat al earder yn gong set is. De ambysjes foar 2030 fan de Fryske gemeenten telle op oant 0,82 TWh. Yn de prognoaze fan Liander wurdt oant 2030 al in min of mear autonome groei ferwachte fan 0,5 TWh oan opwek fan duorsume elektrisiteit. Op grûn fan de besteande gemeentlike ambysjes en de ferwachting fan Liander kieze wy derfoar om 0,5 TWh oan ambysje op te nimmen yn de RES 1.0. Dit komt boppe-op de optelsom fan 2,5 TWh besteande en fergunde projekten. Dêrmei komt de totale Fryske RES-bydrage op 3 TWh.

Opteld binne de ambysjes fan de Fryske oerheden heger as it ambysjediel lykas opnommen yn de Fryske bydrage, foar in part besteande út projekten dy't noch net wis binne. De Friese Energie Alliantie hat ek in oprop dien om yn te setten op in RES-bod fan 3,4 TWh. Der is bewust keazen foar de 3 TWh, om't wy it fertrouwen hawwe wolle dat wy dit mei-inoar realisearje kinne, ek as der yn de útfiering letter ris wat tsjinsit. Utgongspunt dêrfoar is dat wy as RES Fryslân ek in realistysk, útfierber bod hawwe.

De Fryske RES-bydrage is ek mei klam gjin maksimum. De Fryske bydrage is it minimale dat der nei ynskatting fan de 20 oerheden yn Fryslân yn 2030 opwekt wurde sil oan duorsume elektrisiteit[3]. As binnen Fryslân oerheden noch mear as de 3,0 TWh realisearje wolle, dan sil dat stap foar stap mei foldwaande lokaal draachflak barre moatte. Ut it ambysjedokumint docht bliken dat de optelsom oan gemeentlike ambysjes fierder giet as it ambysjediel yn it Fryske bod. Foar alle gemeentlike plannen dy't binnen de kaders fan it provinsjale belied passe, is der yn begjinsel romte om dy te realisearjen. Wol lizze der fansels altyd útdagingen op it mêd fan finansiering, draachflak en netwurkkapasiteit. Dêrom pakke wy dy saken en mienskiplik op út de Utfieringsstrategy wei.

Figuer 2:
Opbou Fryske bydrage RES 1.0

[3] Boarne: netbehearderssjenswize RES Fryslan (Liander)

Sykgebieten

It ambysjediel fan de Fryske bydrage (0,5 TWh) kinne wy noch net ûnderbouwe mei konkrete sykgebieten of lokaasjes. Foar it ferkennen fan nije opweklokaasjes is in soarchfâldich proses nedich, yn nauwe gearspraak mei ynwenners en oare belanghawwers. It inisjatyf hjirfoar leit by de gemeenten om yn 'e mande mei de mienskip dit op te pakken. It yn kaart bringen fan sykgebieten is wichtich foar de netbehearder om foartidich ynvestearje te kinnen yn it enerzjynetwurk. De netbehearder wurdt dêrom yntiids belutsen by dit proses.

Op de projektekaart fan RES Fryslân bine dêrom allinnich de realisearre projekten en de fergunde projekten yntekene.

Draachflak foar elektrisiteitsproduksje yn 2030

It meastepart fan de Fryske bydrage (2,5 TWh) bestiet út realisearre en fergunde projekten. De romtlike toets op dizze projekten is dien yn de (lokale) fergunningstrajekten. Dêrmei foldogge dizze projekten oan de provinsjale en gemeentlike kaders. Binnen de tariedings- en fergunningstrajekten is omtinken jûn oan it maatskiplik draachflak.

Mei't rom 80% fan de Fryske bydrage bestiet út realisearre en fergunde projekten leverje wy in konkrete en realistyske bydrage oan de lanlike doelstelling en uteraard oan de enerzjytransysje yn ús eigen provinsje. Ut it Ambysjedokumint Fryske Oerheden docht bliken dat der by de oerheden genôch ambysje is om de restearjende 20% te realisearjen. Dit part sil yn haadsaak mei sinne-enerzjy realisearre wurde, bygelyks op grutte dakken en yn sinneparken. By de útfiering sil de Sinneljedder[4] trochrûn wurde moatte om ta geskikte lokaasjes te kommen.

Mei it realisearjen fan ús Fryske RES 1.0-bod wekke wy yn 2030 op jierbasis hast 90% fan de ferwachte Fryske elektrisiteitsfraach mei grutskalige sinne- en wynenerzjy op. Dit betsjut lykwols net dat de opjefte om ús eigen Fryske elektrisiteitsfraach te ferduorsumjen hast helle is. De fraach nei elektrisiteit sil nei 2030 fierder tanimme. Dit komt ûnder mear om't wy mear elektrysk ride sille en foar alternative oplossingen foar ierdgasfrij wenjen faak in elektryske waarmtepomp nedich is. Hjirtroch sil der nei 2030 noch in restearjende opjefte lizze om de fierdere Fryske elektrisiteitsproduksje te ferduorsumjen.

[4] Yn haadstik 3 Romtegebrûk wurdt de sinneljedder neier taljochte.

Analyze PBL

It Plan Bureau voor de Leefomgeving (PBL) hat de Konsept RES'en fan alle RES-regio's analysearre. De wernijbere elektrisiteitsproduksje fan alle RES'en leit yn 2030 nei skatting tusken de 32,2 en de 45,7 TWh, mei in middenwearde fan 38,2 TWh. De nasjonale doelstelling fan 35 TWh falt binnen de bânbreedte dy't troch de PBL beneamd is.[5] Dêrmei liket der foldwaande opwek realisearre te wurden troch de 30 yndividuele RES-regio's om de doelstelling foar 2030 út it Klimaatakkoart te heljen.

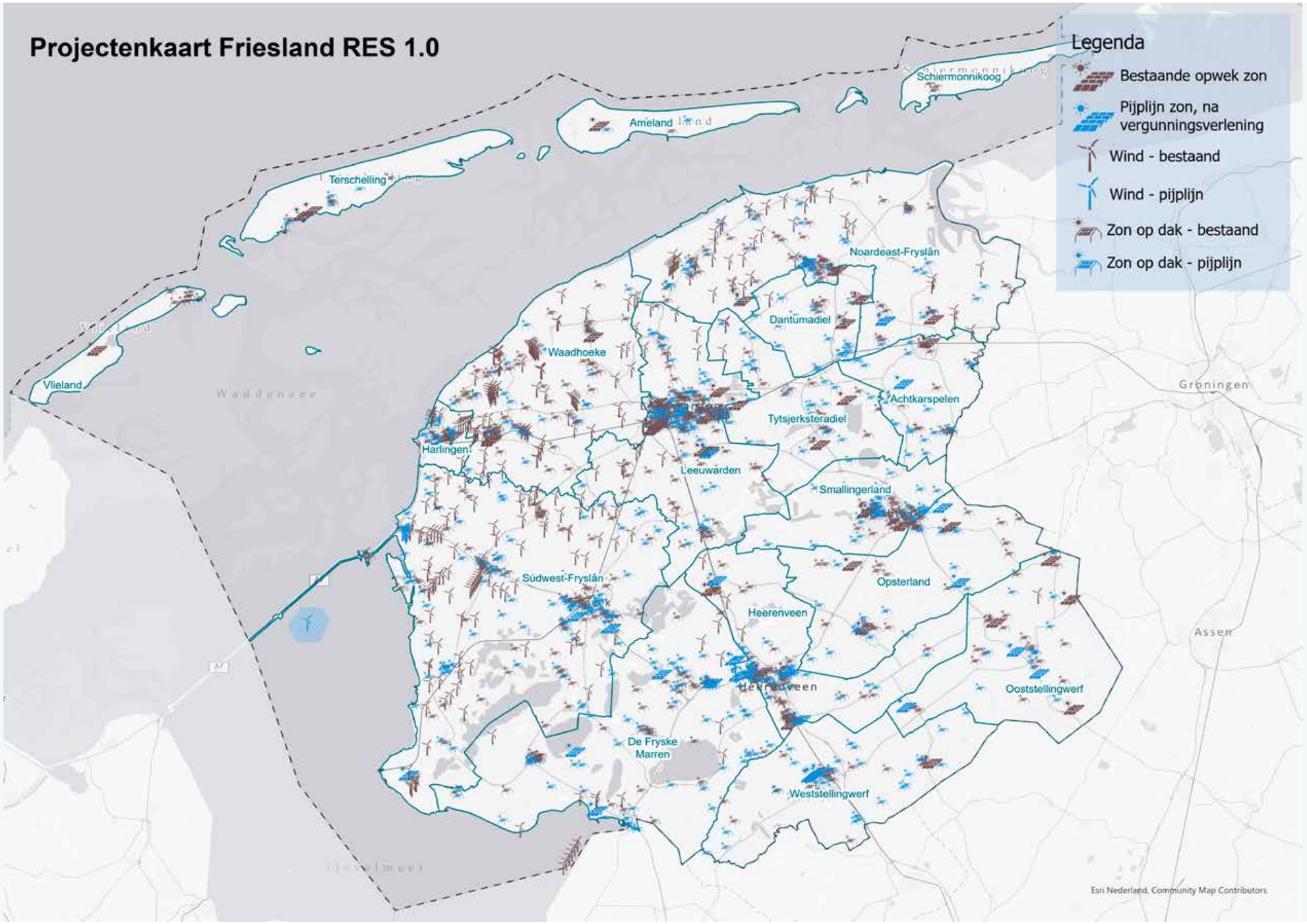
Lytsskalich sinne op dak

Lytsskalige sinne-op-dak-ynstallaasjes mei in fermogen fan 15kWp en minder (sa. 50 panielen) wurde yn it Klimaatakkoart net meiteld foar it 35 TWh doel. Dy falle nammentlik ûnder in oare doelstelling út it Klimaatakkoart: yn 2030 op syn minst 7 TWh duorsume opwek mei lytsskalige sinne-op-dak-ynstallaasjes. Lykwols is it wichtich om de ûntwikkelingen fan lytsskalige sinnedakken ynsichtlik te meitsjen, om't it fanselssprekkend wol meitelt yn de totale opjefte fan de enerzjytransysje. Boppedat is dizze foarm fan opwek likegoed romtlik tige winske en biedt it de boarger neidruklik de kâns om mei te profitearjen fan duorsume opwek.

Neffens it lêste mjitmomint wekke wy yn Fryslân 94.112 MWh[6] op mei lytsskalige sinnedakken, omrekkene 0,09 TWh. Neffens de 'Factsheet sinne-pv en wyn op lân' giet dit mei de hjoeddeistige groei omheech nei 0,46 TWh yn 2030. By it opstellen fan de Fryske Enerzjy Waaier is ek de maksimale realistyske potinsje yn kaart brocht foar lytsskalich sinne op dak. Mei it útgongspunt dat 60% fan de dakken wat konstruksje oanbelanget geskikt is foar sinnepanielen, is de maksimale potinsje 0,58 TWh. Wannear't wy it realisearre fermogen fergelykje mei de potinsje fan lytsskalich sinne op dak, dan sjogge wy dat der noch in flink gat bestiet (0,09 TW om 0,58 TWh). Tagelyk sjogge wy dat de autonome ûntwikkeling der al ta liede kin dat der yn 2030 mear lytsskalige sinnedaken realisearre wurde. It is oan de gemeenten sels om te beoardieljen oft der ferlet is fan ekstra stimulâns.

[5] Yn de PBL analyze kaam nei foaren dat PBL oare útgongspunten hantearret yn it berekkenjen fan de elektrisiteitsproduksje as wy as RES Fryslân. Troch û.o. te rekkenjen mei hegere follêstoeren foar de nije wynparken kaam PBL op in hegere elektrisiteitsproduksje yn 2030 (2,5 TWh). By de RES 1.0 hâlde wy fêst oan de troch ús hantearre follêstoeren foar dizze wynmûneparken. Dit is bewust in behâlden kar. Op dizze wize sitte wy oan de feilige kant en hawwe wy ek in marzje foar it opfangen fan de krimp fan solitêre wynmûnen op lân. Sjoen de âldens fan de wynmûnen yn Fryslân is dy krimp net út te sluten.

[6] It normalisearre fermogen (gemiddelde fan twa oanslutende jierren).

Figuur 3: Projektekaart RES Fryslân 1.0

2.2 Waarmte

Regionale Struktuer Waarmte

Yn de Konsept RES is al in Regionale Struktuer Waarmte (RSW) opsteld en meinommen yn de beslútfoarming by alle gemeenterieden, provinsjale steaten en algemien bestjoer fan it wetterskip.

Foar de RES 1.0 binne inkele wizigingen opnommen yn in definitive Regionale Struktuer Waarmte (RSW). Yn de RSW wurde de kânsen en knyppunten sketst om de regio Fryslân duorsum te ferwaarmjen (sjoch Taheakke 1 Regionale Struktuer Waarmte). Dizze earste RSW foarmet dêrmei de start fan de ferkenning op it mêd fan waarmte, as stipe fan de noch op te stellen lokale Transysjefyzjes Waarmte, dy't elke gemeente ein 2021 klear hawwe moat. Gemeenten hawwe in sintrale rol yn de waarmtetransysje.

Yn de RSW is yn kaart brocht wêr't de fraach nei waarmte him befynt, hokker waarmteboarnen der beskikber binne en hokker ynfrastruktuer oft nedich is om oer te stappen nei duorsume waarmteoplossingen. Fryslân stiet foar in grutte opjefte, om't de waarmtefraach him ferspraat oer de regio befynt. Sadwaande is de ynskatting dat der gjin regionale waarmtenetten mooglik binne. It waarmtefraachstik sil dus benammen binnen de gemeentegrinzen oppakte wurde.

By it ferkennen fan de waarmteoplossing leit de foarkar op kollektive systemen. Net allinnich yn stêden en grutte kearnen binne kollektive waarmteoplossingen helber. Ek yn lytsere kearnen binne kollektive systemen mooglik, foaral troch tapassing fan techniken dy't goed skaalber binne, lykas akwatermy en kollektive waarmtepompen. Yn it bûtengebiet fan Fryslân lizze yndividuele waarmteoplossingen foar de hân. Elektryske waarmtepompen of hybride waarmtepompen mei wernijber gas komme benammen yn it bûtengebiet as oplossing mei de leechste maatskiplike kosten nei foaren. Dizze oplossingen resultearje yn in stiging fan de elektrisiteitsfraach.

Om te foarsjen yn de grutte fraach nei yndividuele (hybride of elektryske) waarmteoplossingen en kollektive oplossingen dy't byferwaarming fereaskje, sil de regionale fraach nei elektrisiteit nei ferwachting flink tanimme, benammen yn de perioade 2030-2050. Dit leit (ekstra) druk op de beskikberens fan duorsume elektrisiteit, lykas beskreaun yn de RES 1.0. Hoe mear elektryske waarmteoplossingen oft der realisearre wurde, hoe mear sinnepanielen wynturbines der nedich binne yn Fryslân. Yn de RES 1.0 is, nettsjinsteande de besparringsmaatregels, rekken holden mei dizze groei oant 2030.

Yn de regio Fryslân binne in soad ferskillende waarmteboarnen oanwêzich. Om nei te gean hokker waarmteboarnen en hokker waarmteoplossingen ynsetber binne foar de ûnderskate tapassingsgebieten, hawwe wy mei-inoar neitocht oer in lokaal ôfwagingsramt. Eleminten dy't fan belang binne by it meitsjen fan karren binne ûnder mear de betelberens, beskikberens en betrouberens fan waarmteboarnen. Dêrneist hechtsje wy belang oan it maatskiplik draachflak en de mjitte wêryn't waarmteoplossingen gebrûk meitsje fan skjinne enerzjy. De mjuks fan ferskate waarmteboarnen moat dêrby ek robúst wêze, en de ferdieling fan waarmteboarnen moat konkreet en realistysk wêze. Hjirmei wurdt dúdlikheid bean oan bewenners en oare belanghawwers. Parallel hjiroan wurdt op ûnderskate plakken yn Fryslân ek al oefene yn de foarm fan pilots mei ferskate waarmteoplossingen.

Om de kosten foar de oerstap nei duorsum ferwaarmjen sa leech mooglik te hâlden en om effisjint operearje te kinnen , is it wichtich om fan inoar te learen. Hoewol't in grut part fan it waarmtefraachstik by gemeenten leit, is it goed om regionaal fan inoar te learen. Om dy reden is in Fryske gearwurking om de Transysjefisy Waarmte (TVW) hinne opset. Binnen de gearwurking wurdt kennis dield en wurde mei-inoar de stappen fan de Transysjefisy Waarmte trochrûn.

Dizze gearwurking makket ek ûnderdiel út fan de Utfieringsstrategy (paragraaf 1.2).

Fryske gemeenten diele in grut oantal karakteristiken en kinne dus in soad fan inoar leare, ek nei 2021 yn de Wykútfieringsplannen en Doarpsplannen. It doel is om in langduorjende Fryske gearwurking ta stân te bringen. Sa kinne wy mei-inoar de útdagingen, dy't hearre by it ferduorsumjen fan de waarmtefraach yn de Boude Omjouwing oangean. Op dy wize sette wy mei-inoar de nedige stappen rjochting in duorsum ferwaarme Fryslân.

3. Romtegebrûk

3.1 Romtebeslach grutskalige sinne- en wynenerzjy projekten

In grut part fan de Fryske RES-bydrage bestiet út wilens realisearre en fergunde projekten. Foar dizze projekten jildt dat se fergund binne en ynpast yn neifolging fan de doetiids jildende beliedskaders. Binnen de RES Fryslân binne twa gebieten dy't bysûnder omtinken fertsjinje: de Waadeilannen en it Iselmarkustgebiet. Yn it Eftergrûndokumint RES (taheakke 1 en 2) beskriuwe wy de spesifike kontekst en opjefte yn dizze gebieten.

By it útfieren fan it oare part fan de Fryske RES-bydrage wurde de nije provinsjale kaders tapast. Yn it nije provinsjaal belied foar sinne-enerzjy is in Sinneljedder opnommen. Dizze bringt hierargy oan yn it beoardieljen fan de geskiktheid fan lokaasjes: pas wannear't lokaasjes op in legere trime fan de ljedder foar in beskaat inisjatyf net foldwaande beskikber of geskikt binne, komme lokaasjes op in hegere trime yn byld. De ljedder befettet fjouwer trimen: sinne op dak, sinne binnenstedsk, mearfâldich romtegebrûk en lânbougrûnen en natuer.
De provinsje hat de Sinneljedder ûntwikkele fanwegen:

- it beskermjen fan it Fryske lânskip. De sinneljedder is bedoeld om de fanselssprekkendheid om te kiezen foar sinnepanielen op lânbougrûnen te feroarjen.
- inisjativen te twingen om te starten mei in ûndersyk nei in geskikte lokaasje op grûn fan de kwaliteiten fan in gebiet. Hjirmei wol de provinsje tefoaren komme dat in inisjatyf start mei in spesifike (oankochte) lokaasje.
- it stelle kinnen fan ekstra betingsten oan inisjativen dy't op hegere trimen útkomme. Dizze inisjativen sille in soarchfâldich lokaasjeproses trochrinne moatte (sinnetafel/omjouwingstafel foar sinne-enerzjy inisjatyf) en dêrneist sil it inisjatyf nei op syn minst 50% lokaal yn eigendom stribje moatte, sadat de lusten terjochte komme by de omjouwing.

Inkele gemeenten, Wetterskip Fryslân en de Friese Energie Alliantie hawwe oanjûn ek wynenerzjy brûke te wollen yn it realisearjen fan de enerzjyambysjes. Ek netbehearder Liander hat wiisd op de foardielen fan neteffisjinsje by it kombinearjen fan wyn- en sinneprojekten. It figearjende provinsjaal belied biedt lykwols gjin romte foar de opwek fan nije, grutskalige wynenerzjyprojekten.

Foar de noch ta stân te bringen projekten jildt altyd dat de (noch op te stellen) eigen omjouwingsfisys en omjouwingsplannen de romtlike toetsingskaders bepale foar útfiering.

3.2 Fryske Enerzjy Waaier

Yn 'e tiid fan it RES-trajekt is der wurke oan in eigen 'Fryske Enerzjy Waaier'. Dizze waaier befettet in earste set oan mooglike enerzjyboustiennen en útgongspunten foar it realisearjen fan duorsume elektrisiteit (sjoch Eftergrûndokumint taheakke 4). De enerzjyboustiennen binne fleksibel, binne gjin moatten, mar biede prinsipe-oplossingen foar de opwek fan sinne- en wynenerzjy yn de ûnderskate Fryske lânskippen. De Fryske Enerzjy Waaier is ûntwikkele as hantrekken om it goede petear te fieren tusken ynwenners, enerzjy-inisjativen, oerheden en oare stakeholders. It kin as helpmiddel tsjinje foar oerheden by it besprekken en fierder foarmjaan fan lokale ambysjes, mienskiplike ambysjes en de gearhing dêrtusken. Fierder biedt de Waaier in soad ynspiraasje.

Ferfolch

Yn de regionale gearwurking is omtinken foar de optelsom fan yntervinsjes op de langere termyn. Dit fanwegen de sichtberens fan enerzjyprojekten yn it heechwurdearre Fryske lânskip. Der is ferlet fan best practices; tûke en helbere strategyen dêr't romtlike en maatskiplike ynpassing mei-inoar lykop yn gean. De útfieringsstrategy kin ôfstimming, kennisútwikseling, ynstruminten (ûntwerpend ûndersyk) en kwaliteitsrezjy fasilitearje op regionivo en hjir – dêr't dat winske is – harmonisaasje yn helpe oan te bringen. Dêrtroch kinne pro-aktyf formats ûntwikkele wurde om prosessen te ferhastigjen en te fersoepeljen.

Ien fan de meast urginte en praktyske opjeften giet oer de fuortsterking fan it enerzjynetwurk. De enerzjytransysje sil ynpassing freegje fan it sichtbere part fan de netynfrastruktuer. Ynpassing fan mooglike nije ûnderstasjons/regelstasjons en skeakelstasjons freget in deeglike romtlike ynpassing, dêr't yntinsyf by oparbeide wurde moat mei gemeenten foar wat fergunningstrajekten en maatskiplik draachflak oanbelanget.

Gearwurkjen kin romtlike en finansjele winst opleverje. Ek kin it derfoar soargje dat meardere urginte opjeften yn gearhing in plak krije yn in gebiet. In foarbyld is it feangreidegebiet, dêr't opjeften op it mêd fan klimaat (CO_2-útstjit), lânbou (nije fertsjinmodellen) en duorsume enerzjy inoar fersterkje kinne. Ek de stedsrânen fan de gruttere stêden yn Fryslân, dêr't sûne en griene gebieten, mei aksint op bioferskaat en duorsume enerzjy, ta in breed útringebiet transformearre wurde kine. Troch bewust te kiezen foar ien of mar inkele fan dit soart konsepten/enerzjyboustiennen yn in gebiet, wurdt de romtlike gearhing boarge.

4. Maatskiplik draachflak

4.1 Mei inoar

Yn Fryslân wurkje alle Fryske oerheden en maatskiplike organisaasjes mei-inoar oan de enerzjytransysje. Dêrby beheine wy ús net ta it opstellen fan de RES 1.0, mar sjogge wy ek nei de bredere enerzjytransysje foar de takomst. Sa wurkje wy oan in mienskiplike útfieringsstrategy foar de enerzjytransysje en fiere wy in systeemstúdzje út foar it enerzjynetwurk.

Bestjoerlik

Yn de bestjoerlike RES-oerlizzen is in goede dynamyk ûntstien om iepen mei inoar fan gedachten te wikseljen. De bestjoerlike RES-oerlizzen fan it ôfrûne jier hawwe bydroegen oan in goede ferstânhâlding. Nettsjinsteande de ferskillende opfettingen is der romte om hjiroer (flugger) yn petear te gean. Mei tank oan it RES-trajekt hawwe der foar it earst strukturele bestjoerlike oerlizzen plak oer de enerzjytransysje. It wurdt bestjoerlik breed droegen om de hjoeddeistige oerlisstruktuer te behâlden nei fêststelling fan de RES 1.0. Elkenien is oertsjûge fan de mearwearde en needsaak om bestjoerlike ôfstimming te sykjen op de bopperegionale ûnderdielen fan de enerzjytransysje. Dêrneist binne der ôfspraken makke tusken de provinsje, de gemeenten en it wetterskip om flugger mei-inoar om tafel te gean by de ûntwikkeling fan duorsume inisjativen. Dit helpt om yn in ier stadium te ferkennen wat de mooglikheden foar in inisjatyf binne binnen de provinsjale kaders.

Amtlik

Yn ûnderskate wurkgroepen is der de ôfrûne twa jier mei grutte oerjefte wurke oan de RES 1.0. It RES-trajekt hat struktuer oanbrocht en soarge foar ferbettering fan de gearwurking om de enerzjytransysje hinne. Dit hat derta laat dat lyntsjes tusken oerheden koarter wurden binne en wy inoar makliker witte te finen. Yn de ûnderskate wurkgroepen sille wy gearwurkjen bliuwe oan de enerzjytransysje.

Netbehearder

Yn de tiid fan it RES-trajekt hat der yntinsyf oerlis west mei netbehearder Liander oer de netkapasiteit yn Fryslân en de konsekwinsjes foar de Fryske ambysjes. Sa nimt Liander diel oan alle bestjoerlike RES-oerlizzen en wurket mei yn alle relevante amtlike wurkgroepen. Yn it trajekt rjochting de RES 1.0 hat der moanliks ôfstimming plak tusken de projektgroep en Liander. Yn de tiid fan it proses jout Liander frege en net-frege advys. Nei oanlieding fan de Konsept RES hat Liander in netebehearderssjenswize opsteld foar Fryslân. Dêryn jouwe sy ynsjoch en advys hoe't Fryslân de ekstra ambysje realisearje kin. Ek nei de RES 1.0 sille wy dizze yntinsive gearwurking fuortsette.

Friese Energie Alliantie

De Friese Energie Alliantie (FEA) is in gearwurking fan maatskiplike organisaasjes en fertsjintwurdiget tige útienrinnende maatskiplike belangen en efterbannen yn de Fryske mienskip. De FEA bringt dizze maatskiplike belangen yn by it RES-proses, befoarderet gearspraak fia har efterban en bringt in útfieringsstrategy mei ta stân. De ûnôfhinklik foarsitter fan de FEA hat sitting yn de rezjygroep en it bestjoerlik oerlis fan de RES.

De FEA bûcht him oer de enerzjytransysje yn brede sin. Alle tematafels út it Klimaatakkoart wurde beljochte. Der wurdt dus breder sjoen as allinnich nei de opwek fan duorsume elektrisiteit, dy't foaral foar de RES 1.0 fan belang is. Sa binne de waarmtetransysje, lokaal eigendom, mobiliteit, netwurk, besparring, partisipaasje en kommunikaasje ûnderwerpen dêr't de FEA in fisy op ûntwikkelet. Nettsjinsteande de útienrinnende maatskiplike belangen en efterbannen fan de FEA binne de leden it der unanym oer iens dat de omslach nei duorsume enerzjy in geweldige kâns is foar Fryslân. In kâns dy't mei entûsjasme en ambysje fersulvere wurde kin as it oan de FEA leit. Yn it fisydokumint (sjoch eftergrûndokumint taheakke 6) en it ambysjedokumint fan de FEA stean de fisy en ambysjes fan de FEA beskreaun.

4.2 De mienskip

De enerzjytransysje is op it foarste plak foaral in sosjale transysje, om't dy allinnich slagje kin mei de ynset fan ús allegear. Wy moatte dus hannelingsperspektyf biede foar enerzjybesparring en opwek en bliuwend draachflak winne foar de útfiering derfan. It goed belûken fan de mienskip by de enerzjytransysje is dêrom foar alle Fryske oerheden yn de RES-regio Fryslân útgongspunt.

Gemeenten binne as earste oan set en moatte de rezjy hawwe en hâlde oer it ynformearjen en belûken fan har ynwenners. Gemeenten jouwe hjir op ûnderskate wizen aktyf ynfolling oan. Sa hat bygelyks de gemeente Súdwest-Fryslân in boargerfoarum ynsteld, dat advys jout oan de gemeenteried oer wat ynwenners wichtich fine as it giet oer it opwekken fan enerzjy. Oare gemeenten hawwe ek in soad kontakt mei har lokale inisjativen, of fia enkêtes of fia lokale netwurken.

RES Fryslân hat yn april 2020 in online fragelist ynset om Friezen te freegjen hoe't sy belutsen wurde wolle by plannen foar it opwekken fan duorsume enerzjy. De online fragelist waard ûnder de oandacht brocht troch in publykskampanje, mei as boechbyld in gesicht út de nije generaasje: Jelte. De útkomsten fan de fragelist koene troch de gemeenten brûkt wurde om mei har ynwenners yn petear te gean.

De Fryske gemeenten belûke har ynwenners aktyf by de útwurking fan har eigen ambysjes. De enerzjytransysje sil noch desennia lang ynset freegje en mei bepalend wêze foar de takomst fan ús wrâld en ús provinsje. Om dy reden is it belûken fan jongerein fan grut belang. It is in fraachstik dêr 't net allinnich yn de beliedsfoarming mar ek yn de útfiering ferlet is fan de jongerein mei kennis en saakkundigens fan dit nije ûnderwerp. Troch de jongerein yn skoalopdrachten, staazjes en bybanen aktyf by alle fasetten fan dizze útfiering te beheljen wurdt de Fryske arbeidsmerk klearstoomd foar dizze transysje en krije de Fryske jongerein mear affiniteit mei it ûnderwerp.

Yn de oanrin nei de RES 1.0 RES binne der út Fryslân kommunikaasjemiddels beskikber steld oan de gemeenten om harren ynwenners te ynformearjen oer de RES. Op basis dêrfan hawwe de gemeenten, meast fia de lokale media, de ynwenners op 'e hichte brocht. Dêrneist is op 30 maart in webinar foar ynwenners organisearre. Fierder hawwe de Fryske gemeente ek op eigen wize har ynwenners op 'e hichte holden fan de ûntwikkelingen yn de enerzjytransysje en spesifyk oer de RES Fryslân.

De Friese Energie Alliantie hat yn febrewaris foar de efterbannen fan de ûnderskate belutsen organisaasjes in webinar holden en kommunisearret sels ek aktyf mei har efterbannen.

Yn de Utfierigsaginda is 'maatskiplike ynpassing' ien fan de fjouwer tema's dêr't wy as Fryslân mienskiplik stappen op sette wolle.

5. Enerzjysysteemeffisjinsje

5.1 Netynfrastruktuer

Yn de regio Fryslân binne twa regionale netbehearders (Liander en Stedin) en twa lanlike netbehearders (TenneT en Gasunie) aktyf, wêrby't Stedin allinnich in taak hat yn de gaslevering yn Noardeast Fryslân.

It Fryske net rekket op hieltyd mear plakken fol. Dat komt benammen troch de enoarme groei fan weromlevering fan enerzjy troch grutskalige sinneparken en de grutte hoemannichte fan sinnepanielen op (grutte) dakken. Dêrneist wurdt troch de tanimmende bedriuwichheid ek mear elektrisiteit frege troch bedriuwen dy't har nij fêstigje wolle, útwreidzje wolle of elektrifisearje wolle. De gearwurking binnen de RES biedt no hânfetten om dizze problematyk mienskiplik oan te pakken. Dêrneist jout de gearwurking ek de mooglikheid om aktyf yn te spyljen op takomstige ûntwikkelingen dy't op Fryslân ôfkomme, lykas de oanlis fan de wetterstof backbone. Kanttekening dêrby is dat de RES him allinnich fokusset op duorsume opwek, wylst in yntegrale oanpak nedich is, dêr't ek de ûntwikkeling fan groei en elektrifikaasje fan de Boude Omjouwing, bedriuwichheid, mobiliteit en digitalisearring yn meinommen wurdt.

5.2 Fryske bydrage

In grut part fan de Fryske bydrage fan 3 TWh yn de RES 1.0 wurdt opwekt mei grutskalige wynparken. It ambysjediel yn de RES 1.0 sil foar it meastepart realisearre wurde mei lokale sinneparken, nei tapassing fan de earder beskreaune Sinneljedder. Hoewol't dizze oanpak mear draachflak ken, wurdt troch netbehearder Liander wol de soarch utere oer de betelberens en trochrintiid fan de ynvestearrings en dêrmei de realisearberheid fan de ambysjes. Hoe konkreter projekten wurde, mei de dêrby hearrende lokaasjes, hoe makliker it wêze sil om de helberens te toetsen.

Foar sinne-enerzjy jildt dat Fryslân de Sinneljedder (sjoch haadstik 3 Romtebeslach) as paadwizer hantearret. De útwurking hjirfan is dat opwek fan sinne-enerzjy foar in grut part ferspraat oer de provinsje plakhawwe sil. Wat de realisaasje fan grutskalige sinneparken oanbelanget is no net te foarsjen wêr't dit plakhawwe sil, mei útsûndering fan de fergunde projekten en projekten dy't fier foardere binne yn de tarieding. Net foarsjoene projekten sille yn gearspraak mei de omjouwing ta stân komme moatte.

Foar it folslein byinoar bringen fan de fraach en it oanbod fan elektrisiteit bliuwt Fryslân ôfhinklik fan in deeglik netwurk. Sjoen de tanimmende fraach en it tanimmend oanbod betsjut dit dat de ynfrastruktuer op brede skaal fersterke wurde moat. Dêrta hat Liander in netútwreidingsprogramma 'NULelie' ûntwikkele.

5.3 Wat is de ympakt fan de Regionale Enerzjystrategy 1.0?

Yn de RES 1.0 fan Fryslân is der in fokus op sinne-enerzjy, op sinneweiden likegoed as op sinne op dak. Dit hat gefolgen foar de balansearring fan de enerzjy-ynfrastruktuer. De analyze fan netbehearder Liander, oangeande de ympakt fan de RES 1.0 op it elektrisiteitsnet (sjoch eftergrûndokumint taheakke 7), befêstiget dit byld. Ut dizze analyze docht bliken dat yn de gebieten dêr't de regio stroom opwekke wol, de kapasiteit op in soad plakken net tarikkend is.

De wichtichste befiningen:

- Op dit stuit reitsje al hieltyd mear stasjons oerbelêste, nettsjinsteande it feit dat der hurd boud wurdt oan útwreiding fan de enerzjy-ynfrastruktuer, bygelyks troch de resinte útwreiding fan ûnderstasjons yn Aldehaske en Wolvegea.
- Ek wurdt der wurke oan de ûntwikkeling fan stasjons yn Waskemar, De Jouwer, Akkrum en Ljouwert.
- Dêrneist ferwachtsje wy mei gauwens te begjinnen mei it foarse werstrukturearringsprogramma 'NULelie', dêr't mei de útrol fluch ekstra kapasiteit yn kreëarre wurdt om hjoeddeistige tekoarten op te heffen.

Om it net fan de takomst te ûntwikkeljen, is regionale gearwurking needsaaklik. Boppedat hat Liander foldwaande wissichheid en konkretens yn de RES-plannen nedich om ynvestearringen ferantwurdzje te kinnen, en te soargjen foar in tidige realisaasje. Dêrom is it fan belang om, neist útwreidingen fan de enerzjy-ynfrastruktuer, ek yn te setten op tûk gebrûk fan dy ynfrastruktuer. De grutskalige opwek fan sinne-enerzjy en de elektrifikaasje fan bedriuwen is foar hiel Fryslân de wichtichste oarsaak fan it berikken fan de maksimale kapasiteit op de transformatorstasjons. Sinne op dak bringt dêrneist grutte útdagingen mei him mei yn de lokale netten. De pykbelesting fan sinne op dak soarget foar in grutte útdaging yn de makberheid fan de RES. De pykbelesting fan sinne op dak soarget derfoar dat Liander gauris leger leine netdielen (transformatorstasjons, kabels) ferswierje moat. Elektryske mobiliteit sil yn de takomst mear enerzjy freegje, lykas it ferduorsumjen fan de yndustry.

Ferfolchoanpak en gearwurking

Om de gearwurking tusken netbehearders en de oerheden te fersterkjen is yn Fryslân de Taskforce Energienetwerk Fryslân (TEF) oprjochte. Dit giet om in bestjoerlike en amtlike gearwurking. Underdiel fan dizze gearwurking is de ûntwikkeling fan in mienskiplike Utfieringsaginda. Yn dizze aginda wurdt ûnder mear:

1. ynsichtlik makke hoe en wêr't wy fraach en oanbod fan elektrisiteit ûntwikkelje yn de meast brede sin fan it wurd. Dus ek hokker ambysjes en plannen de regio hat op it mêd fan elektrysk ferfier, laadpealynfrastruktuer, yngroei fan waarmtepompen, en sa mear. Dit wurdt ek ôfstimd mei de buorprovinsjes (NAL).
2. yn gearspraak socht nei oplossingen foar de romtefraach dy't ferswierring fan netwurken mei him meibringt.
3. ôfspraken makke oer in flotte fergunningsproseduere.

Fierder stipet de Taskforce by it útrôljen fan it ynvestearringsprogramma 'NULelie' fan Liander. Dêrneist hat RES Fryslân, yn neifolging fan oare regio's, opdracht ferliend om in systeemstúdzje út te fieren. Utgongspunt foar dizze stúdzje is dat Fryslân yn 2050 ûnôfhinklik wêze wol fan fossile brânstoffen en/of selsfoarsjennend wêze wol yn har enerzjyferlet.

De beëage opleveringsdatum fan de systeemstúdzje is 1 desimber 2021. De ynsichten út de systeemstúdzje wurde ferwurke yn de RES 2.0.

Taheakke

1. Regionale Struktuer Waarmte

De Regionale Struktuer Waarmte is as apart dokumint taheakke.

Fryslân
RES Regionale Energie Strategie

Fryslân RES Regionale Energie Strategie

ACHTERGRONDDOCUMENTEN RES 1.0 FRYSLÂN

ACHTERGRONDDOCUMENTEN RES 1.0 FRYSLÂN

Datum: 01-04-2021

INHOUDSOPGAVE

Inleiding	4
Bijlage 1: Waddeneilanden	5
Bijlage 2: IJsselmeerkustgebied	8
Bijlage 3: Achtergrondinformatie Elektriciteit	9
Bijlage 4: Fryske Energie Waaier	11
Bijlage 5: Ambitiedocument Friese Overheden	50
Bijlage 6: Ambitiedocument Friese Energie Alliantie	74
Bijlage 7: Netimpact-analyse Liander	88

Inleiding

De RES 1.0 met de bijbehorende bijlage Regionale Structuur Warmte is het hoofddocument dat zal worden vastgesteld door alle gemeenteraden, Provinciale Staten en het Algemeen Bestuur van Wetterskip Fryslân.

In dit achtergronddocument zijn de gedurende het RES-proces tot stand gekomen relevante stukken gebundeld. Dit document schept nadere context over de RES 1.0 en dient als achtergrondinformatie voor de besluitvorming.

Dit achtergronddocument bestaat uit de volgende bijlagen:
Bijlage 1: Waddeneilanden
Bijlage 2: IJsselmeerkustgebied
Bijlage 3: Achtergrondinformatie Elektriciteit
Bijlage 4: Fryske Energie Waaier
Bijlage 5: Ambitiedocument Friese Overheden
Bijlage 6: Ambitiedocument Friese Energie Alliantie
Bijlage 7: Netwerkimpact-analyse Liander

De bijlagen 1 tot en met 3 zijn stukken met inhoudelijke achtergrondinformatie. Bijlage 1 Waddeneilanden en bijlage 2 IJsselmeerkustgebied geven nadere duiding aan de impact van de energietransitie op deze gebieden.

In bijlage 3 Achtergrondinformatie Elektriciteit wordt aangegeven welke uitgangspunten gehanteerd zijn om de elektriciteitopwek te kwantificeren.

De Fryske Energie Waaier (bijlage 4) is een, in het kader van de RES Fryslân, ontwikkeld hulpmiddel voor ruimtelijke inpassing. Dit hulpmiddel kan worden gebruikt om nieuwe ambities voor duurzame elektriciteit verder te kunnen uitwerken.

In bijlage 5 Ambitiedocument Friese Overheden worden alle individuele ambities van de Friese gemeenten, de Provincie Fryslân en Wetterskip Fryslân voor het opwekken van elektriciteit middels wind en zon weergegeven.

De Friese Energie Alliantie heeft ook haar eigen ambitiedocument opgesteld, deze is bijgevoegd in bijlage 6.

De Netwerkimpact-analyse (bijlage 6) is opgesteld door netbeheerder Liander. Zij heeft een analyse gemaakt van de in de RES 1.0 omschreven bijdrage van de regio Fryslân aan de landelijke doelstelling uit het Klimaatakkoord van 3,0 TWh.

Bijlage 1: Waddeneilanden

Inleiding

De Waddeneilanden Texel, Vlieland, Terschelling, Ameland en Schiermonnikoog hebben in 2007 een gezamenlijke ambitie geformuleerd om in 2020 volledig zelfvoorzienend te zijn op het gebied van duurzame energie en watervoorziening. Deze ambitie is vastgelegd in het ambitiemanifest Waddeneilanden 'De energieke toekomst' en is in september 2007 door alle eilander gemeenteraden ondertekend.

De Waddeneilanden werken hard aan het bereiken van deze ambitie en houden daarbij rekening met de unieke ligging in het Werelderfgoed Waddenzee, met draagvlak onder bewoners en bezoekers, en de uitdagingen die de energie-infrastructuur stelt. De Waddeneilanden willen zoveel mogelijk zelf hun energie opwekken die ze verbruiken. Dit past in de beleidslijnen van alle overheden.

Deze ambitie van de Waddeneilanden is opgenomen in de Agenda voor het Waddengebied 2050.

Bij de uitvoering van de RES nemen de Waddeneilanden een eigen, bijzondere, positie in. Er worden aparte gesprekken tussen de provincie en de eilandgemeenten georganiseerd om gezamenlijk te kijken welke mogelijkheden er liggen en op welke manier oplossingen kunnen worden gevonden voor de knelpunten. In de RES 2.0 nemen we de uitkomsten van dit traject mee.

Hieronder is (een bewerking) van de tekst uit de Agenda voor het Waddengebied opgenomen, die betrekking heeft op de energietransitie.

Uit de Agenda voor het Waddengebied

In trilateraal verband hebben Nederland, Duitsland en Denemarken afgesproken te zullen streven naar een CO -neutrale Waddenzeeregio in 2030. En ook op regionale schaal zijn doelstellingen geformuleerd die per sector en per regio verschillen. De grote uitdaging voor het Waddengebied is om deze energietransitie vorm te geven in een kwetsbaar gebied. Hoe verhoudt de ambitie om zelfvoorzienend te zijn zich tot de natuurwaarden en de doelen voor een open landschap?

In de Waddenzee liggen verschillende kabels, buizen en leidingen waarmee gassen of andere stoffen, elektriciteit en data worden getransporteerd. Er liggen verschillende kabels en leidingen tussen de eilanden en de vaste wal. Maar ook van de vaste wal, via de Waddenzee, naar winningslocaties in de Noordzee en naar andere landen. Daarbij is geen rekening gehouden met nieuwe ontwikkelingen zoals windparken ten noorden van de Waddeneilanden en ten westen van Den Helder en Texel.

Vanwege de ambities op het gebied van de energietransitie, de toename van het dataverkeer en de noodzaak van transport en opslag van gassen als waterstof en CO , wordt onderzocht waar in de Waddenzee en in het Waddengebied nog ruimte is voor doorvoer en aanlanding van met name elektriciteit.

Om als Waddeneilanden voorop te lopen in de energietransitie is er behoefte aan ruimte voor experimenten, passend bij de kernwaarden van het gebied. Betrokkenheid en initiatief vanuit de lokale energiecoöperaties, bewoners en bedrijven is belangrijk om het draagvlak voor de energietransitie te vergroten. Diverse dorpen en buurten in het Waddengebied hebben zich verenigd in coöperaties en werken aan lokale energieprojecten. Ieder Waddeneiland heeft inmiddels een eigen energiecoöperatie. Specifiek de eilanden zijn vanwege hun afgelegen ligging en zelfvoorzienende instelling de perfecte locaties om te laten zien hoe de energietransitie in de praktijk kan werken. Tegelijkertijd speelt deze transitie zich af in en rond een kwetsbaar werelderfgoed Waddenzee, waarbij natuur en het open landschap belangrijke kernwaarden zijn.

Belangrijke dilemma's daarbij zijn:

- Hoe leveren we een bijdrage aan de energietransitie met behoud van de natuurwaarden en ruimtelijke kwaliteit van het Waddengebied?
- Hoe behouden we zo goed mogelijk het karakteristieke open landschap?
- Hoe benutten we de specifieke eigenschappen van het Waddenzee, zoals golf- en stromingsenergie, zonder effecten op de natuur en het landschap? Staan we experimenten toe, en bij succes schalen we dan ook op?
- Hoe spelen we in op de aanleg van windparken boven en ten westen van de Waddeneilanden, zonder dat dit ten koste gaat van de beleving van de eilanden, of van de natuur door aanleg van kabels door de Waddenzee?

Om de kernwaarden van het Waddengebied te beschermen wordt, als onderdeel van het Uitvoeringsprogramma, een Energieverkenning opgesteld voor het Waddengebied als geheel. De uitkomsten van deze verkenning worden gebruikt bij de implementatie van RES'en.

Om in te kunnen spelen op nieuwe, innovatieve energietechnieken, die ook passen in het Waddengebied, worden nieuwe vergunningen voor energieopwekking in het Waddengebied, die impact hebben op natuur en/of landschap en/of overlast veroorzaken voor bewoners, voor een beperkte duur afgegeven, passend bij een rendabele exploitatie, zodat hierover in de toekomst nieuwe besluiten genomen kunnen worden.

Aanleg (en onderhoud) van kabels en leidingen vindt plaats met zo min mogelijk effect op de vijftig natuurwaarden en in de bodem aanwezige archeologische waarden. Uitgangspunt blijft het clusteren van kabels, buizen en leidingen en zuinig gebruik van de beperkte ruimte in de Waddenzee. De aanleg van kabels en buisleidingen door de Waddenzee van de Noordzee naar het vaste land en naar de Waddeneilanden dient in beginsel aan te sluiten op bestaande corridors (westzijde nabij Den Helder en oostzijde nabij de Eemshaven).

Voor de Waddenzee/Noordzeekustzone wordt, onder voorwaarden, experimenteerruimte voor energetische innovaties (onderwatervlieger/golfenergie via watermolen, en dergelijke) geboden. Voor experimenten en meer reguliere toepassing in de Waddenzee en Noordzeekustzone moet het gaan om duurzame energieopwekking, die nadrukkelijk gekoppeld is aan de specifieke karakteristieken van de Waddenzee en Noordzeekustzone (stroming, golfslag). Ook mag er geen sprake zijn van negatieve effecten op de kernwaarden en doelen van de Waddenzee/ Noordzeekustzone. Naast een adequate monitoring van de effecten op de natuurwaarden vindt afstemming plaats met andere vormen van menselijk medegebruik.

Eventuele opschaling van experimenten en reguliere toepassing kan alleen als het gaat om duurzame energieopwekking, die nadrukkelijk gekoppeld is aan de specifieke karakteristieken van de Waddenzee en Noordzeekustzone, die een substantiële bijdrage levert aan de doelstelling van de Waddeneilanden om zelfvoorzienend te zijn en die voldoet aan de voorwaarden van de ADC-toets.

Er wordt bij de plaatsing van windmolens gebruik gemaakt van de nieuwste technieken, die de hinder voor natuur, landschap en bewoners zo veel mogelijk beperken, bijvoorbeeld radardetectie gekoppeld stilstandsvoorziening voor windmolens.

Bijlage 2: IJsselmeerkustgebied

Het IJsselmeer is in veel opzichten een waardevol gebied waarin veel maatschappelijke belangen samenkomen. Ook is het een gebied waarin veel bestuurlijke grenzen liggen van provincies, gemeenten en divers bevoegd gezag. Diverse RES-regio's overlappen het IJsselmeergebied. Het bestuurlijk platform IJsselmeergebied (BPIJ) vormt een bestuurlijk overlegorgaan voor het hele gebied en is daarmee een adviesorgaan voor het Rijk, de provincies en gemeenten.

Het BPIJ heeft in een brief aan de RES-regio's een aantal aanbevelingen gedaan. Deze aanbevelingen hebben de RES-regio's ter harte genomen. Zo is er structureel overleg en afstemming tussen de RES-regio's ontstaan en is het thema energietransitie door deze samenwerking prominenter op de bestuurlijke agenda van het IJsselmeergebied gekomen.

In het IJsselmeergebied is de opgave om de energietransitie, klimaatverandering, ruimtelijke opgaven, economische ontwikkelingen en veranderende maatschappelijke wensen te verbinden. Het toekomstperspectief zoals geschetst in de Agenda IJsselmeergebied 2050 en de Energieverkenning IJsselmeergebied (2019), zijn interessant net zoals andere inzichten op het IJsselmeer.

De RES'en gaan primair over het opwekken van duurzame energie, maar erkennen het belang van de integrale afweging en het benutten van koppelkansen die in ecologisch, ruimtelijk en/of economisch opzicht meerwaarde kunnen opleveren.

Voor de RES 1.0 Is het IJsselmeergebied alleen in beeld voor het Windpark Fryslân, dat inmiddels in aanbouw is.

De gemeente Súdwest-Fryslân heeft een motie aangenomen, waarin zij uitspreekt geen verdere energie-opwek te willen in dat deel van het IJsselmeer dat deel uitmaakt van haar grondgebied.

Bijlage 3: Achtergrondinformatie Elektriciteit

Uitgangspunten berekening Friese bijdrage

De Friese bijdrage aan de landelijke doelstelling is opgebouwd uit drie delen namelijk: bestaande projecten, pijplijnprojecten en een deel ambitie. In deze bijlage beschrijven we welke uitgangspunten we hebben gehanteerd bij de berekening van de Friese bijdrage.

Bestaande opwek en pijplijn RES Fryslân

2,495 TWH

Zon op veld	**TWH**
Huidige opwek	0,173
Pijplijn na vergunnings-verlening en met SDE	0,140
Subtotaal	**0,313**

Zon op dak	**TWH**
Huidige opwek	0,148
Pijplijn met SDE	0,131
Subtotaal	**0,279**

Wind	**TWH**
Bestaande opwek	0,416
Bouw Hiddum Houw	0,147
Bouw Windpark Fryslân	1,340
Overige pijplijn	0,022
Gepland sanering	- 0,022
Subtotaal	**1,903**
Totaal	**2,495**

Figuur 1: Geactualiseerd overzicht bestaande opwek en pijplijn RES Fryslân.

Peildatum voor zonne-energie: 1-9-2020. Peildatum voor windenergie: 1-1-2020.

Algemene uitgangspunten

In de RES mogen alleen grootschalige wind- en zonne-energieprojecten worden meegerekend. Onder grootschalig verstaan we projecten met een vermogen groter dan 15 kWp. Dit betekent voor zon-pv installaties op dak of op veld dat de opstelling minimaal uit 50 panelen van 300 Wp moet bestaan[1].

Als RES-regio Fryslân hanteren we de volgende vollasturen[2]:

- Bestaande opwek windenergie — 2110 vollasturen per jaar
- Windpark Fryslân, Windpark Hiddum Houw en overige pijplijn windenergie — 3500 vollasturen per jaar
- Zonne-energie — 950 vollasturen per jaar[3]

[1] Uitgaande van een zonnepaneel met een vermogen van 300 Wp.

[2] Het aantal vollasturen kan worden gezien als de tijdsduur waarin de energiebron effectief op vol vermogen energie heeft geproduceerd.

[3] Voor projecten grootschalig zon op dak is het aantal vollasturen gehanteerd zoals opgenomen in de toegekende SDE-aanvraag.

Bestaande projecten

Onder de bestaande projecten worden alle grootschalige zon- en windenergieprojecten geteld die tot 1-1-2021 gerealiseerd zijn.

Tabel 1:
Bestaande projecten

Bestaande projecten	Opbrengst in TWh
Zon op veld	0,173
Zon op dak	0,148
Wind	0,416
Totaal	**0,737**

Pijplijnprojecten

Onder pijplijnprojecten vallen alle grootschalige projecten van zon- en windenergie met een vergunning en/of toegekende SDE-aanvraag. We gaan er bij de pijplijnprojecten voor zon-pv van uit dat niet alle projecten gerealiseerd gaan worden. We hanteren een realisatiekans voor zon op dak van 50%. Voor zon op veld hanteren we een realisatiekans van 75%. Deze uitgangspunten worden ook gebruikt bij de doorrekening van het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL).

Tabel 2:
Pijplijnprojecten

Pijplijnprojecten	Opbrengst in TWh
Zon op veld	0,140
Zon op dak	0,131
Wind	1,509
Totaal	**1,780**

Bijlage 4: Fryske Energie Waaier

Fryslân RES Regionale Energie Strategie

Handreiking
Fryske Energie Waaier

Samen naar duurzame energie in Fryslân

Afbeelding: windturbines Bolsward

Opgesteld vanuit de RES-subwerkgroep Verkennend Onderzoek in samenwerking met adviesbureaus Over Morgen, H+N+S Landschapsarchitecten en BügelHajema, in opdracht van RES Regio Fryslân.

4 september 2020
versie. 1.0

Voor u ligt de Fryske Energie Waaier: een Waaier aan mogelijkheden voor de opwek van duurzame elektriciteit in Fryslân. Deze Waaier is het resultaat van vele gesprekken en werksessies met experts en deskundigen die betrokken zijn bij de energietransitie. De Waaier biedt inspiratie voor het - in samenwerking - realiseren van een energietransitie voor een duurzaam en aantrekkelijk Fryslân.

De Fryske Energie Waaier is niet in beton gegoten, maar is juist bedoeld om in gesprek te gaan met elkaar, om te verkennen en te bespreken wat er mogelijk is voor de opwek van duurzame elektriciteit en de randen van het speelveld inzichtelijk te maken.

Er is energie en enthousiasme om aan de slag te gaan, er liggen kansen. Er zijn ook aandachtspunten, die maatschappelijke belangen vertolken. De kansen in de vorm van energiebouwstenen en 11 aandachtspunten zijn in deze Waaier vertaald.
Gebruik de Waaier om samen aan de slag te gaan en neem de ruimte om de bouwstenen in de Waaier lokaal en met elkaar naar eigen inzicht te benutten en vormgeven.

Inhoudsopgave

[IN DIT HOOFDDOCUMENT]

Samenvatting 3

Introductie 6
- Waarom de Fryske Energie Waaier? 7
- Waaruit bestaat de Waaier? 7
- Hoe is de Waaier tot stand gekomen? 8

H1. Wat zijn de mogelijkheden? 10
- Palet 1: Besparen 12
- Palet 2: Versterken wat nu al kan 12
- Palet 3: Energieke stad en wijken 13
- Palet 4: Gebiedsgericht keuzes maken 14
- Palet 5: Innovatie 15
- Palet 6: Selectief en zorgvuldig 15

H2. Wat zijn de aandachtspunten? 16
- De 5 thema's 18
- De 11 aandachtspunten 21

H3. Hoeveel energie kunnen we opwekken? 25

H4. Hoe nu verder? 31
- De Waaier helpt beleid te bepalen en uitvoeren 32
- We houden de RES en de Waaier actueel 33

Colofon 34

[IN SEPARAAT DOCUMENT]

Achtergrond document
- A1. Palet aan bouwstenen
- A2. De Waaier per landschap

Bijlagen
- I. Achtergrond berekening energie potentie
- II. Voorbeelduitwerkingen landschapskaarten
- III. Schema aandachtspunten (5 thema's)
- IV. Resultaten Enquête aandachtspunten
- V. Netimpact Bouwstenen Liander

Samenvatting

Voor u ligt de Fryske Energie Waaier, een handreiking voor de ontwikkeling van energieprojecten om duurzame stroom op te wekken in Fryslân. De Waaier is ontwikkeld in het kader van de RES Fryslân. In het Klimaatakkoord zijn afspraken gemaakt om de CO_2 uitstoot in 2030 met 49% te reduceren ten opzichte van 1990. Om dit te realiseren is Nederland opgedeeld in 30 RES regio's waarbij elke regio aangeeft hoe bij te dragen aan de opwek van duurzame energie.

Hoe kwam de Waaier tot stand?
De Waaier kwam tot stand op basis van gesprekken en werksessies met een brede vertegenwoordiging van Friese maatschappelijke organisaties, bedrijven, energie coöperaties, agrariërs en overheden. Dit onder begeleiding van de werkgroep 'verkennend onderzoek' en drie professionele adviesbureaus. *In totaal hebben ongeveer 160 personen deelgenomen aan de werksessies. Voor een lijst van deelnemende organisaties zie Colofon op pag. 35.*

De Fryske Energie Waaier bevat een eerste set aan energiebouwstenen en uitgangspunten
De energiebouwstenen zijn flexibel; het is geen must maar het zijn mógelijkheden. Het zijn principe-oplossingen. Deze zijn in elk landschap anders en kunnen per plek anders ontwikkeld worden.

Zo gebruikt u deze Waaier
- Als handreiking voor het goede gesprek tussen inwoners, energie-initiatieven, overheden en andere stakeholders.
- Als hulp voor overheden bij het bespreken en vormgeven van lokale ambities en randvoorwaarden voor energieprojecten.
- Om de aangedragen maatschappelijke waarden te borgen door de aandachtspunten in de praktijk toe te passen.
- Als inspirerend kader, dat enthousiasme voor duurzame energieontwikkelingen helpt om te zetten naar concrete initiatieven!

Gebruik is niet beperkt tot overheden; álle partijen kunnen met de Waaier aan de slag!

De Waaier bestaat uit 6 paletten aan energie-bouwstenen
De principes, type bouwstenen en ontwikkeltijd verschillen per palet. Hiermee kan iedereen het (lokale) gesprek aan gaan: wat past in ons dorp, op ons erf of in onze gemeente of regio? De Waaier is geschikt voor verschillende toepassingen, door verschillende gebruikers en op verschillende schaalniveaus (dorp, gemeente, landschap, streek).

De 6 paletten zijn:
1. besparen
2. versterken wat nu al kan
3. energieke stad en wijken
4. gebiedsgericht keuzes maken
5. innovatie
6. selectief en zorgvuldig

Stimuleren we deze bouwstenen actief?
Dan is het mogelijk om 3,87 TWh aan duurzame elektriciteit in 2030 op te wekken, bestaande uit:
1,78 TWh uit het palet 'versterken wat nu al kan'
0,27 TWh aan zon op veldopstellingen (huidig en pijplijn) en
1,82 TWh aan windenergie (huidige opwek en pijplijn).

Let op: omdat 'versterken wat nu al kan' alleen om relatief kleinschalige projecten met alleen zonne-energie gaat kan dit ongunstig doorwerken op het netwerk. Verdere ontwikkeling van de andere mogelijkheden in de Waaier (besparen, stedelijk gebied, gebiedsaanpak, innovatie) kan nog meer opleveren voor 2030.

5 thema's zijn altijd aan de orde en moeten we in balans ontwikkelen
Bij de uitwerking van de bouwstenen staan vijf waarden centraal. Uit de werksessie is naar voren gekomen dat het belangrijk is om gemeenschappelijke en maatschappelijke waarden te borgen. Zoals betaalbaarheid, zeggenschap en de kwaliteiten van de omgeving. Deze waarden zijn vertaald in 5 thema's in de Waaier. Deze thema's zijn volgens de stakeholders, initiatiefnemers en experts altijd aan de orde. Zorg dat deze thema's in balans met elkaar worden ontwikkeld, dan is de kans op een succesvolle ontwikkeling het grootst.

De 5 thema's zijn:
1. ruimte
2. meerwaarde
3. proces en zeggenschap
4. eigenaarschap
5. netwerk en opbrengst

De 5 thema's vatten 11 aandachtspunten samen
Uit de werksessie vormen 11 aandachtspunten de rode draad in gesprekken over de regionale energietransitie in Fryslân. Geven we deze aandachtspunten genoeg aandacht bij de ontwikkeling van duurzame energie, dan zijn het succesfactoren. Krijgen ze te weinig aandacht, dan worden die maatschappelijke belangen niet voldoende geborgd en dat kan een rem zetten op de ontwikkeling van duurzame energie.

De 11 aandachtspunten zijn:

Thema ruimte:
1. Wat je bespaart hoef je niet op te wekken
2. Plaats schaal bij schaal
3. Streef naar ruimtelijke samenhang en voorkom 'verrommeling' van het landschap

Thema meerwaarde:
4. Creëer ruimtelijke en financiële meerwaarde
5. Organiseer fondsvorming als steun in de rug voor andere transities

Thema proces en zeggenschap:
6. Verdeel de lusten en de lasten
7. Betrek de omgeving en belanghebbenden vanaf het begin
8. Innoveer de komende 10 jaar en investeer in scholing

Thema eigenaarschap:
9. Streef naar een hogere participatiegraad dan 50%
10. Houd de energietransitie betaalbaar

Thema: netwerk en opbrengst
11. Benut het elektriciteitsnetwerk zo efficiënt mogelijk

Welke inzichten vielen op tijdens het maken van de Waaier ?
- Elk landschap (klei, veen, zand, steden) heeft zeker potentie. Hier liggen koppelkansen met gebiedsopgaven. De stad en stadsranden hebben volgens de deelnemers meer potentie dan werd ingeschat in de voorbereiding van het proces.
- Tijdens de werksessies zagen we enthousiasme, maar ook een spanningsveld tussen wensen en beleid en regelgeving. Hier kunnen we winst behalen.
- De deelnemers constateren dat er maatschappelijke meerwaarde valt te behalen door de Mienskip te laten delen in de winsten uit energieprojecten (een inclusieve businesscase). Dit vraagt om transparantere businesscases van (winst, risico: meedelen kan alleen in beide tegelijk) en om financieringsconstructies. Regel dit en stel maatschappelijke voorwaarden, zodat energieprojecten slimmer, duurzamer, breder en inclusiever worden.
- Initiatiefnemers en experts vinden dat de huidige subsidieregelingen (vooral SDE) het zonneladderprincipe 'eerst op dak en dan op grond' tegenwerken. Hierover kan de RES Fryslân een signaal afgeven aan het Rijk. Zodat de zonneladderprincipes matchen met het subsidiesysteem!
- Aandacht voor de bodem onder een zonneveld is belangrijk.
- De deelnemers vragen aandacht voor ruimte voor innovatie buiten zon en wind. Denk aan andere technieken, zoals aquathermie, waterstof en geothermie.
- Soms zijn keuzes nodig voor een groter gebied dan eigen dorp of streek. De deelnemers benadrukken dat het belangrijk is om over de grens te kijken van eigen dorp, streek of gemeente.
- De waardering voor het landschap is groot. Er zijn zorgen dat de optelsom van energiemaatregelen ten koste kan gaan van de ruimtelijke kwaliteit en verrommeling van het landschap kan veroorzaken.
  Stemt men de ruimtelijke kwaliteit al in het planproces af? Dan kan dit meerwaarde hebben, denken de deelnemers. Dit voorkomt risico's van verrommeling op de lange termijn. En daarmee het risico van minder maatschappelijk draagvlak.

Leren en samen verder ontwikkelen
Dit is een eerste set aan bouwstenen. Deze bouwstenen en uitgangspunten kunnen bijdragen aan het vervolggesprek. Er blijft ruimte voor aanscherping en aanpassing.

Voor een goed vervolg kunnen deze vragen helpen:
- Welke sturing is er nodig op de ontwikkeling van de bouwstenen? Wie heeft regie?
- Wie kan het initiatief nemen voor de ontwikkeling van een bouwsteen? Wie betrek je daarbij (en hoe)?
- Hoe kunnen we de Waaier verder ontwikkelen?
- Hoe zetten we de Waaier in voor de RES1.0?

Tip!
- Stel de dialoog centraal (open gesprek)
- Stel het gebiedsproces centraal: sluit aan bij wat er leeft in een dorp of streek
- Start naast kleine projecten met snel resultaat óók met het gesprek over of de voorbereiding van complexere gebiedsontwikkelingen. En met innovaties die een langere ontwikkeltijd kennen, maar in de sessies erg aanspraken.

Introductie

1. Waarom de Fryske Energie Waaier?
2. Waaruit bestaat de Waaier?
3. Hoe is de Waaier tot stand gekomen?

1. Waarom de Fryske Energie Waaier?

We willen de doelen van het Klimaatakkoord bereiken
Het Klimaatakkoord is getekend. Het doel is een fossielvrije samenleving in 2050. Dat is ver weg. Daarom zijn er tussendoelen opgesteld om dit te bereiken: in 2030 moeten we 49% minder CO_2 uitstoten ten opzichte van 1990. Daarom moeten de industrie, de landbouw, de mobiliteit en de gebouwde omgeving duurzaam worden. In 2050 moeten we alle elektriciteit en warmte daarvoor in Nederland zelf duurzaam opwekken.

De Regionale Energiestrategie helpt daarbij
In Regionale Energie Strategieën (RES) worden afspraken uit het Klimaatakkoord in de praktijk gebracht. Dit gebeurt in 30 regio's. Fryslân is 1 van deze 30 regio's. De gemeenten, provincie, waterschap, netbeheerders en maatschappelijke partners werken samen aan de volgende opgaven:

- Hoeveel (groot- en kleinschalige) duurzame elektriciteit kan in Fryslân in 2030 worden opgewekt?
- Wat zijn de regionale oplossingen voor de warmtetransitie in de gebouwde omgeving?

Bij de RES gaan we in Fryslân uit van onze eigen kracht
Wij doen dit *op syn Frysk. Mei inoar, mei de mienskip*. We werken samen vanuit draagvlak en van onderaf. Want draagvlak is essentieel om de energietransitie te laten slagen.

De Waaier brengt mogelijkheden, effecten en keuzes in beeld
Deze Waaier laat de eerste oogst zien van kansen en mogelijkheden op regioniveau: opwekking van zonne- en windenergie, gecombineerd met andere lokale ontwikkelingen, zoals stadsrandontwikkelingen, leefbaarheid in een dorp, verdroging in de veenweide of verduurzaming van de landbouw.

De Waaier brengt mogelijkheden, effecten en keuzes in beeld voor de opwek van duurzame energie, zowel grootschalig als kleinschalig. De Waaier helpt ons ook om ambities te formuleren en in te schatten wat de energieopbrengst kan zijn. Voor Fryslân, elke gemeente dorp of initiatiefnemer kan deze gebruiken om dit op lokaal niveau te vertalen.

2. Waaruit bestaat de Waaier?

De Waaier bestaat uit 2 onderdelen: de mogelijkheden en de aandachtspunten.

Wat zijn de mogelijkheden?
De Waaier biedt 6 paletten aan bouwstenen: dit zijn mogelijke oplossingen om duurzame elektriciteit op te wekken. Bijvoorbeeld zonnepanelen op grote daken, of drijvende zonnepanelen op (nieuw) water of een energiek erf. De Waaier brengt alle bouwstenen in beeld. Elk landschapstype in Fryslân (zand, veen, klei, stad) heeft een eigen passende Waaier van bouwstenen.

Voor iedere bouwsteen geven we aan:

- Wat is de potentiële energieopbrengst?
- Wat is de ontwikkeltijd?
- Welke koppelkansen zijn er met andere opgaven in het gebied?
- Wat is de impact op het netwerk?
- Wat zijn de randvoorwaarden?

De Waaier laat zien wat de kansen zijn om duurzame elektriciteit op te wekken en hoe lang dit duurt.

Wat zijn de aandachtspunten?
We zien dat er veel enthousiasme is. Maar er zijn ook zorgen. Over het landschap, het netwerk en de (maatschappelijke) betrokkenheid bij de energietransitie. De 160 betrokkenen hebben tijdens het totstandkomingsproces zorgen en oplossingen aangedragen, die deze Waaier samenvat in 11 aandachtspunten, verdeeld in 5 thema's. Hoe meer aandacht we hier vanaf het begin aan besteden, hoe succesvoller een energieproject zich kan ontwikkelen.

In hoofdstuk 1 leest u een verdere toelichting op deze Fryske Energie Waaier. In hoofdstuk A1 van het achtergronddocument leest u een verdere toelichting op alle individuele bouwstenen.

Foto tijdens een van de werksessies in Drachten, Datum: 5 maart 2020

3. Hoe is de Waaier tot stand gekomen?

De Fryske Energie Waaier is samen met ruim 160 mensen gemaakt
Van woningbouwcorporaties tot energiecoöperaties, landschaps- en natuurorganisaties, agrariërs en andere ondernemers. Ook medewerkers vanuit de 18 gemeenten, het Wetterskip, provincie Fryslân, de netbeheerders Liander en Stedin en de Friese Energie Alliantie (FEA) deden mee.

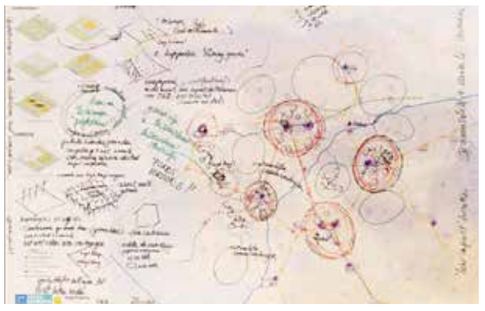
Gesprekken in 2 rondes
We hebben met alle betrokkenen de mogelijkheden, kansen en aandachtspunten verkend om duurzame elektriciteit in Fryslân op te wekken. Dat deden we in 2 rondes.

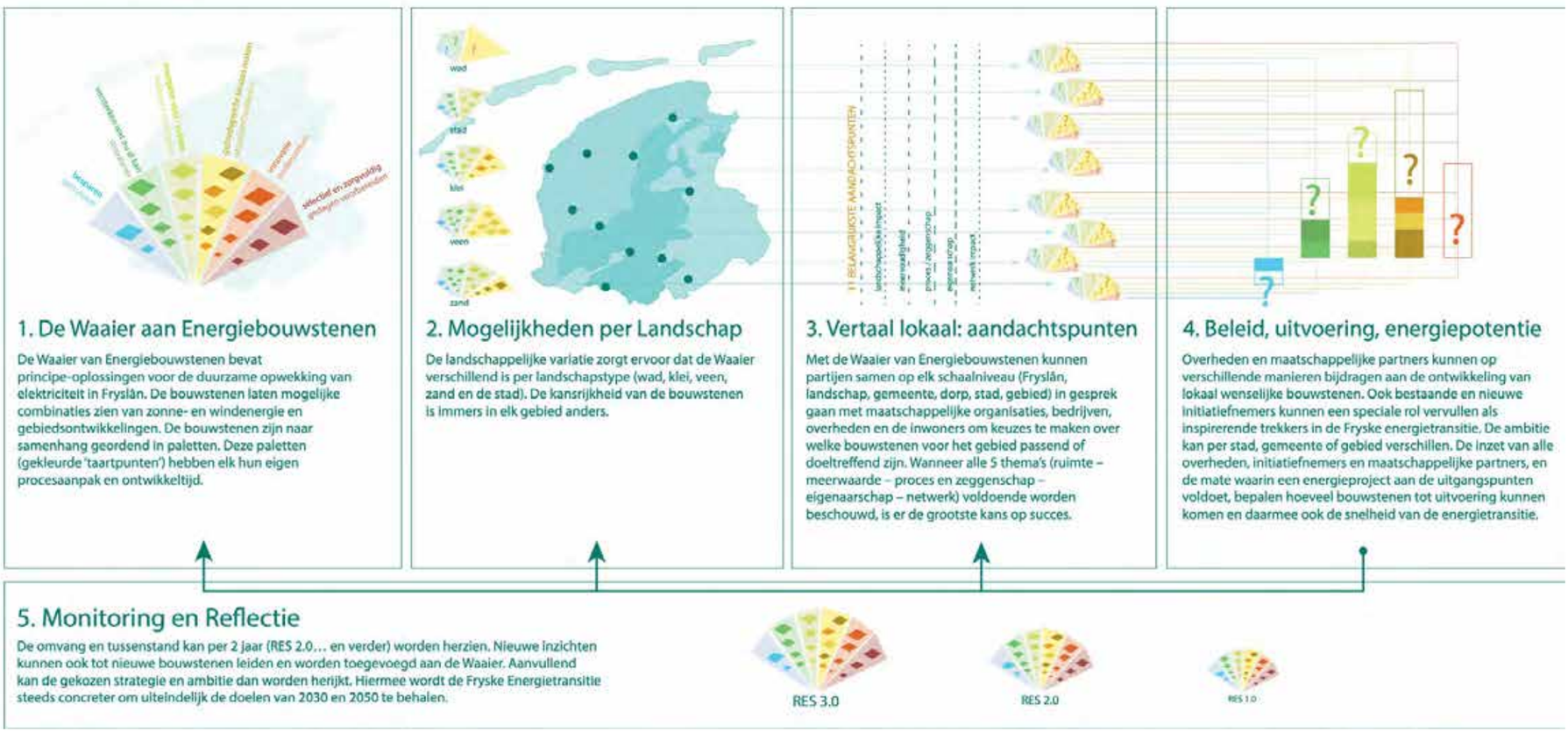
Ronde 1: bespreken van de bouwstenen en energieconcepten per landschapstype in interactieve werksessies
De werksessies zijn ingedeeld naar de verschillende Friese landschappen: klei, veen, zand en stad & infrastructuur. Uit de gesprekken kwamen 5 thema's naar voren. Deze zijn uitgewerkt in de 2e ronde.

Ronde 2: aanscherpen van de Waaier door de deelnemers
Vanwege Covid-19 was deze ronde digitaal. Met een plenaire webinar hebben we de deelnemers voorbereid op de digitale werksessies. Ze kregen een toelichtende film per landschapstype. Daarna bespraken zij de verschillende onderdelen van deze Waaier in kleine groepen in digitale werksessies. Zo is de Waaier verder aangescherpt. Voor de landschapstypen Waddeneilanden en het IJsselmeer is een apart gesprek gevoerd.

Wat waren de belangrijkste adviezen en suggesties van de deelnemers in de werksessies?
- Zorg dat de thema's energie, ruimte, zeggenschap, netwerk en meerwaarde in balans met elkaar worden ontwikkeld.
- Stel de dialoog centraal (openheid in gesprek; en balans tussen technische mogelijkheden en menselijke beleving)
- Stel het gebiedsproces centraal (sluit aan bij wat er leeft in een gebied).
- Ga aan de slag met bouwstenen waar mensen energie van krijgen.
- Elk landschap (klei, veen, zand, steden) heeft potentie, op basis van gebiedsidentiteit en koppelkansen met gebiedsopgaven. Soms zijn keuzes nodig voor een groter gebied dan je eigen dorp of streek. Kijk daarom over de grens van je eigen dorp, streek of gemeente.
- De deelnemers zagen meer kansen en potentie voor de stad en stadsranden dan vooraf ingeschat tijdens de voorbereiding.
- Start naast kleine projecten met snel resultaat óók met het gesprek over of de voorbereiding van complexe gebiedsontwikkelingen en innovaties die een langere ontwikkeltijd kennen, maar in de sessies erg aanspraken.
- De betrokkenen gaven zowel enthousiasme aan om te werken met energieprojecten, veelal op gebiedsniveau, maar ze gaven ook terug dat beleid en regelgeving een belemmerende werking hebben
- Stel maatschappelijke voorwaarden aan de businesscase van een energieproject. Zodat deze slimmer, duurzamer, breder en inclusiever wordt. Maak waar dat kan de businesscase ook transparanter (winst, risico).
- Het zonneladderprincipe 'Eerst op het dak, dan op de grond' wordt volgens initiatiefnemers en experts tegengewerkt door de huidige subsidieregelingen (vooral SDE). Deelnemers gaven aan dat dit beter op elkaar afgestemd moet worden
- Heb aandacht voor een gezond bodemleven onder een zonneveld.
- Heb aandacht voor ruimte voor innovatie buiten zon en wind. Denk aan andere technieken (aquathermie, waterstof, geothermie et cetera).
- Er is een hoge waardering voor het landschap. Ook zijn er zorgen over 'verrommeling' door de optelsom van energiemaatregelen. De deelnemers denken dat het meerwaarde kan hebben om vroeg in het planproces afstemming over ruimtelijke kwaliteit mee te nemen.

Foto tijdens een van de werksessies in Drachten, Datum: 5 maart 2020

Foto van gesprekspost er. Resultaat van de werksessies in Heerenveen. Datum: 28 februari 2020

Hoofdstuk 1:

Wat zijn de mogelijkheden?

Palet 1: Besparen

Palet 2: Versterken wat nu al kan

Palet 3: Energieke stad en wijken

Palet 4: Gebiedsgericht keuzes maken

Palet 5: Innovatie

Palet 6: Selectief en zorgvuldig

De basis van de Waaier bestaat uit energiebouwstenen
Deze bouwstenen laten zien wat de mogelijkheden zijn om duurzame elektriciteit op te wekken. De bouwstenen zijn ontwikkeld met het landschap als vertrekpunt en verschillen in maat, schaal en ruimtelijke impact. Sommige bouwstenen passen naast en bij elkaar, andere bouwstenen vragen om keuzes. De bouwstenen zijn ook niet altijd geschikt of bruikbaar in ieder gebied, dorp, stad of landschap. Bovendien vragen sommige bouwstenen meer tijd om te ontwikkelen. Waar andere bouwstenen juist nu al goed te realiseren zijn.

Lees meer informatie over iedere bouwsteen in hoofdstuk A1 van het achtergronddocument.

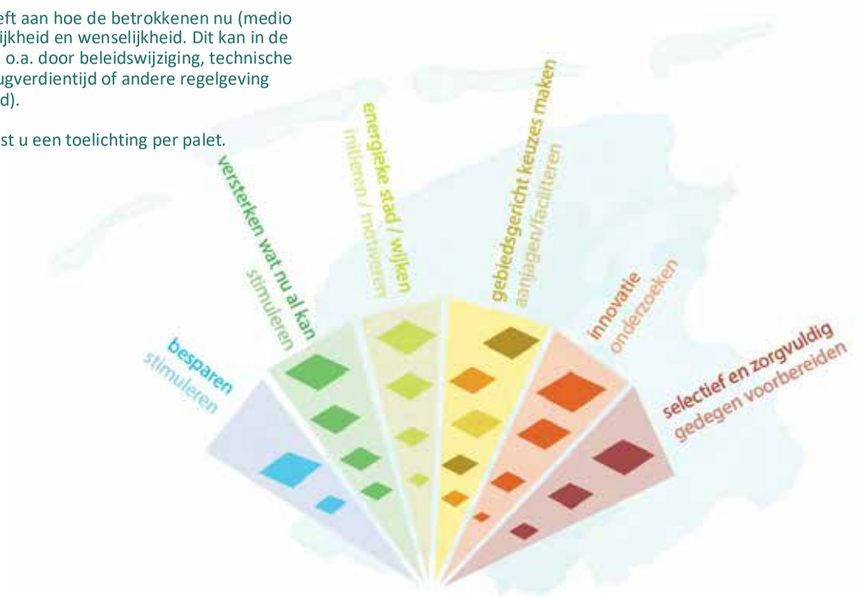
We hebben de energiebouwstenen geordend in 6 paletten
1. besparen
2. versterken wat nu al kan
3. energieke stad en wijken
4. gebiedsgericht keuzes maken
5. innovatie
6. selectief en zorgvuldig

De ontwikkeltijd van de bouwstenen verschilt per palet
De paletten ‘links in de Waaier’ kunnen op korte termijn gerealiseerd worden. Met de paletten 'rechts in de Waaier' kan nu ook al gestart worden, maar omdat dit bouwstenen zijn die verhoudingsgewijs meer afstemming vragen met de omgeving (kijkend naar de 11 aandachtspunten) is de verwachting dat deze meer tijd nodig hebben om te realiseren.

Wat kan nu al? Wat zijn kansrijke stappen?
Wat is misschien beter om uit te stellen?

De Waaier schrijft niets voor of legt niets op
De Waaier laat puur zien wat de mogelijkheden en mogelijke keuzes zijn. Zodat men vervolgens het (lokale) gesprek aan kan gaan: wat past in ons dorp, op ons erf of in onze gemeente of regio?
De indeling in 6 paletten geeft aan hoe de betrokkenen nu (medio 2020) denken over de kansrijkheid en wenselijkheid. Dit kan in de loop van de tijd veranderen, o.a. door beleidswijziging, technische ontwikkelingen, kortere terugverdientijd of andere regelgeving (voor innovaties bijvoorbeeld).

Op de volgende pagina’s leest u een toelichting per palet.

Palet 1: Besparen

Verduurzamen begint met besparen
Hoe minder energie we verbruiken, hoe minder energie we duurzaam hoeven op te wekken en hoe minder energie we hoeven te transporteren. Stimuleren we inwoners en ondernemers om meer energie te besparen? Dan kunnen we flinke stappen zetten. Denk aan een ‘duurzame huizen’ route of ‘wijkambassadeurs’. Isoleren is bijvoorbeeld belangrijk bij de overstap naar een aardgasvrije warmtevoorziening.Het belang van de uitvoering van het palet Besparen is vaak genoemd als aandachtspunt tijdens de werksessies. Het onderwerp specifiek maakt(e) geen deel uit van het Verkennend Onderzoek. Om die reden gaan we hier niet verder in op de maatregelen. Door het wel op te nemen in de Waaier, kan hier in de vervolgfase wel meer aandacht aan besteed worden.

Ontwikkeltijd: kort

Palet 2: Versterken wat nu al kan

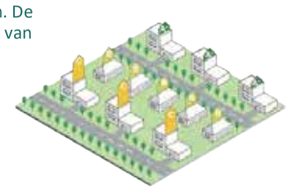
Sommige bouwstenen kunnen we nu al inzetten
Omdat de ontwikkeling vergunningsvrij is bijvoorbeeld. Of omdat het gemeentelijke en provinciale beleid er al ruimte voor biedt. Denk aan zonnepanelen op gebouwen, nutsvoorzieningen, erven, langs infrastructuur en op bestaande zandwinplassen.

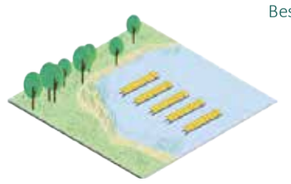
Controleer wel of het netwerk de veranderingen aankan
Het netwerk is niet altijd voldoende berekend op deze bouwstenen. Check daarom van tevoren goed bij de net-beheerder of het netwerk ook geschikt is voor deze bouwstenen. Het kan anders langer duren om deze bouwstenen te realiseren.

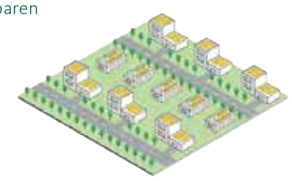
Deze bouwstenen kunnen bijdragen aan een grotere opgave
De bouwstenen in dit palet zijn meestal kleine, zelfstandige bouwstenen. Maar ze kunnen wel degelijk een bijdrage leveren aan een grotere collectieve opgave. Zoals de warmtetransitie. Denk aan de koppeling met aardgasvrije woningen en buurten of met warmtebuffering. Een samenwerking tussen gemeenten, initiatiefnemers, energiecoöperaties en de Mienskip biedt kansen.

Met deze bouwstenen kunnen we een eerste versnelling boeken
Door elkaar te stimuleren, door barrières weg te nemen, of door goede voorbeelden en ervaringen te delen kunnen we de kansen voor de korte termijn verzilveren. Dit kan nieuwe initiatiefnemers ook weer stimuleren om vergelijkbare maatregelen te nemen. De overheden kunnen ervaringen helpen delen en zo stimuleren van ‘wat nu al kan’.

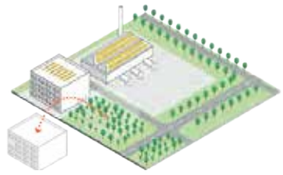
Ontwikkeltijd: kort

Besparen

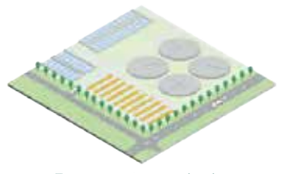

Zon op bestaande zandwinplassen

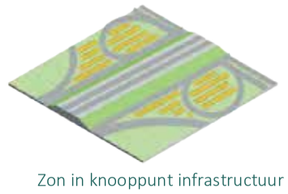

Zon op zelfstandig dak

Zon op collectief dak

Zon op dak bedrijven

Zon op dak erf

Zon op nutsvoorzieningen

Zon in knooppunt infrastructuur

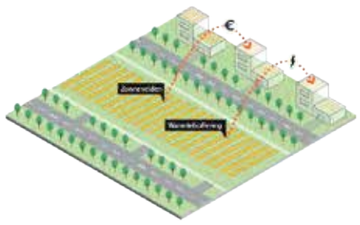
Palet 3: Energieke stad en wijken

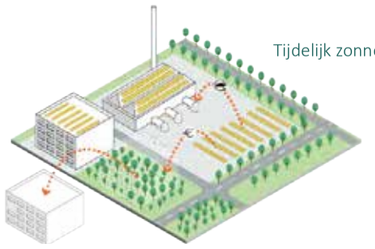
Wat in of rond de steden past, ontlast het buitengebied
De steden in Fryslân hebben veel ambitie, dynamiek, ruimtelijke kansen en ontwikkelkracht. Samen zien de steden een belangrijke rol om Fryslân te verduurzamen. Zowel grote als kleinere steden. Dit palet zorgt er ook voor dat vraag en aanbod van energie dicht bij elkaar zijn. Dat zorgt dat er weinig energie getransporteerd moet worden.

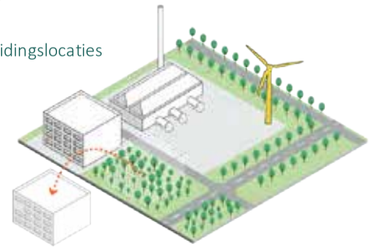
Leer van elkaar en ondersteun elkaar
met kennis en goede voorbeelden

Koppel de energietransitie aan andere opgaven in de stad
Het is waardevol om de energietransitie te koppelen aan andere opgaven in de stad en aan de warmtetransitie. Voorbeelden zijn:
- stadsverwarming
- warmtebuffering en -opslag
- duurzaam transport
- hittestress aanpakken
- waterberging
- de circulaire economie bevorderen
- de stadsrand verbeteren

Ontwikkeltijd: middellang

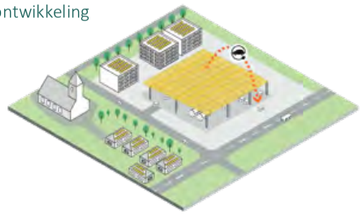

Tijdelijk zonnepark op uitbreidingslocaties

Zon op en rondom bedrijventerreinen

Wind op grote bedrijventerreinen

Zonnevelden in stadsrandontwikkeling

Impulsgebied met zon en wind

Zon boven parkeerterrein

Palet 4: Gebiedsgericht keuzes maken

We bereiken het meest met koppelkansen
De bouwstenen in dit palet zijn vaak een combinatie van een verduurzamingsopgave met andere gebiedsopgaven. Zetten we in op koppelkansen? Dan bereiken we het meest. Dat kan op kleine schaal. Bijvoorbeeld een zonnepark bij een dorp of een dorpsbos. Maar ook op grotere schaal. Bijvoorbeeld door waterberging en het vasthouden van water te koppelen aan een zonnepark of windturbines. Ook voor energietransitie zien we koppelkansen. Denk aan de combinatie van het opwekken van energie en het opslaan in warmte voor de warmtetransitie.

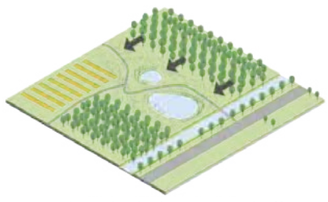
Zetten we in op koppelkansen?
Dan bereiken we het meest

Het is belangrijk om keuzes te maken
Niet alle oplossingen passen (bij elkaar) of zijn gewenst in een gebied. Ook niet alle bouwstenen zijn optimaal vanuit het oogpunt van het netwerk of kennen voldoende draagvlak.

Zo kan de situering van één of meerdere dorpsmolens in de buurt van een rij windturbines ten koste gaan van de ruimtelijke kwaliteit van de omgeving. Of kunnen veel kleine zonneparken op agrarische erven een grote impact hebben op het elektriciteitsnetwerk en daarmee op de hoogte van de netkosten.

We moeten onszelf daarom goed afvragen: Welke oplossingen passen het beste? Zonder dat dit ten koste gaat van de leefbaarheid, maatschappelijke kosten en ruimtelijke kwaliteit in dat gebied. Een goede samenwerking tussen alle belanghebbende partijen legt de basis voor het succes!

Ontwikkeltijd: middellang

Zon als onderdeel van natuurbuffer

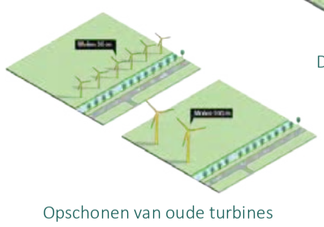

Zon op nieuwe zandwinplassen

Zonnevelden in dorpsrandontwikkeling

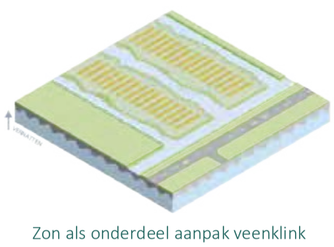

Het energieke erf

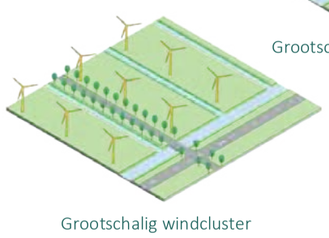

Zon met aanpak beekdalen

De dorpsmolen

Opschonen van oude turbines

Grootschalige windlijn

Zon als onderdeel aanpak veenklink

Grootschalig windcluster

Palet 5: Innovatie

Meer onderzoek nu, meer resultaat straks
Sommige bouwstenen hebben veel potentie voor de langere termijn. Het zijn bouwstenen waarvoor verder onderzoek nodig is. Deze bouwstenen vragen ontwikkeltijd, ontwikkelruimte en innovatiekracht. Zetten we daar nu al op in? En bieden we hiervoor ruimte waar dat kan en gewenst is? Dan kunnen we op de langere termijn resultaten boeken.

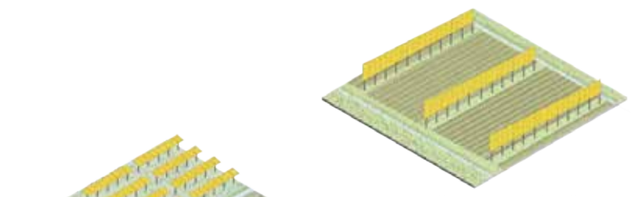
Ontwikkeltijd: lang

Palet 6: Selectief en zorgvuldig

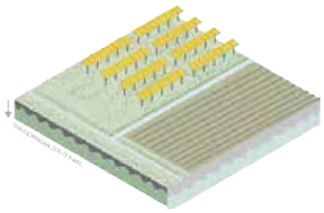
De voordelen wegen niet op tegen de nadelen
Er is een kleine groep bouwstenen, die zeer beperkt tegemoet komt aan de in de werksessies gezamenlijk geformuleerde waarden en aandachtspunten. Denk aan monofunctionele zonneparken zonder meerwaarde voor natuur en landschap. Of aan energieprojecten die te veel ruimte innemen ten opzichte van landbouw, biodiversiteit of andere functies. Deze bouwstenen pakken weliswaar gunstig uit voor het netwerk, maar verhouden zich in het algemeen moeizamer tot de andere aandachtspunten.

Dat wil niet zeggen dat deze bouwstenen niet mogelijk zijn, maar vooralsnog zijn ze minder logisch. Er zal een zorgvuldig proces nodig zijn om ze door te ontwikkelen tot acceptabele bouwstenen, die rekening houden met alle aandachtspunten. Op termijn zouden deze bouwstenen selectief ingezet kunnen worden, waarbij gebiedsgericht keuzes maken (zie palet 4) ook hier aan de orde is.

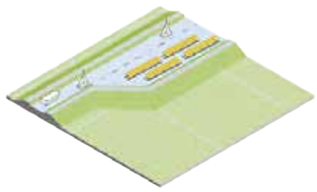
Ontwikkeltijd: middellang tot lang

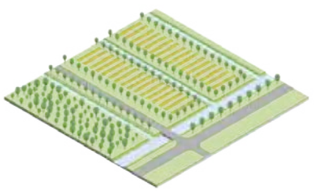

Zon op stellages tussen landbouw

Zon op oude gaswinlocaties met opslag

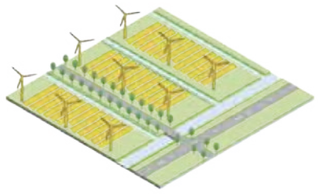

Zon als onderdeel aanpak zoute kwel

Warmte uit oppervlakte water (TEO)

Zon en uitbreiding boezemwater

Monofunctioneel zonnepark

Zon op (nieuw) stadswater

Combinatie zon en windcluster

Hoofdstuk 2.

Wat zijn de aandachtspunten?

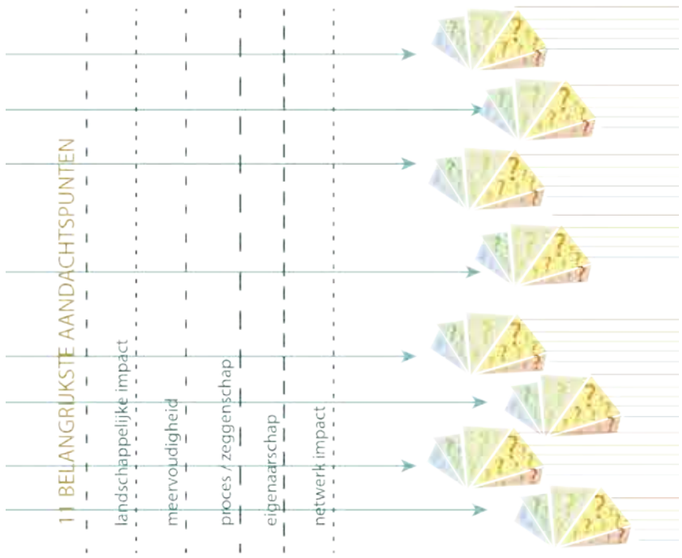
2.1 De 5 thema’s
2.2 De 11 aandachtspunten

De Waaier is flexibel om de vertaling te maken naar lokale situaties …
Overheden, lokale initiatiefnemers, ondernemers, de Mienskip of ontwikkelaars kunnen de bouwstenen naar eigen inzicht inzetten, zowel regionaal als lokaal. Daarmee nodigt de Waaier uit om aan de slag te gaan.

… maar daarnaast is zekerheid nodig over gemeenschappelijke waarden
De betrokkenen gaven aan dat het naast flexibiliteit ook belangrijk is om gemeenschappelijke, maatschappelijke waarden te borgen. Zoals betaalbaarheid, zeggenschap en de kwaliteiten van de omgeving.

Deze waarden vertalen wij in deze Waaier in 5 thema’s:
- ruimte
- meerwaarde
- proces en zeggenschap
- eigenaarschap
- netwerk en opbrengst

Een goede balans tussen deze 5 thema’s is essentieel om een initiatief tot een succes te maken. Dit lichten we hierna verder toe.

2.1 De 5 thema's

Thema 1: ruimte

De ruimtelijke kwaliteit van Fryslân is hoog
Fryslân is *grutsk op 'e romte*. De landschappelijke en cultuurhistorische waarden leggen de basis voor deze kwaliteit. Hierdoor is de provincie in trek bij toeristen en voelen inwoners zich verbonden met hun provincie.

Nieuwe vormen van duurzame energie veranderen het landschap
Het is van belang dat de veranderingen een nieuwe dimensie gaan toevoegen aan het bestaande landschap. Het huidige landschap is tenslotte ook een opeenstapeling van de ontwikkelingen in de afgelopen eeuwen. Belangrijk is dat hierbij zorgvuldig wordt voortgeborduurd op de bestaande kwaliteiten en dat de nieuwe ontwikkelingen passend zijn in het landschap.

Samen maken we Fryslân nog mooier
In de werksessies kwamen daarbij de volgende aandachtpunten naar voren:
- Neem het landschapstype als basis voor een energieproject.
- Zorg dat de maat en schaal van het initiatief aansluit bij de omgeving en bij eventuele andere initiatieven op het gebied van duurzaamheid.
- Maak bewuste keuzes. Niet alles kan en past in elk gebied.

We streven er samen naar om het Friese landschap aantrekkelijker te maken na de RES-opgave dan ervoor!

Thema 2: meerwaarde

Meerwaarde gaat 2 kanten op
Hoe kunnen we met de energietransitie andere gebiedsopgaven realiseren? Het is belangrijk om hier vanaf het begin van projecten aandacht aan te besteden. Maar dit geldt ook andersom: waar zien we koppelkansen voor verduurzaming bij gebiedsopgaven?

Energietransitie biedt kansen voor meerwaarde
De energietransitie is een van de grootste opgaven voor de komende decennia. Het biedt kansen voor meerwaarde. Door werk met werk te maken, door circulair te denken, door meervoudig ruimtegebruik na te streven en door te koppelen aan andere opgaven. Zoals leefbaarheid, recreatie, verkeer, wateroverlast en verdroging.

Thema 3: proces en zeggenschap

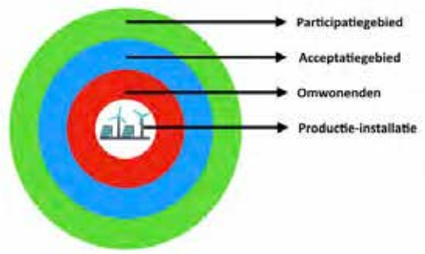
Lokale zeggenschap is belangrijk
Is er ruimte voor zeggenschap? En werken we samen om duurzame energie te ontwikkelen? Dan is er meer draagvlak. Initiatiefnemers moeten daarom altijd overleggen met (andere) omwonenden en belanghebbenden. Denk bijvoorbeeld aan de volgende onderwerpen:
- de manier waarop en het gebied waarin inwoners invloed hebben op de inhoud
- het proces of de besluitvorming
- de ambitie
- lokale deelname
- eigenaarschap

Thema 4: eigenaarschap

Neem zelf initiatief of neem financieel deel aan een initiatief
Eigenaarschap van een project kan betekenen: eigenaarschap als initiatiefnemer of eigenaarschap door financiële deelname. Financiële participatie kan inhouden dat mensen meedoen in de financiering of in de exploitatie.

Lokaal initiatief, eigendom, gebruik en gebondenheid kan dus op meerdere manieren geregeld worden. Het vraagt ook om vooraf vast te leggen hoe geïnteresseerden financieel kunnen deelnemen en meeprofiteren van een initiatief. Zoals dorpen, omwonenden en ondernemers. Afhankelijk van de manier waarop zij deelnemen, kan zo echt eigendom ontstaan. Daarnaast zijn er verschillende mogelijkheden van financiële compensatie: op individueel niveau of juist collectief. Bijvoorbeeld in een gebiedsfonds.

We maken onderscheid in een 'participatiegebied' en 'acceptatiegebied'
- Een participatiegebied is het gebied waarbinnen men zeggenschap kan hebben over het project. Al dan niet gekoppeld aan financiële deelname. Bijvoorbeeld op basis van postcode of straal.
- Het acceptatiegebied is het gebied waarbinnen de gemeenschap het project wel of niet kan accepteren. De initiatiefnemer of de vergunningverlener stelt het acceptatiegebied vast op basis van de relatie van de opwekinstallatie met haar omgeving.

Maak een onderscheid in omwonenden, het acceptatiegebied en het participatiegebied. Bron: https://mienskipsenergie.frl/uitleg-definities/, geraadpleegd 26 juni 2020

Thema 5: netwerk en opbrengst

Bij nieuwe initiatieven speelt betaalbaarheid een belangrijke rol
Of een initiatief betaalbaar is of niet, hangt voor een groot deel af van:
- Hoe groot is het initiatief?
- Wat is de potentiële opbrengst?
- Wat zijn de kosten van aansluiting op het netwerk?

Het netwerk is nu niet berekend op zoveel energie
Hoe groter een initiatief, des te flinker de kabels en de aansluiting moeten zijn. Het huidige netwerk is daar nu niet altijd op berekend. Het Friese elektriciteitsnetwerk heeft lange dunne kabels. Deze zijn tientallen jaren geleden aangelegd om energie te leveren aan de verbruikers. Maar inmiddels wordt er ook steeds meer elektriciteit terug geleverd aan het netwerk, onder andere door de stormachtige ontwikkeling in zonne-energie. Daar is het netwerk niet voor ontworpen.

Liander breidt het netwerk uit
Dat doet netbeheerder Liander met nieuwe stations en veel nieuwe middenspanningsringen. Dat kost tijd, want de snelheid waarmee een zonnepark kan worden ontwikkeld en de snelheid waarmee het net kan worden uitgebreid zijn niet gelijk.

Een voorbeeld:

- *Kleine initiatieven tot 50 kW (tot ongeveer 150 zonnepanelen) worden aangesloten op het laagspanningsnet. Zoals zonnepanelen op het dak van particulieren.*
- *Middelgrote initiatieven vanaf 50 kW tot 2 MW (tussen de 150 en 6.000 zonnepanelen) komen op het middenspanningsnet. In het Friese net zit daar momenteel de uitdaging. Liander gaat zo'n 60 ringen verzwaren van 10 naar 20 kV.*
- *Grote initiatieven vanaf 2 MW komen op een (onder)station van Liander. Vanaf ongeveer 80 tot 100 MW worden initiatieven rechtstreeks op het TenneT elektriciteitsnetwerk aangesloten.*

Hoe langer de kabels, hoe groter de investering
Een goede afstemming tussen de omvang van een initiatief en de afstand tot een aansluitpunt op het netwerk is belangrijk. Hoe korter de kabel, des te lager de (maatschappelijke) kosten. Voor kleine initiatieven is een korte afstand tot een aansluiting op het net financieel gezien het meest gewenst. Lange kabels lonen vaak alleen voor grote initiatieven (die meestal vanuit het project zelf betaald worden).

Initiatieven clusteren is altijd verstandig
Dat scheelt veel in de aanleg van kabels en aansluitingen. Voor de Waddeneilanden is het belangrijk dat de energie die wordt opgewekt op de Waddeneilanden ook daar (zoveel mogelijk) wordt verbruikt of lokaal wordt opgeslagen. Dit kan kostbare ingrepen in de Waddenzee met (extra dure) zeekabels voorkomen. Overigens is de inzet van opslag van duurzame energie op lokaal niveau een onderwerp wat in de vervolgfase van de RES nog verder kan worden uitgezocht.

We streven naar een stabiel net
Het is belangrijk dat er geen grote leveringspieken en -dalen zijn om spanningsproblemen te voorkomen. Ook een goede combinatie van wind- en zonne-energie helpt mee aan een stabiel net. En om het netwerk veel efficiënter te gebruiken.

Het is belangrijk dat Liander inzicht heeft in de initiatieven
Liander moet kabels leggen en stations en transformatorruimtes bijbouwen. Voor Liander is het daarom belangrijk inzicht te hebben in initiatieven (wat, waar en wanneer). Om zo te kunnen anticiperen op de groei van duurzame opwek in het Friese net. Weet Liander goed wat de omvang en opbrengst van initiatieven is? Dan kan zij bepalen hoe wordt aangesloten, welke netwerkinvesteringen nodig zijn en hoe veel realisatietijd dat vraagt.

Lees meer informatie over het netwerk in het advies van Liander. Dit advies is te vinden in bijlage V.

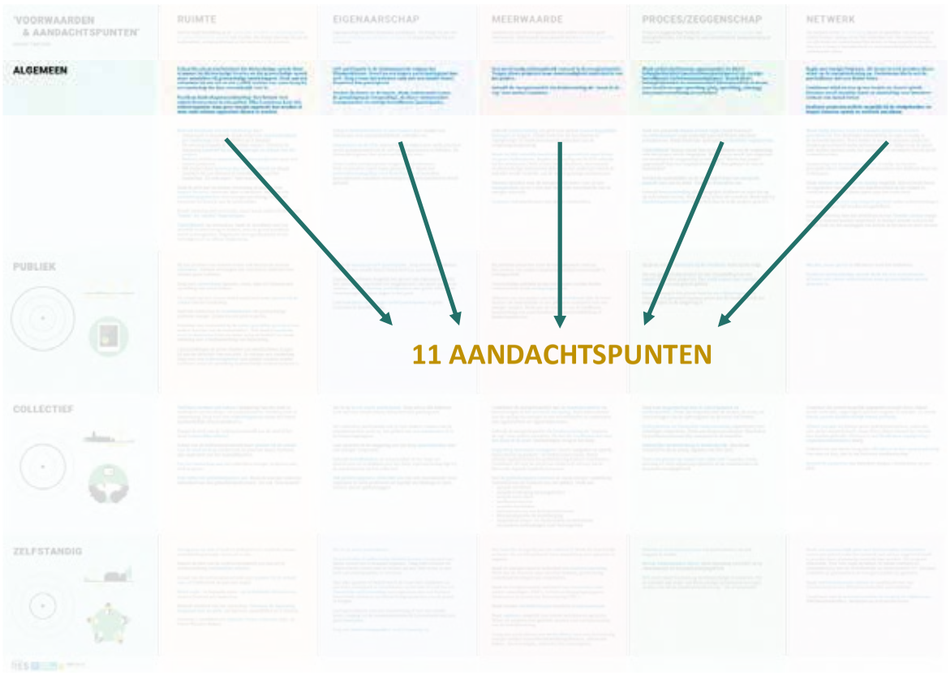
2.2 De 11 aandachtspunten

In de werksessies kwamen 11 aandachtspunten naar voren
Deze 11 aandachtspunten zijn een detaillering van de 5 thema's. Ze vormen de rode draad in gesprekken over de regionale energietransitie in Fryslân. Houden we goed rekening met deze aandachtspunten bij de ontwikkeling van duurzame energie? Dan zijn het succesfactoren. Krijgen ze te weinig aandacht? Dan remmen ze de ontwikkeling van duurzame energie.

De aandachtspunten borgen de maatschappelijke zorgen

De 11 aandachtspunten zijn gekozen uit een uitgebreide lijst aan aandachtspunten die zijn ontwikkeld, gedeeld en besproken tijdens de werksessies met de deelnemers. De aandachtspunten zijn ook in een enquête voorgelegd aan alle deelnemers van de werksessies. U vindt in de bijlage het schema met alle aandachtspunten en de resultaten van deze enquête.

Hierna leest u een korte toelichting bij ieder uitgangspunt.

Fragment van de resultaten van de gesprekken in de werksessies over de 5 thema's. Deze resultaten vindt u in bijlage III: Schema aandachtspunten (5 thema's).

Thema 1: ruimte

1. Wat je bespaart hoef je niet op te wekken
Hoe meer energie we besparen, hoe minder energie we hoeven op te wekken. En hoe minder transport nodig is. Dit bespaart ruimte. Besparen kan door het gebruik van zuinige apparaten en isolatie.

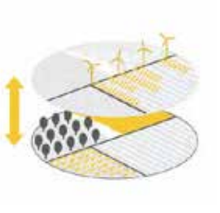

2. Plaats schaal bij schaal
Plaats kleine vormen van energieopwekking bij kleinschalige locaties. Zoals een erfmolen bij een erf. Plaats grotere vormen van energieopwekking in grootschaligere landschappen. Zoals een grote turbine langs een grootschalige lijn (weg, kanaal).

3. Streef naar ruimtelijke samenhang
Kies bewust voor 1 of slechts enkele bouwstenen in een gebied. Bundel deze in de buurt van andere functies zodat een ruimtelijke logica ontstaat. Vooral voor wind is het van belang om voor eenduidige opstellingsvormen per gebied te kiezen. Opstellingen die onderling voldoende afstand hebben, om te voorkomen dat het landschap gedomineerd gaat worden door windturbines.

Thema 2: meerwaarde

4. Creëer ruimtelijke en financiële meerwaarde
Draag eraan bij dat het Friese landschap aantrekkelijker wordt na realisatie van de RES. Koppel de energietransitie aan andere gebiedsopgaven en zorg voor regionale en lokale financiële meerwaarde. Maak het verplicht om meervoudig ruimtegebruik te verkennen. Start gebiedsprocessen op en maak visies waar de energietransitie onderdeel van vormt. Zoals langs dorps- en stadsranden. Zoek daarbij ook de samenhang met de verduurzaming van de gebouwde omgeving. Maak een inpassing onderscheidend per landschap.

5. Organiseer fondsvorming als steun in de rug voor andere transities
Voed deze met opbrengsten uit de energietransitie als ‘steun in de rug’ voor vervolgstappen of voor andere transities. Denk aan de transitie van de landbouw, sociaal-maatschappelijke doelen of de verduurzaming van woningen.

Thema 3: proces en zeggenschap

6. Verdeel de lusten en de lasten
Zorg ervoor dat zowel de lusten en baten als de lasten van de energietransitie eerlijk verdeeld worden. Maak onderscheid tussen omwonenden en direct belanghebbenden.

Maak onderscheid in de betrokkenheid voor:
- de initiatiefnemer (trekker, verantwoordelijk voor een goed gebiedsproces, financieel voordeel)
- de grondeigenaar (meebeslissen, financieel vergoeden);
- de direct omwonenden en belanghebbenden (meebeslissen, participeren, financieel compenseren);
- overige betrokkenen (informeren, raadplegen, financieel participeren).

7. Betrek de omgeving en belanghebbenden vanaf het begin
Geef omwonenden, organisaties en inwoners de kans om hun inbreng te leveren. Doe dat zo vroeg mogelijk in het proces. Wees duidelijk hoe en waar zij dat kunnen doen. Dat biedt ruimte voor draagvlak, acceptatie, zeggenschap en eigenaarschap. Duidelijkheid hierover vanaf het begin is onmisbaar voor een geslaagde energietransitie.

8. Innoveer de komende 10 jaar en investeer in scholing
Gebruik de komende 10 jaar om nieuwe kansen verder te verdiepen en zo Fryslân voor te bereiden op de transitie tussen 2030 en 2050. (Om)scholing is daarbij essentieel. Investeer daarom in een nieuwe kenniseconomie gericht op de energietransitie.

Thema 4: eigenaarschap

9. Streef naar een hogere participatiegraad dan 50%
Het Klimaatakkoord streeft naar een lokaal eigendom van 50%. Maar met name collectieve projecten moeten tot 100% kunnen bestaan uit lokaal eigenaarschap door particulieren, organisaties en bedrijven. Stimuleer ook een hoge participatiegraad.

10. Houd de energietransitie betaalbaar
Zorg ervoor dat iedereen financieel kan deelnemen. Ondersteun de verduurzaming van woningen en maak zonnepanelen toegankelijk. Bijvoorbeeld via een leaseplan. Besparing zorgt ook voor een lagere energierekening. Dit komt ook ten gunste van de particulieren met een smalle beurs.

Thema 5: netwerk en opbrengst

11. Benut het netwerk zo efficiënt mogelijk
Zorg voor een goede verhouding tussen zon en wind. Zowel binnen projecten als op de stations. Om zo het elektriciteitsnetwerk efficiënter te benutten.

Combineer het opwekken van energie zoveel mogelijk
Doe dit zo dicht mogelijk bij een onderstation (vanaf 2 MW). Of bouw een nieuw onderstation waar grootschalige duurzame opwekking gewenst is. Houd er rekening mee dat netinfrastructuur ook een ruimtelijke impact heeft.

Koppel vraag en aanbod zoveel mogelijk
Zorg dat de energie zoveel mogelijk lokaal wordt gebruikt voordat dit het transportnetwerk op moet. Breid dit lokale netwerk eventueel uit. Met opslag, omzetting in warmte of andere energiedragers.

Weeg de energieopbrengst af tegen andere aspecten
Maak steeds expliciet een afweging tussen het uiteindelijke doel om duurzame elektriciteit op te wekken en (binnen zo kort mogelijke afstand) te gebruiken, en de andere aandachtspunten. Bijvoorbeeld kleine erfmolens zijn betaalbaar en goed in te passen in de omgeving, maar leveren een beperkte hoeveelheid stroom op (voor een gemiddeld boerenbedrijf of enkele huishoudens). Een groot zonnepark is waarschijnlijk moeilijker te financieren, in te passen en onderdeel van de Mienskip te maken, maar kan wel een fikse elektriciteitsproductie opleveren nabij een stad of bedrijventerrein met een grote energiebehoefte.

Hoofdstuk 3.

Hoeveel energie kunnen we opwekken?

In Fryslân richten we ons op een toekomst zonder fossiele energiebronnen
Wat betekent dit voor de Friese regio? Om hier meer gevoel bij te krijgen, voerden we een ETM-rekenmodel (Quintel) uit voor 2050. We brachten in beeld hoe we een toekomst zonder fossiele energiebronnen kunnen realiseren. We stelden hiervoor een set aannames samen. Dat deden we op basis van de huidige inzichten en verwachtingen.

We voerden een rekenmodel uit voor 2050

Wat laat het rekenmodel ons zien?
Het model is een rekenkundig hulpmiddel. Het geeft een indicatie van:
- de vraag naar elektriciteit en warmte in 2050;
- de besparingsopgave die hiervoor nodig is, en;
- de beschikbare bronnen om in deze energie te kunnen voorzien.

Wat is de uitkomst van het rekenmodel?
Het model laat zien dat om in 2050 energieneutraal te zijn voor de gebouwde omgeving, mobiliteit, industrie en landbouw, Fryslân minimaal 4,4 TWh aan duurzaam opgewekte elektriciteit moet realiseren om aan de verwachte elektriciteitsvraag te voldoen.

Hoe (on)zeker is de uitkomst?
Dit is een eerste inschatting. Het gaat uit van minder energiegebruik maar tegelijkertijd méér vraag naar elektriciteit. Wanneer er minder wordt bespaard zal de vraag naar elektriciteit nog verder toenemen. Ook de keuzes die gemaakt gaan worden in de warmtetransitie en transitie van industrie en landbouw (zie hieronder) zullen van grote invloed zijn op de vraag naar elektriciteit. In 2030 verwachten we dat we minimaal 3,6 TWh aan elektriciteit nodig zullen hebben. De aanname hierbij is dat de warmtetransitie pas goed op gang komt ná 2030. De verduurzaming van stroom zal daarom vooral vóór 2030 moeten plaatsvinden.

Let op:
In het rekenmodel zijn níet meegenomen:
- tegenvallende besparingen;
- de resultaten van de regionale warmtestrategie (de inzet van bv warmtenetten kan de elektriciteitsvraag verminderen);
- recente inzichten over het gebruik van houtige biomassa voor de productie van elektriciteit en warmte;
- nadere inzichten over de wijze van verduurzaming in de landbouw en industrie, bijvoorbeeld de keuze voor inzet van waterstof.

We hebben extra duurzame elektriciteit nodig
In de concept RES is beschreven wat de opwek projecten zijn die in 2030 gerealiseerd zullen zijn. In totaal realiseren we in 2030 minimaal 2,3 TWh: 1,82 TWh uit windenergie en 0,49 TWh uit zonne-energie (op dak en in het veld). Voor de verwachte behoefte van minimaal 3,6 TWh in 2030 is er dus extra duurzame elektriciteit nodig.

Wat kan iedere bouwsteen opbrengen?

Per bouwsteen hebben we de theoretische opbrengst berekend
We hebben hiervan een globale doorrekening voor heel Fryslân gemaakt. Deze berekening houdt geen rekening met lokale situaties. Maar we hebben wel gebruik gemaakt van kennis uit de werksessies per landschapstype om uitgangspunten aan te scherpen. Bijvoorbeeld over de mate waarin een bouwsteen gerealiseerd kan worden.

Hoe positiever, hoe meer kans op realisatie
Wanneer een bouwsteen positief wordt ervaren in een gebied, zal de slagingskans toenemen. In hoofdstuk A1 van het achtergronddocument leest u bij elke bouwsteen een inhoudelijke toelichting en in bijlage I vindt u de aannames voor de globale doorrekening. Hierbij maken we onderscheid tussen een laag potentieel (wanneer we de bouwstenen niet actief inzetten) en een hoog potentieel (wanneer we de bouwstenen wel actief inzetten). De opbrengst van de bouwstenen samen geeft inzicht in wat mogelijke energieopbrengsten van het Friese landschap kunnen zijn.

Hierna leest u meer over de potentiële energieopbrengst van de verschillende bouwstenen binnen de 6 paletten.

Palet 1: Besparen

Het onderdeel besparen is niet doorgerekend voor deze studie. De deelnemers gaven wel aan dat het belangrijk is om hier in het vervolg meer aandacht aan te schenken als RES-regio. ‘Het gaat immers niet vanzelf’.

Palet 2: Versterken wat nu al kan

Wat is de energiepotentie?
Voor dit palet hebben we de 6 bouwstenen samen doorgerekend om te bepalen wat de energiepotentie is van deze stap. Hierbij maakten we onderscheid tussen:
- huidige opwek en pijplijn zon op dak / zon op water (meegenomen in de concept RES);
- *business as usual (BAU):* voortzetting van de huidige trend zonder extra stimuleringsmaatregelen;
- realistisch maximum potentieel (ongeveer 60% van het technisch maximum).

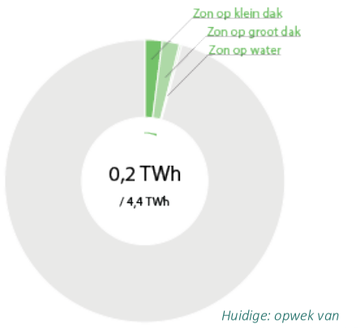
Een totale opbrengst van 1,78 TWh is mogelijk
Wanneer deze bouwstenen actief worden gestimuleerd, verwachten we dat een totale opbrengst van 1,78 TWh mogelijk is. Dit is inclusief wat nu al gerealiseerd is van deze bouwstenen (overlapt met de concept RES).

Let op: dit kan ongunstig zijn voor het netwerk, als deze relatief kleinschalige zonprojecten terug geleverd moeten worden aan het net. Zie een toelichting in hoofdstuk A1 van het achtergronddocument.

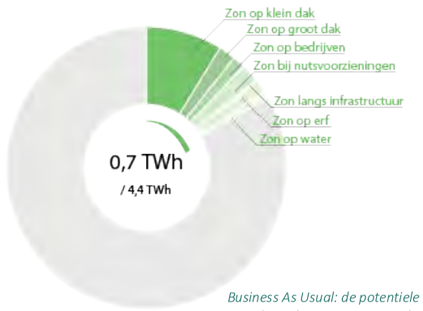
Palet 3: Energieke stad en wijken

We kunnen geen totale optelsom van energieopwekking maken voor dit palet als geheel
Rondom de stad zijn er een aantal bouwstenen denkbaar die relatief veel energie opwekken. Niet alle bouwstenen zijn naast elkaar mogelijk, en daarom moeten we nog keuzes maken. Zolang die keuzes nog niet gemaakt zijn, is er geen totale optelsom van energieopwekking te maken voor dit palet.

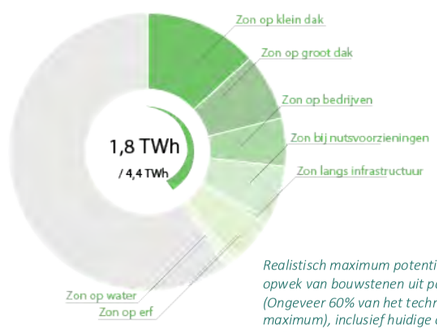
We kunnen wel de energieopbrengst van de bouwstenen apart doorrekenen
De potentiële opwek is:
- Zon en wind in impulsgebieden (0,89 TWh)
- Zon op nutsvoorzieningen (0,28 TWh)
- Zon op braakliggende grond bij bedrijventerreinen (0,23 TWh)
- Wind op bedrijventerreinen (0,12 TWh)

Huidige: opwek van bouwstenen uit palet 2

Business As Usual: de potentiele opwek van bouwstenen uit palet 2 bij voortzetting van de huidige trend zonder extra stimulatie

Realistisch maximum potentiele opwek van bouwstenen uit palet 2. (Ongeveer 60% van het technisch maximum), inclusief huidige opwek en BAU.

Palet 4: Gebiedsgericht keuzes maken

We kunnen geen totale optelsom van energieopwekking maken voor dit palet als geheel
In de buitengebieden, rondom dorpen en kleine kernen zijn er een aantal bouwstenen denkbaar die relatief veel energie opwekken. Ook hier geldt dat we nog keuzes moeten maken in gebiedsprocessen. Want ook hier zijn niet alle bouwstenen naast elkaar mogelijk.

We kunnen wel de energieopbrengst van de bouwstenen apart doorrekenen
Om toch inzicht te kunnen geven in een mogelijke opbrengst, maakten we een doorrekening per bouwsteen. Dat deden we bijvoorbeeld voor grootschalige windopstellingen (met bestaande opstellingen als referentie). Maar voor enkele bouwstenen is dit niet mogelijk. Zoals voor zonneparken als onderdeel van aanpak van veenoxidatie, natuur of beekdalen. Deze doorrekeningen moeten op te veel aannames berusten.

Een aantal van de doorgerekende bouwstenen hebben een relatief hoge potentiële opwek:
- Energieke erven op basis van 10% deelname (0,60 TWh)
- Zon in dorpsranden (0,90 TWh)
- Grootschalige windlijn (0,09 TWh per nieuwe windlijn van 6 molens van 4,5 MW)
- Grootschalig windcluster (1,49 TWh (huidig/pijplijn) + 0,135 TWh per nieuw windcluster van 9 molens va 4,5 MW)

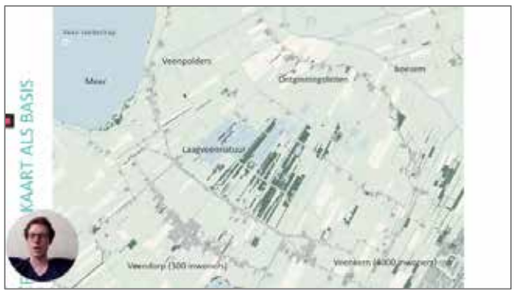
Palet 5: Innovatie

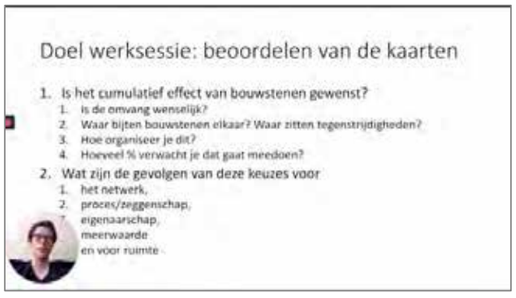
Sommige bouwstenen die besproken zijn in de werksessies zijn vooral interessant voor de toekomst en vragen om meer innovatietijd. Deze bouwstenen zijn niet doorgerekend voor deze studie.

Palet 6: Selectief en zorgvuldig

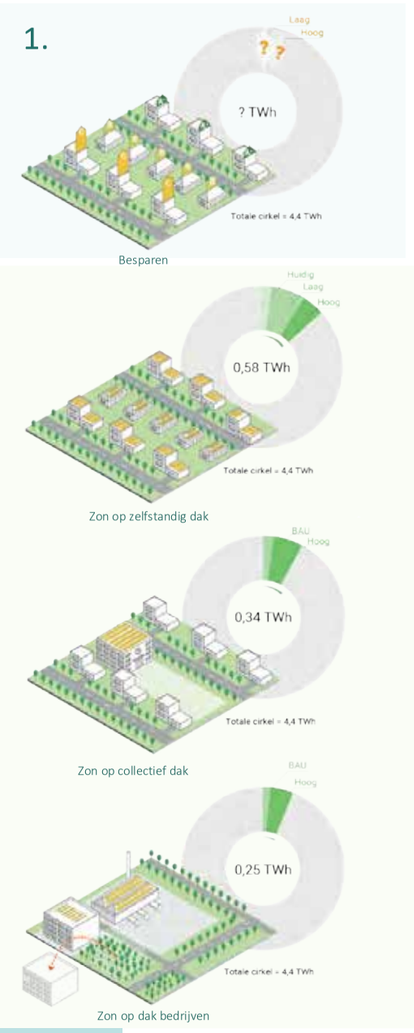
Er is een kleine groep bouwstenen die zeer beperkt tegemoet komt aan de in de werksessies gezamenlijk geformuleerde waarden en aandachtspunten. Daarnaast zijn deze bouwstenen zeer specifiek en sterk afhankelijk van de omgeving en daarom op basis van algemene uitgangspunten (nog) niet door te rekenen.

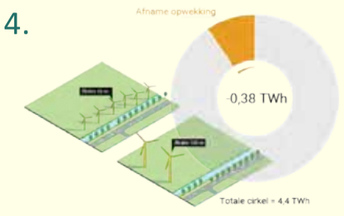

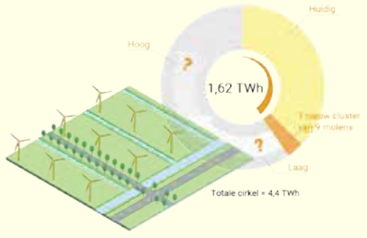
Fragmenten uit de Webinar ter introductie van de online werksessies, 28 mei 2020

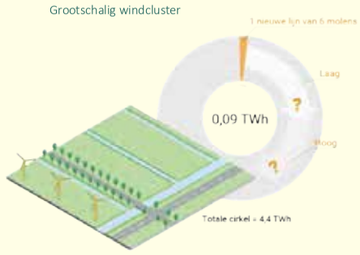
4.

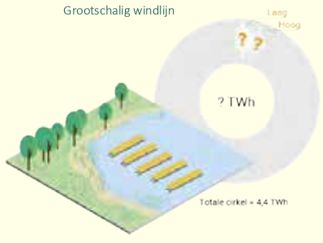
Opschonen van oude turbines

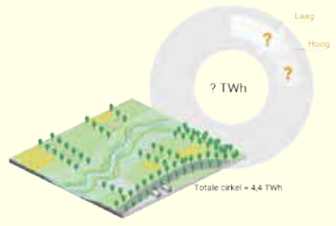
Grootschalig windcluster

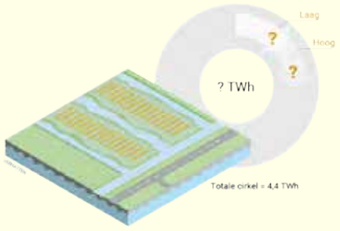
Grootschalig windlijn

Zon op nieuwe zandwinplassen

Zon met aanpak beekdalen

Zon met aanpak veenklink

Zon met aanpak natuurbuffer

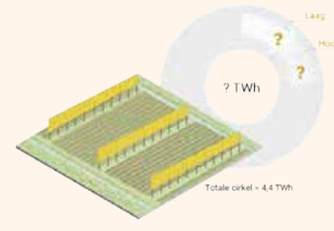

Zon met uitbreiding boezemwater

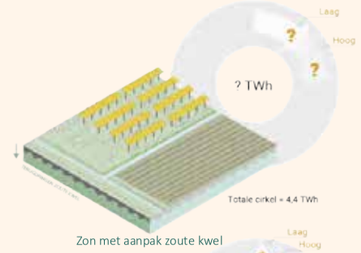
5.

Zon op oude gaswinlocaties

Zon tussen landbouw

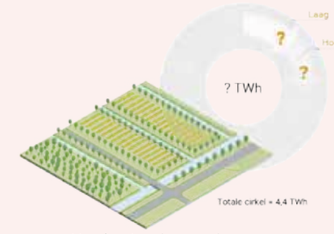

Zon met aanpak zoute kwel

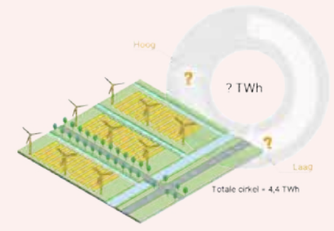

Warmte uit oppervlaktewater (TEO)

6.

Monofunctioneel zonnepark

Grootschalig zon met windcluster

Grootschalig zon met windlijn

Zon op (nieuw) stadswater

Hoofdstuk 4:

Hoe nu verder?

4.1 De Waaier helpt om beleid te bepalen en uit te voeren

4.2 We houden de RES en de Waaier actueel op de lange termijn

4.1 De waaier helpt om beleid te bepalen en uit te voeren

De Waaier brengt mogelijkheden, effecten en keuzes in beeld
Met de Fryske Energie Waaier kan op ieder schaalniveau (Fryslân, landschap, gemeente, dorp) een ruwe potentiële energie-opbrengst ingeschat worden. De Waaier kan zo helpen om ambities te formuleren.

De Waaier helpt om te bepalen wat haalbaar en realistisch is
De verschillen in realisatiekans en ontwikkeltijd laten zien wat een haalbaar en realistisch tempo is. Daarmee is de Waaier een hulpmiddel in het verdere proces.

Samen werken we aan de bouwstenen
Overheden, energiecoöperaties, de Friese Energie Alliantie en de Mienskip kunnen zo samen en op verschillende manieren bijdragen aan de ontwikkeling van lokaal wenselijke bouwstenen. Dat doen zij door:
- te stimuleren
- projecten te initiëren
- samenwerkingen op te zetten
- onderzoeken en innovaties op te starten
- zelf projecten uit te voeren

De wilskracht en denkkracht is er

Samen geven we de energietransitie vorm
De gezamenlijke inzet bepaalt waar, hoe en hoe snel de energietransitie vorm krijgt. De Mienskip, de energiecoöperaties en de overheden hebben al veel wilskracht en denkkracht hiervoor. Beginnen we daar waar de 'goede wil' is? Dan kunnen we snel de eerste stappen zetten.

De bouwstenen kunnen gemeenten, provincie en waterschap helpen om beleid te maken
Overheden kunnen in beleid of in een uitvoeringsstrategie opnemen welke rol zij willen vervullen. Ook kunnen zij een duidelijke ambitie formuleren en acties monitoren. De uitgebreid beschreven bouwstenen (zie hoofdstuk A1 van het achtergrond-document) en de berekende potentie (bijlage I) helpen daarbij.

Regie en samenwerking ontwikkelen
De overheden hebben in het RES proces een verantwoordelijke regierol. Maar zij kunnen het niet alleen. Alle partners hebben elkaar nodig.
Voor een goed vervolg en succesvolle samenwerking kunnen deze vragen helpen:
- Welke sturing is er nodig op de ontwikkeling van de bouwstenen? Wie heeft regie?
- Wie kan het initiatief nemen voor de ontwikkeling van een bouwsteen? Wie betrek je daarbij (en hoe)?
- Hoe kunnen we de Waaier verder ontwikkelen?
- Hoe zetten we de Waaier in voor de RES1.0?

4.2 We houden de RES en de Waaier actueel op lange termijn

We komen stapje voor stapje dichter bij duurzame energie
Het realiseren van gebiedsprocessen en energieprojecten brengt Fryslân stapje voor stapje dichter bij een duurzame energievoorziening. We houden graag de doelen en ambities als regio in de gaten. Het kan dan helpen om de energieopbrengst van verschillende projecten te monitoren. Dit kan ook helpen om de succesvolle en minder succesvolle projecten in beeld te brengen.

Monitoren geeft inzicht en kan veel opleveren
Monitoren laat zien: wat zet echt zoden aan de dijk? Wat belemmert het proces? Wat beklijft op lange termijn? En waar zijn inwoners of andere betrokkenen na jaren nog tevreden over? Monitoring kan zo de basis vormen voor reflectie en eventuele bijstelling. Dit kan op lokaal niveau, per landschap, project of voor de regio Fryslân. De wijze waarop de regio Fryslân haar monitoring wil organiseren zal nog nader uitgewerkt moeten worden binnen de RES.

Net als de RES, houden we ook de Waaier actueel
Tegelijk met de RES kunnen we ook de Waaier elke 2 jaar herzien. Dus, RES 2.0 en verder. Nieuwe inzichten kunnen tot nieuwe bouwstenen leiden die we kunnen toevoegen aan de Waaier. Of we kunnen bepaalde bouwstenen uitstellen of weglaten. We kunnen strategieën of ambities herijken. En we kunnen de Waaier aanpassen als technieken veranderen of maatschappelijke opinies veranderen.

We houden de Waaier actueel!

Colofon

Opdrachtgever

RES regio Fryslân
Alan Laws (Coördinator RES Fryslân)

Opdrachtnemer

Over Morgen (Sanne de Boer)
H+N+S Landschapsarchitecten (Pim Kupers, Nikol Dietz)
BügelHajema (Janneke Schurer)

Contact: resfryslan@leeuwarden.nl

Begeleiding Verkennend Onderzoek

Harmen van der Meer (gemeenten Tytsjerksteradiel en Achtkarspelen)
Hilde Kloosterziel (provincie Fryslân)
Ilja van der Veen (gemeente Heerenveen)
Jitske van der Heiden (gemeente Smallingerland)
Lisette van der Berg (gemeente Fryske Marren)
Peter Smale (Liander)
Sandra van Assen (gemeente Súdwest-Fryslân)
Andries van den Berg (BügelHajema)
Dennis Iseger (Over Morgen)
Koen Brundel (Over Morgen)
Marijne Kreulen (H+N+S landschapsarchitecten)
Olivier Klein (H+N+S landschapsarchitecten)

4 september 2020

Handreiking Fryske Energie Waaier
Intern projectnummer 2531

Alle afbeeldingen zijn eigendom van H+N+S Landschapsarchitecten, Over Morgen en BügelHajema, tenzij anders vermeld bij de afbeelding. Alles uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en / of openbaar gemaakt mits de bron wordt vermeld

Colofon

Betrokken organisaties

Bij het inhoudelijke proces ter voorbereiding van deze Handreiking & Fryske Energie Waaier zijn diverse mensen aanwezig geweest, op persoonlijke titel of als vertegenwoordiger van een specifieke organisatie. Wij zijn een ieder zeer erkentelijk voor zijn/haar inbreng. De betrokkenheid bij het proces betekent niet automatisch dat personen/organisaties zich (volledig) hebben gecommitteerd aan de inhoud van deze Handreiking & Fryske Energie Waaier.

Gemeente Súdwest-Fryslân
Gemeente Noardeast-Fryslân
Gemeente Oostellingwerf
Gemeente Weststellingwerf
Gemeente Opsterland
Gemeente Smallingerland
Gemeente Heerenveen
Gemeente Waadhoeke
Gemeente Leeuwarden
Gemeente Harlingen
Gemeente Achtkarspelen
Gemeente Tytsjerksteradiel
Gemeente Harlingen
Gemeente Fryske Marren
Gemeente Dantumadiel
Gemeente Ameland
Gemeente Vlieland
Gemeente Terschelling
Gemeente Schiermonnikoog
Jong RES Fryslân
Provincie Fryslân
Wetterskip Fryslân

Alliander
Bakker BelastingAdviezen
Betonpleats
Bouwend Nederland
De Bewonersraad
Defensie
Doniawerstal-energie
DPM Heeg
Energiecoörperatie Gaasterland
Energiecoöperatie Grieneko te Baard
Energiecoöperatie Westeinde
Energiegroep Burgum
Enerzjykooperaasje “De Poask”
EnergieWijs Bakkeveen
Fûns Skjinne Fyske Enerzjy (FSFE)
Hoekema installatie
Infovorm
Kennislab Noordoost Friesland
LTO Nederland
LTO Noord Fryslân
MienskipsEnergie
Natuurmonumenten
Netwerk Duurzame Dorpen
NPBO
NVDE
ProDO consult
Rijksvastgoedbedrijf
Royal Haskoning DHV
Stedin energietransitie
Thús Wonen
Van Wijnen
Vereniging Historie Weststellingwerf
VNO-NCW MKB Noord
Vonc Communicatie
Windunie
Wonen NWF
Woon Friesland
Woningstichting West Stellingwerf

H+N+S Landschapsarchitecten
Over Morgen
BügelHajema

Voor het achtergronddocument en bijlagen zie separaat document

Fryslân
RES Regionale Energie Strategie

Handreiking
4 september 2020

Opgesteld vanuit de RES-subwerkgroep Verkennend Onderzoek in samenwerking met adviesbureaus Over Morgen, H+N+S Landschapsarchitecten en BügelHajema, in opdracht van RES Regio Fryslân.

Bijlage 5: Ambitiedocument Friese Overheden

1. Inleiding

Voor u ligt het Ambitiedocument Friese Overheden. In dit document worden zowel de bestaande duurzame opwek als ook de ambities voor duurzame energieopwekkingen middels wind en zon in 2030 van alle overheidsorganisaties in Fryslân beschreven. Dit document is een achtergronddocument bij de Regionale Energie Strategie (RES) Fryslân en dient als kwalitatieve onderbouwing van het gezamenlijke RES 1.0 bod. Met dit document wordt inzichtelijk gemaakt wat er, als het aan alle overheden afzonderlijk ligt, gaat gebeuren op het gebied van de opwek van elektriciteit met zon en wind. Elke overheid heeft zelf de inhoud aangeleverd. Daarbij dient opgemerkt te worden dat uitvoering van gemeentelijke ambities alleen mogelijk is als deze past binnen het provinciale (ruimtelijke) beleid.

1.1 Werkwijze

Dit document is in drie te onderscheiden stappen tot stand gekomen.

1. In de eerste plaats zijn er met alle betrokken wethouders, de betrokken gedeputeerde en het dagelijks bestuurslid van Wetterskip Fryslân ambitiegesprekken gevoerd. Tijdens deze gesprekken, welke ambtelijk zijn voorbereid, hebben we de ambitie van de betreffende organisatie geïnventariseerd.
2. Tijdens deze bestuurlijke ambitiegesprekken is gebleken dat de meeste gemeenten in Fryslân nog geen vastgestelde ambities voor hernieuwbare opwek hadden, gericht op het jaar 2030. Tijdens de gesprekken is echter door een groot aantal wethouders aangegeven dat men deze eigen ambitie nog wel met de gemeenteraad zou willen vaststellen. Daarom is er besloten om alle gemeenten tot 1 maart 2021 de tijd te geven om een concrete eigen ambitie te formuleren voor 2030.
3. De concreet geformuleerde ambities zijn verwerkt tot dit ambitiedocument en vervolgens is elke paragraaf geverifieerd door de betreffende overheid.

Dit ambitiedocument zal als achtergronddocument worden bijgevoegd bij de RES 1.0, maar hoeft niet te worden vastgesteld door de volksvertegenwoordigingen, aangezien het een overzicht bevat van reeds vastgestelde ambities.

1.2 Leeswijzer

In hoofdstuk 2 worden de ambities van de achttien Friese gemeenten beschreven. Voor elke gemeente wordt zowel de kwalitatieve als kwantitatieve ambitie (indien beschikbaar) beschreven. De daaropvolgende hoofdstukken 3 en 4 beschrijven de ambities van respectievelijk Wetterskip Fryslân en de Provincie Fryslân.

2. Friese duurzame energieproductie

In dit hoofdstuk geven we de ambitie per gemeente weer, voor de opwek van duurzame elektriciteit[1]. De ambitie van de Provincie Fryslân en Wetterskip Fryslân zijn hier buiten beschouwing gelaten, om dubbeltelling te voorkomen. De door hen gerealiseerde en te realiseren opwek zal worden meegerekend bij de betreffende gemeente.

(Voorbeeld: wanneer Wetterskip Fryslân de ambitie heeft om middels zon energie op te wekken op en nabij de RWZI van Harlingen, zal deze te realiseren opwek meetellen in de ambitie van de gemeente Harlingen.)

[1] Bron bestaande en vergunde opwek per gemeente: Projectenlijst RES 1.0 Fryslân opgesteld door adviesbureau Over Morgen. De gehanteerde uitgangspunten staan beschreven in het Achtergronddocument RES Fryslân: Bijlage 3.

Tabel 1: Gemeentelijke ambities

	Stroomvraag 2030		Huidige opwek (in TWh)		
	TJ	TWh	Bestaand	Vergund	Totaal
Achtkarspelen	500	0,139	0,018	0,005	0,023
Ameland	82,5	0,023	0,006	0,000	0,006
Dantumadiel	173	0,048	0,004	0,004	0,008
De Fryske Marren	1267	0,352	0,057	0,034	0,092
Harlingen	341	0,095	0,056	0,018	0,074
Heerenveen	1332	0,370	0,054	0,042	0,096
Leeuwarden	1980	0,550	0,077	0,021	0,098
Noardeast-Fryslân	729	0,203	0,056	0,021	0,077
Ooststellingwerf	498	0,138	0,030	0,066	0,096
Opsterland	319	0,089	0,024	0,016	0,040
Schiermonnikoog	Niet bekend	Niet bekend	0,001	0,000	0,002
Smallingerland	1062	0,295	0,018	0,015	0,033
Súdwest-Fryslân	2800	0,778	0,194	1,509	1,703
Terschelling	Niet bekend	Niet bekend	0,001	0,000	0,001
Tytsjerksteradiel	1000	0,278	0,016	0,005	0,021
Vlieland	24	0,007	0,001	0,000	0,001
Waadhoeke	Niet bekend	Niet bekend	0,103	0,010	0,114
Weststellingwerf	473	0,131	0,018	0,012	0,030
Totaal	**12581**	**3,496**	**0,737**	**1,780**	**2,517**

	Ambitie	Aanvullende ambitie voor 2030
Achtkarspelen	In de toekomst energieneutraal zijn; de gemeente heeft voor 2030 geen concrete ambitie vastgesteld.	Ambitie niet gekwantificeerd.
Ameland	In 2035 heeft Ameland haar CO_2-emissie met 95% verminderd ten opzichte van 1990.	Ambitie niet gekwantificeerd.
Dantumadiel	Voor 2030 wil Dantumadiel 70% van alle elektriciteitsverbruik duurzaam opwekken. Dat betekent dat in 2030 121 TJ van de elektriciteit duurzaam opgewekt moet worden, waarvan 96 TJ grootschalig.	0,019
De Fryske Marren	Voor 2030 49% minder CO_2-uitstoot t.o.v. 1990 én 50% van de totale elektriciteitsvraag duurzaam opwekken.	0,084
Harlingen	De landelijke en regionale ambities volgen. Dat betekent dat Harlingen voor 2030 88% van de verwachte stroomvraag duurzaam opwekt.	0,010
Heerenveen	In 2030 wil de gemeente 49% CO_2-reductie realiseren en 40% van het energieverbruik lokaal duurzaam opwekken.	0,160
Leeuwarden	49% CO_2-reductie in 2030 ten opzichte van ijkjaar 1990.	0,260
Noardeast-Fryslân	Voor 2030 70% van het elektriciteitsverbruik duurzaam opwekken. Dat betekent dat in 2030 510 TJ van de elektriciteit duurzaam opgewekt moet worden, waarvan 443 TJ grootschalig.	0,046
Ooststellingwerf	CO_2- en energieneutraal zijn in 2030.	0,042
Opsterland	Energieneutraal in 2035; 25% energiebesparing; Resterend deel duurzaam opwekken; Lineaire voortgang.	0,018
Schiermonnikoog	De gemeente Schiermonnikoog wil in 2025 zelfvoorzienend zijn.	Ambitie niet gekwantificeerd.
Smallingerland	Voor 2030 50% van de elektriciteitsvraag duurzaam lokaal opwekken en een energiebesparing van 20%.	0,071
Súdwest-Fryslân	De gemeente heeft als aanvullende ambitie dat zij als gemeente ontwikkelingen niet uitsluiten.	Ambitie niet gekwantificeerd.
Terschelling	De gemeente heeft geen specifieke ambitie in TWh voor 2030 opgesteld.	Ambitie niet gekwantificeerd.
Tytsjerksteradiel	Energieneutraal in 2040. Dit vertaalt zich naar een ambitie van 2030 om 0,072 TWh (260 TJ) duurzaam op te wekken elektriciteit.	0,051
Vlieland	De gemeente heeft geen specifieke ambitie voor 2030 opgesteld.	Ambitie niet gekwantificeerd.
Waadhoeke	In 2040 energieneutraal zijn.	Ambitie niet gekwantificeerd.
Weststellingwerf	De gemeente wil voldoen aan de nationale en provinciale klimaatdoelen. In 2030 wil de gemeente 49% CO_2-reductie behalen t.o.v. 1990 en in 2050 wil ze energieneutraal zijn. Ze streeft ernaar in 2030, conform landelijke cijfers, 70% van het elektriciteitsverbruik duurzaam op te wekken.	0,061
		0,822 TWh

2.1 Gemeente Achtkarspelen

Tabel 2:
Kwantificering ambitie gemeente Achtkarspelen

Verwachte stroomvraag in 2030		Huidige opwek (in TWh)					Ambitie	Aanvullende ambitie voor 2030 (in TWh)
TJ	TWh	Waarvan bestaand		Waarvan vergund		Totaal		
500	0,139	0,018		0,005		0,023	In de toekomst energieneutraal zijn; de gemeente heeft voor 2030 geen concrete ambitie vastgesteld.	Ambitie niet gekwanti-ficeerd.
		wind	zon	wind	zon			
		0,001	0,017	0	0,005			

Ambitie Achtkarspelen

Op termijn wil de gemeente Achtkarspelen energieneutraal zijn. Hierbij is nog geen jaartal vastgesteld en ook de wijze waarop dit gerealiseerd moet worden, is nog niet bepaald.

De gemeente Achtkarspelen verstaat onder energieneutraal het volgende: "het duurzaam opwekken van het energieverbruik van de gebouwde omgeving en mobiliteit in de gemeente (in 2030 zo'n 250 TJ)". Het aandeel industrie (in 2030 ook zo'n 250 TJ) is buiten de gemeentelijke ambitie gehouden. De raad gaat ervan uit dat de windparken op de Noordzee dat aandeel voor hun rekening gaan nemen.

2.2 Gemeente Ameland

Tabel 3:
Kwantificering ambitie gemeente Ameland

Verwachte stroomvraag in 2030		Huidige opwek (in TWh)					Ambitie	Aanvullende ambitie voor 2030 (in TWh)
TJ	TWh	Waarvan bestaand		Waarvan vergund		Totaal		
82,5	0,023	0,006		>0,000		0,006	In 2035 heeft Ameland haar CO_2-emissie met 95% verminderd ten opzichte van 1990.	Ambitie niet gekwanti-ficeerd.
		wind	zon	wind	zon			
		0	0,006	0	>0,000			

Ambitie Ameland

De gemeente Ameland heeft als concrete ambitie om in 2035 haar CO_2-emissie met 95% verminderd te hebben ten opzichte van 1990. Om de CO_2-emissies van elektriciteitsverbruik te beperken, wil de gemeente Ameland inzetten op zonne-energie (en in mindere mate op windenergie). Ameland ziet naast het belang van conversie en opslag ook de mogelijkheden van innovatieve opwek met bijvoorbeeld een onderwatervlieger.

2.3 Gemeente Dantumadiel

Tabel 4:
Kwantificering ambitie gemeente Dantumadiel

Verwachte stroomvraag in 2030		Huidige opwek (in TWh)					Ambitie	Aanvullende ambitie voor 2030 (in TWh)
TJ	TWh	Waarvan bestaand		Waarvan vergund		Totaal		
173	0,048	0,004		0,004		0,008	Voor 2030 wil Dantumadiel 70% van alle elektriciteits-verbruik duurzaam opwekken. Dat betekent dat in 2030 121 TJ van de elektriciteit duur-zaam opgewekt moet worden, waarvan 96 TJ grootschalig.	0,019
		wind	zon	wind	zon			
		>0,000	0,004	0	0,004			

Ambitie Dantumadiel

In maart 2021 is door de raad van de gemeente Dantumadiel een ambitie voor 2030 vastgesteld. De gemeente wil in 2030 70% van haar elektriciteitsverbruik duurzaam opwekken. Op dit moment lopen er in de gemeente Dantumadiel meerdere initiatieven rondom duurzame opwek. Het project 'Brûk dyn dak' wordt binnenkort opgestart om daken op bedrijventerreinen te benutten voor zonne-energie.

Ook werkt de gemeente samen met de energiecoöperaties in oprichting. Daarnaast bieden meerdere initiatieven (aanvragen voor kleine windmolens en lokale zonneparken en een initiatief voor een "energieneutraal dorp") kansen de lokale energietransitie te versnellen.

2.4 Gemeente De Fryske Marren

Verwachte stroomvraag in 2030		Huidige opwek (in TWh)					Ambitie	Aanvullende ambitie voor 2030 (in TWh)
TJ	TWh	Waarvan bestaand		Waarvan vergund		Totaal		
1267	0,352	0,057		0,034		0,092	Voor 2030 49% minder CO_2-uitstoot t.o.v. 1990 én 50% van de totale elektriciteitsvraag duurzaam opwekken.	0,084
		wind	zon	wind	zon			
		0,047	0,010	0	0,034			

Tabel 5:
Kwantificering ambitie gemeente De Fryske Marren

Ambitie De Fryske Marren

In het concept-duurzaamheidsprogramma van februari 2021 van de gemeente De Fryske Marren is de ambitie geformuleerd om per 2030 een vermindering van de CO_2-uitstoot van 49% ten opzichte van 1990 te hebben behaald en 50% van de vraag naar elektriciteit duurzaam op te wekken. In het concept-duurzaamheidsprogramma wordt ook een ambitie voor 2050 geschetst, namelijk: '100% onafhankelijk van fossiele bronnen (aardgasvrij) zijn'.

De gemeente De Fryske Marren ziet zichzelf in de realisatie van wind- en zonne-energie als facilitator, waarbij zij een grote rol ziet voor initiatieven uit de samenleving.

2.5 Gemeente Harlingen

Tabel 6:
Kwantificering ambitie gemeente Harlingen

Verwachte stroomvraag in 2030		Huidige opwek (in TWh)					Ambitie	Aanvullende ambitie voor 2030 (in TWh)
TJ	TWh	Waarvan bestaand		Waarvan vergund		Totaal		
341	0,095	0,056		0,018		0,074	De landelijke en regionale ambities volgen. Dat betekent dat Harlingen voor 2030 88% van de verwachte stroomvraag duurzaam opwekt.	0,010
		wind	zon	wind	zon			
		0,050	0,006	0,016	0,002			

Ambitie Harlingen

De gemeente Harlingen ziet zichzelf als "slimme volger" in de energietransitie. Harlingen laat zich daarbij leiden door de landelijke en regionale ambities. Dat betekent dat Harlingen in 2030 88% van de elektriciteitsvraag zelf duurzaam wil hebben opgewekt. Zij volgt hierin de ambitie van de regio Fryslân.

Er kan worden opgemerkt dat de Reststoffen Energie Centrale (REC) op jaarbasis zo'n 149% van de lokale elektriciteit opwekt. Deze bron telt niet mee in de RES, omdat dit een andere bron is dan wind en zon. Daarom wil de gemeente Harlingen ook kijken naar hoe zij de ambitie voor duurzame energie kan realiseren zonder dat daarbij de REC wordt meegenomen.

Het duurzaamheidsbeleid van Harlingen is momenteel in ontwikkeling. Dat betekent niet dat er geen ontwikkelingen zijn op het gebied van duurzaam opgewekte elektriciteit.

- De gemeente Harlingen wil een (deel van) het langparkeerterrein voor eilandbezoekers (3 tot 6 ha) laten overdekken met zonnepanelen. De oksels van de op- en afritten van de N31 bij Midlum vindt de gemeente geschikt voor zonnepanelen (2 tot 3 ha). Ook wil ze het neerleggen van zonnepanelen op geschikte daken van gebouwen met een bedrijfsfunctie stimuleren.
- Daarnaast staat de gemeente niet negatief tegenover onderzoek naar de mogelijkheid voor uitbreiding van het aantal windturbines langs de N31. Zowel de Industriehaven als Oostpoort 3 vindt ze geschikt voor één of meerdere windturbines.

2.6 Gemeente Heerenveen

Tabel 7:
Kwantificering ambitie gemeente Heerenveen

Verwachte stroomvraag in 2030		Huidige opwek (in TWh)					Ambitie	Aanvullende ambitie voor 2030 (in TWh)
TJ	TWh	Waarvan bestaand		Waarvan vergund		Totaal		
1332	0,370	0,054		0,042		0,096	In 2030 wil de gemeente 49% CO_2-reductie realiseren en 40% van het energieverbruik lokaal duurzaam opwekken.	0,160
		wind	zon	wind	zon			
		0,006	0,048	0,005	0,037			

Ambitie Heerenveen

In 2050 is de gemeente Heerenveen energieneutraal (95% CO_2-reductie) en zijn alle gebouwen aardgasvrij.

In 2030 wil de gemeente 49% CO_2-reductie realiseren en 40% van het energieverbruik lokaal duurzaam opwekken. De toekomstige energiemix (warmte, elektriciteit en transport) wordt bepaald door de elektrificatie van transport en 'all electric' verwarming van gebouwen.

De opgave in TWh die Heerenveen in 2030 wenst te realiseren, is 0,160 TWh. Dit acht zij realistisch haalbaar binnen de huidige beleidsruimte. Dit is minder dan nodig is om de ambitie voor 2030 van 49% CO_2-reductie én 40% van het energieverbruik lokaal duurzaam opwekken te realiseren. Daarvoor is een duurzame opwek (elektriciteit, warmte en mobiliteit) van in totaal 0,418 TWh nodig.

Verwacht wordt dat de effecten (van de inzet) in de warmtetransitie op de toenemende vraag naar stroom zich vooral na 2030 laten zien. De gemeente Heerenveen zet dan ook onder andere in het komend decennium sterk in op uitbreiding van het opgesteld vermogen duurzame elektriciteit. Dit doen ze aan de hand van concrete projecten, zoals:

- Het Lokaal Energie Experimenten Fonds (LEEF) waarin de gemeente ervaring opdoet met lokale initiatief/draagvlak/eigendom en met (knellend) beleid.
- Herijken van het zonneparkenbeleid/ RES-bouwstenen (Sinnetafel gesprekken/ Fryske Energie Waaier).

2.7 Gemeente Leeuwarden

Tabel 8: Kwantificering ambitie gemeente Leeuwarden

Verwachte stroomvraag in 2030		Huidige opwek (in TWh)					Ambitie	Aanvullende ambitie voor 2030 (in TWh)
TJ	TWh	Waarvan bestaand		Waarvan vergund		Totaal		
1980	0,550	0,077		0,021		0,098	49% CO_2-reductie in 2030 ten opzichte van ijkjaar 1990.	0,260
		wind	zon	wind	zon			
		0,018	0,059	0,000	0,021			

Ambitie Leeuwarden

De gemeente Leeuwarden wil in 2030 49% CO_2-reductie hebben gerealiseerd ten opzichte van ijkjaar 1990. Om dit te realiseren zal Leeuwarden in 2030 0,358 TWh grootschalig opwekken. Aanvullend telt de gemeente ook de kleinschalige particuliere opwek mee om haar ambitie van 49% CO_2-reductie te realiseren.

In de Leeuwarder Energie Agenda schetst Leeuwarden in meer detail het pad naar het behalen van deze opgave. Zo wil Leeuwarden qua duurzaam opgewekte elektriciteit groeien van 14% in 2020 naar 91,6% in 2030, waarbij als tussenstap in 2024 38% van de elektriciteit lokaal duurzaam opgewekt moet zijn.

De hoge procentuele eigen opwek wordt gerealiseerd, ondanks een forse toename van gebruik van elektrische energie, van 1756 TJ in 2016 naar 1980 TJ in 2030. Dat komt vooral door toenemend elektrificatie van de warmtevoorziening en de mobiliteit.

2.8 Gemeente Noardeast-Fryslân

Tabel 9: Kwantificering ambitie gemeente Noardeast-Fryslân

Verwachte stroomvraag in 2030		Huidige opwek (in TWh)					Ambitie	Aanvullende ambitie voor 2030 (in TWh)
TJ	TWh	Waarvan bestaand		Waarvan vergund		Totaal		
729	0,203	0,056		0,021		0,077	Voor 2030 70% van het elektriciteitsverbruik duurzaam opwekken. Dat betekent dat in 2030 510 TJ van de elektriciteit duurzaam opgewekt moet worden, waarvan 443 TJ grootschalig.	0,046
		wind	zon	wind	zon			
		0,037	0,019	0	0,021			

Ambitie Noardeast-Fryslân

In februari 2021 is door de raad van Noardeast-Fryslân een ambitie voor 2030 vastgesteld. De gemeente wil in 2030 70% van haar elektriciteitsverbruik duurzaam opwekken.

In de gemeente Noardeast-Fryslân lopen momenteel meerdere initiatieven rondom duurzame opwek. Het project ‘Brûk dyn dak’ wordt binnenkort opgestart om daken op bedrijventerreinen te benutten voor zonne-energie. Ook zijn er in de gemeente een aantal energiecoöperaties die tot op heden al enkele zonnedaken hebben gerealiseerd en nu bezig zijn met het ontplooien van nieuwe initiatieven. Daarnaast zijn er bij de gemeente meerdere aanvragen gedaan voor initiatieven, onder andere voor kleine windturbines en zonneparken. Voor laatstgenoemde wordt in het voorjaar het zonnebeleid vastgesteld, waarna de binnengekomen initiatieven kunnen worden getoetst.

2.9 Gemeente Ooststellingwerf

Tabel 10:
Kwantificering ambitie gemeente Ooststellingwerf

Verwachte stroomvraag in 2030		Huidige opwek (in TWh)					Ambitie	Aanvullende ambitie voor 2030 (in TWh)
TJ	TWh	Waarvan bestaand		Waarvan vergund		Totaal		
498	0,138	0,030		0,066		0,096	CO_2- en energieneutraal zijn in 2030.	0,042
		wind	zon	wind	zon			
		>0,000	0,030	0	0,066			

Ambitie Ooststellingwerf

In 2016 heeft de gemeente Ooststellingwerf in haar Versnellingsagenda opgenomen dat zij in 2030 CO_2-neutraal wil zijn. Deze ambitie is ook opgenomen in het huidige raadsprogramma en in 2020 opnieuw bevestigd met het vaststellen van de Nota van uitgangspunten voor het Programma Duurzaam Ooststellingwerf 2021-2025.

De gemeente Ooststellingwerf heeft de aanwezige potenties voor het opwekken van duurzame energie in beeld gebracht. Dit is een eerste analyse van mogelijkheden waarop de duurzame elektriciteit in theorie opgewekt zou kunnen worden.

1. Zo veel mogelijke benutten van zon op dak. Maximale potentie is 125 ha dakoppervlak met PV-panelen (125 MWp/112 GWh).
2. Zo veel mogelijk benutten van de potentie van drijvende zonneparken en zonnecarports bij grote parkeerterreinen. Potentie is 0,8 ha oppervlak PV-panelen (1,9 MWp/1,6 GWh).
3. 50 ha. extra zon-PV in veldopstelling (50MWp/45 GWh)
4. Keuze of we in Ooststellingwerf onze energievraag willen invullen met de opwek via 10 windturbines van 4,2 MWp (ashoogte 140 meter) (potentie 42 MWp)
5. Eventuele resterende opgave voor de opwekking van duurzame energie (bijvoorbeeld door het niet willen invullen van onze opwek met grote windturbines) invullen met aanvullende hectares extra zon-PV in veldopstelling.

2.10 Gemeente Opsterland

Tabel 11:
Kwantificering ambitie gemeente Opsterland

Verwachte stroomvraag in 2030		Huidige opwek (in TWh)					Ambitie	Aanvullende ambitie voor 2030 (in TWh)
TJ	TWh	Waarvan bestaand		Waarvan vergund		Totaal		
319	0,089	0,024		0,016		0,040	Energieneutraal in 2035; 25% energiebesparing; Resterend deel duurzaam opwekken; Lineaire voortgang.	0,018
		wind	zon	wind	zon			
		0	0,024	0	0,016			

Ambitie Opsterland

De gemeente Opsterland wil in 2035 een energieneutrale gemeente zijn. Dat wil men behalen door een energiebesparing van 25% te realiseren en de resterende energievraag duurzaam op te wekken. Voor wat betreft de elektriciteitsvraag wordt er om die ambitie te behalen nu vooral naar zonne-energie gekeken.

Opsterland zet sterk in op de duurzame opwek met zon. In 2020 is daarvoor beleid vastgelegd in het Zonneplan Opsterland. Eind 2020 is de opwek van ca. 24.000 MWh gerealiseerd. Dit betreft de opwek van zon op water en zon op land. Op dit moment zitten een aantal projecten in de pijplijn, die in 2021 zullen worden gerealiseerd. Hiervan is de opwek van ca. 14.000 MWh vrijwel zeker.

De ontwikkelingen en inzichten op het gebied van de duurzame opwek van energie gaan snel. Op dit moment ligt de focus op elektrische opwek met zon. Mogelijk kunnen ook andere energiebronnen, die op dit moment in ontwikkeling zijn, in de toekomst een bijdrage leveren.

Gezien de snelle ontwikkelingen maakt Opsterland bewust de keuze om geen concrete zoekgebieden voor opwek met zon aan te wijzen. Dat geeft een risico op (grond)speculatie. Wel is in het beleid opgenomen in welke delen van de gemeente Opsterland terughoudend is en/of de aanleg van zonneweides is uitgesloten. Binnen de mogelijkheden van het Zonneplan Opsterland, de verordening Romte van de Provincie Fryslân en de capaciteit van het netwerk van Liander wordt ruimte gezocht voor het invullen van de doelstelling.

2.11 Gemeente Schiermonnikoog

Tabel 12:
Kwantificering ambitie gemeente Schiermonnikoog

Verwachte stroomvraag in 2030		Huidige opwek (in TWh)					Ambitie	Aanvullende ambitie voor 2030 (in TWh)
TJ	TWh	Waarvan bestaand		Waarvan vergund		Totaal		
Niet bekend	Niet bekend	0,002		>0,000		0,002	De gemeente Schiermonnikoog wil in 2025 zelfvoorzienend zijn.	Ambitie niet gekwanti-ficeerd.
		wind	zon	wind	zon			
		0	0,002	0	>0,000			

Ambitie Schiermonnikoog

Eind 2019 is door de gemeenteraad van de gemeente Schiermonnikoog de Nota Dursum Eilaun vastgesteld. Hierin is opgenomen dat het eiland in 2025 zelfvoorzienend (energieneutraal) wil zijn. Dit jaar (2021) willen ze samen met de eilanders onderzoeken op welke wijze ze dit gaan invullen. Door middel van bouwstenen die passen bij de schaal van het eiland willen ze scenario's opbouwen. Bouwstenen zijn bijvoorbeeld, aquathermie, coöperatieve wind en zon op dak.

2.12 Gemeente Smallingerland

Tabel 13:
Kwantificering ambitie gemeente Smallingerland

Verwachte stroomvraag in 2030		Huidige opwek (in TWh)					Ambitie	Aanvullende ambitie voor 2030 (in TWh)
TJ	TWh	Waarvan bestaand		Waarvan vergund		Totaal		
1062	0,295	0,018		0,015		0,033	Voor 2030 50% van de elektriciteitsvraag duurzaam lokaal opwekken en een energiebesparing van 20%.	0,071
		wind	zon	wind	zon			
		0	0,018	0	0,015			

Ambitie Smallingerland

In 2016 heeft de gemeente Smallingerland de ambitie vastgesteld om in 2050 energieneutraal te zijn. Voor 2030 is een tussendoel gesteld dat van de gebruikte energie 50% duurzaam opgewekt wordt. Deze ambitie is opnieuw doorgerekend. Het lijkt zeer ambitieus en de ambitie waarmaken, is onzeker. Daarom is ook gerekend aan een realistisch scenario. Het realistische scenario resulteert in 0,071 TWh grootschalige opwek. Wanneer er de komende negen jaar wel extra opwek mogelijk is, is dat een goede stap richting de gemeentelijke doelstelling van 2030.

De gemeente Smallingerland zet momenteel vooral in op de opwek van duurzame energie met behulp van zon. De bijdrage van wind kan (op termijn) ook niet worden uitgesloten. De bijdrage aan duurzame energie die nu opgenomen wordt, is een richtpunt, maar kan elke twee jaar opnieuw worden bekeken.

In het beleid ' Verder met zonne-energie in Smallingerland' is bewust de keuze gemaakt om geen geografische zoekgebieden aan te wijzen voor grootschalige opwek. Zo wordt het risico op grondspeculatie voorkomen. In de Fryske Energiewaaier zijn wel zoekgebieden beschreven als energiebouwstenen. Deze bouwstenen zijn niet geografisch gelokaliseerd, maar kwalitatief omschreven. Binnen de mogelijkheden van het gemeentelijk beleid en de Verordening Romte van de Provincie Fryslân zoekt de gemeente ruimte voor het invullen van haar doelstelling.

De gemeente Smallingerland wil terughoudend zijn met grootschalige zonnevelden in het landelijk gebied en vindt een zorgvuldig proces belangrijk. Zo kunnen omwonenden meedenken en meedoen bij energieprojecten.

2.13 Gemeente Súdwest-Fryslân

Tabel 14:
Kwantificering ambitie gemeente Súdwest-Fryslân

Verwachte stroomvraag in 2030		Huidige opwek (in TWh)					Ambitie	Aanvullende ambitie voor 2030 (in TWh)
TJ	TWh	Waarvan bestaand		Waarvan vergund		Totaal		
2800	0,778	0,194		1,509		1,703	De gemeente heeft als aanvullende ambitie dat zij als gemeente ontwikkelingen niet uitsluiten.	Ambitie niet gekwantificeerd.
		wind	zon	wind	zon			
		0,177	0,017	1,488	0,021			

Ambitie Súdwest-Fryslân

Súdwest-Fryslân volgt de koers zoals die door de gemeenteraad al eerder in haar moties is aangegeven. De gemeentelijke inzet op de RES Fryslân bestaat uit windparken, Windpark Fryslân en Windpark Nij Hiddum Houw.

De gemeente Súdwest-Fryslân heeft als aanvullende ambitie om als gemeente ontwikkelingen niet uit te sluiten. Daarmee bedoelt de gemeente dat er ruimte wordt geboden aan hun agrariërs voor 15 meter windmolens op hun bedrijfsperceel en voor initiatieven van onderop in de gemeente. Dit is in lijn met het door de gemeenteraad vastgestelde Burgerforumadvies, dat ontstaan is uit de inwonersraadpleging over de RES in 2020.

Als zodanig is de aanvullende ambitie niet weer te geven in een getal, omdat nog niet bekend is hoeveel aanvragen voor 15 meter windmolens door agrariërs worden ingediend, noch met welke initiatieven de inwoners gaan komen.

2.14 Gemeente Terschelling

Tabel 15:
Kwantificering ambitie gemeente Terschelling

Verwachte stroomvraag in 2030		Huidige opwek (in TWh)					Ambitie	Aanvullende ambitie voor 2030 (in TWh)
TJ	TWh	Waarvan bestaand		Waarvan vergund		Totaal		
Niet bekend	Niet bekend	0,001		> 0,000		0,001	De gemeente heeft geen specifieke ambitie in TWh voor 2030 opgesteld.	Ambitie niet gekwantificeerd.
		wind	zon	wind	zon			
		0	0,001	0	>0,000			

Ambitie Terschelling

De gemeente Terschelling heeft een reductie van de CO_2-uitstoot met 15-49% in 2023 als belangrijkste ambitie, met de inzet van energiebesparing, alternatieven voor aardgas zoals aquathermie, en waar mogelijk opwek van duurzame elektriciteit. De gemeente hanteert een gebiedsgerichte aanpak voor duurzame opwek van elektriciteit.

Men wil op het eiland richting zelfvoorzienendheid, maar niet ten koste van alles. Daarvoor is dialoog met de eilanders nodig, waar momenteel aan wordt gewerkt.

Terschelling heeft de ambitie om met betrokken burgers op zoek te gaan naar restgebieden waar zonne-energie gerealiseerd kan worden. Ook windenergie is geen onbespreekbaar onderwerp.

Uiteindelijk wil de gemeente nog steeds zo dicht mogelijk richting 49% minder uitstoot in 2023 komen, waarvan een deel wordt gerealiseerd door maatregelen om ‘het eigen huis op orde te maken’.

2.15 Gemeente Tytsjerksteradiel

Tabel 16:
Kwantificering ambitie gemeente Tytsjerksteradiel

Verwachte stroomvraag in 2030		Huidige opwek (in TWh)					Ambitie	Aanvullende ambitie voor 2030 (in TWh)
TJ	TWh	Waarvan bestaand		Waarvan vergund		Totaal		
1000	0,278	0,016		0,005		0,021	Energieneutraal in 2040. Dit vertaalt zich naar een ambitie voor 2030 om 0,072 TWh (260 TJ) duurzaam op te wekken elektriciteit.	0,051
		wind	zon	wind	zon			
		0,001	0,015	0	0,005			

Ambitie Tytsjerksteradiel

De gemeente Tytsjerksteradiel wil in 2040 energieneutraal zijn op het gebied van energieverbruik door de gebouwde omgeving en mobiliteit. Dit vertaalt zich naar een ambitie voor 2030 om 0,072 TWh (260 TJ) duurzaam op te wekken elektriciteit.

De gemeente Tytsjerksteradiel verstaat onder energieneutraal het volgende: "het duurzaam opwekken van het energieverbruik van de gebouwde omgeving en mobiliteit in de gemeente (in 2030 zo'n 300 TJ)". Het aandeel industrie (in 2030 ook zo'n 700 TJ) is buiten de gemeentelijke ambitie gehouden. De raad gaat ervan uit dat de windparken op de Noordzee dat aandeel voor hun rekening gaan nemen.

2.16 Gemeente Vlieland

Tabel 17:
Kwantificering ambitie gemeente Vlieland

Verwachte stroomvraag in 2030		Huidige opwek (in TWh)					Ambitie	Aanvullende ambitie voor 2030 (in TWh)
TJ	TWh	Waarvan bestaand		Waarvan vergund		Totaal		
24	0,007	0,001		0		0,001	De gemeente heeft geen specifieke ambitie voor 2030 opgesteld.	Ambitie niet gekwanti-ficeerd.
		wind	zon	wind	zon			
		0	0,001	0	0			

Ambitie Vlieland

'De gemeente Vlieland wil in 2020 CO_2-vrij zijn.' Kortgezegd is dat de ambitie waar inwoners, ondernemers en de gemeente Vlieland zich in 2017 voor hebben uitgesproken. Het gaat dan om een CO_2-vrij energieverbruik in de bebouwde omgeving. Daarnaast zet Vlieland zich in om als totaal eiland energieneutraal te zijn. Deze ambitie is door gemeente Vlieland omgezet naar een uitvoeringsprogramma waarmee sturing en ondersteuning wordt gegeven aan verschillende acties en projecten die duurzame energie stimuleren.

Hoewel er veel stappen zijn gezet om deze ambitie te halen, zijn ze er nog niet helemaal in geslaagd. Daarom is de gemeente momenteel bezig deze ambitie te actualiseren. Dit staat op de agenda voor het raadsjaar 2021.

2.17 Gemeente Waadhoeke

Tabel 18:
Kwantificering ambitie gemeente Waadhoeke

Verwachte stroomvraag in 2030		Huidige opwek (in TWh)					Ambitie	Aanvullende ambitie voor 2030 (in TWh)
TJ	TWh	Waarvan bestaand		Waarvan vergund		Totaal		
Niet bekend	Niet bekend	0,103		0,011		0,114	In 2040 energieneutraal zijn.	Ambitie niet gekwanti-ficeerd.
		wind	zon	wind	zon			
		0,077	0,026	0	0,011			

Ambitie Waadhoeke

De gemeente Waadhoeke heeft in haar duurzaamheidsagenda vastgesteld dat Waadhoeke in 2040 energieneutraal is. Gericht op 2030 zit de gemeente op dit moment in een proces met raad en inwoners om hier concrete invulling aan te geven. In juni 2021 wil de gemeente Waadhoeke een plan met concrete zoekgebieden en uitgangspunten voor de grootschalige opwek van duurzame energie vaststellen.

2.18 Gemeente Weststellingwerf

Tabel 19:
Kwantificering ambitie gemeente Weststellingwerf

Verwachte stroomvraag in 2030		Huidige opwek (in TWh)					Ambitie	Aanvullende ambitie voor 2030 (in TWh)
TJ	TWh	Waarvan bestaand		Waarvan vergund		Totaal		
437	0,131	0,018		0,012		0,030	De gemeente wil voldoen aan de nationale en provinciale klimaatdoelen. In 2030 wil de gemeente 49% CO_2-reductie behalen t.o.v. 1990 en in 2050 wil ze energieneutraal zijn. Ze streeft ernaar in 2030, conform landelijke cijfers, 70% van het elektriciteits-verbruik duurzaam op te wekken.	0,061
		wind	zon	wind	zon			
		0	0,018	0	0,012			

Ambitie Weststellingwerf

In 2019 heeft de gemeente Weststellingwerf in haar omgevingsvisie vastgelegd, dat ze aan landelijke en provinciale doelen wil voldoen. Daarbij zet Weststellingwerf in de eerste plaats in op energiebesparing. De gemeente benut de mogelijkheden die zich voordoen en maakt daarbij een integrale belangenafweging. Voor het opwekken van duurzame energie ziet de gemeente op dit moment vooral kansen voor zon op dak, kleine windmolens en zonneparken.

De gemeente wil voor de RES 2.0 inhoud geven aan de ambitie en het streven om in 2030 voldoende voortgang geboekt te hebben, om uiteindelijk in 2050 energieneutraal te zijn. Dan wordt ook duidelijk of het reëel is in 2030 al 70% van het elektriciteitsverbruik duurzaam op te wekken. Vooralsnog wordt hier wel vanuit gegaan. Dit resulteert dan ook in de aanvullende ambitie voor Westellingwerf om in 2030 0,061 TWh duurzaam op te wekken.

Het terugdringen van de CO_2-uitstoot met de beoogde 49% t.o.v. 1990 is met de huidige aanpak een reëel doel. Als landelijk besloten wordt hier 55% van te maken, dan zal de gemeente gerichte aanvullende acties ontwikkelen.

3. Wetterskip Fryslân

Ambitie: In 2030 wil Wetterskip Fryslân een klimaatneutrale organisatie zijn en 20% energiebesparing hebben bereikt ten opzichte van 2020.

Wetterskip Fryslân streeft naar een energiereductie per jaar van 2% binnen de eigen organisatie, en naar het duurzaam opwekken van 100% van het resterende elektriciteitsgebruik. Een deel van die ambitie wordt behaald door het aanleggen van zonneparken op de RWZI's, in twee fasen. Na fase 1 zal hiervan 25% gerealiseerd zijn, en na fase 2 32%.

De ambitie van Wetterskip Fryslân wordt in het kader van de RES en het ambitiedocument niet als cijfermatige bijdrage meegerekend in het totaal, om dubbeltelling te voorkomen. De te realiseren opwek valt namelijk ook binnen de grenzen van de gemeenten en telt hierdoor mee in de gemeentelijke opwek, die in de het hoofdstuk hierboven is omschreven en gekwantificeerd. Wetterskip Fryslân is als volwaardige partner in het RES-proces wel gecommitteerd aan het behalen van de doelstellingen, waarbij Wetterskip Fryslân wel kan optreden als facilitator.
Voor de toekomst wil Wetterskip Fryslân ook aan de slag met windenergie. Daarvoor is een verkenning gestart met Waterschap Noorderzijlvest (Groningen), aangezien dit binnen het werkgebied van Wetterskip Fryslân momenteel niet haalbaar is. Verder is Wetterskip Fryslân aan het verkennen wat de mogelijkheden zijn voor zonne-energie op dijken en op oppervlaktewater.

Positie van Wetterskip Fryslân

Wetterskip Fryslân is een volwaardige speler op het gebied van de RES. Mogelijke zoekgebieden en opweklocaties kunnen zich bevinden in, op of nabij gebieden die worden beheerd door het waterschap. Wetterskip Fryslân stelt deze assets ter beschikking aan derden. Zo ook de dijken, mits dit voldoet aan de randvoorwaarden die het waterschap daaraan stelt (geen verlies aan functie, te onderhouden), en natuurlijk los van eventuele provinciale beperkingen zoals opgenomen in de "wijziging Verordening Romte, deel zon" (geen zonnepanelen op groene grasdijken).

4. Provincie Fryslân

De provinciale ambitie van de Provincie Fryslân op het gebied van duurzame energie is terug te vinden het bestuursakkoord 2019-2023 en is opgenomen in de provinciale Omgevingsvisie.

In de Omgevingsvisie is het met kracht voortzetten van de energietransitie één van de urgente opgaven. De Provincie Fryslân heeft voor 2030 en 2050 de volgende doelen geformuleerd:

- Fossielvrij in 2050
- 49% CO_2-reductie in 2030
- Voor 2030 wordt 25% energie bespaard ten opzichte van 2010
- Voor 2030 wordt 33% van de Friese energie duurzaam opgewekt

Op hoofdlijnen gaat het hierbij om het vinden van de balans tussen duurzaamheids-doelen en ruimtegebruik. Het behoud van het karakter van het Friese landschap is hierbij van groot belang. Om die reden zijn er in de Verordening Romte regels opgenomen met betrekking tot de plaatsing van windmolens en zonnevelden (Zonneladder).

Bij de uitvoering kiest de provincie voor draagvlak, evenredigheid en doelmatigheid, waarbij de Friese aanpak van onder op centraal staat.

Bijlage 6: Ambitiedocument Friese Energie Alliantie

INLEIDING

De 11 maatschappelijke organisaties die lid zijn van de Friese Energie Alliantie (FEA) hebben gezamenlijk een visie opgesteld op energietransitie in Fryslân. De FEA-leden vertegenwoordigen zeer uiteenlopende maatschappelijke belangen en achterbannen in de Friese samenleving, maar zijn het er desondanks unaniem over eens dat de omslag naar duurzame energie een geweldige kans is voor Fryslân. Dit ambitiedocument gaat in op de vraag wat er nodig is in de Regionale Energie Strategie (RES) Fryslân en de daaraan verbonden uitvoeringsstrategie om die kansen te verzilveren.

Dit ambitiedocument bouwt voort op het visiedocument van de FEA. We vertalen onze visie zoveel mogelijk in concrete voorstellen voor de RES. Daarnaast wordt verder uitgediept welke zaken belangrijk zijn om met elkaar te organiseren in de uitvoeringsstrategie, die weliswaar geen onderdeel uitmaakt van de RES, maar daaraan wel verbonden is.

De FEA is zich ervan bewust dat de RES-afspraken maar een klein onderdeel zijn van de opgave om de afgesproken klimaatdoelen (55% CO_2-reductie in 2030) te halen. Klein maar belangrijk. Een magere invulling van de RES betekent namelijk dat Fryslân op andere terreinen meer zal moeten presteren om tot de vereiste reductie van broeikasgassen te komen. Dan worden extra inspanningen gevraagd op mobiliteit, duurzaam produceren en consumeren, en aanpassing van landgebruik. Tegen die achtergrond moet het ambitiedocument van de FEA gelezen worden; we geven aan wat er in onze ogen nodig is in de RES Fryslân in de wetenschap dat er meer nodig is dan de RES. De FEA hoopt dat we daarmee een basis vinden om met elkaar de schouders onder een bredere uitvoeringsstrategie te zetten, die ziet op het invullen van de klimaatopgave voor Fryslân.

Het anders omgaan met klimaat en grondstoffen inspireert veel inwoners van Fryslân. Er zijn veel initiatieven op het terrein van voedselproductie, gezond leven, besparen op energie en mobiliteit en het organiseren van kringlopen in het gebruik van spullen en grondstoffen. Omdat de energietransitie ook een sociale transitie is en het doel is iedereen in Fryslân erbij te betrekken, is het van belang om na de aanbieding van de RES 1.0, integraal naar alle bijdragen aan het halen van klimaatdoelen te kijken. Zo kun je mensen betrekken vanuit hun eigen bijdrage en mogelijkheden bij het grotere doel. We gaan hier nu niet nader op in, maar dit geeft volgens de FEA wel de juiste voedingsbodem voor de grote transitie die we doormaken.

1. DE AMBITIE VAN DE FEA TEN AANZIEN VAN DE DOELEN IN DE RES 1.0

1.1 DUURZAAM OPGEWEKTE ELEKTRICITEIT

Fryslân is net als andere provincies en RES-regio's gebonden aan het Klimaatakkoord als Nederlandse uitwerking van het Verdrag van Parijs. De afspraak om tot 2030 minimaal 55% minder CO_2 uit te stoten brengt een groot aantal opgaven met zich mee, waaronder de opgave in 2030 om minimaal 35 Terawattuur (TWh) duurzame elektriciteit uit zon en wind op land op te wekken.

De FEA is van mening dat **de ambitie voor Fryslân moet zijn om in 2030 evenveel duurzame elektriciteit op te wekken als er aan elektriciteit wordt gebruikt.** Concreet betekent dit dat de ambitie uit de concept-RES van 2,31 TWh zou moeten worden verhoogd naar tenminste 3,4 TWh. Dat is een goed haalbare ambitie. De 2,31 TWh uit de concept-RES bestaat uit al gerealiseerde en vergunde projecten van de afgelopen 10 jaar. Het is goed mogelijk de komende 10 jaar de extra TWh aan wind- en zonprojecten te realiseren, ook wanneer daarbij de randvoorwaarden van 50% lokaal eigendom en het ontzien van natuur, landschap en landbouwgrond (onder andere door toepassing van de zonnelader) in acht worden genomen. Met een realisatie van 3,4 TWh aan duurzaam opgewekte stroom wordt jaarlijks 1.458.000 ton aan CO_2-emissies vermeden. Dit draagt voor 33% bij aan de reductie van CO_2 in Fryslân en is dus een belangrijke stap in het halen van klimaatdoelen.

Een ambitie van 3,4 TWh duurzaam opgewekte elektriciteit staat gelijk aan het volledig verduurzamen van de Friese elektriciteitsvraag, waarbij we rekening houden met een noodzakelijke energiebesparing van 25%. In de visie van de FEA is het belangrijk dat, zoveel als mogelijk, Friese gemeenschappen en bedrijven eigenaar zijn van hun eigen energievoorziening. En dat, waar dat niet mogelijk is, opwek en gebruik van duurzame energie lokaal en regionaal zoveel mogelijk aan elkaar gekoppeld zijn. Dat zorgt ervoor dat de baten van energietransitie in de regio blijven, dat de *mienskip* zelf aan het roer staat en het draagt bij aan systeemefficiëntie en lagere maatschappelijke kosten. Het volledig verduurzamen van de Friese elektriciteitsvraag in 2030 is daarom een logische en noodzakelijke ambitie.

Daarnaast zijn er belangrijke economische argumenten. Naar verwachting zal de prijs van CO_2-emissierechten de komende jaren fors stijgen. De prognose voor de CO_2-emissieprijs in 2030 is onlangs bijgesteld van € 42,- per ton naar € 125,- per ton. Voor de concurrentiepositie van bedrijven is het dan ook van levensbelang om zo weinig mogelijk uitstootrechten te hoeven inkopen. Dat kan mogelijk gemaakt worden als ondernemingen de beschikking hebben over eigen duurzame energiebronnen in de nabijheid van het bedrijf. Daar komt nog bij dat de netbeheerders investeren in uitbreiding en verzwaring van het elektriciteitsnet op basis van de ambities voor duurzame elektriciteit, die in de RES worden vastgesteld. Een ambitie die lager is dan het eigen elektriciteitsgebruik gaat om die redenen rechtstreeks ten koste van de concurrentiepositie van bedrijven, het Friese vestigingsklimaat en de daarvoor noodzakelijke uitbouw van de elektrische infrastructuur.

1.2 WARMTETRANSITIE IN DE GEBOUWDE OMGEVING

Hoewel de RES 1.0 zich in eerste instantie niet op de warmtetransitie richt, moet er in de RES 1.0 al wel worden nagedacht over prioritering, kennisuitwisseling en regionale afstemming. Daarin moeten de Regionale Structuur Warmte (RSW) en de gemeentelijke Transitievisies Warmte (TVW) voorzien. In de RES 2.0, op te stellen in 2023, moeten deze plannen dan leiden tot kwantitatieve doelen. Vanwege de grootte en de complexiteit van de warmtetransitie-opgave vindt de FEA het belangrijk dat al in de RES 1.0 stappen worden gezet die wat verder gaan dan de zuiver procedurele verplichtingen uit het Nationaal Programma RES. Het gaat dan om afspraken over kennisdeling, prioritering en het vormgeven van een integrale visie op het energiesysteem, waarin zowel warmte als elektriciteit zijn meegenomen. Dit levert de randvoorwaarden op, waarmee kan worden versneld en waarmee al bestaande initiatieven kunnen worden uitgevoerd. De FEA ziet dat een provinciale of regionale aanpak daarbij duidelijk van meerwaarde kan zijn.

De FEA wil met het oog daarop de volgende concrete elementen graag geborgd zien in de RES 1.0:

- Het opzetten van een **warmtetransitiecentrum** dat zich bezig houdt met het bundelen van expertise, de benodigde personele capaciteit organiseert en waakt over de planvorming.
- Een kritische succesfactor voor de warmtetransitie is het kunnen voeren van regie. Alleen dan is een integrale aanpak mogelijk, waarbij verschillende gebiedsontwikkelingen aan elkaar kunnen worden verbonden. Een **warmtetransitiecentrum** kan hieraan bijdragen door overzicht te houden op de verschillende Transitievisies Warmte (TVW) en mogelijk ook de Wijkuitvoeringsplannen (WUP).
- Juist in Fryslân bestaan goede kansen om voor de warmtetransitie gebruik te maken van geothermie en aquathermie en om op dat terrein een koploperspositie in te nemen. Om die kansen te verzilveren is het nodig expertise op te bouwen én vast te houden. Een **warmtetransitiecentrum** kan daar een belangrijke bijdrage aan leveren.
- De FEA wil ook nadrukkelijk dat bewoners van begin af aan worden betrokken bij de planvorming rondom de warmtetransitie. Er moet een mogelijkheid zijn om los van de gemeentelijke Transitievisies Warmte, als dorp of wijk een eigen wijkuitvoeringsplan op te stellen. De **spelregels en faciliteiten** daarvoor moeten al met de RES 1.0 worden georganiseerd om eigen initiatief van wijken en dorpen te bevorderen.
- Afspraken over het vormgeven van **energiewerkplaatsen rondom een aantal lopende pilots** om ervaring en kennis uit de praktijk op te doen en te delen. Kansrijke pilots zijn in onze optiek Wijnjewoude (gem. Opsterland), Oranjewijk (gem. Leeuwarden), Heeg en het aquathermieproject ‘t Eiland in Sneek (gem. Súdwest-Fryslân).
- Ook zal het besparen van energie in de gebouwde omgeving tot een concreet actieplan moeten worden gemaakt. Nu wordt de 25% te realiseren energiebesparing overal ‘ingeboekt’, maar ontbreekt het aan een doelgerichte aanpak om dit ook te monitoren en te realiseren.

1.3 LOKAAL EIGENDOM (PROJECTPARTICIPATIE)

In het Klimaatakkoord is een streven afgesproken naar (minimaal) 50% lokaal eigendom in duurzame energieprojecten. In haar visiedocument heeft de FEA het belang van het streven naar lokaal eigendom benadrukt en aangegeven waarom lokaal eigendom van groot belang is voor het energietransitieproces in Fryslân. De FEA vindt dat dit streven ook handen en voeten moet krijgen in de RES Fryslân. Daarbij moet worden gelet op de volgende zaken:

- Een duidelijke **definitie van lokaal eigendom** is essentieel om interpretatieverschillen tussen bewoners, ontwikkelaars en overheden te voorkomen. In die definitie van lokaal eigendom moeten **zeggenschap** van de omgeving in de ontwikkeling én exploitatie van een duurzaam energieproject centraal staan.
- Omdat lokaal eigendom juridisch niet afdwingbaar lijkt te zijn voor afzonderlijke gemeenten, is het belangrijk in de RES een aantal **procesmatige verplichtingen** op de nemen, die per saldo het resultaat hebben dat lokaal eigendom wordt gerealiseerd. Het gaat er daarbij om dat beleid wordt afgesproken waarbij ontwikkelaars van duurzame energieprojecten, voorafgaand aan vergunningverlening, tot overeenstemming komen met de omgeving over de vorm en omvang van lokaal eigendom. Als dat als beleidsregel is vastgesteld, kan een overeenkomst met de omgeving een voorwaarde zijn voor vergunningverlening door het bevoegd gezag.
- Daarnaast is het belangrijk dat in de RES afspraken worden gemaakt om een **gelijk speelveld** te creëren tussen professionele projectontwikkelaars en lokale initiatieven. Daarvoor zijn de volgende afspraken in de RES van belang:
  - Toegang tot grondposities of projectruimte: dat kan met de hiervoor genoemde procesmatige verplichtingen gestalte krijgen.
  - Toegang tot expertise en ontwikkelervaring: het gaat er om een professionele en effectieve ondersteuningsstructuur voor lokale initiatieven op te zetten en te financieren. In de optiek van de FEA zouden daarover in de RES afspraken moeten worden gemaakt en kan die ondersteuningsstructuur in de uitvoeringsstrategie verder worden uitgewerkt.
  - Financiering van ontwikkelkosten: deelname van Fryslân aan het ontwikkelfonds voor lokale initiatieven of afspraken in de RES over vorming van een eigen fonds voor het financieren van upfront projectontwikkelkosten.
  - Toegang tot financiering: afspraken over de vormgeving van een revolverend fonds voor het financieren van lokale energieprojecten.

1.4 ENERGIE INFRASTRUCTUUR

Het behalen van de RES-doelstellingen - en breder de klimaatdoelen - kan alleen slagen wanneer het energiesysteem daarvoor geschikt is. Met name de verduurzaming van de elektriciteitsvoorziening brengt op dit vlak grote uitdagingen met zich mee. De productie van elektriciteit gaat namelijk van een centraal, hiërarchisch georganiseerd systeem naar een veel decentraler systeem, dat bovendien in sterke mate afhankelijk is van weersinvloeden.
De netbeheerders, die verantwoordelijk zijn voor voldoende capaciteit van het elektriciteitsnet, kunnen alleen investeren in uitbreiding en verzwaring van het net op basis van concrete energieplannen van overheden en marktpartijen. De RES geeft een concreet toekomstbeeld voor het volume duurzaam opgewekte elektriciteit in 2030, maar er blijven ook dan nog veel onzekere factoren over. Hoe ontwikkelt bijvoorbeeld elektrificatie van mobiliteit, bedrijfsprocessen en de warmtevoorziening zich tot 2030? Wat is de prognose voor moeilijk stuurbare zonne-energie op daken? Het is en blijft nodig de planvorming van gemeenten, provincie en Wetterskip Fryslân continu af te stemmen met de netbeheerders en vertegenwoordigers van maatschappelijke sectoren. Dat kan in de vorm van een **taskforce of Energieraad**, waarbij het vooral belangrijk is dat in de RES daarover afspraken worden gemaakt, zodat de afstemming minder ad hoc en vrijblijvend vorm krijgt.

Bij knelpunten in netcapaciteit kan daarnaast in veel gevallen het lokaal op elkaar afstemmen van vraag en aanbod van duurzame elektriciteit een oplossing bieden. Als de opgewekte stroom immers gelijk wordt gebruikt, wordt geen beroep gedaan op (extra) netcapaciteit.
Ook Netbeheer Nederland stelt in haar factsheet systeemefficiëntie dat decentrale energiesystemen, waar de opwek en het gebruik van duurzame elektriciteit lokaal zoveel mogelijk op elkaar zijn afgestemd, een belangrijke bijdrage leveren aan systeemefficiëntie. Netbeheer Nederland plaats dit in de categorie maatregelen waarover in de Regionale Energie Strategieën afspraken moeten worden gemaakt. Ook de FEA is van mening dat in de RES Fryslân (en de daaraan verbonden uitvoeringsstrategie) afspraken moeten worden gemaakt over het stimuleren van decentrale energiesystemen. In die afspraken staan de volgende aandachtspunten centraal:

- Er zijn goede kansen om lokaal vraag en aanbod van duurzame elektriciteit op elkaar af te stemmen op bedrijventerreinen, bij clusters van boerenbedrijven en tussen leden van lokale energiecoöperaties. Het opbouwen van een business case, het organiseren van samenhang tussen opwekkers en gebruikers, het uitwerken van juridische aspecten en het invoegen van innovatieve technieken, levert echter zoveel complexiteit op dat het voor initiatiefnemers moeilijk is projecten ook daadwerkelijk van de grond te tillen. De FEA is van mening dat in de RES enkele concrete **pilots** moeten worden benoemd waar overheden, netbeheerders, gebruikers en opwekkers samenwerken aan het lokaal afstemmen van vraag en aanbod. Zo kan kennis worden opgebouwd, waarmee in andere gebieden knelpunten in netcapaciteit gemakkelijker, sneller en goedkoper kunnen worden opgelost.
- Er zijn veel kansen voor het lokaal afstemmen van vraag en aanbod van duurzame elektriciteit, maar tegelijkertijd komen er maar weinig projecten van de grond. Dit komt hoofdzakelijk omdat opwekkers van duurzame elektriciteit en gebruikers niet van elkaars situatie op de hoogte zijn en elkaar dus niet gemakkelijk vinden om vraag en aanbod op elkaar af te stemmen. De FEA pleit ervoor om in de RES als maatregel op te nemen dat een **coördinatiepunt decentrale energiesystemen** wordt gevormd. In gebieden waar knelpunten zijn in netcapaciteit kunnen opwekkers en gebruikers die met de gevolgen daarvan worden geconfronteerd zich melden, zodat gezamenlijk met netbeheerders, overheden en overige belanghebbenden gezocht kan worden naar mogelijkheden om vraag en aanbod van duurzame elektriciteit op elkaar af te stemmen.
- Omdat opwek uit duurzame bronnen en gebruik niet altijd gelijktijdig plaatsvinden, zijn in decentrale energiesystemen vaak voorzieningen nodig om elektriciteit op te slaan of de elektriciteitsvraag te sturen. Deze voorzieningen moeten worden betaald door de initiatiefnemers, terwijl de opbrengsten van die investeringen niet terugvloeien naar de investeerders. De opbrengsten vertalen zich in lagere kosten voor netbeheer, waar de consumenten in een groot verzorgingsgebied van profiteren, maar niet de initiatiefnemers. De FEA vindt daarom dat in de RES een **oproep** moet worden opgenomen, om voorzieningen voor het lokaal afstemmen van vraag en aanbod van duurzame elektriciteit, mee te financieren in de SDE++ subsidie, specifiek voor gebieden waar de netbeheerder geen transportindicatie kan afgeven.

1.5 RUIMTELIJKE INPASSING

Voor een succesvolle energietransitie, met draagvlak, is het behoud van het karakteristieke Friese landschap en haar natuurwaarden, van een mooie en prettige leefomgeving en duurzame mogelijkheden voor de landbouwsector, zeer belangrijk. Het gaat er om goede ruimtelijke inpassing van wind- en zonprojecten mogelijk te maken op basis van een gezamenlijk bepaalde balans tussen het belang van energie, natuur, landschap, landbouw en leefomgeving. Daarvoor is van belang dat niet iedere overheid -gemeenten, Wetterskip Fryslân en de provincie - in Fryslân eigenstandige keuzes maakt over die balans. De RES is het instrument waarin alle overheden in Fryslân tot een gezamenlijk ruimtelijk afwegingskader moeten komen over de vraag waar in de toekomst wind- en zonprojecten worden toegestaan en waar niet.

Ruimte is schaars en natuur en landschap staan onder toenemende druk. Energiebesparing staat daarom op de eerste plaats. Daarnaast is het zaak om daken en andere bebouwde oppervlakken (parkeerterreinen, braakliggende bedrijfslocaties, etc.) optimaal te gebruiken voor energieopwekking. Extra stimulering, in de vorm van financiële prikkels en ontzorging, is hard nodig. Zo kunnen we onnodige belasting van ruimte voorkomen. Om te bepalen waar en hoe we met oog voor natuur en landschap energieprojecten in de regio kunnen realiseren om te komen tot een verantwoorde en volledige RES 1.0, vindt de FEA de volgende inhoudelijke aspecten van belang:

- **Regionale toekomstvisie en koppeling verschillende gebiedsopgaven**
  Een goede RES begint bij een grondige verkenning. Welke ruimtevragers zijn er en welke transitieopgaven en ontwikkelingen worden voorzien? Welke toekomstvisie hebben we voor 2030 en 2050? Door hierbij ook buiten het domein van de energietransitie te kijken, wordt een integrale benadering mogelijk en komen regionale koppelkansen in beeld. Vanuit een gebiedsvisie kan zo een integraal ontwikkelplan ontstaan. Uitdagingen die mogelijk tegelijk kunnen worden aangepakt zijn onder meer: transitie naar kringlooplandbouw, klimaatadaptatie, recreatieve netwerken, versterking van groenstructuren, bestrijding van veenoxidatie, vernatting en habitatverbetering voor doelsoorten.

- **Regionale strategie voor omgang met natuur en landschap**
  Onze regio bevat verschillende landschapstypes en natuurwaarden en vormt zo zijn eigen identiteit. Elk landschapstype vraagt om een eigen specifieke benadering. Bovendien houdt de natuur zich doorgaans niet aan gemeentegrenzen en stopt de beleving van het landschap daar niet ineens. Het schaalniveau van de RES is daarom beter geschikt om de bestaande kenmerken en kwaliteiten van natuur en landschap te onderzoeken. Er zijn verschillende deelgebieden te onderscheiden: gebieden die een ruimtelijke samenhang vertonen en/of gemeenschappelijke kenmerken, kwaliteiten of knelpunten bezitten. Door een volledige en transparante analyse kan bepaald worden wat een acceptabele impact in een deelgebied is en welke plaatsingsstrategie daarbij het beste past. Per deelgebied volgen dan eigen randvoorwaarden voor projecten. In sommige deelgebieden zal verantwoorde ontwikkeling niet of nauwelijks mogelijk blijken, zoals in het Waddengebied, het Natuur Netwerk Nederland (NNN) en het IJsselmeer. In andere gebieden kunnen hoge ecologische of landschappelijke waarde worden gerespecteerd door passende voorwaarden te verbinden aan energieprojecten.

- **Stimuleer meervoudig ruimtegebruik en creëer meerwaarde voor natuur en landschap**
  Projectlocaties voor energieopwekking kunnen op andere manieren van waarde zijn voor mens en natuur. Dat geldt voor windparken en voor zonnevelden. Door slim te ontwerpen, zijn er diverse combinaties denkbaar met recreatie, sport, educatie, voedselproductie, klimaatadaptatie, cultuurhistorie en biodiversiteit. Hiermee kan de maatschappelijke meerwaarde van projecten worden vergroot en de druk op het landschap worden verlicht. De natuurwaarden kunnen versterkt worden door op de projectlocaties passende inrichtingsmaatregelen te treffen: aanleg van bosschages of natuurvriendelijke waterpartijen, inzaaien van kruidenrijk gras of een extensief beheer waardoor de bodem kan herstellen. Ook zijn vernieuwende ontwerpen mogelijk waarbij zonne-energie en landbouw worden gecombineerd, waarbij bijvoorbeeld gedacht kan worden aan overkapping boven fruit, verrijdbare zonnepanelen boven vollegrondgroente, of inpassing van zonnepanelen bij uitloopkippen. De compensatie kan ook buiten het plangebied plaatsvinden, door (een deel van) de opbrengsten van het energieproject daarvoor in te zetten. De landschapswaarden kunnen versterkt worden door delen van het landschap (weer) toegankelijk en/of recreatief aantrekkelijk te maken, bestaande elementen te behouden en te integreren in het ontwerp en door structuren en landschapselementen te herstellen.

1.6 COMMUNICATIE EN PARTICIPATIE

Uiteindelijk is de *mienskip* als geheel de eigenaar van de energietransitie in Fryslân. Om deze goed te betrekken, zijn een goede communicatie- en participatiestrategie essentieel in de ogen van de FEA.

1.6.1 COMMUNICATIE

De energietransitie is uiteindelijk een maatschappelijke, sociale transitie. Om deze transitie goed te laten verlopen is een doordachte en gezamenlijke communicatiestrategie van groot belang. De FEA is van mening dat over zo'n gezamenlijke communicatiestrategie in de RES 1.0 afspraken moeten worden gemaakt. Het is namelijk belangrijk dat de inwoners van Fryslân niet vanuit verschillende hoeken, partijen en overheden met verschillende boodschappen worden geconfronteerd. Een regionale aanpak met gezamenlijke uitgangspunten heeft dan duidelijk meerwaarde.

Voor wat betreft die communicatiestrategie hecht de FEA aan de volgende uitgangspunten:

- Het werken met een **doelgroepenbenadering**, waarbij iedere relevante doelgroep op de manier wordt betrokken die het beste bij deze doelgroep past. Deze doelgroepenbenadering werkt ook door in de communicatiestrategie die gehanteerd wordt.
- Campagnes gericht op **bewustwording** van nut en noodzaak van de energietransitie en de RES.
- Informatie verstrekken over het **handelingsperspectief** van inwoners, bijvoorbeeld over laagdrempelige manieren om energie te besparen, passend bij ieders budget. Met name de **betaalbaarheid** van maatregelen voor warmtetransitie in de gebouwde omgeving hoort een prominente plaats te krijgen in de communicatie. We verwachten dat de RES een bijdrage levert aan transparante en objectieve informatie over kosten en opbrengsten, zowel voor huurders als particuliere woningeigenaren.
- En zoals geformuleerd aan het begin: neem alle bijdragen die inwoners kunnen leveren aan een duurzame wereld hierbij mee. Voedsel, gezondheid, landbouw, mobiliteit en biodiversiteit, zodat inwoners hun bijdragen op verschillende onderwerpen vanuit hun eigen betrokkenheid kunnen vergroten.

1.6.2 BELEIDS-, PROCES- EN PROJECTPARTICIPATIE

Participatie en zeggenschap zijn volgens de FEA essentieel voor het slagen van de energietransitie in Fryslân. De FEA is van mening dat heldere afspraken over zowel beleidsparticipatie, als procesparticipatie, als projectparticipatie de kern van de RES Fryslân zouden moeten zijn. De FEA stelt voor daarbij de volgende acties op te nemen:

- Het opzetten van een periodiek terugkerende **burgertop**, waarin een willekeurig samengestelde groep Friese burgers de mogelijkheid krijgt mee te denken over energiebeleid in Fryslân. Hierbij moet wel helder worden gemaakt welke plek de burgertop heeft in de besluitvorming. De FEA vindt het wenselijk dat een burgertop wordt georganiseerd rondom het vaststellen van de RES 2.0 en 3.0 en daarover ook meebeslist.
- Het opzetten van een **Energieraad** waarin relevante doelgroepen de mogelijkheid krijgen mee te beslissen over uitvoering van energiebeleid en -programma's in de RES regio Fryslân. De Energieraad zou een centrale rol kunnen spelen in regie op de uitvoering van energiebeleid (zie hoofdstuk 2).
- Het borgen van afdoende zeggenschap van de gemeenschap in procedures die leiden tot een duurzaam energieproject (procesparticipatie). Dit door het opnemen van een aantal **vereisten voor vergunningverlening** in de RES. Zo zou bijvoorbeeld het label 'Mienskips-energie' gepositioneerd kunnen worden als voorwaarde voor vergunningverlening, of een overeenkomst tussen de ontwikkelaar en de omgeving als voorwaarde voor het kunnen doen van een vergunningsaanvraag.
- Het borgen van projectparticipatie (lokaal eigendom) door het opnemen van een **regionaal beleidskader** hiervoor in de RES Fryslân (zie 1.3). In de kern gaat het erom dat er beleidsregels worden opgenomen, die ertoe leiden dat ontwikkelaars van een duurzaam energieproject voorafgaand aan vergunningverlening tot houdbare afspraken komen met de mienskip.

1.6.3 PARTICIPATIE VAN JONGEREN EN HET ONDERWIJS

Voor een toekomstbestendig Fryslân is het belangrijk om jongeren een stevige stem te geven in afspraken over energietransitie en het onderwijs hierbij te betrekken. In de eerste plaats omdat de bestuurders van nu afspraken maken over 2030 en 2050 en daarmee de leefwereld en het arbeidsmarktperspectief bepalen van de jongeren van nu. In de tweede plaats omdat jongeren in het onderwijs worden klaargestoomd voor de arbeidsmarkt, die door de energietransitie op een aantal aspecten zal veranderen. Dat vraagt om nieuwe vaardigheden en kennis. Door jongeren tijdens hun stages, schoolopdrachten of bijbaan mee te nemen in het Friese bedrijfsleven en in de nieuwe ontwikkelingen, krijgen ze direct mee wat er gebeurt en groeit de verbinding met lokale uitdagingen. Jongeren en het onderwijs moeten in de besluitvorming en uitvoering dus goed worden aangehaakt.

De FEA heeft daarom de volgende ambities geformuleerd op dit vlak:

- Er is een **stagebank** opgericht (zwermn.nl) om de banden tussen onderwijs, wetenschap, het bedrijfsleven en de overheid optimaal vorm te geven. Hierbij ligt de focus op het bieden van impactvolle en uitdagende stages en schoolopdrachten waardoor jongeren affiniteit krijgen met het thema en de regio. De ambitie van alle bij de RES Fryslân betrokken partijen zou moeten zijn om stagiairs via deze stagebank in te zetten bij alle beleidstrajecten, programma's en projecten op het terrein van energietransitie. De FEA vindt dat hierover in de RES een afspraak moet worden gemaakt om het inzetten van stagiairs minder vrijblijvend te maken.
- Op de arbeidsmarkt en in aanbestedingen moet **proactief** worden ingezet om talent lokaal te benutten, bijvoorbeeld door het betrekken van young professionals op te nemen als gunningscriterium bij aanbestedingen.
- Om jong talent in de regio te behouden, moet er naast stages, schoolopdrachten en bijbanen meer gefocust worden op **traineeships** binnen de energietransitie. Hiermee worden deze jonge talenten opgeleid tot volwaardige professionals, die we nodig hebben om de Friese energietransitie te laten slagen.
- **Jongeren** krijgen een stevige stem in de besluitvormingsprocessen rondom duurzame energie. Op zowel beleidsniveau als uitvoerend niveau worden jongeren actief betrokken in het besluitvormingsproces, bijvoorbeeld via de eerder genoemde burgertop en Energieraad. Daarnaast zouden jongeren een structurele rol moeten krijgen in een uitvoeringsstrategie.

2. EEN GEZAMENLIJKE AANPAK EN REGIE

De organisaties die lid zijn van de FEA willen gezamenlijk met overheden, instellingen en bedrijven aan de slag met de uitvoering van de energietransitie in Fryslân. De FEA staat daarbij een programmatische aanpak voor, zodat er een langjarige samenwerking op basis van gedeelde inhoudelijke uitgangspunten kan ontstaan. Wij stellen ons daarbij voor dat die programmatische aanpak wordt gecoördineerd door een uitvoeringsgerichte Energieraad. Deze Energieraad kan regie en samenhang vormgeven bij het opstellen van programma's, maar ook bij het vormgeven van uitvoeringsprojecten en bij het monitoren van de doelstellingen. Dit geldt zowel voor warmtetransitie, als voor projecten voor opwek van duurzame elektriciteit, als voor netcapaciteit, als voor participatie en communicatie, die als samenwerkingsthema's zijn benoemd.
Een dergelijke Energieraad als coördinatie-instrument voor energietransitie in Fryslân, geeft bovendien mogelijkheden om burgers (via een burgertop) en specifieke doelgroepen (zoals jongeren, het bedrijfsleven, agrariërs) afdoende invloed te geven op de besluitvorming.

Het samenwerkingsmodel tussen overheden en de FEA wordt op dit moment vormgegeven in een uitvoeringsstrategie, die met de RES samenhangt, maar er geen onderdeel van is. Het lijkt ons waardevol om de visie van de FEA op de belangrijkste uitgangspunten van dat samenwerkingsmodel mee te nemen in die strategie en de aanpak.

2.1 SAMENWERKINGS- EN ORGANISATIEMODEL

De Friese Energie Alliantie ziet zichzelf het liefst de komende periode omvormen tot een alliantie waarin overheden, maatschappelijke organisaties, bedrijven en instellingen samenwerken aan de uitvoering van energiebeleid. Het is daarvoor nodig dat wordt samengewerkt op basis van gezamenlijke doelen en uitgangspunten, zodat deelnemers zich, door aan te sluiten bij de alliantie, kunnen verbinden aan die gezamenlijke doelen en uitgangspunten.

In de optiek van de FEA zouden die gezamenlijke doelen en uitgangspunten in eerste instantie moeten worden opgesteld door de leden van de FEA en de bij de RES betrokken overheden gezamenlijk. Dit kan bijvoorbeeld in de vorm van een programma dat naast de RES staat (en dus ook niet dezelfde scope en ambitie als de RES hoeft te hebben). Het heeft de voorkeur van de FEA dat de inwoners van Fryslân via een burgertop (zie 1.6.2) de bevoegdheid krijgen dit programma mede vast te stellen of te wijzigen.

Verder ziet de FEA een programmatische aanpak voor zich in de uitvoering van energiebeleid. Vanuit een programma waarbij de partners regie houden op de uitvoering. Dat kan in de optiek van de FEA het beste worden vormgegeven door een Energieraad (zie 1,6.1) op te richten, waarbij deelnemende overheden, maatschappelijke organisaties, bedrijven en instellingen gezamenlijk bestuurlijk verantwoordelijk zijn voor de uitvoering van een energieprogramma dat zich richt op 2030.

De deelnemende partners leveren daarbij naar vermogen financiële middelen, personele capaciteit en expertisenetwerk aan de samenwerkingsorganisatie.

2.1.1 BETREKKEN VAN FRIESE BEDRIJVEN

De FEA vindt het belangrijk om Friese bedrijven te betrekken bij een uitvoeringsprogramma of uitvoeringsstrategie. Vele Friese bedrijven behoren tot de koplopers in duurzame ontwikkeling en geven innovaties in het energiesysteem vorm. Er is veel dynamiek en kennis die niet goed tot uitdrukking komt aan bestuurstafels, maar wel bij de uitvoering van pilots en koploperprojecten. Het is belangrijk dat deze bedrijven een podium krijgen en het is bovendien waardevol de kennis en ervaring van deze bedrijven op een goede manier te benutten in een samenwerkingsorganisatie voor uitvoering van energiebeleid.

Daar komt bij dat er flinke verduurzamingsstappen mogelijk zijn op bedrijventerreinen. Door beter gebruik te maken van de mogelijkheden op bedrijventerreinen, snijdt het mes aan meerdere kanten: er kunnen collectieven worden gevormd met voldoende slagkracht om grootschalige oplossingen te realiseren. Die kunnen als ‘springplank’ fungeren om die oplossingen ook beschikbaar te maken voor particuliere woningbezitters of woningcorporaties. Kennis en financiële middelen blijven beschikbaar in de Friese samenleving en kunnen bijdragen aan volgende verduurzamingsslagen.

Bijlage 7: Netimpact-analyse Liander

Inhoudsopgave

- H1: Netimpactrapportage: conclusies en aanbevelingen 2-12
- H2: Het huidige net in beeld 13–19
- H3: Integraal kijken naar de RES 20-30
- H4: Gegevens en impact van de RES 1.0 30-35
- H5: Uitgebreide aanbevelingen 36-41
- H6: Achtergrond 42-49
- H7: Bronnen en verwijzingen 50-53

H 1: Introductie

Het Nederlandse energienet verbindt, letterlijk, de ambities en plannen in de 30 RES regio's: het is de verbindende factor tussen opwek en gebruik van energie. Het energienet zal flink veranderen de komende tijd. Het werd aangelegd om te voorzien in de vraag naar energie. In de energietransitie verandert het in een multifunctionele verbinder van vraag, aanbod en opslag van elektriciteit, duurzame warmte en groene alternatieven voor aardgas. De RES is de basis voor een langjarige en planmatige aanpak in de regio.

Elke regio maakt in de RES afwegingen tussen verschillende belangen. Energie-systeemefficiëntie is één van de vier belangen in het afwegingskader RES. Om de RES-regio Fryslân te helpen met die systeemefficiëntie, werken we als netbeheerder de netimpact van de RES Fryslân uit. Naast een analyse van de netimpact van de regionale plannen, geven de netbeheerders ook adviezen over het verbeteren van de systeemefficiëntie. Hiermee kan een RES-regio sturen op **tijdige realisatie van ambities, efficiënt ruimtegebruik en de laagste maatschappelijke kosten.**

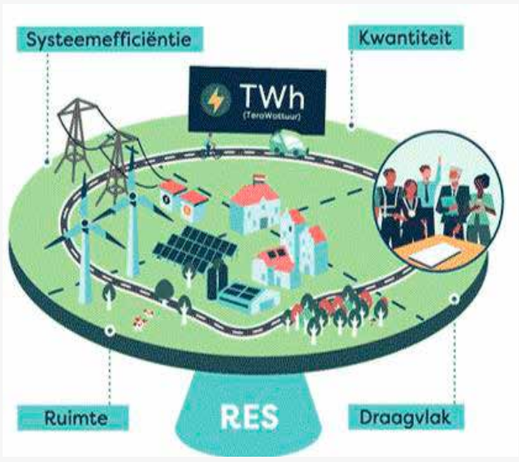
Van concept RES naar RES 1.0

In het voorjaar van 2020 is de netimpact van de concept-RES doorberekend door Liander. Hiermee werd de impact van de regionale plannen op het energienet inzichtelijk gemaakt. Ook kreeg de RES-regio adviezen om de systeemefficiëntie te verbeteren. Met deze inzichten en adviezen is de concept-RES verder uitgewerkt naar een RES 1.0. Liander heeft de RES 1.0 bestudeerd en ziet een aantal verschillen en overeenkomsten met de concept-RES vanuit het perspectief van systeemefficiëntie:

- De totale ambitie is gewijzigd: van 2,3 TWh van de concept RES naar 3,0 TWh als officieel bod RES 1.0. regio Friesland
- De regio heeft de keuze gemaakt een kwantitatief bod te doen, zonder zoekgebieden.

Deze Netimpact Rapportage is het beeld van Liander. Hierna vindt u onze conclusies en aanbevelingen van de RES 1.0 en geven wij hier context bij. Dit document is tot stand gekomen met input vanuit verschillende expertises: strategische data-analyse, netarchitectuur, stakeholdermanagement. Wij hopen dat u met dit document een goed beeld krijgt van de Friese netinfrastructuur in de toekomst om daarmee gefundeerde vervolgstappen te kunnen maken.

Liander, Team Fryslân, april 2021

Samenvattende conclusies

Prognose Liander en RES bod ongelijk
Opvallend in deze Netimpact Rapportage is het substantiële verschil tussen de projecten zoals deze bij Liander bekend zijn en in de regio naar voren komen. Om proactief te kunnen investeren, wil Liander met de RES-partijen komen tot een gedeeld beeld van regionale ontwikkelingen. Een beeld dat zo volledig, concreet en zeker mogelijk is. Ten opzichte van de RES 1.0 voorziet Liander een veel grotere toename in duurzame opwek, voor zowel zon op dak (grootschalig én kleinschalig) en zon op land. Verdere uitwerking treft u aan op slide 7.

Verder merken we op dat ook in het ambitiedocument waarin de ambities van de Friese overheden zijn verzameld het bod van de RES 1.0 overstijgt. In aanloop naar RES 2.0 willen we samen met de regio tot een kloppend en gedeeld beeld komen en de verschillende ambities concretiseren. Pas dan is het echt mogelijk aan te geven wat de impact van alle initiatieven zijn. Nu zien al wel met het huidige bod een overbelasting van het Friese energiesysteem. **De doorrekening laat zien dat de huidige invulling van het RES1.0-bod ertoe leidt dat veel stations vóór 2030 hun maximale capaciteit overschrijden.**

Hoge maatschappelijke kosten door beleidskeuzes
De provincie heeft in haar verordening 'Romte' opgenomen geen ruimte te geven aan grootschalige vormen van windenergie. In het ontwerp van de Zonneladder staat grootschalig zon op land onderaan. Daarmee blijft in feite alleen het inzetten op kleinschalige zonprojecten over (tot 2 MVA) waarbij uitzonderingen worden gemaakt voor zonprojecten tot 20/25 MVA. De komende jaren wordt al ruim geïnvesteerd in het middenspanningsnet(op wijkniveau) om de verwachte groei in met name kleinschalig zon te faciliteren. We wijzen erop dat deze route gevolgen heeft voor de **betaalbaarheid en de doorlooptijd** van de benodigde investeringen en de **realiseerbaarheid** van de ambities. We bevelen de regio aan om ook grootschalige projecten mogelijk te maken, waarbij het toevoegen van windenergie in de mix de kosten nog verder kan laten dalen. Tevens is het ruimtebeslag dan kleiner, de maatschappelijke overlast minder en worden de doorlooptijden aanmerkelijk korter.

Op de volgende pagina's volgt de verdere onderbouwing van bovenstaande conclusies.

Ambitie van de regio

Scenario A: 2,67 TWh

Dit scenario bestaat uit een bod met alle bestaande duurzame opwek en vergunde grootschalige zon- en windprojecten(waarvan wordt uitgegaan dat deze 100 % doorgang) vinden.

Opwek zon op land	0,349 TWh
Opwek zon op dak	0,423 TWh
Opwek wind	1,907 TWh
Totaal bod RES 1.0	2, 67 TWh
Extra bod (0,37 TWh extra t.o.v. concept-RES)	

Scenario B: 3,0 TWh (Ambitie bod van de regio)

Dit scenario bestaat uit het bod dat de RES Fryslân in de RES 1.0 heeft opgenomen. Dit bestaat uit duurzame opwek en vergunde grootschalige zon- en windprojecten waarvan wordt uitgegaan dat deze 100 % doorgaan plus 0,3 TWh ambitie die niet gekwalificeerd is op locatie.

Opwek zon op land	0,670 TWh
Opwek zon op dak	0,423 TWh
Opwek wind	1,907 TWh
Totaal bod RES 1.0	3,0 TWh
Extra ambitie regio	0,33 TWh

Liander rekent in deze Netimpact rapportage **scenario A** door, dit scenario gaat uit van concrete projecten met bekende locaties. Door deze concreetheid is het mogelijk deze doorrekening te maken.

Impact op het elektriciteitsnet – volgens RES scenario A

Spannings-niveau	Aantal nieuw te bouwen stations	Kosten (in mln €),	Benodigde ruimte voor infra (in m²)	Inschatting haalbaarheid voor 2030
HS(OS)	1/2	5,7 – 11,3	15.000 – 40.000	RES 2.0?
MS	10	19,1 – 38,2	13.200 – 16.400	RES 2.0?
TOTAAL	11	24,8 – 49,5	28.200 – 56.400	RES 2.0?

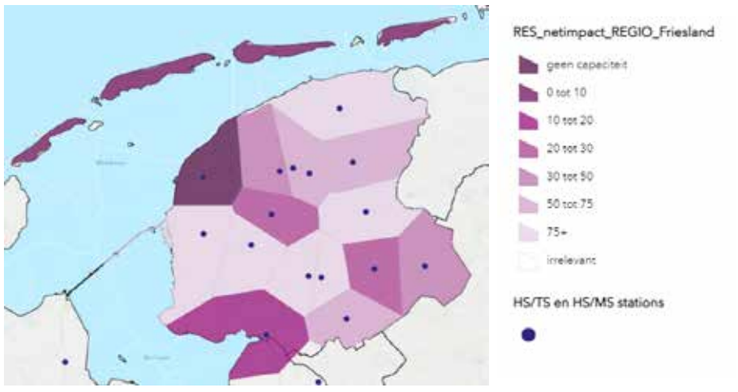
Netaanpassingen, kosten en ruimte
De kaart laat zien dat de huidige invulling van het RES1.0-bod ertoe leidt dat veel stations vóór 2030 hun maximale capaciteit overschrijden. Overigens is het ook zo dat een aantal ervan naar verwachting al in 2025 hun maximale capaciteit kunnen bereiken.

De totale kosten voor uitbreiding of nieuwbouw van alle stations wordt geschat op 24,8 en 49,5 mio. Voor het aanpassen van het reguliere middenspanningsnet (MS-net, op wijkniveau) en het laagspanningsnet (LS-net; 'het net in de straat') worden de kosten geschat op € 25 mio en € 50 mio.

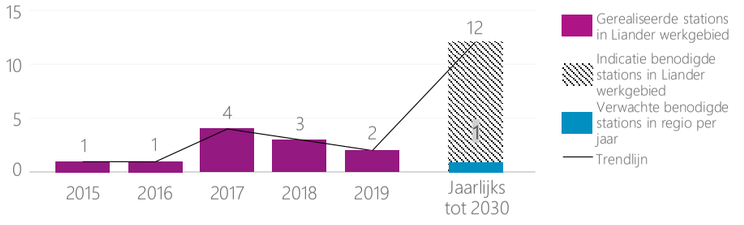
De kosten van het programma NULelie worden geschat op 165 Mio tot aan 2024. In dit programma wordt het Friese net geherstructureerd.

Verdere uitwerking van deze slide is te vinden H4 en H5

Capaciteit voor opwek tot 2030

Opgave Liander tot 2030: (landelijk)

Liander voorziet een grotere toename in duurzame opwek

De RES 1.0 van Fryslân is gebaseerd op bestaande duurzame opwek en vergunde grootschalige zon- en windprojecten. Liander prognosticeert ten opzichte van het RES 1.0 bod aanzienlijk meer duurzame opwek. Daarmee wijkt het beeld van Liander fors af in van de regio.

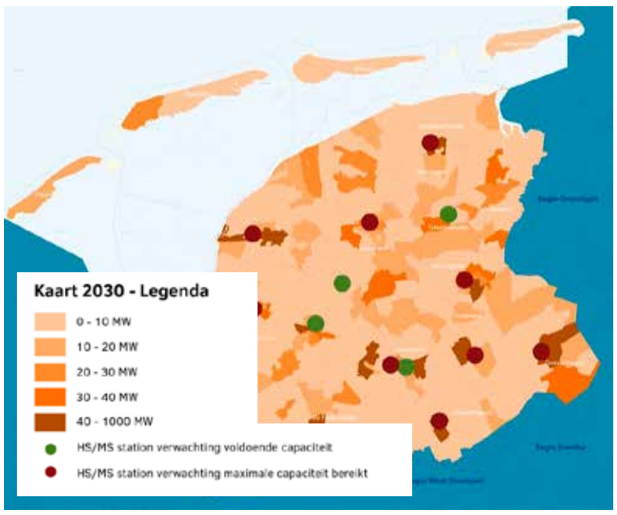
- Waar de **RES ambitie 3,0 TWh is,** voorziet **Liander** een veel grotere **groei.** Marktpartijen zien in Friesland een regio met grote potentie. Dit is gebaseerd op het huidige opgestelde vermogen, bij ons bekende plannen van ontwikkelaars, getekende offertes van klanten en eigen prognoses. Het minimale scenario met factor 1.5 is gebaseerd op het huidige opgestelde vermogen en de getekende offertes. Het maximale scenario met factor 4 is als we alle plannen en prognoses meenemen die nu bij ons bekend zijn.

- Door het huidige beleid (Romte), geen grootschalige zon-of windprojecten, is de kans uitermate klein dat een aanzienlijk deel van de plannen die bij Liander bekend zijn kunnen worden gerealiseerd. Hoewel het huidige beleid het uitgangspunt is, bestaat er altijd een kans dat er aanpassingen komen in de toekomst door voortschrijdende inzichten of verandering in het politieke landschap. Het is daarom belangrijk dat we **gezamenlijk een beeld** gaan vormen, waar de RES het instrument voor is, te beginnen met de geplande gezamenlijke **systeemstudie.** Zo kan Liander als netbeheerder weloverwogen keuzes maken wat betreft net-investeringen.

- Voor TenneT is de basis van zijn investeringen het RES bod. Het is van **wezenlijk belang** om op korte termijn de verschillende inzichten gelijk te leggen om zo geen risico te lopen dat er te weinig geïnvesteerd wordt in de hoogspanningsinfrastructuur van Tennet in Friesland. Anders loopt de regio het risico op structureel te weinig capaciteit met als gevolg grote(re) transportschaarste.

Het bod uit de RES 1.0 van Fryslân is gebaseerd op bestaande duurzame opwek en vergunde grootschalige zon- en windprojecten (100% slagingskans). Daar bovenop is een ambitie van 0,3 TWh gelegd, waardoor er een bod is van 3,0 TWh.

Verwachting van de groei in duurzame opwek in 2030 t.o.v. 2020

Aanbevelingen

Gezamenlijk uitvoeringsprogramma:

Uitvoering van de RES is een complex proces waarbij verschillende partijen besluiten en afhankelijkheden op elkaar af moeten stemmen. Graag richten we hiervoor gezamenlijk een governance in die onder meer helder maakt hoe verantwoordelijkheden zijn verdeeld en waarin besluiten worden genomen. Een eerste aanzet hiervoor is gemaakt in de RES werkgroep uitvoeringsstrategie.
De bestaande Taskforce Netinfrastructuur kan in eerste instantie gebruikt worden om de bestaande plannen en initiatieven op elkaar af te stemmen en de stap te nemen in gezamenlijkheid toe te werken naar de keuze voor zoekgebieden(energiehubs).

- **Integrale aanpak:**

Het is noodzaak om de verschillende energie-ambities (RES, NAL, economische ontwikkelingen) bij elkaar te brengen. Voor elk van die opgaven wordt immers dezelfde energie-infrastructuur gebruikt. Om zo een eenduidig beeld te ontwikkelen en daarmee **maatschappelijke kosten** te besparen en **tijdig** alle investeringen te kunnen plannen.

- **Programma NULelie:**

In de grotere Friese steden ligt een robuust elektriciteitsnet. Buiten de grote steden bestaat het net uit lange dunne kabels. Dit elektriciteitsnet is grotendeels in de jaren '80 van de vorige eeuw aangelegd en heeft tot voor kort ruimschoots in de vraag naar elektriciteit en transportcapaciteit voorzien.
Met de komst van steeds meer duurzame opwek zijn de netten in deze gebieden niet meer toereikend. Liander is begonnen met een ingrijpende uitbreiding van dit elektriciteitsnet om het geschikt te maken voor het transport van grote hoeveelheden duurzaam opgewekte energie. Het programma NULelie gaat voor versnelling zorgen maar voor deze aanpassingen is ruimte en tijd nodig. Gemeenten kunnen bij deze versnelling ondersteunen door hier ruim baan aan te geven in de benodigde vergunningprocedures voor de infrastructuur.

- **Innovaties**

Om piekbelasting in het net te voorkomen moet actief worden ingezet op opslag om lokale balancering te onderzoeken. De waterstof pilot in Oosterwolde is hier een voorbeeld van. Liander neemt ook graag deel in het programmatisch ontwikkelen van zon op dak. Een gezamenlijke uitvoeringsstrategie zorgt ervoor dat de benodigde uitbreidingen op het net integraal en gebiedsgericht worden opgepakt. Ook denkt Liander door slimme innovaties toe te passen(bv. cablepooling), **maatschappelijke kosten** te kunnen voorkomen(zie ook: slide 44 en 45).

Gebrek aan zoekgebieden zorgt voor onduidelijkheid toekomstige keuzes

Om maatschappelijke kosten en ruimte te besparen is het van belang concrete zoekgebieden binnen Friesland aan te wijzen om de haalbaarheid van de RES ambitie te kunnen borgen. Daarnaast hoopt Liander op een grotere regiefunctie van gemeenten om deze zoekgebieden te ontwikkelen. Klant-en marktvragen zijn nu leidend in onze prognoses.

Is de ambitie van RES 1.0 Fryslân realiseerbaar in 2030?

Liander kan een concreet antwoord geven op deze vraag als:

- Uitvoering van de RES 1.0 een kloppend en gedeeld beeld geeft van alle ontwikkelingen
- In gezamenlijkheid is gekomen tot de systeemstudie Friesland
- In gezamenlijkheid scenario's voor de toekomst zijn gedefinieerd
- Een serieuze aanzet is gemaakt tot een gezamenlijk uitvoeringsprogramma met een aanzet tot de ontwikkeling van zoekgebieden
- Een systeem-efficiëntere RES is ontwikkeld; een gebalanceerd beeld van kleinschalig en grootschalig zonneprojecten.
- Er aandacht is voor een betere netbalans zon/wind

En:

- Er voldoende human capital bij Liander is om alle projecten uit te voeren

Hoe komen we tot vervolgstappen?

Inbrengen alle plannen gemeenten, energiecoöperaties → TASKFORCE NETINFRASTRUCTUUR → Bepalen zoekgebieden; Bepalen tijdlijn

2030 is geen verre horizon meer, de uitvoering van de Energietransitie vraagt nu om gezamenlijke actie. We moeten zorgen voor samenhang en coördinatie zodat tempo gemaakt kan worden. Dit vraagt om een koppeling tussen planvorming en uitvoering; keuzes die impact hebben op het energiesysteem, moeten al aan het begin van het planvormingsproces op tafel liggen.

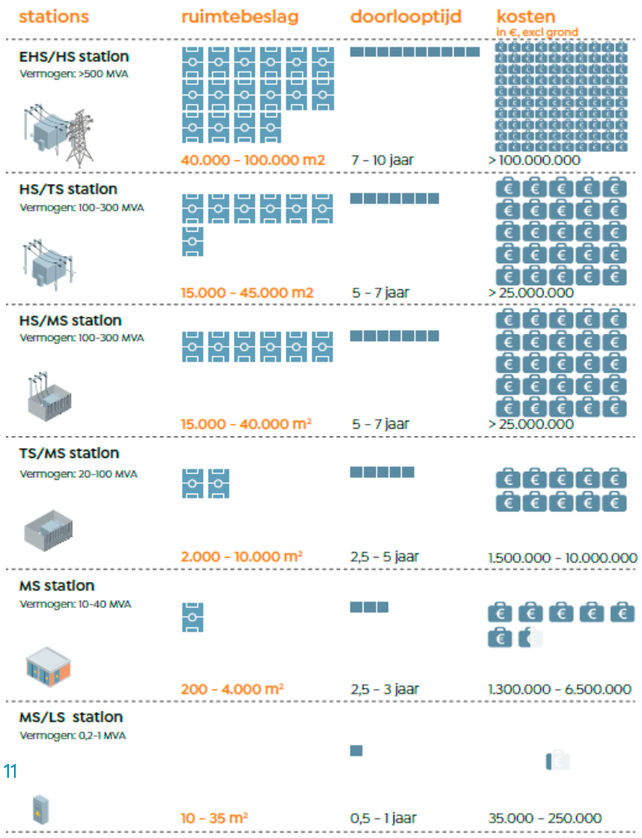
Logische samenwerking
Samenwerken op basis van elkaars rollen/ verantwoordelijkheden

•Liander is verantwoordelijk voor de aanleg van de infrastructuur.
•Provincie en gemeenten zijn verantwoordelijk voor de benodigde ruimtelijke inpassing en vergunningen.

Samenwerking kunnen we verder vorm geven binnen de huidige Taskforce energie infrastructuur in Fryslân. Op hoofdlijnen kan dat er als volgt uitzien:
•Gezamenlijk platform dat met elkaar vooruitkijkt naar de ontwikkeling van de energievoorziening in de regio en hier proactief op inspeelt
•In eerste instantie Provincie, gemeenten, netbeheerders en uiteindelijk ook andere relevante stakeholders (denk aan marktpartijen zoals wind en zon ontwikkelaars, industrie etc.)

* Uitvoering investeringsplan Liander; inzicht in wat wanneer gaat gebeuren en tegelijk mogelijke knelpunten identificeren, zoals bijvoorbeeld vergunningsverlening, en verhelpen.
*Uitvoering RES; omzetten/ in kaart brengen gevolgen keuzes RES voor de energie infrastructuur en opstellen planning (wat wanneer en waar?)
*Systeemstudie; nu focus op opstarten/ begeleiden systeemstudie en opstellen uitvoeringsprogramma

Waarom is tijdigheid zo belangrijk?

Aandachtspunten:

- Werken aan het net kost tijd en ruimte
- 70% van realisatietijd is plannen en vergunnen;
- Hoe eerder we weten wat nodig is, hoe beter we die kunnen realiseren;
- Ondergrondse infrastructuur kost ook ruimte in combinatie met overige infra (telecom, water, riool, warmte);
- Kosten van infra worden veelal doorberekend per aansluiting of transporttarief;

Ontwerpprincipes voor een systeemefficiëntere RES

Voor 'een systeemefficiënte RES' zijn vijf algemene ontwerpprincipes het uitgangspunt. Door deze principes toe te passen besparen we **maatschappelijke kosten, ruimte en tijd in de uitvoering.**

Toepassen ontwerpprincipes biedt kansen

Het betrekken van de principes van systeemefficiëntie in de afwegingen voor de RES biedt kansen om:

- Maatschappelijke kosten te besparen en daarmee ook de energierekening niet onnodig te laten stijgen
- Ruimte voor uitbreiding van de energie-infrastructuur te besparen
- De haalbaarheid (in tijd) van de RES-ambitie te vergroten.

Uitwerking voor RES Fryslân

Liander heeft deze principes toegepast op de ambitie zoals in de concept-RES beschreven en biedt u daarmee concrete handvatten om systeemefficiëntie te vergroten (zie toelichting). Daarmee is de afweging tussen ruimte, draagvlak, systeem en kwantiteit beter te maken.

De ontwerpprincipes

1. Beter benutten van de restcapaciteit op de bestaande netten
2. Energievraag en –aanbod combineren: minimaliseren van transport van energie
3. Evenwichtiger verdelen van opgesteld vermogen wind en zon
4. Clusteren van duurzame opwek projecten
5. Overige technische oplossingen bijv. aansluiten van wind en zon op één aansluiting (cablepooling), aftoppen van piek productie (curtailment) en gebruik storingsreserve (redundantie)

2. Het huidige energienet in beeld

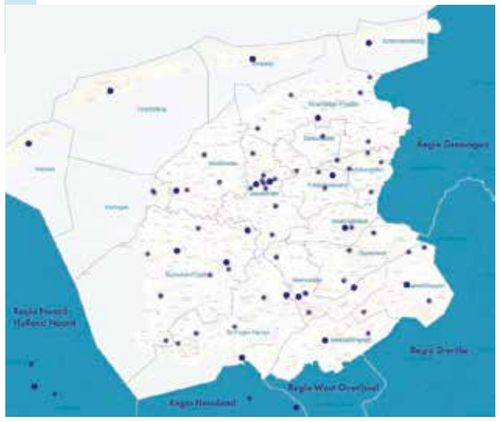
Regio in beeld

Er zijn verschillende energiedragers. In Nederland kennen we vooral elektriciteit, (aard)gas en warmte. Voor deze verschillende energiedragers kennen we verschillende energie-infrastructuren om de energie te transporteren.

Elektriciteit*

15 HS/MS stations in de regio, 1 buiten de regio (Emmeloord)
53 MS stations (regel- en schakelstations) in de regio, 1 buiten de regio (Noordoostpolder).

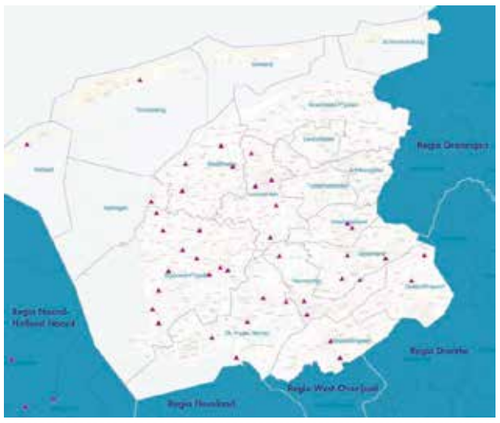
Deze 70 stations zijn in de afbeelding hieronder weergegeven.

Gas

38 stations binnen de regio van Liander.
5 groen gas invoeders.

Deze stations zijn in de afbeelding hieronder weergegeven, net als de groen gas invoeders.

Warmte (netten)

Er zijn 5 warmtenetten in deze regio: Leeuwarden, Drachten, Vlieland, Metslawier en Sexbierum. Bij de laatste twee gaat om warmtenetten voor glastuinbouw.

Bron: Warmteatlas en PBL

Duurzame zonopwek en de gevolgen

Achtergrond:

De populariteit van zonne-energie in Nederland is de laatste jaren groot. Liander heeft alleen al in 2020 zo'n 2.000 installaties voor zonnepanelen per week aangesloten. In ons hele gebied sloten we in 2020 zo'n 30% meer zonnestroominstallaties aan op de elektriciteitsnetten. Het totaal vermogen van zonne-installaties die we alléén vorig jaar al (2020) op ons net aansloten is vergelijkbaar met het vermogen van alle zonnepanelen die we van 2011 tot 2017 hebben aansloten. De groei van zonne-energie is daarmee buitengewoon groot.

Middenspannings- en laagspanningskabels

Liander beheert in haar verzorgingsgebied ca. 90.0000 km aan kabels. Alleen al in 2020 legden wij in ons verzorgingsgebied ruim 1.200 km extra kabels aan om het energienet te versterken. Verzwaren van kabeltracés is dan ook één van de oplossingsrichtingen om de energietransitie vorm te kunnen geven.

Veel kan, maar impact op het elektriciteitsnet (distributienet) neemt toe

De elektriciteitsnetten zijn grotendeels in de vorige eeuw aangelegd als een soort éénrichtingsweg. De energietransitie verandert dit volledig en heeft hiermee grote impact op de netten. De netten kunnen veel aan, maar de forse groei van zonne-energie laat ook zien dat delen van het laagspannings- en middenspanningsnet tegen haar grenzen aanlopen waardoor niet optimaal kan worden teruggeleverd. Juist in Friesland speelt dit heel erg doordat in het plattelandsgebied dunne kabels lopen. En juist daar zijn en worden veel zonneweides gesitueerd.
Daarnaast hebben we ook te maken met langlopende procedures (denk hierbij aan gemeentelijke vergunningstrajecten, bezwaarprocedures, grondaankoop, etc). Dit betekent dat waar knelpunten ontstaan deze niet altijd vandaag of morgen opgelost kunnen zijn.

Oplossingsrichtingen

Enerzijds is netverzwaring een oplossing. De impact hiervan is groot en zal een fors beslag leggen op het werkpakket van Liander. Anderzijds zal innovatie en datagedreven netbeheer er toe moeten gaan leiden dat we ontwikkelingen slim kunnen voorspellen en/of sturen.

Verder is het zinvol om zoveel mogelijk een gebiedsgerichte (geclusterde) aanpak te volgen met geclusterde aanvragen om maximaal zon op dak aan te kunnen sluiten. Ook het zogeheten 'aftoppen' van de stroompieken zorgt voor een lagere belasting op de netten waardoor deze efficiënter worden gebruikt. Aftoppen zorgt voor een relatief klein verlies van opgewekte energie (omstreeks 3%).

Daarnaast, om transport van energie zoveel mogelijk te beperken, en daarmee de kosten in de infrastructuur, biedt het combineren van zonne-energie opwek met de lokale energievraag veel kansen. Het is daarbij wel essentieel dat de energievraag tegelijkertijd met de zonne-energie opwek van daken plaatsvindt en dat de pieken voor opwek in lijn liggen met de vraagpiek. Industrieterreinen zijn een goed voorbeeld waar het energiegebruik en de energieopwek vaak gelijktijdig is.

Instrumentarium en sturing

Liander werkt op dit moment aan instrumentarium waarin we handvatten geven om te kunnen sturen met zon op dak vanuit het netperspectief. Dit instrumentarium zal in een latere fase met de regio worden gedeeld.

Verdeelstation / Middenspanningsruimte (MSR)

Ca 50.0000 MSR's heeft Liander in haar verzorgingsgebied. De komende jaren verwacht Liander dit fors uit te moeten breiden door o.a. de energietransitie. Het niet efficiënt inpassen van zonne-energie zal echter leiden tot een nog significantere stijging van het aantal MSR's. In bestaande bouw is inpassen niet eenvoudig omdat ruimte schaars is.

Regio in beeld

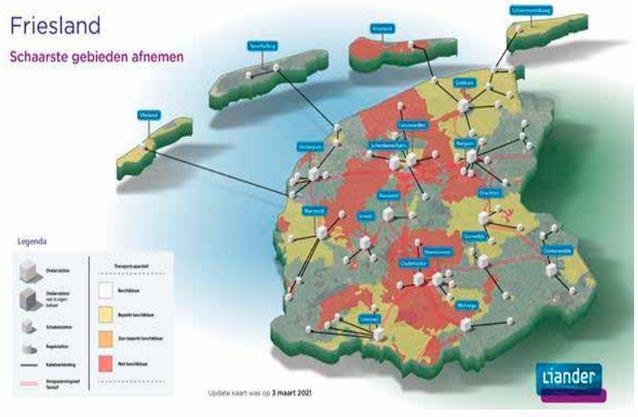
Het elektriciteitsnet in Fryslân raakt op meer en meer plekken vol. De enorme groei van teruglevering door grootschalige zonneparken en zon op daken zorgt voor grote capaciteitsproblemen op het net. Daarnaast wordt door de toenemende bedrijvigheid ook meer elektriciteit gevraagd door bedrijven die nieuw willen vestigen of uit willen breiden.

Vooral zonne-energie levert grote problemen op in ons net. Dit heeft te maken met de relatief dunne netinfrastructuur (dunne lange kabels) die niet geschikt zijn voor de grote vermogens die er op terug willen leveren. Tevens hebben we op bepaalde stations onvoldoende capaciteit om de grote zonneparken aan te sluiten. De snelheid waarmee de opwek van zonne-energie groeit, sluit niet aan bij de snelheid waarmee we ons net uit kunnen breiden. Dit levert zowel problemen op het gebied van congestie (op stationsniveau) als op het gebied van de spanningshuishouding (middenspanningskabels).

In de regio Fryslân is daarom op dit moment beperkt transportcapaciteit beschikbaar voor zowel levering als teruglevering van elektriciteit. Op de website van Liander wordt tweewekelijks een update gegeven van de status van het elektriciteitsnet.

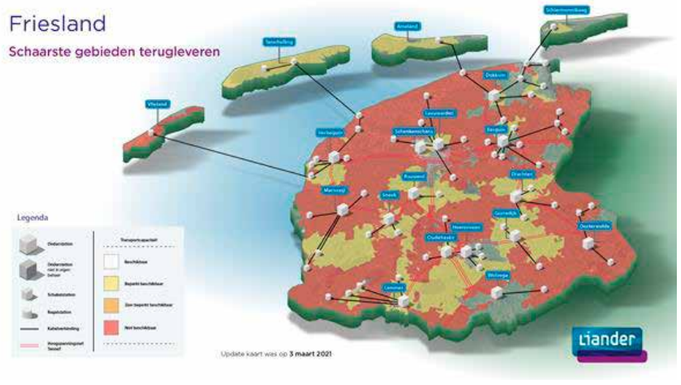
Liander onderzoekt ook altijd andere (tijdelijke) flexibele oplossingen om meer ruimte op het elektriciteitsnet te creëren. Daarnaast worden de komende jaren fors geïnvesteerd in een totale upgrading van het Friese middenspanningsnet(< 2 MW).

Beschikbare capaciteit afnemen

Laatste update: maart 2021

Beschikbare capaciteit terugleveren

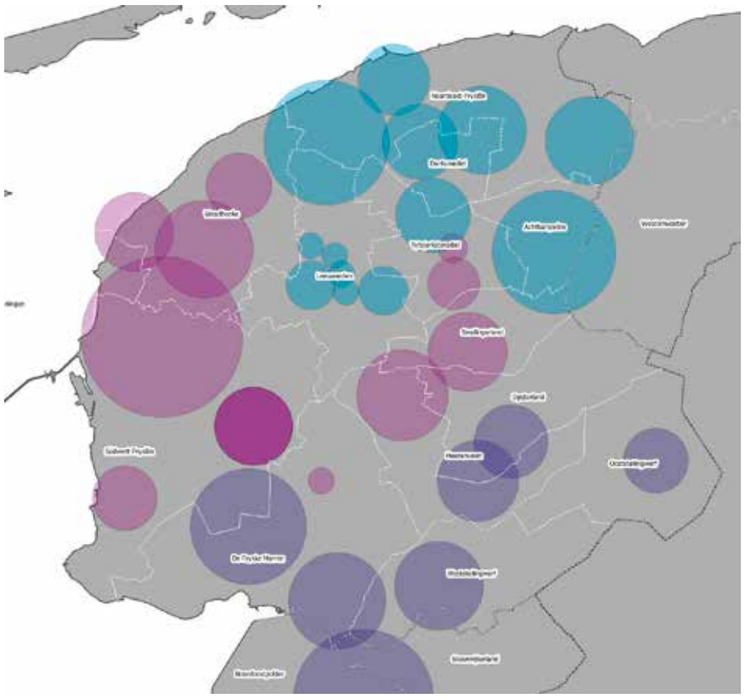
Netuitbreiding Friesland

17

Programma NULelie 2021-2024

- Friesland heeft aantrekkingskracht voor duurzame opwek ontwikkelaars
- Om aan deze toenemende vraag te kunnen voldoen is een complete opwaardering van het bestaande net in Friesland nodig.
- Vanwege de grote opgave gebeurt dat binnen Liander voor het eerst met een speciaal programma: NULelie

NuLelie | Omvang Friesland

Omvang Friesland circa:

- 32 cases
- 165 miljoen euro
- 815 km sleuf, 1750 km kabel
- 230 stations
  - Compact stations
  - Distributieruimte (DR)
  - Middenspanningsruimte (MSR)
  - Planning: 31-12-2024 gereed

Liander investeert in Friesland

Energie verdient aandacht. Want de energietransitie is in een volgende versnelling gekomen. Liander werkt aan het energienet van vandaag en morgen. Waar in Friesland vinden majeure investeringen plaats in het elektriciteitsnet?

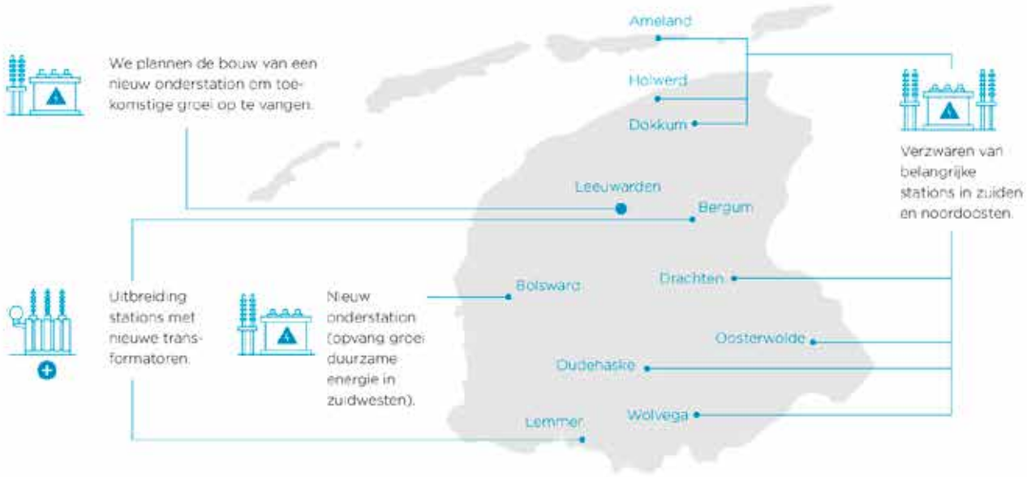
Wij investeren de komende tijd in diverse onder- en regelstations en in het versterken van het distributienet met grote 20 kV-ringen. Op deze manier kunnen we beter voldoen aan de verwachte capaciteitsvraag.

We versterken het middenspanningsnet op veel plaatsen om transportbeperkingen op te lossen en te zorgen voor een toekomstbestendig energienet.

We plannen de bouw van een nieuw onderstation om toekomstige groei op te vangen.

Uitbreiding stations met nieuwe transformatoren.

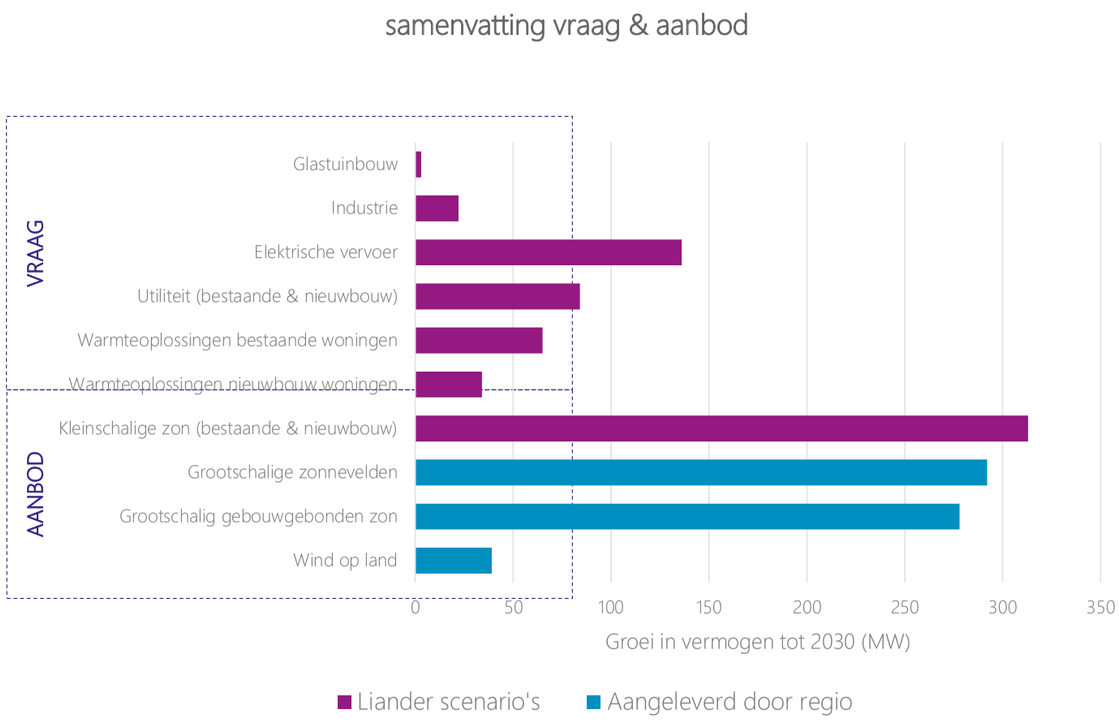
Nieuw onderstation (opvang groei duurzame energie in zuidwesten).

3. Integraal kijken naar de RES

Integrale ontwikkeling groei elektriciteit tot 2030: scenario A

Stap naar integraal beeld in de RES

Waarom een integraal beeld nodig voor tijdige aanpassingen?

Een regionaal gedragen beeld van de totale energievraag en het energie-aanbod is noodzakelijk om het energienet tijdig aan te kunnen passen. Een integrale RES maakt het mogelijk om een optimale afweging te maken tussen gas-, elektriciteits- en warmte-infrastructuur. Het energienet wordt voor minimaal 40 jaar aangelegd. Daarom is het van belang om te kijken naar ontwikkelingen en plannen richting 2050. Door ook lange termijn ontwikkelingen mee te nemen in investeringsbeslissingen voor 2030, zijn de investeringen gerichter en toekomstbestendiger.

Beeld van de ontwikkelingen vanuit alle sectoren

Verschillende sectorale plannen en ontwikkelingen hebben grote impact op het energienet. Voor alle ontwikkelingen met grote impact op het net geldt dat Liander graag zo vroeg mogelijk betrokken is. Op deze manier kunnen we meedenken over slimme oplossingen. En werk aan de RES, rekening houdend met de relevante wettelijke context.

Beleidsplannen en sectorale plannen samenbrengen

Door beleidssporen en sectorale plannen op regionaal niveau samen te brengen, kan een RES-regio tot integrale keuzes en prioritering komen:

- Nationale Agenda Laadinfrastructuur (NAL): in de NAL is overeengekomen dat elke gemeente een laadvisie en plaatsingsbeleid vaststelt.
- Transitievisie Warmte (TVW): gemeentes maken warmtevisies. De impact op het energienet is groot en hangt samen met regionale keuzes.
- Programma Energiehoofdstructuur (PEH): een programma om de nationale ruimtelijke planning van het energiesysteem uit te werken.
- Cluster Energie Strategieën (CES): elk industriecluster stelt een energiestrategie op. Een CES beschrijft wat energiebehoefte van een cluster is, wat de investeringen van de industrie en het commitment zijn en wat de CO2-bijdrage van een cluster kan zijn.
- Het Meerjarenprogramma Infrastructuur Energie en Klimaat (MIEK): een jaarlijks overleg van alle stakeholders rondom industrie om de infrabehoefte van de industrie te bepalen.
- Integrale infrastructuur verkenning 2030-2050 (II3050), onderdeel van de werkgroep iNET: uitgewerking wat de impact van verschillende transitiepaden is op het energienet is.

Liander

Klimaat-akkoord

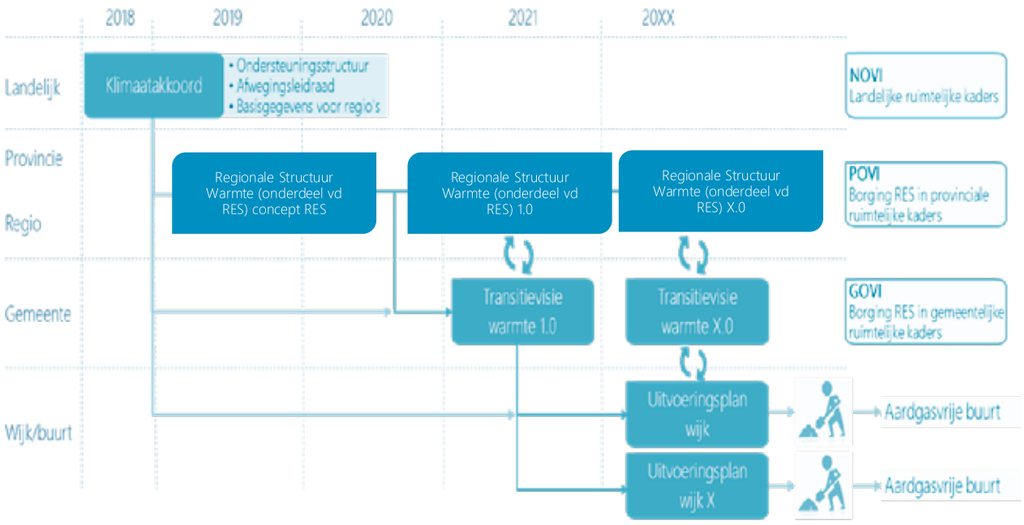
Nationale Agenda Laadinfrastructuur

ECW Expertise Centrum Warmte

PAW Programma Aardgasvrije Wijken

Ministerie van Economische Zaken en Klimaat

Warmtetransitie in Fryslân

Warmtetransitie en netimpact

- De warmtetransitie is een belangrijke en niet te onderschatten bestuurlijke opgave;
- Warmtekeuzen kunnen grote impact hebben op de infrastructuur, met name elektriciteit;
- Infrastructuur doet een beroep op schaarse ruimte, zowel boven als onder de grond;
- De warmtetransitie is daarom verbonden met andere beleidsopgaven (ruimte, economie, wonen, bereikbaarheid, infra)

Verschuiving van gasvraag naar elektriciteit

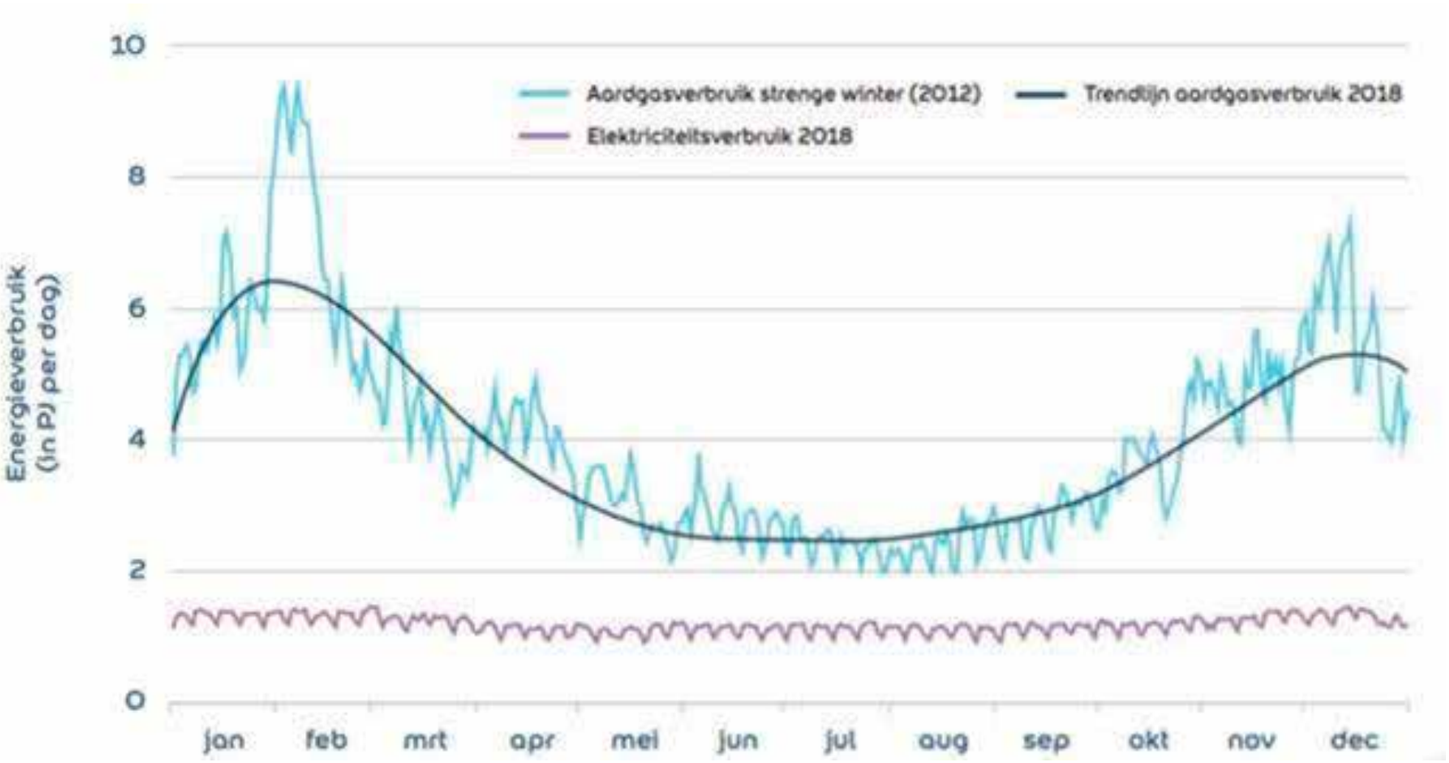
Toelichting:

1 m3 aardgas is ca 10 kWh

Woning:
Gemiddeld 1500 m3/jaar komt overeen met 15.000 kWh/jr elektriciteit
(is nu gemiddeld 2.500 kWh)

dus:

Energie voor woningwarmte is ca 6 keer groter dan elektriciteitsvraag.

Grote potentie van groen gas voor Friesland

Groengas is een waardevolle bijdrage in de transitiefase richting een aardgasloze toekomst. De komende jaren is waterstof als warmteoplossing nog hoogst onzeker. Daarom houden de netbeheerders hier in het bepalen van de netimpact vooralsnog geen rekening mee. Groengas-potentieel optimaal benutten biedt kansen om investeringen in elektriciteitsnet te voorkomen en het net te ontlasten. Zeker in een plattelandsregio als Fryslân, waar de voedingsbron bij wijze van spreken voor het oprapen ligt.

Er is in 2020 meer groen gas in Fryslân geproduceerd dan in 2019. Het gaat dan om gas dat opgewekt wordt uit mest en tuinafval. Er werd in 2020 15,7 miljoen kubieke meter groen gas aan het net toegevoegd, dat is 27,4 procent meer dan in 2019. Groen gas beslaat echter nog maar 0,9 procent van het totale gasverbruik in Fryslân dat in 2020 6200 miljoen kubieke meter bedroeg. Het gas werd door zeven producenten opgewekt, waarvan er drie alleen mest gebruiken, één alleen tuinafval en de andere drie een combinatie van beide bronnen. Er zijn nog meer producenten van groen gas, zoals veehouders of tuinbouwers, maar die maken het gas zelf helemaal op. Sinds 2016 wordt er groen gas geleverd aan het lokale net.

In 2030 moet 2 miljard kuub gas in Nederland bestaan uit de groene variant, ongeveer dertien keer zoveel als nu.

Groengas is biogas dat opgewaardeerd is tot de kwaliteit van aardgas. Er zijn geen investeringskosten aan de gebruikerskant (de huiseigenaren) omdat gebruik kan worden gemaakt van de traditionele aardgas klantaansluitingen.

Conclusie en aanbevelingen

Er is veel potentie voor groengas in de regio. Door gebruik te maken van groengas potentie kunnen mogelijk ook extra kosten voor verzwaring elektriciteitsnetten voorkomen worden. Bovendien kan het positief bijdragen aan tijdige realisatie van netuitbreidingen zodat regionale ambities gerealiseerd kunnen worden.

Indien er regionale inzichten zijn over bovenregionale warmteoplossingen: lever zoveel mogelijk regio specifieke gegevens aan over de gasvraag enerzijds en het groengas aanbod anderzijds. Hiermee kan Liander de impact beter inschatten en het gasnet klaarmaken voor de toekomst.

Ontwikkelingen in het energielandschap: mobiliteit

Nederland staat voor een grote transitieopgave in de mobiliteit. De in het regeerakkoord gemaakte ambitie om uiterlijk in 2030 alle nieuwe auto’ s emissieloos te laten zijn, kan vertaald worden naar een wagenpark van 1,9 miljoen elektrische personenvoertuigen. Dit komt overeen met een laadbehoefte van 7.100 gigawattuur (GWh) waar 1,7 miljoen laadpunten voor nodig zijn. Dat heeft een grote impact op ons netwerk.

Het aantal (semi-)openbare laadpalen nam in 2019-2020 toe met zo’ n 70 procent. In 2020 steeg het aantal elektrische auto’ s met 140 procent ten opzichte van 2019. Nederland is Europees kampioen laadpalen. Een kwart van alle laadpalen in Europa staat in Nederland. In Fryslân staan momenteel 1217 laadpalen voor elektrische autos. Alleen in Groningen (1129) en Drenthe (732) staan minder laadpalen. Dat blijkt uit een overzicht dat in opdracht van vergelijkingswebsite Pricewise is samengesteld.

Netbeheerders zijn naast aanleg en realisatie van aansluitingen verantwoordelijk voor de kwaliteit, betrouwbaarheid en veiligheid van het elektriciteitsnet. Ook wanneer laadpalen voor elektrische voertuigen op het net worden aangesloten, is het van belang dat deze zaken gewaarborgd blijven. Daarom is het erg belangrijk dat de netbeheerder in het voortraject van een dergelijke opdrachtverstrekking wordt meegenomen. Zodoende kan de netbeheerder zich zo optimaal mogelijk voorbereiden op alle aanvragen die er gaan komen en helpen om het proces vanaf het begin efficiënt in te richten. De netbeheerder kan zodoende van te voren meekijken welke locaties, op basis van ligging en capaciteit op het elektriciteitsnet, het meest geschikt zijn voor toekomstige laders.

Om deze grote opgave te organiseren is de NAL in het leven geroepen.
Doel van de NAL is te zorgen dat de laadinfrastructuur geen drempel vormt bij de uitrol van elektrisch vervoer.
Betrokken partijen zijn : Rijk, provincies, gemeenten, netbeheerders, ElaadNL, brancheverenigingen/markt zoals NKL, DOET, RAI, eViolin

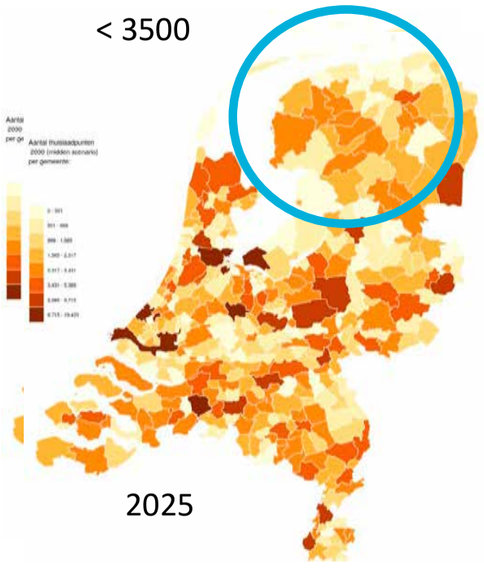

Aanbeveling voor de RES 2.0:

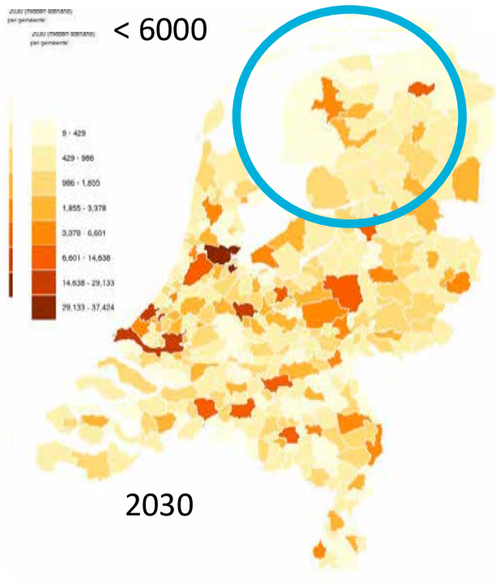
- Mobiliteit integreren in regionale plannen (RES)
- Netbeheerder op tijd betrekken bij visievorming & uitrolplanne
- Samenwerking tussen alle mobiliteits-stakeholders cruciaal

Prognose aantal benodigde laadpunten

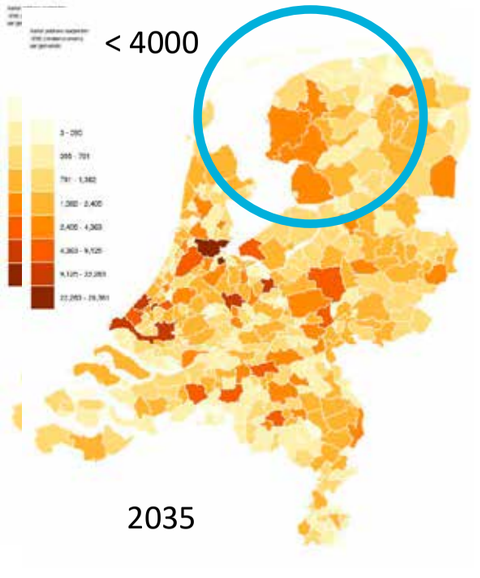
thuislaadpunten

werklaadpunten

publieke laadpunten

Bron: ElaadNL Outlook

Ontwikkelingen in het energielandschap: industrie

In het klimaatakkoord staat de verduurzamingsopgave voor de industrie beschreven: In 2050 moet de industrie klimaatneutraal zijn en in 2030 moet de uitstoot van broeikasgassen met 19,4 Mton zijn teruggebracht. Hiervoor moet de energiehuishouding van de Friese industrie flink op de schop.

Een grote bijdrage aan deze verduurzamingsslag zal geleverd worden door de overstap van fossiele brandstoffen zoals aardgas naar elektriciteit. Deze elektrificatie heeft grote impact op de elektriciteitsnetten van Liander.

Liander is in gesprek met grote gasverbruikers in het verzorgingsgebied over de te verwachten ontwikkelingen en plannen. Dit om prognoses aan te scherpen, maar ook zeker om slimme samenwerkingen tot stand te laten komen.
Uiteraard kunnen waterstof en geothermie ook een rol gaan spelen in de toekomst.

Elektrificatie

- Elektrificeren is voor veel processen een optie middels e-boilers en/of warmtepompen.
- Warmtepompen kunnen bij meer dan 6500 draaiuren pas rendabel worden.
- E-boilers zijn tot 2500 uur subsidiabel en worden ingezet voor hybride vormen.

Bio / groen gas / waterstof

- Uit mest en andere reststromen kan men biogas maken en naar de fabriek transporteren. Hiervoor zijn biogasrotondes benodigd en veel (nabijgelegen) melkveehouders.
- Een alternatief is om het opwerken van biogas tot groen gas. Vanuit systeemperspectief is het wenselijk om het beperkt beschikbare groen gas in te zetten voor processen die niet te elektrificeren zijn.
- Na 2030 zou waterstof tot de mogelijkheden kunnen gaan behoren.

Geothermie

- Sommige fabrieken bevinden zich in gebieden waar geothermie interessant kan zijn op basis van technische studies naar de ondergrond.

4. Gegevens en impact RES 1.0

Samenvatting impact RES 1.0 op elektriciteitsinfrastructuur

Analyse van de impact en benodigde netaanpassingen

Op basis van aangeleverde gegevens is een analyse gemaakt van de impact van keuzes op de elektriciteitsinfrastructuur. Op HS/MS stationsniveau is inzichtelijk gemaakt waar nog capaciteit beschikbaar is en waar knelpunten ontstaan. Op dit spanningsniveau wordt grootschalige duurzame opwek vaak aangesloten. De analyse levert het volgende beeld op:

- De aangeleverde RES 1.0 past niet binnen het huidige elektriciteitsnet.
- We verwachten dat tot 2030 op 11 van de 63 (totale aantal stations in de regio) HS/MS stations de maximale capaciteit bereikt wordt. Oplossingen zijn het bijbouwen van 11 stations.
- Op 52 HS/MS stations van de totaal 63 HS/MS stations in de regio is tot 2030 voldoende capaciteit voorzien. Hier is nog extra om duurzame opgewekte energie te leveren aan het elektriciteitsnet.
- In de tabel hiernaast is samengevat welke netaanpassingen nodig zijn om de RES 1.0 ambities te realiseren, inclusief een inschatting van kosten, benodigde ruimte en de haalbaarheid.

Snel samen plannen concretiseren

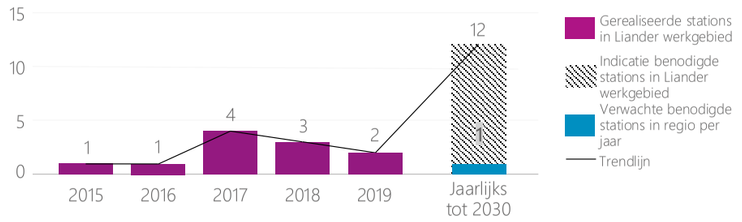
We staan voor een flinke opgave. Daarom werken we graag tijdig samen met de RES-regio aan het concretiseren van de RES plannen. Het figuur hiernaast geeft een beeld van het aantal stations (HS/TS en HS/MS) die afgelopen jaren in het werkgebied van Liander gerealiseerd zijn. Het laat ook zien hoeveel stations we ruwweg verwachten tot 2030 jaarlijks te moeten realiseren in het totale werkgebied van Liander: 12 ten opzichte van gemiddeld 2 a 3 per jaar daarvoor. In de regio Friesland gaat het naar verwachting om 1 stations per jaar. Om tijdig RES ambities te kunnen halen, organiseren wij graag samen de zoektocht naar geschikte locaties voor nieuwe stations. Ook werken wij graag voldoende zekerheid zodat wij als netbeheerder proactief kunnen investeren en de RES kunnen betrekken in onze investeringsplannen.

Aanbevelingen voor meer systeemefficiëntie

Wij adviseren om andere oplossingen met minder impact op de leefomgeving te onderzoeken. Bijvoorbeeld het verplaatsen van een zoeklocatie of het aanpassen van de verhouding wind en zon, zodat er geen nieuw station hoeft te worden gerealiseerd. We hebben aanbevelingen voor slimme oplossingen en meer systeemefficiëntie uitgewerkt voor de RES-regio.

Spannings-niveau	Aantal nieuw te bouwen stations	Kosten (in mln €), excl kabels	Benodigde ruimte (in m²)	Inschatting haalbaarheid voor 2030
HS(OS)	1/2	5,7 – 11,3	15.000 – 40.000	RES2.0 ?
MS	10	19,1 – 38,2	13.200 – 16.400	RES2.0 ?
TOTAAL	11	24,8 – 49,5	28.200 – 56.400	RES2.0 ?

Inzicht in aantal gerealiseerde stations en verwachte benodigde stations

Aangeleverde gegevens

De impact van de RES 1.0 is doorgerekend aan de hand van verschillende gegevensbronnen. De regio is gevraagd om informatie aan te leveren voor de onderdelen in onderstaande tabel. De regio heeft gegevens tot het jaar 2030 aangeleverd*. Wanneer de regio geen gegevens heeft aangeleverd, is in overleg besloten of de Liander gegevens of de landelijke back-up gegevens van het NP RES* zijn gebruikt. Voor elektrisch vervoer wordt gerekend met een basis gegevensset opgesteld door stichting Elaad. Voor een aantal onderdelen zijn (nog) geen gegevens beschikbaar. In onderstaande tabel is te zien welke gegevens zijn gebruikt.

Aanbod		concept RES	RES 1.0
Elektriciteit	Wind op land	Regio	Regio
	Grootschalig gebouwgebonden zon (>15 kWp)	Regio	Regio
	Grootschalig niet-gebouwgebonden zon (zonnevelden) (>15kWp)	Regio	Regio
	Kleinschalige zon (<15 kWp)	Back-up	Liander
	Overige duurzame opwek	Back-up	Geen gegevens
Gas	Groengas	Back-up	Geen gegevens
Waterstof	Groene waterstof	Geen gegevens	Geen gegevens

Overig		
Gebouwde omgeving warmteoplossingen	Back-up	Geen gegevens
Flexibiliteit	Geen gegevens	Geen gegevens

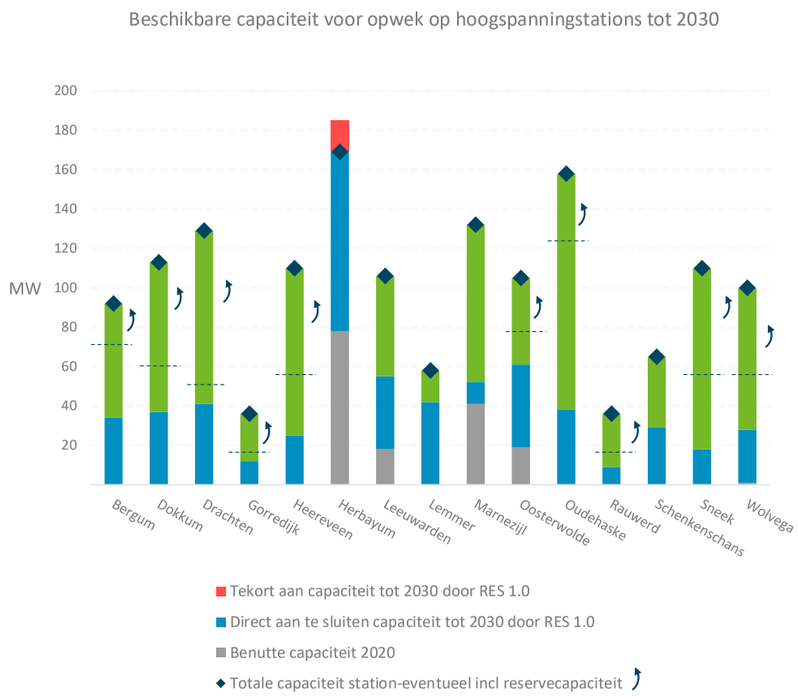
Vraag		concept RES	RES 1.0
Elektriciteit	Nieuwbouw woningen	Back-up	Liander
	Nieuwbouw utiliteit	Back-up	Liander
	Bestaande utiliteit	Back-up	Liander
	Elektrisch vervoer	Basis (2019)	Basis (update 2020)
	Landbouw/glastuinbouw	Back-up	Liander
	Datacenters	Geen gegevens	Geen gegevens
	Industrie	Back-up	Liander
Gas	Utiliteit	Back-up	Geen gegevens
	Industrie	Back-up	Geen gegevens
	Landbouw/glastuinbouw	Back-up	Geen gegevens
	Vervoer	Geen gegevens	Geen gegevens
Waterstof	Totale vraag	Geen gegevens	Geen gegevens

* Op de website van het NP RES is meer informatie over de gebruikte gegevens te vinden: https://www.regionale-energiestrategie.nl/ondersteuning/np+res+invulformulieren/default.aspx
** II3050 data is gebruikt ter aanvulling van de landelijke back-up gegevens. Dit geeft een beter beeld van de impact op de langere termijn. https://www.netbeheernederland.nl/dossiers/toekomstscenarios-64/documenten

Analyse netimpact: capaciteit op elektriciteitsstations

NB 1. Op een station komt afname (vraag) en opwek (aanbod) van elektriciteit bij elkaar. Netbeheerders kijken altijd naar het totaalbeeld op een station. Vanuit deze doorrekening blijkt dat er alleen knelpunten in de elektriciteits-infrastructuur ontstaan door de duurzame opwek plannen. Daarom is in de grafiek hiernaast alleen de beschikbare capaciteit voor opwek gevisualiseerd.

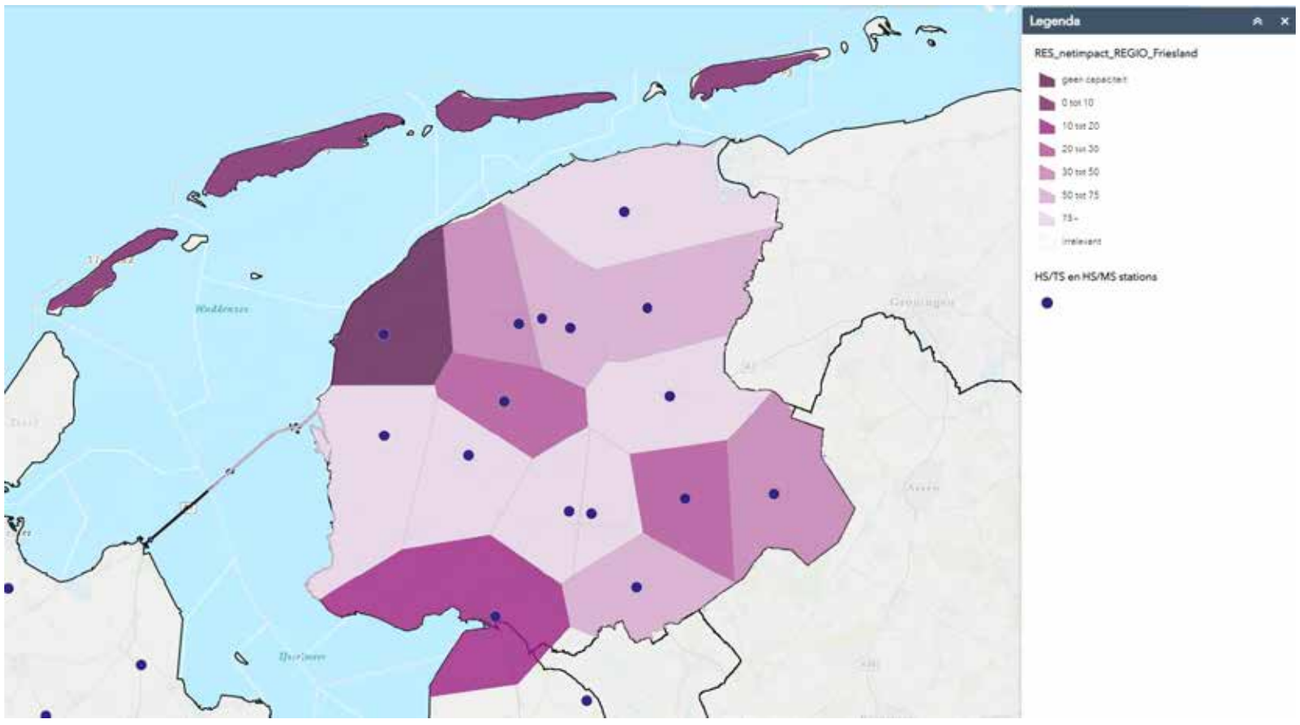
NB 2. Dit is een beeld van capaciteit op Hoogspanningstations en is een versimpelde weergave van de soms complexe situaties op een station.

beeld van 29 maart 2021

Analyse netimpact: capaciteit op elektriciteitsstations

Visualisering slide 33 (analyse netimpact) en 37 & 38 (benodigde netaanpassingen)

beeld van 29 maart 2021

5. Uitgebreide aanbevelingen

Algemene aanbevelingen voor de RES vanuit de netbeheerder

Tijdlijnen op elkaar afstemmen, afspraken maken over uitvoeringscoördinatie

In een uitvoeringsprogramma kan een tijdslijn voor de duurzame opwek projecten, inclusief benodigde netuitbreidingen, worden uitgewerkt. Belangrijk is te beseffen dat uitbreiding van het energienet doorgaans langer duurt dan de realisatie van een wind- of zonnepark. Door de uitbreidingen van het energienet te koppelen aan ruimtelijke ontwikkelingen, kunnen we zorgen dat gewenste regionale ontwikkelingen tijdig kunnen worden aangesloten op de energie-infrastructuur.

Met elkaar (verder) vooruitkijken om ambities tijdig te kunnen realiseren

Door verder vooruit te kijken, is er meer tijd voor het zoeken van geschikte locaties voor kabels en elektriciteitsstations, het doorlopen van planprocedures en het inplannen van schaarse technici om al het werk te realiseren. Verder vooruit kijken, vergroot de kans dat we de regionale ambities samen op tijd realiseren.

Starten waar capaciteit beschikbaar is

Om plannen te kunnen realiseren is het belangrijk om te kijken naar timing. Zo zijn er elektriciteitsstations die nog capaciteit vrij hebben, of kunnen deze op relatief korte termijn (2023/2024) uitgebreid worden. Door samen eerst op deze gebieden te focussen, werken we in de tussentijd aan het realiseren van uitbreidingen in andere gebieden die meer tijd kosten.

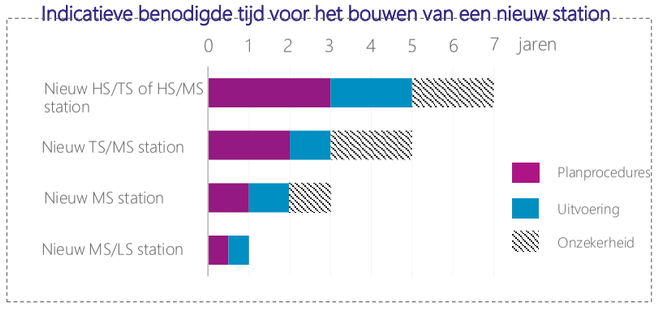
Reserveer ruimte voor energie-infrastructuur in omgevingsbeleid

De toenemende aanvragen voor energie-opwek is een nieuw fenomeen en heeft veel ruimte nodig. Voor de realisatie van zonneparken en in mindere mate voor windmolens is dit een herkenbare ontwikkeling. Minder bekend is dat er ook ruimte nodig is voor de benodigde netverzwaring, in de vorm van nieuwe stations en ondergrondse kabels.

Hoe werkt dat dan, rekening houden met ruimte voor het energienet in het beleid?

- In de op te stellen **omgevingsvisies** is meestal al veel aandacht voor de energietransitie en de RES. Door op visieniveau ook aandacht te besteden aan de ruimte die boven- en ondergronds nodig is voor het energienet sluit de omgevingsvisie goed aan op toekomstige omgevingsplannen en omgevingsprogramma's.
- Een **omgevingsprogramma** energie geeft de mogelijkheid de doelen uit de omgevingsvisie te concretiseren. In dit omgevingsprogramma staan de beleidskeuzes uit de omgevingsvisie verder uitgewerkt, onder andere door een planning bij te voegen hoe de beleidskeuzes in de tijd worden gerealiseerd. In het **bestemmings-of omgevingsplan** wordt de daadwerkelijke planologische ruimte gecreëerd om tot het verlenen van de benodigde vergunningen over te kunnen gaan. Liander adviseert graag over de planologische ruimte die nodig is voor het energienet en welke belemmeringen spelen rondom de inpassing van een (nieuw) station.
- **Buitenplanse afwijkingen** zijn en blijven een mogelijkheid voor verzwaringen en vernieuwingen van het energienet. Zeker direct na de invoering van de Omgevingswet kan dit een oplossing zijn om te kunnen afwijken van de geldende planologische regels.

Indicatieve benodigde tijd voor het bouwen van een nieuw station

HS = hoogspanning
M = middenspanning
TS = tussenspanning

Strategie | benodigde netaanpassingen: totaal overzicht 1/2

Netvlak	Overbelast station	Overbelasting door	Oplossing	Opgenomen in Investeringsplan 2020?*	Doorlooptijd ***	Kosten (in miljoenen €)	Benodigde ruimte (in m²)	Inschatting haalbaarheid voor 2030
HS	Drachten 110 kV	Afname	Verzwaring met 30 MW, studie naar extra regel- of onderstation	Ja	3-7 jaar	5,7 – 11,3	15.000 – 40.000	ja✓
HS	Herbayum 110 kV	Opwek	Geen actie, minder dan 10% overbelasting	Nvt	Nvt	Nvt	Nvt	ja✓
MS	Ameland 10 kV	Afname	Nieuwbouw (20 MVA)	Nee	1-3 jaar	2,5 – 4,9	1.600 – 2.000	ja✓
MS	Buitenpost 10 kV	Afname en opwek	Nieuwbouw (40 MVA)	Ja	1-3 jaar	2,5 – 4,9	1.600 – 2.000	ja✓
MS	Dronrijp 10 kV	Opwek	Station gaat vervallen. Wordt overgenomen door 20kV distributienet.	Ja	1-3 jaar	2,5 – 4,9	1.600 – 2.000	ja✓
MS	Hallum 10 kV	Opwek	Nieuwbouw 20/20kV van 40 MVA in de planning	Ja	1-3 jaar	2,5 – 4,9	1.600 – 2.000	ja✓
MS	Hemelum/Harich10 kV	Opwek	Nieuwbouw (20 MVA)	ja	1-3 jaar	2,5 – 4,9	1.600 – 2.000	ja✓
MS	Waskemeer 10 kV	Afname en opwek	Nieuwbouw (20 MVA)	ja	1-3 jaar	2,5 – 4,9	1.600 – 2.000	ja✓

* Het belang van het opnemen van RES plannen in de investeringsplannen van netbeheerders is op de volgende slide toegelicht.
** Inschatting van doorlooptijd en ruimtebeslag van de totale werkzaamheden van het verzwaren van MS kabels en laagniveau is in dit stadium niet mogelijk. Zie volgende pagina voor een toelichting.
*** Voor een meer gedetailleerde toelichting (kengetallen) op de kosten, ruimte en indicatieve tijd die het een nieuw station of nieuwe verbinding kost, verwijzen we naar het document basisinformatie over de energie-infrastructuur.

Strategie | benodigde netaanpassingen: totaal overzicht 2/2

Netvlak	Overbelast station	Overbelasting door	Oplossing	Opgenomen in Investeringsplan 2020?*	Doorlooptijd ***	Kosten (in miljoenen €)	Benodigde ruimte (in m²)	Inschatting haalbaarheid voor 2030-*
MS	Makkum 10 kV	Afname	Nieuwbouw 20 MVA	Nee	1-3 jaar	1,1 – 2,1	900 – 1.100	ja
MS	Noordbergum 10 kV	Afname	Nieuwbouw (20 MVA)	Nee	1-3 jaar	1,1 – 2,1	900 – 1.100	ja
MS	Noordwolde/ Olderberkoop 20 kV	Opwek	Nieuwbouw (20 MVA)	Ja	1-3 jaar	1,1 – 2,1	900 – 1.100	ja
MS	Wommels 10 kV	Opwek	Nieuwbouw (20 MVA)	Nee	1-3 jaar	1,1 – 2,1	900 – 1.100	ja
MS	MS-net	Afname en opwek	Verzwaren van MS-kabels NULelie		**	165 miljoen	**	
LS	LS-net	Afname en opwek	Verzwaren van LS-kabels en ruimtes		**	49,6	**	

* Het belang van het opnemen van RES plannen in de investeringsplannen van netbeheerders is op de volgende slide toegelicht.
** Inschatting van doorlooptijd en ruimtebeslag van de totale werkzaamheden van het verzwaren van MS kabels en laagniveau is in dit stadium niet mogelijk. Zie volgende pagina voor een toelichting.
*** Voor een meer gedetailleerde toelichting (kengetallen) op de kosten, ruimte en indicatieve tijd die het een nieuw station of nieuwe verbinding kost, verwijzen we naar het document basisinformatie over de energie-infrastructuur.

Legenda:

✓ Waarschijnlijk gereed voor 2030
? Onzeker of deze gereed is voor 2030
? Waarschijnlijk niet realiseerbaar voor 2030

Strategie | Toelichting op haalbaarheid & LS

Investeringsplannen

Iedere regionale netbeheerder publiceert tweejaarlijks een investeringsplan met een zichttermijn van tien jaar. In deze investeringsplannen staan de uitbreidings- en vervangingsinvesteringen beschreven. Deze plannen vormen de formele vaststelling (toetsing door de Autoriteit Consument en Markt) van de meerjarige investeringsplannen van Liander. De investeringsplannen van Liander zijn onder andere gebaseerd op marktinformatie, scenario's en transitieplannen van de regio en gemeenten. In het Investeringsplan 2020 zijn de RES-plannen helaas nog beperkt meegenomen. Dit komt voornamelijk door de timing en de onzekerheid: de concept RES was nog niet gereed en tevens nog niet formeel vastgesteld door de overheden ten tijde van het opstellen van het Investeringsplan 2020. In het Investeringsplan 2022 nemen de netbeheerders waar mogelijk de informatie over duurzame opwek plannen vanuit de RES meenemen. Meer lezen over de Investeringsplannen? Klik hier

De inschatting van haalbaarheid

Het opnemen van benodigde aanpassingen aan het energienet in de investeringsplannen van de netbeheerders zorgt voor duidelijkheid over de timing van de uitvoering. Voor de netuitbreidingen die op dit moment zijn opgenomen in de investeringsplannen, schatten we in dat netuitbreidingen voor 2030 gerealiseerd zijn. Ook werkzaamheden die al in voorbereiding zijn, zijn opgenomen in de tabel met een positieve inschatting van haalbaarheid voor 2030. Niet alle werkzaamheden die op korte termijn worden uitgevoerd, worden opgenomen in het IP: urgente zaken en nieuwe inzichten leiden soms tot snel handelen. Langere termijn, planbare aanpassingen worden altijd opgenomen in het IP. Bij het opstellen van de investeringsplannen kijken we naar het totale werkpakket van de netbeheerders en een haalbare fasering in tijd.

Netimpact op MS kabelniveau en LS niveau is niet uitgewerkt

De belasting op individuele kabels of de lokale spanningskwaliteit op delen van het net is nog niet meegenomen in deze netimpactanalyse. Op dit deel van het elektriciteitsnet zullen nog vele aanpassingen nodig zijn, door zowel de opwek van zonne-energie op daken als de warmtetransitie. Aanpassingen zijn bijvoorbeeld nieuwe midden-of laagspanningskasten in woonwijken en het verzwaren van kabels. Deze impact is naar verwachting groot. We verwachten dat de impact in ruimte en kosten hierdoor nog 20 - 40% extra zal stijgen. Hiernaast is weergegeven welke spanningsniveaus zijn meegenomen in deze impact analyse.

Werkzaamheden aan een LS kast. De impact op laagspanningsniveau is nog niet meegenomen in deze impactanalyse.

Aanbevelingen | tijdig ruimte veiligstellen

Tijdig starten met planprocedures en planprocedures versnellen

Zonder de juiste planologische bestemming kan de beoogde locatie niet tot ontwikkeling komen. Start tijdig met benodigde planprocedures voor de energie-infrastructuur. Dit voorkomt een mismatch tussen de opleverdatum van duurzame opwekprojecten en de benodigde uitbreidingen aan de infrastructuur. We zien grote verschillen in doorlooptijden van vergunningsverlening en het wijzigen van bestemmings- of omgevingsplannen tussen de verschillende gemeenten en provincies. In de figuur hiernaast is weergegeven wat indicatieve doorlooptijden zijn voor he bouwen van een nieuw station. Onderzoek hoe planprocedures versneld kunnen worden, bijvoorbeeld door te leren van de aanpak van andere overheden. Samenwerken in gebiedsprocessen en het erkennen van wederzijdse belangen, kan tot een beter en sneller planproces leiden.

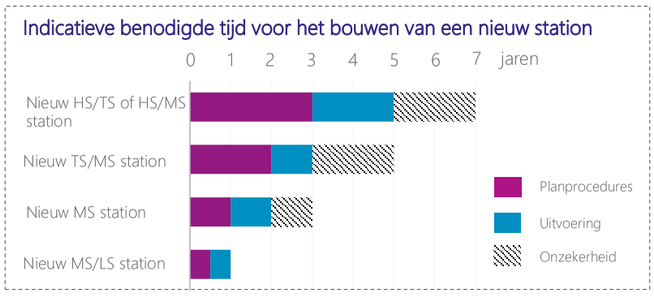
Reserveer ruimte voor energie-infrastructuur in ruimtelijk-/omgevingsbeleid

Energieopwekking is een nieuwe ruimtevrager. Daarnaast is door de toenemende energie opwek, meer ruimte nodig voor de distributie daarvan. Voor de realisatie van zonneparken en mindere mate voor windmolens, is dit een herkenbaar probleem. Maar voor de netverzwaring zelf, in de vorm van nieuwe stations en ondergrondse kabels, is ook ruimte nodig. Ruimte die schaars is en ook voor andere belangrijke doeleinden kan worden ingezet. Bevoegde gezagen kunnen als volgt zorgen voor ruimte voor energie-infrastructuur in beleid:

- In de op te stellen **omgevingsvisies** is meestal al veel aandacht voor de energietransitie en de RES. Door op visieniveau ook aandacht te besteden aan de boven- en ondergrondse energie-infrastructuur sluit de omgevingsvisie goed aan toekomstige omgevingsplannen en omgevingsprogramma's.
- Een **omgevingsprogramma** energie geeft de mogelijkheid de doelen uit de omgevingsvisie te concretiseren. In dit omgevingsprogramma worden de beleidskeuzes uit de omgevingsvisie verder uitgewerkt, onder andere door een planning bij te voegen hoe de beleidskeuzes in de tijd worden gerealiseerd. Een pilot van dit programma wordt door de NPRES nu opgestart.
- In het **bestemmings-of omgevingsplan** wordt de daadwerkelijke planologische ruimte gecreëerd om tot het verlenen van de benodigde vergunningen over te kunnen gaan. Liander beschikt over veel kennis van de planologische ruimte die nodig is en welke belemmeringen spelen rondom de inpassing van een (nieuw) station. Ook komt eind 2020 een staalkaart beschikbaar waarin de belangrijkste regels staan die in een omgevingsplan kunnen worden opgenomen.
- **Buitenplanse vergunningen** zijn en blijven een mogelijkheid om tot realisatie van de nieuwe energie-infrastructuur te komen. Zeker direct na de invoering van de Omgevingswet kan dit een oplossing zijn voor het kunnen afwijken van het geldende planologische regels. Een mooi voorbeeld hiervan is de uitbreiding van station Barneveld in de gemeente Barneveld.

Actieve meedenkende houding door bevoegd gezag van groot belang

De nieuw aan te leggen energie-infrastructuur heeft fysieke ruimte nodig. Liander wil door middel van strategische grondverwerving vooruitlopen op de netverzwaring. We kunnen daarmee het vertragingsrisico verkleinen. Voor strategische grondaankoop kijkt Liander daarom 10 jaar vooruit naar het oplossen van knelpunten. We kunnen dit alleen doen in samenwerking met het bevoegde gezag omdat de grondaankopen moeten passen in het (toekomstige) en lokale ruimtelijke beleidskader. Een actieve meedenkende houding in het zoeken naar geschikte locaties zorgt voor een grotere kans op succesvolle uitvoering van de ambities in de RES.

Aanbevelingen | mensen, middelen, landelijke kaders

Wijs bindende zoekgebieden en uitsluitingsgebieden aan

Zoekgebieden, zoeklocaties en definitieve locaties helpen om accuraat te voorspellen waar de duurzame opwek zal komen binnen de regio. We vragen de overheden hier om een stevige regierol, waarin projecten buiten deze zoekgebieden ook niet langer worden vergund. Ook als er nog geen concrete projecten binnen deze zoekgebieden zijn, kunnen de modellen van Liander een inschatting maken van een realistische vermogensspreiding binnen deze gebieden. Ook relatief grote bindende zoekgebieden hebben dus al toegevoegde waarde wanneer projecten daarbuiten ook daadwerkelijk worden uitgesloten.

Samen tekorten op de arbeidsmarkt aanpakken

Het tekort aan technisch personeel gaat zorgen voor vertragingen. Gericht arbeidsmarktbeleid kan het verschil maken, zowel op landelijk als regionaal niveau. Stimuleer dat mensen in uw regio enthousiast worden om de techniek in gaan en zorg ervoor dat er voldoende opleidingsmogelijkheden zijn. Onderzoek mogelijkheden voor regionaal samenwerken aan Human Capital Agenda's voor (technische beroepen in) de energiesector.

Tijdig beschikbaar krijgen van materialen door gezamenlijke prognoses

Voor het realiseren van de benodigde uitbreidingen is naast voldoende personeel ook materialen nodig. Materialen moeten tijdig besteld worden, denk dan aan transformatoren, kabels, etc. Om te anticiperen op deze schaarste en te kunnen beschikken over benodigde materialen, is het nodig om samen te werken en goede prognoses te maken.

Gezamenlijk aandacht vragen voor landelijke maatregelen

Om te komen tot een effectieve en tijdige uitvoering van de RES is een aantal landelijke maatregelen nodig. Wij vragen de regio om samen richting het Rijk aandacht te vragen voor:

- Het samenbrengen van de verschillende beleidssporen en sectorale plannen (RES, NAL, TvW, PEH, CES/MIEK) in een gezamenlijk uitvoeringsprogramma om tot integrale keuzes en prioritering te komen.
- Aanpassing van de SDE-systematiek, zodat projecten die duurder uitvallen omdat wensen van de omgeving worden meegenomen (bijv. biodiversiteit bij een zonnepark), realiseerbaar blijven. De SDE-systematiek gaat uit van de laagste kosten per techniek. Maatschappelijke aspecten, zoals aandacht voor biodiversiteit en groene inpassing, zijn kostenverhogend en vallen dus snel buiten de mogelijkheden van de SDE regeling.. Dit heeft effect op de uitvoering, omdat dit projecten zijn, die juist in de RESsen kunnen rekenen op draagvlak.
- Verken met gemeenten en provincies de mogelijkheden voor versnelling van de ruimtelijke processen.
- Maximale benutting van het bestaande net door een zo snel mogelijke inwerkingtreding van de algemene maatregel van bestuur zodat de reservecapaciteit in het hoogspanningsnet kan worden ingezet als spitsstrook voor het transport van elektriciteit uit duurzame opwek (AMvB N-1).
- Ruimte in wet- en regelgeving voor (tijdelijke) alternatieve oplossingen als er sprake is van transportschaarste, zoals congestiemanagement, pieken aftoppen en dynamisch terugleveren.
- Maatregelen die ertoe leiden dat er meer technici worden opgeleid voor de energietransitie.
- Ruimte in warmtewetgeving, zodat gemeenten keuzevrijheid en voldoende flexibiliteit hebben om tot maatwerkoplossingen te komen, inclusief de mogelijkheid om bedrijven in publiek eigendom, waaronder de netwerkbedrijven, aan te kunnen wijzen als warmtebedrijf.

6. Achtergrond

Aanbevelingen | systeemefficiëntie

Graag lichten we toe welke mogelijkheden er zijn om de systeemefficiëntie te verbeteren in de RES regio Friesland. Het meenemen van de principes van systeemefficiëntie in de afwegingen voor de RES biedt kansen om:

1. maatschappelijke kosten te besparen;
2. ruimte te besparen;
3. de haalbaarheid in tijd van de RES ambitie te vergroten, en
4. slimme keuzes te maken voor de periode na 2030.

Voor systeemefficiëntie maken we gebruik van vijf ontwerpprincipes. In de bijlage staat een toelichting op deze ontwerpprincipes.

1. Beter benutten van de restcapaciteit op het bestaande energienet	veel potentie	Er is nog veel restcapaciteit op een aantal stations. Het heeft grote meerwaarde om meer gebruik te maken van de bestaande capaciteit.
2. Energievraag en -aanbod combineren: minimaliseren van transport van energie	veel potentie	Er is veel potentie om vraag en aanbod meer te koppelen. Het is gunstig wanneer locaties waar energie wordt afgenomen, worden gekoppeld aan locaties waar duurzame energie wordt opgewekt. Dan hoeft immers minder energie getransporteerd te worden. Stel dat XXX wordt gekoppeld aan YYY, wordt veel winst behaald vanuit systeemefficiëntie.
3. Evenwichtiger verdelen van opgesteld vermogen wind en zon	Mogelijke potentie	Friesland voorziet voor 2030 alleen in zonneprojecten. Dat is een gemiste kans. Toekomstige wind & zon verhouding 50-50 is een grote kans vanuit systeemefficiëntie gezien zeer positief
4. Clusteren van duurzame opwek projecten	Zeer veel potentie	Er liggen zeer veel kansen voor clustering. Dat houdt in dat een paar grootschalige projecten in plaats van meerdere kleine projecten veel opleveren voor systeemefficiëntie. Het aanwijzen van toekomstige zoekgebieden is zeer helpend.
5. Overige oplossingen: aansluiten wind en zon op één aansluiting (cablepooling), aftoppen van piek productie en benutten reservecapaciteit	Veel potentie	Aftoppen (de piek afregelen zodra die voorkomt) levert veel op voor de netinfrastructuur omdat de pieken niet meer gefaciliteerd hoeven te worden. Ook cable pooling levert heel veel op voor het efficiënt benutten van de netten. In de bijlage is een toelichting te vinden op deze ontwerpprincipes.

Bijlage: toelichting ontwerpprincipes (I)

Slimme oplossing	Wat is het?	Wat levert het op?	Wie gaat er over?
Cablepooling 	**'Cablepooling' is het benutten van één aansluiting door meerdere partijen ('kabel delen').** • Eerste toepassing is het slim koppelen van nabijgelegen wind- en zonneparken door ze aan te sluiten op één netaansluiting. Zo wordt de energie-infrastructuur beter benut. Zon en wind zijn namelijk complementair aan elkaar. Als de wind waait, schijnt de zon meestal niet. En op een zonovergoten dag waait het vaak niet. • Tweede toepassing is het aansluiten van duurzame opwek op een bestaande aansluiting waarop energie wordt afgenomen.	• Door cablepooling wordt de capaciteit van het elektriciteitsnet veel beter benut. Door het combineren van zon en wind op één kabel kan tot wel vier keer zoveel energie getransporteerd worden als alleen zon op dezelfde kabel. • Daarnaast verbetert de businesscase voor ontwikkelaars: zij besparen op de investeringskosten voor aansluitingen en netaanpassingen en op de jaarlijkse kosten voor het gebruik ervan.	• Ontwikkelaars van nabijgelegen zon- en windparken of ontwikkelaars en grote afnemers kunnen gezamenlijk slimme combinaties onderzoeken, samen met de netbeheerder en eventueel gefaciliteerd door gemeenten vanuit hun regierol in de RES. • Wel is er een speciale juridische constructie nodig, omdat de koppeling tussen de deelnemende wind- en zonneparken plaatsvindt achter de aansluiting op het openbare elektriciteitsnet.
Aftoppen 	**'Aftoppen' is het afvlakken van de hoogste pieken in opwek door *ontwikkelaars zelf*.** Zij benutten dan niet de maximale capaciteit van zonnepanelen door een lager omvormer-vermogen te installeren. • Zonnepanelen worden op hun piekvermogen aangesloten op het netwerk. Die piek komt echter maar een paar uur per jaar voor. • Door zonnepanelen op deze piekmomenten te begrenzen ('af te toppen'), kan de infrastructuur veel efficiënter worden benut.	• Het aftoppen van opwekpieken draagt bij aan het niet hoeven verzwaren van het net. • Door zonnepanelen af te toppen op 75%, wordt er slechts 2% minder energie opgewekt. • Met een geringe reductie in energie opwek kan dus een kwart van de benodigde netuitbreidingen voorkomen worden. • Opwekkers hebben een financieel voordeel, omdat zij kunnen volstaan met kleinere omvormers en een kleinere netaansluiting.	• Ontwikkelaars kunnen er zelf voor kiezen om hun installaties af te toppen. • Installateurs kunnen de installaties op de juiste manier configureren.
Curtailment 	**'Curtailment' is het *door de netbeheerder* actief aftoppen van de productie bij dreigende schaarste in het net.** • Bij een dreigende storing schakelt de netbeheerder een opwekinstallatie (gedeeltelijk) af.	• In gebieden waar schaarste op het net is, kan door curtailment toch (deels) worden teruggeleverd.	• Netbeheerders nemen het initiatief om in afstemming met de klant curtailment in te regelen en uit te voeren. • Wetgeving staat de netbeheerder in Nederland op dit moment nog niet toe om actief curtailment toe te passen.

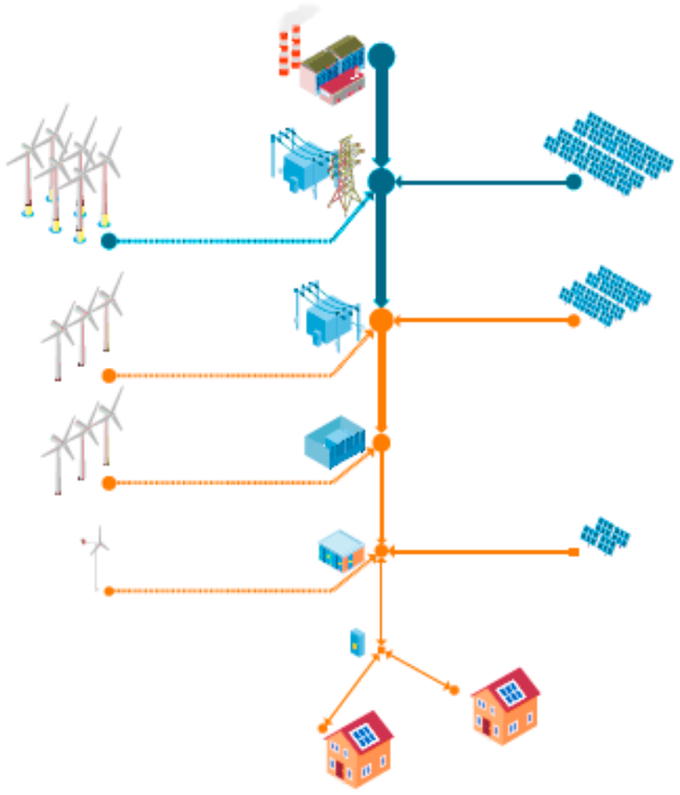
Bijlage: toelichting ontwerpprincipes (II)

Slimme oplossing	Wat is het?	Wat levert het op?	Wie gaat er over?
Evenwichtige verdeling zon & wind 	**Evenwichtige verdeling van zon & wind houdt in dat het opgestelde *vermogen* aan duurzame opwek in een regio voor ca. 50% uit zonnepanelen bestaat en voor ca. 50% uit windturbines.** • Zo wordt infrastructuur beter benut doordat zon en wind complementair zijn aan elkaar. Als de wind waait, schijnt de zon meestal niet. En op een zonovergoten dag waait het vaak niet. • Voldoende gebruik maken van wind is vanuit het energiesysteem gezien wenselijk aangezien windturbines efficiënter gebruik maken van het elektriciteitsnet dan zonnepanelen. Het waait immers vaker dan dat de zon schijnt.	• Met dezelfde infrastructuur kan met windenergie tot wel 3x zoveel energie opgewekt worden als zon. • Door een 50/50 vermogensverdeling van zon en wind toe te passen, wordt de infrastructuur het meest efficiënt benut. Immers, de infrastructuur wordt dan zowel gebruikt als het hard waait én als de zon volop schijnt.	• De regio kan in de RES kiezen voor een 50/50 vermogensverdeling van zon en wind
Loslaten redundantie 	**Loslaten van redundantie houdt in dat voor transport van duurzaam opgewekte energie de 'vluchtstrook' van het elektriciteitsnet wordt benut.** • Elektriciteitsstations zijn overal dubbel - oftewel redundant - ontworpen. Dat betekent dat als één component uitvalt, de andere het over kan nemen, waardoor de continuïteit van de elektriciteits-voorziening ten alle tijden gewaarborgd is. • Dat is vanzelfsprekend van cruciaal belang voor het leveren van energie. • Maar de maatschappelijke impact van een zonnepark dat enkele uren niet kan terugleveren is vele malen kleiner dan een stad die enkele uren in het donker zit.	• Door het loslaten van redundantie kan tot wel het dubbele van de huidige beschikbare netcapaciteit worden gebruikt voor duurzame opwek, zonder fysieke uitbreidingen te realiseren. • Daarmee wordt ook fysieke ruimte voor infrastructuur verminderd en worden lange doorlooptijden voorkomen.	• Liander kan vereenvoudigde aansluitconcepten (zoals loslaten van redundantie) toepassen. • Bij wet is de netbeheerder echter gehouden aan de regel dat ze moet zorgen voor 'voldoende reservecapaciteit voor het transport'. • Deze wet is momenteel in beweging, waardoor er onzekerheden zijn over de toepassing van deze slimme oplossing.

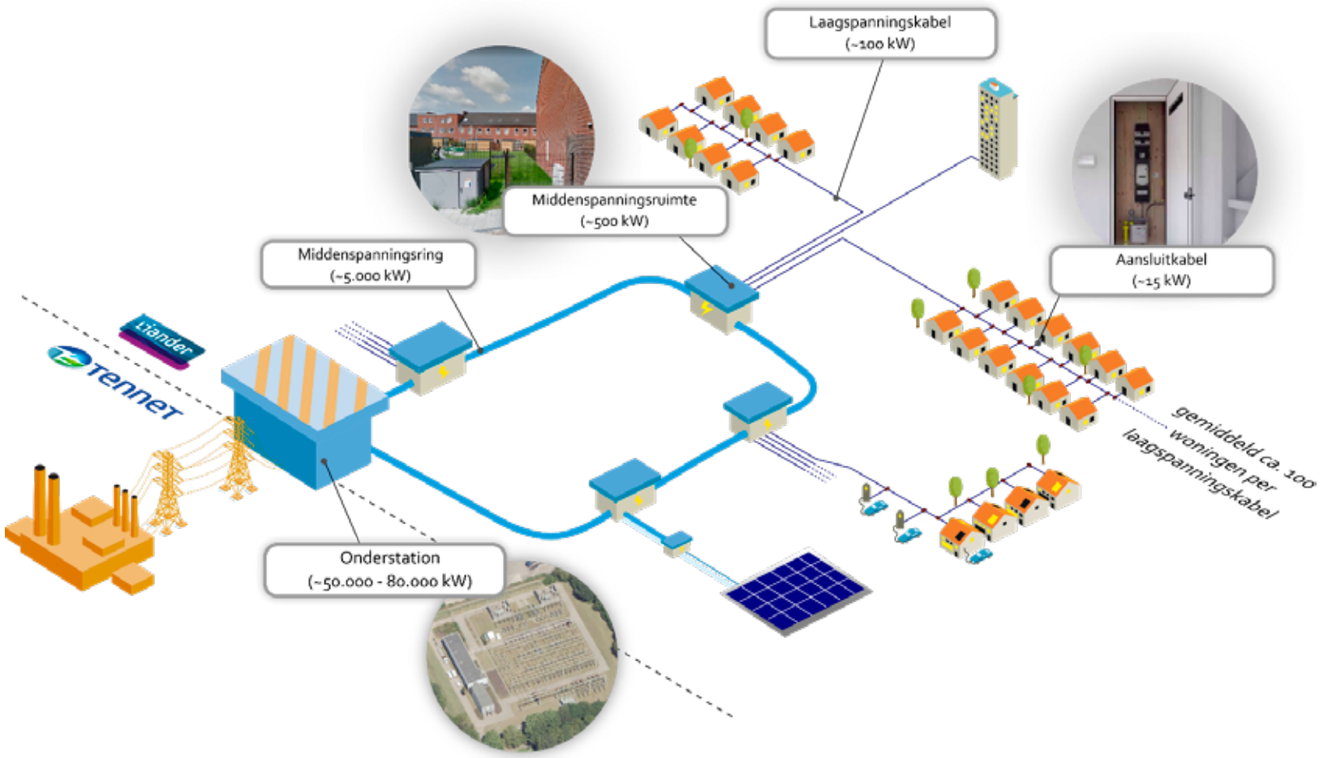
Bijlage: Weergave werking elektriciteitsnet

Het elektriciteitsnet bestaat uit verschillende lagen. Het vermogen van de energievrager of producent bepaalt daarbij op welk niveau in het net wordt aangesloten. In Fryslân wordt veel duurzame energie opgewekt terwijl er weinig gelijktijdig verbruik is. Hierdoor moet de energie die in de 'onderste lagen' opgewekt wordt, ook in de bovenliggende lagen getransporteerd worden.

Blauw weergeeft hoogspanning (TenneT), en oranje middenspanning en laagspanning (Liander).

Bijlage-Het elektriciteitsnet in vogelvlucht…

Indicatie van relatie tussen elektriciteits- en gasnet

		ELEKTRICITEITSNET		GASNET	
warmtevoorziening & infrastructuur	aansluitingen in de woning	woningen per transformator	bovengronds ruimtebeslag	woningen per diststation	bovengronds ruimtebeslag
huidige situatie (E+G)	E G W	400	25 m² (1 transformator)	500	5 m² (1 diststation)
all electric (E)	E G W	150	75 m²	geen gasinfrastructuur in de wijk nodig	geen bovengronds ruimtebeslag
HT Warmte (E+W)*	E G W	250	50 m²	geen gasinfrastructuur in de wijk nodig	geen bovengronds ruimtebeslag
LT warmte (E+W)*	E G W	200	50 m²	geen gasinfrastructuur in de wijk nodig	geen bovengronds ruimtebeslag
hybride (E+G)	E G W	200	50 m²	1.000	5 m²

Bron: Alliander

Visie op warmte(oplossingen) vanuit de netbeheerder

In de warmtetransitie worden afwegingen gemaakt tussen verschillende warmteoplossingen. Deze afwegingen hebben veel impact op het energienet. Hieronder geeft Liander aanbevelingen vanuit het perspectief van (de investeringen in) het energienet.

- **Gasnetten behouden, na 2030 eventueel inzetten voor duurzame gassen**
  De inzet van gas in Nederland – en dus ook de infrastructuur - gaat de komende decennia veranderen. Aardgasvrij maken van buurten en industrie betekent niet automatisch het verwijderen van gasnetten. Gasnetten kunnen ook gebruikt worden voor distributie van andere soorten duurzame gassen. Om de maatschappelijke kosten zo laag mogelijk te houden, streven we ernaar om waar dat kan gasnetten te behouden. Zo blijft de leveringszekerheid geborgd, kan later gekozen worden om de netten zo goedkoop mogelijk te verwijderen of kunnen netten in de toekomst alsnog worden gebruikt voor duurzame gassen.

- **Groengas gebruiken als er bron in de buurt is en alternatieven niet haalbaar zijn**
  Groengas is biogas (opgewekt uit mest, slib etc.) dat is opgewerkt tot de kwaliteitseisen voor aardgas. Het is daarom geschikt om via onze gasnetten te transporteren. Er wordt steeds meer groengas ingevoed en is dus steeds meer beschikbaar als een bouwsteen van het integrale energiesysteem. Groengas biedt kansen om bestaande gasnetten optimaal te benutten en investeringen in het elektriciteitsnet te voorkomen. Voor het gebruik ervan zijn wel investeringen in de gasnetten nodig. De decentrale productie kent namelijk een constante productiestroom terwijl de vraag fluctueert. Groengas is één van de puzzelstukken, benut het optimaal. Het optimaal benutten van onze gasnetten en het vermijden van investeringen in elektriciteitsnetten leidt tot de laagste maatschappelijke kosten. Tegelijkertijd is groengas vooralsnog schaars. Daarom volgen we (o.a. in TvW en RES) de lijn: zet groengas daar in waar alternatieven financieel en/of technisch niet haalbaar zijn.

- **Hybride warmtepompen: 'no regret' waar warmte en all electric niet mogelijk zijn**
  Hybride warmtepompen kunnen een belangrijke rol spelen in de omschakeling naar een duurzame warmtevoorziening, met name in buurten met woningen die zich niet goed lenen voor warmte(netten) of een all electric warmtevoorziening. De hybride warmtepomp kan een rol spelen in het behalen van de CO_2-doelstellingen. Zeker op plekken waar op korte termijn een overgang naar all electric of warmte niet mogelijk is en waar nu al een gasnet ligt. Er moet de mogelijkheid zijn om te warmtepompen te regelen/af te schakelen (overschakelen op gas) door de netbeheerder als er spanningsproblemen dreigen op het elektriciteitsnet. Het verdient aanbeveling om de potentie van hybride warmtepompen verder uit te werken.

- **Waterstof: geen oplossing tot 2030, wel kansen voor langere termijn**
  De komende jaren zijn de mogelijkheden van de toepassing van waterstof nog hoogst onzeker. Daarom houden de netbeheerders hier in het bepalen van de netimpact vooralsnog geen rekening mee. Alliander staat vooralsnog op het standpunt dat inzet van waterstof als oplossing voor de warmtevoorziening in woningen en gebouwen tot 2030 niet aan de orde is en dus ook niet thuishoort in een transitievisie warmte als oplossing voor de periode tot 2030. Wel werken we aan enkele pilots om de kansen op langere termijn te onderzoeken.

- **(Houtige) biomassa: houd rekening met alternatieve routes**
  Er is veel discussie over de inzet van biomassa. Biomassa is een breed begrip. Op dit moment gaat de discussie vooral om de inzet van houtige biomassa voor de productie van elektriciteit en warmte. Kernvraag is of de inzet van houtige biomassa nog als duurzaam gezien mag worden. Hierin spelen twee argumenten, de kans op roofbouw en de vraag of de netto CO_2 emissie van biomassa op de termijn van 2030 wel voldoende wordt gecompenseerd door nieuwe aanplant. Daar waar in regionale warmtevisies en transitievisies warmte nog wordt gerekend op de inzet van houtige biomassa zal rekening moeten worden gehouden met alternatieve routes. Voor de inzet van overige biomassa in bijvoorbeeld biobrandstoffen en de route naar groengas speelt deze discussie nu overigens niet.

- **Warmtenetten inzetten in verstedelijkt gebied, bij voorkeur publiek beheerd**
  Met de grootschalige uitrol van warmtenetten als belangrijk alternatief voor aardgas in de gebouwde omgeving, worden warmtenetten onderdeel van de vitale energie infrastructuur van Nederland. Dit maakt de aanleg van deze infrastructuur in de openbare ruimte een publieke aangelegenheid. Het is de visie van Liander dat gemeenten en hun inwoners, net als bij het elektriciteits- en gasnet, kunnen rekenen op een publieke partij voor de aanleg en het beheer van warmte infrastructuur. Bovendien is het wenselijk met het oog op het geïntegreerde energiesysteem (E-G-W) om ook de warmte infrastructuur bij de regionale netbeheerder te leggen. Warmtenetten kunnen rendabel worden ingezet in stedelijk gebied (wijken en buurten met veel verdichting en hoogbouw).

- **In gemeentelijke Transitievisies Warmte kijken naar integrale energiesysteem in de wijk**
  Gemeenten werken op lokaal niveau aan de Transitievisie Warmte. Netbeheerders roepen op om in de TvW te kijken naar het energiesysteem als geheel. De impact van de warmteoplossing op het elektriciteitsnet moet in samenhang met elektrisch vervoer en zonne-energie in de wijk worden bekeken. Om te zorgen dat de investeringen die we doen planbaar en betaalbaar zijn, is het voor ons belangrijk dat investeringen zoveel mogelijk collectief worden uitgevoerd en dat we vroegtijdig helderheid en zekerheid hebben over waar gasleidingen kunnen blijven liggen, waar elektriciteitsnetten moeten worden verzwaard en waar we middenspanningsruimten bij moeten plaatsen.

7. Bronnen en verwijzingen

Leeswijzer

Leeswijzer

Het document begint met een overzicht van het huidige energienet in de regio en een samenvatting van de aangeleverde gegevens. Vervolgens werken we de impact van de regionale plannen op het elektriciteitsnet uit. Ook geven we adviezen om de systeemefficiëntie te verbeteren. Een kwalitatieve duiding van de impact van het regionaal bod op de warmte- en gasinfrastructuur volgt. Tot slot volgt een aantal aanbevelingen aan de regio.

Disclaimer

Dit document is met zorg samengesteld ten behoeve van de RES-ontwikkeling in een regio.

Het document geeft een globale indicatie van de impact van de regionale ontwikkelingen op het elektriciteits- en gasnet vanuit de beschikbare informatie op het moment van analyse. Door dit globale karakter worden diverse onderwerpen niet meegenomen, bijvoorbeeld de belasting op individuele kabels of de lokale spanningskwaliteit op delen van het net. De weergave van ruimtebehoefte en benodigde investeringen in dit document zijn daardoor lager dan ze daadwerkelijk zullen zijn.

Deze indicatie van de impact is beoordeeld vanuit de huidige wet- en regelgeving. Het is mogelijk dat netbeheerders door Europese of nationale ontwikkelingen andere mogelijkheden of verplichtingen krijgen. Dit kan invloed hebben op de indicatie van de impact. De impact is mede bepaald op basis van gegevens aangeleverd vanuit de regio, aangevuld met back-up gegevens vanuit het NP RES. Liander draagt geen verantwoordelijkheid voor de back-up gegevens of de aangeleverde gegevens door de regio.

Het verdient de aanbeveling om de informatie uit dit document altijd samen met de regionale plannen te publiceren. Deze netimpactanalyse kan tot verkeerde conclusies leiden wanneer de context van de regionale plannen niet wordt meegenomen.

Liander aanvaart geen aansprakelijkheid voor enige schade die direct of indirect ontstaat als gevolg van (het oneigenlijk) gebruik van de kaarten en informatie. Aan de informatie in dit document kunnen dan ook geen rechten worden ontleend. Neem voor specifieke ontwikkelingen, ambities en projecten altijd contact op met Liander voor de meest actuele informatie.

1. Bronnen en verwijzingen

Titel	Omschrijving	Bron
Basisinformatie over energie-infrastructuur, opgesteld voor de Regionale Energie Strategieën, Netbeheer Nederland, mei 2019	Een introductie op en beschrijving van rollen in de elektriciteits- en gasmarkt, typen van elektriciteits- en gasstations, kosten van het bouwen van een station en aanleggen van nieuwe verbindingen in tijd, geld en ruimte, de impact van verschillende (warmte)scenario's op het elektriciteitsnet, basis ontwerpprincipes voor de inpassing van hernieuwbare productie, kosten van verwijderen van gasleidingen en –stations.	https://www.netbeheernederland.nl/_upload/Files/Basisdocument_over_energie-infrastructuur_143.pdf
Onderzoek naar toekomstbestendige gasdistributienetten, Netbeheer Nederland, juli 2018.	De belangrijkste conclusie uit dit onderzoek is, dat het bestaande gasnetwerk met de juiste maatregelen prima ingezet kan worden om duurzame gassen zoals (100%) waterstof en biomethaan te distribueren. GT-170272	https://www.netbeheernederland.nl/Toekomstbestendigegasdistributienetten
Factsheets over de relatie tussen de Nationale Agenda Laadinfrastructuur (NAL) en RES, Elaad, december 2019.	Tien factsheets met achtergrondinformatie over de relatie tussen de NAL en de RES. Het doel van de Nationale Agenda Laadinfrastructuur (NAL) is ervoor te zorgen dat de laadinfrastructuur is voorbereid op de grootschalige uitrol van elektrisch vervoer. In de NAL wordt beschreven hoe we tot voldoende laadpunten komen om al deze auto's slim op te laden.	https://www.elaad.nl/projects/nal-res/
Verantwoording gebruikte gegevens netimpact proces via het Nationaal Programma RES	Op de website van het Nationaal Programma RES is informatie te vinden over de gebruikte back-up en basisgegevens voor het bepalen van de netimpact. Deze gegevens worden gebruikt wanneer er geen gebruik gemaakt kan worden van regiospecifieke informatie vanuit de invulformulieren.	https://www.regionale-energiestrategie.nl/ondersteuning/np+res+invulformulieren/default.aspx
Potentieel van lokale biomassa en invoedlocaties van groengas. Een verkenning voor 2030, CE Delft, januari 2020	In de studie is verkend hoeveel groengas uit lokale biomassa zou kunnen worden ingevoed in het openbare aardgasnet in 2030 en wat de locaties van invoeding zouden kunnen zijn. Hiervoor is bestudeerd hoeveel biomassa er economisch beschikbaar kan komen voor groengasproductie en -invoeding in 2030. De studie beperkt zich tot biomassareststromen.	www.ce.nl, publicatienummer 190281
Nationale Agenda Laadinfrastructuur (NAL) opgesteld. In de NAL is overeengekomen dat elke gemeente een laadvisie en plaatsingsbeleid moet vaststellen. II3050		

2. Terminologie en afkortingen

Afkorting	Betekenis
HS	Hoogspanning (>52kV). Hoogspanningsnetten worden gebruikt als nationale hoofdtransportnetten, welke middels een middenspannings-tussenstap bij de gebruikers als laagspanning terecht komen.
TS	Tussenspanning. Op sommige locaties in Nederland wordt elektriciteit op hoogspanning direct omgezet naar middenspanning. Op andere plekken zit er nog een spanningsniveau tussen, de zogenoemde tussenspanning. Dit verschil is historisch ontstaan.
MS	Middenspanning (1-52kV)
LS	Laagspanning (<1kV)

Eenheden	Betekenis
TWh	TerraWattuur. Staat gelijk aan 10^9 Kilowatttuur. Het jaarlijkse elektriciteitsgebruik van heel Nederland wordt uitgedrukt in terawattuur.
kWp	KiloWattpiek. Eenheid om piekvermogen uit te drukken.
W MW	Watt. Dit beschrijft de energie per tijdseenheid (Joule per seconde). MegaWatt is 10^6 Watt.
A	Ampère. Een eenheid van elektrische stroomsterkte.
V kV	Volt. Eenheid van elektrische spanning. kiloVolt: 1000 Volt.
VA	Voltampere. Een eenheid van complexe of schijnbare elektrisch vermogen, weergegeven met symbool VA dat in het geval van gelijkstroom gelijk is aan de Watt.
J	Joule. Energie-eenheid. (VA=W=J/seconde)
m^3	Kubieke meter

Terminologie	Betekenis
Netimpact	De net-belasting op installatieniveau. De berekening houdt rekening met vermogens en profielen van alle energievragers en –aanbieders. Dit dynamische samenspel resulteert in de belasting van de Liander installaties welke in magnitude en lengte kan worden uitgedrukt, met mogelijke knelpunten (overbelasting) tot gevolg.
Knelpunt	Een overbelasting op installatie-niveau waarbij flexibele oplossingen geen hulp kunnen bieden. Dit geldt voor een overbelasting van >10% van de installatiecapaciteit OF >1% van het jaar.
Congestiemanagement	Congestiemanagement gebruikt prijsmechanismes en marktwerking om het aanbod en de vraag naar elektriciteit te sturen. Goede uitleg via: https://www.tennet.eu/nl/elektriciteitsmarkt/nederlandse-markt/congestiemanagement/
Vluchtstrook / redundantie / reservecapaciteit	Het elektriciteitsnet is in heel Nederland redundant uitgelegd. Als één component uitvalt kan een andere verbinding het altijd overnemen. Het netwerk is echter 99,997% van de tijd niet in storing en dus wordt voor het grootste deel van de tijd niet op zijn maximale capaciteit gebruikt. Het is te vergelijken met een vluchtstrook op de snelweg. Dit wordt alleen tijdens de spits gebruikt en is voor de rest van de uren zinloos asfalt. De (maatschappelijke) impact van een zonnepark dat zeg 4 uur niet kan terugleveren is vele malen kleiner dan een ziekenhuis. Daarom is het niet-redundant aansluiten van duurzame opwek een goede benutting van het bestaande elektriciteitsnetwerk. Iets meer risico voor projecten, maar meer mogelijk en een beter ingericht net. te verzwaren.
Cable pooling	Bij cable pooling worden nabijgelegen wind- en zonneparken slim gekoppeld, door de projecten op één netaansluiting aan te sluiten. Zonnepanelen en windmolens zijn in hoge mate complementair: Een windmolenpark benut gemiddeld dertig procent van de netaansluiting en een zonnepark slechts tien procent. Het gevolg is dat de energie-infrastructuur niet volledig wordt gebruikt. Met cable pooling wordt de capaciteit van de elektriciteitskabel beter benut. Daardoor gaat er minder energie verloren en wordt de energievoorziening stabieler.

Fryslân
RES Regionale Energie Strategie

Fryslân RES Regionale Energie Strategie

REGIONALE STRUCTUUR WARMTE FRYSLÂN

Samenvatting

In deze Regionale Structuur Warmte (RSW) schetsen we de kansen en knelpunten om de regio Fryslân duurzaam te verwarmen. Deze eerste RSW vormt daarmee de start van de verkenning op het gebied van warmte ter ondersteuning van de nog op te stellen lokale Transitievisies Warmte, die iedere gemeente eind 2021 gereed moet hebben. Gemeenten hebben daarmee een regierol in de warmtetransitie.

In deze RSW brengen we in kaart waar in de regio Fryslân de vraag naar warmte zich bevindt, welke warmtebronnen er beschikbaar zijn en welke infrastructuur nodig is om over te stappen naar duurzame warmteoplossingen. Daarbij hebben we specifiek aandacht voor de verdeling en overlap van warmtebronnen tussen gemeenten.

Fryslân staat voor een grote opgave, omdat de warmtevraag zich verspreid over de regio bevindt. Hierdoor is de inschatting dat er geen regionale warmtenetten mogelijk zijn. Het warmtevraagstuk zal dus voornamelijk binnen de gemeentegrenzen moeten worden opgepakt. In grote delen van Fryslân liggen individuele warmteoplossingen voor de hand. Elektrische warmtepompen of hybride warmtepompen met hernieuwbaar gas komen met name in het buitengebied als oplossing met de laagste maatschappelijke kosten naar voren. Deze oplossingen resulteren echter in een stijging van de elektriciteitsvraag.

In de grotere kernen gaat de voorkeur uit naar collectieve warmtenetten. Ook in kleinere kernen zijn collectieve oplossingen mogelijk, vooral met technieken die goed schaalbaar zijn, zoals aquathermie en collectieve warmtepompen. Deze technieken vereisen bijverwarming met elektriciteit. Om te voorzien in de grote vraag naar individuele (hybride of elektrische) warmteoplossingen en collectieve oplossingen die bijverwarming vereisen, zal de regionale vraag naar elektriciteit naar verwachting flink toenemen. Dit legt (extra) druk op de beschikbaarheid van duurzame elektriciteit, zoals beschreven in de RES 1.0. Hoe meer elektrische warmteoplossingen we realiseren, hoe meer zonnepanelen en windturbines er nodig zijn in Fryslân.

In de regio Fryslân zijn veel verschillende warmtebronnen aanwezig. Om na te gaan welke warmtebronnen en welke warmteoplossingen inzetbaar zijn voor de verschillende toepassingsgebieden, hebben we gezamenlijk nagedacht over een lokaal afwegingskader. Elementen die van belang zijn bij het maken van keuzes zijn onder andere de betaalbaarheid, beschikbaarheid en betrouwbaarheid van de verschillende warmtebronnen.

Daarnaast hechten we belang aan het maatschappelijk draagvlak en de mate waarin warmteoplossingen gebruik maken van schone energie. De mix van verschillende warmtebronnen moet tevens robuust zijn, en de verdeling van warmtebronnen moet concreet en realistisch zijn. Hiermee bieden we duidelijkheid aan bewoners en andere belanghebbenden.

Om de kosten voor de overstap naar duurzaam verwarmen zo laag mogelijk te houden en om efficiënt te kunnen opereren, is het belangrijk om van elkaar te leren. Hoewel een groot gedeelte van het warmtevraagstuk bij gemeenten ligt, is het goed om regionaal van elkaar te leren. Om die reden hebben we een Friese samenwerking Transitievisie Warmte (TVW) opgezet. Binnen deze samenwerking delen we kennis en doorlopen we gezamenlijk de stappen van de Transitievisie Warmte.

Friese gemeenten delen een groot aantal karakteristieken en kunnen dus veel van elkaar leren, ook na 2021 bij de uitvoering van de Wijk- en dorpsuitvoeringsplannen. Ons doel is om een langdurige Friese samenwerking te bewerkstelligen. Zo kunnen we samen de uitdagingen aangaan, die horen bij het verduurzamen van de warmtevraag in de gebouwde omgeving. Op die manier zetten we gezamenlijk de benodigde stappen richting een duurzaam verwarmd Fryslân.

Colofon

Datum versie: 01-04-2021

De conceptversie van de Regionale Structuur Warmte (RSW) Fryslân is opgesteld door adviesbureau Over Morgen, in samenwerking met een werkgroep bestaande uit Friese ambtenaren en een brede groep van belangrijke stakeholders. Deze huidige versie, de RSW 1.0, is een aanscherping van de conceptversie, uitgevoerd door een werkgroep van Friese ambtenaren, in opdracht van de regiegroep RES Fryslân, ten behoeve van het Nationaal Programma RES.

INHOUDSOPGAVE

Samenvatting 2

1. Inleiding 6

1.1 Regionale Structuur Warmte en de RES 6

1.2 Samenhang warmteplannen regio, gemeente en wijk 7

1.3 Wie hebben er meegewerkt aan de RSW? 8

1.4 Leeswijzer 8

2. Lokaal afwegingskader 9

3. Huidige en toekomstige warmtevraag en warmte-oplossingen 11

3.1 Inzicht in de warmtevraag 11

3.2 Energievraag overige sectoren 13

3.3 Identificatie van warmtevraaggebieden 13

3.4 Warmteoplossingen met de laagst maatschappelijke kosten 15

3.5 Kansen voor lokale warmtenetten 17

4. Passende warmtebronnen voor de regio 20

4.1 Toekomstige warmtebronnen voor de regio Fryslân 20

4.2 Kansen voor lokale warmtenetten 21

4.3 Dekkingsgraad van kansrijke bronnen voor warmtenetten 21

4.4 Mogelijkheden en beperkingen van aanwezige bronnen 24

4.5 Inzet van potentiële warmtebronnen in de regio 28

4.6 Elektrische oplossingen 30

4.7 Toepassen van biomassa 32

4.8 Beschikbaarheid en potentie van hernieuwbaar gas 32

5. Bestaande en geprojecteerde infrastructuur 35

5.1 Geen bovenlokale warmte-infrastructuur mogelijk 35

5.2 Lokale warmteprojecten in ontwikkeling 35

5.3 Toename elektriciteitsvraag 36

5.4 Opgave netbeheer 37

6. Regionale samenwerking 39

6.1 Gedeelde ambities en belangen 39

6.2 Friese samenwerking Transitievisie Warmte 39

Bijlage 41

1. Inleiding

De regio Fryslân heeft veel kansen als het gaat om het verduurzamen van haar energievoorziening. Daarbij is energiebesparing natuurlijk altijd het uitgangspunt en vertrekpunt. Een belangrijk onderdeel van deze verduurzaming is dat we alle woningen en gebouwen op een andere manier gaan verwarmen. Om uiteindelijk klimaatneutraal te kunnen worden, moeten we de gebouwde omgeving gaan verwarmen zonder aardgas. Een complexe opgave, waar we alle partijen in de regio voor nodig zullen hebben en waarbij we elkaar moeten ondersteunen.

Hierbij spelen verschillende organisaties een belangrijke rol, zoals gemeenten, de provincie, het waterschap, de netbeheerders, bedrijven, woningcorporaties, energiecoöperaties en natuurlijk de inwoners zelf. Door hier samen aan te werken, helpen we elkaar om de benodigde stappen te zetten naar een klimaatneutrale gebouwde omgeving. Om de maatschappelijke kosten van de warmtetransitie zo laag mogelijk te houden, willen we optimaal gebruik maken van de warmtebronnen die Fryslân te bieden heeft. In deze Regionale Structuur Warmte (RSW) schetsen we de gezamenlijke kansen en uitdagingen om te komen tot een goede verdeling van de (bovengemeentelijke) warmtebronnen.

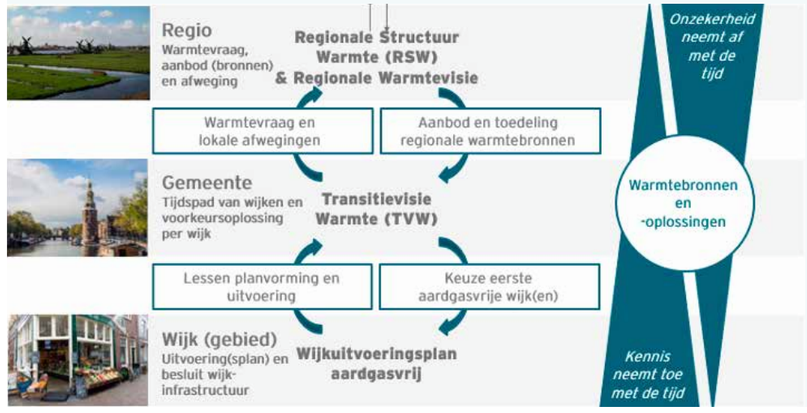
1.1 Regionale Structuur Warmte en de RES

De Regionale Structuur Warmte is een belangrijk onderdeel van de Regionale Energie Strategie Fryslân[1] (RES; zie schema hiernaast). Het doel van de RSW is om de warmtevraag, het warmteaanbod en de benodigde energie-infrastructuur inzichtelijk te maken en zo in vogelvluchtperspectief de kansen en knelpunten in de regio te beoordelen. Op deze manier maken we inzichtelijk waar de gemeenten en partijen elkaar nodig hebben en voor welke warmtebronnen ze moeten samenwerken. Dit helpt de regio om voortvarend te kunnen starten met de warmtetransitie en zo te zorgen dat de warmtevraag in de regio Fryslân in 2050 aardgasvrij wordt ingevuld. De RSW is daarmee de basis voor een afwegingsdocument over toekomstige publieke investeringen in warmtebronnen en in de mogelijk benodigde regionale infrastructuur. We zullen de RSW tegelijk met de RES elke twee jaar herijken.

Voor het onderdeel Regionale Structuur Warmte binnen de RES moeten we de volgende vragen beantwoorden voor de regio Fryslân:

1. Wat is de warmtevraag in de regio Fryslân nu en over 10 jaar (in 2030)? En hoe is deze vraag verdeeld over de verschillende sectoren?
2. Welke warmtebronnen zijn er en in welke mate kunnen deze de warmtevraag invullen?
3. Wat is er nodig aan regionale infrastructuur om warmtebronnen en warmtevraag met elkaar te verbinden?

[1] Zie ook Handreiking RES 1.1 – Handreiking voor regio's ten behoeve van het opstellen van een Regionale Energiestrategie van 10 oktober 2019.

Figuur 1: Samenhang warmte-plannen op regionaal, gemeentelijk en wijkniveau

1.2 Samenhang warmteplannen regio, gemeente en wijk

Alle gemeenten in Nederland moeten uiterlijk eind 2021 een Transitievisie Warmte (TVW) hebben vastgesteld. Deze TVW geeft inzicht in de opgave om de gebouwde omgeving aardgasvrij te maken. Het biedt inzicht in kansrijke oplossingen, in een logische volgorde en in een adequaat tempo voor het aardgasvrij maken van alle wijken of buurten in de betreffende gemeente. Gemeenten concretiseren de TVW vervolgens in hun Wijkuitvoeringsplannen. Een eerste stap vanuit de TVW naar een (wijk/dorp)uitvoeringsplan is het uitvoeren van een haalbaarheidsstudie om de kansen voor het aardgasvrij maken van woningen en ander vastgoed in de wijk verder te verkennen. Lokale Transitievisies Warmte en (wijk)uitvoeringsplannen blijven daarmee leidend voor de aanpak naar aardgasvrije buurten op lokaal niveau.

Gaandeweg vindt er wisselwerking plaats tussen de lokale en regionale schaalniveaus. Dat houdt in dat de opties in de TVW en de keuzes in de uitvoeringsplannen effect hebben op de RSW en andersom1 (zie ook het schema hierboven). In de concept-RES hebben we reeds een concept-RSW geschreven. Dit document was vooral globaal en richtinggevend over de warmtebronnen, de warmtevraag en de regionale infrastructuur. Het aanvankelijke doel was om deze RSW 1.0 verder te concretiseren door de uitkomsten van de concept-RSW te vergelijken met de reeds vastgestelde Transitievisies Warmte.

Omdat de meeste Friese gemeenten pas eind 2021 hun Transitievisies Warmte zullen hebben vastgesteld, is het in deze versie van de RSW nog niet mogelijk om deze vergelijking te maken. Hier zullen we de volgende herijking, de RSW 2.0, voor gebruiken. Desalniettemin hebben we in deze versie van de RSW al wel een concretiseringsslag gemaakt ten opzichte van de conceptversie. Voortschrijdend inzicht maakt dat de wisselwerking tussen het lokale en regionale niveau een continu proces is. Deze afstemming tussen de schaalniveaus zorgt voor optimale inzet van alle beschikbare warmteopties en draagt bij aan een aanscherping van zowel de lokale plannen als de regionale strategie.

1.3 Wie hebben er meegewerkt aan de RSW?

Warmtetransitie is niet een opgave voor de gemeenten alleen. Om deze complexe transitie te realiseren, is samenwerking tussen veel verschillende partijen nodig. Voor het opstellen van de concept-RSW hebben meer dan twintig partijen meegedacht, te weten de gemeente Harlingen, gemeente Súdwest-Fryslân, gemeente Leeuwarden, gemeente Noardeast-Fryslân, gemeente Opsterland, Provincie Fryslân, Wetterskip Fryslân, vereniging Friese Woningbouwcorporaties, De Bouwvereniging, Wonen Noordwest Friesland, WoonFriesland, Ús Koöperaasje, MienskipsEnergie, Thús Wonen, Fûns Skjinne Fryske Enerzjy, Energiewerkplaats Fryslân, Bouwgroep Dijkstra Draisma, Liander, Friesland Campina, Shell geothermie en Ennatuurlijk. Deze partijen vormden samen de regionale werkgroep Warmte, waarmee dit document en de aanpak die erin beschreven staat, is opgesteld. Tijdens twee bijeenkomsten hebben de partijen input geleverd. Ze hebben gezamenlijk het lokale afwegingskader opgesteld (hoofdstuk 2), input geleverd voor de analyses die zijn gemaakt voor hoofdstuk 3 en 4, en hebben meegedacht over hoofdstuk 6 en 7 en over conceptversies van dit stuk. Tussentijds hebben we hiervan verslag gedaan aan de stuurgroep RES. In deze RSW 1.0. zijn verdere aanvullingen gedaan door een werkgroep van ambtenaren.

1.4 Leeswijzer

Dit document heeft de volgende opbouw:
Hoofdstuk 2 geeft een beschrijving van het lokale afwegingskader dat kan worden gebruikt om een toedeling te maken van de bovengemeentelijke warmtebronnen.
Hoofdstuk 3 maakt inzichtelijk wat de huidige en toekomstige regionale warmtevraag en de warmte-oplossingen zullen zijn in de gebouwde omgeving. Het tweede deel van hoofdstuk 3 gaat in op de beschikbare en passende warmtebronnen in de regio.
Hoofdstuk 4 geeft een toelichting op de benodigde warmte-infrastructuur in 2030 en geeft de impact van de warmtetransitie op het elektriciteitsnet weer. Op basis van de inzichten uit de eerste vier hoofdstukken gaat hoofdstuk 5 in op de gedeelde opgaven binnen de warmtetransitie voor de gemeenten in de regio.
De daaruit voortkomende kansen voor regionale samenwerking zijn verder uitgewerkt in hoofdstuk 6.

2. Lokaal afwegingskader

Om te komen tot een Regionale Structuur Warmte (RSW) voor de regio Fryslân hebben we in de conceptfase een tweetal werksessies georganiseerd met vertegenwoordigers van belangrijke stakeholders, waaronder gemeenten, de provincie, het waterschap, woningcorporaties, energiecoöperaties, projectontwikkelaars en de industrie.
Tijdens deze werksessies hebben we met de verschillende partijen gewerkt aan het afwegingskader voor de bruikbaarheid en toedeling van warmtebronnen. Op basis van dit afwegingskader maken we in deze RSW een eerste verkenning van een mogelijk regionale verdeling van warmtebronnen. In dit afwegingskader zijn de belangrijkste aandachtspunten opgenomen, op basis waarvan we een verdeling kunnen maken van de (bovengemeentelijke) warmtebronnen in de regio Fryslân. Bij het opstellen van het afwegingskader om de (bovengemeentelijke) warmtebronnen te verdelen, zijn de volgende aandachtspunten benoemd:

1. Duidelijkheid: De verdeling van warmtebronnen moet concreet en realistisch zijn. Hiermee bieden we duidelijkheid aan bewoners en andere belanghebbenden. Lokale kansen moeten we benutten, maar dienen ook te passen in de bredere langetermijnvisie. Dit zal vooral naar voren komen in de RSW 2.0, wanneer we de Transitievisies Warmte met de RSW vergelijken.

2. Betaalbaarheid: De energierekening moet betaalbaar blijven en lasten verdelen we zoveel mogelijk evenredig. Warmteoplossingen met de laagste kosten krijgen voorrang boven duurdere oplossingen. De kosten bepalen we op basis van de investeringskosten voor een gebouweigenaar, de maandlasten en de totale maatschappelijke kosten.

3. Betrouwbaarheid en toekomstbestendigheid: We kiezen voor warmteoplossingen die zich bewezen hebben en die ook op de lange termijn betrouwbaar en duurzaam zijn. Hierbij bieden we tevens ruimte aan innovatie.

4. Robuustheid: Ons energiesysteem wordt kwetsbaar als we inzetten op één enkele oplossing. Daarom zien we een mix van verschillende warmtebronnen als meest robuuste oplossing. Hierbij moeten we een goede afweging maken tussen de mate van betaalbaarheid en de robuustheid van het totale systeem.

5. Draagvlak: Het maatschappelijk draagvlak weegt zwaar mee in de keuze voor een warmtebron. Bewoners en andere belanghebbenden willen we hierbij nadrukkelijk betrekken. Gemeenten adviseren we om hun inwoners zo vroeg mogelijk in het proces te betrekken en te informeren.

6. Schone energievorm: Warmtebronnen op basis van hernieuwbare energie met de meeste CO_2-besparing krijgen de voorkeur. Ook het gebruik van grondstoffen en de uitstoot van fijnstof speelt hierbij een rol.

7. Woongenot: Warmteoplossingen moeten vanzelfsprekend aansluiten bij de behoeften van de gebruikers. Mensen willen prettig blijven wonen en hun huizen op een comfortabele manier verwarmen.

8. Beschikbaarheid: Warmtebronnen die lokaal aanwezig zijn, krijgen de voorkeur. Indien de bodem bijvoorbeeld geschikt is voor geothermie, wordt een warmte-infrastructuur kansrijker. Daarbij is de temperatuur van de bron in relatie tot de eisen van de bebouwing essentieel. Andere bronnen vragen om meer regionale afstemming, zoals de inzet van groengas of waterstof.

Deze afwegingscriteria komen in hoofdstuk 4 nogmaals aan bod, waarbij we de criteria hebben gebruikt om de inzet van de beschikbare warmtebronnen te toetsen.

3. Huidige en toekomstige warmtevraag en warmte-oplossingen

Dit hoofdstuk gaat in op de huidige en de toekomstige warmtevraag in de regio Fryslân. Dit is gebaseerd op cijfers uit het Nationaal Programma RES aangevuld met de Warmte inventarisatie Fryslân (Enbizz & RHDHV) en Warmtekaart provincie Fryslân (CE Delft). Daarnaast is de Leidraad Transitievisie Warmte (Planbureau voor de Leefomgeving) gebruikt om per buurt inzicht te krijgen in de meest kansrijke warmteopties.

3.1 Inzicht in de warmtevraag

Voor alle Nederlandse gemeenten is in opdracht van het Nationaal Programma RES een inschatting gemaakt van de warmtevraag van woningen en utiliteitsgebouwen, voor 2017 en voor 2030[2]. De warmtevraag van de gebouwde omgeving van de verschillende gemeenten in Fryslân is opgenomen in tabel 1. De warmtevraag drukken we uit in de hoeveelheid Terajoule (TJ) per jaar, die nodig is om gebouwen te verwarmen en warm tapwater te bereiden. De huidige warmtevraag is gebaseerd om meetgegevens uit 2017, op basis van data uit de Klimaatmonitor. De warmtevraag voor 2030 is een inschatting die met name is bepaald door de verwachte energiebesparing vanwege het isoleren van gebouwen[3]. In deze inschatting is ook een voorspelling van de groei van woningen en utiliteitsbouw opgenomen[4]. Op basis hiervan is de warmtevraag in 2030 naar verwachting zo'n 13% lager dan in 2017. Per gemeente is de daling 9 tot 15%, afhankelijk van de (samenstelling) van de gebouwvoorraad en de warmtevragers in de betreffende gemeente.

Om de overstap te kunnen maken naar duurzame warmteopties is het in eerste instantie dus van groot belang om de warmtevraag te beperken. Veel van de woningen die voor 1990 zijn gebouwd, zijn nog onvoldoende geïsoleerd. De regio Fryslân staat dus voor een grote isolatieopgave. Elke gemeente zal daarom moeten inzetten op communicatie over de isolatiemogelijkheden voor woningeigenaren en huurders. Er liggen tevens kansen om dit op regionaal niveau te organiseren en samen te werken, zodat je inwoners van de regio betrekt bij de besparingsopgave. Zie hiervoor tevens hoofdstuk 6. Een vervolgstap in de voorbereiding op het duurzaam verwarmen zonder gebruik van fossiel aardgas, is de overstap naar elektrisch koken. In samenwerking met partners zullen gemeentes zich inzetten om bewoners en vastgoedeigenaren zo goed mogelijk te informeren over de stappen die nodig zijn om het Friese vastgoed voor te bereiden op de warmtetransitie en om zo uiteindelijk de stap te zetten naar duurzaam verwarmen.

[2] Zie: https://regionale-energiestrategie.nl/toolbox/analysekaarten+np+res/default.aspx en het document 'Analysekaarten NPRES – verantwoording bronnen en methoden, versie 2.0 oktober 2019'.

[3] Hiervoor is als bron gebruik gemaakt van de Nationale Energie Verkenning (NEV), uit 2017.

[4] Op basis van data van PRIMOS, WLO.

Tabel 1: Warmtevraag gebouwde omgeving per gemeente in 2017 en 2030 (bron: NPRES, 2019)

Gemeente	Warmtevraag 2017 (TJ/jaar)	Warmtevraag 2030 (TJ/jaar)	Verschil tussen warmtevraag 2017 en 2030 (%)
Achtkarspelen	745	646	-15,4
Ameland	240	213	-12,9
Harlingen	413	360	-14,7
Heerenveen	1700	1478	-15,0
Leeuwarden	3582	3320	-7,9
Ooststellingwerf	769	667	-15,3
Opsterland	860	753	-14,2
Schiermonnikoog	78	70	-12,2
Smallingerland	1557	1359	-14,5
Terschelling	255	224	-13,6
Vlieland	82	73	-13,2
Weststellingwerf	733	646	-13,4
Tytsjerksteradiel	854	745	-14,7
Dantumadiel	493	430	-14,6
Súdwest-Fryslân	2603	2275	-14,4
De Fryske Marren	1048	927	-13,1
Waadhoeke	1166	1009	-15,6
Noardeast-Fryslân	1241	1079	-15,0
Totaal	**18419**	**16275**	**-13,2**

Met het inzicht in de totale warmtevraag kunnen we in eerste instantie bepalen in hoeverre de in de regio aanwezige warmtebronnen theoretisch invulling kunnen geven aan de warmtevraag. In hoofdstuk 4 gaan we hier verder op in. Deze theoretische potentie zullen we voor relevante bronnen verder moeten verfijnen om inzicht te krijgen in de praktische en financiële potentie van het benutten van deze warmtebronnen.

3.2 Energievraag overige sectoren

Naast de warmtevraag van woningen en utiliteitsgebouwen zijn er ook andere sectoren met een energievraag die deels uit warmte bestaat. Denk o.a. aan de sectoren landbouw en industrie. Om inzicht te krijgen in welke andere warmtevragers of -aanbieders er zijn naast de gebouwde omgeving op regionale schaal, hebben we in onderstaande figuur, tabel 2, een uitsplitsing gemaakt van de energievraag binnen deze verschillende sectoren.

Overige sectoren	Energiegebruik 2018(TJ/jaar)
Landbouw, Bosbouw en visserij	2900
Winning van Delfstoffen	584
Industrie	8063
Afval en Water	1222
Bouwnijverheid	264
Totaal	**13033**

Tabel 2: Energiegebruik naar branche in Fryslân (bron: Klimaatmonitor, 2020)

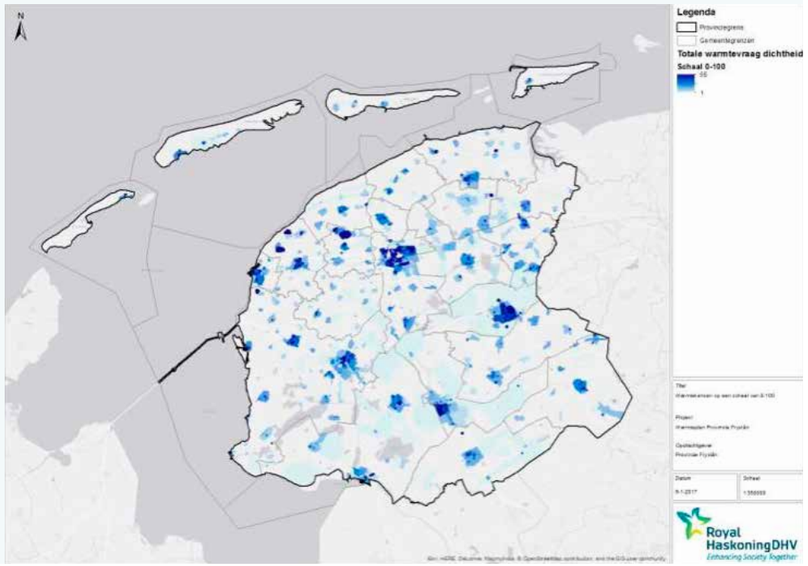
De sector industrie kenmerkt zich door een hoog energiegebruik. Een deel van de energie die deze sector gebruikt, kunnen we mogelijk opnieuw inzetten als potentiële bron van restwarmte.

3.3 Identificatie van warmtevraaggebieden

Om te kunnen bepalen welke infrastructuur nodig is om de warmtevraag van Fryslân te verduurzamen, hebben we als eerste gekeken welke gebieden een geconcentreerde warmtevraag hebben. Royal HaskoningDHV heeft in 2017 in het onderzoek 'Warmte-inventarisatie Fryslân' de relatieve dichtheid van warmtevragers in Fryslân in kaart gebracht. In figuur 2 is de Warmtekansenkaart uit dit onderzoek opgenomen. De Warmtekansenkaart is samengesteld op basis van een combinatie van informatie over de warmtevraag van onder andere woningen, publieke gebouwen, bedrijventerreinen en glastuinbouw. Waar de dichtheid van warmtevragers hoog is (donkerblauw op de kaart), liggen mogelijk kansen voor collectieve duurzame warmteprojecten, zoals warmtenetten gevoed door geothermie, biomassa, aquathermie, restwarmte of (slimme) hybride opties.

Uit figuur 2 blijkt dat in de grote kernen, zoals Leeuwarden, Heerenveen, Drachten, Sneek en Harlingen, hoge concentraties van warmtevragers aanwezig zijn. In deze kernen is de bebouwing geconcentreerd, waardoor er een hoge concentratie ontstaat van de lokale warmtevraag. Deze gebieden met een hoge concentratie van de warmtevraag noemen we 'warmtevraaggebieden'. In de warmtevraaggebieden liggen mogelijkheden voor de ontwikkeling van lokale collectieve warmtesystemen. Gezien het feit dat de grotere kernen in de regio Fryslân relatief ver uit elkaar liggen, schatten we in dat de rol van regionale warmtenetten beperkt zal zijn. De collectieve warmtesystemen zullen in Fryslân naar verwachting een lokaal karakter hebben. De regio Fryslân heeft daarnaast ook een grote hoeveelheid middelgrote en kleine kernen en een grote hoeveelheid woningen die zich in de buitengebieden bevindt. In hoofdstuk 3 en 4 gaan we verder in op de mogelijke warmteoplossingen voor deze gebieden.

Warmtekansenkaart

Figuur 2: Warmtekansenkaart regio Fryslân op basis van de concentratie van de warmtevraag (bron: RDHV, Warmte-inventarisatie Fryslân, 2017)

3.4 Warmteoplossingen met de laagst maatschappelijke kosten

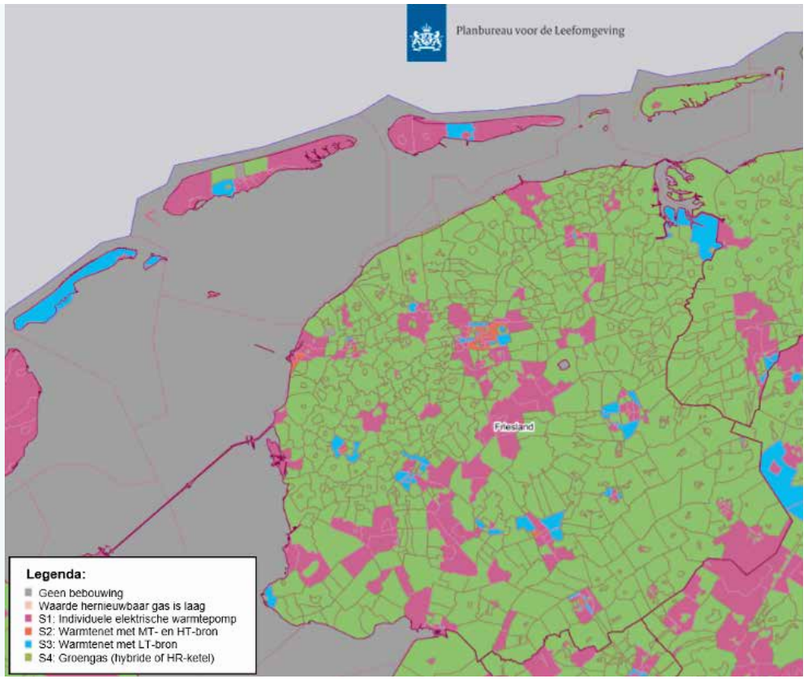
Planbureau voor de Leefomgeving (PBL) heeft voor alle Nederlandse gemeenten de Startanalyse Transitievisie Warmte[5] opgesteld. Deze Startanalyse geeft inzicht in de maatschappelijke kosten voor aardgasvrije warmteopties per buurt. In figuur 3 is een kaart opgenomen met de laagste maatschappelijke kosten per buurt in de regio Fryslân. In de buurten die groen kleuren, komt groengas naar voren als warmteoplossing met de laagst maatschappelijke kosten. In de paars gekleurde gebieden komt all-electric als voorkeuroptie naar voren. Rode en blauwe buurten zijn geïdentificeerd als buurten met warmtenet als meest kostenefficiënte optie. Waterstof is niet meegenomen in figuur 3, omdat dit vooralsnog nergens in de regio Fryslân als oplossing met de laagst maatschappelijke kosten naar voren komt.

Voor de regio Fryslân valt het op dat het overgrote deel van de gebieden groen kleurt. Op basis van de Startanalyse zijn hier dus oplossingen met groengas (in combinatie met een hybride warmtepomp of HR-ketel) het meest betaalbare alternatief voor aardgas. Deze buurten liggen voornamelijk in het buitengebied en in de kleinere kernen van Fryslân. Groengas is vooralsnog echter slechts beperkt beschikbaar. Het huidige aanbod is onvoldoende om de groengekleurde wijken op deze manier van warmte te voorzien. Om die reden adviseert de Startanalyse om te beginnen met de wijken waar de andere strategieën (1-3) lage nationale kosten met zich meebrengen. Desalniettemin kunnen met name de hybride oplossingen ook nu al interessant zijn. Een hybride warmtepomp verlaagt de vraag naar groengas aanzienlijk. Ook bij een lage beschikbaarheid van groengas kan een hybride warmtepomp een goede tussenoplossing zijn. Een hybride warmtepomp met aardgas kan de CO_2-uitstoot al met 60-80% verlagen. Op lange termijn kan het aardgas dan vervangen worden door hernieuwbaar gas, bijvoorbeeld als er meer aanbod is van groengas of als waterstof kostenefficiënter wordt.

In een aantal wijken komt de all-electric variant als oplossing met de laagst maatschappelijke kosten naar voren. Zeker in wijken met relatief nieuwe en goed geïsoleerde huizen is een individuele elektrische warmtepomp een haalbare en betaalbare optie. Het nadeel is echter dat een volledig elektrische oplossing de druk op het elektriciteitsnet flink verhoogt. Op koude winterdagen is de pieklast zo hoog dat een substantiële verzwaring van het elektriciteitsnet nodig is. Fryslân heeft veel verspreide, kleine kernen, waar de elektriciteitskabels lang en dun zijn. Het net is dus gebaat bij warmteoplossingen die minder elektriciteit vragen. Een hybride warmtepomp verlaagt de druk op het elektriciteitsnet aanzienlijk. Deze oplossing vraagt alsnog elektriciteit, maar de pieklast kan worden opgevangen door een (op termijn) hernieuwbaar gas. De dominante strategieën 1 (all-electric) en 4 (groengas)

[5] Achtergrondinformatie over de uitgangspunten van de Startanalyse en hoe de in kaart gebrachte laagste maatschappelijke kosten per aardgasvrije strategie per buurt tot stand zijn gekomen, is te vinden op: https://themasites.pbl.nl/leidraad-warmte/main.php# (inloggegevens vereist).

kunnen elkaar dus goed aanvullen. Ook een collectief warmtenet op basis van aquathermie kan de druk op het elektriciteitsnet verlagen, omdat het water in de winter een hogere temperatuur heeft dan de buitenlucht.

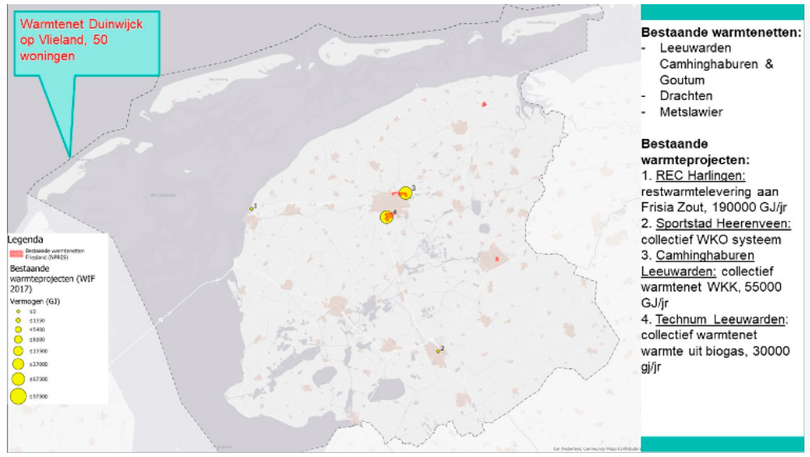

Figuur 3:
Warmteoplossingen met laagste maatschappelijke kosten per gebied (bron: Startanalyse)

Wat daarnaast opvalt in figuur 3 is dat gebieden in de grote kernen, zoals Leeuwarden, Drachten, Heerenveen, Sneek en Harlingen, voornamelijk rood of blauw kleuren. In de grote kernen liggen dus kansen voor collectieve warmteoplossingen. Op basis van de plaatselijke omstandigheden in de grote kernen zullen we lokaal de afweging moeten maken of de woningvoorraad inderdaad geschikt is voor een collectieve oplossing. Dit zullen gemeenten verder concretiseren in hun Transitievisies Warmte. Hoewel collectieve oplossingen in de Startanalyse alleen mogelijk lijken in grotere kernen, kunnen ook de kleinere kernen in aanmerking komen voor een collectieve oplossing. Oplossingen met een collectieve warmtepomp of met aquathermie zijn goed schaalbaar en kunnen we dus niet alleen in de grotere steden maar ook in de dorpen met relatief dichte bebouwing inzetten.

3.5 Kansen voor lokale warmtenetten

Ondanks dat voor een groot deel van de regio Fryslân een individuele warmteoplossing voor de hand lijkt te liggen, zijn er gebieden waar de warmtevraag voldoende dichtheid kent voor een collectieve infrastructuur. De hoogte en concentratie van de warmtevraag bepaalt voor een groot deel of de infrastructuur ook bekostigd kan worden. De kansen voor collectieve warmtenetten zijn sterk afhankelijk van de concentratie van de warmtevraag van de aan te sluiten gebouwen. In tabel 3 hebben we een overzicht opgenomen met een indicatie van de benodigde schaal bij verschillende typen collectieve infrastructuur.

Figuur 4:
Bestaande warmtenetten en warmteprojecten (bron: Over Morgen)

Bron voor collectieve warmte netten	Benodigde opstart schaal	Indicatie benodigde warmtevraag**
Regionaal warmtenet (maakt ook een mix van opties realiseerbaar)	> 2.500 tot 3.500 woningen	> 67500 GJ/jaar
Diepe geothermie		
Retournet diepe geothermie	> 200 tot 400 woningen	> 5400 GJ/jaar
Ondiepe geothermie	> 1.000 tot 2.000 woningen	> 27000 GJ/jaar
Hoogwaardige restwarmte	> 500 tot 700 woningen	> 13500 GJ/jaar
Houtachtige biomassa (verbranding in ketels)	> 300 tot 500 woningen	> 8100 GJ/jaar
Biogas of hernieuwbaar gas (restwarmte WKK)		
Laag temperatuur bronnen*	> 200 tot 500 woningen	> 5400 GJ/jaar
Bodemwarmte		
Buitenlucht	> 50 tot 150 woningen	> 1350 GJ/jaar

Tabel 3:
Indicatie benodigde schaal bij verschillende type collectieve infrastructuur

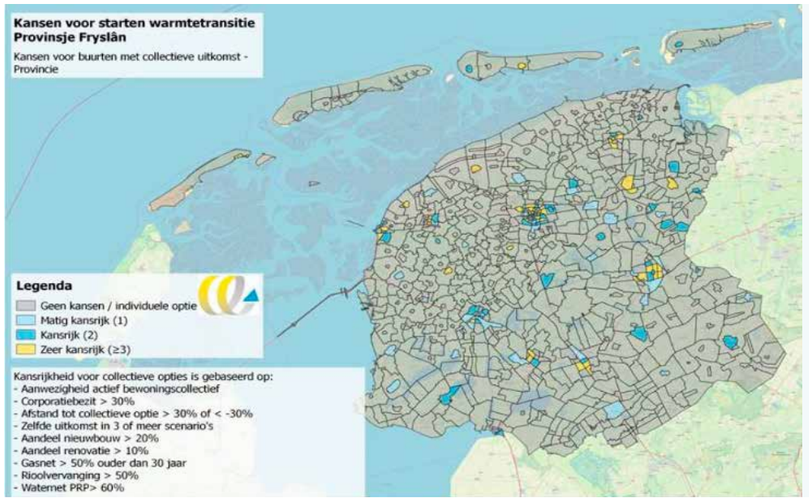
* Oppervlakte- en afvalwater, datacenters, condens warmtebronnen, zon-thermisch.
** De indicatie warmtevraag is berekend aan de hand van de warmtevraag van een gemiddelde Nederlandse woning. Dit is een woning met energielabel B en een warmtevraag van 27 GJ/jaar.

Voor kleine kernen met minder dan 500 woningen zijn met name collectieve warmteopties die gevoed worden door bodemwarmte (warmte- koudeopslag) en laagtemperatuurbronnen zoals aquathermie interessant. Aquathermie is met name goed schaalbaar, en dus bij voldoende aanbod in veel verschillende kernen inzetbaar. Ook biomassa kunnen we in kleinere kernen, indien gewenst, inzetten als brandstof voor kleinschalige warmtenetten. Voor middelgrote kernen met meer dan 500 woningen zijn verschillende warmtebronnen goed inzetbaar, waaronder ondiepe geothermie en hoogwaardige restwarmte. Ook blijkt uit de analyse dat een bovenlokaal warmtenetwerk vooral interessant is voor de grotere kernen in de regio Fryslân met minimaal 2.500 woningen.

De studie 'Warmtekaart provincie Fryslân' uit 2018 van CE Delft en de studie 'Warmte-inventarisatie Fryslân' uit 2017 van RHDHV en Enbizz hebben in kaart gebracht waar er potentie is voor collectieve warmtenetten (zie figuur 4). Voor het verkennen van de kansen voor collectieve warmtenetten hebben onderzoekers in deze studies gekeken naar gebieden waar de warmtevraag geschikt is om onder de huidige marktomstandigheden een haalbare start te maken. De haalbaarheid van deze collectieve warmtenetten zal uiteraard verder uitgezocht moeten worden. In een deel van deze gebieden zijn op dit moment reeds warmtenetten aanwezig. Figuur 4 geeft een overzicht van de bestaande warmtenetten.

Figuur 4 – Bestaande warmtenetten en warmteprojecten (bron: Over Morgen)
Voor realisatie van een collectief warmtenet is het noodzakelijk dat een groot deel van het vastgoed rond een warmtenet aangesloten wordt op dat net om de infrastructuur te kunnen bekostigen. Zie ook tabel 3. Dit vraagt om organisatiekracht.

CE Delft heeft in haar onderzoek een Warmtekansenkaart opgesteld, die inzicht geeft in de locaties van mogelijke kansen om te starten met collectieve warmte. Hierbij spelen zowel kwalitatieve voorwaarden (mate van complexiteit om de warmtetransitie op gang te brengen) als kwantitatieve voorwaarden (zekerheid van de uitkomsten uit het CEGOIA-model) een rol. Meer achtergrondinformatie over hoe de Warmtekansenkaart tot stand is gekomen, is te vinden in de rapportage van CE Delft ('Warmtekaart provincie Fryslân', 2018). In figuur 5 is de warmtekansenkaart opgenomen. Gele en donker- en lichtblauwe buurten zijn hierbij buurten waar grootschalige, collectieve warmteoplossingen matig tot zeer kansrijk zijn. De grijze buurten zijn minder kansrijk voor grootschalige, collectieve warmtenetten. Kleinere warmtenetten zijn hier echter ook nog mogelijk, bijvoorbeeld in combinatie met aquathermie, dat goed schaalbaar is.

Figuur 5:
Warmtekansenkaart
(bron: CE Delft)

Op de kaart is te zien is dat de meeste kansen voor grootschalige, collectieve warmteoplossingen liggen in de grootste kernen, namelijk achtereenvolgens Leeuwarden, Drachten, Heerenveen, Sneek, Harlingen en een aantal losse buurten.

Dit beeld wordt ondersteund door de Warmtekansenkaart van Royal HaskoningDHV (zie figuur 2). Daarnaast is er ook potentie voor (kleinschalige) collectieve warmtenetten in middelgrote en kleinere kernen zoals Franeker, Gorredijk, Sexbierum, Berlikum, Dokkum, Joure en Bolsward. In mindere mate is er ook potentie aanwezig in Workum, Lemmer, Beetsterzwaag, Wolvega, Ureterp, Oosterwolde, Burgum, Surhuisterveen en Stiens.

4. Passende warmtebronnen voor de regio

In dit hoofdstuk ligt de aandacht op de warmtebronnen die aanwezig zijn in de regio Fryslân. Zoals geschetst in hoofdstuk 3 komt uit de Startanalyse van het Planbureau voor de Leefomgeving naar voren dat individuele warmtetechnieken voor het grootste gedeelte van de gebouwde omgeving de voorkeursoplossingen zijn. Echter, er komen ook meerdere kansen naar voren voor collectieve warmtenetten in de grote kernen en kleinschalige, collectieve oplossingen in de middelgrote en kleinere kernen. Om die warmtenetten te voeden, zijn warmtebronnen nodig. Bij voorkeur kiezen we voor een mix van verschillende warmtebronnen, zodat er geen afhankelijkheid ontstaat van een enkele bron, zie tevens hoofdstuk 2. In hoofdstuk 4 zoomen we eerst in op de toekomstige warmtebronnen en de aanwezige (bovenlokale) warmtebronnen en kijken we daarna hoe en of deze potentiële bronnen de warmtevraag mogelijk kunnen invullen.

4.1 Toekomstige warmtebronnen voor de regio Fryslân

De regio Fryslân heeft een aantal unieke eigenschappen. Door hier op in te spelen kunnen we invulling geven aan een toekomstbestendige warmtevoorziening. Enkele onderscheidende kenmerken van de regio Fryslân zijn:

- De regio kenmerkt zich door enkele **grote steden met een hogere dichtheid**, die geografisch gezien relatief ver uit elkaar liggen. Er is een aantal **middelgrote kernen met een relatief dichte bebouwing**, maar er is voornamelijk veel **buitengebied met een lage bebouwingsdichtheid.**
- In de regio Fryslân is **veel (open) water beschikbaar**. Dit kunnen we inzetten als warmtebron voor een lokaal warmtenet dat we voeden met aquathermie. Met aquathermie kunnen we 60% van de Friese warmtevraag ondervangen (bron: TEO-potentie Friesland -ROM3D, 2020). Ook voor deze warmteoplossing geldt een sterke afhankelijkheid van de aanwezige warmtevraag en geografische nabijheid tussen bron en warmtevragers.
- **Restwarmte in de regio Fryslân is beperkt**, maar is wel aanwezig in de grote kernen Leeuwarden, Drachten, Heerenveen, Joure, Harlingen en Bolsward. Met de aanwezige restwarmte kunnen we echter niet de gehele kern verwarmen.
- Regio Fryslân heeft een **goede potentie voor geothermie** (zowel ondiep als ultradiep). De toepasbaarheid van geothermie in de regio is echter sterk afhankelijk van de aanwezige concentratie van warmtevraag in de nabijheid van een geschikte geothermiebron.
- Regio Fryslân is in potentie een grote producent van **biogas/groengas**. Dit is een interessante bron voor de regio, die we zowel in warmtenetten als in bestaande gasnetten kunnen toepassen. Daarbij is de rol van de overheden op dit moment wel beperkt aangezien het geproduceerde groengas toegevoegd wordt aan het bestaande aardgasnetwerk. Via Garanties van Oorsprong kunnen eindgebruikers aantonen dat zij groengas hebben aangeschaft. Het is een uitdaging voor gemeenten om dit in hun TVW's te kunnen regelen, mogelijk moet hier wetgeving voor worden aangepast.
- Er zijn veel **initiatieven rondom duurzame warmte** in ontwikkeling, voornamelijk rond geothermie maar ook thermische energie uit oppervlaktewater (TEO), rioolwater (riothermie) en afvalwater (TEA).

In de bijlage aan het einde van dit document hebben we de verschillende warmtebronnen en hun potentie voor de regio Fryslân nader beschreven.

4.2 Kansen voor lokale warmtenetten

Ondanks dat voor een groot deel van de regio Fryslân een individuele warmteoplossing voor de hand ligt, zijn er ook kansen voor lokale warmtenetten. In Leeuwarden en andere stedelijke gebieden liggen naar verwachting de meeste kansen voor collectieve warmteoplossingen, vanwege de naast elkaar gelegen wijken met een hoge concentratie aan warmtevraag. Hiernaast is er in deze gebieden ook hoogwaardige restwarmte aanwezig en voldoende schaalgrootte voor geothermie. Ook in kleinere kernen zijn er steeds meer kansen voor warmtenetten. De laatste jaren zijn er al enkele projecten gerealiseerd, die maar 100 tot 200 aansluitingen nodig hebben om het warmtenet rendabel te maken.

Er bestaan verschillende potentiële bronnen om lokale warmtenetten te voeden, waaronder:

- Aquathermie
- Bodemenergie: bodemwarmte en (on)diepe geothermie
- Restwarmte
- Biomassa
- Hernieuwbaar gas
- Zonthermie

In de bijlage aan het einde van dit document geven we een nadere beschrijving van deze bronnen en hun potentie. In de regio Fryslân zijn al enkele warmtenetten aanwezig en projecten in ontwikkeling rondom collectieve warmte. Hoofdstuk 5 gaat hier verder op in.

4.3 Dekkingsgraad van kansrijke bronnen voor warmtenetten

Binnen de Regionale Structuur Warmte worden we gevraagd om te bepalen of en hoe we de warmtevraag van (potentiële) warmtenetten in de regio kunnen invullen. Om deze vraag te kunnen beantwoorden, hebben we inzicht nodig in de maximale warmtevraag van gebieden die geschikt zijn voor collectieve warmteoplossingen en de theoretische potentie van de bronnen die warmte zouden kunnen leveren aan deze netten. Op basis hiervan kunnen we bepalen in hoeverre de beschikbare bronnen toereikend zijn om de gebouwen binnen deze gebieden collectief te verwarmen.

Ook kunnen we bepalen of er bronnen zijn die een grotere beschikbaarheid hebben dan deze vraaggebieden en die we wellicht als bovenlokaal kunnen bestempelen. Bij deze bronnen kunnen immers meerdere gebieden aanspraak maken op de beschikbaarheid. De warmtevraag en theoretische potentie van de

warmtebronnen is uitgewerkt per gemeente en niet per warmtevraaggebied, omdat er geen bovengemeentelijke warmte-oplossingen mogelijk zijn. De beschikbare warmtebronnen kunnen we allemaal binnen de gemeentegrenzen inzetten.

Tabel 4 laat binnen de regio Fryslân per gemeente de vraag naar warmte zien. Ook maken we inzichtelijk hoeveel theoretische potentie de kansrijke bronnen in de regio Fryslân hebben, voor zover dit bekend is. Dit geeft inzicht in de zogenaamde dekkingsgraad per bron. De verwachting is dat er in de regio Fryslân voldoende thermische energie beschikbaar is om toekomstige warmtenetten van warmte te voorzien. De realistische potentie (oftewel is het financieel, technisch, organisatorisch en sociaal haalbaar om de bron te ontsluiten) zullen we echter nader moeten onderzoeken en uitwerken. Omdat we alle warmtebronnen binnen de gemeentegrenzen kunnen gebruiken, zullen gemeenten deze verdiepingsslag in hun Transitievisies Warmte moeten maken.

Kort samengevat hebben de verschillende bronnen in de regio Fryslân de volgende potentie:

- Aquathermie, ofwel thermische energie uit oppervlakte-, afvalwater en drinkwaterleidingen, is in ruime mate aanwezig en kan voor 60% in de warmtevraag in de regio Fryslân voorzien.
- Warmte-koude opslag (WKO) is door een efficiënte levering van warmte en koude een bewezen bron voor bedrijfsgebouwen waar de koelvraag meer de boventoon voert.
- Diepe en ondiepe geothermie is een relatief onbewezen techniek met hoge potentie. Deze diepere aardlagen kunnen hogere temperaturen bieden dan WKO, maar wel tegen hogere kosten. De theoretische potentie is in de regio Fryslân in principe onbeperkt.
- De beschikbaarheid van restwarmte als bron voor collectieve warmtesystemen wisselt sterk per gemeente. De restwarmte in de regio Fryslân is alleen lokaal beschikbaar en kunnen we naar alle waarschijnlijkheid niet regionaal inzetten.
- Lokale vaste biomassa is beperkt aanwezig in de regio Fryslân. Biomassa is een relatief goedkope brandstof voor warmtenetten en kan ingezet worden als (tijdelijke) warmtevoorziening voor warmtenetten. Tevens kan biomassa ingezet worden als brandstof voor individuele warmteoplossingen.
- Biogas is beschikbaar in de regio Fryslân, maar nog niet overvloedig. Het theoretische potentieel is echter hoog. Bij voldoende stimulans kan biogas in theorie een groot deel van de Friese warmtevraag bedienen. Het voordeel van biogas is dat het op te werken is naar groengas, dat bruikbaar is in de huidige gasinfrastructuur. In combinatie met een elektrische warmtepomp (hybride oplossing) is de potentie van biogas/groengas nog eens tweemaal zo hoog als weergegeven in tabel 4.

In de bijlage aan het einde van dit document is een verdieping van alle bronnen en alternatieven te vinden.

Gemeente	Warmtevraag woningen & utiliteit in TJ (2017)	Theoretische potentie lokale bronnen binnen gemeente		
		Restwarmte (%)	Vaste biomassa (%)	Biogas* (%)
Achtkarspelen	745	17,4	20,7	57,1
Ameland	240	nb.	60,2	31,9
Harlingen	413	nb.	6	34,2
Heerenveen	1700	8,9	11	52,3
Leeuwarden	3582	11,7	3,4	34,2
Ooststellingwerf	769	nb.	37,5	126,1
Opsterland	860	nb.	25,8	106,2
Schier-monnikoog	78	nb.	156	44,3
Smallingerland	1557	0,4	8,1	38,0
Terschelling	255	nb.	95,6	34,4
Vlieland	82	nb.	200	49,3
Weststellingwerf	733	0,8	22,6	136,8
Tytsjerksteradiel	854	13,5	14,3	70,3
Dantumadiel	493	nb.	8,8	70,9
Súdwest-Fryslân	2603	9,6	12,1	93,5
De Fryske Marren	1048	15,3	16,1	137,6
Waadhoeke	1166	12,9	16,6	109,0
Noardeast-Fryslân	1241	nb.	16,5	74,6

Tabel 4: Warmtevraag per gemeente en dekking per warmtebron (bronnen: NP RES, 2019, en: New Energy Coalition: Groen gas en haar bijdrage aan de Friese Energietransitie, maart 2021)

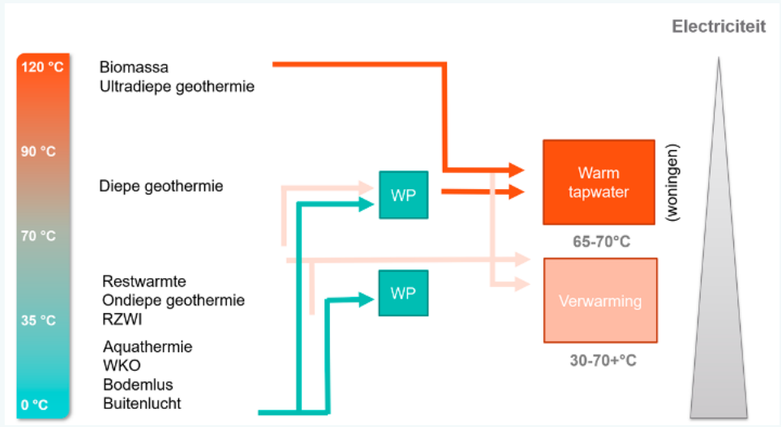
*Biogas is ook inzetbaar zonder warmtenet. Biogas dat opgewerkt is naar aardgaskwaliteit, genaamd groengas, kan worden ingevoerd in de bestaande gasinfrastructuur.

Disclaimer: in deze tabel zijn aquathermie en geothermie niet meegenomen. Beide technieken hebben een theoretisch potentieel van meer dan 100%. De relatie naar warmtevraaggebieden ontbreekt. De toepasbaarheid van deze bronnen is sterk afhankelijk van de aanwezige concentratie van warmtevraag en de afstand tot een geschikte bron. Meer informatie over hoe de theoretische potentie is berekend, is te vinden in de analysekaarten van het Nationaal Programma RES[1].

[1] Zie: **https://www.regionale-energiestrategie.nl/documenten/handlerdownloadfiles.ashx?idnv=1310850**

4.4 Mogelijkheden en beperkingen van aanwezige bronnen

Uiteraard heeft elke bron haar eigen mogelijkheden en beperkingen. De realistische en economisch haalbare potentie van deze bronnen zal kleiner zijn dan de theoretische potentie die nu in beeld is.

Figuur 6:
Relatie tussen brontemperatuur en impact op het elektriciteitsnet (WP staat voor warmtepomp)

Eén van die aspecten is het temperatuurniveau van bronnen. In figuur 5 is schematisch weergegeven op welk temperatuurniveau de bronnen binnen de regio Fryslân beschikbaar zijn. Het temperatuurniveau van de meeste bronnen ligt onder het niveau van warmtapwater (<55oC[6]) en de benodigde temperatuur om oudere gebouwen te verwarmen (70oC). Dit betekent dat er warmtepompen nodig zullen zijn om de warmte op te waarderen naar een bruikbaar niveau. Hieronder gaan we dieper in op de specifieke mogelijkheden en belemmeringen van alle kansrijke bronnen binnen de regio Fryslân.

Warmte-koudeopslag

Warmte-koudeopslag (WKO) is een bewezen rendabele, duurzame techniek. WKO-systemen kunnen heel goed worden gebruikt als seizoensbuffering, bijvoorbeeld door overtollige zonnestroom in de zomer om te zetten in warmte en op te slaan in de bodem. WKO kan niet overal worden toegepast, omdat de bodem niet overal even geschikt is. Aangezien de temperatuur van de warmte uit een WKO-bron relatief laag is, is toepassing voorbehouden aan woningen die voldoende geïsoleerd zijn. Goed geïsoleerde woningen hebben verwarmingssystemen die geen hoge temperaturen vereisen, zoals vloer- en wandverwarming. De meeste woningen hebben echter andere verwarmingssystemen en een beperkte koudevraag. Daarom wordt WKO met name toegepast binnen (grote) kantoren en industrieterreinen. Ook nieuwbouwwoningen zijn kansrijk voor WKO. De ondergrondse situatie is zeer relevant bij het vaststellen van WKO-kansen. De bodemgeschiktheid, archeologische waarden, drinkwaterwinning en drinkwaterbeschermingsgebieden bepalen of WKO überhaupt een optie is. Ook de locaties van bestaande WKO-systemen zijn relevant, aangezien clustering kan leiden tot interferentie.

Aquathermie

Eén van de voornaamste toepassingen van het gebruik van warmte uit water is het gebruik van thermische energie uit oppervlaktewater (TEO). Hierbij wordt warmte onttrokken uit stromend water of diepe plassen. De mogelijkheid om gebouwen aan te sluiten op een lokaal warmtenet met TEO als bron, is sterk afhankelijk van de afstand tot de bron, net als bij ieder ander warmtenet. Uit het rapport 'TEO-potentie Friesland van ROM3D (2020)' is gebleken dat aquathermie in 60% van de Friese warmtevraag kan voorzien.

Naast warmte uit oppervlaktewater kunnen ook de andere vormen van aquathermie, zoals warmte uit drinkwater (TED) en warmte uit afvalwater (TEA), een warmtenet van duurzame warmte voorzien. Deze potentie is in Fryslân minder groot dan de potentie van warmte uit oppervlaktewater, maar kan lokaal een heel goede aanvulling zijn op een warmtenet.

Restwarmte

Bij restwarmte speelt de vraag hoe betrouwbaar deze bronnen zijn en wat de beschikbaarheid ervan daadwerkelijk is. Deze eigenschappen geven aan hoe groot het risico is dat een bron geen of maar een deel van de beloofde restwarmte kan leveren en wat de waarschuwingstijd is. Restwarmte uit een productieproces kan bijvoorbeeld wegvallen als het productieprofiel variabel is.

Het is vanwege het onzekere profiel van marktactiviteiten bovendien niet altijd mogelijk voor marktpartijen om langdurige contracten af te sluiten voor het leveren van restwarmte. Dat maakt dat de betrouwbaarheid van restwarmte op de lange termijn niet altijd kan worden gewaarborgd. Desalniettemin staan bedrijven steeds meer open voor het leveren van restwarmte, bijvoorbeeld omdat het binnen toekomstige wetgeving niet langer mogelijk zal zijn om warmte te lozen.

Daarnaast speelt de temperatuur van restwarmte een belangrijke rol, zoals ook uit figuur 6 blijkt. Als deze lager is dan 70oC, dan zal deze eerst middels warmtepompen opgewaardeerd moeten worden om inzetbaar te zijn binnen een warmtenet. In de praktijk zal dan ook maar een klein deel van de restwarmtebronnen daadwerkelijk geschikt zijn voor een warmtenet.

[6] In verband met kans op legionellabesmetting dient warm-tapwater op >55oC aan het tappunt te zijn. In de praktijk betekent dit dat de warmte met ±70oC aan de woning geleverd moet worden door thermische verliezen.

In de regio Fryslân is grootschalige industrie aanwezig binnen de grote kernen. De meeste restwarmtebronnen zijn naar verwachting van een lage temperatuur (20-40oC). Voor de restwarmtebronnen in de regio is onderzocht in welke mate deze bronnen invulling kunnen geven aan de warmtevraag. Hiervoor is het van belang dat de restwarmtebronnen zich bevinden in de directe nabijheid van de warmtevraaggebieden. De analyse laat zien dat er geen bronnen zijn die meer restwarmte bieden dan de lokale ofwel binnengemeentelijke vraag. Een infrastructuur om deze warmte te verdelen over de gebieden is dan ook niet nodig. Hier komen we in hoofdstuk 5 op terug.

Geothermie

Ondiepe geothermie (tot 1.500 meter) maakt gebruik van temperaturen van max. circa 40°C uit de bodem. Dat betekent dat, voordat deze warmte inzetbaar is voor warmtenetten in de bestaande bouw, er eerst warmtepompen ingezet moeten worden om de temperatuur te verhogen. Bij diepe geothermie (1.500 tot 4.000 meter) is deze na-verwarming met warmtepompen meestal niet nodig. Het water dat wordt opgepompt heeft bij diepe geothermie een temperatuur van meer dan 70°C (in Leeuwarden zijn zelfs temperaturen gemeten van 93°C) en is daarmee direct inzetbaar in woningen met schillabel D of hoger. Ultradiepe geothermie (dieper dan 4.000 meter) levert water op met een warmte van meer dan 120°C, zodat ook stoomproductie mogelijk is. Dit is met name nuttig voor industriële processen. Er zijn in Nederland echter nog geen toepassingen van deze techniek.

Er bestaat op dit moment nog geen 100% zekerheid over de beschikbaarheid van zowel diepe als ondiepe geothermie. Hoewel er in de regio Fryslân nog geen geothermieputten zijn aangeboord, lopen er wel een aantal pilots. In Leeuwarden zal het Warmteconsortium, bestaande uit Bouwgroep Dijkstra Draisma, Ennatuurlijk, Shell en Energie Beheer Nederland, eind 2021 uitspraak doen over de mogelijkheden, nadat een eerste testboring is gedaan. Ook in Drachten, Sneek en Heerenveen zijn reeds opsporingsvergunningen verleend voor geothermie.

Nader onderzoek is nodig om te bepalen hoeveel beschikbare energie middel geothermie te winnen is en met welke techniek geothermie rendabel te exploiteren is. De potentie van diepe en ondiepe geothermie voor verwarming van woningen in de regio Fryslân lijkt echter hoog. De regio Fryslân ligt namelijk op een historische, diepere, vulkanische ondergrond. We zien geothermie binnen de regio dan ook als een geschikte potentiële toekomstige bron om lokale warmtenetten mee te voeden. De toepasbaarheid van geothermie is met name afhankelijk van de concentratie van de warmtevraag. Diepe geothermie heeft naar schatting zo'n 3.000 woningen nodig om een warmtenet rendabel te maken. Mede om deze reden zijn het vooral de grotere steden in de regio Fryslân waar het loont om de potentie van geothermie verder te onderzoeken. Om een geothermiebron te ontwikkelen en te exploiteren, moet een vergunning worden aangevraagd bij Staatstoezicht op de Mijnen (SodM). Bij het beoordelen van potentiële geothermievergunningen worden onder andere de thema's organisatie, veiligheid en lokale inpassing meegenomen.

Biomassa

Biomassa is een verzamelbegrip voor allerlei plantaardig en dierlijk (rest)materiaal, dat als grondstof wordt gebruikt voor energieopwekking of direct als biobrandstof. Er leven veel verschillende denkwijzen over biomassa in de maatschappij. Steeds meer mensen stellen hardop de vraag of deze bron wel duurzaam is. Bij verbranding van biomassa komt namelijk CO_2 vrij. Deze CO_2 is echter eerder al opgeslagen door deze bomen en planten, waarvan de biomassa afkomstig is.

Voor deze inventarisatie van biomassa zijn we uitgegaan van lokale beschikbaarheid van reststromen, zoals reststromen uit akkerbouw, huishoudelijk (GFT) afval, mest en snoeiafval uit bossen en omgeving. We hoeven dus geen extra bomen te kappen. Uiteraard is en blijft het belangrijk om goed af te wegen waarvoor we biomassa wel en niet inzetten.

Vooral als transitiebrandstof kan vaste biomassa bij de gemeenten in de regio Fryslân een rol spelen. Deze biomassa kan dan als warmtebron dienen voor collectieve warmtenetten die in opbouw zijn. In een later stadium kan men dan eventueel overschakelen op andere bronnen zoals (ondiepe) geothermie. Ook bij hybride warmtesystemen kunnen we biomassa inzetten voor de piekvraag in een vorstperiode. Het grote voordeel van biomassa is dat we er hoge temperaturen (70oC of hoger) mee kunnen bereiken. Er zijn dus geen extra warmtepompen, en daarmee extra duurzame elektriciteit, nodig om deze temperaturen te behalen. Hiermee kunnen we alle huizen dus direct verwarmen, zonder dat deze extreem geïsoleerd hoeven te zijn. Uitdaging kan wel zijn om inwoners mee te krijgen bij het inzetten van biomassa als warmtebron.

Biomassa voor collectieve installaties heeft daarnaast als voordeel dat de eisen die gesteld worden aan deze installaties met betrekking tot fijnstof en dergelijke veel hoger zijn dan bij toepassing van biomassa in particuliere pellet- en houtkachels. Bij grotere en collectieve installaties is het ook praktisch realiseerbaar om te handhaven en de kwaliteit te borgen, waarmee we de nadelige effecten van de uitstoot van fijnstof tegen kunnen gaan. Biogas is tevens inzetbaar als transitiebrandstof voor het opstarten van warmtenetten, of in de vorm van groengas inzetbaar op het bestaande gasnet. De potentie van biogas beschrijven we in paragraaf 4.8.

4.5 Inzet van potentiële warmtebronnen in de regio

Om na te gaan welke meest kansrijke warmtebronnen in de regio Fryslân het beste passen bij de verschillende toepassingsgebieden die Fryslân kent, zijn de potentiële warmtebronnen door de werkgroep getoetst aan de hand van de criteria uit het afwegingskader in hoofdstuk 2. In figuur 7 is in het toetsingskader te zien hoe de werkgroep aankijkt tegen het toepassingsgebied van de verschillende warmtebronnen. Zij hebben hierbij de vraag beantwoord in welke mate de warmtebronnen geschikt zijn voor grote kernen, kleine kernen of het buitengebied (1 = minst geschikt, 5 = meest geschikt). Vervolgens zijn de verschillende warmtebronnen op een zelfde wijze getoetst aan de hand van de afwegingscriteria die van toepassing zijn op bronselectie, te weten:

a. Schone energie
b. Betaalbaarheid
c. Betrouwbaarheid en toekomstbestendigheid
d. Draagvlak
e. Beschikbaarheid

Tot slot hebben we aan de leden van de werkgroep gevraagd om de mogelijke kansen en belemmeringen in beeld te brengen.

In het toetsingskader is af te lezen dat de meeste warmteoplossingen toepasbaar zijn in de grote kernen, met uitzondering van pelletkachels, die meer geschikt zijn in het buitengebied. Ook een warmtenet op biogas hoort niet bij de meest favoriete opties. Dit heeft enerzijds te maken met de publieke opinie over de toepassing van biomassa, maar komt ook doordat er in de grote kernen vaak een bredere keus is voor verschillende warmtebronnen.

Voor de kleinere kernen en het buitengebied geldt dat groengas en all-electric uit de bus komen als belangrijkste warmtebronnen. Dit sluit aan bij de analyses die in hoofdstuk 3 zijn gedaan. De combinatie van groengas en all-electric (de hybride oplossing) is niet als zodanig meegenomen in het toetsingskader. De scores hiervoor vallen logischerwijs tussen de separate scores van groengas en all-electric. Een hybrideoplossing is vanwege minder isolatie beter betaalbaar en behoeft minder netverzwaring dan bij all-electric, en is bovendien beter beschikbaar dan alleen groengas.

Schone energie

Als we kijken naar de score van de criteria uit het afwegingskader dan zien we dat alle warmteopties gemiddeld scoren op het criterium ‘schone energie’. Alleen de pelletketel scoort lager op dit onderdeel. Dit is een warmteoplossing die dan ook vaak alleen zal worden ingezet als tussenoplossing, tot er een geschikte duurzame oplossing voorhanden is, die ook op langere termijn inzetbaar is.

Betaalbaarheid

Voor het criterium betaalbaarheid ligt de score veel verder uit elkaar. Met name de lage score bij all-electric valt hier op, vanwege de hoge investeringskosten die een individuele warmtepomp met zich meebrengt. Een warmtenet op restwarmte, een gasnet op groengas en een individuele pelletkachel worden gezien als de meest betaalbare warmteoplossingen.

Betrouwbaarheid en toekomstbestendigheid

Ten aanzien van betrouwbaarheid en toekomstbestendigheid liggen de scores wederom dicht bij elkaar, waarbij met name een warmtenet op geothermie of aquathermie als zeer betrouwbaar en toekomstbestendig wordt gezien.

Draagvlak

De verschillende warmteopties zijn ook getoetst op draagvlak, waarbij het opvalt dat de werkgroep aangeeft dat een gasnet op groengas het hoogste maatschappelijk draagvlak heeft. Dit kan ermee te maken hebben dat deze warmteoplossing de minste investeringen vraagt van individuele bewoners.

Beschikbaarheid

Tot slot hebben we gekeken naar de beschikbaarheid van de verschillende warmtebronnen. Hier bevestigt de werkgroep de uitkomsten van de analyses waaruit blijkt dat er in de regio Fryslân veel potentie is voor warmte uit oppervlaktewater, en de potentie voor biogas het meest onzeker is.

Tot slot heeft de werkgroep een aantal kansen en belemmeringen benoemd. Voor all-electric attendeert de werkgroep op de afhankelijkheid van de regionale opwekking van duurzame elektriciteit. De mogelijkheden voor het opwekken van duurzame elektriciteit komen in de RES 1.0 uitgebreid aan de orde. De werkgroep gaf de suggestie mee om de beschikbare restwarmte in de regio daar waar mogelijk in te zetten voor woningbouw, aangezien bedrijven vaak uit een breder pallet aan duurzame warmteoplossingen kunnen kiezen dan bestaande woningen.

Voor alle warmtenet-oplossingen geldt dat de afstand van de warmtebron tot de afnemers van grote invloed is op de betaalbaarheid van de warmte. De warmte-infrastructuur is kostbaar en het is daarom van groot belang om te zorgen dat de afstand tussen de warmtevraag en de warmteafnemers zo klein mogelijk is. Voor aquathermie als warmtebron geldt dat de warmte een lage temperatuur heeft. Deze warmte is daarmee met name geschikt voor nieuwbouw of recent gebouwde woningen, die al goed geïsoleerd zijn. Het is ook mogelijk om aquathermie in te zetten als warmtebron voor bestaande bouw. Dit zorgt echter voor een hogere elektriciteitsvraag, omdat er een warmtepomp nodig is om het water op de juiste temperatuur in de woning te brengen. Groengas wordt gezien als betaalbare oplossing

voor de binnenstad en het buitengebied. Het biedt tevens economische kansen voor de agrarische sector. De beschikbaarheid van groengas is echter nog wel een uitdaging voor de toepasbaarheid van deze warmteoplossing. Ook een individuele pelletketel wordt als mogelijke oplossing gezien voor monumentale binnensteden en de buitengebieden.

4.6 Elektrische oplossingen

Zoals we in hoofdstuk 3 hebben aangeduid, zullen hybride warmtepompen met hernieuwbaar gas of volledig elektrische oplossingen (ook bekeken vanuit de huidige stand van de techniek) naar verwachting veel worden toegepast in de regio Fryslân, met name in het buitengebied. Individuele systemen gebaseerd op een warmtepomp onttrekken energie uit de omgeving zoals de bodem, de lucht, het water of uit de zon om de gebouwen en tapwater te verwarmen. De werking van dit principe lichten we nader toe in de bijlage.

Daaruit volgt dat er elektriciteit nodig is om de warmtepomp te laten werken. Het rendement van deze systemen is hoog, bij volledig elektrische luchtwarmtepompen zo'n 300-400% (CoP van 3-4). In combinatie met bijvoorbeeld aquathermie is het rendement zelfs 600-700% (CoP van 6-7!). Een warmtepomp is daarmee heel goed in staat om elektriciteit efficiënt om te zetten in warmte. Om gebouwen op deze manier comfortabel te verwarmen, is bij elektrische warmtepompen echter wel een zeer goed geïsoleerde en kierdichte schil nodig. Hybride oplossingen kunnen door bijstoken van hernieuwbaar gas ook minder goed geïsoleerde woningen comfortabel verwarmen.

Om uiteindelijk te komen tot een klimaatneutrale gebouwde omgeving zullen we de elektriciteit die nodig is voor een warmtepomp op termijn duurzaam moeten opwekken. Voor het voeden van warmtepompen is windenergie het meest geschikt, aangezien het aanbod van windenergie in het stookseizoen vele malen hoger ligt dan dat van de zon. De inzet van duurzame bronnen zoals wind (waarvan de warmte- en

Tabel 5:
Toetsingskader voor het toepassingsgebied en de score van warmtebronnen aan de hand van afwegingscriteria, ingevuld door de regionale werkgroep Warmte (1 = minst geschikt – 5 = meest geschikt).

Warmte opties	Toepassings gebied **Grote kernen**	Toepassings gebied **Kleine kernen**	Toepassings gebied **Buiten gebied**	Criterium **Schone energie**	Criterium **Betaal-baarheid**	Criterium **Betrouw-baar en toekomst bestendig**	Criterium **Draagvlak**	Criterium **Beschik-baarheid**	Kansen & belemmeringen **Kansen**	Kansen & belemmeringen **Belemmeringen**
Individueel all-electric	3	4	4	3 - 4	1	4	3	4	Nieuwbouw, eigen initiatief	Netwerk, bestaande bouw, isolatiekosten, grote opwek opgave
Warmtenet restwarmte	4	2	1	4	4 - 5	3	3	2	Voor woningen i.p.v. industrie, verduurza-ming bedrijven	Beschikbaarheid, afhankelijkheid, drukte in de ondergrond, monopolie positie
Warmtenet geothermie	4			4	4	4 - 5	3	4	Bron	Warmtenet / afstand
Warmtenet aquathermie	4	3		4	3	4 - 5	3	5	Nieuwbouw, dorpen aan het water, water technologie	Riothermie
Warmtenet biogas	Als back-up	2		3	2 - 3	3	2 - 3	2		Publieke opinie rond biomassa
Gasnet groen gas	3, in binnenstad	3	4	4	4 - 5	3	4	3	Kringloop landbouw, bestaande infra, kleine dorpen in buitengebied	Beschikbaarheid groen gas
Individueel pellet kachel	1		2	2	4 - 5	3	3	4	Bescherming dorps-gezicht i.c.m. hybride systeem	

elektravraag gedurende de dag en het jaar aansluit op het warmte- en elektra aanbod), voorkomt dat we later op grote schaal moeten bufferen.

Er zijn ook andere individuele, elektrische oplossingen zoals infraroodpanelen, die woningen aardgasvrij kunnen verwarmen. Het rendement van deze techniek (CoP van 1) is echter veel lager dan dat van warmtepompen. Om een woning compleet met infraroodpanelen te kunnen verwarmen, is vergaande isolatie nodig om overbelasting van het net en een hoge energierekening te voorkomen. Deze techniek kan echter wel een rol als bijverwarming gaan spelen. Met name als aanvulling op lage-temperatuursystemen (zoals warmtepompen), die traag reageren op de ingestelde kamerthermostaat.

4.7 Toepassen van biomassa

Een ander alternatief voor aardgasvrij verwarmen, is de inzet van biomassa in de vorm van een pelletketel. Individuele oplossingen op basis van houtige biomassa, zoals houtkachels, kunnen het beste worden vermeden in gebieden waar de huizen dichter op elkaar staan, om zo overlast door fijnstofuitstoot en stank te voorkomen. Open haarden kunnen we vanwege hun slechte energetisch rendement, uitstoot van fijnstof en de geur het beste saneren. Pelletkachels die gevoed worden door duurzame pellets met een keurmerk, hebben veel minder uitstoot en veroorzaken dus ook minder bijbehorende overlast.

4.8 Beschikbaarheid en potentie van hernieuwbaar gas

Hernieuwbaar gas is een verzamelnaam voor alle soorten gas die worden opgewekt uit hernieuwbare bronnen. Dit betekent dat de grondstoffen van het gas snel te ‘vernieuwen’ zijn. Deze grondstoffen hebben een korte koolstofcyclus van één tot enkele jaren, zoals GFT, houtsnippers, mest of residuen uit afvalwater. Anders dan fossiele brandstoffen met een lange koolstofcyclus van miljoenen jaren, raken deze hernieuwbare grondstoffen niet op. Grofweg zijn er twee vormen van hernieuwbaar gas: groengas en groen waterstofgas. Groengas is biogas dat is opgewaardeerd tot aardgaskwaliteit. Groen waterstofgas wordt verkregen door water te splitsen met behulp van hernieuwbare elektriciteit. Naar verwachting zullen we pas na 2035 op grotere schaal waterstof kunnen produceren. Of deze productie daadwerkelijk van de grond komt en in hoeverre het geproduceerde waterstof beschikbaar komt voor de gebouwde omgeving, is echter onzeker. Voor de inventarisatie in deze RSW richten we ons daarom alleen op biogas en groengas.

De regio Fryslân is van alle regio’s van netbeheerder Alliander in Nederland momenteel de regio waar het meeste groengas wordt ingevoerd in het gasnet. Over heel 2019 ging het om ruim 12 miljoen m3 groengas[7]. Het aandeel groengas is daarmee momenteel circa 2,3% in de gebouwde omgeving van de regio Fryslân. Dit aandeel zal de komende tijd nog verder toenemen. Alliander verwacht dat het aandeel groengas in de regio Fryslân zal groeien tot circa 12,5% in 2030.

Biogas blijkt een aanzienlijke theoretische potentie te kennen om de warmtevraag van de gebouwde omgeving in te vullen. Door verbranding in hoog rendement CV-ketels (of als aanvulling op hybride warmtepompen) kunnen we ook gebouwen met een kostbare of onrealistische isolatieopgave duurzaam verwarmen. De opgave zal enerzijds bestaan uit het bundelen van alle reststromen om vergisting op grote schaal te kunnen realiseren. Anderzijds lijkt er ook potentie voor groengasproductie door mono-mestvergisting op boerenbedrijven op individuele en collectieve basis. Een studie van CE-Delft schetst een totaal technisch potentieel van 530 miljoen m3 groengas, bestaande uit mest (174 miljoen m3), overige natte biomassa (333 miljoen m3) en hout (20 miljoen m3).

New Energy Coalition heeft in het voorjaar van 2021 een studie verricht naar welke potentie van biogas onder bepaalde omstandigheden en aannames als realistisch haalbaar mag worden beschouwd. New Energy Coalition schat de totale potentiële energie-inhoud van Friese reststromen op circa 16,6 PJ. New Energy Coalition heeft in het voorjaar van 2021 een studie verricht naar welke potentie van biogas onder bepaalde omstandigheden en aannames als realistisch haalbaar mag worden beschouwd. New Energy Coalition schat de totale potentiële energie-inhoud van Friese reststromen op circa 16,6 PJ. Hiervan komt 7,8 PJ van mest. Hieruit kan volgens een realistisch model 4,284 geproduceerd worden. Totaal kan dan afhankelijk van het scenario 4,747 tot 7,595 PJ geproduceerd worden. Daarmee kunnen we 29 tot 47% van de verwachte warmtevraag in 2030 met groengas invullen wanneer we met gasketels blijven verwarmen. In combinatie met hybride warmtepompen is de potentie zelfs 58 tot 93%! Uit mest kan afhankelijk van het scenario 8,3 tot 12,1 PJ geproduceerd worden. Daarmee kunnen we 50 tot 75% van de verwachte warmtevraag in 2030 met groengas invullen wanneer we met gasketels blijven verwarmen. In combinatie met hybride warmtepompen is de potentie zelfs 100 tot 150%!

Tabel 5 toont de potentie van biogas per gemeente. De tabel maakt onderscheid tussen een laag scenario (I) en een hoog scenario (IV). In scenario I gaan we uit van de huidige markt en de huidige technieken. In scenario IV gaan we uit van actieve sturing en toekomstige technieken, waardoor het potentieel van biogas aanzienlijk stijgt. Al met al toont de studie dus aan dat biogas/groengas een interessante oplossing is voor de regio Fryslân.

Ten slotte kan biogas ook nog dienen als transitiebrandstof voor collectieve warmtenetwerken. Het warmtenet in de wijk Zuidlanden in Leeuwarden draait bijvoorbeeld momenteel op biogas. Groengas en waterstof zullen we echter ook inzetten voor mobiliteit en (proces)industrie waar nauwelijks of geen duurzame alternatieven voor handen zijn en de hoge kwaliteit van hernieuwbaar gas beter past.

[7] bron: https://2018.jaarverslag.alliander.com/actuele-prestaties/ontwikkelinenergietran/a2355_Ontwikkeling-groen-gas.

Het verbranden van gas (tot 1900oC of hoger) voor het verwarmen van gebouwen en tapwater (20-70oC) is dan minder logisch. Bij het kunnen gebruiken van biogas/groengas speelt wel nog een duidelijk verdelingsvraagstuk. De herleidbaarheid van de bron wordt momenteel met GVO's aangetoond. Deze worden veelal verkocht aan de hoogste bieder, waarbij de overheid dus niet op voorhand de garantie heeft dat deze ingezet kunnen worden voor toepassing in de gebouwde omgeving.

Tabel 6: Biogaspotentieel per gemeente (bron: New Energy Coalition: Groen gas en haar bijdrage aan de Friese Energietransitie, maart 2021)

Gemeente	Warmte-vraag 2030 (TJ/jaar)	Theoretisch potentieel biogas (TJ/jaar) scenario I	Potentieel aandeel biogas (%)	Theoretisch potentieel biogas (TJ/jaar) scenario IV	Potentieel aandeel biogas (%)
Achtkarspelen	646	137	21,2	256	39,6
Ameland	213	25	11,7	44	20,7
Harlingen	360	34	9,4	92	25,6
Heerenveen	1478	285	19,3	496	33,6
Leeuwarden	3320	392	11,8	827	24,9
Ooststellingwerf	667	302	45,3	477	71,5
Opsterland	753	308	40,9	471	62,5
Schiermonnikoog	70	11	15,7	20	28,6
Smallingerland	1359	165	12,1	380	28,0
Terschelling	224	21	9,4	54	24,1
Vlieland	73	13	17,8	32	43,8
Weststellingwerf	646	357	55,3	499	77,2
Tytsjerksteradiel	745	213	28,6	340	45,6
Dantumadiel	430	129	30,0	202	47,0
Súdwest-Fryslân	2275	951	41,8	1308	57,5
De Fryske Marren	927	552	59,5	767	82,7
Waadhoeke	1009	399	39,5	650	64,4
Noardeast-Fryslan	1079	454	42,1	680	63,0
Totaal	**16275**	**4747**	**29,2**	**7595**	**46,7**

5. Bestaande en geprojecteerde infrastructuur

Een ander belangrijk onderwerp binnen de Regionale Structuur Warmte (RSW) is de benodigde warmte-infrastructuur. Binnen de RSW denken we na over welke warmte-infrastructuur er uitgebreid of opgericht kan worden in de regio Fryslân, om beschikbare warmtebronnen te ontsluiten.

5.1 Geen bovenlokale warmte-infrastructuur mogelijk

Uit de analyse van tabel 4 in hoofdstuk 4.3 valt op te maken dat omgevingswarmte de maximale, toekomstige vraag naar warmte voor warmtenetten volledig kan invullen. De restwarmtebronnen kunnen dit ten dele invullen en vaste biomassa voor een beperkt deel. In de praktijk zullen de warmtenetten naar verwachting kleiner worden dan de grootte van de warmtevraaggebieden (zie ook hoofdstuk 3).

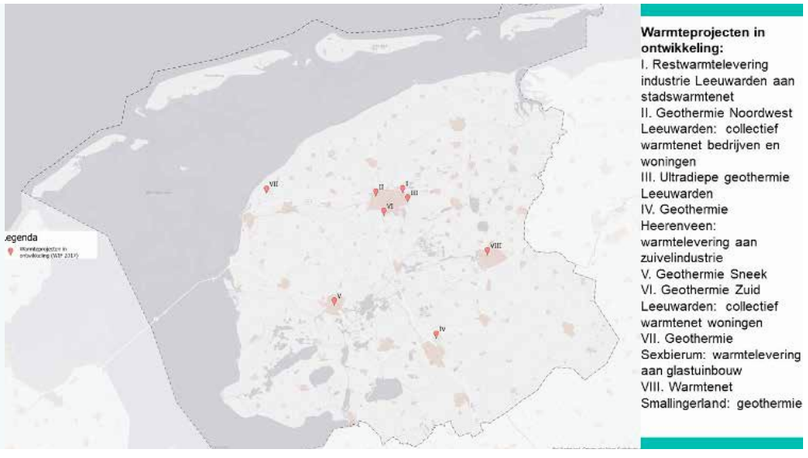
Omdat de inschatting is dat we de aanwezige restwarmtebronnen volledig kunnen inzetten binnen de warmtevraaggebieden in de betreffende gemeente, is het niet nodig om bovenlokale warmte-infrastructuren (zoals transportleidingen) te creëren om deze succesvol te kunnen ontsluiten over de gebieden heen. Er is wel een warmte-infrastructuur nodig in de vorm van een warmtenet (onder andere een distributienet en warmte-opslag) om de warmte binnen het vraaggebied op lokaal niveau te kunnen verdelen. Dit zullen de Friese gemeenten binnen hun Transitievisies Warmte verder uitwerken.

5.2 Lokale warmteprojecten in ontwikkeling

Figuur 6 is een voorlopige weergave van een aantal wat grotere warmteprojecten, die op dit moment binnen de regio in ontwikkeling zijn. Dit overzicht is zeker niet uitputtend, want er zijn daarnaast vele andere initiatieven die zich op lokaal niveau ontwikkelen, op verschillende schaalniveaus en in verschillende organisatievormen. Sommige projecten zijn relatief klein (bijvoorbeeld in Kûbaard en Baard), en anderen middelgroot (zoals Wijnjewoude, Heeg en Balk). Het ene project is opgestart op initiatief van projectontwikkelaars en gespecialiseerde partijen, maar er zijn ook veel initiatieven die van onderop ontwikkeld worden door enthousiaste bewoners.

Voorbeelden daarvan zijn bewonersinitiatieven in een aantal wijken van Leeuwarden (Oranjewijk, Goutum). In de kleine kern van Garyp geeft een coöperatie in zeer nauwe samenwerking met de gemeente uitvoering aan een collectieve oplossing op basis van individuele oplossingen. Ook op Ameland werkt een lokale coöperatie in samenwerking met de gemeente aan duurzame warmte.

Daarnaast onderzoekt men op verschillende plekken in de regio Fryslân of er een pilot kan worden opgestart met aquathermie. Onder andere Heeg, Leeuwarden (de Wielendwinger en de Oranjewijk) en Balk verkennen op dit moment de mogelijkheid om een buurwarmtepomp in te zetten in combinatie met aquathermie. Tevens zijn er lokale initiatieven, zoals het project 'Boer & Buurt', die zich richten op kansrijke collectieve groengasoplossingen voor buitengebieden en kleinere kernen.

Figuur 7:
Voorbeelden van warmteprojecten in ontwikkeling.

5.3 Toename elektriciteitsvraag

Net als in alle sectoren gaat elektriciteit ook voor het verwarmen van de gebouwde omgeving een nog grotere rol spelen. Omdat we naar verwachting een groot deel van de aardgasvrije verwarmingsoplossingen in de regio Fryslân middels individuele warmtepompen of hybride warmtepompen zullen invullen, hebben we extra elektriciteit nodig. Ook de collectieve warmtenetten die een laagtemperatuur bron benutten, zullen we met behulp van een collectieve warmtepomp elektrisch na moeten verwarmen, om warmte op de benodigde temperatuur te krijgen. Deze technieken vragen allemaal om elektriciteit.

Om klimaatneutraal te kunnen worden, zullen we deze elektriciteit duurzaam moeten opwekken. Zon en wind zijn daarvoor de meest logische energiebronnen in de regio Fryslân op dit moment. Dit is een grote opgave op zichzelf. De huidige elektriciteitsmix in Nederland bestaat nu nog voor circa 80% uit fossiele bronnen. Binnen de RES Fryslân zullen we moeten kijken hoe we de elektriciteitsvraag die nodig is voor de warmtevoorziening het beste kunnen invullen.

Op dit moment is elektriciteit altijd beschikbaar, omdat kolen-, gas- en kerncentrales het gehele jaar door kunnen leveren op basis van de vraag. Maar in de toekomst zal het elektriciteitsaanbod veel minder constant en ook deels seizoensafhankelijk zijn door een groter aandeel van zonne-energie en windenergie. Het opslaan van deze energie (en in dit geval dus warmte) is noodzakelijk. Bij de keuze voor de energie-infrastructuur is het daarom verstandig om meer rekening te houden met de (on) mogelijkheid om energie op te slaan. Belangrijk daarbij is te vermelden dat voor het voeden van warmtepompen elektriciteit uit windenergie veel geschikter is dan zonne-energie, omdat in het stookseizoen het aanbod van wind vele malen hoger ligt.

De precieze verwachte toename van de elektriciteitsvraag is nu nog zeer lastig te bepalen. Dit hangt af van welke technieken we uiteindelijk kunnen toepassen en in welke mate woningen en gebouwen geïsoleerd gaan worden. Het beeld met betrekking tot de extra benodigde elektriciteit zullen we pas kunnen invullen als gemeenten hun uitvoeringsplannen op lokaal niveau uitwerken en keuzes voor technieken en bronnen maken.

5.4 Opgave netbeheer

Als gevolg van het uitfaseren van aardgas zal de vraag naar elektriciteit de komende jaren gaan stijgen, door de inzet van de genoemde warmtepompen in woningen, gebouwen en wijken. Dit zal gepaard gaan met een bijbehorende grotere druk op het elektriciteitsnet. Op veel plaatsen zal dit ook leiden tot een noodzakelijke verzwaring van het elektriciteitsnet.

Voor netbeheerder Liander ligt er hiermee een tweeledige opgave in het verschiet in de regio Fryslân. Aan de ene kant is het de uitdaging om de grootschalig opgewekte energie (onder andere als resultaat van de RES) op een goede manier technisch op te vangen. Aan de andere kant vraagt ook de warmtetransitie een aanpassing van de bestaande infrastructuur. Ook wanneer we in de regio Fryslân kiezen voor een collectieve warmteoplossing, is er sprake van een grotere elektriciteitsvraag, voor onder andere het koken op inductie en eventueel de inzet van een collectieve warmtepomp voor de opwaardering van een laagwaardige warmtebron zoals aquathermie.

Het grootschalig opwekken van groene elektriciteit is in veel gevallen de grootste uitdaging, omdat dit een grote impact heeft op het elektriciteitsnet, zowel met betrekking tot het aantal kabels als het aantal stations. Binnen het traject van de RES onderzoeken de netbeheerders in welk tempo ze het elektriciteitsnet moeten aanpassen op de nieuwe situatie. Wanneer dit tempo niet aansluit op de vraag kan dit voor knelpunten zorgen. Voor de warmtetransitie geldt dat deze meer geleidelijk zal verlopen. Hierop kan Liander beter anticiperen en ervoor zorgen dat de netcapaciteit op orde is als een wijk naar een alternatieve warmtevoorziening overstapt.

Afstemming is hierbij de sleutelfactor. Beide vormen zijn kapitaalintensieve en in 'maakbaarheid' veeleisende ontwikkelingen. De ontwikkelingen in vraag en aanbod gaan soms sneller dan een netbeheerder zijn netwerk kan aanpassen. Het afstemmen van vraag en aanbod vraagt permanent overleg en goede afstemming tussen alle betrokken partijen. Netverzwaring met betrekking tot de warmtetransitie vraagt een goede afstemming van werkzaamheden met alle stakeholders en omwonenden. Dit om enerzijds maatschappelijke kosten zo laag mogelijk te houden en anderzijds om de benodigde uitbreiding te kunnen realiseren.

Aanpassing en uitbreiding van het elektriciteitsnet vereisen niet alleen veel van de netbeheerders, maar ook van gemeenten. Gemeenten zullen meer fysieke ruimte beschikbaar moeten stellen voor het plaatsen van bijvoorbeeld extra transformatorhuisjes in woonwijken of voor het realiseren van een extra onderstation. Hier moeten gemeente in hun planvorming rekening mee houden. Bij deze operatie zullen gemeente ook Stedin, als beheerder van het gasnet, en Gasunie, beheerder van het gastransportnet, moeten betrekken.

6. Regionale samenwerking

Het aardgasvrij maken van de gebouwde omgeving in de regio Fryslân is geen gemakkelijke taak. De warmtevraag ligt behoorlijk verspreid en passende (all-electric) oplossingen vragen om een hoge isolatiegraad van woningen en gebouwen. Daar ligt dan ook de belangrijkste uitdaging in de samenwerking op regionaal niveau.

6.1 Gedeelde ambities en belangen

Voor een succesvolle samenwerking is het van belang dat er sprake is van gedeelde ambities en belangen. Dit klinkt logisch, maar is tegelijkertijd het onderdeel waarop veel samenwerkingen spaak lopen. De eerste stap, voordat de regio een organisatiestructuur kiest, is het voeren van het gesprek over de verschillende ambities van de partijen en hoe al die wensen samen kunnen smelten tot een gezamenlijke ambitie.

In de RES 1.0 hebben we voor de regio Fryslân een algehele ambitie voor duurzame elektriciteit voor 2030 uitgewerkt. Deze ambitie komt voort uit een samenwerking tussen alle Friese gemeenten, provincie Fryslân, Wetterskip Fryslân, de netbeheerders en de maatschappelijke partijen die vertegenwoordigd zijn in de Friese Energie Alliantie (FEA). Op het gebied van warmte is er nog geen regionale ambitie geformuleerd. Wanneer in de RSW 2.0 de Friese gemeenten hun Transitievisie Warmtes naast elkaar leggen, zal er meer duidelijkheid ontstaan over een gezamenlijke ambitie voor warmte (bijvoorbeeld hoeveel woningen in Fryslân voor 2030 aardgasvrij worden gemaakt).

6.2 Friese samenwerking Transitievisie Warmte

Eén van de belangrijkste conclusies van deze RSW 1.0 is dat we het warmtevraagstuk voor het grootste gedeelte binnen de gemeentegrenzen zullen moeten oplossen. Dit betekent echter niet dat gemeenten volledig op zichzelf zijn aangewezen bij het opstellen van hun Transitievisie Warmte (TVW). Veel Friese gemeenten delen dezelfde karakteristieken en kunnen dus veel van elkaar leren. Om die reden hebben we een Friese samenwerking opgezet voor de Transitievisie Warmte. In deze samenwerking zijn onder andere de provincie Fryslân, gemeenten, netbeheerders en woningcorporaties vertegenwoordigd.

In de huidige opzet is deze samenwerking vooral bedoeld voor gemeenten om de verschillende stappen uit de TVW te doorlopen. Per stap delen gemeenten die al wat verder zijn met de TVW hun ervaringen. Zo kunnen gemeenten die net zijn begonnen obstakels eerder signaleren. Ook hebben we een 'Dielplak' (deelplek) opgezet, waar gemeenten relevante documenten kunnen delen. Door kennisdeling hopen Friese gemeenten gezamenlijke expertise op te bouwen, die hard nodig is in een complexe uitdaging als het verduurzamen van de gebouwde omgeving.

Deze kennisdeling zal naar alle waarschijnlijkheid verder reiken dan de TVW's. Ook na 2021, wanneer gemeenten met hun eerste wijk- of dorpsuitvoeringsplannen (WUP) starten, is het belangrijk om te blijven samenwerken. In de WUP's is het met name nuttig om praktische kennis te delen, die gemeenten zullen opdoen wanneer ze de wijken ingaan. Deze kennis zullen we ook integreren in de verdere herijkingen van de RSW. Langdurige samenwerking is essentieel voor het opdoen en delen van kennis. We streven daarbij naar een duurzame samenwerking voor een duurzaam Fryslân.

Bijlage

In deze bijlage lichten we de verschillende mogelijke warmtebronnen nader toe.

Werkingsprincipe van warmtepompen

Er zijn warmtepompen die lucht gebruiken als warmtebron (lucht-water-warmtepompen). Daarnaast zijn er warmtepompen die water gebruiken als warmtebron (water-water-warmtepompen). Een lucht-water-warmtepomp gebruikt als bron bijvoorbeeld buitenlucht. Een water-water-warmtepomp gebruikt als bron bijvoorbeeld bodemenergie (WKO of bodemlus) of warmte uit zon (zonthermie).

Voor het benutten van energie uit buitenlucht is een buitenunit nodig. Voor het benutten van warmte uit de bodem moet er een bodemlus geboord worden onder de woning of in de tuin. Voor het benutten van zonthermie moeten er thermische zonnepanelen op het dak van de woning liggen. Grotere gebouwen kunnen ook gebruik maken van een eigen warmte- en koude opslaginstallatie (WKO) om bodemenergie als warmtebron te gebruiken.

Er komen steeds meer nieuwe generatie warmtepompen op de markt, die een grotere temperatuursprong kunnen maken door gebruik te maken van andere koudemiddelen, zoals ammoniak (NH3) en CO_2. De nieuwe generatie warmtepompen is oorspronkelijk ontwikkeld voor de industrie en wordt daar al jaren toegepast. Het is dus al een bewezen techniek. Dit type warmtepompen is daarom uitermate geschikt voor het leveren van warmte aan een collectieve installatie in gebouwen of aan warmtenetten in wijken.

Speciaal voor woningen is er nu ook een individuele lucht-water-warmtepomp op de markt met als koudemiddel CO_2, die zonder problemen 70°C kan produceren. Voordeel is dat je niet langer de bestaande radiatoren hoeft te vervangen. Nadeel is dat deze pomp minder energie-efficiënt is. De verwachting is dat er ook water-water-warmtepompen voor woningen op de markt komen met dezelfde eigenschappen. Om op grotere schaal individuele warmtepompen in wijken toe te passen, is het van belang dat er technieken komen om warmte compact in de woning op te slaan. Dat vraagt de nodige innovatie en extra ruimte in gebouwen.

Energie uit de bodem en diepere aardlagen

Uit de bodem en uit diepere aardlagen kunnen we warmte onttrekken. Een vuistregel; per kilometer neemt de temperatuur met circa 30°C toe. Dus hoe dieper je boort, hoe hoger de temperatuur. Of je op een bepaalde diepte in Nederland deze warmte ook daadwerkelijk uit de aarde kan winnen, is sterk afhankelijk van de lokale eigenschappen van de aardlagen.

Voor de regio Fryslân lijkt de bovenste aardlaag geschikt om in te zetten als bron. De exacte geschiktheid van de bovenste aardlagen in verschillende gebieden in Fryslân moeten we nog verder onderzoeken. De geschiktheid kan namelijk van locatie tot locatie verschillen. De aanwezigheid van vele initiatieven in de ontwikkeling rondom geothermie in Fryslân wijzen echter tot nu toe uit dat er veel potentie aanwezig is. De combinatie van bodemsamenstelling en de ruime aanwezigheid van aquifers (watervoerende lagen in de ondergrond) maken het mogelijk een hoge thermische opbrengst te realiseren.

Tabel 7: Bodemenergie en aardwarmte.

Bron	Diepte	Temperatuur
Bodemenergie (bodemlussen of WKO)	Tot 500 meter	10 - 15°C
Ondiepe geothermie	500-1000 meter	20 - 40°C
Diepe geothermie	1-4 kilometer	40 - 100°C
Ultradiepe geothermie	4-6 kilometer	100 - 180°C

Aquathermie

Met alle thermische energie uit water (aquathermie) kunnen we in potentie een groot deel van de gebouwde omgeving in de regio Fryslân voorzien van warmte. Dat kan energie zijn uit oppervlaktewater (TEO), uit afvalwater (TEA) of uit drinkwater (TED). Om deze bronnen te kunnen benutten, zullen we wel warmtenetten moeten ontwikkelen in wijken met een aanvoertemperatuur van maximaal 70°C. Voordeel is dat we dit op kleinere schaal kunnen toepassen dan bij andere potentiële bronnen voor warmtenetten, zoals bijvoorbeeld bij restwarmte en geothermie vaak het geval is.

Door energie uit oppervlaktewater te onttrekken, verbeteren we de waterkwaliteit en verminderen we hittestress. Voorbeelden van energie uit afvalwater zijn warmte uit het riool (riothermie) en warmte uit het gezuiverde afvalwater (effluentwater) bij een rioolwaterzuiveringsinstallatie.

Bij laagwaardige warmtebronnen, zoals aquathermie is het van belang om te vermelden dat er elektrische warmtepompen nodig zijn om de warmte op het vereiste temperatuurniveau te krijgen voor het verwarmen van de woningen en deze te voorzien van warm tapwater. Er is bij de inzet van warmtepompen dus ook op langere termijn voldoende duurzame elektriciteit nodig.

Verwarmen met oppervlaktewater

Oppervlaktewater wordt in de zomer sterk opgewarmd. Deze warmte kunnen we onttrekken aan het water en tijdelijk opslaan in WKO-bronnen. In het stookseizoen kunnen we deze warmte van circa 20°C gebruiken als bron voor een warmtepomp. Deze kan warmte tot circa 70°C leveren aan een gebouw of warmtenet. Vanuit de WKO-bron kunnen we gebouwen ook koelen, maar dit is voor de werking van het systeem niet noodzakelijk. Een warmtepomp kan ook direct warmte onttrekken uit het oppervlaktewater zonder gebruik te maken van een WKO-bron. Dit is echter minder efficiënt, hierdoor kunnen we ook minder warmte benutten.

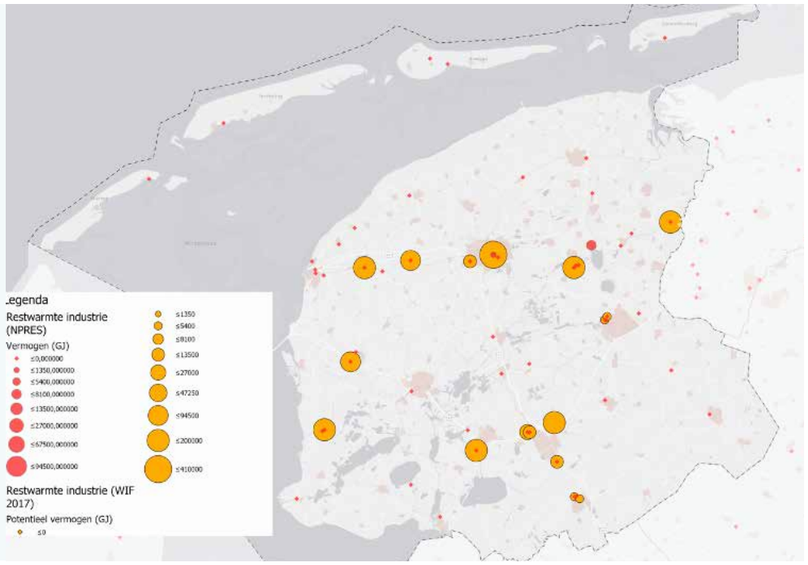
Biomassa

Van biomassa in de vorm van bijvoorbeeld hout, bermgras, mest, slib, zeewier en mogelijk ook algen, kunnen we energie produceren. Deze energie is bruikbaar voor alle energiedragers en in alle sectoren, dus ook voor industrie en transport. Biomassa is echter schaars. Voor biomassa geldt, nog meer dan voor restwarmte, dat de beschikbaarheid op langere termijn onzeker is. Als warmtebron voor de gebouwde omgeving moeten we daarom zeer zorgvuldig omgaan met biomassa. Bovendien is het de vraag of we biomassa direct moeten inzetten als energiebron. Vaak zijn er andere routes waarin biomassa een hogere waarde heeft.

Logischerwijs is het verstandig om de beschikbare biomassa alleen in te zetten als transitiebron bij de ontwikkeling van nieuwe warmtenetten in de bestaande gebouwde omgeving, eventueel in combinatie met nieuwbouw. En dan met name daar waar er geen alternatieve bron, zoals restwarmte, beschikbaar is. Het is dan wel van belang dat er een alternatieve duurzame warmtebron op locatie beschikbaar is, zodat we de leveringszekerheid van warmte kunnen garanderen. De lokale warmtenetten op biomassa moeten daarom toewerken naar een aanvoertemperatuur van maximaal 70°C. Bij een hogere aanvoertemperatuur is het advies om goede afspraken te maken met de vastgoedeigenaren, zodat de temperatuur voor het einde van de exploitatieduur van de biomassawarmtecentrale verlaagd kan worden. Het verbranden van hout in een open haard of een traditionele houtkachel is niet efficiënt en moet daarom voorkomen worden. Verbranding van houtpellets is vele malen efficiënter.

Restwarmte

Restwarmte komt vrij bij een productieproces. Er zijn vele verschillende soorten restwarmte met ook verschillende temperaturen. Voor bestaande warmtenetten is restwarmte de meest voorkomende bron.

Figuur 8: Overzichtskaart met lokaal restwarmte-bronnen

Een mogelijk nadeel van restwarmte is de beschikbaarheid. Het aantal locaties waar restwarmte benut kan worden voor het verwarmen van de gebouwde omgeving is beperkt. Bovendien is in sommige gevallen onzeker hoe lang de restwarmte beschikbaar blijft. Omdat restwarmte een relatief goedkope bron is, moeten we het daar waar mogelijk benutten voor de ontwikkeling van warmtenetten. Het is dan wel van belang dat er een alternatieve duurzame warmtebron op locatie beschikbaar komt, zodat we de leveringszekerheid van warmte kunnen garanderen voor een zeer lange tijd.

Zonthermie

Tot nu toe heeft zonthermie nauwelijks een rol gespeelt in de warmtetransitie. Enkel voor het opwekken van een deel van het warm tapwater (zonneboilers) is deze techniek kleinschalig in Nederland toegepast. Voor ruimteverwarming was simpelweg de overbrugging tussen zomer en winter te lang. Maar ook dit gaat veranderen. De nieuwe generatie thermische zonnepanelen kan gedurende een langere tijd warmte uit de omgeving halen, niet alleen uit zon, maar ook uit licht en buitenlucht. Dit is voldoende om zonder opslag een bron te kunnen zijn voor een warmtepomp in een woning, gebouw of in de wijk. Ook kunnen asfaltwegen inzetten als zonnecollectoren. Door de ontwikkeling van warmteopslag kunnen we zonthermie (op termijn) ook inzetten om een groot deel van het jaar een gebouw direct te verwarmen. Afhankelijk van het seizoen kunnen er temperaturen van tussen de 40 en 80°C worden gehaald in een warmtebuffer. Met beperkte inzet van een warmtepomp kan zonthermie het gehele jaar door warmte voor ruimteverwarming en warm tapwater leveren.

Hernieuwbaar gas

De alternatieve bronnen voor aardgas zijn beperkt. Dat geldt zeker voor de grote hoeveelheid aardgas, die nu in Nederland en de rest van de wereld gebruikt wordt. Naast biogas en groengas wordt waterstof vaak genoemd als alternatief voor aardgas. Waterstof is geen bron, maar een energiedrager en wordt gemaakt van aardgas (nu nog >90%) of van water met behulp van elektriciteit. Naar verwachting zal waterstof geen grote rol gaan spelen als energiedrager in de gebouwde omgeving - zeker niet voor 2030. Uiteraard is waterstof wel van groot belang als grondstof voor de industrie en mogelijk als energiebron voor (zwaarder) transport en de industrie. Daar zijn namelijk geen alternatieven beschikbaar.
Na 2030 komt mogelijk wel (wat) groene waterstof beschikbaar voor de gebouwde omgeving, althans wanneer er voldoende groene waterstof geproduceerd wordt tegen een aantrekkelijke prijs.

Fossiele bronnen

In elk scenario en bij elke infrastructuur zijn we in de energietransitie voorlopig nog steeds afhankelijk van fossiele bronnen. Geleidelijk zullen we eerst afscheid nemen van kolen en daarna ook van aardgas. Deze uitfasering kost tijd. Daarom is het noodzakelijk om tijdelijk gebruik te maken van fossiele bronnen. Bij de keuze voor een nieuwe energie-infrastructuur is het echter van groot belang dat er voldoende en bewezen alternatieven beschikbaar zijn, zodat we zo snel mogelijk afscheid kunnen nemen van fossiele bronnen. Belangrijk is dus dat we in de energietransitie steeds minder fossiele brandstoffen gebruiken en we de afhankelijkheid ervan zoveel mogelijk beperken.

Afhankelijkheid van fossiele bronnen

Tijdens de energietransitie blijven we afhankelijk van fossiele bronnen. Een goed voorbeeld van deze afhankelijkheid is een woning die zonnepanelen heeft op het dak. Het grootste deel van de energie die wordt opgewekt door de panelen, kan een huishouding niet direct gebruiken in de woning en wordt dus teruggeleverd aan het elektriciteitsnet en elders gebruikt. Als het daarentegen donker of bewolkt is en de panelen niet of nauwelijks elektriciteit produceren, gebruikt het gezin elektriciteit uit het elektriciteitsnet. Deze elektriciteit wordt opgewekt door een mix van bronnen, waarvan nu nog circa 80% fossiele bronnen als aardgas en kolen. Dat neemt niet weg dat het goed is dat we zonnepanelen op onze daken plaatsen. Dit draagt zeker bij aan de vergroening van de elektriciteitsmix in Nederland. Al het dakoppervlak in Nederland willen we dan ook zoveel mogelijk benutten voor de productie van hernieuwbare elektriciteit.

Fryslân
RES Regionale Energie Strategie

Gemeente Leeuwarden

Besluitvorming (raad)

Dossiernummer	1296
Extern Zaak ID	Z234656-2021
Vertrouwelijk	Nee
Vergaderdatum	2 juni 2021
Agendapunt	3.4
Omschrijving	Ontwerp verklaring van geen bedenkingen (ontwerp vvgb) voor de bouw van 15 recreatieappartementen Leons 11 te Leons
Eigenaar	Thoma, Korian
Portefeuillehouder	Hein de Haan

Bijlagen
Raadsvoorstel ontwerp vvgb Leon 11 Leons.docx
Ruimtelijke onderbouwing.pdf
Ladderonderbouwing (ladder voor duurzame verstedelijking).pdf
Ontheffing Verordening Romte.pdf
Ontheffingsverzoek Verordening Romte.pdf
Situatietekening bestaand.pdf
Situatietekening nieuw.pdf
Bouwtekening Blok1.pdf
Bouwtekening Blok 2.pdf
Bouwtekening Blok 3.pdf
Impressiebeeld 1_Blok 1.pdf
Impressiebeeld 2 - Blok 1.pdf
Impressiebeeld 3 - Blok 2.pdf
Impressiebeeld 4 - Blok 2.pdf
Impressiebeeld 5 - blok 3.pdf
Impressiebeeld 6 - blok 3.pdf
Impressiebeeld 7 - vogelvluchtperspectief.pdf
Landschapsinrichtingsplan.pdf
Landschapsinrichtingsplan - Beplantingsplan.pdf
Landschapsinrichtingsplan- Beplantingsoorten.pdf
Ecologisch onderzoek.pdf

Geagendeerd	**Vergaderdatum**

Gemeente Leeuwarden

Collegevergadering	11 mei 2021
Besluitvorming (raad)	**2 juni 2021**

Toelichting

Bij de Gemeente Leeuwarden is een aanvraag omgevingsvergunning ingediend voor de bouw van 15 recreatieappartementen op het adres Leons 11 te Leons. Het plan voorziet in de realisatie van drie gebouwen met vijftien recreatieappartementen, ter vervanging van bestaande bedrijfsbebouwing op het perceel. Dit verzoek is in strijd met het ter plekke geldende bestemmingsplan ‘‘Bûtengebiet". Aan dit verzoek kan medewerking worden verleend door af te wijken van het bestemmingsplan waarvoor een verklaring van geen bedenkingen van de gemeenteraad is vereist. Het college heeft besloten om aan de gemeenteraad voor te stellen om de ontwerp verklaring van geen bedenkingen vast te stellen om het ontwerpbesluit omgevingsvergunning met de ontwerp verklaring van geen bedenkingen ter visie te kunnen leggen.

Voorgesteld besluit

1. Aan de gemeenteraad voor te stellen om een ontwerp verklaring van geen bedenkingen conform artikel 6.5 lid 1 van het Besluit omgevingsrecht vast te stellen voor de bouw van 15 recreatieappartementen op het perceel Leons 11 te Leons voor ter visie legging;

Besluit

1. De gemeenteraad besluit om een ontwerp verklaring van geen bedenkingen conform artikel 6.5 lid 1 van het Besluit omgevingsrecht vast te stellen voor de bouw van 15 recreatieappartementen op het perceel Leons 11 te Leons voor ter visie legging;

Oldehoofsterkerkhof 2
Postbus 21000
8900 JA Leeuwarden
Telefoon 14058

Gemeente Leeuwarden

Ontwerp Verklaring van geen bedenkingen' (vvgb) voor de bouw van 15 recreatieappartementen op het adres Leons 11 te Leons.
Zaaknummer: Z234656-2021

Aan de gemeenteraad.

Inleiding
Er is een aanvraag omgevingsvergunning ingediend voor de bouw van 15 recreatieappartementen op het adres Leons 11 te Leons. Deze aanvraag omgevingsvergunning is ingediend na een toezegging tot medewerking van de voormalige gemeente Littenseradeel.

Het plan voorziet in de realisatie van drie gebouwen met vijftien recreatieappartementen, ter vervanging van bestaande bedrijfsbebouwing op het perceel. In totaal wordt 1.065 m2 aan (voormalige agrarische) bedrijfsbebouwing gesloopt. De nieuwe bebouwing heeft een oppervlak van 1.142 m2.

Eén gebouw (blok 3) wordt binnen het bestaande bebouwingscluster achter de stelpboerderij gebouwd. Dit gebouw wordt binnen de contour van de huidige bedrijfsbestemming gesitueerd. De twee andere gebouwen (blok 1 en 2) worden in een nieuw bebouwingscluster gebouwd. Deze twee gebouwen worden op agrarische bestemde gronden gebouwd. Door twee gebouwen in een nieuw bebouwingscluster te plaatsen, ontstaat het ruimtelijk beeld van twee kleinschalige boerenerven in plaats van één grootschalig erf met een aaneengesloten bebouwingsbeeld. Het huidige aaneengesloten bebouwingsbeeld belemmert het zicht vanaf de weg op de kerk. Met het plan wordt de open zichtlijn vanaf de weg op de kerk hersteld, doordat er open ruimte ontstaat tussen het bestaande- en nieuwe bebouwingscluster.

De bestaande bebouwing heeft een bouwhoogte van circa 6 meter. De nieuwe bebouwing bestaat uit volumes met een lage gootlijn, een steile kap en een bouwhoogte van 9 tot 11 meter. De gevelarchitectuur is terughoudend. Met deze vorm en uitstraling is een ruimtelijk beeld beoogd van traditionele agrarische bebouwing (schuurvolumes en boerderijen).

Planologische situatie
Dit verzoek is in strijd met het ter plekke geldende bestemmingsplan ‘Bûtengebiet’, aangezien de bedrijfsbestemming en agrarische bestemming niet voorziet in de bouw van recreatieappartementen.

Dit verzoek is in strijd met de provinciale Verordening Rômte, aangezien de recreatieappartementen niet in de bestaande bebouwing worden gerealiseerd, een deel van de bebouwing op agrarische bestemde gronden wordt gesitueerd en sprake is van aanvullende nieuwbouw (de bestaande bouwhoogte is lager dan de nieuwbouw). Gedeputeerde Staten heeft op 23 maart 2021 besloten ontheffing te verlenen van de provinciale verordening.

Afwijkingsmogelijkheid
Wij kunnen medewerking verlenen aan dit verzoek door af te wijken van het bestemmingsplan op grond van artikel 2.12 lid 1 onder a sub 3°van de Wet algemene bepalingen omgevingsrecht (Wabo). In het kader van deze

afwijkingsprocedure (buitenplanse grote afwijking) is op grond van artikel 6.5 lid 1 van het Besluit omgevingsrecht (Bor) ook een vvgb van uw gemeenteraad vereist.

Projectenlijst
Op grond van de Wabo is het college het bevoegd orgaan voor het afgeven van de omgevingsvergunning maar er is ook vvgb van de gemeenteraad vereist. De gemeenteraad heeft een lijst van projecten vastgesteld waarvoor een vvgb niet is vereist. De aanvraag past niet binnen deze vastgestelde projectenlijst. Het plan is niet in overeenstemming met de bouwregels van het bestemmingsplan en het plangebied maakt geen onderdeel uit van de bebouwde kom.

Ter inzage
In het kader van de planologische procedure dient het ontwerpbesluit omgevingsvergunning ter inzage te worden gelegd. Om het ontwerpbesluit omgevingsvergunning ter inzage te leggen is een ontwerp vvgb van uw raad vereist. Na de vaststelling van de ontwerp vvgb zal de ontwerp omgevingsvergunning met de ontwerp vvgb en overige stukken ter visie worden gelegd.

Na de periode van ter visielegging zal uw raad worden verzocht de definitieve vvgb af te geven.

Overwegingen
De ontwikkeling draagt bij aan de recreatieve mogelijkheden in de omgeving en verbetert de ruimtelijke kwaliteit.

Het planvoornemen biedt de mogelijkheid voor toeristen om kleinschalig te overnachten in een landelijk gebied, met daarbij een beleving van de lokale cultuur en natuur uit de directe regio. Ook wordt aangesloten op het lokale fietsnetwerk ‘Friese Kerken’, waardoor de authenticiteit en het erfgoed in de directe omgeving door toeristen bezichtigd kan worden. Het planvoornemen is daarmee in overeenstemming met de ‘Structuurvisie 2030’ van de voormalige gemeente Littenseradiel. In de ‘Structuurvisie 2030’ van de voormalige gemeente Littenseradeel wordt ruimte geboden aan kleinschalige initiatieven:

- die de authenticiteit en erfgoed als kwaliteit zichtbaar en beleefbaar maken;
- die routes voor fietsen, wandelen en varen kunnen versterken;
- van ondernemers die de reeds aangelegde toeristisch-recreatieve infrastructuur benutten.

Voor het begrip ‘kleinschalige verblijfsrecreatie’ wordt aangesloten bij de provinciale begrippen, waarin aangegeven is dat een recreatieterrein van meer dan 15 recreatiewoningen gezien wordt als grootschalig.

Met een ladderonderbouwing voor duurzame verstedelijking is aangetoond dat in de regio voldoende marktpotentieel is voor het toevoegen van 15 recreatieappartementen.

Door de bestaande landschapsontsierende bedrijfsbebouwing te slopen wordt een ruimtelijke kwaliteitsslag gemaakt. De nieuwe bebouwing sluit aan op de dorpslandelijke context van de omgeving. Eén gebouw heeft de vorm, omvang en uitstraling van een kop-rompboerderij. Twee gebouwen hebben de vorm,

omvang en uitstraling van ondergeschikte schuurvolumes. Het toevoegen van een nieuw bebouwingscluster sluit aan op de karakteristiek van het terpdorp Leons, in die zin dat een kleinschalig erf wordt toegevoegd aan de bestaande erven die de terp begrenzen. Hoewel de nieuwe gebouwen een relatief hoge bouwhoogte hebben, zijn deze met vorenstaande opzet goed in te passen in de dorpse schaal van Leons.

De nieuwbouw wordt landschappelijk goed ingepast. Er worden nieuwe landschapselementen toegevoegd zoals erfbeplanting, een boomgaard en een watergang. Het parkeren wordt opgelost in de bestaande kuilplaat. Door de verdiepte ligging van de kuilplaat en de groene inpassing zullen de geparkeerde auto's niet of nauwelijks zichtbaar zijn in het landschap.

De realisatie en exploitatie van 15 recreatieappartementen is geen milieubelastende (luchtkwaliteit, geluid, etc.) activiteit en zal niet onevenredig veel verkeersbewegingen aantrekken. De recreatieappartementen leveren geen belemmeringen op voor agrarische activiteiten in de omgeving. Met een ecologisch onderzoek is aangetoond dat er geen natuurwaarden worden geschaad. Het plangebied maakt onderdeel uit van een potentieel broedbiotoop voor weidevogels (weidevogelkansgebied). Door storting van gelden in het weidevogelfonds zal verstoring van het weidevogelkansgebied financieel worden gecompenseerd door de initiatiefnemer.

Risico's
Voor de gemeente zijn er geen juridische en/of financiële risico's verbonden aan de afgifte van de ontwerp vvgb en het ter visie leggen van de ontwerp omgevingsvergunning. De ambtelijke kosten worden vergoed en het risico van planschade ligt bij de initiatiefnemer. De kosten voor het weidevogelfonds zijn voor de initiatiefnemer. Alle kosten en risico's liggen daarmee bij de initiatiefnemer.

Vervolgacties
Wij stellen u voor om een ontwerp vvgb conform artikel 6.5, lid 1 Bor vast te stellen voor de bouw van 15 recreatieappartementen op het adres Leons 11 te Leons.

Na de vaststelling van de ontwerp vvgb zal het ontwerpbesluit omgevingsvergunning met de ontwerp vvgb en overige stukken ter visie worden gelegd voor zienswijzen. Als er zienswijzen worden ingediend, dan zal worden gewogen of een planaanpassing wenselijk is. Vervolgens zal de gemeenteraad worden gevraagd een definitieve vvgb af te geven. Het college is bevoegd een de omgevingsvergunning te verlenen.

Leeuwarden,11 mei 2021,

burgemeester en wethouders van Leeuwarden,

burgemeester,

secretaris.

**Dit document is rechtsgeldig digitaal ondertekend.*

Ruimtelijke onderbouwing voor de bouw van 15 recreatieappartementen op het perceel Leons 11 te Leons

---

INLEIDING

Op 11 december 2017 hebben wij een plan ontvangen voor de bouw vijftien recreatieappartementen op het perceel Leons 11 te Leons. Dit verzoek is in strijd met het ter plekke geldende bestemmingsplan 'Bûtengebied' aangezien de bestemming 'bedrijf' en 'agrarisch' niet voorziet in verblijfsrecreatie.

BESCHRIJVING VAN HET PROJECT

Het plan voorziet in de realisatie van drie gebouwen met vijftien recreatieappartementen op het bedrijfsperceel Leons 11 te Leons. De eigenaar van het bedrijfsperceel heeft een aanvraag omgevingsvergunning ingediend nadat de voormalig gemeente Littenseradeel middels een principe-uitspraak heeft laten weten medewerking te willen verlenen aan het plan.

<u>Bestaande situatie</u>
Het perceel Leons 11 te Leons betreft een voormalig boerenerf dat voor bedrijfsdoeleinden wordt gebruikt (timmerbedrijf en opslag auto's). De stelpboerderij heeft een woonfunctie. De traditionele agrarische bebouwing op het perceel is in het verleden uitgebreid met een ligboxenstal en een silo. Deze ligboxenstal en silo zijn omgebouwd tot bedrijfsloodsen. De voormalige kuilplaat wordt gebruikt voor de opslag van auto's. De huidige functionele inrichting van het perceel heeft de oorspronkelijke karakteristiek van het terpdorp aangetast, omdat de lichtboxenstal het zicht vanaf de weg op de kerk belemmert.

Figuur 1: luchtfoto van het dorp Leons met links in beeld het plangebied c.q. het perceel Leons 11 (witte stippellijn)

Figuur 2. Oblique luchtfoto van Leons vanuit oostelijke richting met boven in beeld de voormalige agrarische bedrijfsbebouwing op het perceel Leons 11.

Nieuwe situatie

Het planvoornemen voorziet in de bouw van drie gebouwen met vijftien recreatieappartementen, ter vervanging van de tot bedrijfsloodsen omgebouwde ligboxenstal en silo. De traditionele stelpboerderij met dienstwoning en de opslagloods in het achtererfgebied blijven behouden. De voormalige kuilplaat zal als parkeerplaats worden gebruikt. In totaal wordt 1.065 m2 aan (voormalige agrarische) bedrijfsbebouwing gesloopt. De nieuwe bebouwing heeft een oppervlak van 1.142 m2, waarmee per saldo het bebouwde oppervlak op het perceel beperkt toeneemt (+/- 77 m2).

Figuur 3. Links de te verwijderen bebouwing (in rood) en rechts de te behouden bomen en kuilplaat (in rood) met de bestaande en nieuwe bebouwing als ondergrond (in donkergrijs respectievelijk lichtgrijs).

Eén gebouw (blok 3) wordt binnen het bestaande bebouwingscluster achter de stelpboerderij gebouwd. Dit gebouw wordt gebouwd binnen de contour van de huidige bedrijfsbestemming. De twee andere gebouwen (blok 1 en 2) worden in een nieuw bebouwingscluster gesitueerd. Deze twee gebouwen worden op 'agrarisch' bestemde gronden gebouwd. Door twee gebouwen in een nieuw bebouwingscluster te situeren ontstaat het beeld twee kleinschalig boerenerf aan de voet van de terp. De open zichtlijn vanaf de weg op de kerk en terp wordt hersteld, doordat er ruimte ontstaat tussen het bestaande en nieuwe bebouwingscluster. Voor een nadere toelichting op de landschappelijke inpassing zie de stedenbouwkundige onderbouwing van het plan op pagina 11 t/m 15.

Figuur 4. Impressie in vogelvlucht van de beoogde nieuwe situatie. Eén gebouw (blok 3) wordt in het bestaande bebouwingscluster c.q. boerenerf gepositioneerd. Twee gebouwen (blok 1 en 2) worden in een nieuw bebouwingscluster c.q. boerenerf gebouwd.

Figuur 5. Impressie in vogelvlucht van de beoogde nieuwe situatie

BESCHRIJVING VAN DE GELDENDE PLANOLOGISCH-JURIDISCHE SITUATIE

Aangezien het bestemmingsplan geen afwijkingsmogelijkheid (of wijzigingsbevoegdheid) kent en geen medewerking kan worden verleend met toepassing van artikel 2.12 lid 1 onder a onder 2° van de Wet algemene bepalingen omgevingsrecht jo. artikel 4 van bijlage II van het Besluit omgevingsrecht, kan alleen medewerking aan de aanvraag omgevingsvergunning worden verleend door middel van een planologische procedure; de zgn. 'buitenplanse grote afwijking' waar een ruimtelijke onderbouwing onderdeel van uit maakt.

Voor dit plan is een 'verklaring van geen bedenkingen' van de gemeenteraad vereist. Op 14 december 2015 heeft de raad een lijst van projecten vastgesteld, waarvoor geen verklaring van geen bedenkingen is vereist. Het plan past niet binnen deze vastgestelde projectenlijst, omdat het bouwplan niet in overeenstemming is met de bouwregels van het bestemmingsplan.

In het kader van deze procedure wordt de ontwerp-vergunning met bijlagen voor een periode van zes weken ter visie gelegd.

TOETSING AAN DE RUIMTELIJKE EN FUNCTIONELE STRUCTUUR

Beleid

- ***Rijksbeleid***

Structuurvisie Infrastructuur en Ruimte (SVIR)

Op 13 maart 2012 is de Structuurvisie Infrastructuur en Ruimte (SVIR) van kracht geworden. Hierin is de visie van het Rijk op de ruimtelijke en mobiliteitsopgaven voor Nederland richting 2040 aangegeven. Dit betreft een integraal kader voor bestaand en nieuw rijksbeleid met ruimtelijke consequenties. In de SVIR is gekozen voor een selectieve inzet op 13 nationale belangen. Hierbuiten hebben decentrale overheden beleidsvrijheid, omdat zij beter op de hoogte zijn van de actuele situatie in de regio en de vraag van bewoners, bedrijven en organisaties en daardoor beter kunnen afwegen welke (ruimtelijke) ingrepen in een gebied nodig zijn. Voor deze planontwikkeling is alleen nationaal belang 13 over zorgvuldig ruimtegebruik en het toepassen van de ladder voor duurzame ontwikkeling van belang. Rijksbeleid is, afgezien van het navolgende, dan ook niet van toepassing.

Besluit algemene regels ruimtelijke ordening (2011)

De Wro biedt de basis voor het stellen van algemene regels, op te nemen in een Algemene Maatregel van Bestuur (AMvB). Die regels richten zich primair op gemeenten, die het eerstverantwoordelijke overheidsniveau zijn voor de inhoud van ruimtelijke plannen. In het 'Besluit algemene regels ruimtelijke ordening' (Barro, 07-12-2011), ook wel bekend onder de naam AMvB Ruimte, zijn de nationale belangen uit de SVIR voorzien van juridische kaders, waarmee de doorwerking van de nationale belangen op ruimtelijk gebied is geborgd. Uit het Barro blijken voor het plangebied en het planvoornemen de volgende aspecten van nationaal belang.

<u>Ladder voor duurzame verstedelijking</u>
Nationaal belang 13 van de SVIR van het Rijk vraagt om een zorgvuldige afweging en transparante besluitvorming bij alle ruimtelijke en infrastructurele besluiten. Dit moet met behulp van de zogeheten Ladder voor duurzame verstedelijking worden onderbouwd. Deze verplichte toetsing is vastgelegd in het Barro, dat weer verwijst naar het Bro.

Artikel 3.1.6, lid 2 van het Bro schrijft voor dat de toelichting bij een bestemmingsplan dat een nieuwe stedelijke ontwikkeling mogelijk maakt, een beschrijving bevat van de behoefte aan die ontwikkeling, en, wanneer het bestemmingsplan die ontwikkeling mogelijk maakt buiten het bestaand stedelijk gebied, een motivering waarom niet binnen het bestaand stedelijk gebied in die behoefte kan worden voorzien. Op dit belang wordt verder ingegaan in de Ladderonderbouwing voor duurzame verstedelijking op pagina 21.

- ***Provinciaal beleid***

Streekplan Fryslân 2007

Het Streekplan Fryslân 2007 (vastgesteld op 13-12-2006) geeft de visie van Provinciale Staten op het ruimtelijk beleid van de provincie weer. Centraal in het streekplan staat het begrip ruimtelijke kwaliteit. Hiermee bedoelt de provincie dat in ruimtelijke plannen, in ontwerpen en in de uitvoering expliciet gebruiks-, belevings- en toekomstwaarde worden toegevoegd aan de omgeving. Deze drie waarden waarborgen op de langere termijn een doelmatig gebruik en herkenbaarheid van de ruimte. Het betekent ook een ruimtelijke inrichting die bijdraagt aan duurzame ontwikkeling. De provincie wil deze doelstellingen koppelen aan een krachtige sociaaleconomische ontwikkeling in een leefbare omgeving. Voor het planvoornemen aan Leons 11 zijn de beleidslijnen ten aanzien van recreatie en toerisme en het landschap relevant.

Recreatie en toerisme

Wat betreft recreatie en toerisme legt de provincie bij verblijfsrecreatie het accent op kwaliteitsverbetering van het bestaande aanbod. Daarnaast wordt bevorderd dat recreatie en toerisme als (nieuwe) sociaaleconomische drager en als beheerder van landschap, natuur en erfgoed ten volle wordt benut. Nieuwe, grootschalige en intensieve vormen van recreatie worden geconcentreerd in stedelijke en regionale centra. Daarnaast is een aantal recreatiekernen aangewezen. Leons hoort bij geen van vorengenoemde. Dit betekent dat beleidsmatig enkel ruimte bestaat voor kleinschalige ontwikkelingen. Daarbij wordt er van provinciewege op gelet of de schaal en omvang van een initiatief passen in de omgeving, ook gelet op de ontsluiting, en of het initiatief recreatieve kwaliteiten toevoegt in de regio. Kleinschalige verblijfsrecreatieve voorzieningen vormen een belangrijke basis voor plattelands-, cultuur- en natuurtoerisme en worden (tot en met 15 eenheden) buiten de natuurgebieden in de hele provincie mogelijk geacht. Uitgangspunt daarbij is een goede ruimtelijke en landschappelijke inpassing.

Landschap

De provincie zet zich samen met anderen in voor het in stand houden en verder ontwikkelen van de belangrijke landschappelijke kwaliteiten en waarden waardoor:

- de Friese landschapstypen en hun ontwikkelingsgeschiedenis herkenbaar blijven en de ruimtelijke kwaliteit en het identiteitsgevoel versterkt worden;
- landschap een inspiratiebron kan zijn voor nieuwe ontwikkelingen en een kernkwaliteit kan zijn voor nieuwe sociaaleconomische impulsen;
- waar gewenst en noodzakelijk geheel nieuwe eigentijdse landschappen met veel kwaliteit gerealiseerd worden.

Bij de inrichting (en beheer) van de ruimte wordt aandacht gevraagd voor een bijzondere landschappelijke kwaliteit van Fryslân, namelijk de stilte en vrijwel ongestoorde duisternis. Leons ligt op de hemelhelderheidskaart (2011) in gebied dat wordt aangemerkt als ‘erg donker’.

Structuurvisie Landschap en Cultuurhistorie (2014)

Provinciale Staten hebben op 26 maart 2014 het document Grutsk op ‘e Romte als thematische structuurvisie over landschap en cultuurhistorie vastgesteld. In deze thematische structuurvisie zijn landschappelijke en cultuurhistorische structuren van provinciaal belang in samenhang geanalyseerd en gewaardeerd. Het doel hiervan is behoud en verdere ontwikkeling van de ruimtelijke kwaliteit door middel van informeren, inspireren en adviseren. Op deze wijze verwacht Provinsje Fryslân de doorwerking van provinciale belangen in ruimtelijke plannen van gemeenten, rijk en provincie te borgen.

Omgevingsvisie (ontwerp, 2019)

Door de Provinsje Fryslân wordt op de omgevingswet geanticipeerd door in een Omgevingsvisie Fryslân al het provinciale beleid voor de fysieke leefruimte te bundelen. Het gaat daarbij om de hoofdlijnen voor de ruimtelijke inrichting van Fryslân, provinciale waterhuishouding, infrastructuur, natuur, landschap en milieu. Diverse beleidsdocumenten gaan in de omgevingsvisie op, waaronder vorengenoemd Streekplan Fryslân 2017 en de Structuurvisie Grutsk op 'e Romte.

Momenteel is een ontwerp-omgevingsvisie beschikbaar die zich richt op de vier grote opgaven die veel ruimte vragen en waarvoor nu alles op alles moet worden gezet in Fryslân om met elkaar oplossingen te vinden, te weten: klimaatbestendige inrichting, de omslag naar duurzame energie, het versterken van biodiversiteit en het behoud van leefbaarheid in Fryslân. In de omgevingsvisie staat hoe Provinsje Fryslân dit wil aanpakken en staan de provinciale doelen voor de totale fysieke leefomgeving in samenhang beschreven.

Inwoners nemen vaker zelf het initiatief om de leefomgeving te verbeteren. De provincie wil hier zoveel mogelijk bij aansluiten. Door te werken vanuit principes en minder regels op te leggen, ontstaat er meer ruimte voor maatwerk en flexibiliteit.

Verordening Romte 2014 (geconsolideerde versie 2018)

Op 25 juni 2014 hebben Provinciale Staten de Verordening Romte Fryslan vastgesteld. Op 21 februari 2018 is de wijzigingsverordening Verordening Romte Fryslân 2014 vastgesteld. Deze wijzigingsverordening is een hernieuwde vaststelling van de verordening uit 2014. De verordening stelt regels die ervoor moeten zorgen dat de provinciale ruimtelijke belangen doorwerken in de gemeentelijke ruimtelijke plannen.

Op grond van artikel 1.2.1, tweede lid onder b jo. 5.5.1, eerste lid onder c van de Verordening Romte 2014 (hierna VR) mogen maximaal 15 recreatiewoningen in bestaande bebouwing op het erf van een woning of (agrarisch) bedrijf worden gerealiseerd. Het voorliggend initiatief voldoet om de volgende redenen niet aan het bepaalde in bovengenoemde artikelen:

- de bestaande bebouwing wordt gesloopt;
- de vervangende nieuwbouw vindt (deels) buiten het bouwperceel plaats; er wordt meer oppervlak aan bebouwing gebouwd dan wordt gesloopt;
- er wordt meer oppervlak aan bebouwing gebouwd dan wordt gesloopt.

Op grond van artikel 5.1.2. van de VR kan een nieuw complex van recreatiewoningen worden toegestaan in, aansluitend aan of nabij een recreatiekern. Leons is niet aangewezen als recreatiekern. De voorgenomen ontwikkeling is daarom ook niet overeenstemming met dit artikel van de VR.

Artikel 10.1.1 van de VR biedt ruimte om ontheffing te verlenen van artikel 5.1.2 van de VR ten behoeve van nieuwe recreatieve initiatieven buiten een recreatiekern.

<u>Ontheffing</u>

Omdat het voornemen in strijd is met de VR, wordt een beroep gedaan op de algemene bepalingen omtrent ontheffing en afwijking in artikel 10.1.1 van de Verordening Romte. Gedeputeerde Staten kunnen op aanvraag van Burgemeesters en Wethouders een ontheffing verlenen van het bepaalde in artikel 1.1.1 voor een ruimtelijke ontwikkeling in landelijk gebied ten behoeve van een recreatieve functie.

De in artikel 10.1.1 bedoelde ontheffing kan worden verleend indien:

a) de ontwikkeling gelet op aard, schaal en uitstraling past binnen de landschappelijke en cultuurhistorische kernkwaliteiten, en in een evenredige verhouding nieuwe kwaliteiten van natuur, water, landschap of recreatieve dan wel agrarische mogelijkheden toevoegt, of bijdraagt aan een goede ruimtelijke kwaliteit in het landelijke gebied of bestaand stedelijk gebied, en

b) de ontwikkeling bijdraagt aan de sociale of economische vitaliteit van het platteland,

c) de ontwikkeling niet leidt tot onevenredige milieubelasting en niet onevenredig veel verkeer aantrekt in relatie tot het onderliggende wegennet, en

d) de ontwikkeling niet leidt tot beperkingen voor de ontwikkeling van agrarische bedrijven in de omgeving.

Op 16 februari 2021 heeft het college van B&W gedeputeerde staten verzocht ontheffing te verlenen van de VR. Er zijn namelijk op voorhand overtuigende redenen om het gewenste Kwaliteitsarrangement aan Leons 11 te Leons te realiseren, te weten:

Er is sprake van een bijzondere situatie. Door de bestaande beeldverstorende bedrijfsbebouwing te saneren is een ruimtelijke kwaliteitsslag te maken. Omdat in dit specifieke geval een kwaliteitsslag is te maken is nieuwbouw ons inziens aanvaardbaar. Het (deels) plaatsen van de vervangende nieuwbouw buiten het bestaande bedrijfsperceel komt het landschappelijk beeld ten goede. Door twee gebouwen in een nieuw bebouwingscluster, buiten het bestaande bedrijfsperceel, te situeren, ontstaat het ruimtelijk beeld van twee kleinschalige boerenerven in plaats van één grootschalig erf met een aaneengesloten bebouwingsbeeld dat het zicht vanaf de weg op de kerk belemmerd. De open zichtlijn vanaf de weg op de kerk wordt hersteld, doordat er open ruimte ontstaat tussen het bestaande- en nieuwe bebouwingscluster.

Hoewel de nieuwe gebouwen een relatief hoge bouwhoogte hebben, zijn deze met vorenstaande opzet goed in te passen in de dorpse schaal van Leons. De plaatsing, omvang, vorm en het gebruik van de logiesgebouwen sluiten aan op de dorps-landelijke context van de omgeving. Eén gebouw heeft de vorm, omvang en uitstraling van een kop-rompboerderij. De nieuwbouw wordt landschappelijk goed ingepast. De nieuwbouw wordt gesitueerd in twee bebouwingsclusters die ogen als twee kleinschalige boerenerven aan de voet van het terpdorp. Architectonisch sluit de nieuwbouw aan bij de bestaande dorps-landelijke bebouwing in de omgeving. Twee gebouwen hebben de vorm, omvang en uitstraling van ondergeschikte schuurvolumes. Eén gebouw heeft de vorm, omvang en uitstraling van een kop-rompboerderij. Het toevoegen van een nieuw bebouwingscluster sluit aan op de karakteristiek van het terpdorp Leons, in die zin dat een kleinschalig erf wordt toegevoegd aan de bestaande erven die de terp begrenzen (zie de stedenbouwkundige onderbouwing op pagina 11 t/m 15 voor een nadere toelichting).

De bewoners van Leons zijn geconsulteerd over de plannen. Bewoners staan positief tegenover het plan of geven aan geen bezwaar te hebben tegen het plan (zie maatschappelijke uitvoerbaarheid op pagina 21 voor een nadere toelichting).

Het plan voegt nieuwe landschappelijke en recreatieve kwaliteiten toe aan het dorp Leons. Door de realisatie van recreatieappartementen wordt het toeristisch potentieel van de omgeving benut. De aanwezigheid van een goed onderhouden netwerk van fiets- en wandelpaden, wegen en vaarwegen biedt kansen voor toeristen die niet aangetrokken worden door massatoerisme, maar wel door cultuur-, natuur- en bezinningstoerisme, alsmede kleinschalig watertoerisme (kano-/sloepentochtroutes). Transformatie van het bedrijfsperceel biedt de kans om beeldverstorende bedrijfsbebouwing te saneren en nieuwe landschapselementen (erfbeplanting en watergangen) toe te voegen.

De ontwikkeling draagt bij aan de sociale en economische vitaliteit van het platteland. De recreatieappartementen worden door de lokale ondernemer verhuurd. De inkomsten die hiermee worden gegenereerd zullen deels terugvloeien naar de lokale gemeenschap. De verhuur van de recreatiewoningen aan toeristen zal indirect inkomsten opleveren voor andere ondernemers in de regio.

De realisatie en exploitatie van 15 recreatiewoningen is geen milieubelastende (luchtkwaliteit, geluid, etc.) activiteit en zal niet onevenredig veel verkeersbewegingen aantrekken. Recreatiewoningen leveren geen belemmeringen op voor agrarische activiteiten in de omgeving.

Op 23 maart 2021 heeft de provincie het ontheffingsverzoek van het college van burgemeesters en wethouders verleend.

Weidevogelgebied

De planlocatie maakt verder onderdeel uit van het weidevogelkansgebied als vastgelegd in de Verordening Romte Fryslân 2014. De verordenend voorgeschreven regels van provinciewege ten aanzien hiervan zijn eveneens relevant.

In artikel 7.2.2 van de Verordening Romte is vastgelegd dat een ruimtelijk plan dat betrekking heeft op gronden die zijn gelegen in of grenzen aan weidevogelkansgebied moet voorzien in een regeling waarmee voldoende openheid en rust van die gebieden wordt gehandhaafd.

Uit een provinciale weidevogelberekening is gebleken dat bij een buffer rondom het plangebied van 300 m (in geval van aanwijzing bebouwing als liggende binnen de bebouwde kom) leidt tot een verstoring van meer dan 2,56 ha (te weten drie agrarische percelen van 0,55 ha, 0,3 ha en 1,71 ha).

Op grond van artikel 7.2.4 kan worden afgeweken van het geldende weidevogelbeleid voor een noodzakelijke ruimtelijke ingreep van openbaar belang, waarbij onder meer de volgende voorwaarden in acht worden genomen:
- de natuurwaarden worden afgewogen ten opzichte van de ruimtelijke ingreep;
- schade aan natuurwaarden door mitigerende maatregelen wordt zoveel beperkt als fysiek-ruimtelijk en wat betreft uitvoerbaarheid van de beoogde ontwikkeling redelijkerwijs mogelijk is;
- indien sprake is van het verloren gaan van een gebied groter dan 0,5 ha, dat vanwege rust en openheid voor weidevogels geschikt is, wordt financieel gecompenseerd door storting van een bedrag in een weidevogelfonds, volgens door Gedeputeerde Staten vast te stellen regels. De plantoelichting dient te verantwoorden op welke wijze financiële compensatie is geborgd.

Belangenafweging bouwen in weidevogelkansgebied

Het ruimtelijk plan dient het openbaar belang, in die zin dat het plan nieuwe landschappelijke en recreatieve kwaliteiten toevoegt aan het dorp Leons. Het landschappelijk beeld wordt verbeterd, omdat beeldverstorende bedrijfsbebouwing wordt gesaneerd. De bebouwing wordt landschappelijk ingepast met nieuwe erfbeplanting en watergangen. Het zicht op de kerk, dat nu wordt belemmerd door de bedrijfsbebouwing, wordt hersteld. Door de ontwikkeling van een kleinschalige verblijfsrecreatiefunctie wordt het toeristisch potentieel van de omgeving beter benut.

Het tweede bebouwingscluster wordt gesitueerd op gronden, met een oppervlak van circa 6.000 m2, die zijn aangewezen als weidevogelkansgebied. Er is sprake van een noodzakelijk

ruimtelijke ingreep in weidevogelkansgebied, omdat het stedenbouwkundig gezien wenselijk is om twee gebouwen in een nieuw bebouwingscluster te situeren (zie stedenbouwkundige onderbouwing op pagina 11 t/m 15 voor een nader toelichting).

Met een Ecologische Quickscan zijn de natuurwaarden in het plangebied in kaart gebracht. In het plangebied, of in de nabije omgeving (75 meter), zijn geen jaarrond beschermde nesten aangetroffen. Omliggende percelen bieden potentieel broedbiotoop voor weidevogels. De omliggende watergangen bieden potentieel broedbiotoop voor watervogels. Door een nieuw bebouwingscluster buiten het bestaande bouwvlak te situeren gaat potentieel broedbiotoop voor weidevogels verloren. Daartegenover staat dat andersoortige potentiële broedbiotopen ontstaan, omdat het erfinrichtingsplan voorziet in een nieuwe erfbeplanting en watergangen.

Schade aan de natuurwaarden wordt met mitigerende maatregelen beperkt. De werkzaamheden dienen, zoals gepland, buiten het broedseizoen te worden uitgevoerd. Als er ten tijde van de beoogde start van de werkzaamheden toch vogels in, of binnen de verstoringszone van het plangebied broeden, kunnen de werkzaamheden ter plaatse geen doorgang vinden totdat de jongen zijn uitgevlogen. Indien binnen het broedseizoen gewerkt moet worden dient door een ecologisch deskundige op het gebied van vogels gecontroleerd te worden of er op het moment van de start geen broedgevallen aanwezig zijn, die verstoord kunnen worden door de werkzaamheden.

Aangezien uit de weidevogelberekening blijkt dat het plan leidt tot een verstoring in een gebied, dat vanwege rust en openheid voor weidevogels geschikt is, dient dit financieel gecompenseerd te worden door storting van gelden in het weidevogelfonds. De initiatiefnemer dient dit bedrag te storten voordat het college van B&W de omgevingsvergunning verleend.

Bestuursakkoord (2019 – 2023)

In het Bestuursakkoord 2019-2023: Geluk op 1 - Vernieuwen in vertrouwen, van het college van Gedeputeerde Staten van Provinsje Fryslân is aandacht voor het stimuleren van recreatie en toerisme. Resultaat 49 betreffende de gastvrijheidseconomie stelt het voornemen om de groei in de Friese recreatie- en toerismesector bij te buigen naar ‘slimme groei’. De sector groeit in het algemeen wereldwijd sterk en ook Fryslân krijgt hiermee te maken, mede door de belangstelling en aandacht die er voor het culturele hoofdstadjaar Leeuwarden/Fryslân 2018 is geweest. De bestemming Fryslân is populair en zal dat nog veel meer worden. Als er niets gebeurt, wordt het vooral drukker op plaatsen waar het nu ook al druk is (eilanden, IJsselmeerkust, merengebied) en ook op de momenten dat het nu ook al druk is (zomerpiek).

Als de groei ervan echter slim is, draagt toerisme juist bij aan een prettige en gezonde leefomgeving, behoud van natuur en cultureel erfgoed of onder druk staande voorzieningen op het platteland. Toerisme draagt dan bij aan brede welvaart. Slimme groei betekent inzetten op (cultuur)toeristen die geïnteresseerd zijn in de kwaliteit en identiteit van onze provincie, meer jaarrond bezoeken in plaats van pieken en meer bezoek in onder meer Noord-Fryslân. Om dit te bereiken wil het college onder meer het Friese aanbod aan verblijfsmogelijkheden verbeteren.

- ***Gemeentelijk beleid***

Structuurvisie 2030 (2012)

Op 21 mei 2012 is de Structuurvisie 2030 door de raad van de voormalige gemeente Littenseradeel vastgesteld. In de structuurvisie zijn uitgangspunten benoemd die van belang zijn voor het buitengebied van de voormalige gemeente Littenseradiel. Relevant uitgangspunt voor de planlocatie te Leons is dat elk dorp een uniek karakter heeft: *“nieuwe ontwikkelingen*

moeten aansluiten bij het dorps-DNA en het waar nodig zelfs versterken”. Wat betreft het thema ‘vrije tijd en cultuur’ is vastgelegd dat niet wordt medegewerkt aan grootschalige verblijfsrecreatie, maar wel aan projecten:

- die de authenticiteit en erfgoed als kwaliteit zichtbaar en beleefbaar maken;
- die routes voor fietsen, wandelen en varen kunnen versterken;
- van ondernemers die de reeds aangelegde toeristisch-recreatieve infrastructuur benutten.

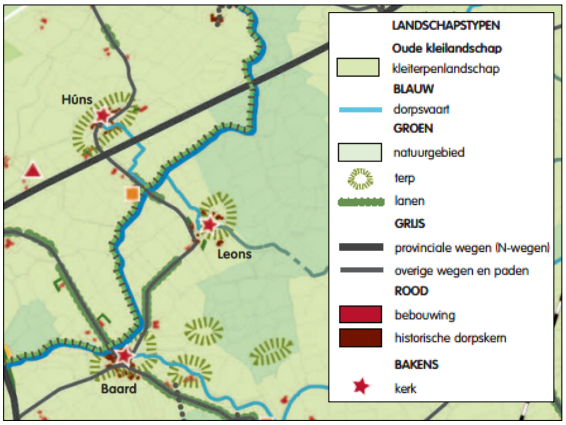
De wijziging van een voormalig agrarisch bedrijf naar recreatieappartementen is toegestaan, mits de beeldverstorende bebouwing wordt gesloopt.

Het planinitiatief sluit aan op de Structuurvisie 2030, in die zin dat:

- de recreatieappartementen dienen ter vervanging van beeldverstorende (voormalige) agrarische bedrijfsbebouwing; en
- het een kleinschalig initiatief betreft dat zich richt op het aantrekken van toeristen die op zoek zijn naar rust en ruimte. De recreatieondernemer speelt hiermee in op de sterke kanten van het gebied. De aanwezigheid van een goed onderhouden netwerk van fiets- en wandelpaden, wegen en vaarwegen biedt kansen voor toeristen die niet aangetrokken worden door massatoerisme, maar wel door cultuur-, natuur- en bezinningstoerisme, alsmede kleinschalig watertoerisme (kano-/sloepentochtroutes).

Beeldkwaliteitsplan Bûtengebied Littenseradiel (2014)

De regels in het bestemmingsplan Bûtengebied geven aan welke ontwikkelingen in het buitengebied zijn toegestaan, en in welke omvang. Daarnaast geeft de welstandsnota harde kwaliteitscriteria waaraan nieuwe bebouwing dient te voldoen.

Figuur 6. Kaartfragment beeldkwaliteitsplan

Gezien het belang van de ruimtelijke kwaliteit is in aanvulling op het bestemmingsplan Bûtengebied een Beeldkwaliteitsplan Bûtengebied Littenseradiel opgesteld. Dit beeldkwaliteitsplan bevat een beschrijving van ruimtelijke kwaliteiten en uitgangspunten voor het buitengebied. De opgestelde richtlijnen geven een nadere invulling aan de eisen uit het bestemmingsplan en zijn primair gericht op het behoud en de ontwikkeling van de ruimtelijke kwaliteit. Op basis van het beeldkwaliteitsplan dienen initiatiefnemers in een inrichtingsplan aan te geven hoe rekening gehouden is met de ruimtelijke kwaliteit.

Voor de planlocatie in Leons en directe omgeving gelden enkele landschappelijke en cultuurhistorische waarden. Meest relevant is de ligging in/nabij de terpvoet van Leons, afgescheiden door de dorpsvaart (Leonser Opfeart). Hiervoor is een dubbelbestemming in het bestemmingsplan opgenomen en een regeling getroffen om zodoende het reliëf van de terp te behouden. Alleen met een omgevingsvergunning kunnen grondwerkzaamheden plaatsvinden.

Bij de planvorming is een landschappelijk inpassingsplan opgesteld waarmee tegemoet wordt gekomen aan het op zorgvuldige wijze landschappelijk inpassen van het planvoornemen op deze planlocatie. Daarmee wordt tegemoetgekomen aan de bedoeling van het beeldkwaliteitsplan.

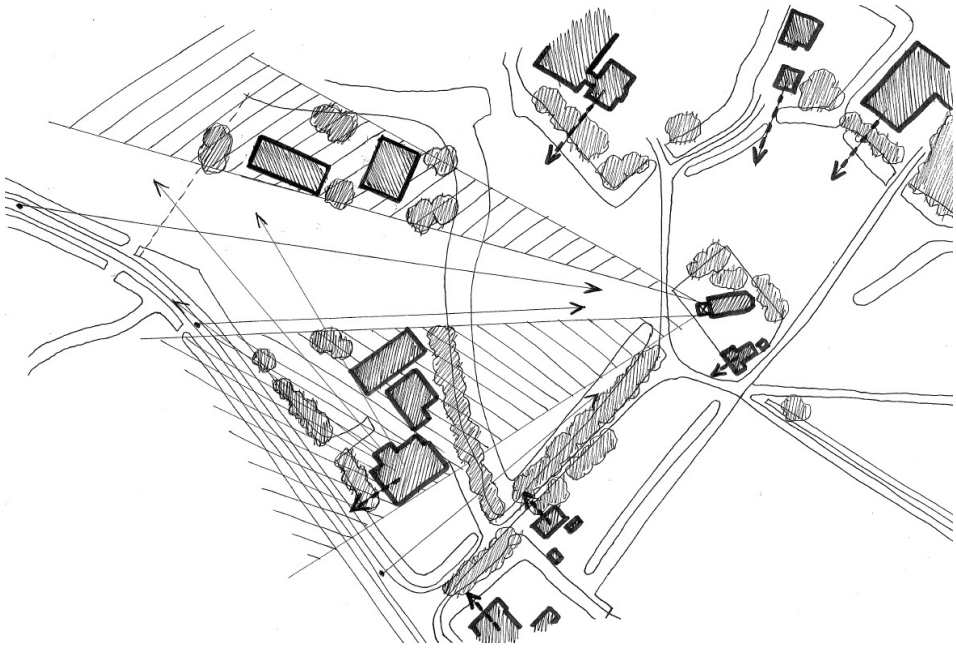
Stedenbouw

De planlocatie is een beeldbepalende locatie voor Leons. Herontwikkeling van het perceel kan dan ook alleen plaatsvinden wanneer nieuwbouw goed wordt ingepast. Ten behoeve van de planontwikkeling zijn hiertoe twee varianten onderzocht:

1. compacte bebouwing op het bouwperceel;
2. meer verspreide bebouwing (ook buiten het bouwperceel).

Twee voorkeursvarianten

Voorkeursvariant 1 voorziet in het clusteren van alle bebouwing binnen de contour van het bestaande bedrijfsperceel. Bij deze voorkeursvariant blijft het beeld behouden van een grootschalig erf met een bebouwingsbeeld dat het zicht op de kerk belemmert. Voorkeursvariant 2 (verspreide bebouwing) beoogd een stedenbouwkundig beeld van twee afzonderlijke agrarische clusters. De clusters ogen als twee kleinschalige erven in plaats van één groot erf met een aaneengesloten bebouwingsbeeld. Inzet van de voormalig gemeente Littenseradeel en de initiatiefnemer is variant 2 geworden, omdat bij deze variant het vrije zicht vanaf de weg op de kerk hersteld wordt. Tevens komt deze voorkeursvariant het woongenot (uitzicht) van de achterliggende woonboerderij op het perceel Leons 6 ten goede.

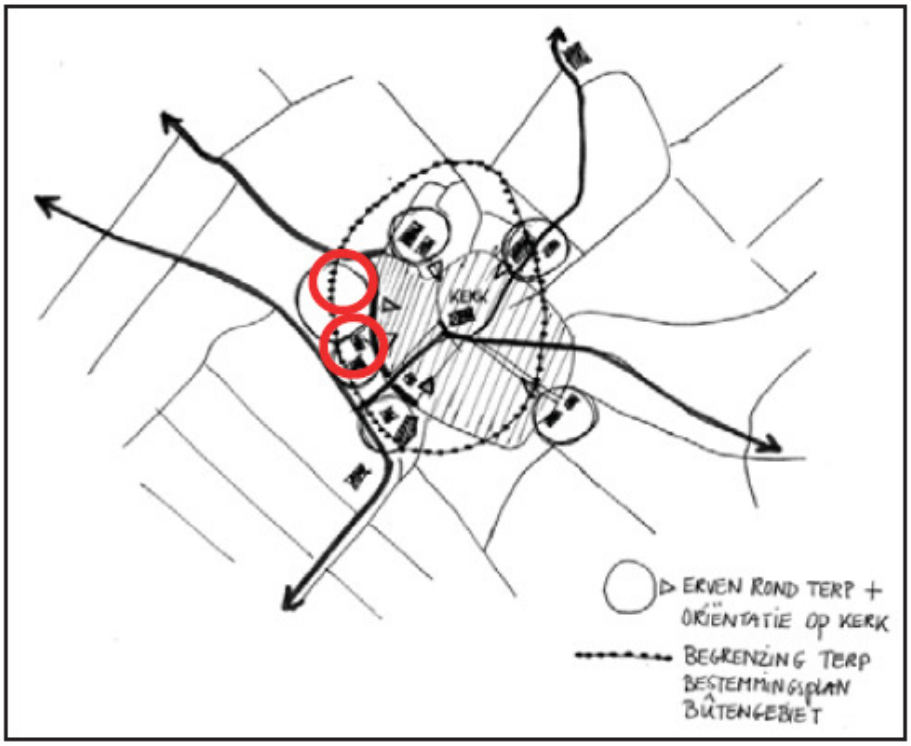
Figuur 7. Schets van mogelijke zichtlijnen in geval variant 2; meer verspreide bebouwing, ook buiten het bouwperceel (Bron: Architektenburo Hofstra-Douma, 2017)

Twee bebouwingsclusters

Het bestaande cluster van de traditionele stelpboerderij met opslagloods wordt uitgebreid met een gebouw (blok 3). Dit gebouw heeft een bouwhoogte van 9 meter, een lage gootlijn en een steile asymmetrische kap. De gevelarchitectuur is terughoudend. Met deze vorm en uitstraling ontstaat het beeld van een schuurvolume (bijgebouw) dat visueel ondergeschikt is aan de stelpboerderij (hoofdgebouw). Het gebouw wordt landschappelijk ingepast in bestaande- en nieuwe erfbeplanting.

De twee andere gebouwen (blok 1 en 2) worden in een nieuw bebouwingscluster gesitueerd. Gebouw 2 heeft een bouwhoogte van 11 meter en krijgt de vorm en geveluitstraling van een kop-rompboerderij. Het andere gebouw (blok 1) heeft een bouwhoogte van 11 meter, een lage gootlijn en een steile asymmetrische kap. De gevelarchitectuur is terughoudend. Met deze vorm en uitstraling ontstaat het beeld van een schuurvolume / bijgebouw (blok 1) dat visueel ondergeschikt is aan het de kop-rompboerderij / hoofdgebouw (blok 2). Deze nieuwe bebouwing wordt landschappelijk ingepast in nieuwe erfbeplanting.

Hoewel de nieuwe recreatieve onderkomens relatief forse gebouwen betreffen, zijn deze met vorenstaande opzet goed in te passen in de dorpse schaal van Leons. Het toevoegen van een nieuw bebouwingscluster sluit aan op de karakteristiek van het terpdorp Leons, in die zin dat een kleinschalig erf wordt toegevoegd aan de bestaande erven die de terp begrenzen.

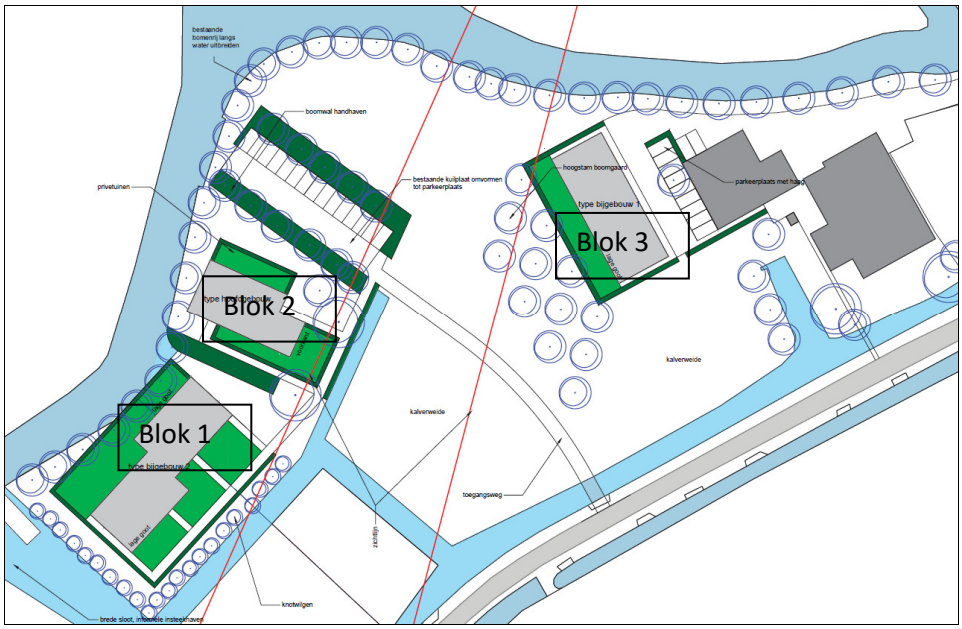

Figuur 8. Schets van het terpdorp Leons met de bestaande- en nieuwe (rood) erven rond de terp (Bron: Architektenburo Hofstra-Douma, 2017)

De open zichtlijn vanaf de weg op de kerk wordt hersteld, doordat er ruimte ontstaat tussen het bestaande- en nieuwe bebouwingscluster. De afstand tussen de clusters is geoptimaliseerd zodat de kerk in zijn geheel zichtbaar is vanaf de doorgaande weg. Zelfs wanneer er elementen worden toegevoegd ten behoeve van de privacy, dan zal er nog ruim zicht blijven op de kerk.

Inrichtingsplan

Navolgende figuur toont het inrichtingsplan voor het planvoornemen. Door in de bebouwingsclusters opgaande erfbeplanting op te nemen (en niet in het open gebied) ontstaat het beeld van twee boerenerven in het open landschap.

Figuur 9. Inrichtingsplan met type bijgebouw 2 (blok 1), type hoofdgebouw (blok 2) en type bijgebouw 1 (blok 3) (Bron: My Backyard landschapsarchitectuur, 2017)

Beplantingsplan

De bestaande bomenrij langs het water wordt uitgebreid, zodat achter de twee bebouwingsclusters een robuust groen kader ontstaat. De beplanting rond het bestaande bebouwingscluster wordt versterkt door bebouwingsblok 3 landschappelijk in te passen met hagen. Aan de voorzijde wordt een boomgaard geplant.

De bebouwing in het nieuwe cluster wordt landschappelijk ingepast met hagen, knotwilgen en een aantal solitaire bomen. Parkeren wordt opgelost in de kuilplaat. De bestaande boomwal langs deze kuilplaat wordt gehandhaafd. Aan de andere zijde van de kuilplaat wordt een nieuwe boomwal gerealiseerd. Door de verdiepte ligging van de parkeerplaats en de groene inpassing zullen de geparkeerde auto's niet of nauwelijks zichtbaar zijn in het landschap.

Het beplantingsplan voorziet in een zekere differentiatie van beplanting. Differentiatie in erfbeplanting sluit aan op de dorps-landelijke context.

Groen-/waterstructuur

Navolgende figuren tonen de groen- en waterstructuur in de omgeving van de planlocatie die met het planvoornemen verder uitgebreid wordt. Bomen langs de oever van de Leonser Opfeart worden bijgeplant om een aaneensluitende groenrand te verkrijgen. Daarnaast wordt open water aan de planlocatie toegevoegd dat aansluit op het slotenpatroon langs de doorgaande weg Leons. Aan de noordkant van de planlocatie is sprake van een verbrede sloot ten behoeve van een informele insteekhaven.

Figuur 10. Inpassing inrichtingsplan in groen- en waterstructuur in omgeving (Bron: My Backyard landschapsarchitectuur, 2017)

Welstand

De welstandscommissie Hûs en Hiem heeft het definitieve bouwplan beoordeeld op 1 april 2021. Het bouwplan voldoet volgens de commissie aan de redelijke eisen van welstand.

De welstandscommissie Hûs en Hiem heeft op 30 januari 2017 al aangegeven dat het schetsplan betreffende variant 2 - getoetst aan de door de raad van de toenmalige gemeente Littenseradeel vastgestelde criteria - onder voorbehoud (van verdere planuitwerking en het verwerken van de kritiekpunten) uitzicht biedt op een positieve welstandsadvisering.

In eerdere gemeentelijke advisering (d.d. 24-05-2016) is aangegeven dat er waarde wordt gehecht aan het beeld van twee afzonderlijke agrarische clusters en wel zodanig dat er geen sprake is van een aaneengesloten bebouwingsbeeld vanaf de doorgaande weg, waardoor vrij zicht op de kerktoren ontstaat. Door Hûs en Hiem is dit beeld onderschreven. Met de voorgestane twee losse bebouwingsclusters is in beginsel ook gewaarborgd dat dit beeld ontstaat. Daarbij versterkt c.q. reageert een geclusterd opstellen van de nieuwe bebouwing door de verschillende bebouwingsrichtingen en bouwvormen op de oorspronkelijke bebouwingskarakteristiek van Leons.

Parkeren/verkeer

Het planvoornemen leidt tot een dagelijkse verkeerstoename van gemiddeld 41 voertuigen. De verkeersgeneratie als gevolg van het planvoornemen is daarmee gering te noemen en trekt dan ook niet onevenredig veel verkeer aan in relatie tot het onderliggende wegennet.

De gemeentelijke parkeernorm voorziet een parkeerbehoefte van 35 parkeerplaatsen, waarvan 33 parkeerplaatsen voor de recreatiewoningen en 2 parkeerplaatsen voor bewoners. Het plan voorziet in de realisatie van 23 formele parkeerplaatsen ten behoeve van de recreatiewoningen en 2 parkeerplaatsen ten behoeve van wonen (zie inrichtingsplan op pagina 6 van bijlage ‘landschappelijke inpassing Leons 11). Hiermee wordt niet voldaan de parkeernorm voor recreatiewoningen in het buitengebied. Het is mogelijk om gemotiveerd af te wijken van de gemeentelijke parkeernorm. Het is wenselijk om af te wijken van de gemeentelijke parkeernorm, omdat het toevoegen van meer formele parkeerplaatsen ten kosten gaat van de open en groene

ruimte in het plangebied. Bovendien is het niet realistisch dat de recreatiewoningen een bezettingsgraad zullen hebben van 100%. De 23 formele parkeerplaatsen bieden voldoende parkeerruimte bij een bezettingsgraad van 66% (10 van de 15 recreatiewoningen). De gemiddelde bezettingsgraad van vakantiewoningen in het hoogseizoen (zomer en kerst) van 2019 is 63% (bron: cbs statline, 2019). Bij een hogere bezettingsgraad is er nog informele parkeerruimte op het achtererf van de woonboerderij. Er zal in geen geval worden geparkeerd op de openbare weg.

TOETSING AAN DE OMGEVINGSASPECTEN

Milieuzonering
Ten behoeve van de milieuzonering rond bedrijven, is door de VNG het systeem 'Bedrijven en milieuzonering' ontwikkeld, in de vorm van een bedrijvenlijst waarin de bedrijven zijn gecategoriseerd op hun milieueffecten. Naarmate de milieuhinder toeneemt, loopt de milieu-indeling op van 1 t/m 6. Het perceel Leons 11 heeft een bedrijfsbestemming ten behoeve van een milieucategorie 3.1 bedrijfsactiviteit (timmerbedrijf).

In de VNG bedrijvenlijst wordt voor een gemiddeld 'kampeerterrein, vakantiecentrum, e.d. (met keuken)' uitgegaan van milieucategorie 3.1, waarbij een minimaal aan te houden afstand van 50 m geldt tot milieugevoelige functies (op basis van het hinderaspect geluid). De afstand van de planlocatie tot dichtstbijzijnde woning is meer dan 50 meter. Het plan is milieu-hygiënisch inpasbaar.

Geluid
In de Wet geluidhinder is vastgesteld dat, indien in een plangebied geluidgevoelige functies (zoals woningen) zijn voorzien binnen de invloedssfeer van (rail- en weg)verkeerslawaai, onderzoek naar geluidhinder dient te worden ingesteld. Verblijfsrecreatieappartementen zijn in de Wet geluidhinder niet aangemerkt als een geluidgevoelige functie. De uitvoerbaarheid van het voorliggende planvoornemen wordt dan ook niet door geluidhinder belemmerd.

Luchtkwaliteit
De Wet milieubeheer (Wm) voorziet onder meer in een gebiedsgerichte aanpak van de luchtkwaliteit via het Nationaal Samenwerkingsprogramma Luchtkwaliteit (NSL).
Luchtkwaliteitseisen vormen onder de Wm geen belemmering voor ruimtelijke ontwikkelingen als een van onderstaande situaties van toepassing is:

- er is geen sprake van een feitelijke of dreigende overschrijding van een grenswaarde;
- een project (al dan niet per saldo) leidt niet tot een verslechtering van de luchtkwaliteit;
- een project is opgenomen in een regionaal programma van maatregelen of in het NSL;
- een project draagt 'niet in betekenende mate' bij aan de luchtverontreiniging.

De realisatie van 15 recreatieappartementen in drie gebouwen betreft een project dat 'niet in betekenende mate' bijdraagt aan de luchtverontreiniging. Het aspect luchtkwaliteit vormt dan ook geen belemmering voor de uitvoering van het plan.

Externe veiligheid
Externe veiligheid gaat om het beperken van de kans op en het effect van een ernstig ongeval voor de omgeving door:

- het gebruik, de opslag en productie van gevaarlijke stoffen (inrichtingen);
- het transport van gevaarlijke stoffen (buisleidingen, wegen, waterwegen en spoorwegen);
- het gebruik van luchthavens.

Het externe veiligheidsbeleid richt zich op het beperken van de risico's voor de burger door voornoemde activiteiten. Uit de landelijke risicokaart kan worden opgemaakt dat er in de omgeving van de planlocatie geen risicobronnen aanwezig zijn waarvan de risicocontouren in of het invloedsgebied over de planlocatie ligt. Externe veiligheid vormt geen belemmering voor de uitvoering van het plan.

Archeologie

Met het verdrag van Malta en als gevolg daarvan het sinds 2017 in de wet vastgelegde archeologische bestel, is het rijksbeleid erop gericht om het archeologisch erfgoed te behouden in de bodem. In de bestemmingsplannen en ruimtelijke onderbouwingen moet een archeologieparagraaf worden opgenomen. De archeologische (verwachtings)waarde en vindplaatsen moeten in beeld worden gebracht. Voor gebieden met een archeologische verwachtingswaarde geldt een archeologische onderzoeksplicht.

- *Bestemmingsplan 'Partiële herziening Archeologie'*
  In het bestemmingsplan 'Partiële herziening Archeologie' heeft het plangebied de dubbelbestemming 'Waarde – Archeologie 5'. Voor bouwwerken waarvoor bodemingrepen nodig zijn met een oppervlakte groter dan 2.500 m2 en die de bodem dieper dan 0,5 meter beneden maaiveld verstoren moet alvorens een omgevingsvergunning voor het bouwen wordt verleend, door de aanvrager een rapport worden overlegd waarin:
  - de archeologische waarden van de gronden die blijkens de aanvraag kunnen worden verstoord in voldoende mate zijn vastgesteld, en;
  - in voldoende mate is aangegeven op welke wijze de archeologische waarden worden bewaard en/of gedocumenteerd.

  Het plan voorziet in de realisatie van 1.142 m2 aan bebouwing.

  De overige werken hebben een oppervlak van 820 m2. Er wordt een watergang afgegraven met een oppervlak van circa 780 m2. Tevens worden er 70 bomen geplant. Uitgaande van een gemiddeld plantgat (0,75 cm * 0,75 cm) komt de bodemverstoring hiermee uit op circa 40 m2.

  De gezamenlijke oppervlakte van bouwwerken en overige werken die de bodem op meer dan 0,5 meter beneden maaiveld verstoren is kleiner dan 2.500 m2. Het doen van archeologisch onderzoek is niet noodzakelijk.

Cultuurhistorie en karakteristieke panden

Met ingang van 1 januari 2012 is het gewijzigde Besluit ruimtelijke ordening (Bro) in werking getreden. Het voorstel tot wijziging is een uitvloeisel van de Beleidsbrief Modernisering Monumentenzorg (MoMo) uit 2009. Bij het opstellen van ruimtelijke plannen moet een beschrijving worden opgenomen van de wijze waarop met de in het gebied aanwezige cultuurhistorische waarden en in de grond aanwezige of te verwachten monumenten rekening is gehouden.

In het plangebied zijn cultuurhistorische waarden aanwezig.

De bestaande boerderijbebouwing betreft geen monument of karakteristiek bouwwerk. Uit de provinciale Cultuurhistorische Kaart 2 (CHK2) blijken in en rondom de planlocatie wel cultuurhistorische elementen voor te komen. Het gaat hierbij om de dorpsvaart (Leonzer Opfeart) als onderdeel van de vaarroute Harlingervaart (tussen Deinum en Dronryp) naar Bolsward. Daarnaast zijn de gronden ter plaatse van de stelp als boerderijplaats aangemerkt. Verder is er langs en in het plangebied sprake van oude paden (o.b.v. de inventarisatie van de Provinciale Planologische Dienst in 1979). Langs de Leons betreft dit een verharde weg. Op de planlocatie zelf gaat het om een verdwenen pad. Daarnaast voert de westelijke routevariant van het Jabikspaad (Friese aanlooproute vanuit Sint Jacobiparochie van de pelgrimsroute naar Santiago de Compostella) door het oude kwelderlandschap met kronkelende sloten en kleine hoogteverschillen richting Jorwert en door het

natuurgebied de Lionserpolder langs Leons. De pastorie bij de 14de-eeuwse kerk (Catharinakerk) is een stempelpost.

Figuur 11. Kaartfragment CHK2 (planlocatie in zwart)
(bron: Provinsje Fryslân, 2019)

De directe nabijheid van de dorpsterp van Leons is uit cultuurhistorisch oogpunt ook relevant. Aan de oostkant van de planlocatie, op en direct rondom de dorpsterp, geldt op grond van het geldende bestemmingsplan Bûtengebiet een dubbelbestemming 'Waarde – Terpen'. Deze dubbelbestemming ziet op het behoud, het herstel en de uitbouw van de landschappelijke en cultuurhistorische waarden van de reliëfrijke gronden van terpen. Het gaat hierbij niet om archeologie maar om landschap en cultuurhistorie. Voor toetsing dient dan ook het beeldkwaliteitsplan 2014 te worden betrokken/

Nog aanwezige cultuurhistorische elementen worden met het planvoornemen niet aangetast. Met het planvoornemen worden cultuurhistorische waarden zelfs zo mogelijk versterkt door het zicht op de kerk / dorp(silhouet) te verbeteren.

Bodem
Uitgangspunt ten aanzien van de bodemkwaliteit is dat deze bij nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen zodanig goed moet zijn dat er geen risico's voor de volksgezondheid bestaan bij het gebruik van het plangebied voor wonen of een andere functie.

Voor de planlocatie is een verkennend onderzoek (inclusief asbest) uitgevoerd die als bijlage bij deze ruimtelijke onderbouwing is opgenomen. Dit verkennend bodemonderzoek toont aan dat de bodemkwaliteit geschikt is voor de plannen.

Waterparagraaf
In de toelichting op ruimtelijke plannen dient een waterparagraaf te worden opgenomen van de wijze waarop rekening is gehouden met de gevolgen van het plan voor de waterhuishoudkundige

situatie. In de zogenaamde waterparagraaf dient uiteengezet te worden of en in welke mate het plan in kwestie gevolgen heeft voor de waterhuishouding, dat wil zeggen het grondwater en het oppervlaktewater. Het is de schriftelijke weerslag van de zogenaamde watertoets.

Digitale watertoets
Op 4 januari 2020 is voor het plan een watertoets doorlopen. Op 4 januari is een wateradvies van het Wetterskip ontvangen. Hieruit is gebleken dat het plangebied vrij ligt voor de boezem. Dat wil zeggen dat het gebied niet is beschermd tegen hoge waterstanden in de Friese boezen. Bij het bepalen van de aanleghoogte wordt geadviseerd hier rekening mee te houden.

Tevens is gebleken dat het plangebied grenst aan een hoofdwatergang. Hoofdwateren hebben een belangrijk aan-, af- en doorvoerfunctie. Aan weerszijden van een hoofdwatergang ligt een beschermingszone van 5 meter. De beschermingszone is nodig voor bereikbaarheid voor beheer en onderhoud aan de hoofdwatergang. Het plan voorziet in de realisatie van beplanting in deze beschermingszone. Voor het aanbrengen van beplanting in de beschermingszone is een watervergunning vereist.

Door de ruimtelijke ontwikkeling neemt de hoeveelheid verhard oppervlak toe met als gevolg een versnelde afvoer van hemelwater. Het is nodig om deze versnelde afvoer te compenseren om de waterberging in een gebied in stand te houden. De meest voorkomende manier van compenseren is het graven van extra oppervlaktewater. Vrijstelling van de compensatieplicht geldt wanneer de ontwikkeling voorziet in de realisatie van minder dan 200 m2 verhard of bebouwd oppervlak in stedelijk gebied en 1500 m2 landelijk gebied.

Voor deze ontwikkeling geldt geen compensatieplicht, omdat de ruimtelijke ontwikkeling niet voorziet in toevoeging van meer dan 1.500 m2 verhard of bebouwd oppervlak op onbebouwde grond in landelijk gebied.

Watervergunning
Op 19 maart 2021 is, in overleg met het Wetterskip Fryslân, een watervergunning aangevraagd voor het beplanten van de beschermingszone langs de hoofdwatergang (WFRL-395997811-13849).
Op datum is een watervergunning afgegeven door Wetterskip Fryslân voor het beplanten van de beschermingszone langs de hoofdwatergang.

Daarnaast is op 1 mei 2018 een watervergunning (WFN1805529) afgegeven door Wetterskip Fryslân. voor het graven van een (insteek)haven op Leons 11 te Leons in een watersysteem of beschermingszone waarvoor krachtens Keur van Wetterskip Fryslân een vergunning is vereist.

Ontgrondingen
Het project waarvoor de omgevingsvergunning is aangevraagd heeft ook betrekking op de ontgronding ten behoeve van een nieuwe watergang (informele insteekhaven). De aan te leggen watergang is in beginsel vergunningplichtig in het kader van de Ontgrondingenwet. In de Ontgrondingsverordening heeft de provincie een aantal vrijstellingsmogelijkheden opgenomen. Deze verordening is enigszins gedateerd. Het gaat dan vooral om die vrijstellingsmogelijkheden die zijn gebaseerd op eerdere wetsartikelen in de Wet op de ruimtelijke ordening. Zo gold altijd dat er sprake is van een vrijstelling die zijn oorsprong vindt in de WRO. Cruciaal voor deze vrijstellingen is dat de provincie betrokken is en positief beslist. De provincie is betrokken bij het verlenen van de omgevingsvergunning in afwijking van het geldende planologische regime, (artikel 2.1, eerste lid, onder c, met toepassing 2.12, eerste lid, onder a, 3^{e}) waarvoor uitgebreide procedure moet worden gevolgd. De ontgronding kan worden vrijgesteld van de vergunningsplicht, omdat aan de volgende eisen worden voldaan:

- de diepte van de ontgronding bedraagt niet meer dan 2m beneden het oppervlaktewaterpeil; en
- bij de ontgronding wordt geen bodemmateriaal naar elders afgevoerd of in depot gezet.

Ecologie
Met de afwijking dient rekening te worden gehouden met het beleid en de wetgeving ten aanzien van de natuurbescherming. Hierin wordt onderscheid gemaakt tussen gebiedsbescherming en soortenbescherming. Uitgangspunt is dat met beide geen strijdigheid ontstaat.

- *Gebiedsbescherming*
  Het plangebied maakt geen onderdeel uit van een beschermd natuurgebied.

- *Soortenbescherming*
  Met een Quickscan Ecologie (d.d. 24-09-2018) heeft een inventarisatie en beoordeling van de natuurwaarden met betrekking tot de soortenbescherming plaatsgevonden. In het onderzoeksrapport, dat als bijlage is opgenomen, is geconcludeerd dat de werkzaamheden geen negatief effect hebben op beschermde diersoorten, indien uitgevoerd in de periode rond september tot en met maart en mitigerende maatregelen als omschreven in de onderzoeksrapportage worden getroffen.

  Deze maatregelen betreffen volgens het onderzoeksbureau:
  1. werken buiten het vogelbroedseizoen, mits geen broedende vogels aanwezig zijn;
  2. het werken onder mitigerende maatregelen betreffende lichtvoering na zonsondergang en voor zonsopkomt vanwege mogelijke vliegroutes en foerageergebied voor vleermuizen, en;
  3. het vrijmaken en vrij van beschuttende begroeiing houden van te vergraven watergangen.

  Indien aan bovenstaande niet wordt voldaan, zal een ontheffing op de verbodsartikelen in de Wnb moeten worden aangevraagd.

  De ecologische zorgplicht geldt bovendien altijd (art. 1.11 Wnb); zorgvuldig handelen met betrekking tot flora en fauna geldt voor alle soorten, ook voor niet beschermde soorten die in de onderzoeksrapportage niet specifiek behandeld zijn.

- *Stikstofdepositie*
  Door uitvoering van de AERIUS berekening is aangetoond dat het plan in de aanleg- en gebruiksfase niet leidt tot een meetbare stikstofdepositie in Natura 2000-gebied dat gevoelig is voor stikstof en/of ammoniak. De ontwikkeling leidt niet tot een verslechtering van de milieukwaliteit van Natura 2000- gebieden. Er hoeft geen nader onderzoek uitgevoerd te worden.

Groen
Het plan voorziet niet in het kappen van bomen.

Kabels en leidingen
Planologisch relevante kabels en leidingen komen in of nabij het plangebied niet voor.

Straalpaden / Vliegbasis Leeuwarden
Vanwege Vliegbasis Leeuwarden is in het geldende bestemmingsplan Bûtengebiet een vrijwaringszone vanwege radarverstoring opgenomen. Ter plaatse van de bebouwingsuitbreiding geldt vanwege het radarverstoringsgebied een maximale bouw(- of tip)hoogte van 70 meter. Met een bouwhoogte van maximaal 11 meter wordt hier ruimschoots aan voldaan.

Ladder voor duurzame verstedelijking
In het besluit ruimtelijke ordening (Bro) is de verplichting opgenomen om in het geval van een nieuwe stedelijke ontwikkeling in de toelichting een onderbouwing op te nemen van nut en noodzaak van de nieuwe stedelijke ruimtevraag en de ruimtelijke inpassing. Hierbij wordt uitgegaan van de “ladder voor duurzame verstedelijking”.

De “stappen van de ladder” worden in artikel 3.1.6 lid 2 Bro als volgt omschreven:

De toelichting bij een bestemmingsplan dat een nieuwe stedelijke ontwikkeling mogelijk maakt, bevat een beschrijving van de behoefte aan die ontwikkeling, en, indien het bestemmingsplan die ontwikkeling mogelijk maakt buiten het bestaand stedelijk gebied, een motivering waarom niet binnen het bestaand stedelijk gebied in die behoefte kan worden voorzien. Op grond van artikel 5.20 Bor is artikel 3.1.6 Bro eveneens van toepassing voor een omgevingsvergunning die wordt verleend met toepassing van artikel 2.12, eerste lid, onder a, onder 3°van de Wabo.

De ladder voor duurzame verstedelijking is ingericht voor een zorgvuldige afweging en transparantie besluitvorming bij alle ruimtelijke en infrastructurele besluiten waardoor de ruimte in stedelijke gebieden optimaal benut wordt.

De realisatie van 15 recreatieappartementen wordt gekwalificeerd als een nieuwe stedelijke ontwikkeling als bedoeld in artikel 1.1.1. lid 1 aanhef en onder i Besluit ruimtelijke ordening (Bro). De laddertoets (d.d. 22 december 2020) is in opdracht van de initiatiefnemer door Ad Fontem Juridisch Bouwadvies uitgevoerd en is bijlage bijgevoegd. Uit deze ladderonderbouwing blijkt dat er een kwantitatieve- en kwalitatieve behoefte bestaat voor 15 recreatieappartementen in de regio Noordwest Friesland.

- Kwantitatief: In Noordwest Friesland is nog behoefte aan en marktruimte voor iets minder dan 100 vakantiewoningen tot 2030. De toevoeging van 15 appartementen is vanuit kwantitatief oogpunt dan ook goed te motiveren.
- Kwalitatief: het toevoegen van vakantieappartementen past goed bij het monumentale, cultuurhistorische en iconische karakter van het gebied. Daarbij is een kwalitatief sterk, samenhangend en innovatief toeristisch-recreatief product beoogd, met een ruimtelijke en functionele meerwaarde voor de regio. Ook sluit de ontwikkeling aan op het beleid van de provincie en de regio.

Binnen bestaand stedelijk zijn geen locaties beschikbaar die de gewenste landschappelijke waarden en uitstraling voor deze verblijfsrecreatievoorzieningen bieden. De planlocatie betreft tevens een herontwikkeling, waarbij beeldverstorende bebouwing wordt gesloopt en ingeruild voor karakteristieke en landschappelijk goed inpasbare bebouwing.

De conclusie is dan ook dat het verzoek voldoet aan de criteria van een duurzame stedelijke ontwikkeling.

UITVOERBAARHEID

Maatschappelijke uitvoerbaarheid
Initiatiefnemer heeft alle dorpsbewoners geconsulteerd over de plannen. De bewoners van het dorp hebben positief gereageerd op de plannen. Op verzoek van omwonenden is bebouwingsblok 3 in bouwhoogte verlaagd (van 11 meter naar 9 meter). Het bouwen in twee bebouwingsclusters komt het woongenot van omwonenden ten goede, in die zin dat een open ruimte met vrije uitzicht tussen de bebouwingsclusters ontstaat in plaats van een grootschalig erf met een aaneengesloten bebouwingsbeeld.

De aanvraag omgevingsvergunning doorloopt de in de Wabo voorgeschreven procedure. Dit betekent dat de aanvraag gedurende zes weken ter inzage ligt voor zienswijzen. Tijdens deze periode bestaat voor een ieder de mogelijkheid voor het indienen van zienswijzen. Aan de hand van de ingekomen zienswijzen kan het plan eventueel worden aangepast. De indieners van de zienswijzen worden hiervan op de hoogte gehouden. Tegen de omgevingsvergunning is beroep mogelijk bij de rechtbank en hoger beroep bij de Afdeling Bestuursrechtspraak van de Raad van State.

Economische uitvoerbaarheid

De kosten worden gedekt uit de leges. Door het sluiten van een overeenkomst ambtelijke kosten is voorzien in het kostenverhaal. De eventuele planschade wordt betaald door de initiatiefnemer. Aangezien uit de weidevogelberekening blijkt dat het plan leidt tot een verstoring in een gebied, dat vanwege rust en openheid voor weidevogels geschikt is, dient dit door de initiatiefnemer financieel gecompenseerd te worden door storting van gelden in het weidevogelfonds. Voorts wordt het project volledig gefinancierd door de initiatiefnemer en er is geen aanleiding om te veronderstellen dat deze niet over voldoende financiële middelen beschikt om dit project te realiseren.

Conclusie

Het te realiseren project past goed in de ruimtelijke structuur van de omgeving en past in het ruimtelijk beleid van de gemeente Leeuwarden. Nu er ook voor het overige geen redenen zijn waarom niet kan worden meegewerkt is de afwijking van het bestemmingsplan aanvaardbaar. Om deze redenen kan worden meegewerkt aan dit verzoek door af te wijken van het geldende bestemmingsplan.

Ladderonderbouwing

Recreatieappartementen Leons 11 Leons

ad fontem
RUIMTELIJK ADVIES

Plangegevens

Naam:	**Recreatieappartementen Leons 11, Leons**
Plantype:	**Ladderonderbouwing**
Status:	**Definitief**

Datum:	22 december 2020
Projectnummer:	20AF277
Opdrachtgever:	**A. Bruinsma** Leons 11 8833 KA Leons
Opsteller:	**Ad Fontem Juridisch Bouwadvies BV** Stationsstraat 37 7622 LW Borne T) 074 – 255 7020 E) info@ad-fontem.nl
Contactpersoon:	S.H. Geurtse MSc

Inhoud

1. Inleiding 2
1.1 Aanleiding 2
1.2 Ladder voor duurzame verstedelijking 3
2. Motivering locatiekeuze 3
3. Beleidsmatige behoefte 5
4. Ladderonderbouwing 9
4.1 Relevante regio 9
4.2 Kwantitatieve behoefte 10
4.3 Kwalitatieve behoefte 13
5. Conclusie 15

1. Inleiding

1.1 Aanleiding

Initiatiefnemer en tevens eigenaar van de percelen aan de Leons 11 in Leons (gemeente Leeuwarden) heeft het plan opgevat om de locatie te transformeren. Hierbij bestaat het voornemen om ter vervanging van een bestaande ligboxstal en een bijgebouw, in totaal 1.065 m², 15 recreatieappartementen verdeeld over drie gebouwen te realiseren. De huidige functie van het perceel is agrarisch, een functie passend in het buitengebied. De agrarische bedrijfsgebouwen passen echter niet binnen de ruimtelijke structuur van het karakteristieke terpdorp Leons, wat de aanleiding tot het planvoornemen is geweest. Het totale plan wordt uitgevoerd in de context van een dorps-landelijke structuur, passend in de omgeving en het landschap, waarmee een ruimtelijke kwaliteitsimpuls wordt beoogd.

De planlocatie is gelegen in Leons. Leons ligt ten zuidwesten van Leeuwarden in de Greidhoeke van Friesland en kan worden gekarakteriseerd als een overwegend agrarisch, nagenoeg radiair, terpdorp in een landelijk omgeving. In Leons staan drie huizen, vijf boerderijen en een kerk. Er wonen 25 mensen (CBS, 2018) en daarmee is het één van de kleinste dorpen van Nederland. Leons kent drie monumenten, ingeschreven in het rijksmonumentenregister: de Catharinakerk, hervormde kerk (woonhuis) en een stelpboerderij in ambachtelijke-traditionele stijl.

Figuur 1: Huidige situatie planlocatie (bron: Google Maps)

Het planvoornemen voorziet in de realisatie van drie bebouwingsblokken. Binnen de drie gebouwen worden in totaal 15 appartementen ten behoeve van recreatie gerealiseerd. De bebouwingsoppervlaktes van de nieuwe logiesgebouwen zijn 458 m² voor blok 1, 303 m² voor blok 2 en 381 m² voor blok 3. In totaal wordt 1.142 m² aan nieuwe bebouwing opgericht. Binnen de bebouwingsblokken zullen enkel recreatieappartementen gerealiseerd worden, zonder centrale recreatievoorzieningen of ontmoetingsruimten. De appartementen zullen allemaal een eigen badkamer en keuken krijgen. Onderstaand is een impressie van de toekomstige situatie weergegeven.

Figuur 2: Impressie toekomstige situatie plangebied (bron: My Backyard landschapsarchitectuur)

Doelgroepen voor het planvoornemen betreffen toeristen en recreanten die de rust en ruimte van het Friese platteland zoeken, tussen de Friese steden. Bovendien bestaat het voornemen dat het initiatief aanhaakt op de ontwikkelingen rondom het te realiseren klooster aan het Westerhûs bij het nabijgelegen Hilaard (Nijkleaster). Op de locatie Westerhûs – midden in de weilanden tussen Jorwert, Hilaard, Jellum-Bears en Weidum in – wordt op het erf van een monumentale boerderij een nieuwe klooster ontwikkeld. Nijkleaster wil een plek zijn van stilte, bezinning en verbinding. Een plek waar mensen tot rust kunnen komen en kunnen nadenken over hun leven, geloof en spiritualiteit. Wanneer beide planvoornemens gerealiseerd zijn, zal initiatiefnemer een toeristisch-recreatieve samenwerking worden opgestart.

1.2 Ladder voor duurzame verstedelijking

De realisatie van 15 recreatieappartementen valt te kwalificeren als een nieuwe stedelijke ontwikkeling als bedoeld in artikel 1.1.1. lid 1 aanhef en onder i Besluit ruimtelijke ordening (Bro). Hierop is artikel 3.1.6. lid 2 Bro van toepassing, ook wel de Ladder voor duurzame verstedelijking. In de ruimtelijke onderbouwing die de nieuwe stedelijke ontwikkeling mogelijk maakt, moet een beschrijving van de behoefte aan die ontwikkeling bevatten. Gezien voorliggende ontwikkeling buiten stedelijk gebied is gelegen, dient ook gemotiveerd te worden waarom niet binnen bestaand stedelijk gebied in de behoefte kan worden voorzien.

Een onderzoek naar de behoefte heeft als doel na te gaan of de vestiging van een dienst in overeenstemming is met een goede ruimtelijke ordening. Het Bro dient daarmee de belangen van zorgvuldig ruimtegebruik en ziet er op toe dat (structurele) leegstand wordt voorkomen.

Een behoefte aan voorzieningen of functies kan niet worden onderbouwd op basis van een visie, beleid of programma-afspraken. De Ladder vereist dat inzichtelijk wordt gemaakt wat de behoefte is aan de nieuwe stedelijke voorzieningen, in zowel kwalitatief als kwantitatief opzicht. Kwantitatief duidt op het totale aanbod aan recreatie (m² bvo) in de directe omgeving. Vanuit kwalitatief perspectief wordt gekeken naar het type recreatie, de locatie of de functie. Het instrument om de marktbehoefte aan recreatieappartementen in beeld te brengen is marktanalyse.

2. Motivering locatiekeuze

Het plangebied is gelegen in het terpdorp Leons. Leons ligt in de Greidhoeke, circa 8 km ten zuidwesten van Leeuwarden. Het dorp is een van de kleinste dorpen van Fryslân en vormt een twee-eenheid met Húns. Een groep huizen, boerderijen en een fraaie kerk met pastorie vormen samen een schilderachtig dorpsgezicht. De oude terpstructuur is nog duidelijk te herkennen in het landschap.

Leons ligt aan de westelijke variant van het Jabikspaad, dat de Friese aanlooproute is van de pelgrimsroute naar Santiago de Compostella. De pastorie is een stempelpost. In de veertiende-eeuwse kerk worden concerten gegeven. Dat Leons een terpdorp is kan ondanks de uiterst dunne bebouwing goed in het landschap worden herkend. De ringstructuur is te beleven en de meeste van de vijf boerderijen en drie woningen liggen nog aan die ring. Hoewel de ring vrij uitgestrekt is en de terp dat ook geweest moet zijn, is Leons qua bebouwing en bewoning een van de kleinste dorpen van Friesland.

De planlocatie betreft een transformatielocatie. De huidige landschapsontsierende bebouwing is niet passend in de karakteristieke omgeving van het dorp Leons. De structuurvisie van de voormalige gemeente Littenseradiel heeft als uitgangspunt dat nieuwe ontwikkelingen moeten aansluiten bij het dorps-DNA en waar nodig zelfs versterken. Met de sloop van de ligboxstal en de realisatie van drie karakteristieke logiesgebouwen in de passende omgevingsstijl zal de ontwikkeling zowel aansluiten bij het dorps-DNA alsmede het wordt versterkt. De planlocatie is vanaf de N359 zeer goed bereikbaar per auto. Op circa 100 meter op loopafstand vanaf de planlocatie is een bushalte gelegen. De locatie is dus ook bereikbaar met het OV. Onderstaand figuur weergeeft de ligging van het projectgebied.

Figuur 2: Ligging plangebied (rood omringd) (bron: Google Maps)

De ontwikkeling valt in het buitengebied en derhalve niet binnen bestaand stedelijk gebied. De ruimtevraag dient bij voorkeur te worden opgevangen in bestaand stedelijk gebied. Dit kan bijvoorbeeld door lege plekken de ruimte in te vullen door herstructurering. Tot dit doel dient geïnventariseerd te worden wat de potentiële ontwikkelingslocaties zijn en een inschatting te maken van de (financiële) haalbaarheid daarvan. In sommige gevallen kan de vraag volledig worden opgevangen binnen het stedelijk gebied, door lege ruimtes te benutten of ruimte vrij te maken.

Voorzieningen ten behoeve van verblijfsrecreatie (recreatieappartementen, kampeerterreinen, recreatiewoningen) bevinden zich voornamelijk in landschappelijk interessante buitengebieden. De voorgenomen ontwikkeling heeft betrekking op een transformatie van een (agrarisch) bedrijfsperceel, waarbij de dienstwoning behouden blijft. In de toekomstige situatie zal de eigenaar van het recreatiecomplex woonachtig blijven in de dienstwoning bij het bedrijf. Gezien deze specifieke transformatielocatie is het niet mogelijk om de ontwikkeling binnen bestaand stedelijk gebied te

realiseren. Daar komt bij dat de realisatie van een recreatiebedrijf zich niet leent in het stedelijk gebied, maar in het kader van het vrije, groene en landelijke karakter beter past in het buitengebied.

In de directe omgeving van de voorgenomen ontwikkeling is een beperkt aanbod aan logies. In de omliggende plaatsen Winsum, Mantgum, Wijtgaard, Wommels, Easterein, Kubaard en Franeker is in de kernen van deze plaatsen een klein aanbod van rond de 1 à 2 bed & breakfasts of hotels. Het aanbod van logies in het buitengebied van de omliggende regio, buiten de kernen, is zeer beperkt (tot minder dan 10). De typen logiesaccommodaties in het buitengebied zijn onder andere groepsaccommodaties, een vakantiehuis, een natuurhotel en campings. De dichtstbijzijnde stad vanaf het plangebied gelegen is Leeuwarden. Leeuwarden kent een uitgebreider aanbod van zowel kleine als grote hotels en verschillende bed & breakfasts, voornamelijk gelegen in het centrum van de stad. Logiesaccommodaties in Leeuwarden zijn echter gericht op een andere doelgroep, namelijk bezoekers van de stad.

3. Beleidsmatige behoefte

Aan de hand van verschillende beleidsdocumenten van zowel de provincie Friesland als de gemeente Leeuwarden kan de behoefte aan nieuwe recreatieappartementen worden aangetoond.

Omgevingsvisie Fryslân (ontwerp, 2019)
In 2021 zal de Omgevingswet in werking treden die veel bestaande wetten op het gebied van de ruimtelijke ordening en milieu zal vervangen. Door provincie Friesland wordt hierop geanticipeerd door in een Omgevingsvisie Fryslân al het provinciale beleid voor de fysieke leefruimte te bundelen. Het gaat daarbij om de hoofdlijnen voor de ruimtelijke inrichting van Fryslân, provinciale waterhuishouding, infrastructuur, natuur, landschap en milieu. Diverse beleidsdocumenten gaan in de omgevingsvisie op, waaronder vorengenoemd Streekplan Fryslân 2017 en de Structuurvisie Grutsk op 'e Romte.

Momenteel is een ontwerp-omgevingsvisie beschikbaar die zich richt op de vier grote opgaven die veel ruimte vragen en waarvoor nu alles op alles moet worden gezet in Fryslân om met elkaar oplossingen te vinden, te weten: klimaatbestendige inrichting, de omslag naar duurzame energie, het versterken van biodiversiteit en het behoud van leefbaarheid in Fryslân. In de omgevingsvisie staat hoe provincie Friesland dit wil aanpakken en staan de provinciale doelen voor de totale fysieke leefomgeving in samenhang beschreven.

Inwoners nemen vaker zelf het initiatief om de leefomgeving te verbeteren. De provincie wil hier zoveel mogelijk bij aansluiten. Door te werken vanuit principes en minder regels op te leggen, ontstaat er meer ruimte voor maatwerk en flexibiliteit. De provincie heeft zeven doelstelling voor de bestaande kwaliteit geformuleerd:

- Samenhangend netwerk van steden en dorpen
- Slimme groei van de gastvrijheidseconomie
- Duurzame landbouw
- Karakteristieken van het landschap zijn beleefbaar
- Behoud van het Friese erfgoed
- Natuur beschermen en ontwikkelen
- Verbeteren en schoon houden van het milieu

Voor deze onderbouwing is voornamelijk de doelstelling 'Slimme groei van de gastvrijheidseconomie' van belang.

De provincie zet in op groei van de gastvrijheidseconomie. De provincie wil het cultuurtoerisme stimuleren door het verhaal van Fryslân te delen met bezoekers. Dat betekent kiezen voor kwaliteit. Het vergroenen en circulair maken van de economie is hierbij een belangrijk uitgangspunt. De verwachting is dat het binnenlands toerisme toeneemt en dat het aantal buitenlandse toeristen dat jaarlijks naar Nederland komt in 2030 minimaal is verdubbeld. Het Rijk zet in op spreiding van toeristen naar regio's zoals Fryslân. Cultuurtoerisme is daarmee een kans voor Fryslân. Door slimme groei kan toerisme in

2030 in Fryslân een grote bijdrage leveren aan leefbaarheid, natuur- en cultuurerfgoed en werkgelegenheid. Dit betekent voor het soort toerisme: geen massa en piekbezoeken, maar kwaliteit en spreiding in na- en laagseizoen en spreiding over de provincie. De accenten verschillen per regio:

- Waddeneilanden en IJsselmeerkust: kwaliteitsverbetering van recreatieve voorzieningen en accommodaties;
- Fries merengebied: verbreden van het watersportproduct met nieuwe innovatieve combinaties tussen land- en waterrecreatie en nieuwe vormen van waterrecreatie;
- Noordelijk kleigebied, noordelijke Fryske Wâlden en Zuidoost Fryslân: cultuur- en natuurtoerisme, zowel qua dag- als verblijfsrecreatie en toervaart.

Er is behoefte aan modernisering en kwaliteitsverbetering van logiesaccommodaties met toekomstperspectief. Niet meer van hetzelfde, maar aanvullingen die het aanbod completeren. Onder meer door hergebruik van karakteristieke bebouwing. Nieuwe ontwikkelingen worden bij voorkeur ingezet voor behoud van vitaliteit van (voorzieningen in) dorpen en steden, passend bij de Friese identiteit en de doelgroep cultuurtoerisme. De inpassing ervan in de omgeving gebeurt op basis van maatwerk, met toepassing van de principes. Aandachtspunten hierbij zijn: (markt)potenties, aansluiten bij bestaande recreatieve voorzieningen en accommodaties (concentratievoordelen), draagvlak in de omgeving, versterking van cultuur- en natuurerfgoed en van leefbaarheid in dorpen en steden; Voor slimme groei van cultuurtoerisme is ruimte nodig voor complete dag-recreatieve netwerken. Hierbij horen ook voorzieningen als musea en bezoekerscentra waar bezoekers het verhaal van Fryslân kunnen beleven.

Toepassing voorgenomen realisatie
Voorliggende ontwikkeling voorziet in 15 recreatieappartementen verdeeld over drie logiesgebouwen met karakteristieke uitstraling. De recreatieappartementen worden gerealiseerd in een cultuurhistorische omgeving, namelijk in het terpdorp Leons met drie aanwezige rijksmonumenten. De beoogde doelgroep betreft toeristen en recreanten die de rust en ruimte van het Friese platteland zoeken. Hiermee sluit het initiatief aan bij de ambitie om de beleving van het groene en landelijke buitengebied van de provincie Friesland te stimuleren. De te realiseren logiesgebouwen worden in de karakteristieke Friese stijl gerealiseerd en bieden een directe beleving van het Friese platteland. Recreanten kunnen daarnaast gebruik maken van de Fietsroute Friese Kerken: een route van verschillende Friese kerken waar de Catharinakerk in Leons onderdeel van uitmaakt. Deze fietsroute vertelt het verhaal van de mix van de kerken van verschillende religies, aanwezig in de regio.

Beleidsnota Gastvrij Fryslân 2028
Op 22 april 2020 hebben de Provinciale Staten van Friesland de beleidsnota Gastvrij Fryslân 2028 vastgesteld. Hierin staan de uitgangspunten van het nieuwe provinciale beleid voor recreatie en toerisme.

De afgelopen periode is er veel veranderd in de Friese gastvrijheidseconomie. Recreatie en toerisme groeien in het algemeen wereldwijd sterk. Ook de provincie Friesland krijgt hiermee te maken. Het doel is slim groeien en jaarrond (cultuur)toeristen ontvangen in heel de provincie. Zo draagt toerisme bij aan brede welvaart. Er wordt aangesloten bij het doel: 'De groei in het Friese recreatie en toerisme is bijgebogen naar slimme groei'. Met deze beleidsnota wordt daarnaast ook gestreefd naar een verbetering van de werkgelegenheid in de toeristische sector en naar het inzetten van een bredere doelgroep, zoals senioren. Innovatie in de sector wordt gestimuleerd en dit moet leiden tot een stijging van het aanbod van voldoende aantrekkelijke banen.

De missie voor gastvrijheid in de periode tot 2028 die de provincie hanteert is: "In 2028 hebben Friese inwoners profijt van een slimme groei van het toerisme". Slimme groei van toerisme zorgt voor een prettige en gezonde woon- en leefomgeving, levert een bijdrage aan het behoud van natuur- en cultuurerfgoed en toekomstbestendige banen in een veranderende economie (people, planet, profit).

Dit vertaalt zich in de volgende drie ambities:

- *Ambitie 1: Toerisme zorgt voor een prettige en gezonde woon- en leefomgeving*
  Een slimme groei van toerisme draagt bij aan het behouden of verder laten stijgen van de beleving van de leefbaarheid, het behouden van de nummer 1 positie van meest gelukkige inwoners van Nederland en instandhouding van het voorzieningenniveau in onze provincie.
- *Ambitie 2: Toerisme versterkt het behoud en ontwikkeling van cultuur- en natuurerfgoed*
  Een slimme groei van toerisme versterkt de kwaliteit en omvang van natuur- en cultuurerfgoed.
- *Ambitie 3: Toerisme zorgt voor toekomstbestendige banen*
  Een slimme groei van toerisme draagt bij aan werkgelegenheid en arbeidsparticipatie voor jongere generaties en senioren. Met uitdagende banen hopen wij dit te bereiken en zo bij te dragen aan een stijging van het welvaartsniveau (gemiddeld huishoudensinkomen).

Uit de drie ambities zijn vervolgens zeven opgaven geformuleerd. Eén van de opgaven die vooral relevant is voor voorliggende ontwikkeling is 'vitale logiesccommodaties'. Voor vitale Logiesaccommodaties wil de provincie Friesland de volgende doelen bereiken:

- In 2020 is een onderzoek naar de vitaliteit van Friese logiesaccommodaties beschikbaar.
- Betere clustervorming van logiesaanbod met partijen in de omgeving / keten en de vertaling in strategische acties en prioriteiten.
- Ondersteunen van conceptontwikkeling, meer bedrijven met eigen passend 'gezicht'.
- Dit leidt tot: bezettingsgraden van de Friese logiesaccommodaties zijn vanaf 2021 op peil van het landelijk gemiddelde per categorie, in plaats van daaronder.
- In 2028 is een substantieel deel van het logiesaanbod vitaler.
- In 2028 is het aantal volledig circulaire logiesbedrijven toegenomen en ook de mate van sociale inclusie en laagdrempeligheid voor kwetsbare doelgroepen.
- Het aanbod van erfgoedlogies en herbestemde karakteristieke gebouwen en monumenten is substantieel toegenomen tussen 2019 en 2028 (zie slimme groei)

<u>Toepassing voorgenomen realisatie</u>
De voorgenomen ontwikkeling betreft een ontwikkeling van een lokale partij waarbij het voornemen bestaat tot de realisatie van 15 recreatieappartementen in 3 karakteristieke logiesgebouwen. Onderstaand wordt de behoefte uit het vitaliteitsonderzoek behandeld, waarmee wordt voorzien in de doelstelling om het logiesaanbod vitaler te maken. Het initiatief voorziet daarnaast in een aanbod binnen de toeristische sector waarbij de beleving van het cultuurhistorische platteland van Friesland centraal staat. De ontwikkeling geeft hiermee invulling aan de provinciale ambities en doelstellingen voor Vitale logiesaccommodaties.

Structuurvisie 2030 Gemeente Littenseradiel

Op 21 mei 2012 is de Structuurvisie 2030 door de raad van de voormalige gemeente Littenseradiel vastgesteld. Inmiddels valt Leons binnen de gemeente Leeuwarden, maar de uitgangspunten uit de structuurvisie zijn overgenomen. De inhoud en koers van de structuurvisie volgde als uitwerking op de strategische visie uit 2010. In de structuurvisie zijn uitgangspunten benoemd die van belang zijn voor het buitengebied van de voormalige gemeente Littenseradiel. Relevant uitgangspunt voor de planlocatie te Leons is dat elk dorp een uniek karakter heeft: *"nieuwe ontwikkelingen moeten aansluiten bij het dorps-DNA en het waar nodig zelfs versterken"*. Wat betreft het thema 'vrije tijd en cultuur' is vastgelegd dat niet wordt medegewerkt aan grootschalige verblijfsrecreatie. Voor het begrip 'grootschalige verblijfsrecreatie' kan worden aangesloten bij de provinciale begrippen, waarin aangegeven is dat een recreatieterrein van meer dan 15 recreatiewoningen gezien wordt als grootschalig. De gemeente werkt dus enkel mee aan kleinschalige recreatieve projecten van minder dan 15 recreatiewoningen:

- die de authenticiteit en erfgoed als kwaliteit zichtbaar en beleefbaar maken;
- die routes voor fietsen, wandelen en varen kunnen versterken;

- van ondernemers die de reeds aangelegde toeristisch-recreatieve infrastructuur benutten.

Op het vlak van recreatie en toerisme is in de voormalige gemeente Littenseradiel potentieel te over dat kan worden benut. De rijke cultuur en geschiedenis van de regio, in de vele dorpjes in de omgeving en het buitengebied, kan beter voor het voetlicht worden gebracht. De aanwezigheid van een goed onderhouden netwerk van fiets- en wandelpaden, wegen en vaarwegen biedt kansen voor toeristen die niet aangetrokken worden door massatoerisme, maar wel door cultuur-, natuur- en bezinningstoerisme, alsmede kleinschalig watertoerisme (kano-/sloepentochtroutes). Recreatieondernemers die handig inspelen op de sterke kanten van het gebied en op de beoogde doelgroep(en) zouden [volgens de voormalige gemeente Littenseradiel] de ruimte moeten krijgen.

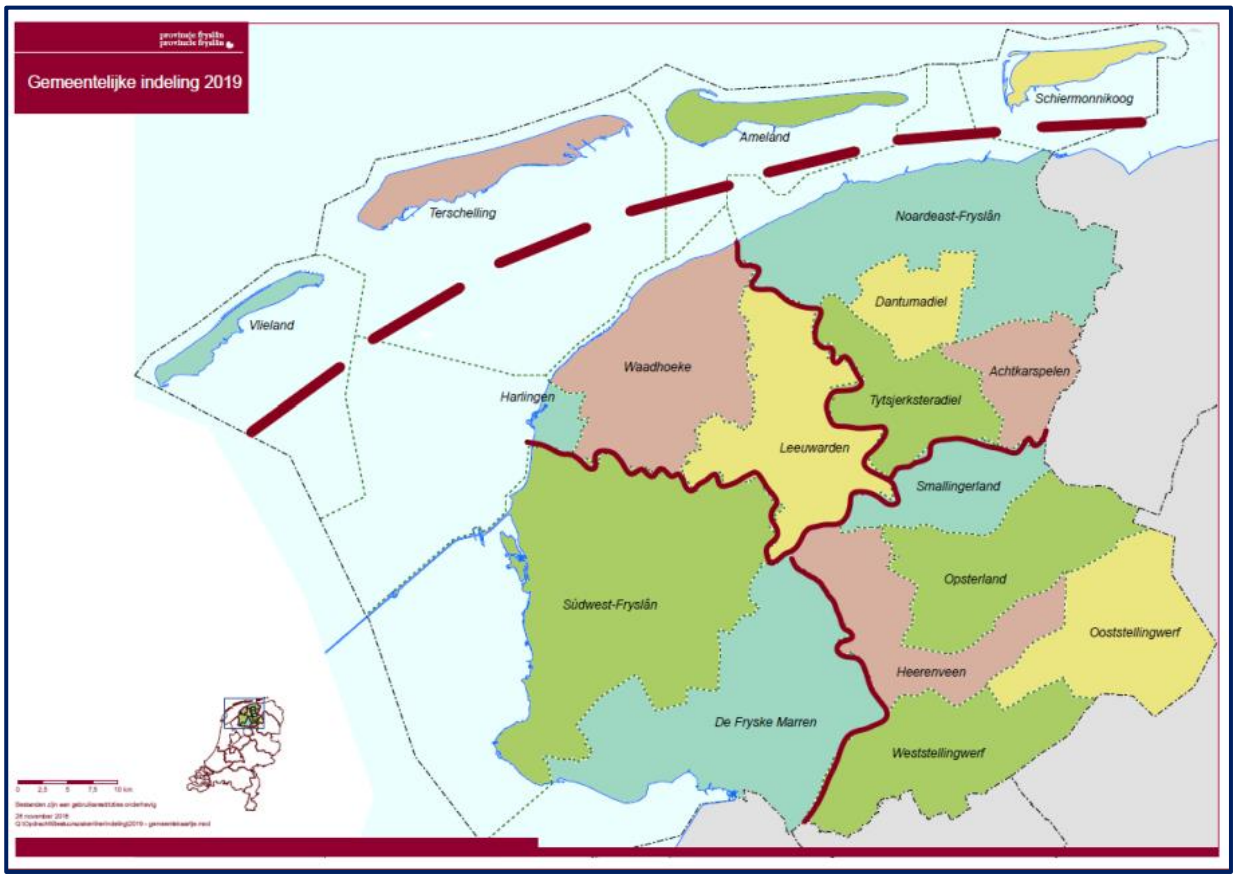
Toepassing voorgenomen realisatie

Het voornemen voor de realisatie van 15 recreatieappartementen biedt de mogelijkheid voor toeristen om kleinschalig te overnachten in een landelijk gebied, met daarbij een beleving van de lokale cultuur en natuur uit de directe regio. Ook wordt aangesloten op het lokale fietsnetwerk 'Friese Kerken', waardoor de authenticiteit en het erfgoed in de directe omgeving door toeristen bezichtigd kan worden. Hiermee is het voornemen in lijn met de kwalitatieve eisen uit de structuurvisie.

4. Ladderonderbouwing

4.1 Relevante regio

Om een goede berekening te maken van de actuele regionale behoefte aan stedelijke voorzieningen is het van belang het onderzoeksgebied zorgvuldig af te bakenen. Voor de afbakening van het onderzoeksgebied is de regio-indeling van het 'Vitaliteitsonderzoek Logiesaccomodaties Fryslân' aangehouden. Hier wordt, wordt de provincie Friesland opgedeeld in vijf deelregio's. De deelregio's volgen gemeentegrenzen en beschikken over eigen bezoekmotieven voor gasten, specifieke (landschappelijke) kwaliteiten en aanbodstructuren. De projectlocatie in onderhavig plan is gelegen in deelregio 'Noordwest Friesland: Harlingen, Waadhoeke en Leeuwarden'. In onderstaand figuur is de indeling van de regio's weergegeven.

Figuur 4: Overzichtskaart deelregio's Fryslân, planlocatie gelegen in de gemeente Leeuwarden, regio Noordwest (bron: ZKA Leisure Consultants)

<u>Marktregio</u>

De marktregio voor recreatiewoningen is groter dan Noordwest Friesland, de regio waarbinnen het plangebied gelegen is. Bezoekers komen immers uit een grotere regio dan alleen (Noordwest) Friesland. Cijfers van het Fries Sociaal Planbureau (FSP) laten zien dat 80% van de gasten die overnachten in logiesaccommodaties in Friesland uit Nederland komen. Het grotendeel van de Nederlandse gasten is afkomstig uit de provincie Noord-Holland. Het aantal bezoekers groeide tussen 2012 en 2018 groeide met 19%. Deze groei betreft voornamelijk bezoekers afkomstig uit Nederland. Geconcludeerd kan worden dat het grotendeel van de bezoekers voor recreatiewoningen uit Nederland afkomstig is en een klein deel uit het buitenland. Vanuit de vraagzijde bezien is de marktregio dus heel Nederland en een klein deel van het buitenland.

Voor het bepalen van de aanbodzijde van de marktregio moet afgewogen worden hoe de keuze voor een verblijf in een recreatieappartement tot stand komt. Een bezoeker overweegt niet alleen

recreatiewoningen in heel Nederland. Daaraan vooraf staat een toerist voor de keuze om een specifieke regio te bezoeken. Een recreatiewoning binnen het plangebied zal dus maar beperkt concurreren met recreatiewoningen in andere regio's zoals de Veluwe, Zeeland of de kustgebieden. Friesland is als toeristische regio voornamelijk in trek bij Nederlandse toeristen: het is de vierde meest bezochte binnenlandse regio door Nederlandse toeristen. In het kader daarvan heeft de provincie onderzoek laten uitvoeren naar de vitaliteit en de toekomst van de Friese logiesaccommodaties. De provincie Friesland wordt hier gezien als specifiek toeristisch gebied, opgedeeld in vijf deelregio's.

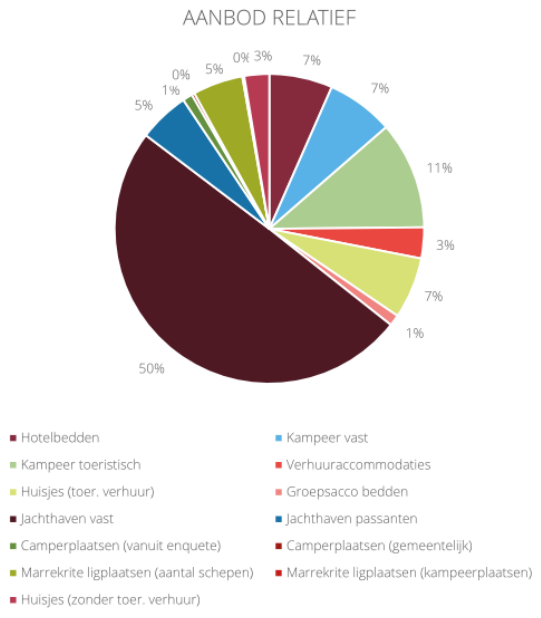
De 15 recreatieappartementen die binnen het planvoornemen worden gerealiseerd concurreren om al de bovenstaande redenen vooral met recreatiewoningen in de deelregio Noordwest Friesland.
De te realiseren recreatieappartementen in Leons spreken voornamelijk recreanten aan gericht op rust en de landelijk, cultuurhistorisch Friese omgeving. Tevens is de ligging ten opzichte van de stad Leeuwarden van belang. Bezoekers kunnen overnachten in het landelijk gebied en een dag de stad bezoeken.

Conclusie
Geconcludeerd kan worden dat de locatie in het planvoornemen aantrekkelijk is voor een brede doelgroep: bezoekers van de provincie Friesland en eventueel een bezoek aan de stad Leeuwarden. Daarnaast focust het voornemen zich ook op een specifieke doelgroep: bezoekers op zoek naar een belevenis van rust en bezinning in een landelijke omgeving. Voor deze onderbouwing wordt vanuit de vraagzijde de regio Noordwest Friesland als relevante marktregio beschouwd.

4.2 Kwantitatieve behoefte

In de regio Noordwest Fryslân bevinden zich circa 210 logiesaanbieders, waarvan 60% kleinschalig[1]. De andere regio's kennen allen meer aanbieders. Een groot deel van het aanbod bestaat uit hotels (ong. 30%) en jachthavens (ong. 40%). Met een economische impact van de sector van 88 miljoen euro (10% van de Friese logiesbestedingen), is dit een 'kleinere' regio. De bezetting van logies in deze regio ligt rond het provinciaal gemiddelde, evenals de vitaliteit van het aanbod. De volledige aanbodstructuur van de regio Noordwest uitgesplitst per type accommodatie is weergegeven in onderstaand figuur.

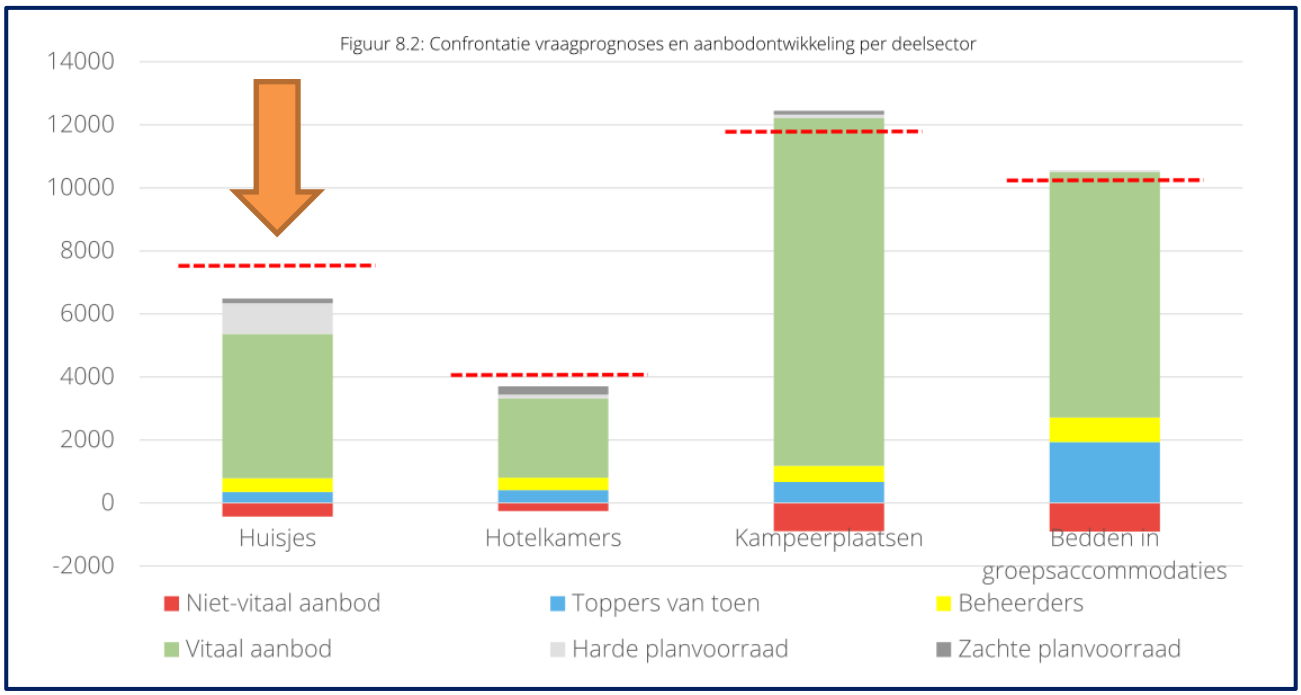
AANBODSTRUCTUUR (CAPACITEIT IN BEDDEN)	NOORDWEST
HOTELBEDDEN	1.751
KAMPEER VAST	1.856
KAMPEER TOERISTISCH	2.976
VERHUURACCOMMODATIES	856
HUISJES (TOER. VERHUUR)	1.700
GROEPSACCO BEDDEN	306
JACHTHAVEN VAST	13.164
JACHTHAVEN PASSANTEN	1.407
CAMPERPLAATSEN (VANUIT ENQUETE)	272
CAMPERPLAATSEN (GEMEENTELIJK)	80
MARREKRITE LIGPLAATSEN (AANTAL SCHEPEN)	1.389
MARREKRITE LIGPLAATSEN (KAMPEERPLAATSEN)	54
HUISJES (ZONDER TOER. VERHUUR)	688
TOTAAL	26.499

Figuur 5: Aanbodstructuur regio Noordwest Friesland (bron: ZKA Leisure Consultants)

[1] Kleinschalig aanbod volgens het Vitaliteitsonderzoek: zeer divers aanbod dat kleur en ziel geeft aan de Friese logiessector. Variërend van particulieren die het er vrijblijvend en hobbymatig bij doen tot gedreven, passievolle ondernemers die inspelen op nichemarkten.

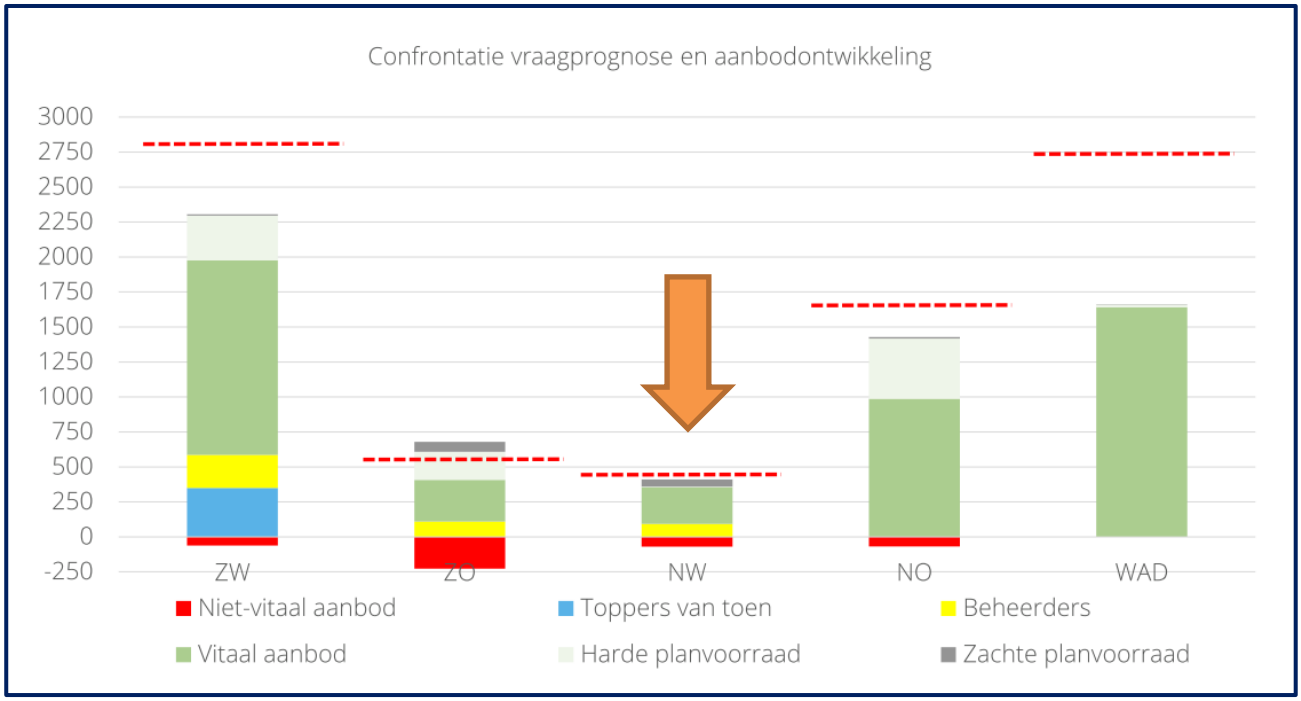
ZKA heeft voor het vitaliteitsonderzoek een uitgebreide marktruimteanalyse voor het verblijftoerisme per sector in de provincie Friesland uitgevoerd. Trendontwikkelingen en marktvooruitzichten zijn gebaseerd op data van het CBS, CBP en de marktexpertise van ZKA. De totale verwachte marktgroei wordt geraamd op 2,7% per jaar. Onderstaand is een overzicht van de markruimte van logies in de hele provincie Friesland weergegeven.

Figuur 5: Marktruimte logies provincie Friesland, categorie 'huisjes' aangeduid met de pijl (bron: ZKA Leisure Consultants)

In bovenstaande grafiek is het totale aanbod aan huisjes, hotelkamers, kampeerplaatsen en bedden in groepsaccommodaties in de provincie Friesland weergegeven. Aangezien 'recreatieappartementen' in het vitaliteitsonderzoek niet als aparte categorie wordt beschouwd, zal aangesloten worden bij de categorie 'huisjes'. De rode stippellijn weergeeft de vraagprognose per categorie. Te zien is dat voor zowel kampeerplaatsen als bedden in groepsaccommodaties een overaanbod ten opzichte van de vraag bestaat. Voor hotelkamers en huisjes bestaat nog marktruimte. De laatstgenoemde categorie is voor onderhavige ontwikkeling relevant.

Tussen 2008 en 2018 is de vraag naar vakantiewoningen in de provincie Friesland hard gegroeid. Verwacht wordt dat deze groei de komende jaren doorzet. De geraamde marktruimte voor vakantiewoningen bedraagt ongeveer 2.400 eenheden in 2030, waarvan de grootste ruimte zich bevindt op de Waddeneilanden. Voor het vasteland is marktruimte voor circa 1.300 extra huisjes. De marktruimte voor huisjesterreinen is uitgesplitst per deelregio, weergegeven in onderstaande figuur.

Figuur 6: Marktruimte huisjesterreinen per regio, regio NW aangeduid met de pijl (bron: ZKA Leisure Consultancy)

Zoals te zien in bovenstaande grafiek bedraagt het aanbod inclusief de planvoorraad van huisjes in Noordwest Friesland circa 300 à 350. De vraag aan huisjes ligt net onder de 500. De marktruimte voor huisjes in Noordwest Friesland is dus beperkt, maar er is ruimte voor nieuwe initiatieven. Tevens bestaat een deel van het aanbod uit zachte planvoorraad, waarvan nog niet is vastgesteld dat deze tot uitvoering worden gebracht. In onderstaande tabel is de planvoorraad uitgesplitst naar regio en type accommodatie.

	VAKANTIEHUISJES		KAMPEERPLAATSEN		HOTELKAMERS		BEDDEN IN GROEPS-ACCOMMODATIES	
	HARD	ZACHT	HARD	ZACHT	HARD	ZACHT	HARD	ZACHT
NOORDOOST	430	10	90	15	-	-	-	-
ZUIDOOST	201	71	21	40	-	260	65	-
ZUIDWEST	320	10	-	-	75	-	-	-
NOORDWEST	4	51	4	63	-	-	-	-
WADDEN	19	3	-	-	49	-	-	-
TOTAAL	974	145	115	118	124	260	65	-

Figuur 7: Overzicht planvoorraad toeristische eenheden Friesland (bron: ZKA Leisure Consultancy)

<u>Toepassing voorgenomen realisatie</u>
Voor de gehele provincie Friesland is het vitaal aanbod aan huisjes circa 6.500. De vraag-aanbod structuur biedt in deze categorie nog ruimte tot circa 7.800 huisjes. Specifiek voor de regio Noordwest Friesland bestaat een vitaal aanbod aan vakantiehuisjes van circa 300 huisjes. Uit recente inventarisatie bij de gemeenten is de harde en zachte planvoorraad vastgesteld. Voor Noordwest Friesland komt deze neer op circa 55 huisjes, waarvan 51 huisjes zachte plancapaciteit betreft. Vanuit de groeiprognose van de vraag naar logies tot 2030, gespecificeerd naar vakantiehuisjes, is vastgesteld dat er marktruimte is tussen de vraag (rode stippellijn) en het aanbod. Deze ruimte bedraagt iets minder dan 100 vakantiehuisjes voor de deelregio Noordwest Friesland. Geconcludeerd kan worden dat de ontwikkeling

van 15 recreatieappartementen c.q. huisjes voldoet aan de kwantitatieve behoefte in de regio Noordwest Friesland.

4.3 Kwalitatieve behoefte

Voor de kwantitatieve behoefte is een onderscheid gemaakt in landelijke- en regionale trends.

Landelijke trends

In Nederland is een aantal kwalitatieve trends in de vrijetijdsbesteding te onderscheiden. Het volgende is van belang.

De toenemende concurrentie in de logiessector dwingt tot innovatie en een meer doelgroepgerichte benadering qua product, locatie en communicatie. Er treedt in de sector zowel schaalvergroting als schaalverkleining op. Bestaande vakantieparken groeien om een modern en zo compleet mogelijk product aan te kunnen bieden, inclusief dagrecreatie. Tegelijkertijd worden kleinschalige initiatieven geopend, soms gericht op nichemarkten. Om de consument die unieke beleving te bieden, richten steeds meer vakantieparken en logiesverstrekkers zich op een bepaald thema, ontwerpstijl, een specifieke doelgroep of kwaliteitsniveau. Tot slot komen er nieuwe spelers op de markt als short stay, B&B's en andere typen gastenkamers en digitale reserveringsplatforms als Airbnb en Wimdu.

Vrijetijdsbesteding krijgt in Nederland een steeds grotere betekenis, met 'beleving' als centraal thema. De toeristische sector is de afgelopen tien jaar veel sneller gegroeid dan de Nederlandse economie als geheel. De vakantieparticipatie van Nederlanders behoort tot de hoogste van Europa en het aantal overnachtingen van buitenlandse toeristen steeg in 2017 met 11% t.o.v. het voorgaande jaar. De consument wordt steeds kritischer. Men zoekt naar een bijzondere beleving of emotionele lading en kan deze via internet eenvoudig traceren en vergelijken. Tegelijkertijd is er sprake van hybride consumentengedrag. Enerzijds vraagt de consument om een unieke beleving en wil hier ook extra voor betalen. Anderzijds blijft de consument kritisch op zijn uitgaven en laat zich leiden door kortingsacties en scherpe prijzen.

Er is steeds meer aandacht voor de duurzaamheid van toerisme, mede omdat de kritische consument dit verlangt. Duurzaam toerisme betekent dat de negatieve gevolgen voor de natuur en het milieu worden beperkt en dat tegelijkertijd de lokale en regionale bevolking en economie ervan profiteren.

Deeleconomie is binnen de toeristische sector een opwaartse trend. Een economie waar steeds meer mensen beschikbare middelen met elkaar delen (vaak gefaciliteerd door internet) wordt de deeleconomie genoemd. Eigendom wordt steeds meer onderling gedeeld, al dan niet om financiële overwegingen. Voor de toeristische sector wordt deze trend steeds relevanter, bijvoorbeeld doordat huizen en verblijfsaccommodaties door de eigenaar zelf worden verhuurd. De aanschaf en verhuur van verblijfsaccommodatie vormt momenteel een aantrekkelijke belegging ten opzichte van de 'traditionele' beleggingsobjecten (winkels, kantoren, etc.) en de bankrente is historisch laag.

De groeiende groep welvarende ouderen in Nederland vergrijst. Dit betekent dat het percentage ouderen (65-plussers) groeit in de bevolkingssamenstelling. Volgens het CBS stijgt het aandeel van 18% in 2014 naar 24% in 2023. Tegelijkertijd groeit de groep welvarende ouderen met veel vrije tijd, die daar bovendien optimaal van wil genieten. Hierdoor verandert ook de vraag naar het toeristisch aanbod.

Regionale uitgangspunten Noordwest Friesland

Friesland kent in totaal 843 reguliere logiesaanbieders in 2018. Typerend is het grote aantal jachthavens. Deze sector vormt ongeveer 27% van alle aanbieders. Daarnaast zijn er veel aanbieders met kleinschalig aanbod. Het aandeel B&B's en minicampings is 44% van het totaal (regulier + kleinschalig). De economische impact van de Friese logiessector bedraagt 863 miljoen euro (in)directe bestedingen en bijna 15.000 banen. Met name hotels en bungalowparken genereren veel bestedingen. De impact van de

watersport komt overigens ten dele toe aan de logiessector. Wanneer service, onderhoud en jachtbouw wordt meegenomen, is de impact van de watersport vele malen groter.

Het marktpotentieel voor logiesaccommodaties in Fryslân is geraamd op een gemiddelde autonome vraaggroei (persoonsovernachtingen) van 2,7% per jaar, tot 2030. Dit is in lijn met de landelijke prognoses van het NBTC. Per sector zijn er in Friesland verschillende groeiverwachtingen: 4% voor vakantiewoningen, 2,5% voor hotels, 2,4% voor groepsaccommodaties en 0,8% voor kamperen. Voor jachthavens wordt in een krimpende markt ingezet op een groeiend marktaandeel met een stabilisering of lichte groei van de vraag voor de komende jaren.

Noordwest Friesland is het 'lege noorden' met stilte en ruimte. Je gaat hier eigenlijk terug in de tijd en als je het landschap leest dan kom je tot de ontdekking dat je in een groot openluchtmuseum bent met oude zeedijkjes, zeekleigebied, het Jabikspad, terpdorpjes, waddengebied en weidelandschap. Er heerst een gemoedelijke en landelijke sfeer. Er is veel kleinschalig aanbod in deze regio: B&B's en kleine hotels. De hotels en jachthavens maken het grootste deel uit van het reguliere aanbod. De hotels zijn bijzonder vitaal, met name in en rondom Leeuwarden, waar veel hoteliers continu vernieuwen. Buiten de hotelsector in Leeuwarden vindt er weinig excellentie en vernieuwing plaats in de logiessector.

Voor de regio Noordwest Friesland is er een aantal opgaven met betrekking tot het huidig aanbod gecreëerd:

- Bewaar de authenciteit van de regio
- Kleinschalig aanbod beter benutten en vernieuwen
- Zoek naar nieuwe watersportmarkten, gekoppeld aan gebiedskwaliteit en cultuurhistorie
- Vernieuwingskracht ondernemers aanwakkeren
- Clusters creëren en versterken

Hier volgen een aantal concrete adviezen uit:

- Nut het lege noorden en de donkere nachten op hoog niveau uit door logiesaccommodaties.
    - De regio herbergt veel aanknopingspunten om (inter)nationaal toerisme voor specifieke nichemarkten te laten toenemen. De leegte, ruimte en dark sky, de Waddenkust, havenstad Harlingen, Academiestad Franeker en de Friese hoofdstad Leeuwarden herbergen hoogwaardige kwaliteiten. Boutiek-logiesaanbod, architectonisch hoogstaande logies-landmarks die passen bij de schaal van het landschap en die met veel karakter worden uitgevoerd passen hierbij en kunnen verder gestimuleerd worden.
- Versterk en vernieuw kleinschalig aanbod
    - Ongeveer de helft van het kleinschalige logiesaanbod is niet vitaal en heeft geen heldere propositie in de markt, terwijl juist dit kleinschalige nicheaanbod van grote toegevoegde waarde voor de regio kan zijn. Het is dan ook van belang dat deze aanbieders zichzelf vernieuwen en versterken, ook in de waterrecreatie.
- Versterk clustervorming vanuit de basiskwaliteiten van de omgeving
    - De toeristische basis kan in deze regio nog verder versterkt worden door omgevingskwaliteiten als hét toeristisch kernproduct beter beleefbaar te maken. In een florerende toeristische bestemming is altijd sprake van een samengesteld toeristisch product: omgeving, accommodatie en organisatie. Ze vullen elkaar als een totaalcluster aan.

<u>Toepassing voorgenomen realisatie</u>
De ontwikkeling van 15 recreatieappartementen in Leons is een kleinschalig initiatief, gericht op een doelgroep die rust en bezinning in een landelijk- en cultuurhistorische omgeving wil beleven. Het initiatief geeft een impuls aan de lokale economie, doordat gasten lokale bestedingen gaan doen. Het initiatief sluit hiermee aan bij de landelijke kwalitatief- recreatieve trends.

De regionale kwalitatieve uitgangspunten geven aan dat het marktpotentieel voor vakantiewoningen tot 2030 positief is, waardoor er ruimte is voor de groei binnen de markt. Het initiatief betreft een vitaal kleinschalig initiatief, wat aansluit bij de authenciteit en de omgevingskwaliteiten van het terpdorpje Leons en daarnaast mogelijkheden biedt tot het bezoeken van rest van de provincie Friesland. Daarnaast biedt de ligging ten opzichte van Leeuwarden de mogelijkheid om uit te wijken voor een bezoek aan de hoofdstad van Friesland, zonder daadwerkelijk in een stad te hoeven overnachten. De ontwikkeling is hiermee in overeenstemming met de kwalitatieve punten die geformuleerd zijn voor Noordwest Friesland.

5. Conclusie

De ontwikkeling van 15 recreatieappartementen is zowel vanuit kwantitatief als kwalitatief oogpunt goed te motiveren:

- Kwantitatief: In Noordwest Friesland is nog behoefte aan en marktruimte voor iets minder dan 100 vakantiewoningen tot 2030. De toevoeging van 15 appartementen is vanuit kwantitatief oogpunt dan ook goed te motiveren.

- Kwalitatief: het toevoegen van vakantieappartementen past goed bij het monumentale, cultuurhistorische en iconische karakter van het gebied. Daarbij is een kwalitatief sterk, samenhangend en innovatief toeristisch-recreatief product beoogd, met een ruimtelijke en functionele meerwaarde voor de regio. Ook sluit de ontwikkeling aan op het beleid van de provincie en de regio.

Daarbij zijn binnen bestaand stedelijk gebied geen locaties, dan wel planologische capaciteit beschikbaar om de gewenste landschappelijke waarden en uitstraling te bieden. De planlocatie betreft tevens een herontwikkeling, waarbij landschapsontsierende bebouwing wordt gesloopt en ingeruild voor karakteriserende en ruimtelijk passende bebouwing.

Daarmee kan de ontwikkeling de toets aan de ladder van duurzame verstedelijking doorstaan.

provinsje fryslân
provincie fryslân

postbus 20120
8900 hm leeuwarden
tweebaksmarkt 52
(058) 292 59 25

www.fryslan.frl
provincie@fryslan.frl
www.twitter.com/provfryslan

College van burgemeester en wethouders
van de gemeente Leeuwarden
Postbus 21000
8900 JA LEEUWARDEN

Leeuwarden, 23 maart 2021
Verzonden, 23 MAART 2021

Ons kenmerk : 01852404
Afd./Opgave : Omgevingszaken
Behandeld door : Omgevingszaken / (058) 292 59 25 of romte@fryslan.frl
Uw kenmerk : -
Bijlage(n) : -

Onderwerp : Ontheffing Verordening Romte voor een recreatieve ontwikkeling op de locatie Leons 11 te Leons.

Geacht college,

I. Aanvraag
In uw brief van 16 februari 2021 met kenmerk Z232027-2021, verzoekt u ons, overeenkomstig de bepalingen in de artikelen 10.1.1 en 10.2.1 van de Verordening Romte 2014, een ontheffing te verlenen voor een recreatieve ontwikkeling op het adres Leons 11 te Leons.

De ontheffing wordt aangevraagd voor het realiseren drie gebouwen met in totaal 15 recreatieappartementen ter vervanging van bestaande bebouwing op het perceel Leons 11.

II. Overwegingen
Op grond van artikel 1.2.1, tweede lid onder b jo. 5.5.1, eerste lid onder c van de Verordening Romte 2014 (hierna: VR) mogen maximaal 15 recreatiewoningen in bestaande bebouwing op het erf van een woning of (agrarisch) bedrijf worden gerealiseerd. Het voorliggend initiatief voldoet om de volgende redenen niet aan het bepaalde in bovengenoemde artikelen:

- de bestaande bebouwing wordt gesloopt;
- de vervangende nieuwbouw vindt (deels) buiten het bouwperceel plaats;
- er wordt meer oppervlak aan bebouwing gebouwd dan wordt gesloopt.

Op grond van artikel 5.1.2. VR kan een nieuw complex van recreatiewoningen worden toegestaan in, aansluitend aan of nabij een recreatiekern. Wij concluderen dat Leons niet is aangewezen als recreatiekern. De voorgenomen ontwikkeling kan daarom tevens niet worden ingepast binnen dit artikel van de VR.

Artikel 10.1.1 VR biedt ons ruimte om ontheffing te verlenen van artikel 5.1.2 VR ten behoeve van nieuwe recreatieve initiatieven buiten een recreatiekern. Ontheffing is mogelijk voor gevallen waarin de verwezenlijking van het gemeentelijk ruimtelijk beleid wegens bijzondere omstandigheden onevenredig wordt belemmerd in verhouding tot de met die regels te dienen provinciale belangen.

Wij menen dat hier sprake is van een bijzondere omstandigheid zoals beschreven in artikel 10.1.1 lid 1 VR. In plaats van het realiseren van 15 recreatiewoningen in bestaande bebouwing, wat op grond van de VR zonder meer mogelijk is, wordt hier gekozen voor het slopen van de op het perceel aanwezige beeldverstorende bebouwing. Met de nieuwbouw, die deels buiten het bouwperceel komt te liggen, kan een kwaliteitsslag worden gemaakt, waarbij het vrije zicht op de kerk van Leons wordt hersteld.

De ontheffing kan worden verleend indien het plan voldoet aan de in artikel 10.1.1 lid 2 onder a t/m d van de VR genoemde voorwaarden:
a. de ontwikkeling gelet op de aard, schaal en uitstraling past binnen de landschappelijke en cultuurhistorische kernkwaliteiten, en in een evenredige verhouding nieuwe kwaliteiten van natuur, water, landschap of recreatieve dan wel agrarische mogelijkheden toevoegt, of bijdraagt aan een goede ruimtelijke kwaliteit in het landelijk gebied of bestaand stedelijk gebied;
b. de ontwikkeling bijdraagt aan de sociale of economische vitaliteit van het platteland;
c. de ontwikkeling niet leidt tot onevenredige milieubelasting en niet onevenredig veel verkeer aantrekt in relatie tot het onderliggende wegennet, en
d. de ontwikkeling niet leidt tot beperkingen voor de ontwikkeling van agrarische bedrijven in de omgeving.

Wij zijn van mening dat in voldoende mate is gemotiveerd dat aan de voorwaarden voor het verlenen van een ontheffing wordt voldaan. Alhoewel het plaatsen van een deel van de nieuwbouw buiten het bestaande bouwperceel in eerste instantie niet onze voorkeur heeft, hebben wij begrip voor uw beslissing om in dit specifieke geval hier toch voor te kiezen. Uw insteek om een ruimtelijk beeld van twee kleinschalige boerenerven te scheppen in plaats van één grootschalig erf kunnen wij goed volgen. Er is een landschappelijk inpassingplan opgesteld en ook is er voldoende aandacht voor de beeldkwaliteit van het geheel. De recreatiewoningen worden door de lokale ondernemer verhuurd. De ontwikkeling zal hierdoor ook een bijdrage leveren aan de sociale en economische vitaliteit. Duidelijk is dat de ontwikkeling niet leidt tot onevenredige milieubelasting, niet onevenredig veel verkeer aantrekt en niet leidt tot beperkingen voor de ontwikkeling van nabijgelegen agrarische bedrijven.

Wij concluderen op basis van het voorgaande dat de ontheffing kan worden verleend, met dien verstande dat de landschappelijke inpassing en de bedrijfsmatige exploitatie van het complex wordt geborgd. Daarnaast hebben wij nog enkele opmerkingen over de ruimtelijke onderbouwing. Ook deze opmerkingen geven aanleiding tot een aantal voorschriften bij de ontheffing.

Weidevogelkansgebied
De planlocatie maakt onderdeel uit van het weidevogelkansgebied. Uit een door ons gemaakte berekening blijkt dat de ontwikkeling leidt tot een extra verstoring van het gebied van openheid en rust. De regels in artikel 7.2.4 VR zijn van toepassing. U motiveert in de ruimtelijke onderbouwing waarom in dit geval, na afweging van de belangen, toch mee-

gewerkt kan worden aan het initiatief. U geeft daarbij aan dat het verlies aan weidevogelareaal financieel zal worden gecompenseerd voordat de omgevingsvergunning wordt verleend. Vanwege de lange voorgeschiedenis van het project en de eerdere toezeggingen die richting initiatiefnemer zijn gedaan door de voormalige gemeente Littenseradiel, laten wij de bevoegdheid om te komen tot een goede motivering op basis van artikel 7.2.4 VR in dit geval aan u. Wel wijzen wij u er volledigheidshalve op dat u als gemeente verantwoordelijk bent voor tijdige storting van het compensatiebedrag in het weidevogelcompensatiefonds. Bij voorkeur ontvangen wij het te storten bedrag voordat de omgevingsvergunning in ontwerp ter inzage wordt gelegd. Dit voorkomt dat in de ontwerpfase een zienswijze moeten worden ingediend.

Stikstof
Wij menen dat, gezien de omvang van de ontwikkeling, een berekening van de stikstofdepositie middels een Aerius-berekening nodig is. Wij gaan er vanuit dat in de ontwerpfase van de plannen een berekening is bijgevoegd.

Archeologie
Het voorliggende plan behelst naast het bouwen van drie gebouwen ook het graven van watergangen en het aanbrengen van beplanting. Ook deze ingrepen kunnen schadelijk zijn voor eventueel aanwezige archeologische waarden. Wij adviseren u nauwkeurig te berekenen welke ingrepen worden gedaan en op basis hiervan opnieuw te beoordelen of archeologisch onderzoek aan de orde is.

Ontgrondingen
Er worden watergangen gegraven. Wij adviseren u in de ruimtelijke onderbouwing te beoordelen of sprake is van een ontgrondingsactiviteit waarvoor een aparte vergunning op grond van de Ontgrondingenverordening nodig is.

III. Procedure
Voor de mogelijkheid van beroep en de behandeling van en de uitspraak op beroep worden de verleende ontheffing en het besluit waarop die ontheffing betrekking heeft, als één besluit aangemerkt (artikel 8.3 lid 4 Wro).

De ontheffing dient daarmee gelijktijdig met het ontwerpplan ter inzage te worden gelegd.

Beslissing

Gedeputeerde Staten van Fryslân,

BESLUITEN:

De gevraagde ontheffing op grond van artikel 10.1.1 Verordening Romte 2014 te verlenen voor de realisatie van 15 recreatiewoningen, conform de ingediende aanvraag (uw brief van 16 februari 2021 met kenmerk Z232027 met bijbehorende stukken onder de volgende voorschriften:

- de uitvoering van de landschappelijke inpassing binnen een bepaalde termijn na realisatie van de bouwplannen dient te worden geborgd in de omgevingsvergunning;

- het afgesproken weidevogelcompensatiebedrag dient te worden gestort voordat de omgevingsvergunning wordt verleend;
- in de omgevingsvergunning dient de bedrijfsmatige exploitatie van het complex te worden geborgd;
- met behulp van een Aerius-berekening dient in de omgevingsvergunning nader gemotiveerd te worden dat geen sprake is van een toename van de stikstofdepositie;
- in de ruimtelijke onderbouwing dient een nadere beoordeling te worden opgenomen met betrekking tot het aspect archeologie;
- in de ruimtelijke onderbouwing dient te worden overwogen of sprake is van ontgrondingen waarvoor een vergunning van de Ontgrondingenverordening bij de provincie moet worden aangevraagd.

Gedeputeerde Staten van Fryslân,

drs. A.A.M. Brok, voorzitter

R.E. Bouius - Riemersma, MBA MCM, secretaris

Ons kenmerk: 01852404

provinsje fryslân

Oldehoofsterkerkhof 2
Postbus 21000
8900 JA Leeuwarden
Telefoon 14 058

www.leeuwarden.nl
E-mail gemeente@leeuwarden.nl

KVK-nummer 59734817
BTW-nummer NL 0019.03.664.B01

Gemeente Leeuwarden

College van Gedeputeerde Staten van Fryslân
Postbus 20120
8900 HM Leeuwarden

Onderwerp	Verzoek om ontheffing Verordening Romte voor Leons 11
Uw kenmerk	
Ons kenmerk	Z232027-2021
Dienst	Fysiek domein
Sector	Bouwen, Wonen en Milieu (cluster Ruimtelijke Ordening)
Contact	Korian Thoma, 058 751 2190
WhatsApp	
Bijlagen	4
Datum	16 februari 2021

Geacht college,

De eigenaar van het bedrijfsperceel Leons 11 te Leons heeft bij de gemeente Leeuwarden een aanvraag omgevingsvergunning (uitgebreide procedure) ingediend die voorziet in de bouw van drie gebouwen met vijftien recreatieappartementen. Dit initiatief past niet binnen het bestemmingsplan en wijkt ook af van de provinciale Verordening Romte. De aanvraag is in strijd met het artikel 5.5.1, eerste lid onder c van de Verordening Rômte Fryslân.

Wij zijn in beginsel positief over dit initiatief. Voorafgaand aan de planologische procedure willen wij u hierbij verzoeken om ten gunste van dit initiatief af te wijken van de verordening. De ontheffing van de Verordening is nodig omdat:

a) De 15 nieuwe recreatieappartementen niet in de bestaande bebouwing worden gesitueerd.
b) Er wordt gebouwd buiten het bestaande bedrijfsperceel (erf), twee van de drie verblijfsrecreatiegebouwen worden buiten het huidige bedrijfsperceel gesitueerd.
c) Er meer wordt gebouwd dan de toegestane 'enige aanvullende bebouwing', omdat de nieuwe gebouwen hoger zijn dan de bestaande bedrijfsbebouwing.

Toelichting planinitiatief
Het plan voorziet in de realisatie van drie gebouwen met vijftien recreatieappartementen op het bedrijfsperceel Leons 11 te Leons.

Bestaande situatie
Het perceel Leons 11 te Leons betreft een voormalig boerenerf dat voor bedrijfsdoeleinden wordt gebruikt (timmerbedrijf en opslag auto's). De stelpboerderij heeft een woonfunctie. De traditionele agrarische bebouwing op het perceel is in het verleden uitgebreid met een ligboxenstal en een silo. Deze ligboxenstal en silo zijn omgebouwd tot bedrijfsloodsen. Deze bestaande bebouwing heeft een bouwhoogte van circa 6 meter. De voormalige kuilplaat wordt gebruikt voor de opslag van auto's. De huidige functionele inrichting van

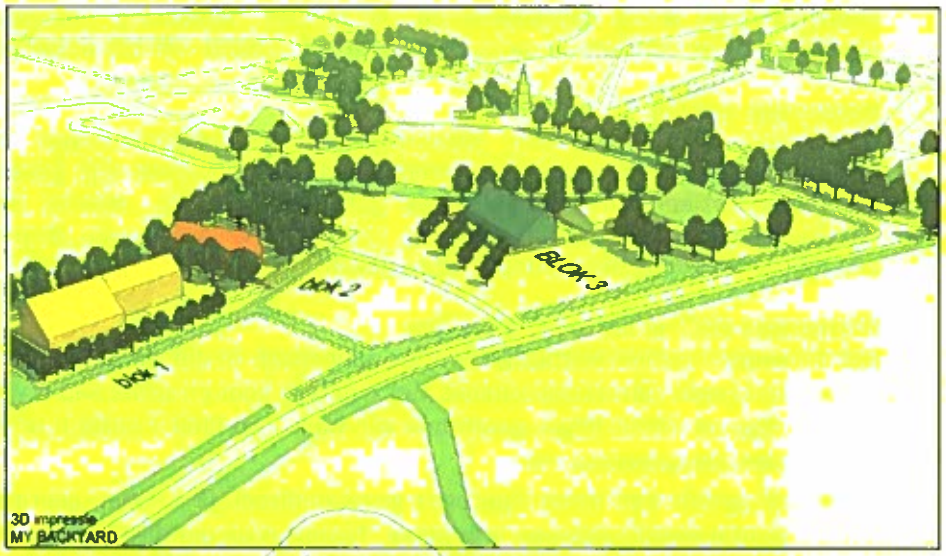
het perceel heeft de oorspronkelijke karakteristiek van het terpdorp aangetast, omdat de lichtboxenstal het zicht vanaf de weg op de kerk belemmert.

Luchtfoto van Leons met zicht op de bestaande bebouwing in het plangebied (rood omcirkeld)

Nieuwe situatie
Het planvoornemen voorziet in de realisatie van drie gebouwen met vijftien recreatieappartementen, ter vervanging van de tot bedrijfsloodsen omgebouwde ligboxenstal en silo. De traditionele stelpboerderij met dienstwoning en de opslagloods in het achtererfgebied blijven behouden. De voormalige kuilplaat zal als parkeerplaats worden gebruikt. In totaal wordt 1.065 m2 aan (voormalige agrarische) bedrijfsbebouwing gesloopt. De nieuwe bebouwing heeft een oppervlak van 1.142 m2, waarmee per saldo het bebouwde oppervlak op het perceel beperkt toeneemt (+/- 77 m2). De nieuwe bebouwing heeft een bouwhoogte van respectievelijk 11 meter (blok 1 en 2) en 9 meter (blok 3).

Eén gebouw (blok 3) wordt binnen het bestaande bebouwingscluster achter de stelpboerderij gebouwd. Dit gebouw wordt gebouwd binnen de contour van de huidige bedrijfsbestemming. De twee andere gebouwen (blok 1 en 2) worden in een nieuw bebouwingscluster gesitueerd. Deze twee gebouwen worden op 'agrarisch' bestemde gronden gebouwd. Door twee gebouwen in een nieuw bebouwingscluster te situeren ontstaat het beeld van twee kleinschalige boerenerven aan de voet van de terp. De open zichtlijn vanaf de weg op de kerk wordt hersteld, doordat er ruimte ontstaat tussen het bestaande en nieuwe bebouwingscluster.

Impressie van het bebouwingsbeeld in de nieuwe situatie.

Achtergrond / context planvorming

Principeverzoekfase
De ambtelijke dienst van de provincie is betrokken geweest bij de planvorming op dit perceel. Samen met de voormalige gemeente Littenseradiel is een traject ingezet met het doel om een ontwerp te maken waarbij sprake is van een verbetering van de cultuurhistorische- en landschappelijke waarden. In de principeverzoekfase zijn twee voorkeursvarianten onderzocht:

1. compacte bebouwing op het bouwperceel;
2. meer verspreide bebouwing (ook buiten het bouwperceel).

De voorkeur van het kwaliteitsteam van de provincie ging uit naar variant 1. De voorkeur van de voormalig gemeente Littenseradiel ging uit naar variant 2, omdat hierdoor het ruimtelijk beeld ontstaat van twee kleinschalige boerenerven in plaats van één grootschalig erf met een aaneengesloten bebouwingsbeeld. Inzet van de voormalig gemeente Littenseradiel en de initiatiefnemer is variant 2 geworden, omdat bij deze variant het vrije zicht vanaf de weg op de kerk hersteld wordt. Tevens komt deze voorkeursvariant het woongenot (uitzicht) van de achterliggende woonboerderij op het perceel Leons 6 ten goede. Naar aanleiding van een positieve principe-uitspraak van de voormalig gemeente Littenseradiel heeft de eigenaar van het bedrijfsperceel op 11 december 2017 een aanvraag omgevingsvergunning ingediend dat, conform voorkeursvariant 2, voorziet in de realisatie van twee gebouwen buiten het bestaande bedrijfsperceel.

Vooroverleg omgevingsvergunning provincie
Op 18 december 2018 heeft het college van gedeputeerde staten middels een brief 'vooroverleg omgevingsvergunning' gereageerd op de aanvraag omgevingsvergunning.
Het college van gedeputeerde staten concludeert in deze brief dat meegewerkt kan worden aan het realiseren van maximaal 15 recreatieappartementen in nieuwe bebouwing, voor zover deze nieuwe bebouwing binnen het bestaande

bedrijfsperceel wordt gesitueerd en de nieuwe bebouwing qua schaal en uitstraling beter aansluit op de landschappelijke context van het dorp Leons.

Bestuurlijk overleg
Op 5 juli 2019 heeft een bestuurlijk overleg plaatsgevonden, waarbij gedeputeerde Fokkens-Kelder en wethouder de Haan overeen zijn gekomen dat de gemeente een ontheffingsverzoek gaat voorbereiden. Hierbij heeft de initiatiefnemer toegezegd het ontwerp, conform het verzoek van de provincie, een meer dorps-landelijke uitstraling te geven.

Wijzigingen plan na bestuurlijk overleg
Het ontwerp is na het bestuurlijk overleg aangepast, in die zin dat:

- het beeld van schuurvolumes met een lage goot en steile kap is versterkt, door de (deels hoge) gootlijnen van blok 1 en blok 3 optisch te verlagen met een overstek; en
- de gevels een meer ingetogen gevelarchitectuur hebben gekregen. Het aantal gevelopeningen is beperkt. Tevens is de detaillering van de gevels aangepast, waarbij de gevelopeningen op de begane grond deels wegvallen achter de houten gevelbekleding.
- de bouwhoogte van één gebouw (blok 3) is verlaagd. In het originele plan waren alle gebouwen even hoog (11 m). In het nieuwe plan is de bouwhoogte van gebouw 3 verlaagt naar 9 m. Door differentiatie in de bouwhoogte wordt beter aangesloten op de dorps-landelijke context. Ook in het inrichtingsplan van de buitenruimte is de differentiatie door verschillende erfinrichtingen, beplantingen e.d. toe te passen.

Redenen voor ontheffing
Zoals eerder vermeld heeft het verzoek om ontheffing betrekking op:

a) nieuwe recreatieappartementen die niet in de bestaande bebouwing worden ondergebracht; en
b) twee gebouwen die buiten het bestaande bedrijfsperceel worden gesitueerd; en
c) meer volume wordt gebouwd dan de toegestane 'enige aanvullende bebouwing', omdat de nieuwe gebouwen hoger zijn dan de bestaande bedrijfsbebouwing.

Ad. A
Bij strikte toetsing aan de verordening kan worden geconcludeerd dat de ontwikkeling in strijd met de verordening is, omdat de recreatieappartementen niet in de bestaande bebouwing wordt gesitueerd. Omdat in dit geval een kwaliteitsslag is te maken, door de bestaande beeldverstorende bedrijfsbebouwing te saneren, is nieuwbouw in dit specifieke geval ons inziens aanvaardbaar.

Ad. b
Het (deels) plaatsen van de vervangende nieuwbouw buiten het bestaande bedrijfsperceel komt het landschappelijk beeld ten goede. Door twee gebouwen in een nieuw bebouwingscluster, buiten het bestaande bedrijfsperceel, te situeren, ontstaat het ruimtelijk beeld van twee kleinschalige boerenerven in plaats van één grootschalig erf met een aaneengesloten bebouwingsbeeld dat het zicht vanaf de weg op de kerk belemmerd. De open zichtlijn vanaf de weg

op de kerk wordt hersteld, doordat er open ruimte ontstaat tussen het bestaande- en nieuwe bebouwingscluster.

Ad c.
Hoewel de nieuwe gebouwen een relatief hoge bouwhoogte hebben, zijn deze met vorenstaande opzet goed in te passen in de dorpse schaal van Leons. De plaatsing, omvang, vorm en het gebruik van de logiesgebouwen sluiten aan op de dorps-landelijke context van de omgeving. Het toevoegen van een nieuw bebouwingscluster sluit aan op de karakteristiek van het terpdorp Leons, in die zin dat een kleinschalig erf wordt toegevoegd aan de bestaande erven die de terp begrenzen.

Wij zijn erg positief over dit initiatief. Wij vragen u hierbij om mee te werken aan dit initiatief en om af te wijken van de Verordening Romte. Deze brief is ook digitaal verstuurd naar het mailadres provincie@fryslan.frl. Bij deze digitaal verstuurde brief treft u een digitale verbeelding van het plangebied, de bouw- en situatietekeningen, landschapsinrichtingsplan en de ruimtelijke onderbouwing, met inachtneming van artikel 7.2 (weidevogelcompensatie) en artikel 10.1.1, tweede lid (algemene bepalingen afwijking en ontheffing) van de Verordening Romte. Wij gaan er vanuit u hiermee voldoende te hebben geïnformeerd en hopen spoedig uw reactie te mogen vernemen.

Hoogachtend,

burgemeester en wethouders van Leeuwarden,
namens dezen,

H.E. Bannink,
sectormanager.

3D impressie
MY BACKYARD

Opdrachtgever:
Auke Bruinsma
Bruinsma Bouw,
Nummer 11, 8833 KA, Lions

Architect:
Rein Hofstra
Architectenburo Hofstra-Douma
Hoflan 4, 9001 ZG, Grou

Landschapsarchitect:
Joram Plantenga
MY BACKYARD landschapsarchitectuur
Sierksmastraat 37, 8934 AL, Leeuwarden

water

oppervlakte
bestaande kavel

oppervlakte
bestaande bebouwing

bestaande
kavel
ca. 14.543 m²

bestaande
kavel
ca. 10.797 m²

bestaande
kuil plaat
ca.410 m²

bestaande
silo
ca.180 m²

bestaande
opslagloods
ca.280 m²

bestaande
lichboxstal
ca.856 m²

bestaande
woonboerderij
ca.500 m²

7

1

2

9

10

Dit is een principe overzicht van de situatie. Op deze tekening zijn de bomen niet meegenomen. Voor bomen en zichtlijnen zie tekening landschapsarchitect.

De indeling en maatvoering is ontleend aan beschikbaar gestelde documenten; een inmeting van het onderhavige object heeft niet plaatsgevonden. Bij gebleken verschillen of onvolkomenheden met de werkelijke toestand kunnen aan de inhoud van dit document alsmede de gehanteerde gegevens geen rechten worden ontleend.

De aanduiding kavel is indicatief. Perceelgrenzen zijn, of worden na de herverdeling van de kavel of kavels, door het Kadaster vastgelegd.

Gysbert, Tekenwijze Grou

projekt	Nieuwbouw 15 woningen te Leons				
opdracht-gever	Bruinsma Bouw te Leons Auke Bruinsma			projectnr.	2017-24
onderdeel	situatie / terrein bestaande toestand			tek. nr.	DO-800
fase	definitief ontwerp	schaal	1:500	status	akkoord
getekend	GdV	gewijzigd			
datum	A 30-11-2017	datum			

06-11 222 320 — Gijsbert de Vries, Meersweg 3, 9001 BG, Grou — 0566-622 833
www.tekenwijzegrou.nl — kvk 67874762 — info@tekenwijzegrou.nl

filename : DATA:\autocad\... A1

© Deze tekening blijft eigendom van Gysbert, Tekenwijze Grou ©
en mag zonder schriftelijke toestemming niet worden gekopieerd, noch ter inzage worden gegeven, noch t.b.v. derden worden gebruikt.

3D impressie
MY BACKYARD

Opdrachtgever:
Auke Bruinsma
Bruinsma Bouw,
Nummer 11, 8833 KA, Lions

Architect:
Rein Hofstra
Architectenburo Hofstra-Douma
Hoflan 4, 9001 ZG, Grou

Landschapsarchitect:
Joram Plantenga
MY BACKYARD landschapsarchitectuur
Sierksmastraat 37, 8934 AL, Leeuwarden

water
oppervlakte kavel
oppervlakte bebouwing
groen nieuwe kavel
oppervlakte bestrating
groen rond woningen voetpaden

nieuwe kavel ca. 9.663 m²

nieuwe erfgrens

blok 1
1041 m²

blok 2
302 m²

nieuwe kavel
ca. 16.597 m²

bestaande kuil plaat ca 410 m²

blok 3
381 m²

bestaande opslagloods ca.280 m²

bestaande woonboerderij ca.500 m²

nieuwe dam
met inrit/uitrit
uitvoering nader te bepalen
in overleg met wegbeheerder

Dit is een principe overzicht van de situatie. Op deze tekening zijn de bomen niet meegenomen.
Voor bomen en zichtlijnen zie tekening landschapsarchitect.

De indeling en maatvoering is ontleend aan beschikbaar gestelde documenten; een inmeting van het onderhavige object heeft niet plaatsgevonden. Bij gebleken verschillen of onvolkomenheden met de werkelijke toestand kunnen aan de inhoud van dit document alsmede de gehanteerde gegevens geen rechten worden ontleend.

De aanduiding kavel is indicatief. Perceelgrensen zijn, of worden na de herverdeling van de kavel of kavels, door het Kadaster vastgelegd.

De positie en terrein maatvoering van de bouwblokken, zal na inmeting van het terrein, definitief worden bepaald / vastgelegd.

Terrein riolering
Hemelwater afvoeren naar oppervlaktewater.
Riolering woningen aansluiten op een Individuele Behandeling van Afvalwater, kortweg IBA systeem.
Een en ander nader te bepalen en uit te werken in overleg met de gemeente.

Gysbert, Tekenwijze Grou

projekt	Nieuwbouw 15 woningen te Leons				
opdracht-gever	Bruinsma Bouw te Leons Auke Bruinsma			projectnr.	2017-24
onderdeel	situatie / terrein nieuwe toestand			tek. nr.	DO-810
fase	definitief ontwerp	schaal	1:500	status	akkoord
getekend	GdV	gewijzigd	GdV		
datum	A 30-11-2017	datum	B		21-01-2021

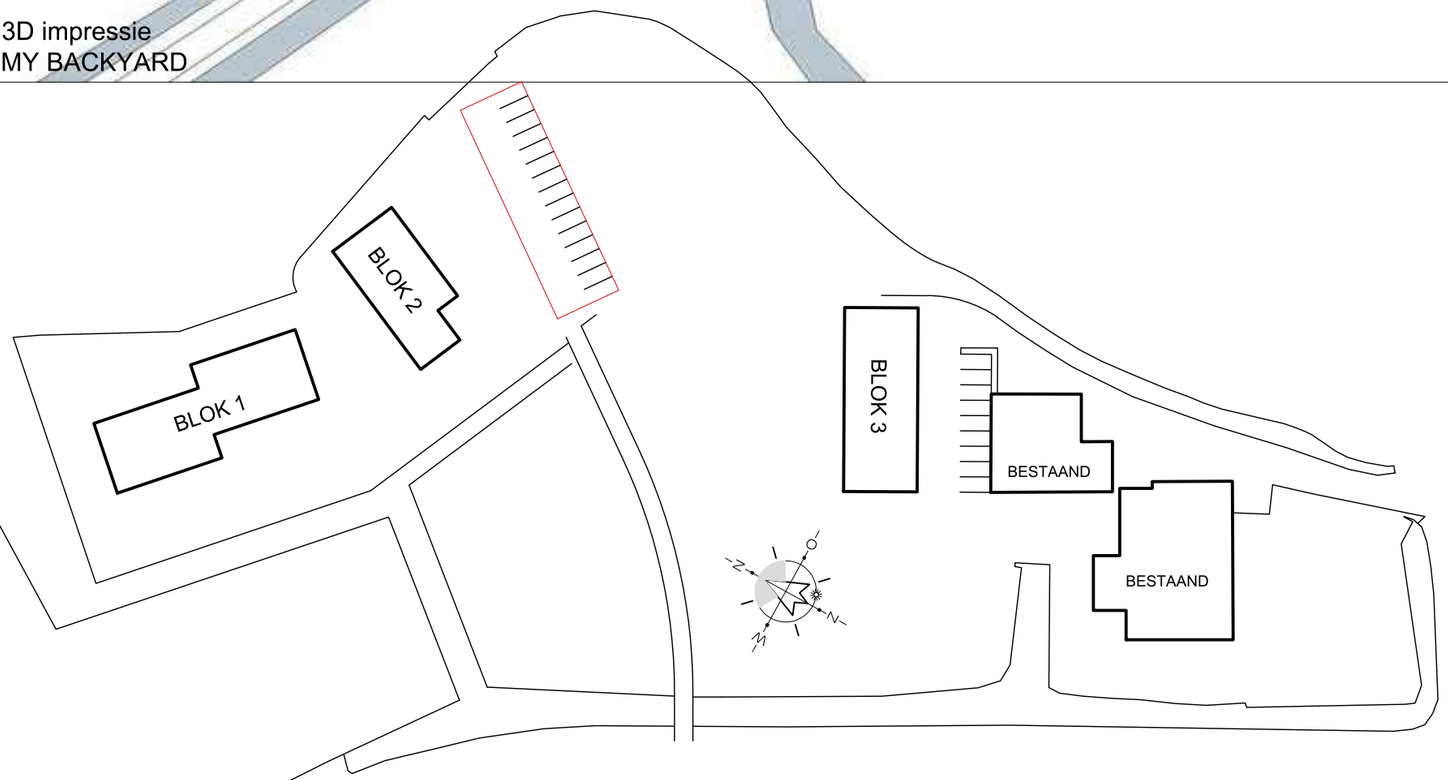
06-11 222 320
Gijsbert de Vries
Meersweg 3, 9001 BG, Grou
0566-622 833
www.tekenwijzegrou.nl
kvk 67874762
info@tekenwijzegrou.nl

filename : DATA:\autocad\... A1

© Deze tekening blijft eigendom van Gysbert, Tekenwijze Grou ©
en mag zonder schriftelijke toestemming niet worden gekopieerd, noch ter inzage worden gegeven, noch t.b.v. derden worden gebruikt.

3D impressie
MY BACKYARD

Opdrachtgever:
Auke Bruinsma
Bruinsma Bouw,
Nummer 11, 8833 KA, Lions

Architect:
Rein Hofstra
Architectenburo Hofstra-Douma
Hoflan 4, 9001 ZG, Grou

Landschapsarchitect:
Joram Plantenga
MY BACKYARD landschapsarchitectuur
Sierksmastraat 37, 8934 AL, Leeuwarden

Gysbert, Tekenwijze Grou

projekt	Nieuwbouw 15 woningen te Leons				
opdracht-gever	Bruinsma Bouw te Leons Auke Bruinsma			projectnr.	2017-24
onderdeel	plattegrond, gevels, doorsnede A3 boekwerk			tek. nr.	Blok 1
fase	definitief ontwerp	schaal	1:100	status	akkoord
getekend	GdV	gewijzigd	GdV		
datum	A 30-11-2017	datum	B		21-01-2021

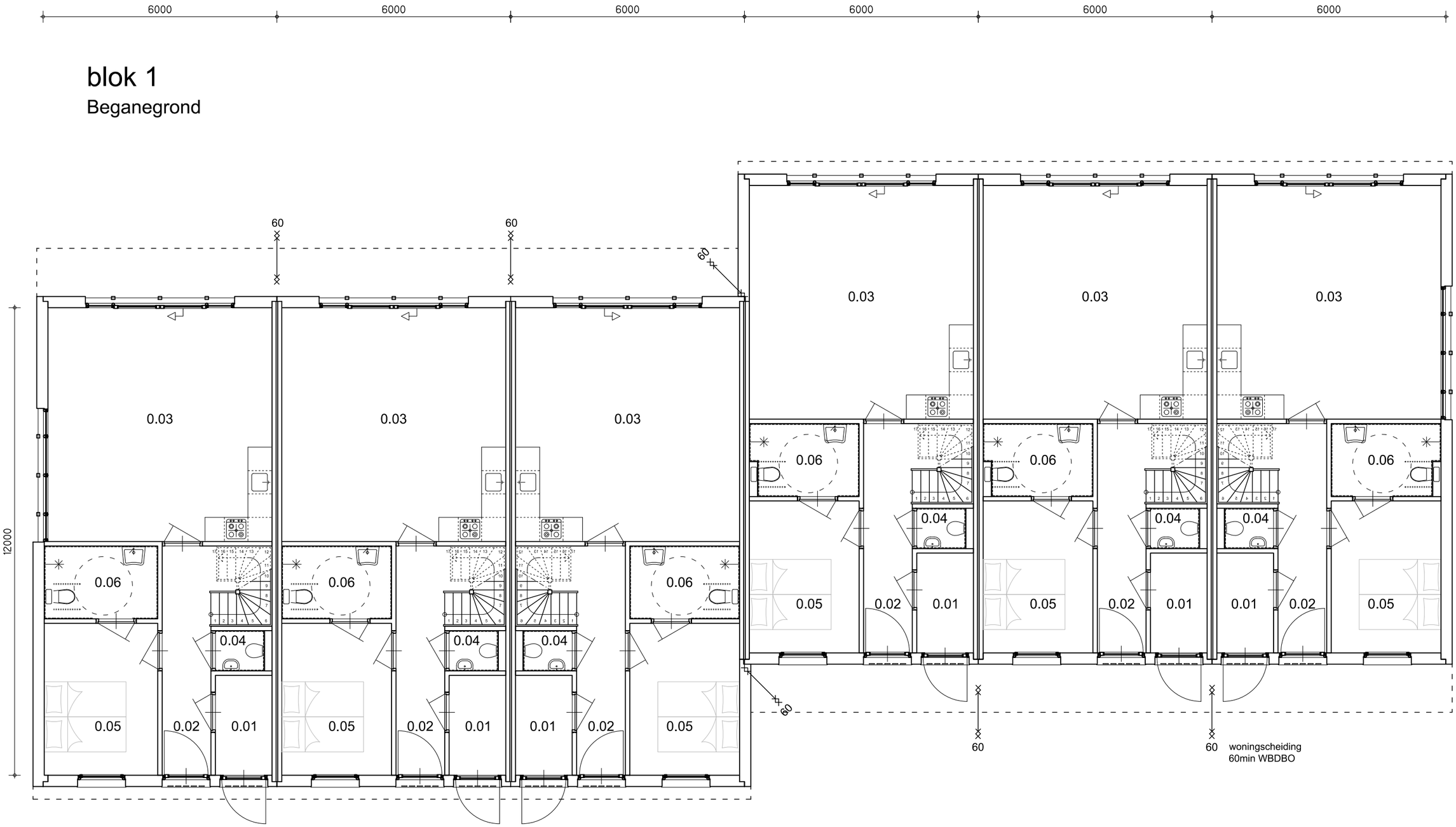
06-11 222 320
Gijsbert de Vries
Meersweg 3, 9001 BG, Grou
0566-622 833
www.tekenwijzegrou.nl
kvk 67874762
info@tekenwijzegrou.nl

filename : DATA:\autocad\... A3

© Deze tekening blijft eigendom van Gysbert, Tekenwijze Grou ©
en mag zonder schriftelijke toestemming niet worden gekopieerd, noch ter inzage worden gegeven, noch t.b.v. derden worden gebruikt.

blok 1

Beganegrond

Type 2A

Type 1A

6000
6000
6000
6000
6000
6000

blok 1
B1-100

onderdeel blok 1, Beganegrond
schaal 1:100 get. B. GdV
proj.nr. 2017-24 datum 21-01-2021

project Nieuwbouw 15 woningen te Leons
opdr.g. Bruinsma Bouw te Leons Auke Bruinsma
fase definitief ontwerp

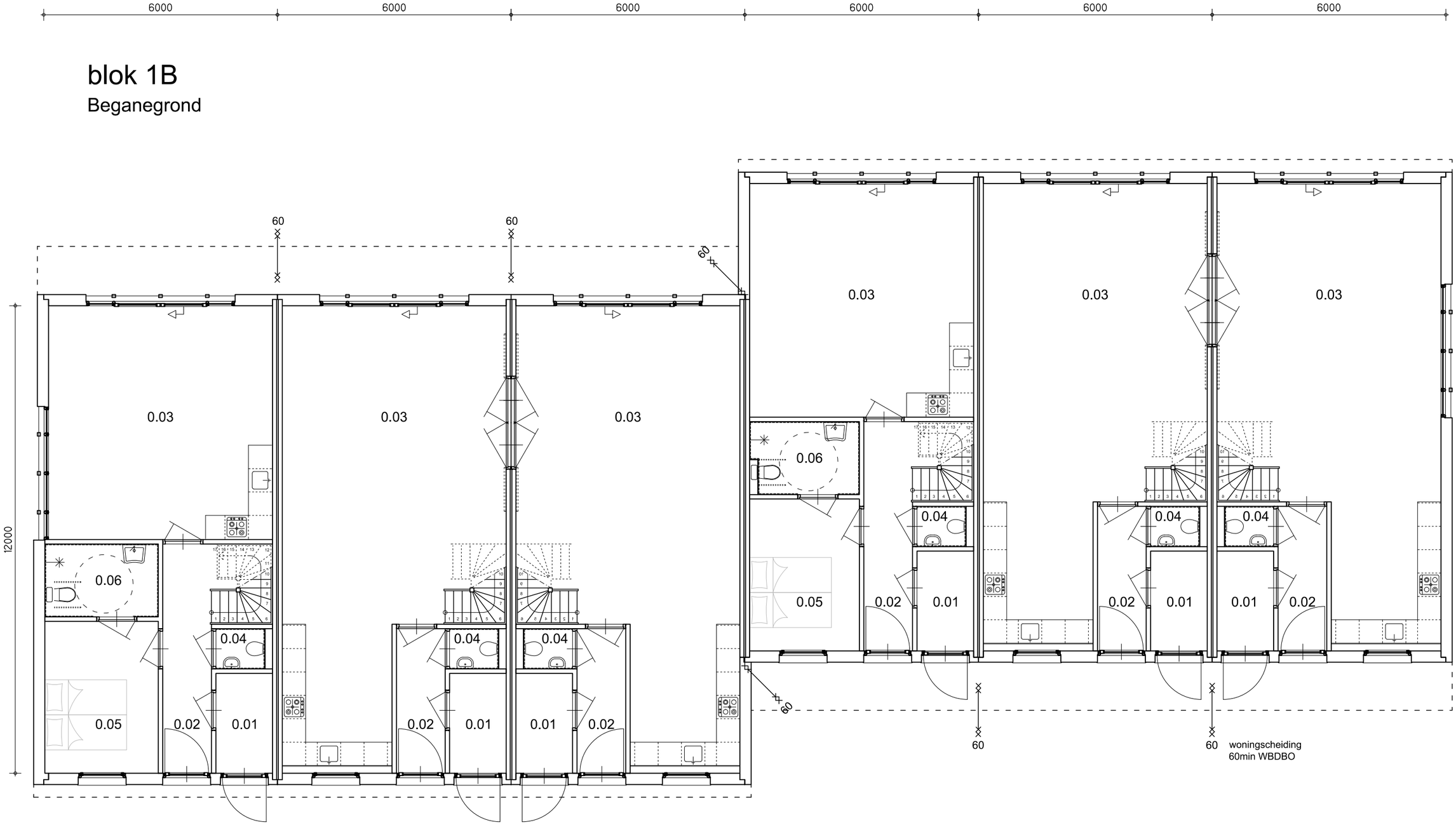
Gysbert, Tekenwijze Grou
www.tekenwijzegrou.nl

© Gysbert, Tekenwijze Grou

blok 1
B1-100

blok 1B

Beganegrond

Type 2B

Type 1B

6000
6000
6000
6000
6000
6000

blok 1B
B1-100

project Nieuwbouw 15 woningen te Leons
opdr.g. Bruinsma Bouw te Leons Auke Bruinsma
fase definitief ontwerp

onderdeel blok 1B, Beganegrond
schaal 1:100 get. B. GdV
proj.nr. 2017-24 datum 21-01-2021

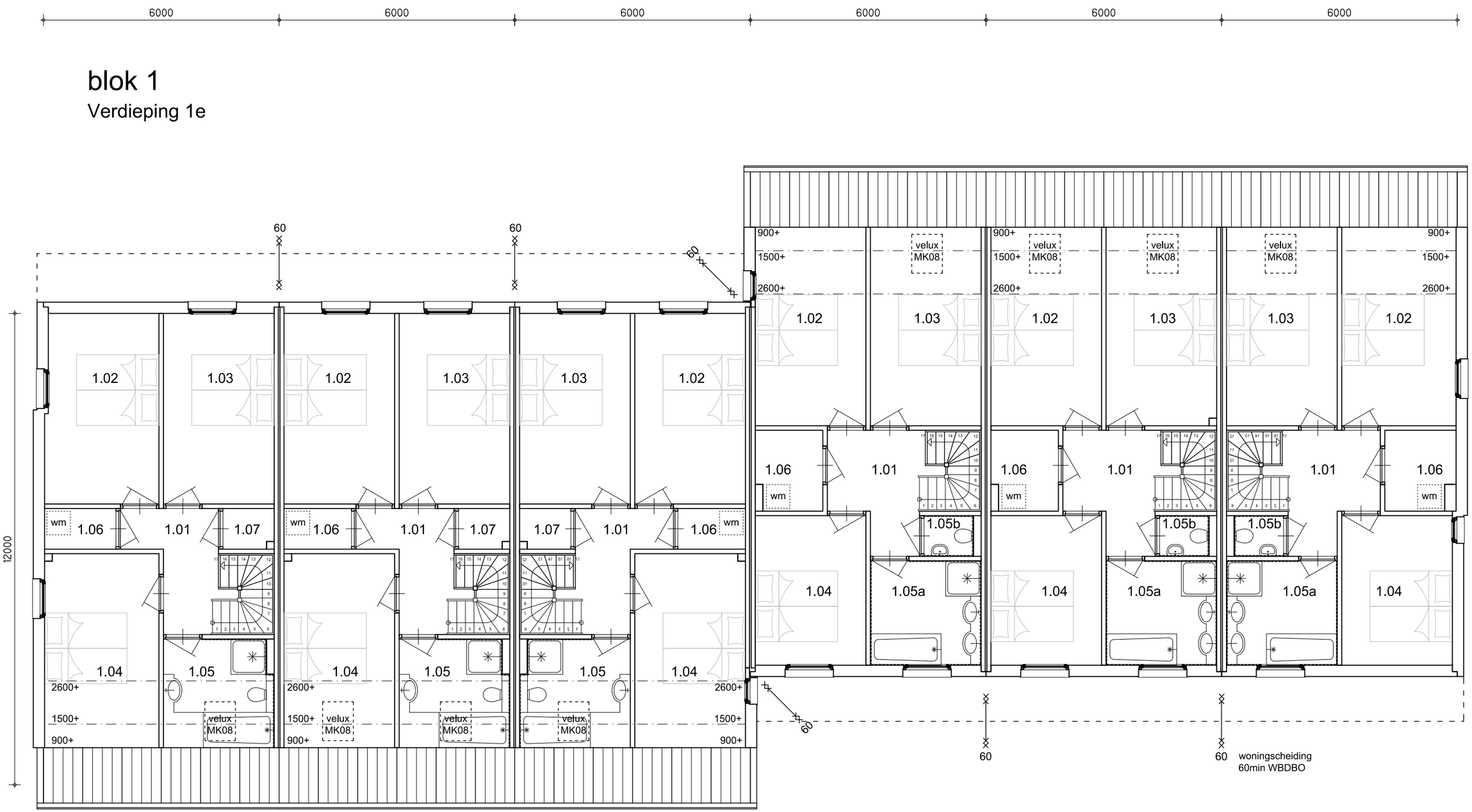
Gysbert, Tekenwijze Grou
www.tekenwijzegrou.nl

© Gysbert, Tekenwijze Grou

blok 1B
B1-100

blok 1

Verdieping 1e

Type 2A

Type 1A

6000
6000
6000
6000
6000
6000

blok 1
B1-101

onderdeel blok 1, Verdieping 1e
schaal 1:100 get. B. GdV
proj.nr. 2017-24 datum 21-01-2021

project Nieuwbouw 15 woningen te Leons
opdr.g. Bruinsma Bouw te Leons Auke Bruinsma
fase definitief ontwerp

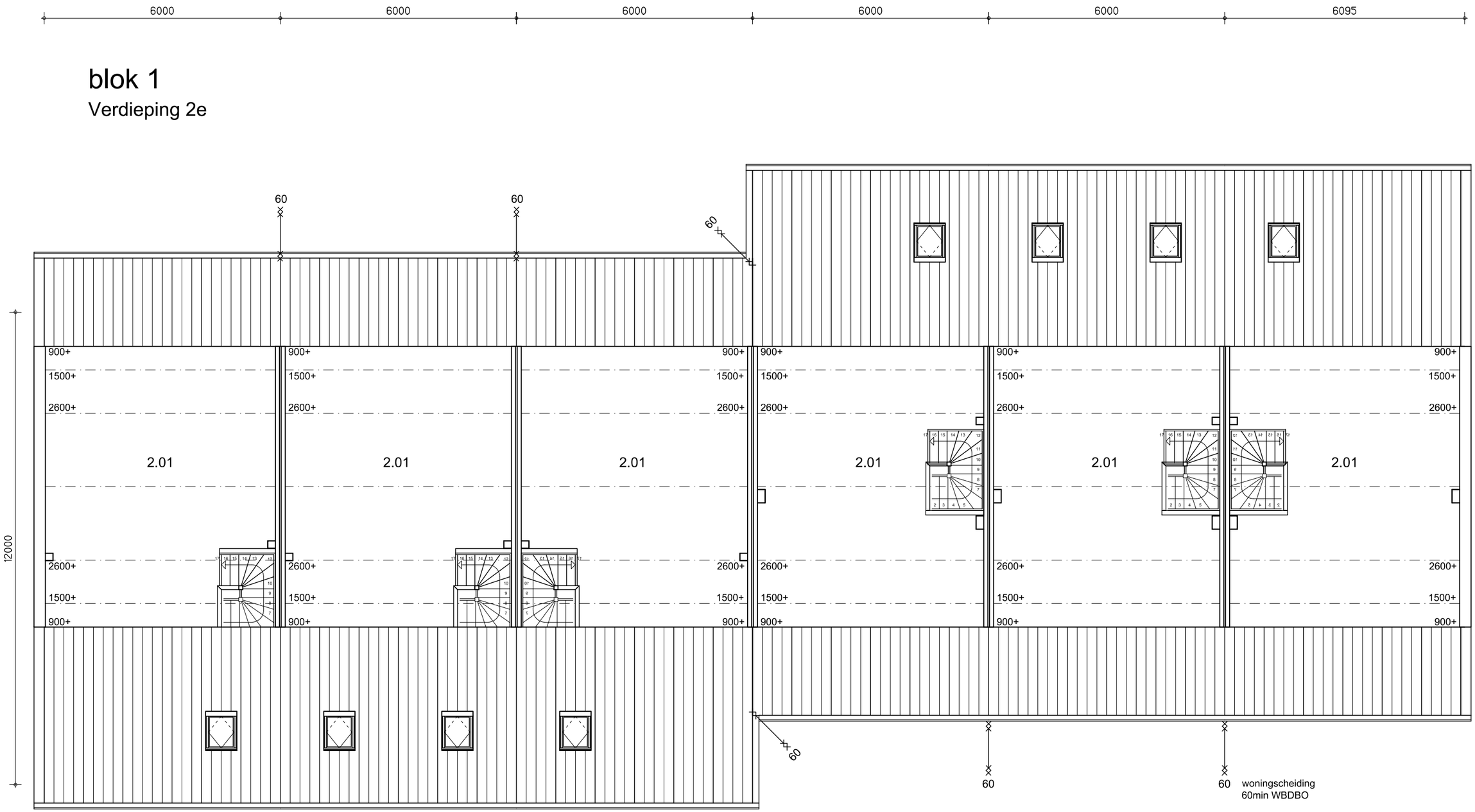
Gysbert, Tekenwijze Grou
www.tekenwijzegrou.nl

© Gysbert, Tekenwijze Grou

blok 1
B1-101

blok 1

Verdieping 2e

Type 2a

Type 1a

blok 1
B1-102

onderdeel blok 1, Verdieping 2e
schaal 1:100 get. B. GdV
proj.nr. 2017-24 datum 21-01-2021

project Nieuwbouw 15 woningen te Leons
opdr.g. Bruinsma Bouw te Leons Auke Bruinsma
fase definitief ontwerp

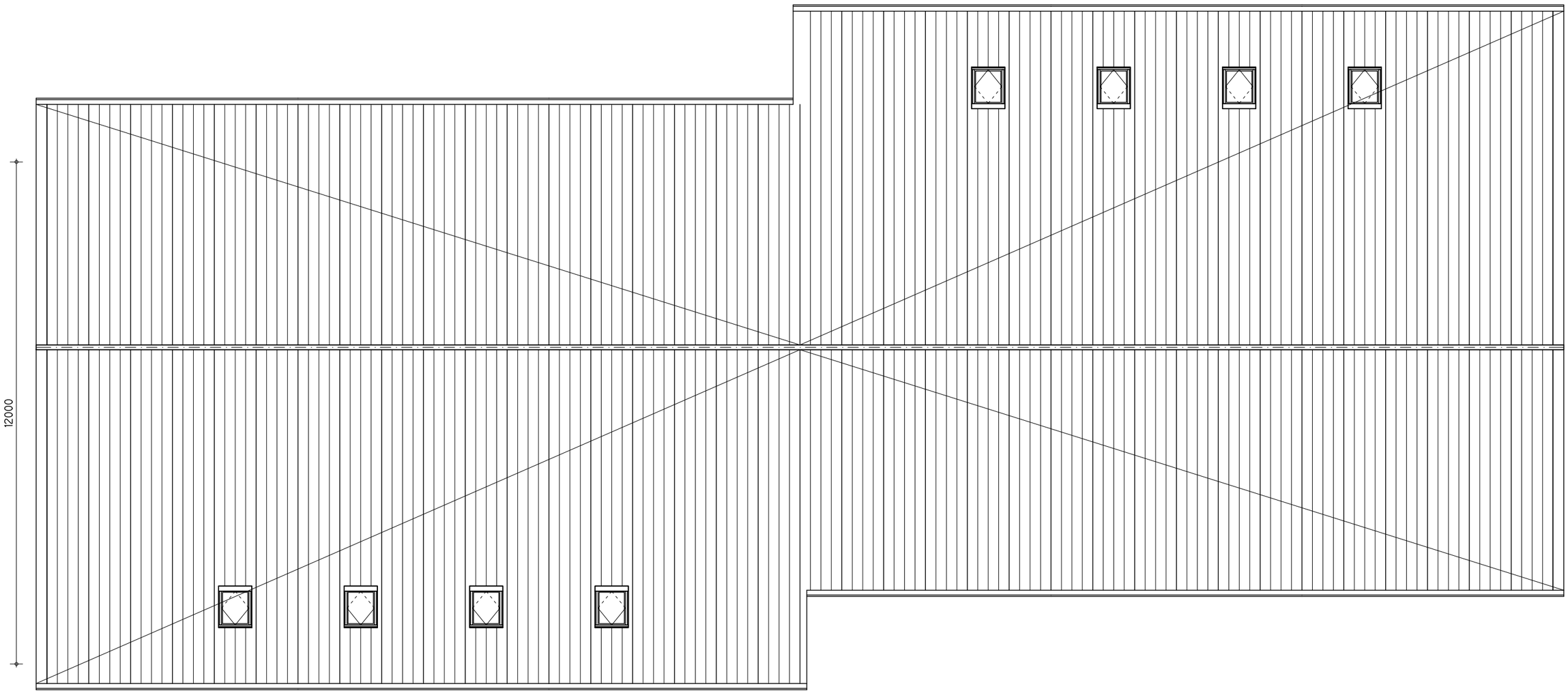
Gysbert, Tekenwijze Grou
www.tekenwijzegrou.nl

© Gysbert, Tekenwijze Grou

blok 1
B1-102

6000 6000 6000 6000 6000 6000

blok 1
dak

Type 2a

Type 1a

6000 6000 6000 6000 6000 6000

Gysbert, Tekenwijze Grou
www.tekenwijzegrou.nl

project Nieuwbouw 15 woningen te Leons
opdr.g. Bruinsma Bouw te Leons Auke Bruinsma
fase definitief ontwerp

onderdeel blok 1, dakoverzicht
schaal 1:100 get. B. GdV
proj.nr. 2017-24 datum 21-01-2021

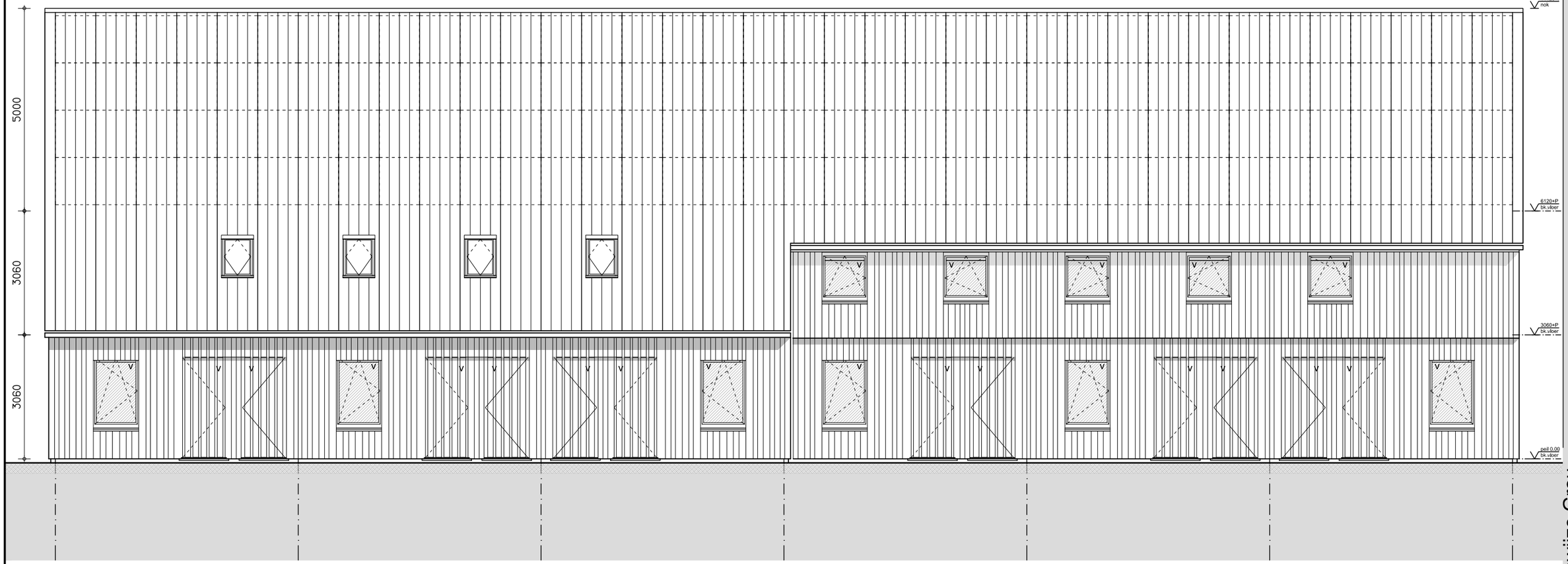
© Gysbert, Tekenwijze Grou

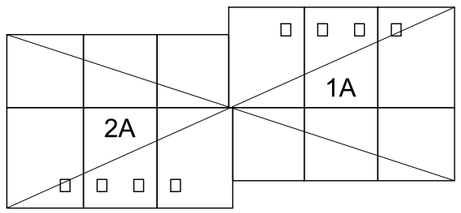
blok 1
B1-103

blok 1
B1-103

blok 1

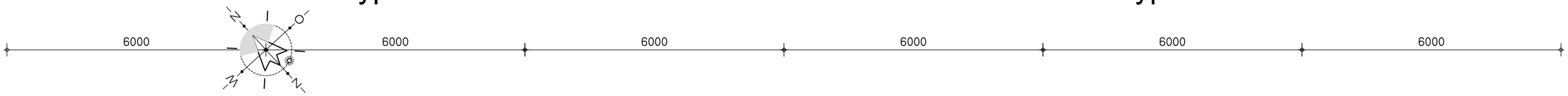
voorgevel zuidwest

Type 2A

Type 1A

blok 1
B1-201

Gysbert, Tekenwijze Grou
www.tekenwijzegrou.nl

project Nieuwbouw 15 woningen te Leons
opdr.g. Bruinsma Bouw te Leons Auke Bruinsma
fase definitief ontwerp

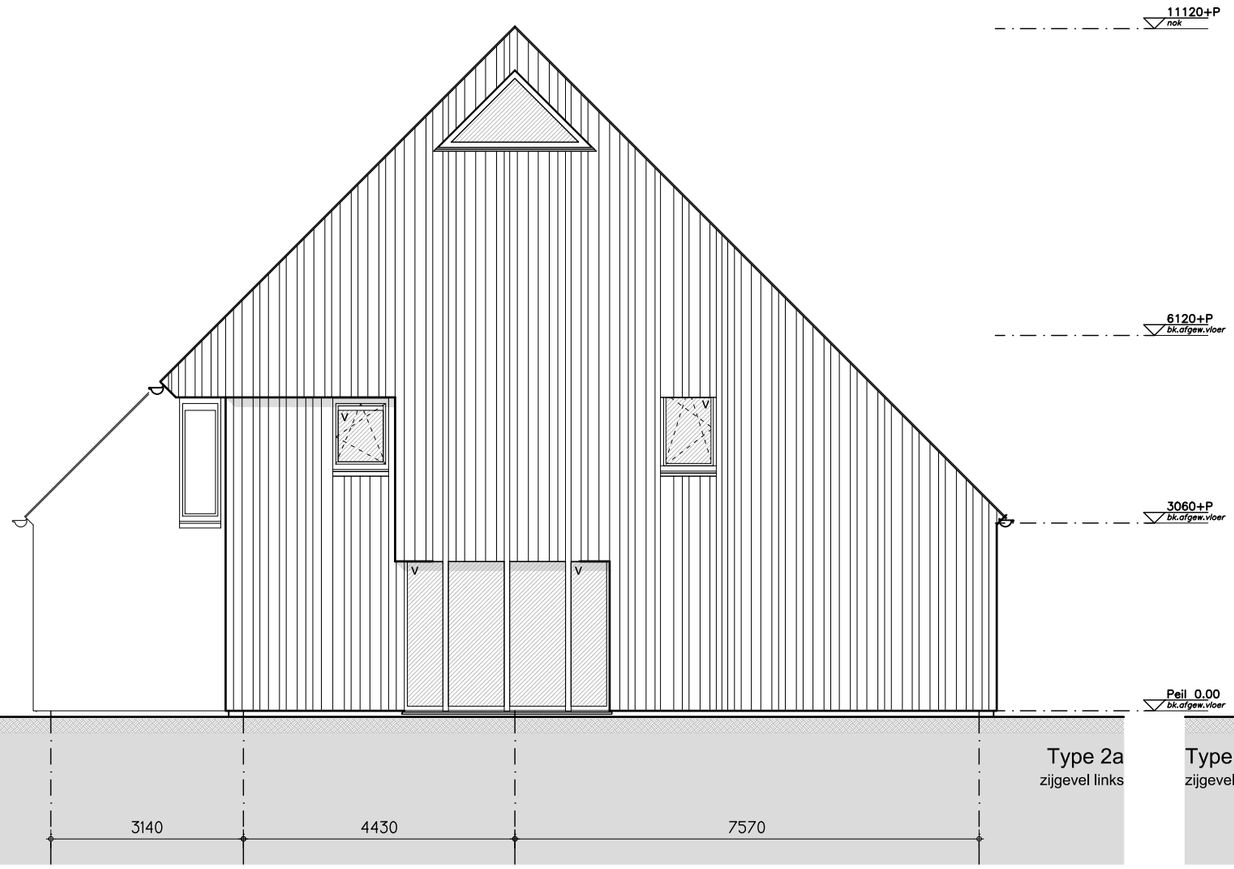
onderdeel blok 1, Gevels, voorgevel
schaal 1:100 get. B. GdV
proj.nr. 2017-24 datum 21-01-2021

© Gysbert, Tekenwijze Grou

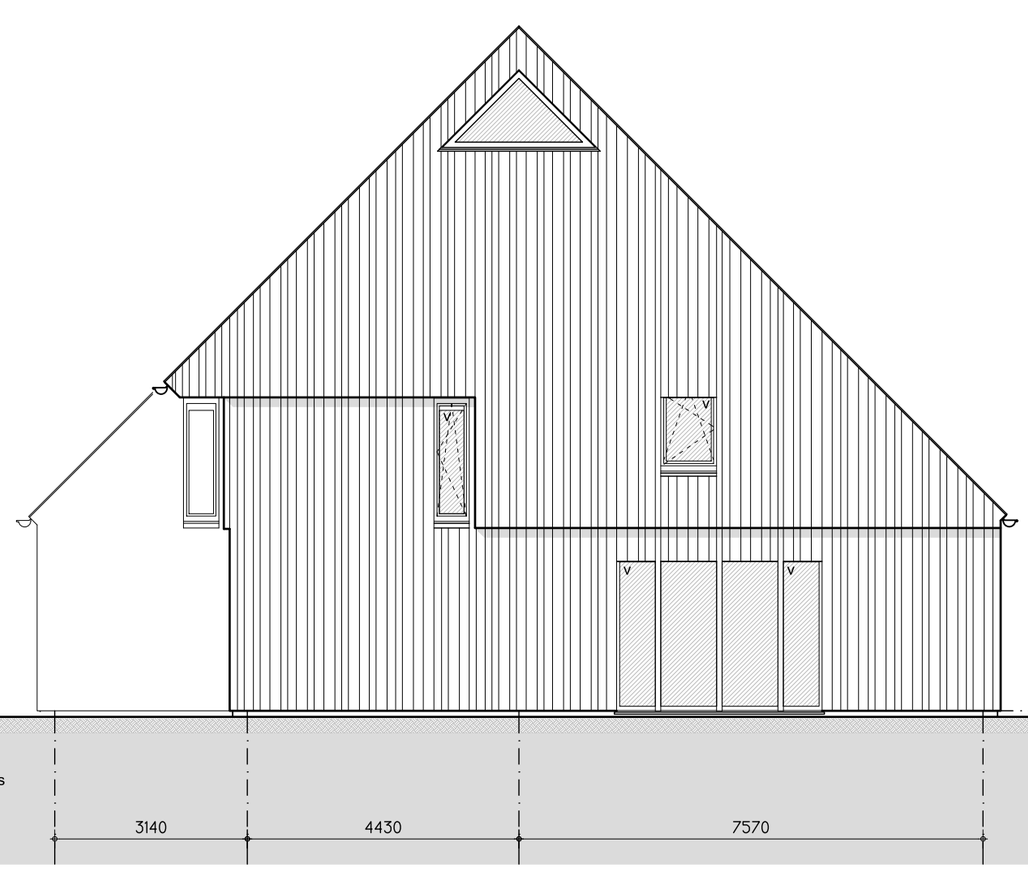
blok 1
B1-201

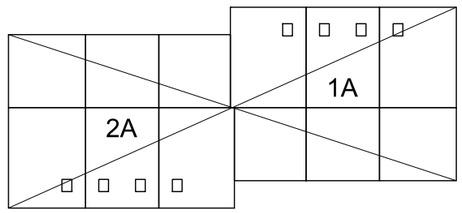
blok 1

zijgevel noordwest

zuidoost

Type 2A

Type 1A

project Nieuwbouw 15 woningen te Leons
opdr.g. Bruinsma Bouw te Leons Auke Bruinsma
fase definitief

onderdeel blok 1, Gevels, zijgevels
schaal 1:100 get. B. GdV
proj.nr. 2017-24 datum 21-01-2021

Gysbert, Tekenwijze Grou
www.tekenwijzegrou.nl

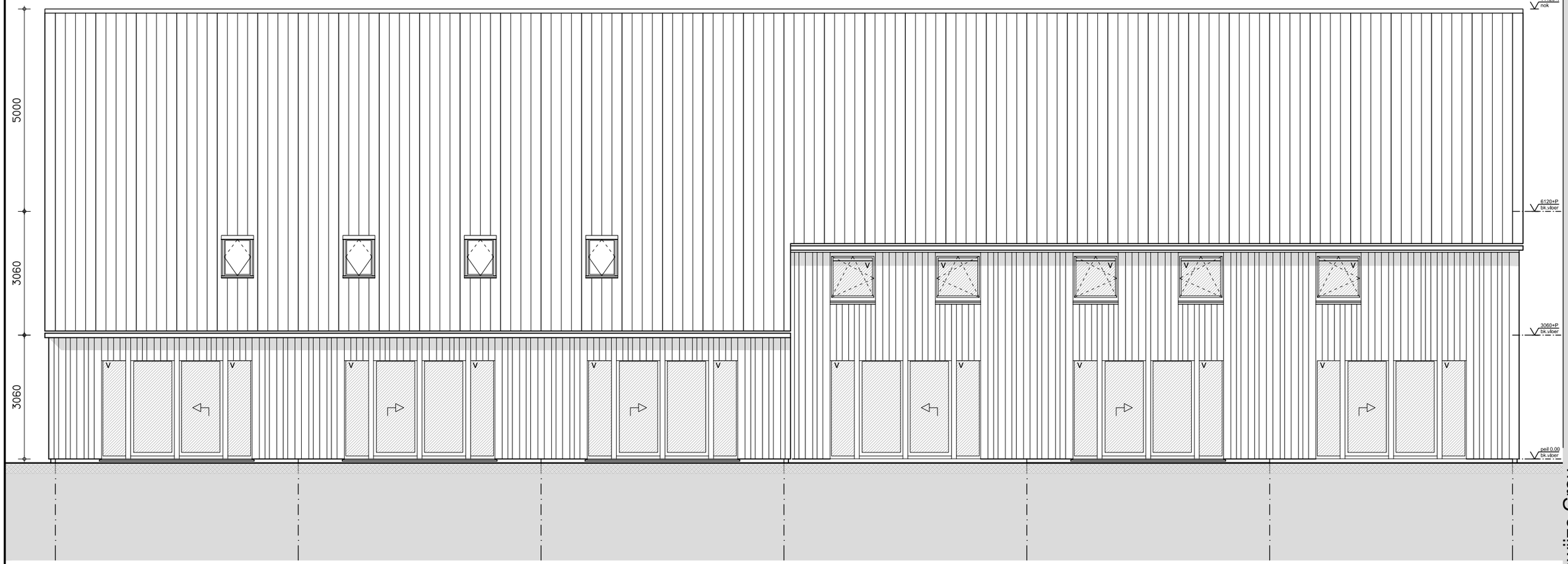
© Gysbert, Tekenwijze Grou

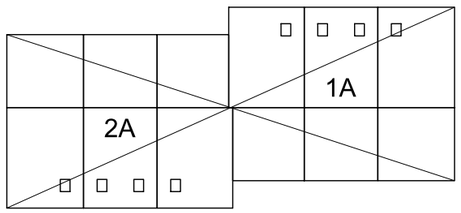
blok 1
B1-202

blok 1
B1-202

blok 1

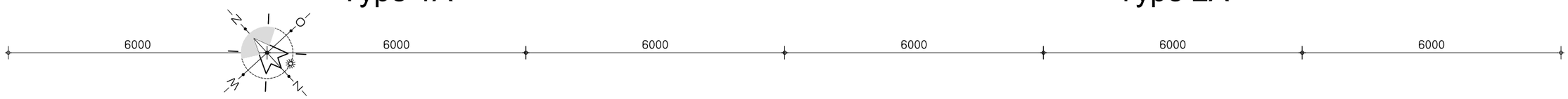
achtergevel noordoost

Type 1A

Type 2A

blok 1
B1-203

onderdeel blok 1, Gevels, achtergevel
schaal 1:100 get. B. GdV
proj.nr. 2017-24 datum 21-01-2021

project Nieuwbouw 15 woningen te Leons
opdr.g. Bruinsma Bouw te Leons Auke Bruinsma
fase definitief ontwerp

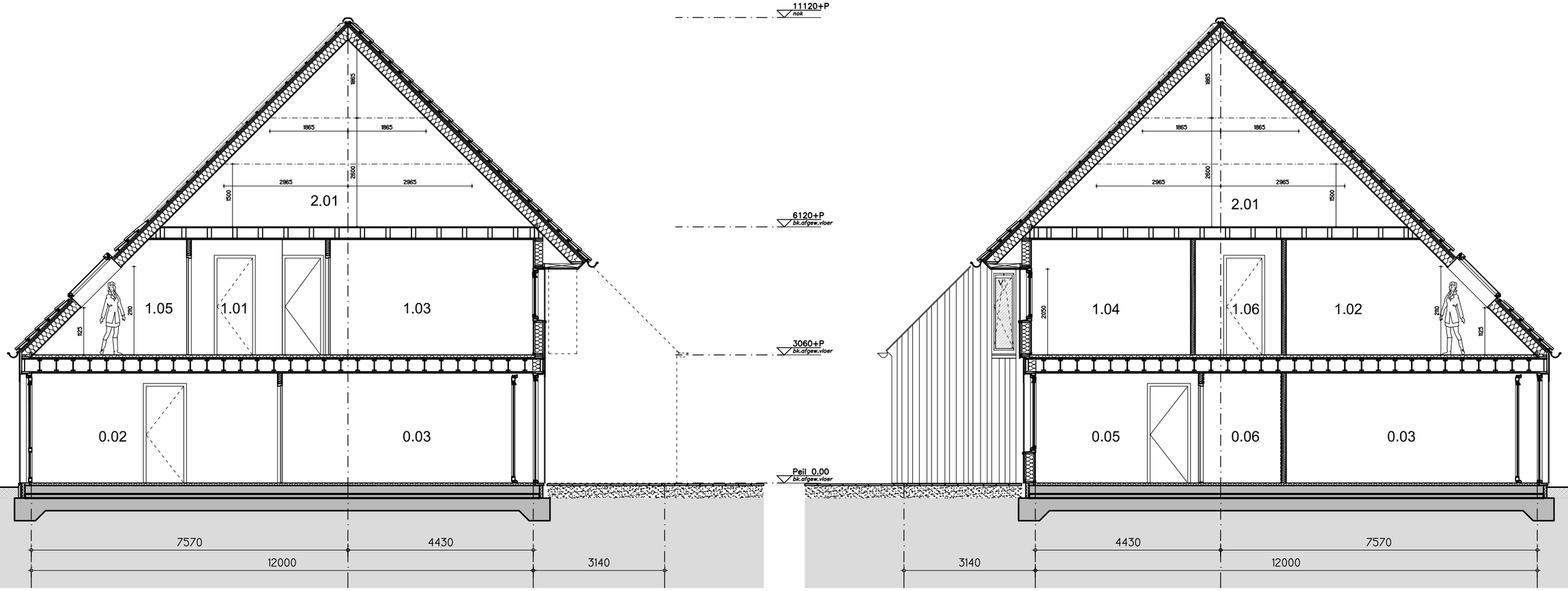
Gysbert, Tekenwijze Grou
www.tekenwijzegrou.nl

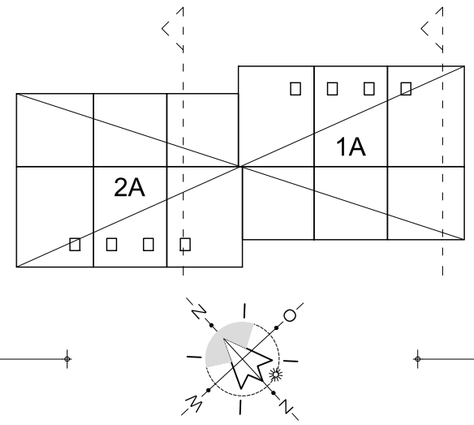
© Gysbert, Tekenwijze Grou

blok 1
B1-203

blok 1

doorsnede zuidoost

Type 2A

15140

Type 1A

15140

Gysbert, Tekenwijze Grou
www.tekenwijzegrou.nl

project Nieuwbouw 15 woningen te Leons
opdr.g. Bruinsma Bouw te Leons Auke Bruinsma
fase definitief ontwerp

onderdeel blok 1, Doorsnede, dwars
schaal 1:100 get. B. GdV
proj.nr. 2017-24 datum 21-01-2021

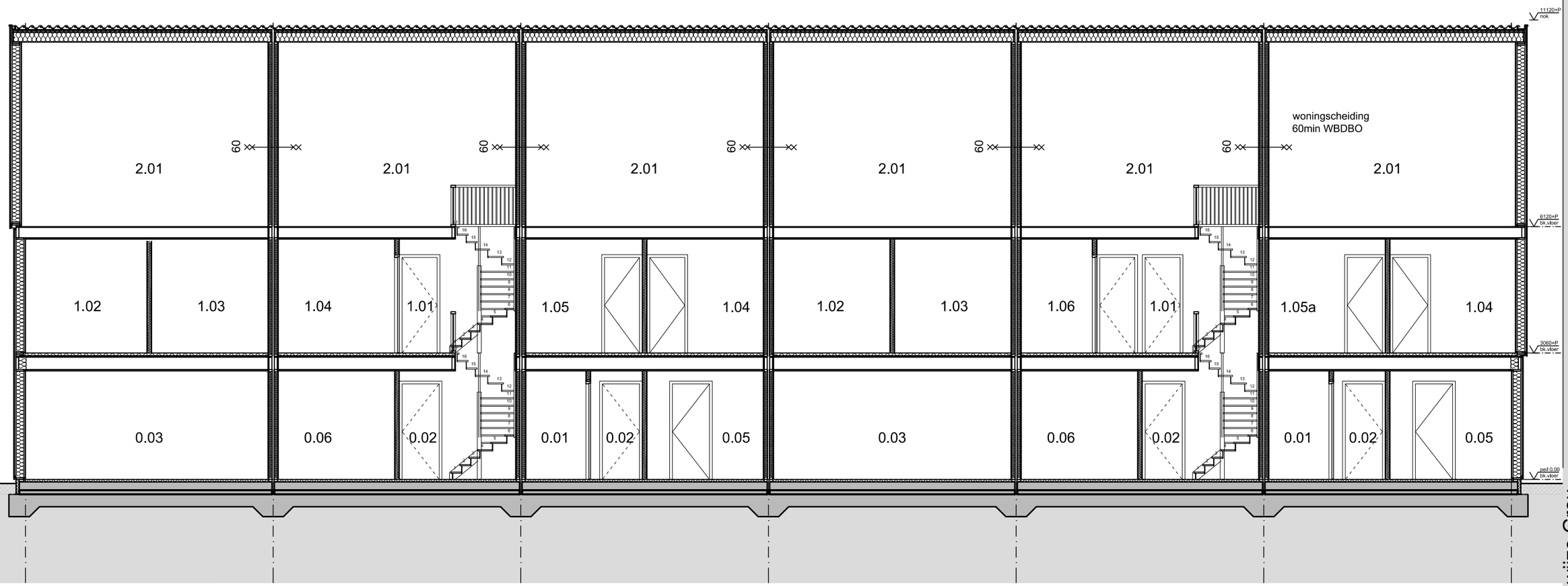
blok 1
B1-301

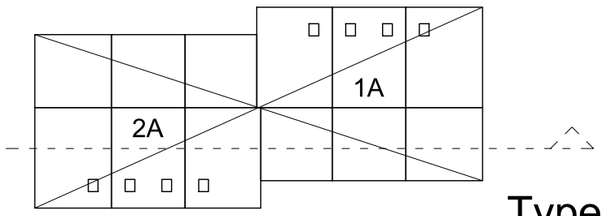
© Gysbert, Tekenwijze Grou

blok 1
B1-301

blok 1

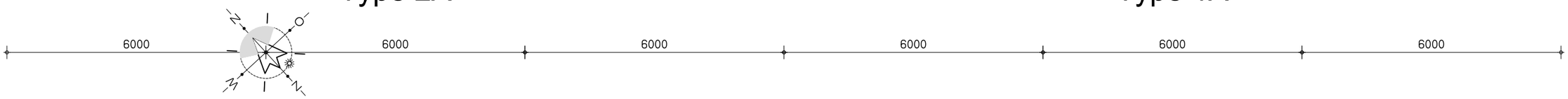
doorsnede zuidwest

Type 2A

Type 1A

blok 1
B1-302

onderdeel blok 1, Doorsnede, langs
schaal 1:100 get. B. GdV
proj.nr. 2017-24 datum 21-01-2021

project Nieuwbouw 15 woningen te Leons
opdr.g. Bruinsma Bouw te Leons Auke Bruinsma
fase definitief ontwerp

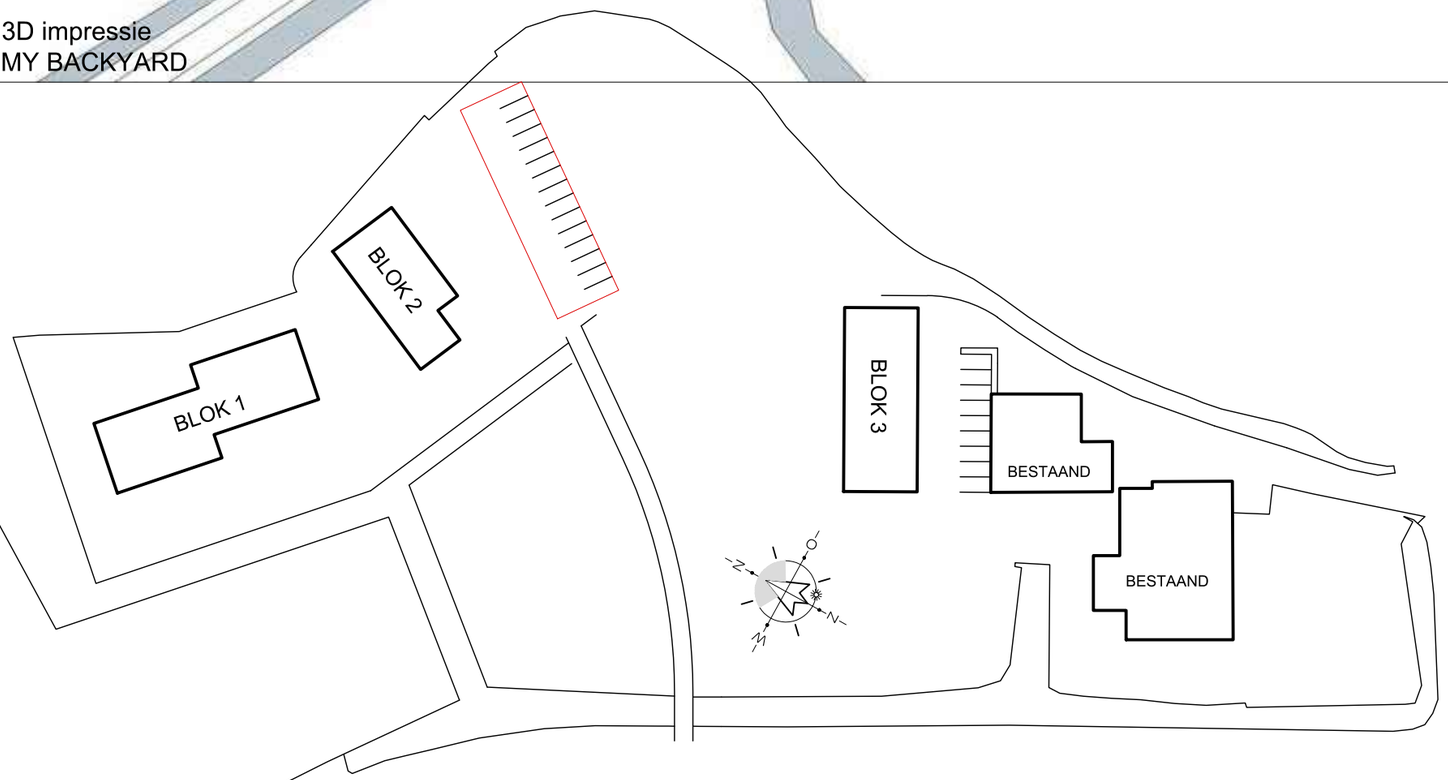
Gysbert, Tekenwijze Grou
www.tekenwijzegrou.nl

© Gysbert, Tekenwijze Grou

blok 1
B1-302

3D impressie
MY BACKYARD

Opdrachtgever:
Auke Bruinsma
Bruinsma Bouw,
Nummer 11, 8833 KA, Lions

Architect:
Rein Hofstra
Architectenburo Hofstra-Douma
Hoflan 4, 9001 ZG, Grou

Landschapsarchitect:
Joram Plantenga
MY BACKYARD landschapsarchitectuur
Sierksmastraat 37, 8934 AL, Leeuwarden

Gysbert, Tekenwijze Grou

projekt	Nieuwbouw 15 woningen te Leons				
opdracht-gever	Bruinsma Bouw te Leons Auke Bruinsma			projectnr.	2017-24
onderdeel	plattegrond, gevels, doorsnede A3 boekwerk			tek. nr.	blok 2
fase	definitief ontwerp	schaal	1:100	status	akkoord
getekend	GdV	gewijzigd	GdV		
datum	A 30-11-2017	datum	B		21-01-2021

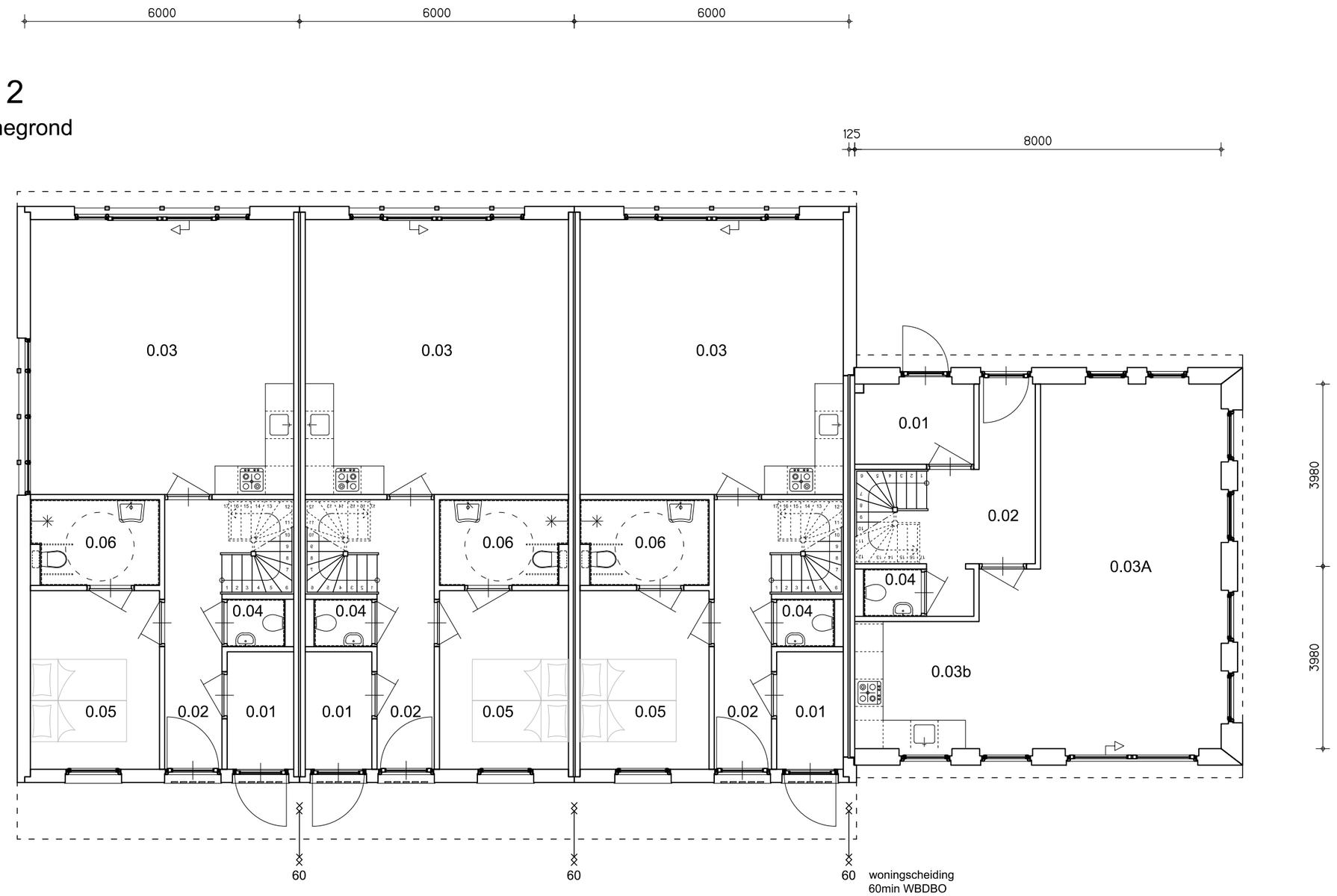
06-11 222 320
Gijsbert de Vries
Meersweg 3, 9001 BG, Grou
0566-622 833
www.tekenwijzegrou.nl
kvk 67874762
info@tekenwijzegrou.nl

filename : DATA:\autocad\... A3

© Deze tekening blijft eigendom van Gysbert, Tekenwijze Grou ©
en mag zonder schriftelijke toestemming niet worden gekopieerd, noch ter inzage worden gegeven, noch t.b.v. derden worden gebruikt.

blok 2

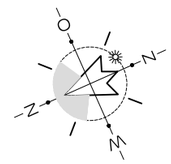
Beganegrond

Type 1A

Type 3A

blok 2
B2-100

project Nieuwbouw 15 woningen te Leons
opdr.g. Bruinsma Bouw te Leons Auke Bruinsma
fase definitief ontwerp

onderdeel blok 2, Beganegrond
schaal 1:100 get. B. GdV
proj.nr. 2017-24 datum 21-01-2021

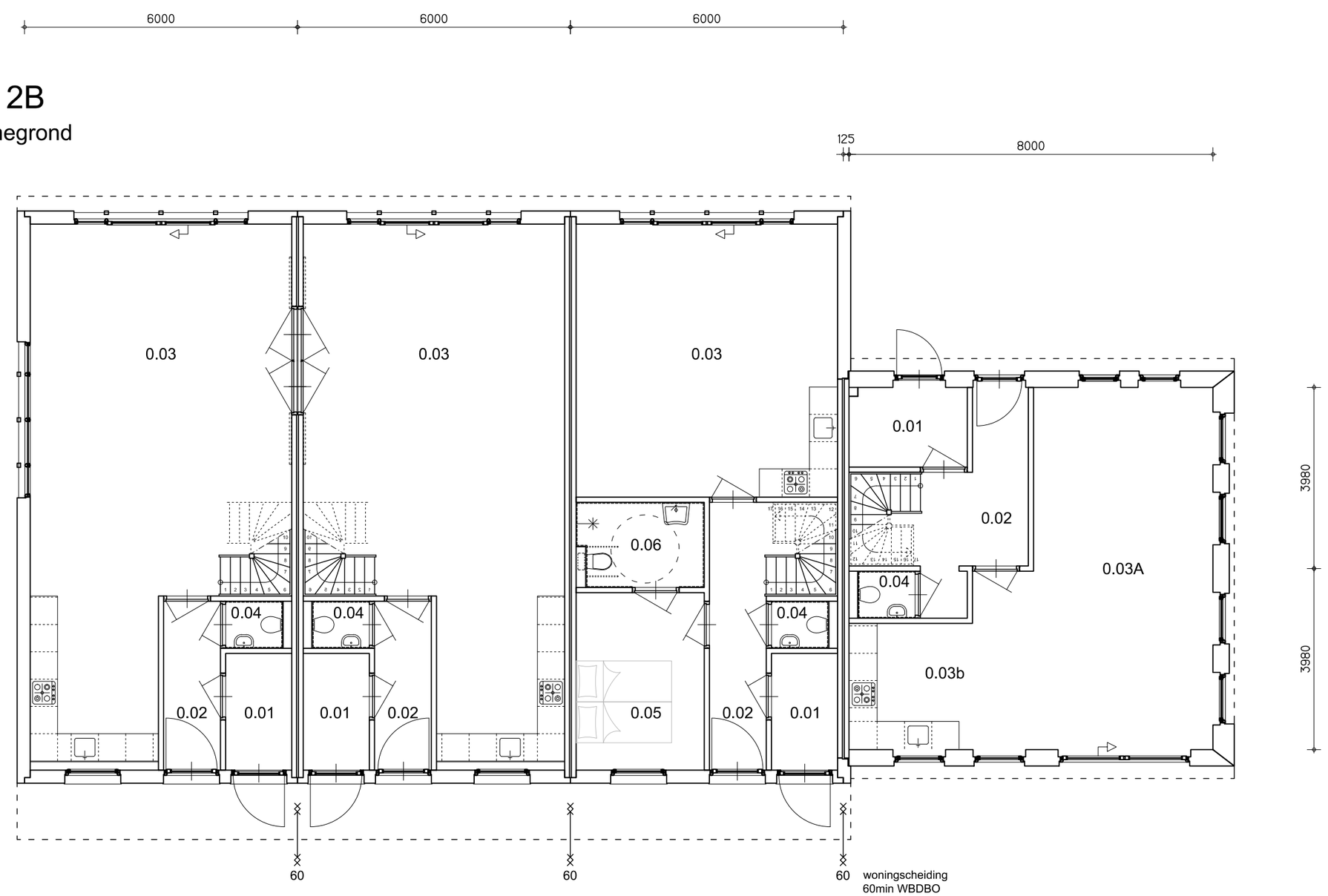
Gysbert, Tekenwijze Grou
www.tekenwijzegrou.nl

© Gysbert, Tekenwijze Grou

blok 2
B2-100

blok 2B

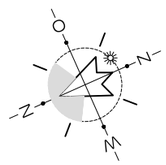
Beganegrond

Type 1B

Type 3A

blok 2B
B2-100

onderdeel blok 2B, Beganegrond
schaal 1:100 get. B. GdV
proj.nr. 2017-24 datum 21-01-2021

project Nieuwbouw 15 woningen te Leons
opdr.g. Bruinsma Bouw te Leons Auke Bruinsma
fase definitief ontwerp

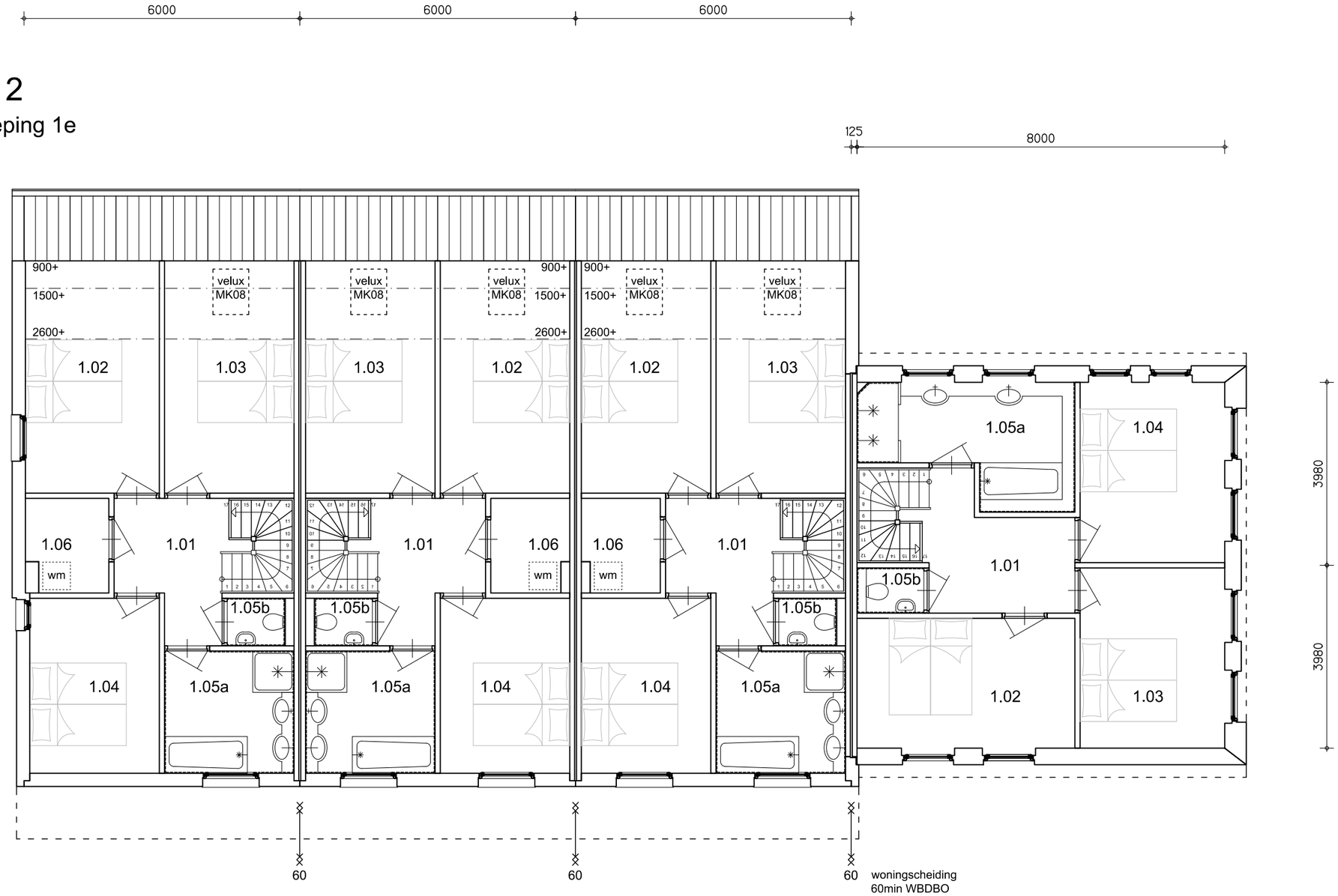
Gysbert, Tekenwijze Grou
www.tekenwijzegrou.nl

© Gysbert, Tekenwijze Grou

blok 2B
B2-100

blok 2

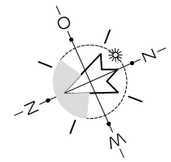
Verdieping 1e

Type 1A

Type 3A

blok 2
B2-101

onderdeel blok 2, Verdieping 1e
schaal 1:100 get. B. GdV
proj.nr. 2017-24 datum 21-01-2021

project Nieuwbouw 15 woningen te Leons
opdr.g. Bruinsma Bouw te Leons Auke Bruinsma
fase definitief ontwerp

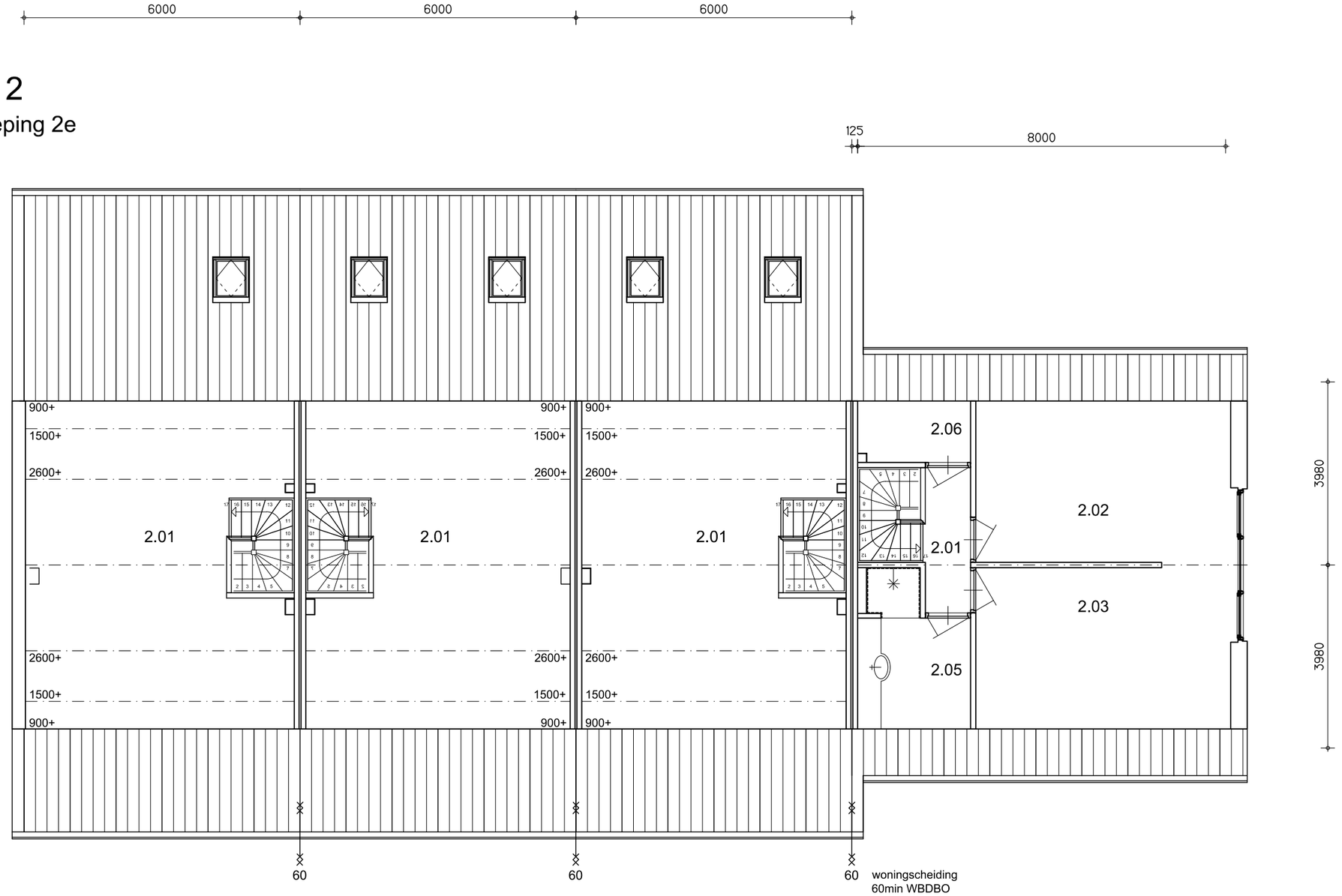
Gysbert, Tekenwijze Grou
www.tekenwijzegrou.nl

© Gysbert, Tekenwijze Grou

blok 2
B2-101

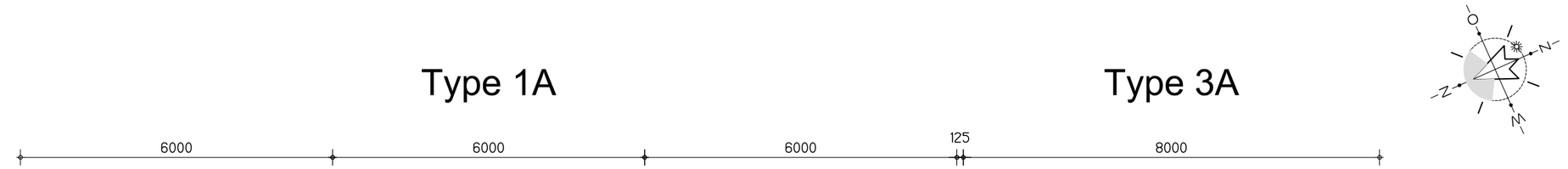
blok 2

Verdieping 2e

Type 1A

Type 3A

project Nieuwbouw 15 woningen te Leons
opdr.g. Bruinsma Bouw te Leons Auke Bruinsma
fase definitief ontwerp

onderdeel blok 2, Verdieping 2e
schaal 1:100 get. B. GdV
proj.nr. 2017-24 datum 21-01-2021

Gysbert, Tekenwijze Grou
www.tekenwijzegrou.nl

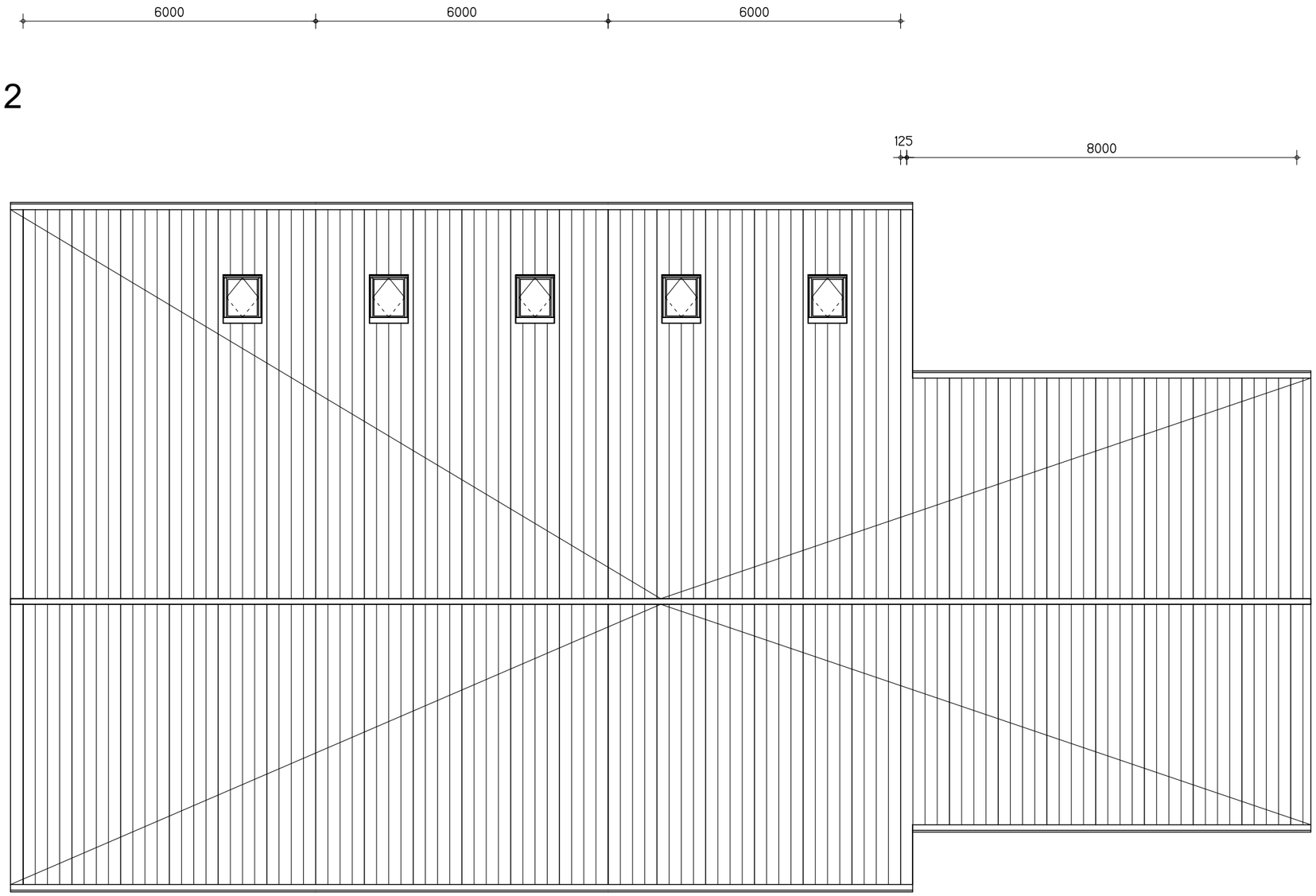
© Gysbert, Tekenwijze Grou

blok 2
B2-102

blok 2
B2-102

blok 2

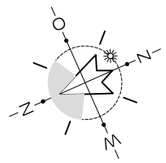
dak

Type 1A

Type 3A

blok 2
B2-103

onderdeel blok 2, dakoverzicht
schaal 1:100 get. B. GdV
proj.nr. 2017-24 datum 21-01-2021

project Nieuwbouw 15 woningen te Leons
opdr.g. Bruinsma Bouw te Leons Auke Bruinsma
fase definitief ontwerp

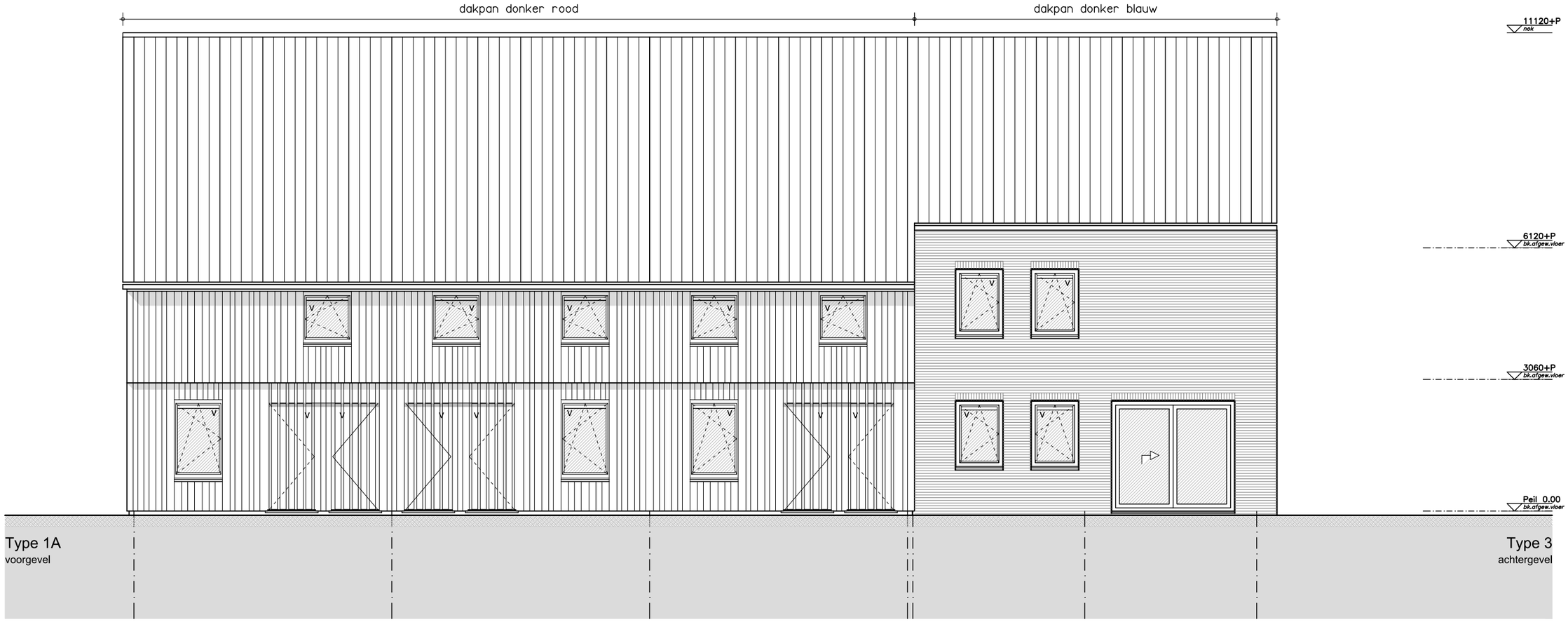
Gysbert, Tekenwijze Grou
www.tekenwijzegrou.nl

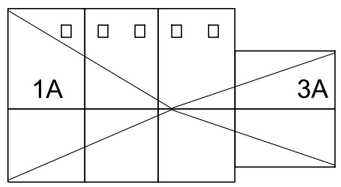
© Gysbert, Tekenwijze Grou

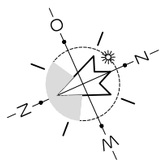
blok 2
B2-103

blok 2

voorgevel west

Type 1A

Type 3A

onderdeel blok 2, Gevels, voorgevel
schaal 1:100 get. B. GdV
proj.nr. 2017-24 datum 21-01-2021

project Nieuwbouw 15 woningen te Leons
opdr.g. Bruinsma Bouw te Leons Auke Bruinsma
fase definitief ontwerp

Gysbert, Tekenwijze Grou
www.tekenwijzegrou.nl

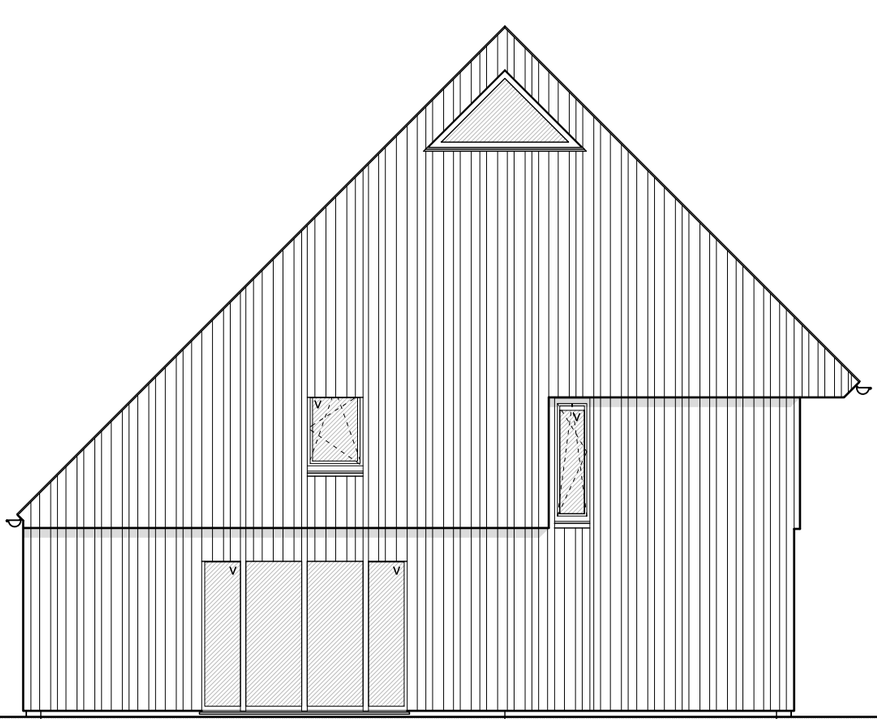
© Gysbert, Tekenwijze Grou

blok 2
B2-201

blok 2
B2-201

blok 2

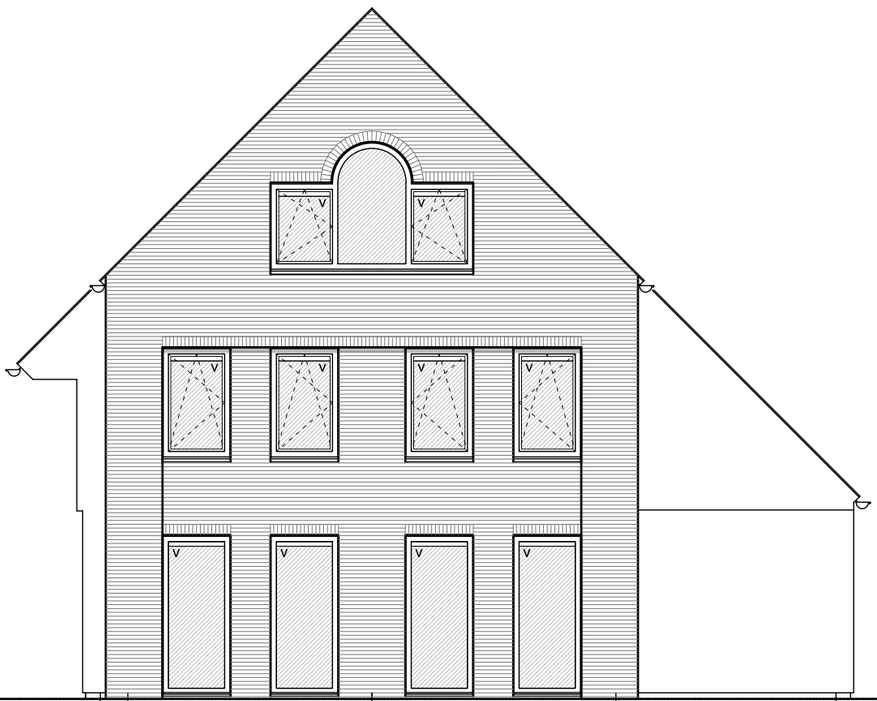
zijgevel noord

Type 1A
zijgevel links

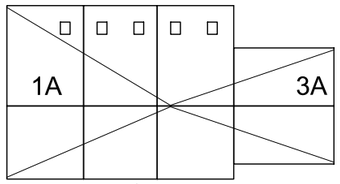
7570 4430

zuid

Type 3A
zijgevel links

3980 3980

Type 1A

12000

Type 3A

450 3980 3980 3590

Gysbert, Tekenwijze Grou
www.tekenwijzegrou.nl

project Nieuwbouw 15 woningen te Leons
opdr.g. Bruinsma Bouw te Leons Auke Bruinsma
fase definitief ontwerp

onderdeel blok 2, Gevels, zijgevels
schaal 1:100 get. B. GdV
proj.nr. 2017-24 datum 21-01-2021

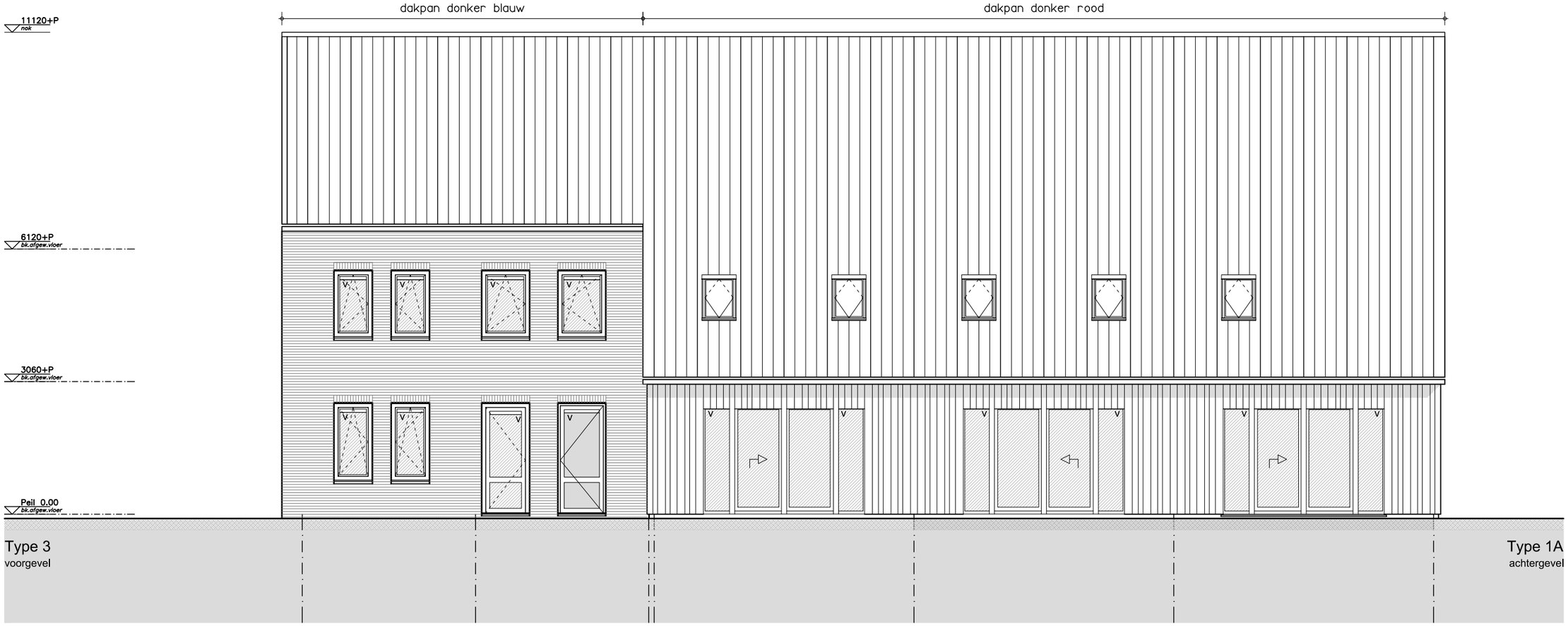
blok 2
B2-202

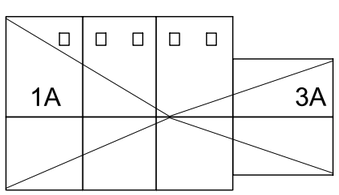
© Gysbert, Tekenwijze Grou

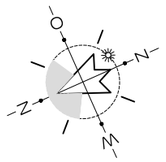
blok 2
B2-202

blok 2

achtergevel oost

Type 3A

Type 1A

blok 2
B2-203

onderdeel blok 2, Gevels, achtergevel
schaal 1:100 get. B. GdV
proj.nr. 2017-24 datum 21-01-2021

project Nieuwbouw 15 woningen te Leons
opdr.g. Bruinsma Bouw te Leons Auke Bruinsma
fase definitief ontwerp

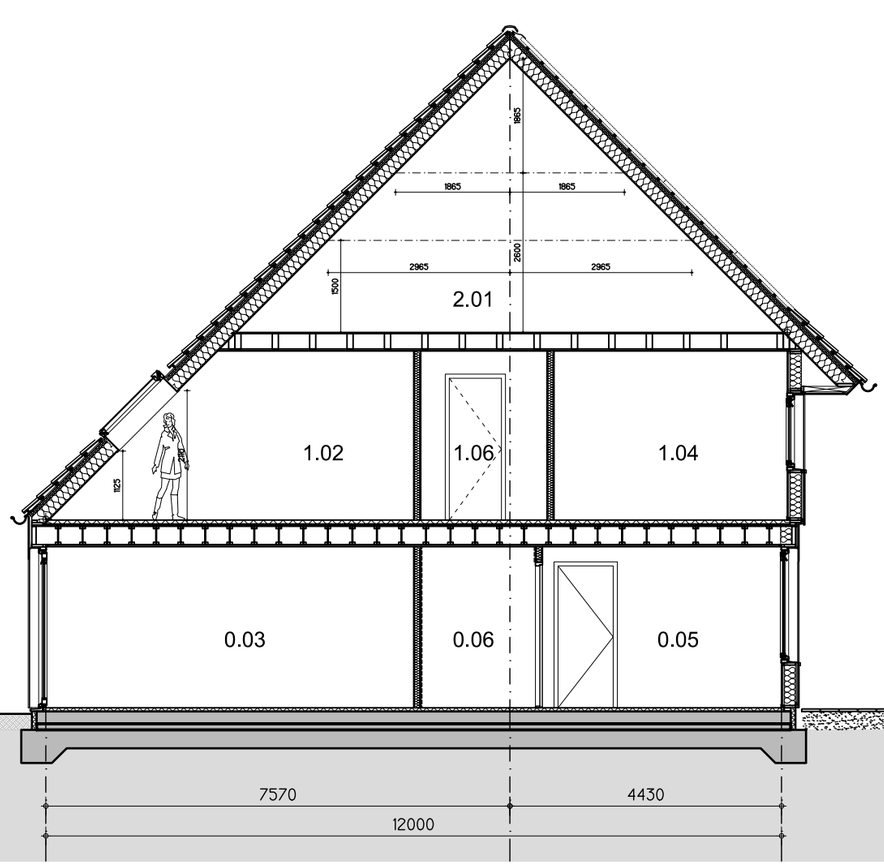
Gysbert, Tekenwijze Grou
www.tekenwijzegrou.nl

© Gysbert, Tekenwijze Grou

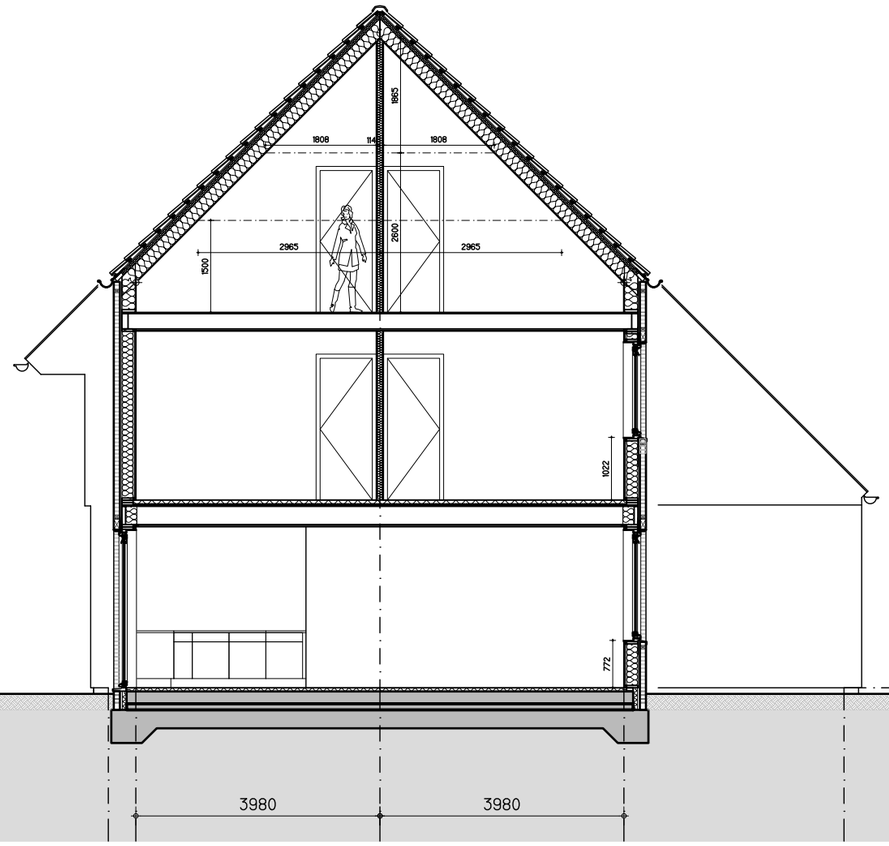
blok 2
B2-203

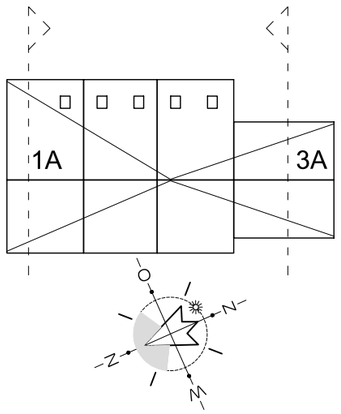
blok 2

doorsnede noord

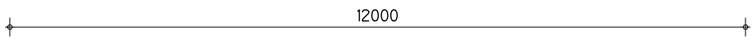

zuid

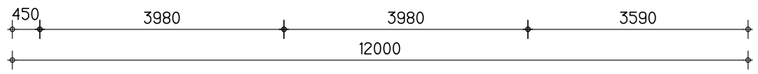

Type 1A

Type 3A

project Nieuwbouw 15 woningen te Leons
opdr.g. Bruinsma Bouw te Leons Auke Bruinsma
fase definitief ontwerp

onderdeel blok 2, Doorsnede, dwars
schaal 1:100 get. B. GdV
proj.nr. 2017-24 datum 21-01-2021

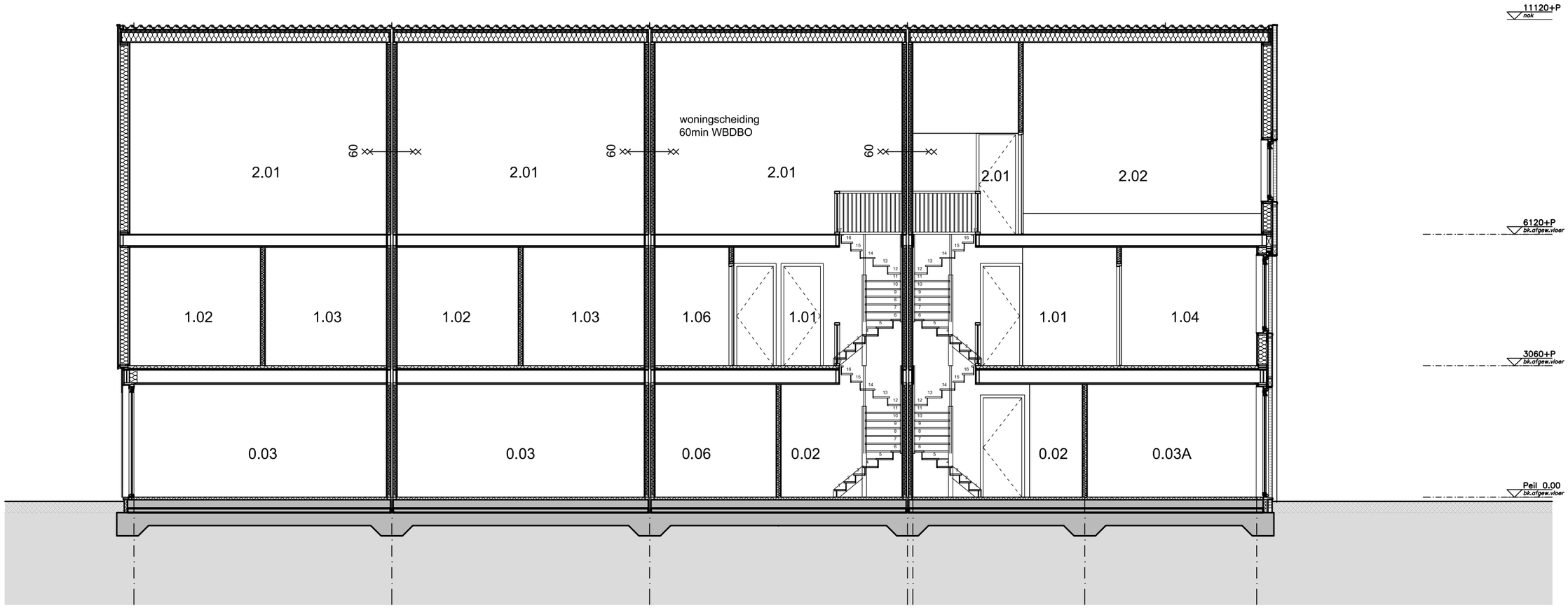
Gysbert, Tekenwijze Grou
www.tekenwijzegrou.nl

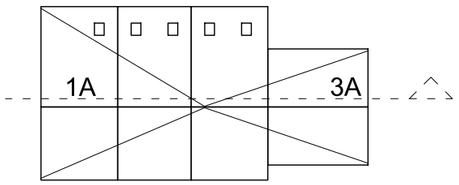
© Gysbert, Tekenwijze Grou

blok 2
B2-301

blok 2

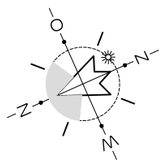
doorsnede west

Type 1A

Type 3A

blok 2
B2-302

project Nieuwbouw 15 woningen te Leons
opdr.g. Bruinsma Bouw te Leons Auke Bruinsma
fase definitief ontwerp

onderdeel blok 2, Doorsnede, langs
schaal 1:100 get. B. GdV
proj.nr. 2017-24 datum 21-01-2021

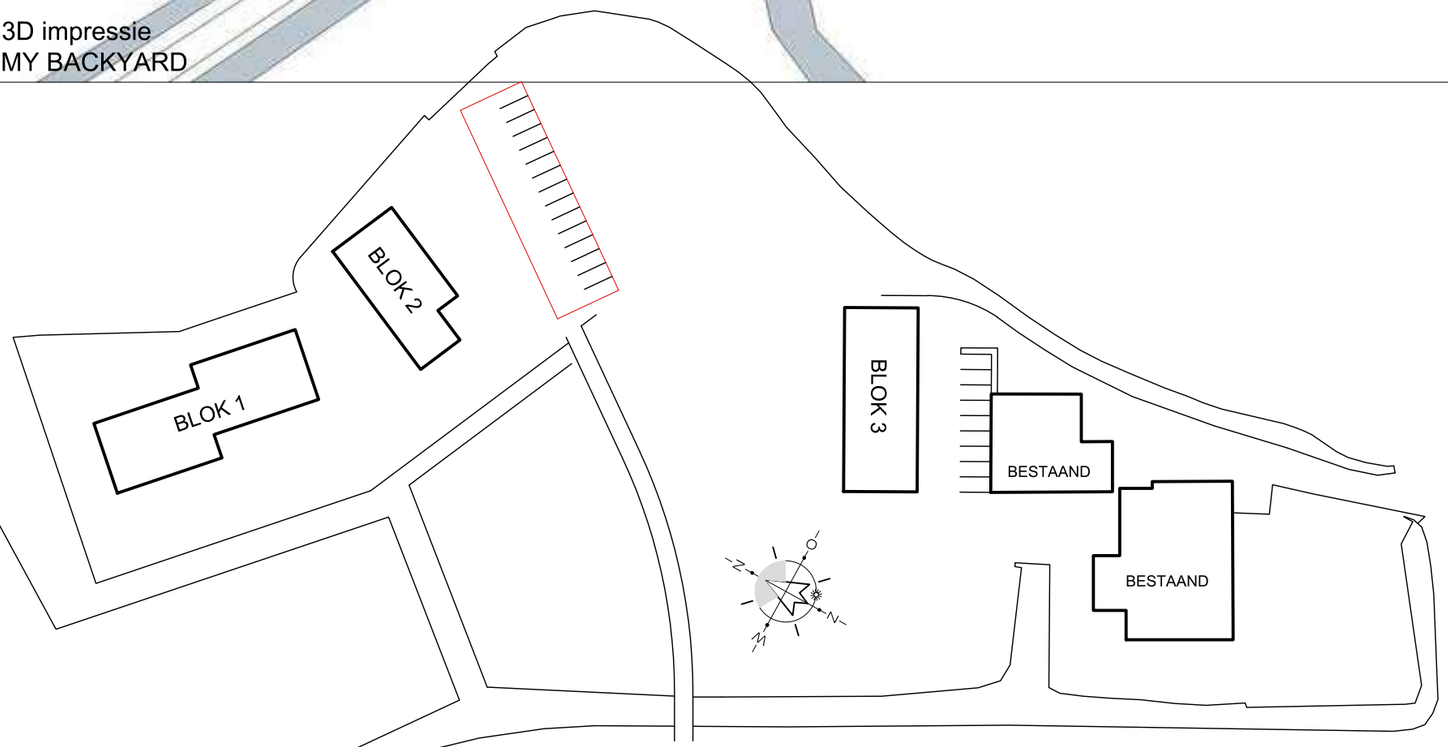
Gysbert, Tekenwijze Grou
www.tekenwijzegrou.nl

© Gysbert, Tekenwijze Grou

blok 2
B2-302

3D impressie
MY BACKYARD

Opdrachtgever:
Auke Bruinsma
Bruinsma Bouw,
Nummer 11, 8833 KA, Lions

Architect:
Rein Hofstra
Architectenburo Hofstra-Douma
Hoflan 4, 9001 ZG, Grou

Landschapsarchitect:
Joram Plantenga
MY BACKYARD landschapsarchitectuur
Sierksmastraat 37, 8934 AL, Leeuwarden

Gysbert, Tekenwijze Grou

projekt	Nieuwbouw 15 woningen te Leons				
opdracht-gever	Bruinsma Bouw te Leons Auke Bruinsma			projectnr.	2017-24
onderdeel	plattegrond, gevels, doorsnede A3 boekwerk			tek. nr.	blok 3
fase	definitief ontwerp	schaal	1:100	status	akkoord
getekend	GdV	gewijzigd	GdV		
datum	A 30-11-2017	datum	B		21-01-2021

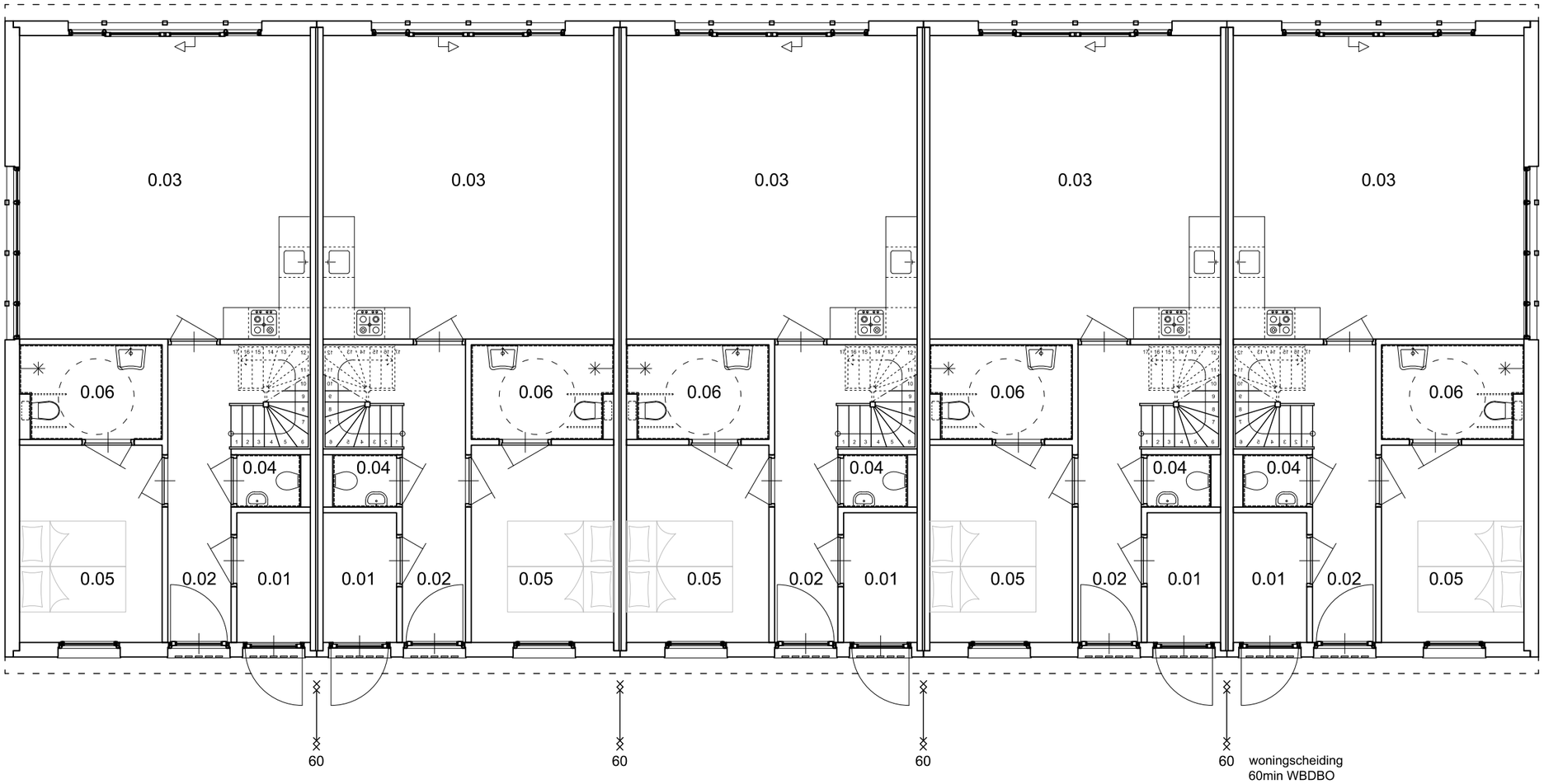
06-11 222 320
Gijsbert de Vries
Meersweg 3, 9001 BG, Grou
0566-622 833
www.tekenwijzegrou.nl
kvk 67874762
info@tekenwijzegrou.nl

filename : DATA:\autocad\... A3

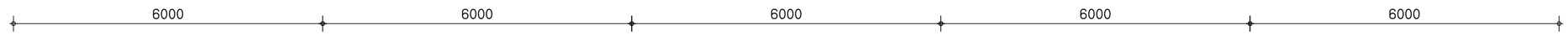
© Deze tekening blijft eigendom van Gysbert, Tekenwijze Grou ©
en mag zonder schriftelijke toestemming niet worden gekopieerd, noch ter inzage worden gegeven, noch t.b.v. derden worden gebruikt.

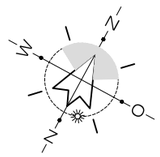
blok 3

Beganegrond

Type 4A

blok 3
B3-100

project Nieuwbouw 15 woningen te Leons
opdr.g. Bruinsma Bouw te Leons Auke Bruinsma
fase definitief ontwerp

onderdeel blok 3, Beganegrond
schaal 1:100 get. B. GdV
proj.nr. 2017-24 datum 21-01-2021

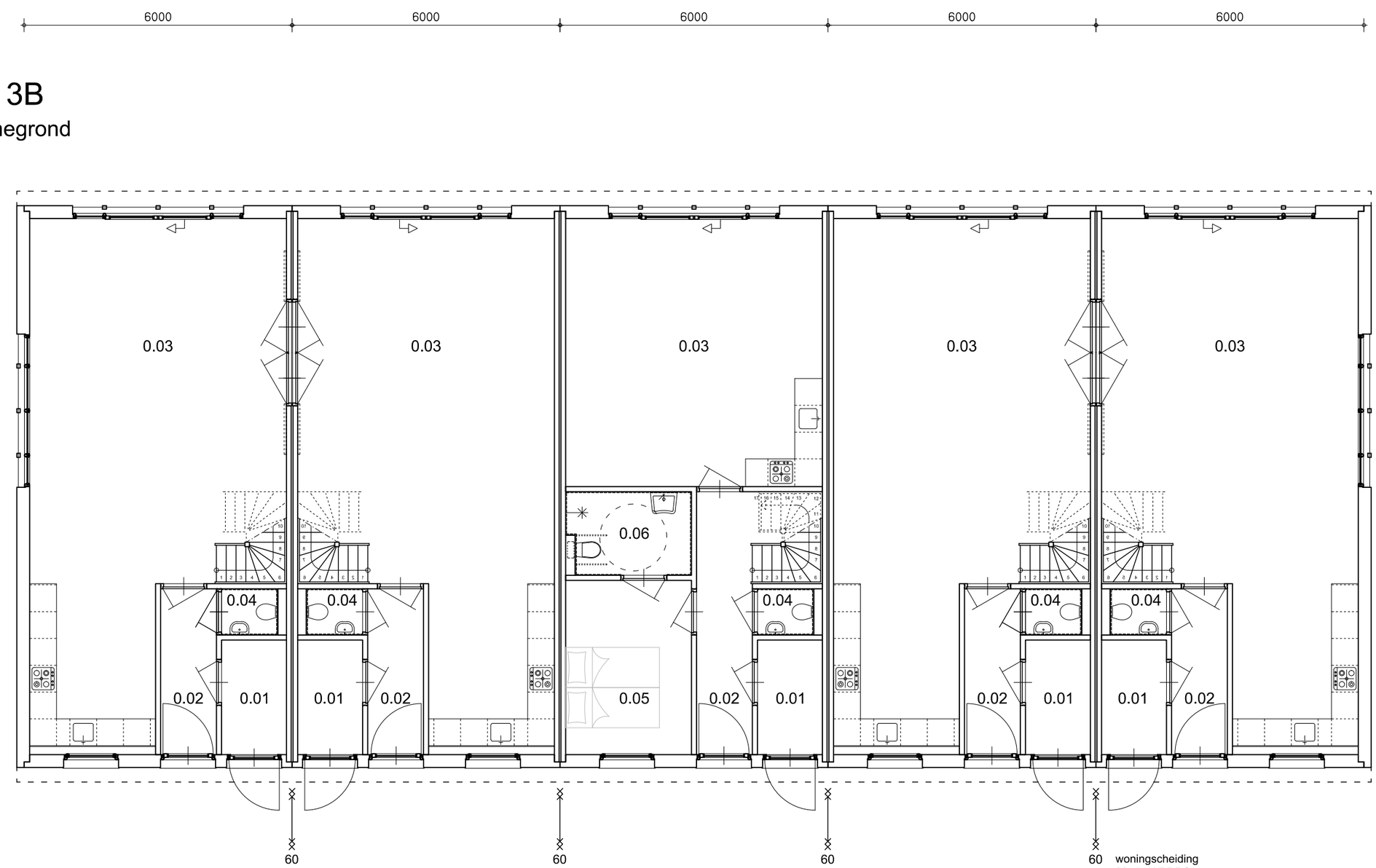
Gysbert, Tekenwijze Grou
www.tekenwijzegrou.nl

© Gysbert, Tekenwijze Grou

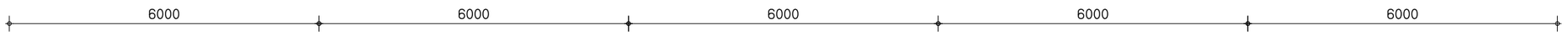
blok 3
B3-100

blok 3B

Beganegrond

Type 1B

Gysbert, Tekenwijze Grou
www.tekenwijzegrou.nl

project Nieuwbouw 15 woningen te Leons
opdr.g. Bruinsma Bouw te Leons Auke Bruinsma
fase definitief ontwerp

onderdeel blok 3B, Beganegrond
schaal 1:100 get. B. GdV
proj.nr. 2017-24 datum 21-01-2021

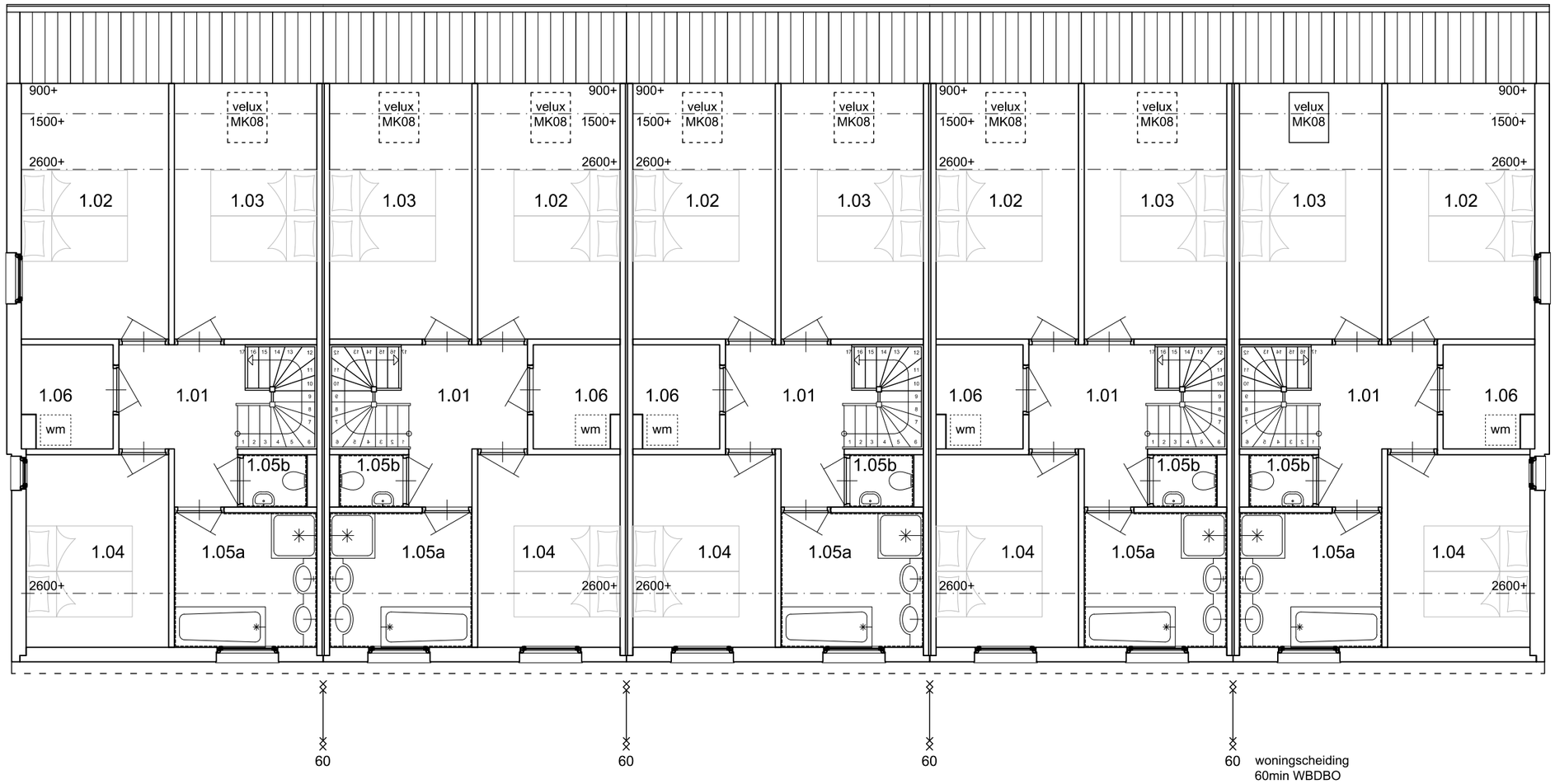
© Gysbert, Tekenwijze Grou

blok 3B
B3-100

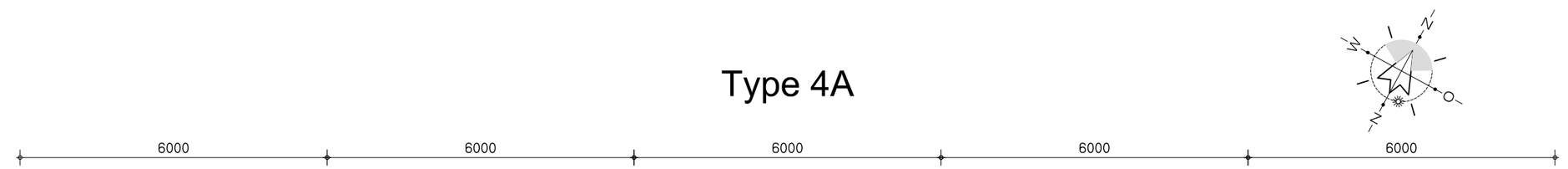
blok 3B
B3-100

blok 3

Verdieping 1e

Type 4A

blok 3
B3-101

project Nieuwbouw 15 woningen te Leons
opdr.g. Bruinsma Bouw te Leons Auke Bruinsma
fase definitief ontwerp

onderdeel blok 3, Verdieping 1e
schaal 1:100 get. B. GdV
proj.nr. 2017-24 datum 21-01-2021

Gysbert, Tekenwijze Grou
www.tekenwijzegrou.nl

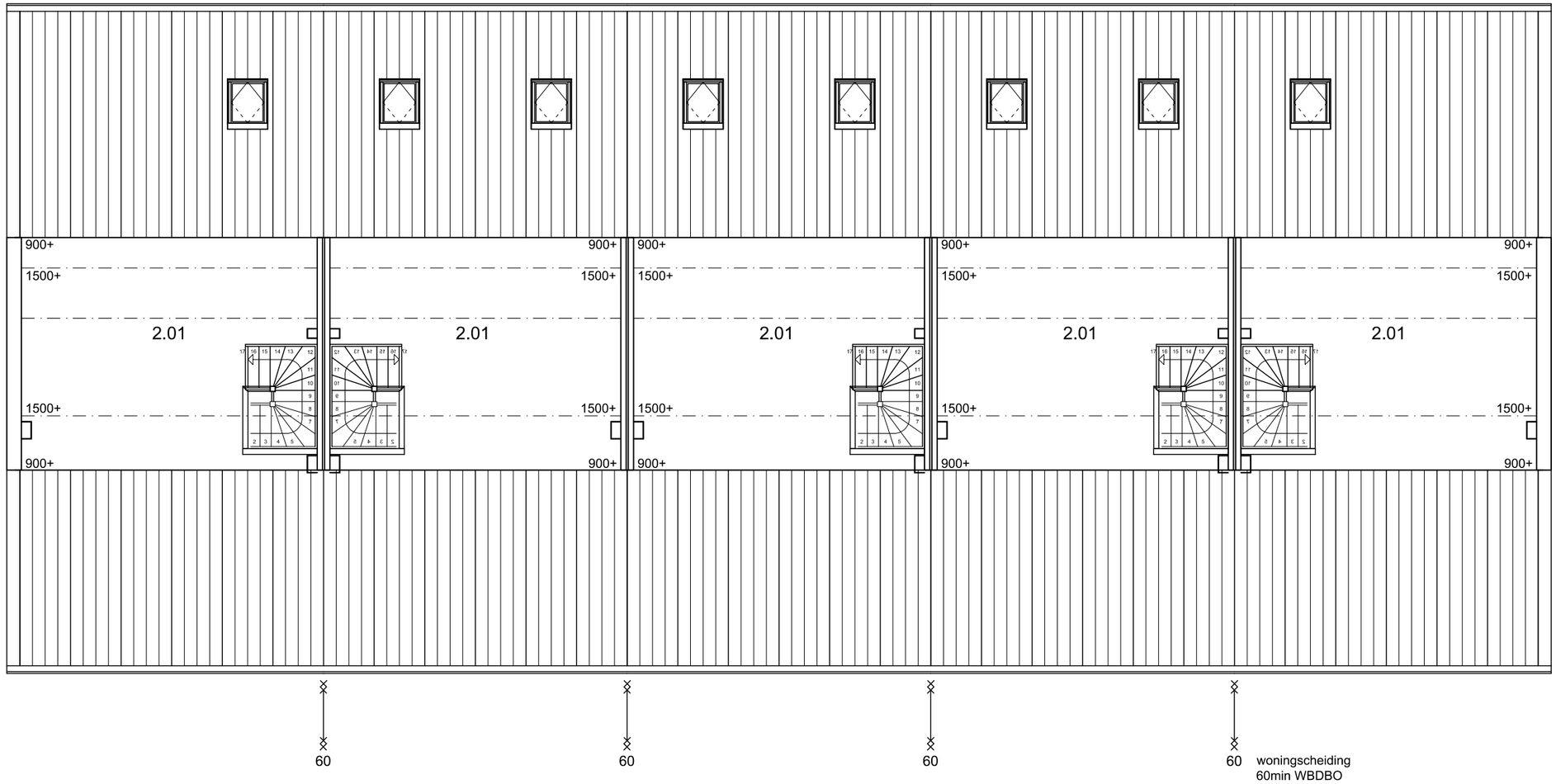
© Gysbert, Tekenwijze Grou

blok 3
B3-101

6000 6000 6000 6000 6000

blok 3

Verdieping 2e

Type 4A

6000 6000 6000 6000 6000

blok 3
B3-102

onderdeel blok 3, Verdieping 2e
schaal 1:100 get. B. GdV
proj.nr. 2017-24 datum 21-01-2021

project Nieuwbouw 15 woningen te Leons
opdr.g. Bruinsma Bouw te Leons Auke Bruinsma
fase definitief ontwerp

Gysbert, Tekenwijze Grou
www.tekenwijzegrou.nl

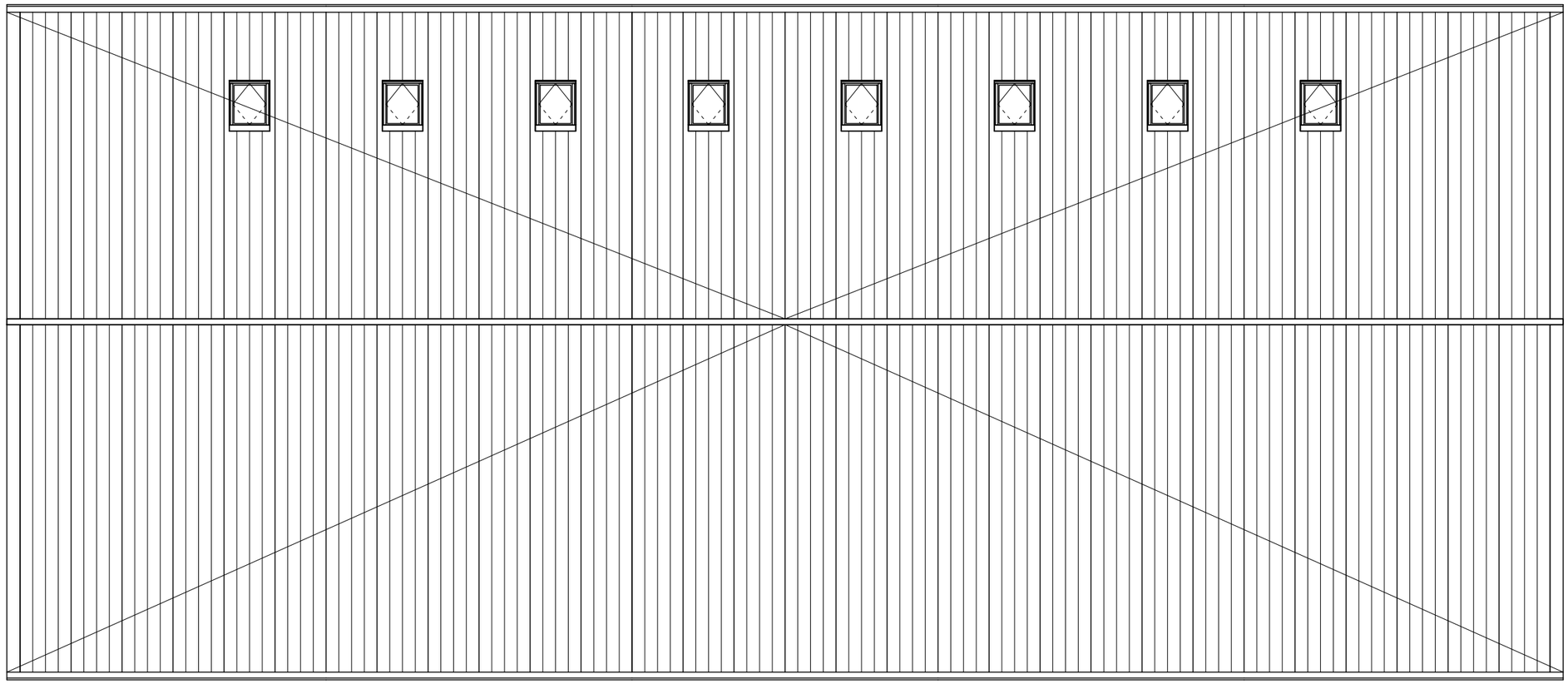
© Gysbert, Tekenwijze Grou

blok 3
B3-102

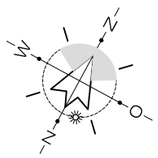
6000 6000 6000 6000 6000

blok 3

dak

Type 4A

6000 6000 6000 6000 6000

Gysbert, Tekenwijze Grou
www.tekenwijzegrou.nl

project Nieuwbouw 15 woningen te Leons
opdr.g. Bruinsma Bouw te Leons Auke Bruinsma
fase definitief ontwerp

onderdeel blok 3, dakoverzicht
schaal 1:100 get. B. GdV
proj.nr. 2017-24 datum 21-01-2021

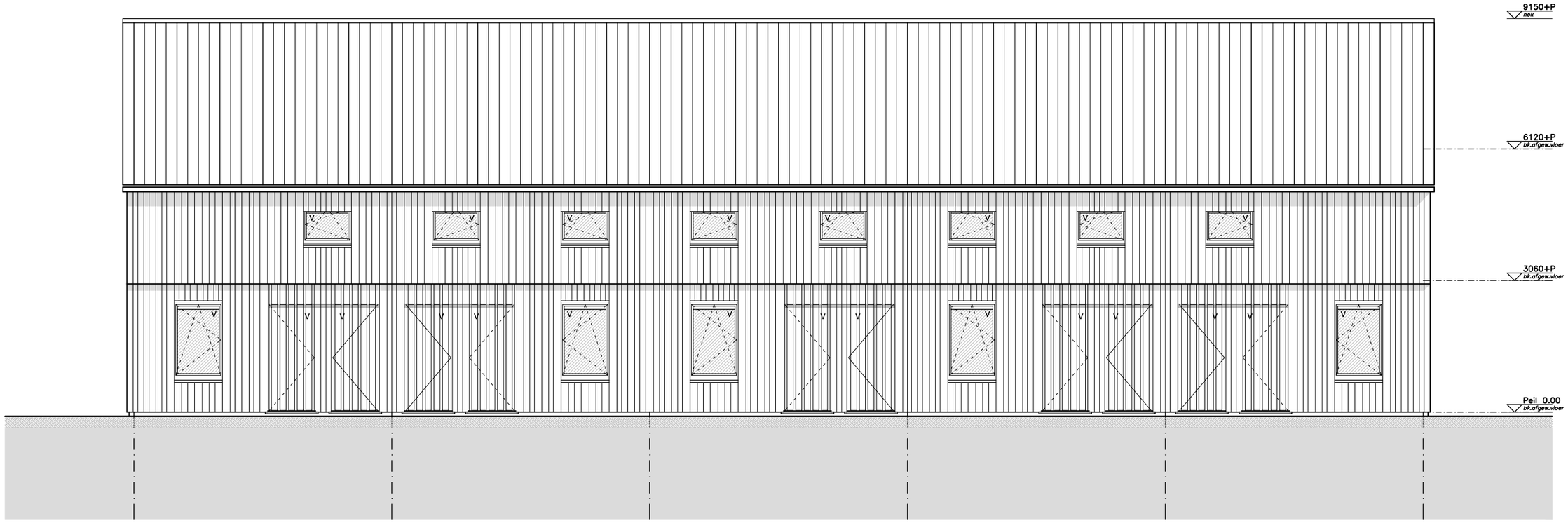
blok 3
B3-103

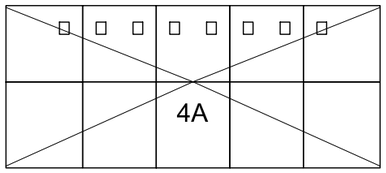
© Gysbert, Tekenwijze Grou

blok 3
B3-103

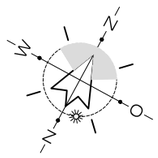
blok 3

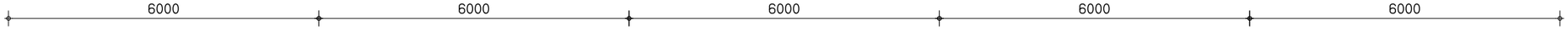
voorgevel zuid

Type 4A

blok 3
B3-201

onderdeel blok 3, Gevels, voorgevel
schaal 1:100 get. B. GdV
proj.nr. 2017-24 datum 21-01-2021

project Nieuwbouw 15 woningen te Leons
opdr.g. Bruinsma Bouw te Leons Auke Bruinsma
fase definitief ontwerp

Gysbert, Tekenwijze Grou
www.tekenwijzegrou.nl

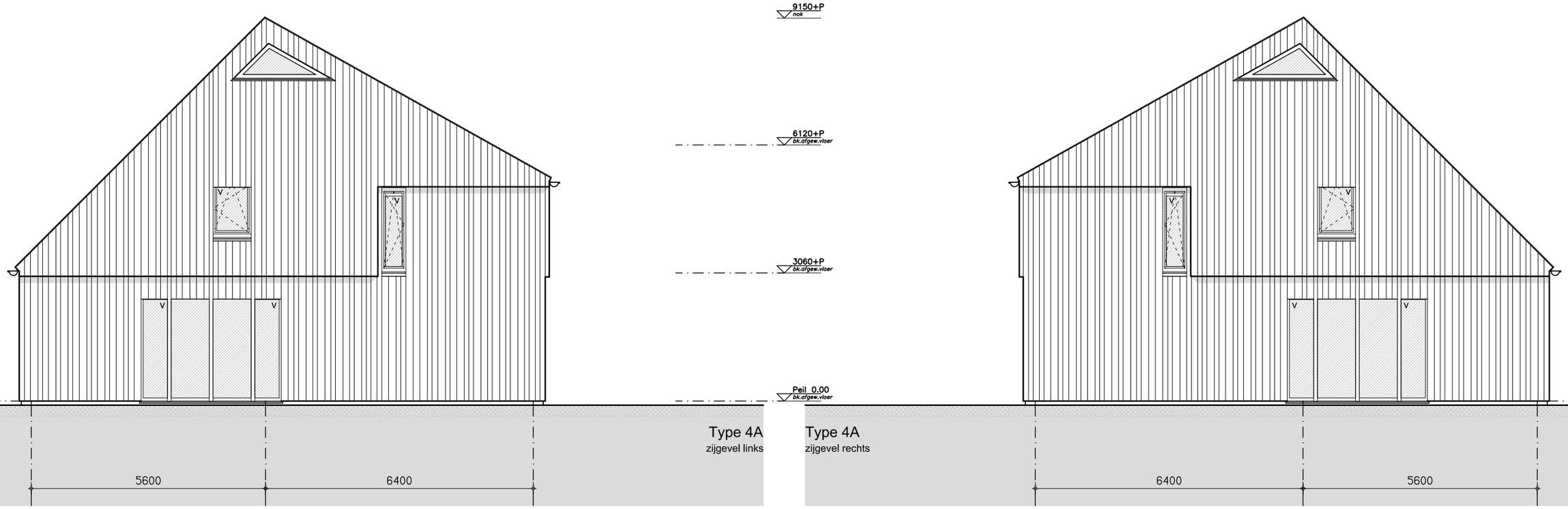
© Gysbert, Tekenwijze Grou

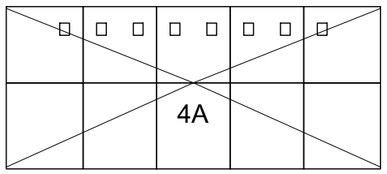
blok 3
B3-201

blok 3

zijgevel west

oost

Type 4A

12000

Type 4A

12000

project Nieuwbouw 15 woningen te Leons
opdr.g. Bruinsma Bouw te Leons Auke Bruinsma
fase definitief ontwerp

onderdeel blok 3, Gevels, zijgevels
schaal 1:100 get. B. GdV
proj.nr. 2017-24 datum 21-01-2021

Gysbert, Tekenwijze Grou
www.tekenwijzegrou.nl

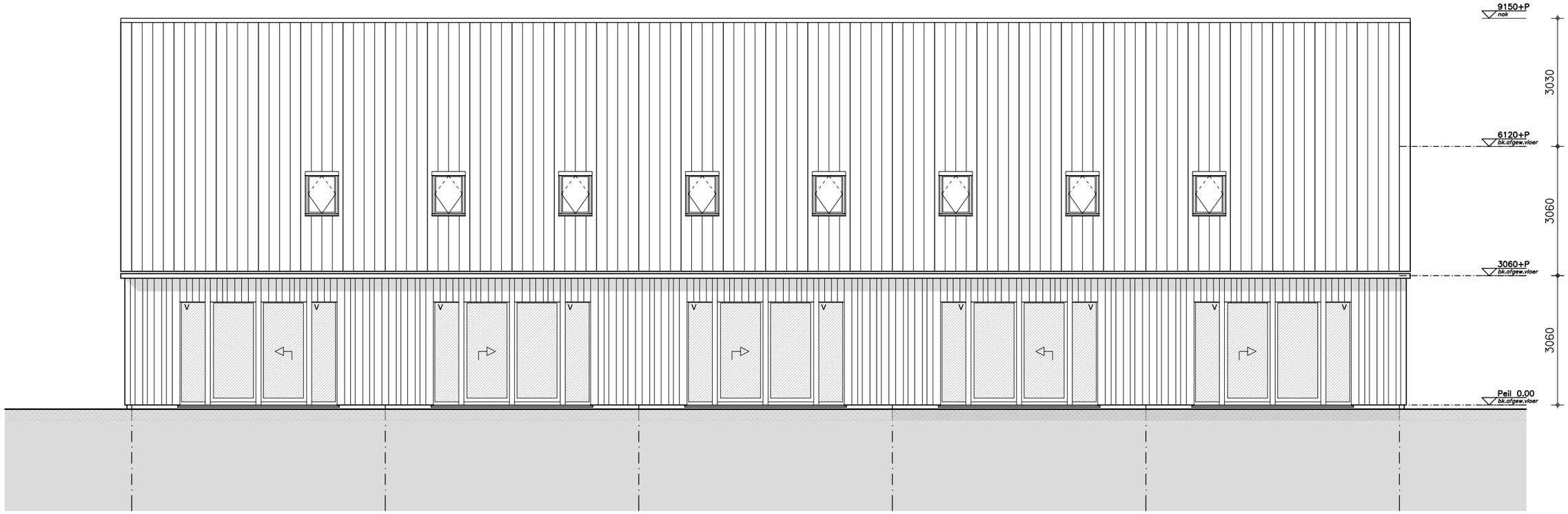
© Gysbert, Tekenwijze Grou

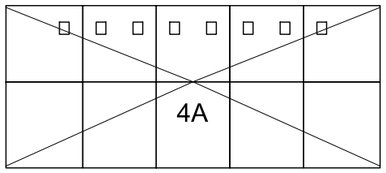
blok 3
B3-202

blok 3
B3-202

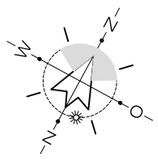
blok 3

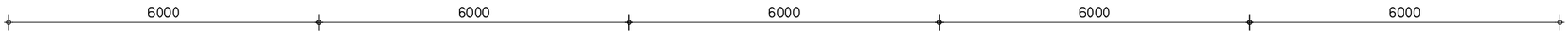
achtergevel noord

Type 4A

blok 3
B3-203

onderdeel blok 3, Gevels, achtergevel
schaal 1:100 get. B. GdV
proj.nr. 2017-24 datum 21-01-2021

project Nieuwbouw 15 woningen te Leons
opdr.g. Bruinsma Bouw te Leons Auke Bruinsma
fase definitief ontwerp

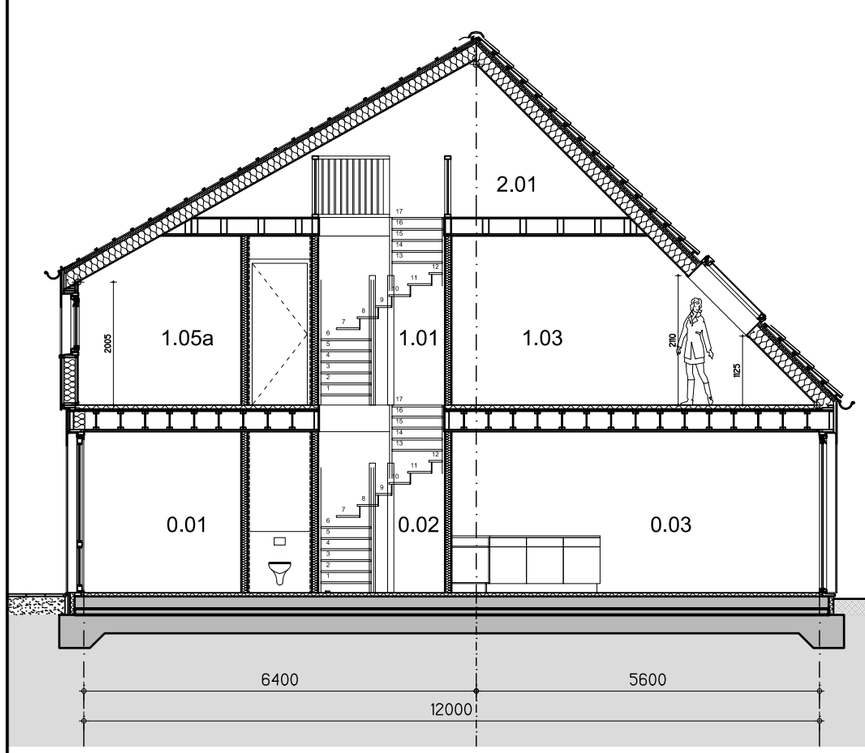
Gysbert, Tekenwijze Grou
www.tekenwijzegrou.nl

© Gysbert, Tekenwijze Grou

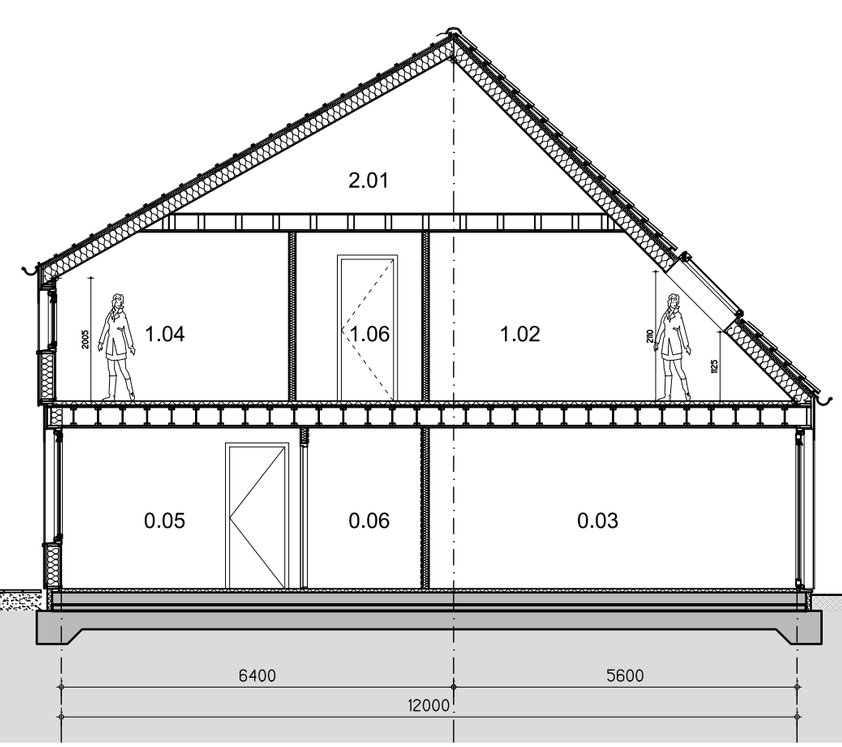
blok 3
B3-203

blok 3

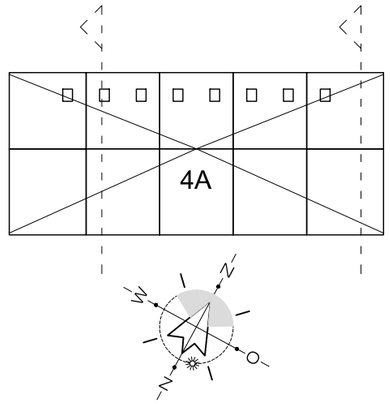
doorsnede oost

oost

Type 4A

Type 4A

blok 3
B3-301

onderdeel blok 3, Doorsnede, dwars
schaal 1:100 get. B. GdV
proj.nr. 2017-24 datum 21-01-2021

project Nieuwbouw 15 woningen te Leons
opdr.g. Bruinsma Bouw te Leons Auke Bruinsma
fase definitief ontwerp

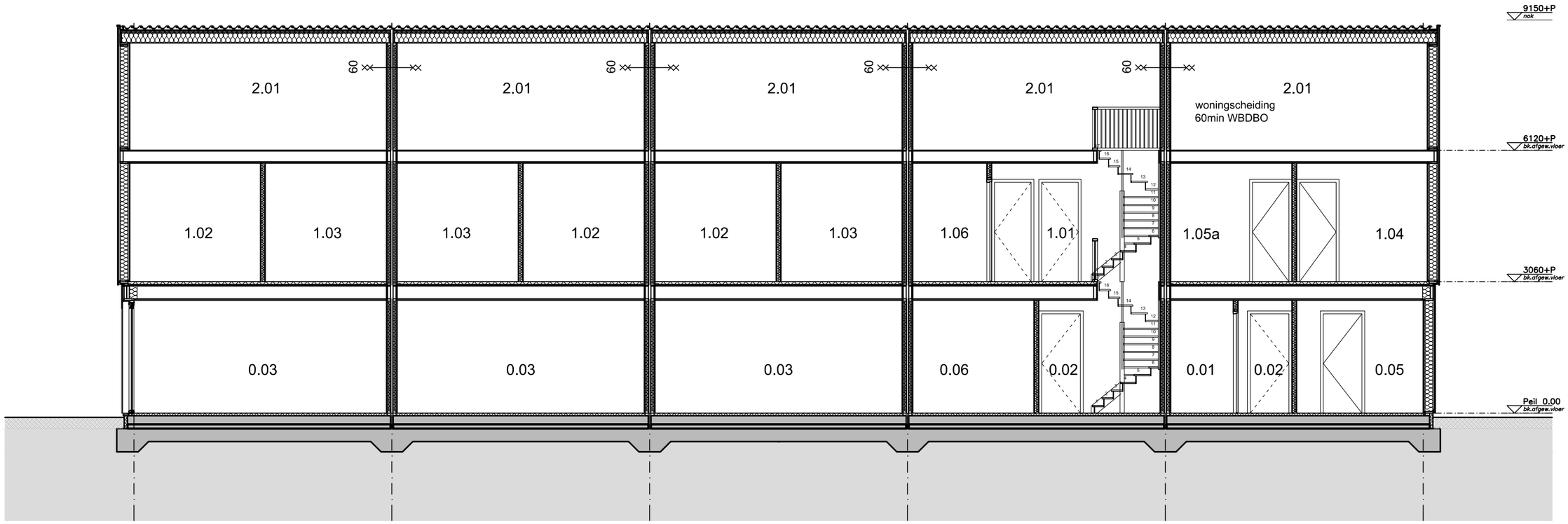
Gysbert, Tekenwijze Grou
www.tekenwijzegrou.nl

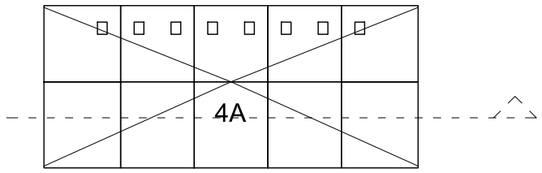
© Gysbert, Tekenwijze Grou

blok 3
B3-301

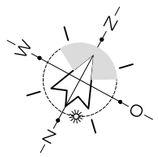
blok 3

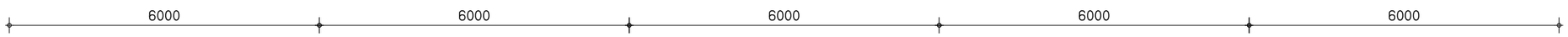
doorsnede zuid

Type 4A

blok 3
B3-302

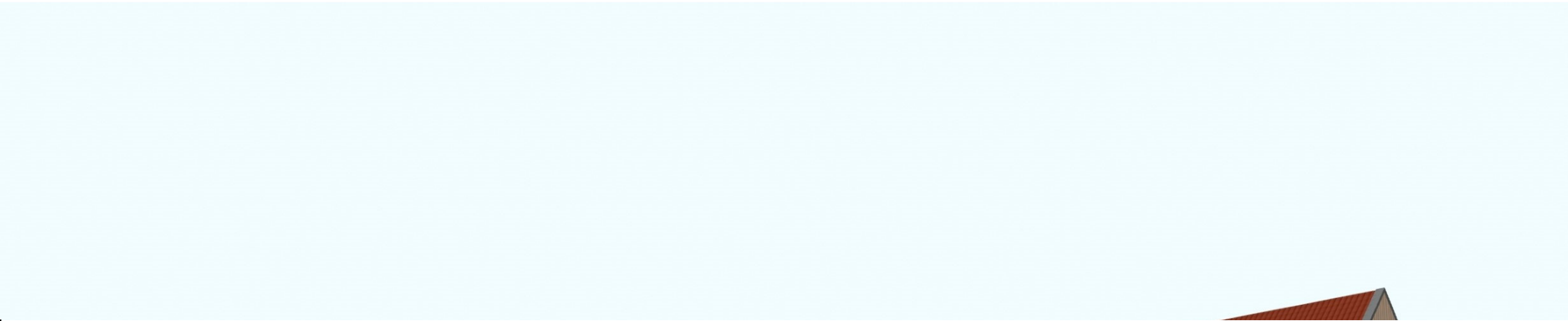
onderdeel blok 3, Doorsnede, langs
schaal 1:100 get. B. GdV
proj.nr. 2017-24 datum 21-01-2021

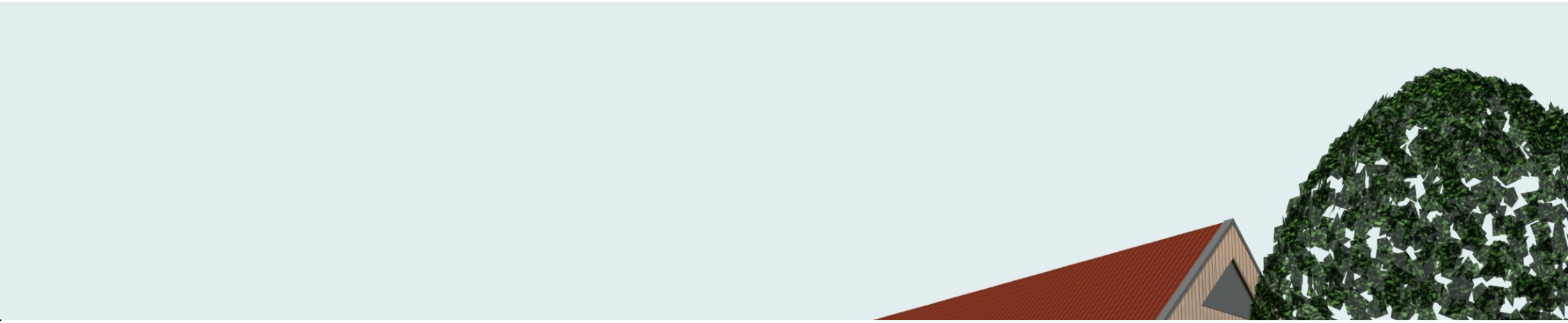
project Nieuwbouw 15 woningen te Leons
opdr.g. Bruinsma Bouw te Leons Auke Bruinsma
fase definitief ontwerp

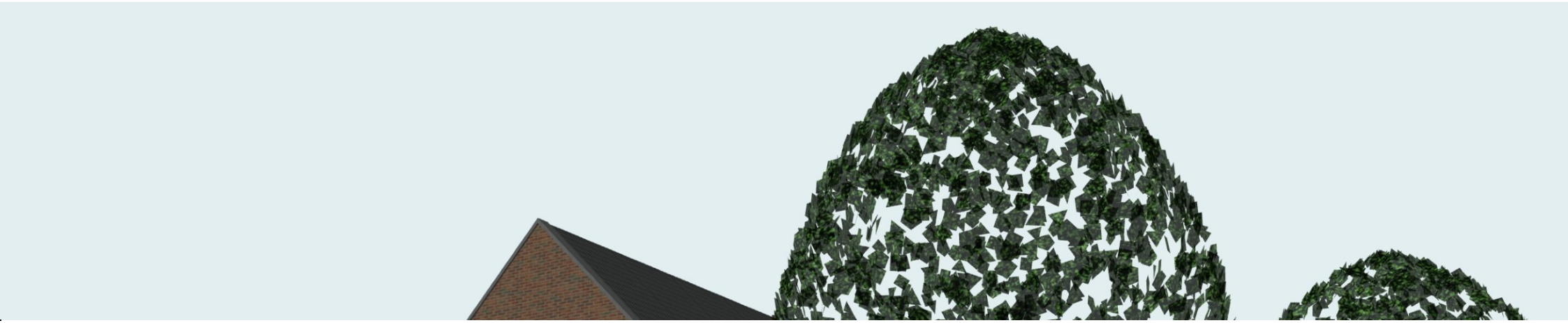
Gysbert, Tekenwijze Grou
www.tekenwijzegrou.nl

© Gysbert, Tekenwijze Grou

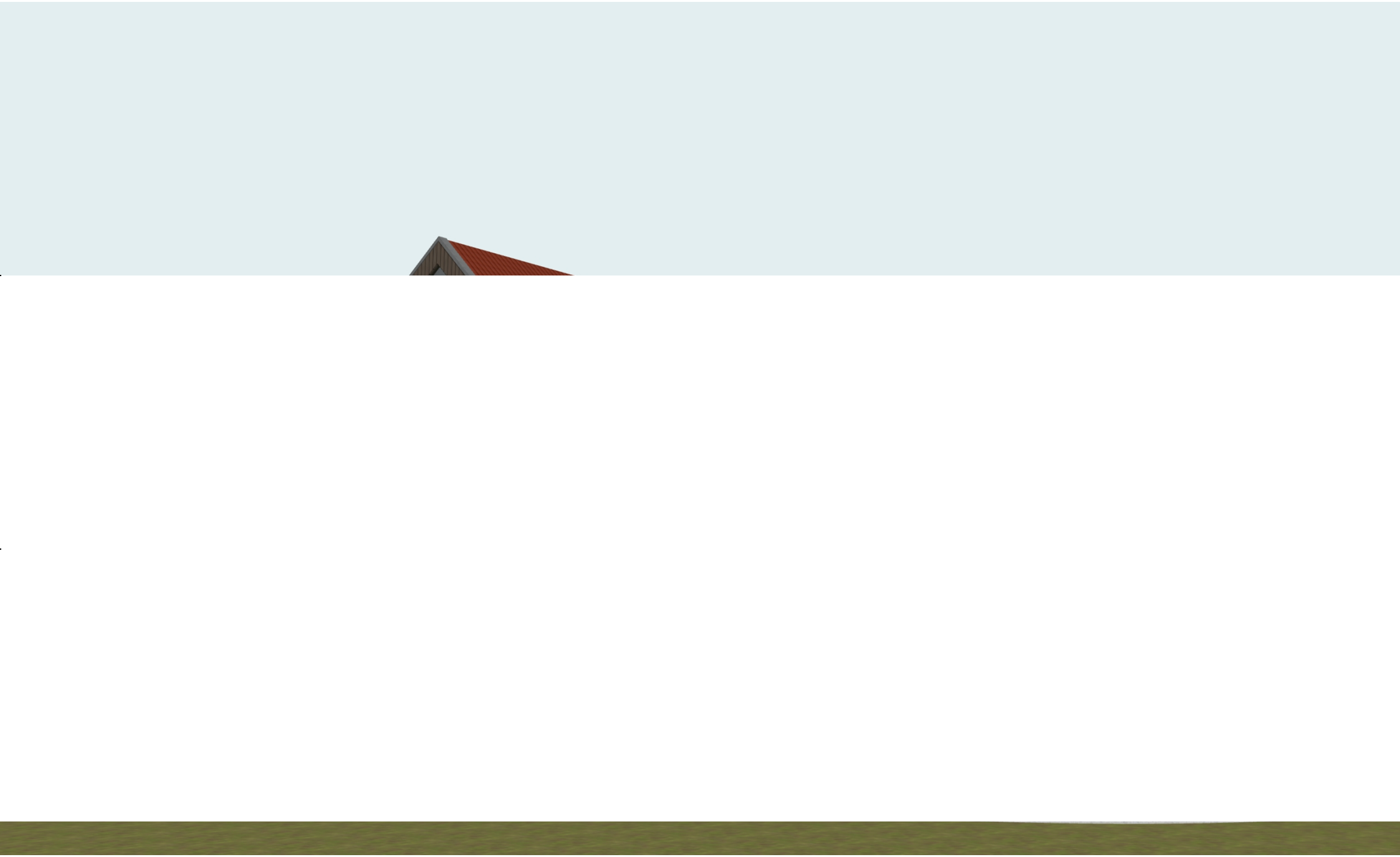
blok 3
B3-302

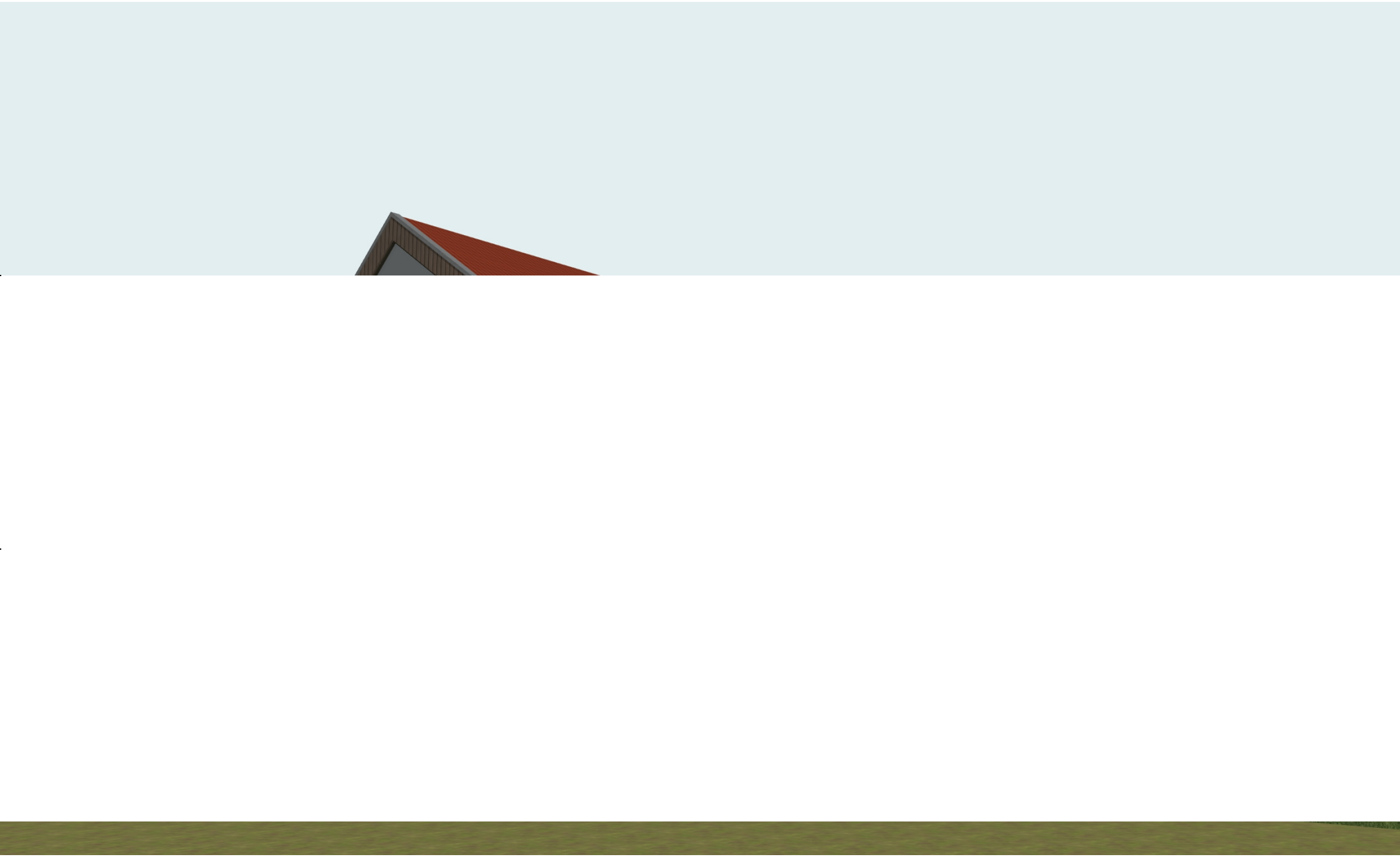

Landschappelijke inpassing Leons, 28 juni 2017

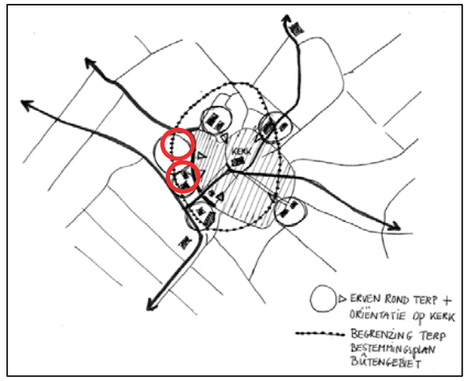

LOCATIE

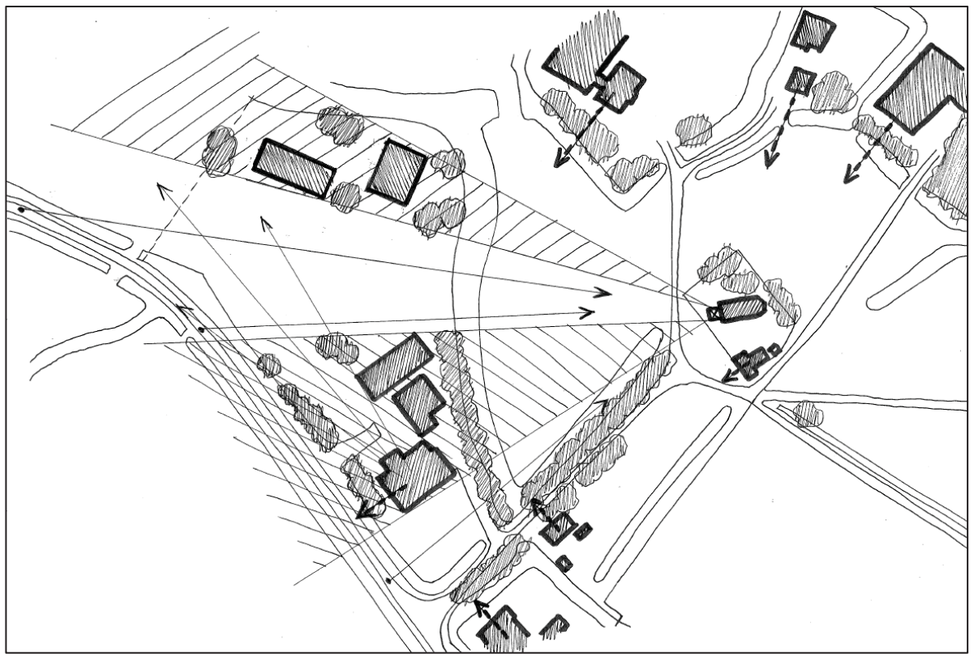
Advies gemeente
Voorgesteld wordt om het beeld van twee afzonderlijke agrarische clusters te versterken. Zie kleine afbeelding.

Deze clusters ogen als twee kleinschalige erven in plaats van één groot erf, waardoor er geen sprake is van een aaneengesloten en bebouwd aanzicht vanaf de doorgaande weg. Het nieuwe cluster versterkt de oorspronkelijke karakteristiek door de ligging in een cirkel om de terp/kerk.

De bestaande cluster wordt uitgebreid met één bijgebouw. De nieuwe cluster bestaat uit twee gebouwen en heeft de uitstraling van een boerderij (hoofdgebouw) met een bijgebouw. Het aantal m2 bruto vloeroppervlak is ongeveer gelijk aan die van de gebouwen in de schets van het Kwaliteitsteam.

De afstand tussen de clusters is geoptimaliseerd, zodat de kerk in zijn geheel zichtbaar is vanaf de doorgaande weg. Zelfs wanneer er elementen worden toegevoegd ten behoeve van de privacy, dan zal er ruim zicht blijven op de kerk.
Geadviseerd wordt in dit open gebied tussen de clusters het parkeren aan te leggen. Zo mogelijk verdiept en/of omzoomd met een talud van gras, zodat de auto's aan het zicht onttrokken worden en het doorzicht open blijft.
Door in de bebouwingsclusters bomen op te nemen (en niet in het open gebied) wordt het beeld van groene erven versterkt.

Voorstel gemonteerd in het aanzicht vanaf de doorgaande weg:

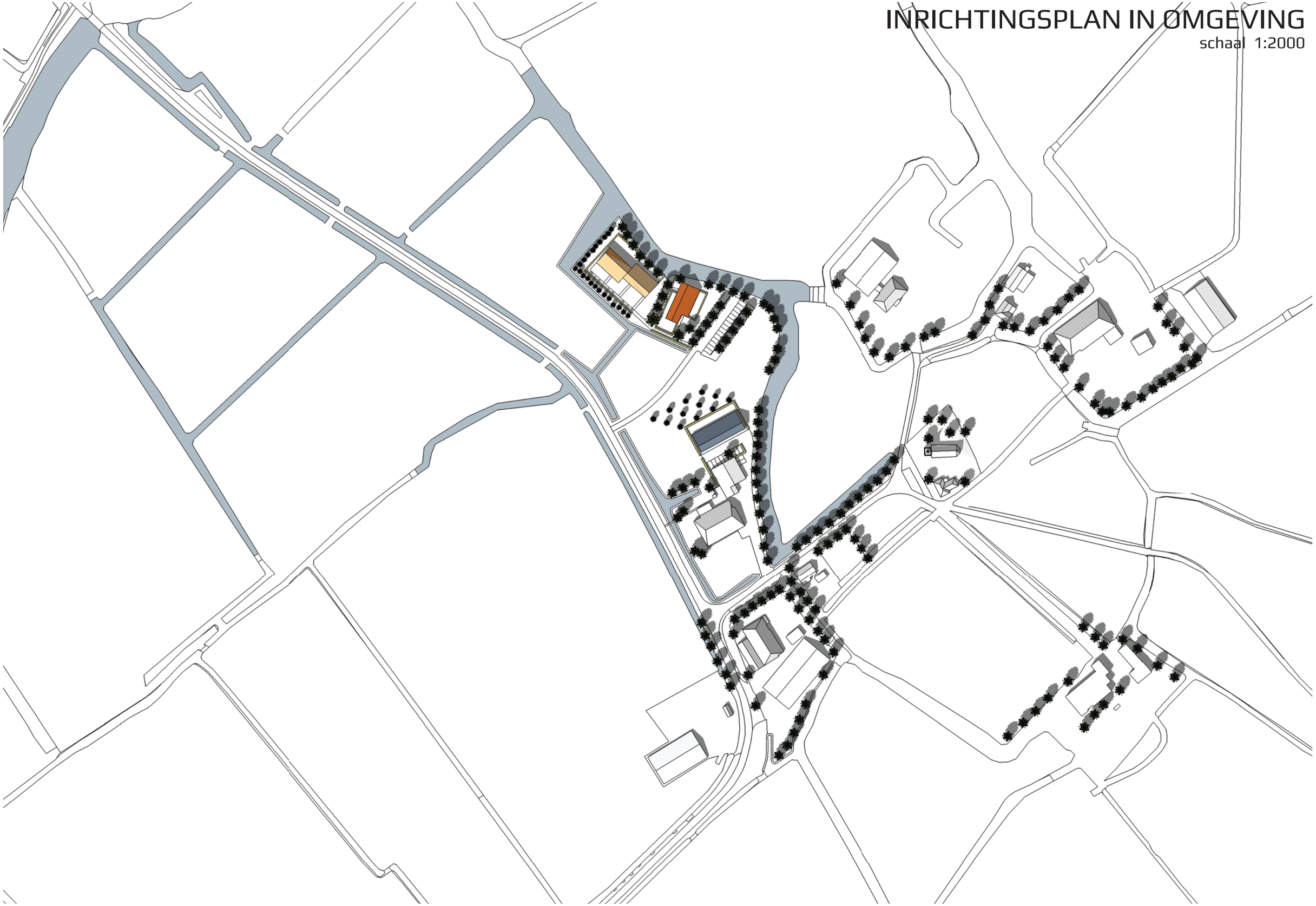

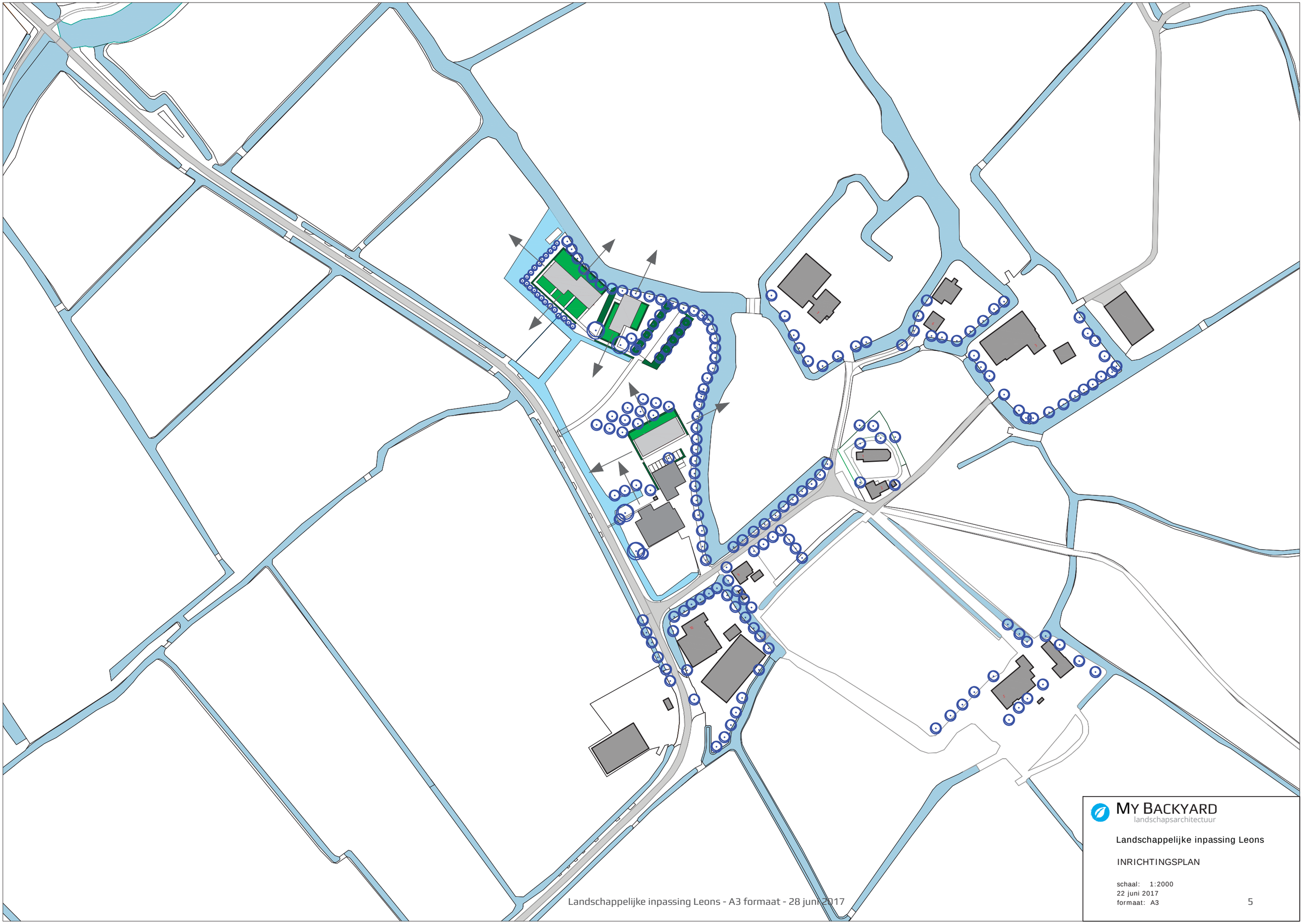
Zoals gezegd betreft het hier een beeldbepalende locatie in Leons.
De ontwikkeling kan alleen plaatsvinden wanneer de nieuwbouw goed wordt ingepast door te voldoen aan een aantal randvoorwaarden:

- Bij het bouwplan dient een inrichtingsvoorstel te worden ingediend;
- Het parkeren, de buitenruimte bij de recreatieve verblijven en het groen maken deel uit van het inrichtingsvoorstel;
- In het te wijzigen bestemmingsplan wordt geborgd dat de ruimte tussen de twee nieuwe bebouwingsclusters open blijft;
- De nieuwbouw bestaat uit één laag en een kap. De zijde die niet zichtbaar is vanaf de doorgaande weg kan een hoge goot krijgen (bij voorkeur niet over de hele lengte van het bouwblok);
- De materialen en het kleurgebruik hebben een eenvoudige en agrarische uitstraling. Dit kan ook in een 'eigentijds jasje'.

INRICHTINGSPLAN IN OMGEVING

schaal 1:2000

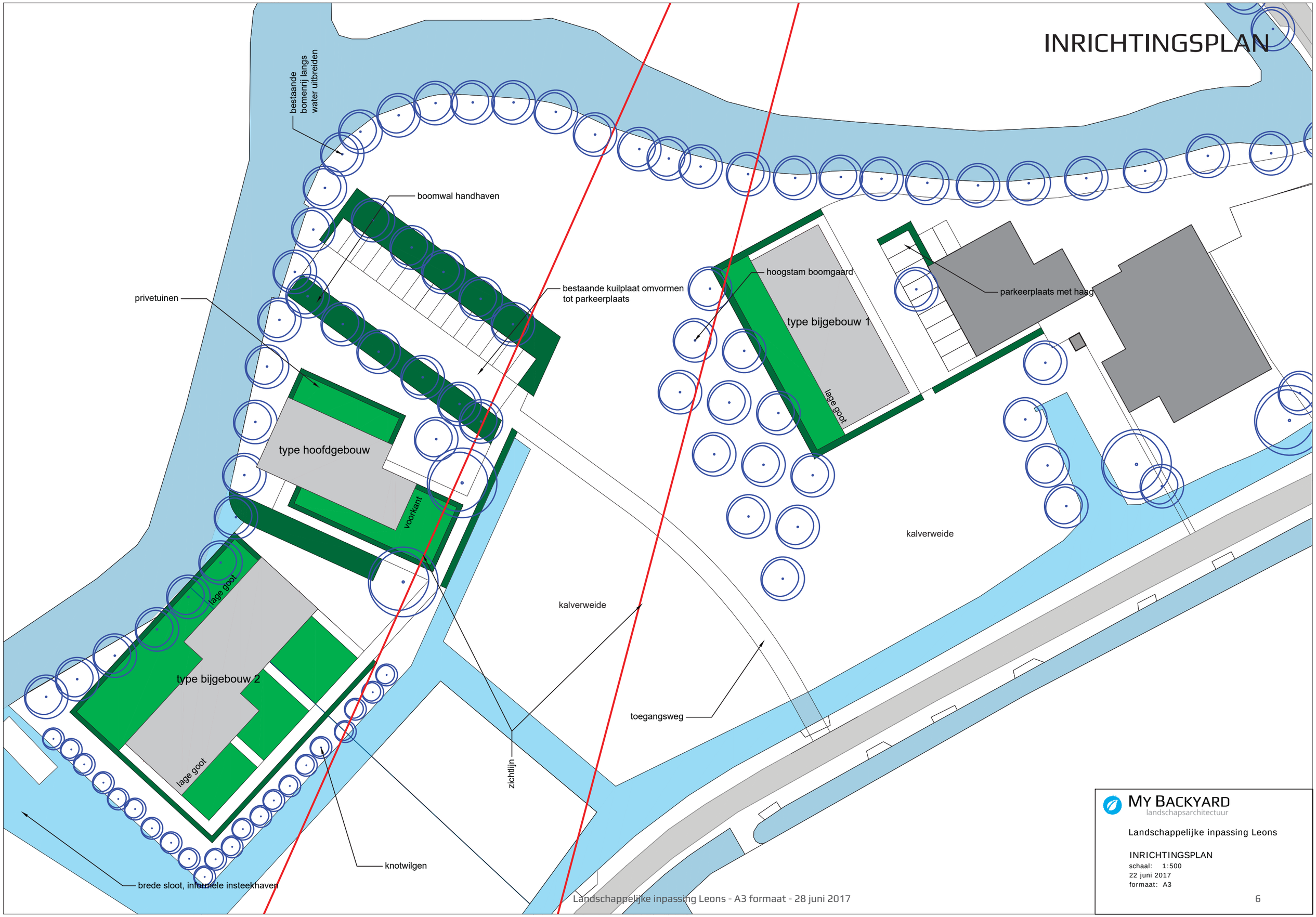
MY BACKYARD
landschapsarchitectuur

Landschappelijke inpassing Leons

INRICHTINGSPLAN

schaal: 1:2000
22 juni 2017
formaat: A3

INRICHTINGSPLAN

MY BACKYARD
landschapsarchitectuur

Landschappelijke inpassing Leons

INRICHTINGSPLAN
schaal: 1:500
22 juni 2017
formaat: A3

1850

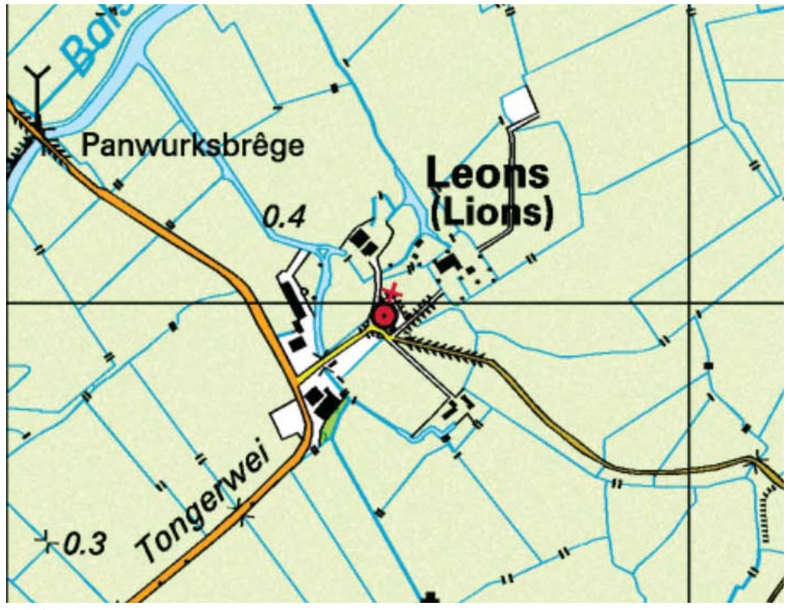
1900

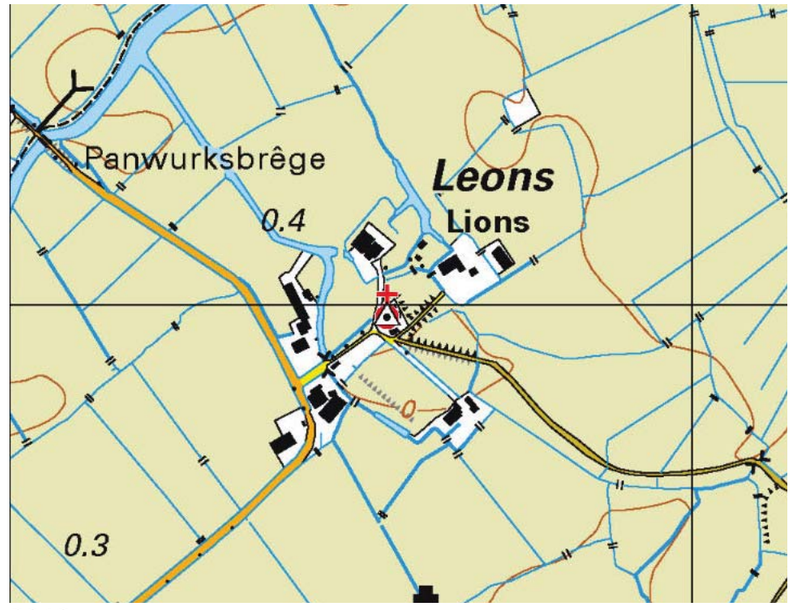
1950

1975

2000

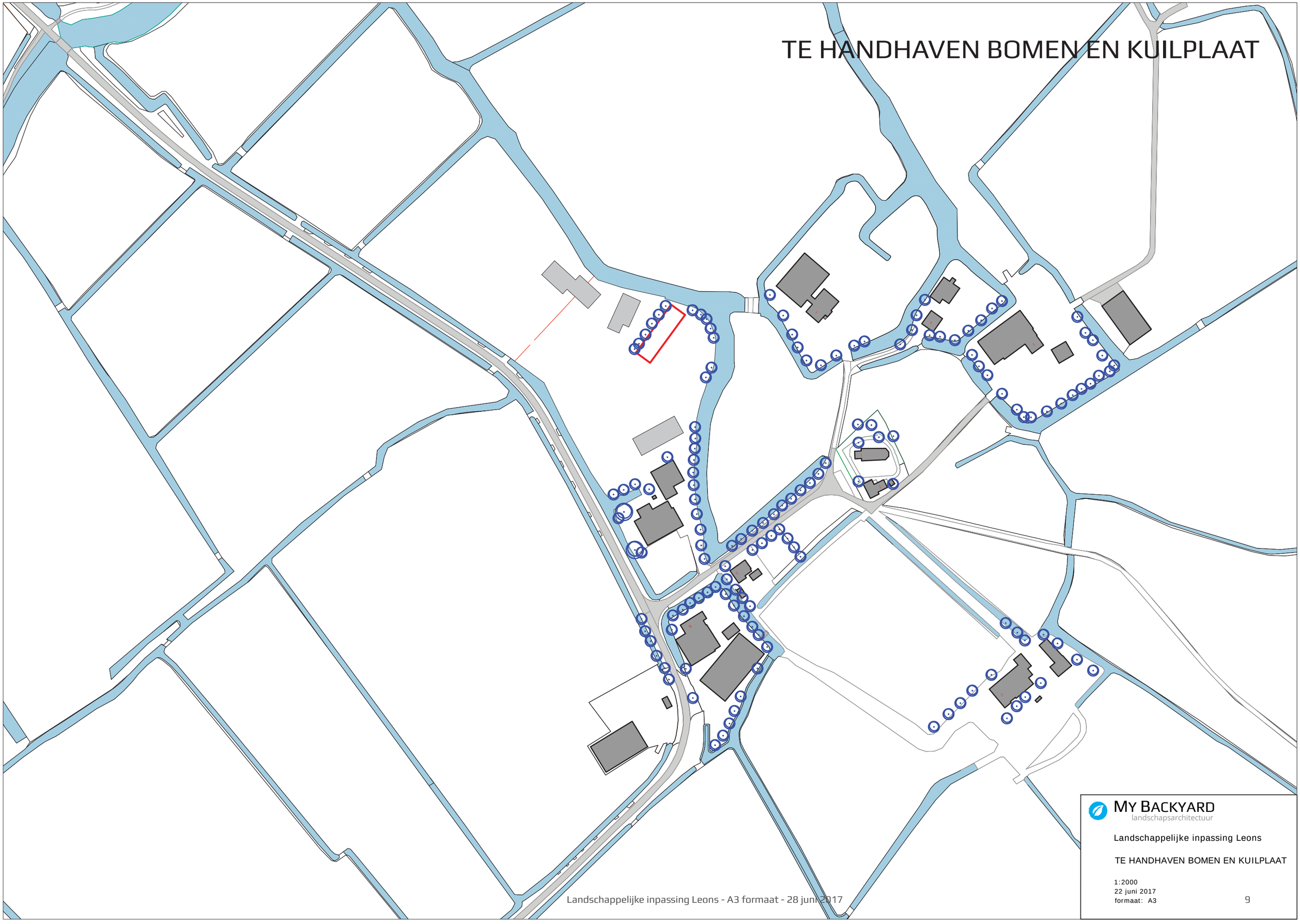
2016

TE VERWIJDEREN BEBOUWING

Landschappelijke inpassing Leons

TE VERWIJDEREN BEBOUWiNG
schaal: 1:2000
22 juni 2017
formaat: A3

TE HANDHAVEN BOMEN EN KUILPLAAT

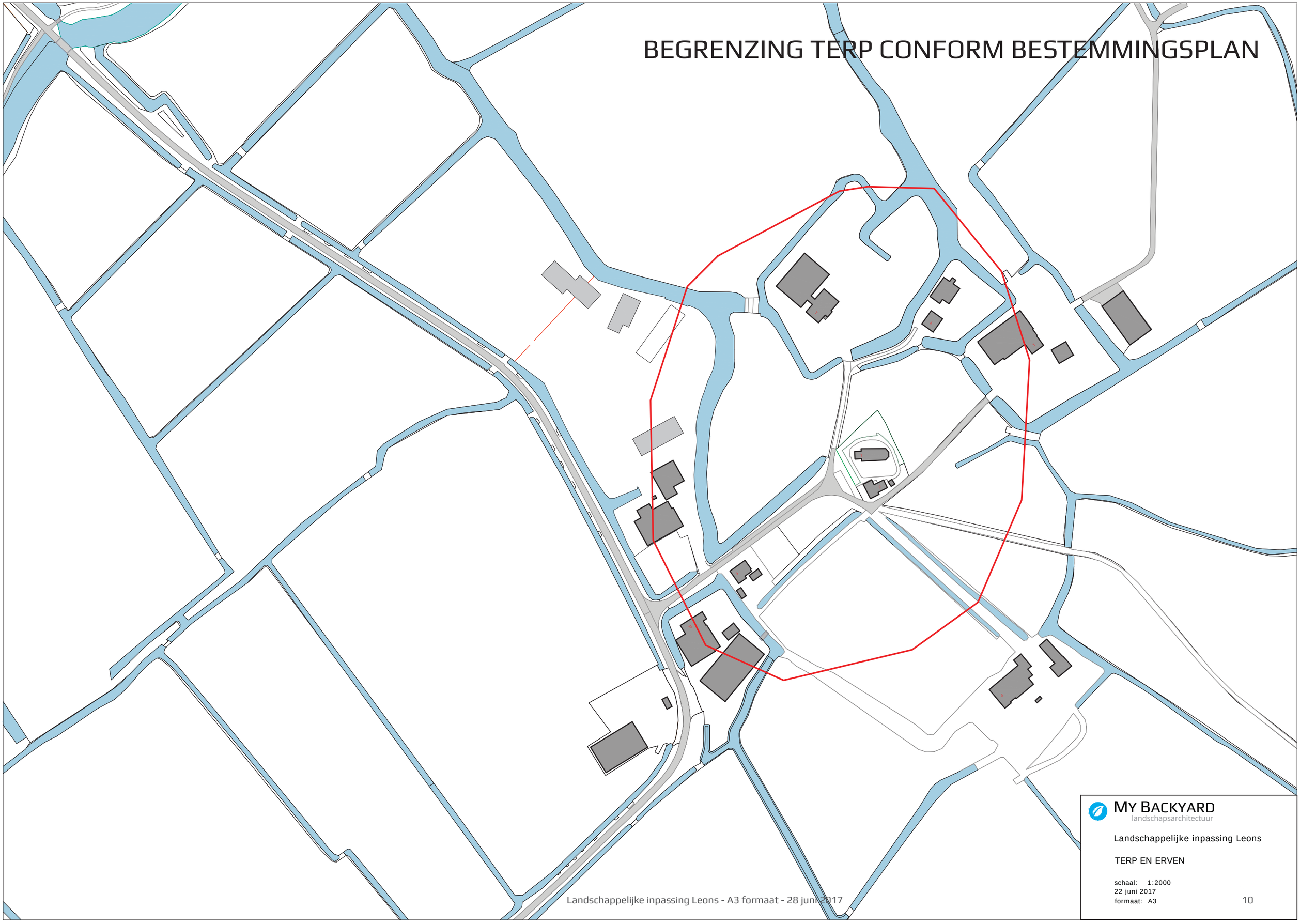
MY BACKYARD
landschapsarchitectuur

Landschappelijke inpassing Leons

TE HANDHAVEN BOMEN EN KUILPLAAT

1:2000
22 juni 2017
formaat: A3

BEGRENZING TERP CONFORM BESTEMMINGSPLAN

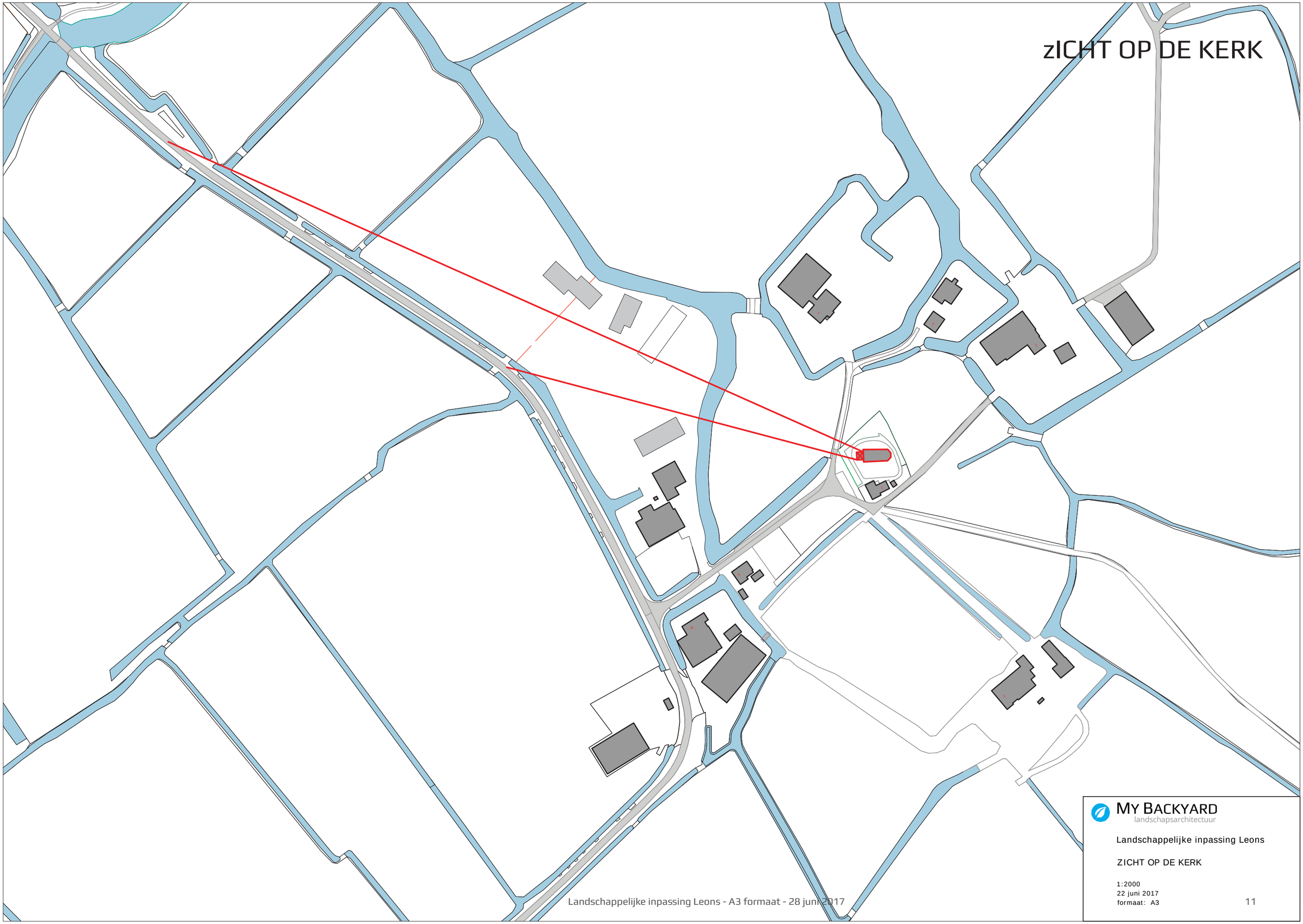
MY BACKYARD
landschapsarchitectuur

Landschappelijke inpassing Leons

TERP EN ERVEN

schaal: 1:2000
22 juni 2017
formaat: A3

zICHT OP DE KERK

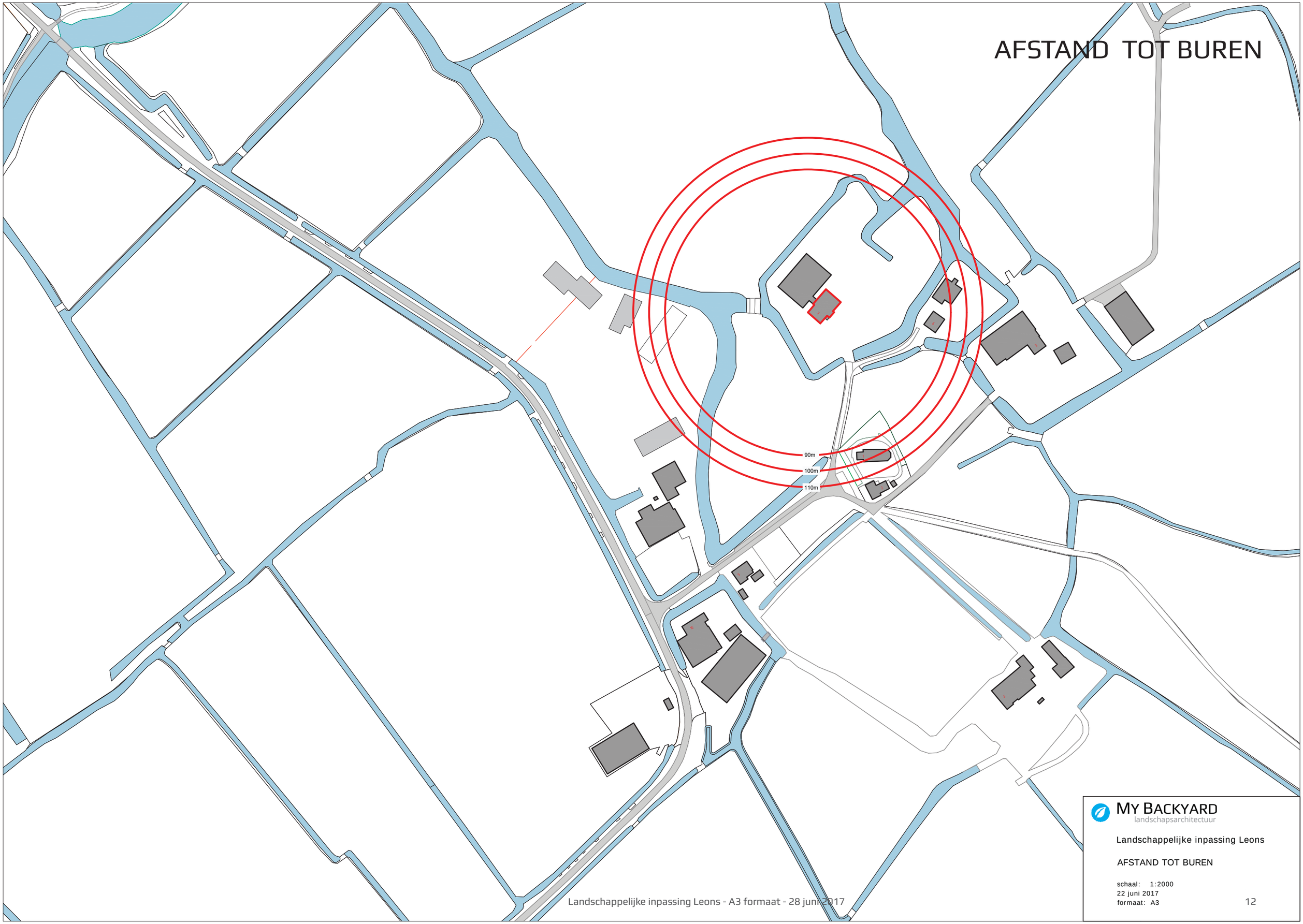
MY BACKYARD
landschapsarchitectuur

Landschappelijke inpassing Leons

ZICHT OP DE KERK

1:2000
22 juni 2017
formaat: A3

AFSTAND TOT BUREN

MY BACKYARD
landschapsarchitectuur

Landschappelijke inpassing Leons

AFSTAND TOT BUREN

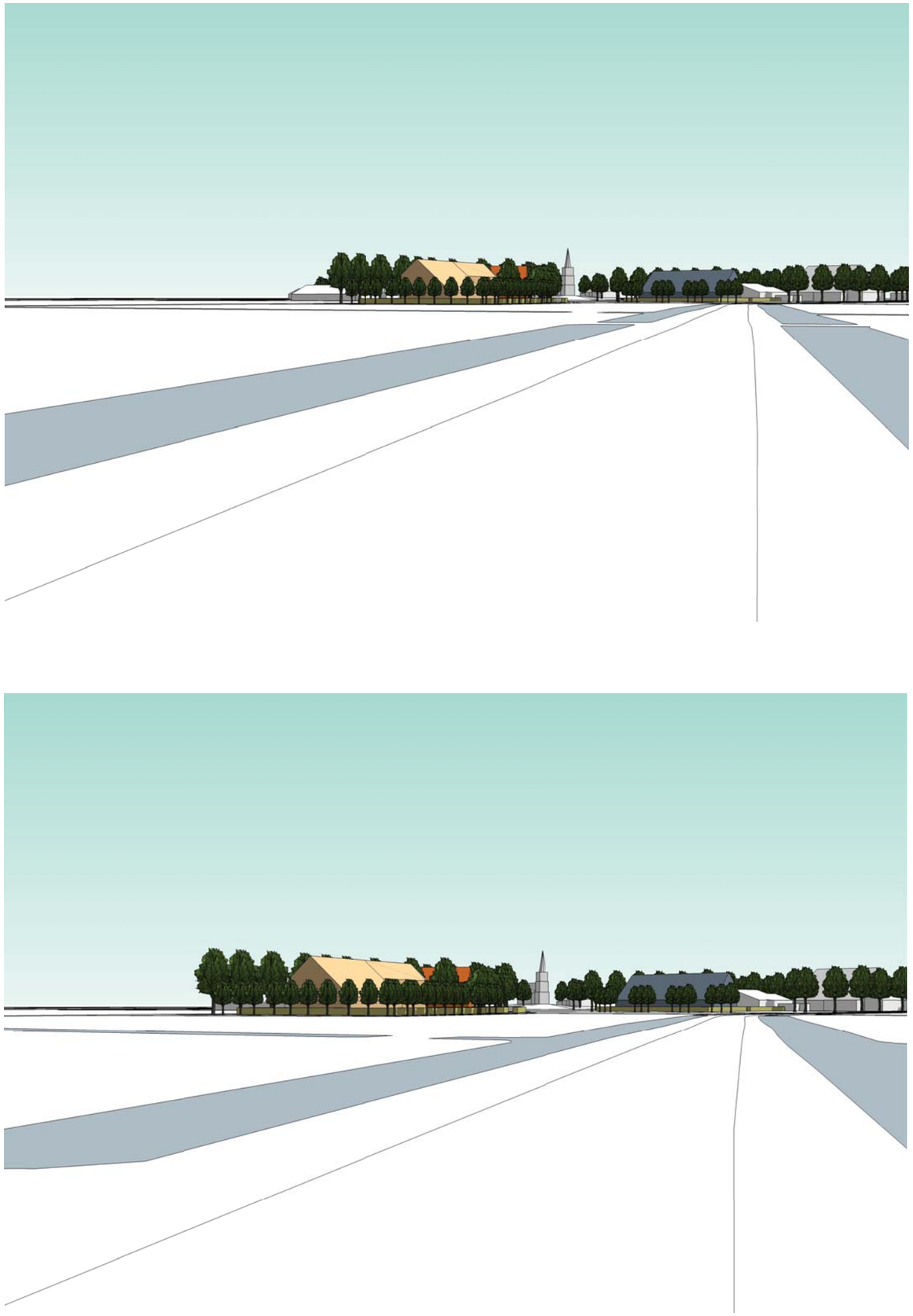
schaal: 1:2000
22 juni 2017
formaat: A3

VISUALISATIE
vogelvlucht vanaf doorgaande weg richting Leons

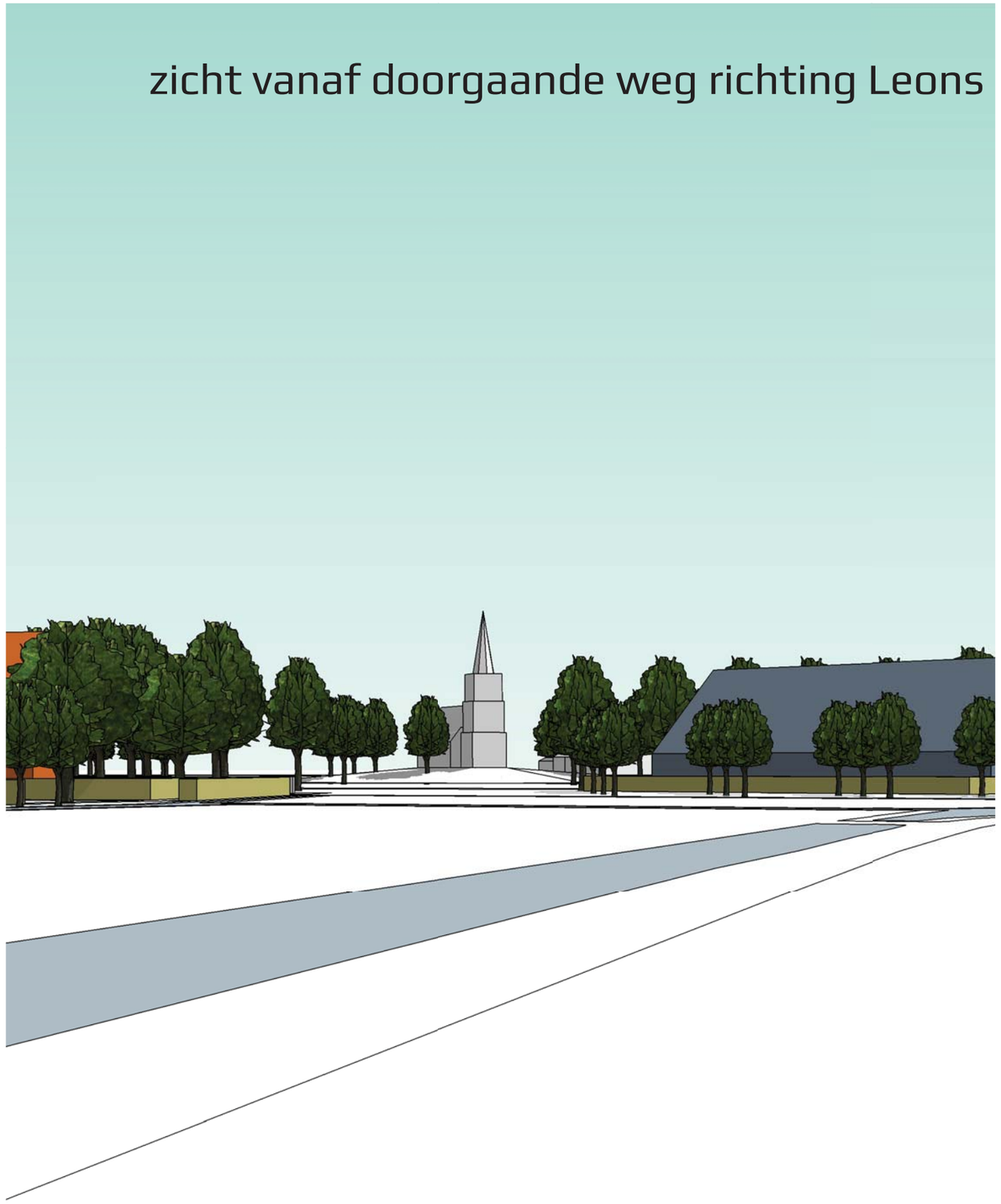

vogelvlucht vanaf Leons richting doorgaande weg

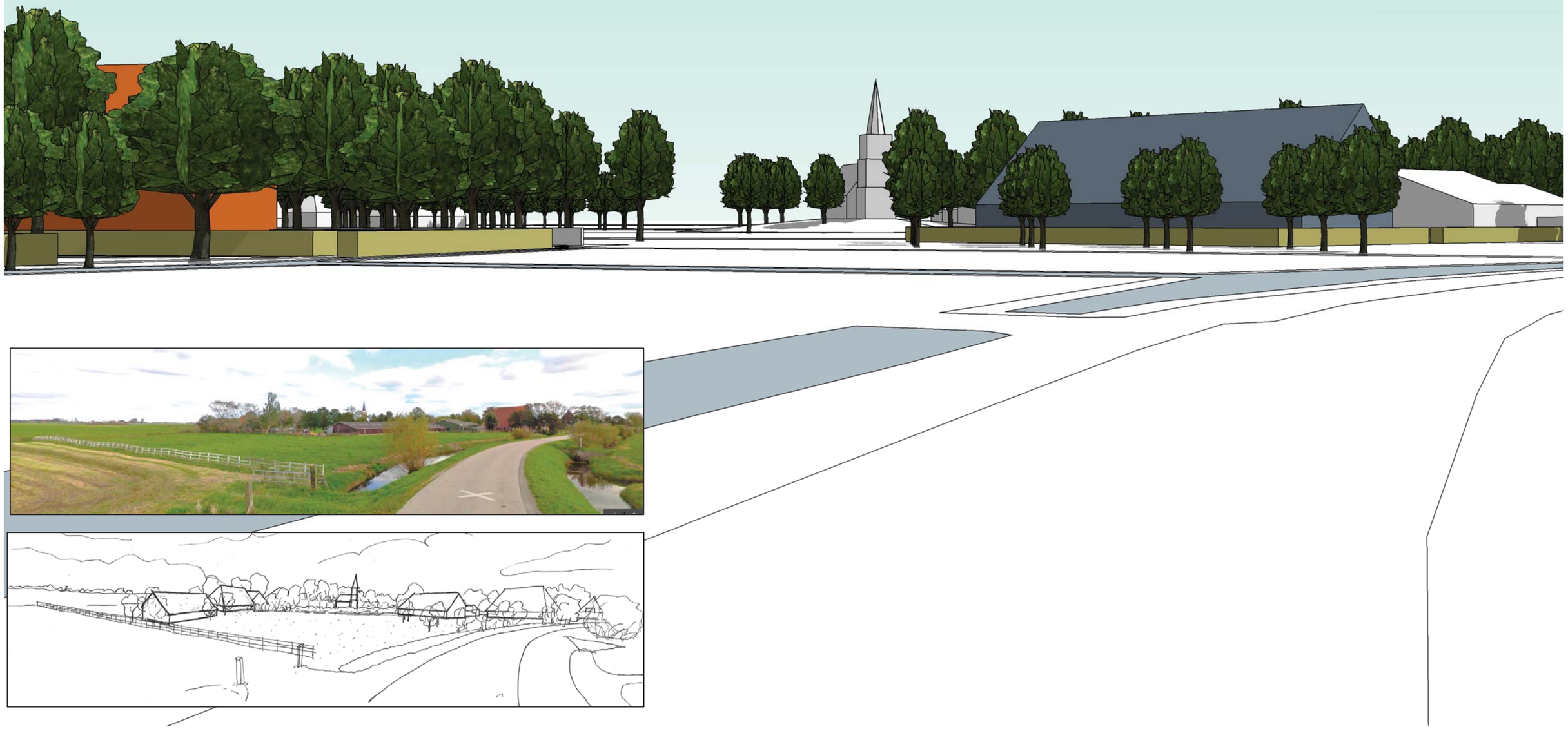

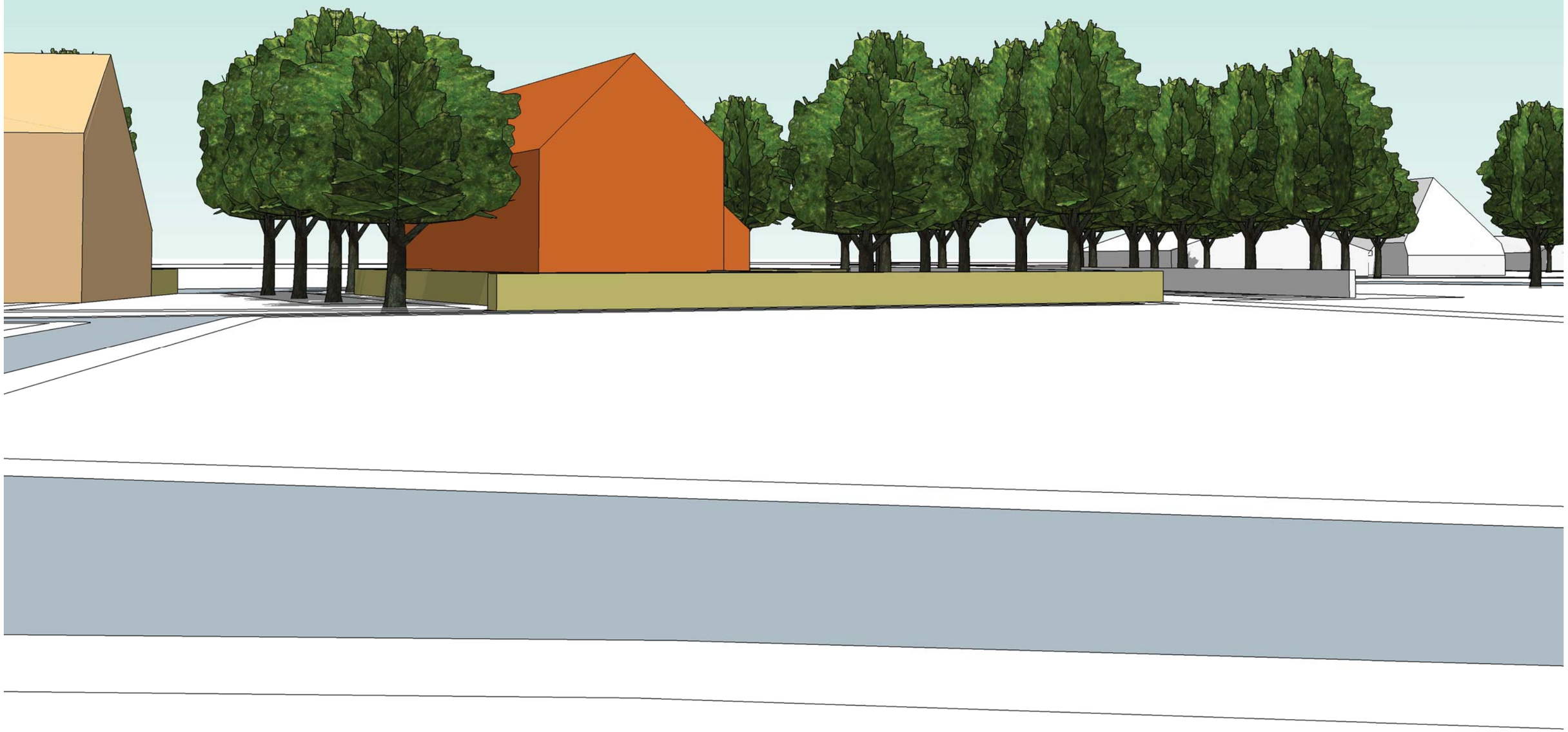
zicht vanaf doorgaande weg richting Leons

zicht vanaf doorgaande weg richting Leons

zicht vanaf doorgaande weg op het ‘nieuwe’ erf

zicht vanaf doorgaande weg op het bestaande erf met nieuw bijgebouw

brede sloot, informele insteekhaven
1810m²
680m²
type stal B
lage goot
type boerderij
voorkant
knotwilgen
zichtlijn
boomwal handhaven
bestaande bomenrij langs water uitbreiden
bestaande kuilplaat omvormen tot parkeerplaats
herkenbare historische erfindeling
hoogstam boomgaard
privétuinen
type stal A
parkeerplaats met haag
toegangsweg
MY BACKYARD
landschapsarchitectuur
Landschappelijke inpassing recreatiewoning Leons
INRICHTINGSPLAN

BESTAANDE BOMEN RIJ LANGS WATER UITBREIDEN

stuks	NUMMER	LATIJNSE NAAM	NEDERLANDSE NAAM
22	A	Salix alba	Knot wilg
7	B	Acer platanoides	Noorse Esdoorn
7	C	Fraxinus excelsior	Gewone es
7	D	Alnus glutinosa	Zwarte els
7	E	Crataegus x media Paul Scarlet	Rode Meidoorn
6	F	Ulmus 'Dodoens'	Iep
3	G	Malus schone van Lephof	Fries appel ras
3	H	Malus Cox Orange Pipin	Appel
3	I	Pyrus communis 'Conference'	Peer
2	J	Malus Doeke Martens	Oud fries appel ras (is het oudste friese ras)
1	K	Viburnum opulus	Gelderse Roos
1	L	Ulmus hollandica Wredei	Goudiep
1	M	Sorbus intermedia	Zweedse Lijsterbes
1	N	Crataegus x media Paul Scarlet	Rode Meidoorn
1	O	Alnus glutinosa	Zwarte els
1	P	Acer platanoides	Noorse Esdoorn
2	Q	Salix alba	Wilg
2	U	Ribes sanguinium	Rode bes
???	R	Acer campestre	Veld esdoorn

QuickScan

Leons, Leons 11

John Melis Ecologie

2018

Colofon

QuickScan Leons, Leons 11.
Inventarisatie en beoordeling natuurwaarden in het kader van de Wet natuurbescherming (soortbescherming)

JME-rapport	:	18-035
Versie	:	1.0 (definitief)
Datum	:	24-09-2018
Opdrachtgever	:	Dhr. A Bruinsma Leons 11 8833 KA Leons
Auteur	:	Bregtje Kuik
Controle	:	John Melis
Contactadres	:	Gorredijksterweg 26 8411 KE JUBBEGA
Te citeren als	:	Melis, J., 2018. QuickScan Leons, Leons 11; inventarisatie en beoordeling natuurwaarden in het kader van de Wet natuurbescherming (Wnb soortenbescherming). JME-rapport 18-035. John Melis ecologie, Jubbega.
Voorpagina	:	Foto van te verwijderen schuur en gebouw

Copyright © 2018 John Melis ecologie	*niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar worden gemaakt door middel van druk, fotokopie, elektronisch of op welke wijze dan ook, zonder schriftelijke toestemming van de auteurs.*

Inhoud

Blz.

1 Inleiding 2
1.1 Aanleiding 2
1.2 Globale ligging 2
1.3 Structuur natuurwetgeving in Nederland 3
1.4 Scope van de QuickScan 4
1.5 Werkwijze 5

2 Beschrijving locatie en ingreep 6
2.1 Locatie 6
2.2 Ingreep 7

3 Resultaten veldbezoek en bureaustudie 9
3.1 Vogels 9
3.2 Vleermuizen 9
3.3 Overige zoogdieren 10
3.4 Reptielen, amfibieën en vissen 10
3.5 Ongewervelden en weekdieren 11
3.6 Vaatplanten 11

4 Effecten en gevolgen 12
4.1 Overzicht beschermde soorten 12
4.2 Effecten op in het plangebied aanwezige flora en fauna 12

5 Mitigerende maatregelen 14
5.1 Broedvogels; mitigatie 14
5.2 Vleermuizen; mitigatie 14
5.3 Overige zoogdieren; mitigatie 15

6 Conclusie 16

Geraadpleegde bronnen 17

1 Inleiding

1.1 Aanleiding

In opdracht van dhr. A. Bruinsma, verder “opdrachtgever” genoemd, heeft ecologisch adviesbureau John Melis ecologie een QuickScan uitgevoerd op planlocatie ten behoeve van geplande werkzaamheden voor het verwijderen van een schuur en een voormalige mestsilo en het plaatsen van nieuwbouw op het adres Leons 11, in het dorp Leons, gemeente Littenseradiel, provincie Friesland.

De opdrachtgever heeft, als initiatiefnemer, het voornemen om twee bestaande gebouwen te slopen, en elders op het terrein nieuwbouw te plaatsen. De planlocaties zullen voor een bepaalde periode geheel ontgraven worden en de gehele bouwlocatie zal tijdelijk diverse bouwmaterialen bevatten.

In de planning wordt uitgegaan van het starten van de werkzaamheden in september 2019. Naar verwachting zullen de geplande werkzaamheden enkele maanden in beslag nemen, tot maart 2020.

1.2 Globale ligging

afbeelding 1.1. Globale ligging van het plangebied (rode cirkel). (Bron: Google maps)

afbeelding 1.2. ligging van het plangebied (rode aanwijzer). (Bron: Google maps)

1.3 Structuur natuurwetgeving in Nederland

De Wet natuurbescherming (hierna Wnb) heeft per 1 januari 2017 de Boswet, Flora- en faunawet en de Natuurbeschermingswet 1998 vervangen. De Wet natuurbescherming regelt de bescherming van Natura 2000-gebieden, de bescherming van soorten en de bescherming van houtopstanden.

Naast bescherming vanuit de Wet natuurbescherming, zijn er ook gebieden die planologisch beschermd zijn. Dit betreft het 'Natuurnetwerk Nederland' (hierna NNN). De bescherming van het NNN verloopt via het ruimtelijke ordeningsrecht (Barro, bestemmingsplannen) en niet via de natuurwetgeving.

<u>Decentralisatie</u>
Het bevoegd gezag is gedecentraliseerd naar de provincies. Het Rijk behoudt echter het bevoegd gezag en de verantwoordelijkheid voor het verlenen van ontheffingen en vrijstellingen voor handelingen en projecten in gebruik, beheer of aanleg door het rijk, zoals bijvoorbeeld hoofdwegen, spoorwegen, hoofdvaarwegen, waterkeringen, militaire terreinen, gastransportnet, hoogspanningsleidingen, delfstoffen, kustlijn, bepaalde visserij en bijvoorbeeld activiteiten Koninklijk Huis.

<u>Soortbescherming</u>
In de Wet natuurbescherming is soortbescherming opgedeeld in categorieën. Voor elke categorie gelden verschillende verbodsbepalingen die zijn vermeld in artikel 3.1, 3.5 en 3.10 van de Wet natuurbescherming. Het gaat om de volgende categorieën:

1. soorten van de Vogelrichtlijn;
2. soorten van de Habitatrichtlijn, inclusief bijlage I en II uit Verdrag van Bern en bijlage I uit Verdrag van Bonn;
3. 'andere soorten' (onderdeel A 'fauna' en onderdeel B 'flora').

De verbodsbepalingen en ontheffingsgronden voor de eerste twee categorieën komen rechtstreeks uit de Vogel- en Habitatrichtlijn. De derde categorie vindt zijn oorsprong in de nationale wetgeving.

Vooralsnog wordt ervan uitgegaan dat alle provincies en het Rijk de voorheen geldende "Lijst met jaarrond beschermde nesten 2012" aanhouden en blijven hanteren in de Wet natuurbescherming. Bij voorliggende toetsing is ervan uitgegaan dat de lijst gehanteerd blijft en dat de nesten een jaarrond beschermde status houden. Hierbij wordt een onderscheid gemaakt tussen jaarrond beschermde nesten (categorie 1t/m4) en mogelijk jaarrond beschermde nesten (categorie 5).

Soorten van de Vogelrichtlijn
Voor Vogelrichtlijnsoorten is het verboden om in het wild levende vogels te doden of te vangen, opzettelijk nesten, rustplaatsen en eieren van vogels te vernielen, te beschadigen, te rapen of nesten van vogels weg te nemen. Daarnaast is het verboden vogels opzettelijk te storen. Dit laatste verbod geldt niet voor een aantal aangewezen vogelsoorten, indien de verstoring niet van wezenlijke invloed is op de staat van instandhouding en het nest zelf zijn functionaliteit behoudt.

Soorten van de Habitatrichtlijn
Voor soorten van artikel 3.5 (Habitatrichtlijn, Bern en Bonn) is het eveneens verboden om in het wild levende dieren en planten in hun natuurlijke verspreidingsgebied opzettelijk te doden of te vangen, opzettelijk eieren van dieren te vernielen of te rapen. Voortplantings- of rustplaatsen mogen niet beschadigd of vernield worden. Daarnaast geldt er een verbod om planten behorend bij artikel 3.5 te plukken, verzamelen, af te snijden, te ontwortelen of te vernielen. In tegenstelling tot de Vogelrichtlijnsoorten in artikel 3.1, mogen dieren behorend bij artikel 3.5 niet opzettelijk verstoord worden, ook niet als er geen wezenlijke invloed is op de staat van instandhouding. Daarbij dient opgemerkt te worden dat een aantal vogelsoorten ook vallen onder artikel 3.5 en daarom niet verstoord mogen worden.

Andere soorten
Naast de Europees aangewezen beschermde flora en fauna, is er in Nederland ook een Nationale soortenlijst gemaakt die niet gedekt wordt door de Vogel- en Habitatrichtlijn, Verdrag van Bern of Verdrag van Bonn. Deze soorten zijn opgenomen in bijlage A en B van de Wet natuurbescherming. Voor soorten in bijlage A geldt een verbod op opzettelijk doden of vangen van dieren en opzettelijk beschadigen of vernielen van vaste voortplantings- of rustplaatsen van dieren. Voor soorten in bijlage B geldt een verbod op opzettelijk plukken, verzamelen, afsnijden, vernielen en ontwortelen van planten. In tegenstelling tot artikel 3.1 en 3.5, is verstoring van deze soorten toegestaan.

Met betrekking tot de ‘andere soorten’ zijn per provincie beleidsregels opgesteld waarin voor een deel van deze soorten vrijstelling is verleend. De grond waarop deze vrijstelling geldt verschilt per provincie en hoeft dus niet in alle situaties van toepassing te zijn. Vrijstelling op basis van ruimtelijke inrichting of ontwikkeling is een geldige reden in alle provincies.

Indien bij het project-voornemen een of enkele gestelde verboden in artikel 3.1, 3,5 of 3.10 worden overtreden, dient gewerkt te worden conform een gedragscode. Biedt een gedragscode geen oplossing, dan is het mogelijk om een ontheffing aan te vragen bij de provincie waarin het voornemen plaats vindt. De grond waarop een ontheffing mogelijk is, verschilt per categorie.

1.4 Scope van de QuickScan

Deze QuickScan is opgesteld om de ecologische waarden van het plangebied te bepalen, en de, ten gevolge van de geplande werkzaamheden, eventuele strijdigheden met de Wet natuurbescherming (Wnb) in kaart te brengen, waaruit een advies zal volgen over hoe te handelen volgens deze wet.

In tegenstelling tot een Natuurtoets wordt bij een QuickScan niet ingegaan op raakvlakken met de gebiedsbescherming (Natura 2000, Natuur netwerk Nederland/Ecologische Hoofdstructuur en Weidevogelleefgebied/Ganzenfoerageergebied) en is de bureaustudie beperkt.

Een initiatiefnemer is, vanuit de natuurwetgeving, bij ruimtelijke ingrepen verplicht op de hoogte te zijn van mogelijk voorkomende beschermde natuurwaarden binnen het plangebied, zodat hiermee rekening kan worden gehouden. De consequenties van de beoogde ruimtelijke ingreep zijn getoetst aan de bepalingen van de soortenbescherming uit de Wet natuurbescherming (Wnb).

De natuur is onvoorspelbaar. Het veldbezoek beschrijft een momentopname. Indien de periode tussen veldbezoek en uitvoering van de maatregelen meerdere jaren wordt, dient overwogen te worden een herhaald veldbezoek te laten uitvoeren, hetgeen mogelijk tot gevolg heeft dat de QuickScan wordt herzien.

1.5 Werkwijze

Bureaustudie
Voor het veldbezoek is de Nationale Database Fauna en Flora (NDFF) geraadpleegd. Tevens zijn voor diverse soorten de verspreidingskaarten geraadpleegd op www.verspreidingsatlas.nl. Het doel van de bureaustudie is het onderzoeken van reeds bekend aanwezige soorten en het vooraf inschatten van de waarschijnlijkheid dat beschermde soorten verwacht kunnen worden in het plangebied.

Veldbezoek
Het veldbezoek is afgelegd door ecologen Bregtje Kuik en Pim Bontenbal van John Melis ecologie op donderdag 23 augustus 2018. Het bezoek is uitgevoerd van 9.00 tot 10.00 uur, bij 17 graden Celsius, windkracht 2, op een grijze nazomerdag. Het doel van het veldbezoek is het inschatten van de aanwezige habitats, de bijbehorende ecologische waardes, en het verkrijgen van inzicht in het plangebied.

Maatregel(en) en effecten
De volgende stap is de beschrijving van de geplande ingreep en de omstandigheden (planning, methode) waarin deze uitgevoerd gaan worden. Tezamen met het veldbezoek en de bureaustudie kunnen hieruit eventuele strijdigheden van de plannen met de betreffende natuurwetgeving opgespoord worden, en kunnen eventuele kennis hiaten benoemd worden. Hieraan worden voorlopige conclusies verbonden en hieruit zal duidelijkheid ontstaan over de eventuele noodzaak tot het nemen van vervolgstappen, zoals nader onderzoek.

2 Beschrijving locatie en ingreep

2.1 Locatie

Het plangebied bevindt zich deels op een boeren erf, en deels in omliggende weidepercelen. Ten zuiden van de planlocaties bevindt zich het woonhuis, behorende bij het boerenerf. De boerderij bestaat uit het woonhuis, een aanliggende deel, de te slopen schuur en de te slopen voormalige mestsilo. De planlocatie voor het plaatsen van de nieuwbouw bevindt zich in bestaande weidepercelen ten noorden van de boerderij. Op het erf zijn enkele bomen aanwezig, deze blijven onaangetast. Rondom het plangebied zijn watergangen aanwezig welke onaangetast blijven. Er wordt ten behoeve van de nieuwbouw een nieuwe watergang gegraven welke in verbinding komt te staan met de bestaande watergangen. De te slopen bebouwing betreffen een grote houten enkelwandige schuur met een dak van asbesthoudend eterniet, zonder spouwmuren, welke nu in gebruik is als opslag en hobbyruimte, en een voormalige kleine mestsilo met aanpalende zeecontainers. Beide gebouwen bevatten geen dakpannen of openingen. Ten westen van het plangebied ligt de weg Leons. Ten noorden en oosten van het plangebied bevindt zich landbouwgebied met kleinere percelen welke begraasd worden door paarden. De watergang welke direct ten oosten van het plangebied ligt is een bredere afwateringssloot.

Afb. 2.1. Te verwijderen schuur

Afb. 2.2. Te verwijderen silo met containers

Afb. 2.3. De te verwijderen schuur

Afb 2.4 geplande bouwlocatie nieuwbouw

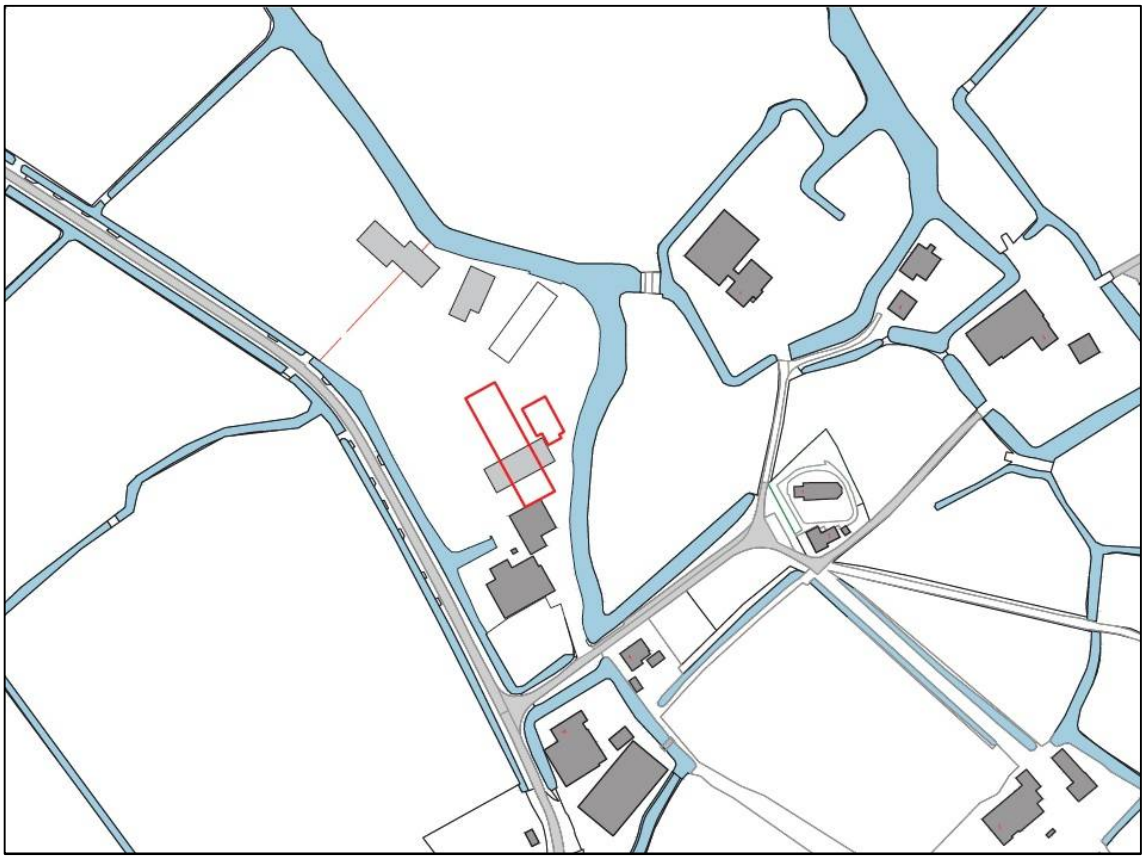
Afb. 2.5. binnenzijde te slopen schuur

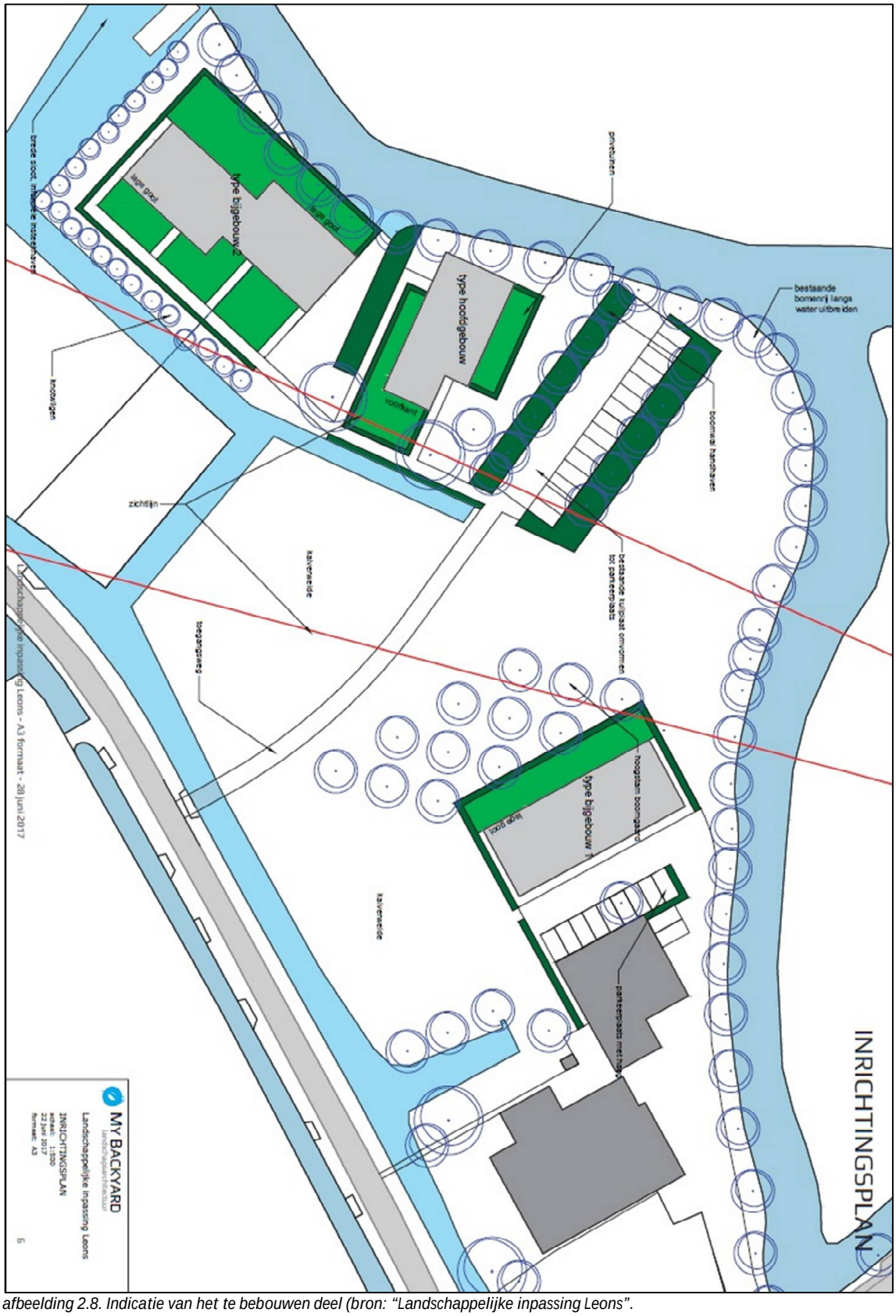
Afb 2.6 terugblik vanaf nieuwbouwlocatie naar schuur en silo

2.2 Ingreep

De in deze QuickScan beoordeelde werkzaamheden betreffen het verwijderen van de houten schuur (zie afbeelding 2.7), aanleveren van bouwmaterialen, het uitvoeren van de bouwwerkzaamheden en het uitvoeren van de afwerking. De ingreep is onderdeel van het plan “Landschappelijke inpassing Leons”. Op de planlocatie komen nieuwe gebouwen te staan (zie afbeelding 2.8).

afbeelding 2.7. Te verwijderen bebouwing (rode blokken) (bron: “Landschappelijke inpassing Leons”.

afbeelding 2.8. Indicatie van het te bebouwen deel (bron: "Landschappelijke inpassing Leons".

3 Resultaten veldbezoek en bureaustudie

Waargenomen soorten en verwachte soorten (op basis van de aanwezige habitat en de bekende verspreiding) worden samengenomen en hun gebruik van het plangebied wordt beschreven. Hierbij ligt de nadruk op beschermde soorten, maar er zullen ook algemene en lichter beschermde soorten betrokken worden indien waargenomen of van belang voor de ingreep.

3.1 Vogels

Alle broedgevallen van vogels zijn beschermd. Van 15 vogelsoorten zijn ook de nesten, vaste rust- en verblijfplaatsen jaarrond beschermd. Dit zijn soorten die vallen in de categorie 1 t/m 4 van de aangepaste lijst jaarrond beschermde vogelnesten (2012). Deze worden apart behandeld onder 4.1: “Jaarrond beschermd”.

Daarnaast zijn van 34 vogelsoorten de nesten jaarrond beschermd als hier een zwaarwegende ecologische reden voor is. Dit zijn soorten die vallen in de categorie 5 van de aangepaste lijst jaarrond beschermde vogelnesten (2012). Deze soorten worden mee behandeld onder 4.1 ”Vogels, overige vogelsoorten”.

Jaarrond beschermd
Er zijn tijdens het veldbezoek geen jaarrond beschermde nesten aangetroffen in het plangebied, of in de nabije omgeving (75 meter). De te slopen schuur bestaat uit enkelvoudige houten elementen en beidt geen geschikte ruimtes voor gebouw bewonende vogelsoorten zoals huismus en gierzwaluw. Tevens biedt de schuur geen invliegopeningen voor soorten als kerkuil. De te slopen voormalige mestsilo bestaat in zijn geheel uit beton, en biedt geen ruimte voorde genoemde gebouwbewonende soorten. Deze soorten kunnen derhalve in het plangebied binnen de te slopen gebouwen niet verwacht worden. Huismus en gierzwaluw kunnen wel verwacht worden in het naastliggende woonhuis, welke niet wordt aangetast.

Vogels - overige soorten
Er zijn tijdens het veldbezoek meerdere algemene soorten waargenomen zoals merel, kokmeeuw en zilvermeeuw. Ten tijde van het veldbezoek werd de naastliggende watergang geschoond, hier foerageerden meerdere meeuwen. Deze en meerdere algemene vogelsoorten kunnen en zullen het plangebied in gebruik hebben als foerageergebied. Algemene zangvogels zoals merel, koolmees of houtduif zouden in de bomen in en rond het plangebied tot broeden kunnen komen. Omliggende percelen bieden potentieel broedbiotoop voor weidevogels. Omliggende watergangen bieden potentieel broedbiotoop voor watervogels.

3.2 Vleermuizen

Alle vleermuizen zijn zwaar beschermd (alle in Nederland voorkomende soorten staan vermeld in de Habitatrichtlijn). Vleermuizen kunnen voor drie doeleinden gebruik maken van een plangebied, te weten als verblijfplaats, vliegroute en of foerageergebied. Er kunnen zich geschikte verblijfplaatsen bevinden binnen een gebied, welke tijdens 1 of meerdere seizoenen actief gebruikt kunnen worden door vleermuizen, te weten tijdens de zomer-, kraam-, paar- en/of winterperiode. Deze verblijven kunnen gebruikt worden als schuil- en rustplaats, als kraamkamer, voor de paring en/of voor de overwintering.

Vleermuizen gebruiken vliegroutes voor het bereiken van hun foerageergebieden vanuit hun verblijven, en, sommige soorten, voor de jaarlijkse trek naar winterrustgebieden, en naar zomerhabitat. Lijnvormige elementen zoals bomen, dijken en watergangen worden gevolgd en onthouden. Zij vormen voor de vleermuizen een vaste route. Het onderbreken of verwijderen van deze elementen bij een (potentiele) vliegroute kan een negatief effect hebben op de mogelijkheid van vleermuizen om hun doel te bereiken.

Vleermuizen kunnen foerageergebieden hebben in een plangebied. Dit wil zeggen, vleermuizen komen via vaste routes naar het plangebied om daar in de buurt van bomen en water te jagen op muggen en nachtvlinders.

Verblijven
De te verwijderen schuur bestaat uit enkelwandige houten elementen en beidt geen geschikte ruimtes welke potentieel kunnen dienen als verblijfplaats voor vleermuizen. De schuur is op geen enkele plek toegankelijk voor vleermuizen. Soorten welke in open gebouwen verblijven, zoals de grootoorvleermuis wordt hier niet verwacht, het klimaat binnen de schuur is voor vleermuizen ongeschikt, en tevens is de binnenzijde niet bereikbaar voor vleermuizen. De silo biedt geen inkruipmogelijkheden. Het bestaat volledig uit beton, en is volledig dicht gekit. In de bomen in het plangebied zijn geen holtes aangetroffen, waarmee aanwezigheid van boombewonende soorten kan worden uitgesloten. De kerk, alsmede het bestaande woonhuizen en boerderijen in omliggende omgeving kunnen verblijven bevatten van vleermuizen.

Vliegroutes
In de directe omgeving van het plangebied worden vleermuisverblijven verwacht. De bomen binnen het plangebied bieden geen essentiële vliegrouteondersteuning. De bomen maken geen onderdeel uit van een lijnvormig element. De bestaande bebouwing kan fungeren als vliegroute ondersteuning. Het verwijderen van de schuur en silo heeft naar verwachting geen negatief effect op de eventuele functie van vliegrouteondersteuning binnen het plangebied, gezien het huidige open karakter van de omgeving. De watergang ten oosten van het plangebied kan potentieel als vliegrouteondersteuning dienen voor meervleermuis.

Foerageergebied
Het gehele plangebied wordt als potentieel foerageergebied voor vleermuizen aangemerkt. Er is in de directe omgeving ruimschoots soortgelijk foerageergebied aanwezig welke als vervanging kan dienen. De watergang ten oosten van het plangebied is te smal om als foerageergebied van meervleermuis te worden aangemerkt.

3.3 Overige zoogdieren

Waterspitsmuis kan mogelijk verwacht worden in de watergang ten oosten van het plangebied. Ten tijde van het veldbezoek werd deze watergang uitgediept, wat huidig gebruik door waterspitsmuis mogelijk beperkt. Otter kan potentieel in het plangebied voorkomen, maar er is van deze soort geen verblijf of binding met het plangebied te verwachten. Er zijn geen sporen van otter aangetroffen.

De overige zoogdieren die mogelijk verwacht kunnen worden in dit landelijke gebied zijn steenmarter, ree en egel. Deze zijn in Friesland vrijgesteld en genieten geen extra bescherming vanuit de Wet natuurbescherming. Hiervoor geldt wel de zorgplicht. Er zijn binnen het plangebied geen sporen van steenmarter aangetroffen. Tevens bieden de te slopen gebouwen geen toegang voor deze soort. Tevens kunnen algemene soorten als mol en bruine rat verwacht worden, hiervoor geldt de zorgplicht.

3.4 Reptielen, amfibieën en vissen

Reptielen
Beschermde reptielen worden niet verwacht. Van deze soortgroep zijn in de NDFF geen waarnemingen aangetroffen binnen de omgeving van de geplande werkzaamheden. Het voorkomen van beschermde soorten amfibieën kan op basis van de aanwezige habitats, de bekende verspreiding en recente waarnemingen uitgesloten worden

Amfibieën
Beschermde amfibieën zoals rugstreeppad, poelkikker en heikikker worden niet verwacht. Deze soorten zijn in de NDFF niet bekend binnen de omgeving van de geplande werkzaamheden en het aanwezige habitat is niet geschikt. Het voorkomen van beschermde soorten amfibieën kan op basis van de aanwezige habitats, de bekende verspreiding en recente waarnemingen uitgesloten worden. Algemene

soorten als gewone pad, bruine kikker, bastaardkikker, en kleine watersalamander kunnen binnen het plangebied verwacht worden.

Vissen
Binnen het plangebied is de beschermde grote modderkruiper niet bekend. Overige beschermde soorten zijn tevens niet te verwachten. In de watergangen kunnen meerdere algemene soorten vissen voorkomen.

3.5 Ongewervelden en weekdieren

Er komen meerdere algemene soorten vlinders, libellen en kevers voor in en rond het plangebied. Het voorkomen van beschermde ongewervelden en weekdieren kan op basis van de aanwezige habitats, de bekende verspreiding en recente waarnemingen uitgesloten worden. Er is geen krabbenscheer aangetroffen in de watergangen waarmee aanwezigheid van de groene glazenmaker kan worden uitgesloten.

3.6 Vaatplanten

Het voorkomen van beschermde vaatplanten in dit voedselrijke agrarische gebied kan op basis van de aanwezige habitats, de bekende verspreiding en recente waarnemingen uitgesloten worden.

4 Effecten en gevolgen

4.1 Overzicht beschermde soorten

In dit hoofdstuk wordt de geplande ingreep getoetst aan de aanwezige of verwachte beschermde soorten (zie hoofdstuk 3) binnen het plangebied, en de te verwachten risico's voor deze soorten, bij uitvoer van de geplande werkzaamheden. In de Wet natuurbescherming zijn vooral vaste verblijfplaatsen (voortplantingslocaties zoals nesten, holen, kraamlocaties etc.) van belang, maar ook de functionele leefomgeving die de vaste verblijfplaatsen in stand houdt.

Voor soorten die niet genoemd worden vanuit de Vogelrichtlijn, Habitatrichtlijn of Wnb artikel 3.10 geldt de algemene vrijstelling bij ruimtelijke ontwikkelingen. Zelfs bij negatieve effecten hoeft geen ontheffing te worden aangevraagd. Ditzelfde geldt voor soorten van Wnb artikel 3.10, waarvoor een Provinciale vrijstelling is uitgegeven. Voor deze soorten geldt wel de zorgplicht, maar ze worden hieronder, ondanks eventueel voorkomen en eventueel te verwachten negatieve effecten, niet meegenomen.

Soortgroep	Soort(en)	Aanwezig
Vogels	(broed-)	potentieel
Vleermuizen	(vliegroutes, foerageergebieden)	potentieel
Overige zoogdieren	waterspitsmuis	potentieel
Vissen en amfibieën	Algemene soorten (zorgplicht)	potentieel

tabel 1. Soort(groep)en van de Wet natuurbescherming waarvoor het effect van de maatregel bepaald moet worden.

4.2 Effecten op in het plangebied aanwezige flora en fauna

Broedvogels
In de bomen in het plangebied kunnen algemene zangvogels zoals merel, koolmees en houtduif tot broeden komen. In het bestaande woonhuis kan huismus verwacht worden. Potentieel kan in dit woonhuis ook gierzwaluw, boerenzwaluw en huiszwaluw verwacht worden. In de omliggende percelen kunnen weidevogels verwacht worden, in de watergangen kunnen watervogels verwacht worden.

Het broedseizoen loopt ongeveer van half maart tot half juli, maar de daadwerkelijke periode is afhankelijk van het weer en de soort. De Wet natuurbescherming schrijft geen datumgrenzen voor, de genoemde data zijn globaal. Ieder broedgeval is beschermd, dus indien blijkt dat er een vogel aan het broeden is, ook buiten het broedseizoen, zal gewacht moeten worden totdat deze hiermee klaar is en uit eigen beweging is vertrokken.

Volgens de planning vindt de uitvoering plaats in de periode september 2019 tot maart 2020 buiten het vogelbroedseizoen. De werkzaamheden zijn daardoor niet verstorend voor broedende vogels.

Als de werkzaamheden alsnog binnen het broedseizoen uitgevoerd worden, kan een ecologische controle bij aanvang van de werkzaamheden dienen voor het waarborgen dat er geen broedgevallen verstoord worden. Tevens dienen broedgevallen voorkomen te worden die de doorgang van de werkzaamheden zouden kunnen hinderen (verstoringszone). Deze maatregelen staan beschreven in paragraaf 5.1.

Vleermuizen
Er worden geen verblijven in het gebied verwacht die een negatief effect zullen ondervinden van de geplande ingrepen. Er kunnen echter wel verblijven in de (ruime) omgeving aanwezig zijn van soorten als laatvlieger, gewone- en ruige dwergvleermuis, watervleermuis, meervleermuis en gewone grootoorvleermuis.

Vliegroutes van vleermuizen kunnen mogelijk langs de bomenrij in het oosten van het plangebied en ter hoogte van de bebouwing in en rondom het plangebied worden verwacht. Echter wordt deze functionaliteit niet blijvend aangetast waardoor er geen vliegroutes verloren gaan.

Het gebruik van het gebied door foeragerende vleermuizen is zeer waarschijnlijk. De aanwezigheid van bomen trekt insecten aan. Het gebied zal dan ook als foerageergebied moeten worden aangemerkt. Deze functie gaat door de geplande werkzaamheden echter niet verloren.

Vleermuizen zijn gevoelig voor verlichting op verblijven, vliegroutes en foerageergebied. Eventuele overlast door verlichting is te mitigeren door de verlichting af te draaien van potentiële verblijven, vliegroutes en/of foerageergebied en/of door amberkleurige verlichting te gebruiken. Deze maatregelen staan beschreven in paragraaf 5.2.

Zoogdieren; waterspitsmuis
In de te vergraven watergangen kan waterspitmuis aanwezig zijn. In de nieuwe situatie wordt er veel meer geschikt leefgebied aangeboden voor deze potentieel aanwezige soort. De te vergraven oever moet dan vooraf wel vrij zijn van waterspitsmuizen. Dit kan gebeuren door het, ruim voor de start van de graafwerkzaamheden, maaien van de oever. Deze oevers zijn momenteel als geschoond en kort. Als deze kort gehouden worden, zullen hier geen waterspitsmuizen aanwezig zijn ten tijde van de werkzaamheden. Deze maatregelen staan beschreven in paragraaf 5.3.

Amfibieën en vissen
Binnen het plangebied wordt een nieuwe watergang aangelegd welke wordt verbonden met bestaande watergangen. De aansluiting zal plaatselijk een kleine verstoring opleveren in de bestaande watergang. In het plangebied worden geen beschermde soorten amfibieën of vissen verwacht. Wel komen er in alle waarschijnlijkheid meer algemene soorten voor. Voor deze soorten geldt de zorgplicht.

5 Mitigerende maatregelen

In dit hoofdstuk worden de vervolgmaatregelen beschreven voor de soorten waarvan in hoofdstuk 4 is bepaald dat deze mogelijk een effect bemerken van de geplande ingreep. Deze vervolgmaatregel kan bestaan uit het uitvoeren van nader onderzoek om de aanwezigheid te bevestigen of uit te sluiten. Maar de vervolgmaatregel kan ook aangeven dat er een aanvraag voor een ontheffing op de verbodsbepalingen in de Wet natuurbescherming benodigd is. Er kan ook een lijst met mitigerende maatregelen staan aangegeven, waarbij de ingreep uitgevoerd kan worden zonder een ontheffing. Indien de ingreep zonder enig nader onderzoek, mitigatie of ontheffingsaanvraag uitgevoerd kan worden, wordt dat in dit hoofdstuk vermeld.

Soortgroep	Soort(en)	Bescherming	Aanwezig	Vervolgactie
Vogels	(broed-)	-	potentieel	mitigatie, zie 5.1
Vleermuizen	(vliegroutes en foerageergebieden)	HR	potentieel	mitigatie, zie 5.2
Overige zoogdieren	Waterspitsmuis	3.10	potentieel	mitigatie, zie 5.3

tabel 2. Soort(groep)en van de Wet natuurbescherming waarvoor een vervolgactie benodigd is.

5.1 Broedvogels; mitigatie

De werkzaamheden worden, zoals gepland, buiten het broedseizoen uitgevoerd. Als er ten tijde van de beoogde start van de werkzaamheden toch vogels in, of binnen de verstoringszone van het plangebied broeden, kunnen de werkzaamheden ter plaatse geen doorgang vinden totdat de jongen zijn uitgevlogen. Voor de wet is er geen verschil tussen broedvogels gemaakt. Alle broedvogels zijn beschermd gedurende hun voortplantingsperiode. Dit kan voor bijvoorbeeld boerenzwaluwen duren van april t/m oktober. Het is niet mogelijk om een ontheffing te verkrijgen voor het verstoren en verjagen van broedende vogels.

<u>Indien binnen het broedseizoen gewerkt moet worden:</u>

1. Voordat met de werkzaamheden begonnen wordt, dient door een ecologisch deskundig persoon, op het gebied van vogels, gecontroleerd te worden of er op het moment van de start geen broedgevallen aanwezig zijn, die verstoord kunnen worden door de werkzaamheden.

5.2 Vleermuizen; mitigatie

Het plangebied kan in gebruik zijn als vliegroute en foerageergebied voor vleermuizen. In de (ruime) omgeving van het plangebied kunnen zich vleermuisverblijven bevinden. Er zijn geen gegevens bekend van de aanwezigheid van soorten en het exacte gebruik van het plangebied. Er kan derhalve niet worden aangenomen dat het gebied geen essentiële vliegroutes bevat en geen essentieel foerageergebied is. Er moet tijdens én na de werkzaamheden rekening gehouden worden met het vermijden van extra lichtoverlast op potentiële foerageergebieden.

<u>Indien er licht gevoerd wordt na zonsondergang en voor zonsopkomst geldt:</u>

1. Extra lichtoverlast tijdens de werkzaamheden moet worden voorkomen, door buiten werktijden om zo weinig mogelijk verlichting te gebruiken.
2. Indien om beveiliging redenen 's nachts verlichting moet blijven bestaan, heeft de kleur amber de voorkeur boven wit of groen licht.

5.3 Overige zoogdieren; mitigatie

De te vergraven watergangen dienen vrijgemaakt te worden en vrij te blijven van beschuttende begroeiing.

Voordat de oevers van de huidige watergangen vergraven worden dient:

1. De oever, zeker een week voor de graafwerkzaamheden, kort gemaaid te worden en kort gemaaid te blijven.

6 Conclusie

De opdrachtgever is voornemens nieuwe bebouwing aan te brengen. Hiervoor wordt de bestaande stalen berging verwijderd en zullen er tijdelijke bouwwerkzaamheden plaatsvinden. De planning van de werkzaamheden is dat deze starten rond september 2019 en afgerond zullen zijn in maart 2020. De werkzaamheden zullen geen negatief effect hebben op beschermde diersoorten, mits de werkzaamheden in de geplande periode worden uitgevoerd en de mitigerende maatregelen worden getroffen uit hoofdstuk 5.

Jubbega, september 2018
John Melis ecologie

Geraadpleegde bronnen

- Nationale Database Flora en Fauna (NDFF), via eigen aansluiting van JM ecologie (lid NGB).
- Melis, J., 2012. Zoogdieratlas.nl Werkatlas Zoogdieren van Friesland. Zoogdiervereniging, Nijmegen.
- Melis, J. & M. Koopmans, 2015. Fiskatlas Fryslân, verspreiding en ecologie van zoetwatervissen in Friesland in de periode 1900 t/m 2014. Bornmeer, Gorredijk.
- De Boer, E.P. *et al*, 2014. Libellenrijk Fryslân, mei ljochtsjende wjukken oer it wetter. Bureau FaunaX, Gorredijk.
- SOVON Vogelonderzoek Nederland 2002. Atlas van de Nederlandse broedvogels 1998-2000. SOVON, Naturalis, KNNV Uitgeverij & EIS-Nederland, Leiden.
- Creemers, Raymond C.M. & Jeroen J.C.W. van Delft, 2009. De amfibieën en reptielen van Nederland. RAVON, Naturalis, KNNV Uitgeverij & EIS-Nederland, Leiden.
- FLORON 2011. Nieuwe Atlas van de Nederlandse flora. Stichting FLORON, Nijmegen.
- Goedgekeurde Gedragscode Flora- en faunawet voor waterschappen, versie 6 februari 2012.
- Vleermuisprotocol 2017, Netwerk Groene Bureaus (NGB).

www.google.com
www.nederlandsesoorten.nl
www.ravon.nl
www.zoogdiervereniging.nl
www.vleermuizenindestad.nl
www.bomengids.nl
www.floron.nl
wetten.overheid.nl
www.frysland.frl
www.sovon.nl
www.rijksoverheid.nl
www.vleermuis.net
www.dasenboom.nl
www.wilde-planten.nl
www.rvo.nl
www.verspreidingsatlas.nl

Gemeente Leeuwarden

Besluitvorming (raad)

Dossiernummer	1253
Extern Zaak ID	Z233854-2021
Vertrouwelijk	Nee
Vergaderdatum	2 juni 2021
Agendapunt	4.1
Omschrijving	Raadsvoorstel Rangorde prijsvraag Zalen Schaaf
Eigenaar	Jansen, Jan Willem
Portefeuillehouder	Hein de Haan

Bijlagen
Raadsvoorstel vaststellen rangorde inschrijvingen prijsvraag Zalen Schaaf
Rapport selectiecommissie prijsvraag Zalen Schaaf
Vertrouwelijke bijlagen bij Inschrijving Agora
Brief van Stichting Speelmanskwartier over de Prijsvraag Zalen Schaaf (NB! De overige reeds bekende inspraak reacties kunt u bij de politieke dialoog d.d. 17-05-21)nalezen

Geagendeerd	**Vergaderdatum**
Collegevergadering	13 april 2021
Politieke Dialoog Raadzaal	17 mei 2021
Besluitvorming (raad)	**2 juni 2021**

Toelichting

Als vervolg op de door de raad vastgestelde 1e aanpassing van de visie Speelmanskwartier is er een prijsvraag voor Zalen Schaaf uitgeschreven. Op deze prijsvraag zijn drie geldige inschrijvingen binnengekomen. Deze zijn door de selectiecommissie beoordeeld vanuit vakinhoud. Uitkomst van deze beoordeling is vastgelegd in het juryrapport. De drie inschrijvers hebben vervolgens hun inschrijvingen op 2 maart gepresenteerd aan raadsleden en omwonenden. Op basis van het juryrapport en de bijeenkomst stelt het college de gemeenteraad voor om het advies van de jury inzake de rangorde van de inschrijvingen te volgen.

Voorgesteld besluit

1. Aan de gemeenteraad voor te stellen om de rangorde voor de inschrijvingen van de prijsvraag Zalen Schaaf vast te stellen conform het advies van de selectiecommissie prijsvraag Zalen Schaaf.

(Collegebesluit 6 april 2021)

Gemeente Leeuwarden

Besluit

Het geamendeerde besluit

De gemeenteraad besluit om de rangorde voor de inschrijvingen van de prijsvraag Zalen Schaaf vast te stellen als volgt:

1. Agora
2. Zalen Schaaf blijft! In beweging
3. Herontwikkeling Speelmanskwartier”

Toelichting

Stemverklaringen
VVD: De fractie blijft bij het eerder ingenomen standpunt en stemt tegen het concept geamendeerde raadsbesluit.
Lijst058: De fractie beschouwt het plan Schaaf blijft in beweging als het enige juiste plan en stemt tegen het concept geamendeerde raadsbesluit
FNP: De fractie blijft bij het standpunt dat Schaaf blijft in beweging het beste plan is en stemt tegen het concept geamendeerde raadsbesluit
GBL: De fractie heeft in de politieke dialoog gemeld dat zij voor het collegevoorstel zou stemmen als het amendement Zalen Schaaf blijft in beweging niet aangenomen zou worden. Nu het concept raadsbesluit is gewijzigd door het aangenomen amendement Agora, zal de fractie tegen het concept geamendeerde raadsbesluit stemmen.

Oldehoofsterkerkhof 2
Postbus 21000
8900 JA Leeuwarden
Telefoon 14058

Gemeente Leeuwarden

Raadsvoorstel

Vaststellen rangorde Inschrijvingen Prijsvraag Zalen Schaaf
Zaaknummer: Z233854-2021

Aan de gemeenteraad.

Inleiding
Op 16 september 2020 heeft uw raad de 1e aanpassing van de visie Speelmanskwartier vastgesteld. Met deze aanpassing van de visie is ook de leidraad voor de Prijsvraag van Zalen Schaaf aangepast. De aangepaste leidraad is op 23 oktober 2020 gepubliceerd. Op 16 december 2020 sloot de uiterste termijn voor het indienen van de Inschrijvingen voor koop dan wel huur van Zalen Schaaf.

Op 20 januari jl. heeft de selectiecommissie, conform leidraad, de Inschrijvingen beoordeeld. doelstelling was om te komen tot een selectie van minimaal 3 en maximaal 6 Inschrijvingen. De geselecteerde inschrijvers zijn in de gelegenheid gesteld om een presentatie voor raadsleden en omwonenden te houden. De selectiecommissie heeft vanuit vakinhoud de drie Inschrijvingen beoordeeld: de uitkomst hiervan is verwoord in het juryrapport. Met het opstellen van het juryrapport en het daaropvolgend uitnodigen van de Inschrijvers is de selectiefase van de Prijsvraag afgerond.

Op dinsdag 2 maart jl. hebben de Inschrijvers online een presentatie gegeven aan raadsleden en omwonenden. In aanloop naar en tijdens de presentatie was er de mogelijkheid tot het stellen van vragen. Op basis van het juryrapport en de (reacties op de) presentaties wordt, conform procedure leidraad, de rangorde door ons college aan uw raad voorgesteld. De vastgestelde volgorde is bepalend voor het vervolg om tot daadwerkelijke invulling van de locatie te komen. Het vaststellen van de rangorde door uw raad is, zoals aangegeven in de leidraad, gelijk de voorlopige uitslag van de Prijsvraag.

Inschrijvingen en juryrapport
Op de Prijsvraag Zalen Schaaf zijn drie geldige Inschrijvingen binnengekomen. Allen hebben vanuit een geheel eigen unieke invalshoek een (koop)voorstel ingediend. Allen gaan uit van koop voor een bedrag van €400.000,-. Alle Inschrijvingen gaan uit van wonen/verblijven aan de straatzijde.
Deze opzet is de basis voor de exploitatie van het complex met de gewenste sociaal maatschappelijke en/of culturele invulling.
De selectiecommissie heeft vanuit vakinhoud samenvattend (zoals aangegeven in het juryrapport) het volgende oordeel gegeven:

1. **Herontwikkeling Speelmanskwartier**
“Het is een zeer aansprekend ruimtelijk plan, heeft oog voor de monumentale waarde, is een optimalisatie van het ruimtegebruik en betekent een kwalitatieve opwaardering van het Speelmanskwartier.”

2. **Zalen Schaaf blijft! in beweging**
“Het plan is een voortzetting van de bestaande invulling aangevuld met een nieuw perspectief. Het is echter niet duidelijk of dit tot haalbare plannen leidt.”

3. **Agora**
"Het plan bevat veel enthousiasme en creativiteit. De vraag is echter of Zalen Schaaf de meeste geschikte plek is voor de aangegeven invulling. Daarnaast dient het plan verder geconcretiseerd te worden."

Presentaties
De presentaties verduidelijkten de Inschrijvingen op de volgende wijze;

Herontwikkeling Speelmanskwartier:
Bij dit plan is op schaalniveau van buiten naar binnen gekeken: het Speelmanskwartier wordt als geheel ontwikkeld. Het opwaarderen van het woonklimaat en het terugbrengen van de sfeer in de omgeving door het herstel van oude elementen en het toegankelijk maken van de gemeenschappelijk tuin. Een goede vastgoedexploitatie biedt financiële ruimte voor een toekomstbestendige sociaal maatschappelijke en/of culturele invulling van de zalen. Aan de zaal worden betaalbare ateliers toegevoegd die een constante dagbezetting hebben waardoor de zaal in de avonduren gebruikt kan worden voor sociaal maatschappelijke en/of culturele doeleinden zonder grote financiële drempel. De Inschrijver wil met de kwalitatieve aanpak van het gehele gebied en de aanpassing van de omvang van de zaal en dus ook de activiteiten die er plaatsvinden, de leefbaarheid van de omgeving vergroten. Deze voorgestelde nieuwe invulling houdt rekening met de beperking van de omgeving en zorgt tegelijkertijd voor een passende levendigheid/bedrijvigheid in het gebied.

Zalen Schaaf blijft! in beweging:
Doelstelling is het realiseren van een belevingstheater met voornamelijk langlopende eigen producties. Met dit plan worden de familie entertainment bedrijven van De Jong en BHE music samengevoegd/onder een dak gebracht. Het belevingstheater moet Leeuwarden nationaal/internationaal op de kaart zetten. De omvang van het theater maakt het volgens Inschrijvers mogelijk om grote producties te huisvesten; dit is volgens hen uniek in Noord Nederland. Men wil een laagdrempelig theater zijn waar eerlijke prijzen worden gehanteerd en talent wordt geïnspireerd om zich verder te ontwikkelen.
De Inschrijver wil de meerwaarde voor de directe omgeving invullen door verbinding te zoeken met de buurt en hen te betrekken bij de verdere planvorming. Dit moet echter verder nog worden ingevuld. Inschrijver denkt de (verkeers-) overlast die kan ontstaan door de aangegeven programmering te reduceren door invulling met langlopende producties en goede afspraken te maken met parkeergarages en een logistieke hub buiten het centrum te creëren. Inschrijver presenteerde daarnaast het bouwtechnisch- en financiële team.

Agora:
Een breed gedragen plan voor een sociaal-maatschappelijke en culturele invulling, gezamenlijk opgesteld door diverse organisaties uit verschillende domeinen, waarbij de mens centraal staat. Door dit brede draagvlak kunnen de verschillende activiteiten naast elkaar plaatsvinden. Verbinding met de buurt wordt o.a. gezocht door het organiseren van laagdrempelige activiteiten. De aangegeven sociaal-maatschappelijke invulling zal volgens Inschrijver een 'boost' geven voor het gehele Speelmanskwartier. Overlast voor de omgeving wordt beperkt door het reduceren van het aantal grote evenementen in de avonduren Daarnaast wordt ingezet op een actief

parkeerbeleid, fietshosts, actieve communicatie rondom de beperkingen voor parkeren voor bezoekers en bevoorrading. De inkomsten vanuit Boel, waarmee een langdurige relatie wordt aangegaan, vormen een solide basis voor de exploitatie van de Agora. De toelichting door Inschrijver verduidelijkt de plannen voor de invulling van het woongedeelte en de bouwkundige- en installatietechnische aanpak.

Rangorde/Beoordeling Inschrijvingen
In het raadsvoorstel voor het vaststellen van de 1e aanpassing visie Speelmanskwartier is aangegeven dat gebouwcomplex Zalen Schaaf gehandhaafd dient te worden en dat met de Prijsvraag wordt gezocht naar "Een sociaal maatschappelijke of culturele invulling voor zowel overdag als 's avonds". "Een multifunctionele invulling van Zalen Schaaf die een meerwaarde voor Speelmanskwartier als de gemeente oplevert". Rekening houdend met de beperking van de omgeving.

De drie geldige Inschrijvingen hebben allen op unieke wijze invulling gegeven aan bovengenoemde en voldoen aan de gestelde voorwaarden. Voorgesteld wordt om op basis van het juryrapport en toelichting door de presentaties de onderstaande rangorde conform juryrapport vast te stellen:

1. Herontwikkeling Speelmanskwartier
2. Zalen Schaaf blijft! In beweging
3. Agora.

De toelichting op de rangorde is aangegeven in het juryrapport.

Financiën
In de uitvraag is aangegeven dat, in geval van verkoop, er een minimale verkoopopbrengst noodzakelijk is van €400.000,- Bij een lagere opbrengst zullen aanvullende middelen beschikbaar gesteld moeten worden.
Omdat alle Inschrijvingen uitgaan van koop voor een bedrag van €400.000,- is deze minimale verkoopopbrengst gegarandeerd.
Zoals reeds aangegeven in het raadsvoorstel voor de 1e aanpassing van de visie Speelmanskwartier is dit een reële opbrengst gezien de complexiteit en de staat van het complex maar ligt dit lager dan de boekwaarde (ca. €510.000,-). Dit betekent dat een deel van de boekwaarde afgeboekt moet worden. Deze kosten, van € 110.000, worden ten laste gebracht van de reserve grondexploitatie aangezien dit pand destijds is aangekocht als strategische locatie binnen het grondbedrijf.

Vervolgacties
Het door uw raad vaststellen van de rangorde betekent de voorlopige uitslag van de Prijsvraag. Bij geen bezwaar van Inschrijvers tegen de voorlopige uitslag, zal na de bezwaartermijn de uitslag definitief worden vastgesteld. Hierna wordt het verificatiegesprek met de Inschrijver hoogst in rangorde opgestart. Dit verificatiegesprek moet leiden tot een concrete afspraak over de definitieve invulling (en dus verdere concretisering van de Inschrijving) en uiteindelijk het afsluiten van de koopovereenkomst.
Mochten er geen concrete afspraken worden gemaakt dan wordt het gesprek aangegaan met de eerstvolgende in rangorde.
Na het sluiten van de overeenkomst zal de koper haar plannen verder uitwerken om te komen tot een omgevingsvergunningaanvraag om uitvoering

van het plan te kunnen starten. Verantwoordelijkheid voor aanvragen omgevingsvergunning en uitvoering ligt bij de koper.

Leeuwarden, 6 april 2021,

burgemeester en wethouders van Leeuwarden,

burgemeester.

secretaris.

**Dit document is rechtsgeldig digitaal ondertekend.*

Rapport selectiecommissie Prijsvraag Zalen Schaaf

d.d. 28-01-2021

Inschrijvingen

Op de Prijsvraag Zalen Schaaf zijn een viertal Inschrijvingen binnengekomen. Bij toetsing van de Inschrijvingen conform “Leidraad Prijsvraag Zalen Schaaf” d.d. 23-10-2020 is gebleken dat 1 Inschrijving niet voldeed aan de gestelde randvoorwaarden. Deze Inschrijving is uitgesloten voor verdere deelname aan de Prijsvraag.

De drie Inschrijvingen die voldoen aan de gestelde voorwaarden en daarmee in aanmerking komen voor verdere beoordeling zijn:

- Herontwikkeling Speelmanskwartier Prijsvraag Zalen Schaaf, Inschrijver Ontwikkelingsmaatschappij Turfmarkt B.V.
- Zalen Schaaf Leeuwarden Zalen Schaaf blijft! *In beweging,* Inschrijver Mata Hari B.V. i.o.
- Agora herbestemmingsplan Zalen Schaaf, Inschrijver Mydomo B.V.

Selectiecommissie

Op 21 januari is de selectiecommissie bijeengekomen om tot een integraal totaaloordeel te komen van bovengenoemde Inschrijvingen.

Aanwezigen selectiecommissie:

- Willem Smink, onafhankelijk voorzitter (extern)
- Loes Oudenaarde, stedenbouwkundige supervisor
- Robert Bangma, cultuurdeskundige (extern)
- Rob Reichardt, lid bewonerscommissie (extern)
- Lolke Lindeboom, adviseur Vastgoed.

Aanwezig voor verslaglegging:

- Jan-Willem Jansen, projectleider Gebiedszaken

Beoordeling Selectiecommissie

De selectiecommissie heeft de Inschrijvingen op basis van de in de leidraad beschreven selectiecriteria beoordeeld. De geselecteerden Inschrijvingen krijgen de gelegenheid om een presentatie te geven voor raadsleden en bewoners. Onderstaand het integrale totaaloordeel van de commissie.

Algemeen

Alle geldige Inschrijvingen gaan uit van koop. Daarnaast is de inschrijfsom van alle Inschrijvingen gelijk: €400.000,-.

1. Herontwikkeling Speelmanskwartier Prijsvraag Zalen Schaaf

- Originaliteit:

  Het plan is een verassende opwaardering van het Speelmanskwartier: optimalisatie van het ruimtegebruik en aandacht voor monumentale waarde. Het plan kiest, ten opzichte van het huidige gebruik, voor een geheel eigen originele andere invulling van Zalen Schaaf.

- Geschiktheid voorgestelde functies:

  Door het toevoegen van wonen aan straatzijde en het nadruk leggen op het daggebruik van de Zalen en het afslanken van activiteiten en programmering wordt de overlast voor de omgeving beperkt, maar blijft de levendigheid gewaarborgd en wordt er een bijdrage geleverd aan het functioneren van de binnenstad als geheel.

- Meerwaarde aangedragen functies:

  Zoals aangegeven onder de bovengenoemde criteria is de voorgestelde invulling een opwaardering van het Speelmanskwartier. Daarnaast is het nieuwe groene binnengebied een mooie toevoeging voor bewoners en bezoeker van de binnenstad.

- Aansprekendheid

  De verwachting is dat de gekozen kwalitatieve opwaardering van Speelmanskwartier op waardering kan reken van bewoners en bezoekers van de binnenstad. De invulling van de culturele en maatschappelijke functies moet echter nog verder worden uitgewerkt.

- (Financiële) haalbaarheid

  Het uitwerkingsniveau van het ingediende plan, de betrokken professionele partijen, en het toevoegen van woningen als dragers van het plan zorgt voor veel vertrouwen in de haalbaarheid van het plan.

- Capaciteit en deskundigheid

  Betrokken partijen zijn deskundig, hebben kennis van het gebied en hebben met de Inschrijving een kwalitatief hoogwaardig voorstel gedaan.

Eindoordeel:

Het een is zeer aansprekend ruimtelijk plan, heeft oog voor de monumentale waarde, is een optimalisatie van het ruimtegebruik en betekent een kwalitatieve opwaardering van het Speelmanskwartier. **Cijfer 7,5.**

2. Zalen Schaaf Leeuwarden Zalen Schaaf blijft! In beweging.

- Originaliteit:

  Het plan borduurt, met beperkte aanpassing door toevoeging van de theaterproducties, vooral voort op de bestaande invulling. De toevoeging tilt het plan niet naar een hoger niveau en daarmee is de originaliteit zeer beperkt.

- Geschiktheid voorgestelde functies:

  De voorgestelde functies zijn geschikt voor het pand omdat het voortborduurt op het huidige gebruik. De toegevoegde theaterproducties zijn passend voor een theaterzaal.

- Meerwaarde aangedragen functies:

  De aangedragen functies leveren voor de stad/gemeente een zekere culturele bijdrage. De meerwaarde voor de buurt lijkt in de plannen ondergeschikt aan deze invulling.

- Aansprekendheid
  De bovenstaande aangegeven culturele waarde van de invulling, voorziet in een publieke behoefte.

- (Financiële) haalbaarheid
  Het plan lijkt een solide basis te hebben echter de logistieke beperkingen van de locatie maken dat de maximale exploitatie van de bestaande en toegevoegde functies niet haalbaar lijkt.

- Capaciteit en deskundigheid
  Betrokken team heeft ervaring en is deskundig.

Eindoordeel:

Het plan is een voortzetting van de bestaande invulling aangevuld met een nieuw perspectief. Het is echter niet duidelijke of dit tot haalbare plannen leidt. **Cijfer 6,5.**

3. Agora herbestemmingsplan Zalen Schaaf.

- Originaliteit:
  De plannen zijn enthousiast, omvangrijk en divers. De vraag is wat de haalbaarheid en toekomstbestendigheid is.

- Geschiktheid voorgestelde functies:
  De voorgestelde functies maken optimaal gebruik van het pand en zijn individueel passend. Niet duidelijk is hoe deze veelheid aan functies naast elkaar kan functioneren. Door de hoeveelheid neemt de druk op de omgeving toe. Gezien de beperkingen van de omgeving is de invulling minder geschikt voor de locatie.

- Meerwaarde aangedragen functies:
  De invulling heeft een zekere culturele en maatschappelijk meerwaarde voor de stad. Het is echter de vraag in hoeverre de functie toekomstig bestendig is. De meerwaarde voor de directe omgeving lijkt beperkt te zijn; wellicht passen de gekozen functies beter in een andere omgeving.

- Aansprekendheid
  Doordat het plan voorziet in een bepaalde culture en maatschappelijke waarde kan het op waardering rekenen van een breder publiek. De invulling moet echter nog verder worden uitgewerkt.

- (Financiële) haalbaarheid
  De veelheid en diversiteit aan plannen zal nog verder uitgewerkt en geconcretiseerd moeten worden alvorens duidelijk wordt of de aangegeven exploitatie realiseerbaar is.

- Capaciteit en deskundigheid
  Het betrokken team heeft voldoende ervaring. Op basis van deze deskundigheid was echter een concretere uitwerking van de plannen verwacht.

Eindoordeel:

Het plan bevat veel enthousiasme en creativiteit. De vraag is echter of Zalen Schaaf de meeste geschikte plek is voor de aangegeven invulling. Daarnaast dient het plan verder geconcretiseerd te worden. **Cijfer 6,0.**

Samenvattend

De selectiecommissie heeft de geldige Inschrijvingen als volgt beoordeeld:

	Inschrijving	**Beoordeling**
1.	Herontwikkeling Speelmanskwartier Prijsvraag Zalen Schaaf, Inschrijver Ontwikkelingsmaatschappij Turfmarkt B.V.	7,5
2.	Zalen Schaaf Leeuwarden Zalen Schaaf blijft! In beweging, Inschrijver Mata Hari B.V. i.o.	6,5
3.	Agora herbestemmingsplan Zalen Schaaf, Inschrijver Mydomo B.V.	6,0

In de leidraad is aangegeven dat de selectiecommissie 3-6 Inschrijvingen selecteert. Er zijn echter in totaal drie geldige Inschrijvingen gedaan. De vertegenwoordigers van deze Inschrijvingen worden daarom allen in de gelegenheid gebracht om een presentatie te geven aan de gemeenteraad en omwonenden.

Aan het College van Burgemeester en Wethouders van de gemeente Leeuwarden
Postbus 21000
8900 JA Leeuwarden

Leeuwarden, 31 mei 2021.

Geacht College,

De omwonenden van Zalen Schaaf zijn het gedoe rond de besluitvorming omtrent het nieuwe gebruik van Breedstraat 48 helemaal zat.

De chaos rond de prijsvraag Zalen Schaaf als sluitstuk van meer dan 10 jaar bestuurlijk en politiek onvermogen heeft ons vertrouwen in een correcte besluitvorming tot een absoluut dieptepunt gebracht. Hoewel ‘wonen’ en ‘bewoners’ centraal staan in de visie en prijsvraag wordt dat door een aantal partijen terzijde gelegd.

Wij constateren dat de plannen “Agora” en “Schaaf blijft in beweging” beide niet binnen het Bestemmingsplan Binnenstad passen. Wethouder Hein de Haan wilde dat in de politieke dialoog van 17 mei j.l. niet ontkennen en verschool zich achter een toetsing met ruimtelijke en planologische aspecten die nog plaats moet vinden.

Wij zullen niet schromen juridische stappen te zetten als de gemeente voornemens is procedures te kiezen die de belangen van omwonenden schaden. Omgevingsvergunning, afwijkingsprocedures of aanpassing van Bestemmingsplan Binnenstad ten gunste van de toekomstige op horeca georiënteerde uitbaters kunnen rekenen op fel verzet.

U kunt een jarenlange vertraging van de opwaardering Speelmanskwartier voorkomen door eerst helderheid te verkrijgen omtrent de ‘passing’ binnen het Bestemmingsplan Binnenstad en alle risico’s m.b.t. procedures en vergunningen die nog moeten worden afgehandeld. De selectiecommissie had dit immers niet als opdracht en heeft dit dan ook niet gedaan. De gemeenteraad blijkt hiertoe niet in staat.

Wij beweren dat “Agora” en “Schaaf blijft in beweging” niet voldoen aan de eisen van ondergeschikte horeca mbt kleinschaligheid en vierkante meters; daarmee niet aan de functionele randvoorwaarden; daarmee niet aan het PvE uit de Leidraad; en daardoor alsnog moeten worden uitgesloten voor de prijsvraag.
Wij nodigen u uit om dit vast te stellen. Dat scheelt de gemeenteraad verder gezichtsverlies.

Met vriendelijke groet,

i.o. Stichting Speelmanskwartier
(In oprichting; voortgekomen uit Werkgroep Speelmanskwartier)
Email: StichtingSpeelmanskwartier@gmail.com

AMENDEMENT

Onderwerp: Vaststellen rangorde inschrijvingen prijsvraag Zalen Schaaf

De raad van de gemeente Leeuwarden in vergadering bijeen op 02 juni 2021;
gelezen het raadsvoorstel inzake Rangorde prijsvraag Zalen Schaaf, agendapunt 4.1

Besluit:
het voorstel als volgt te wijzigen:

De tekst op blad 3. Luidend: "Voorgesteld wordt om op basis van het juryrapport en de toelichting door de presentaties de onderstaande rangorde conform juryrapport vast te stellen:

1. *Herontwikkeling Speelmanskwartier*
2. *Zalen Schaaf blijft! In beweging*
3. *Agora*

De toelichting op de rangorde is aangeven in het juryrapport."

Te vervangen door:
"Voorgesteld wordt de rangorde als volgt vast te stellen:

1. *Agora*
2. *Zalen Schaaf blijft! In beweging*
3. *Herontwikkeling Speelmanskwartier"*

En het betreffende concept-raadsbesluit dienovereenkomstig te wijzigen.

PvdA Leeuwarden — GroenLinks Leeuwarden

Mirka Antolovic — Evert Stellingwerf

Toelichting:

- Het plan Agora en Schaaf Blijft! In beweging geven beide een laagdrempelige culturele en sociaal/maatschappelijke invulling aan Zalen Schaaf;
- Het concept van Agora voorziet in veel kruisbestuiving tussen culturele ondernemers, onderwijs, bedrijfsleven en creëert daarmee omstandigheden voor veel economische en sociale innovatie plaatsvinden
- Het plan Agora voorziet in verschuiving van activiteiten in de dagperiode en levert daarmee een bijdrage leveren aan de levendigheid / leefbaarheid van het Speelmanskwartier
- Het plan Agora voorziet in de huisvesting van jongereninlooppunt Jimmy's en Jong en Ondernemend Fryslân. Voor jongeren is dit een prachtige ontwikkel- en presenteerplek

- Het plan Agora bevat een uitgewerkte exploitatie-opzet, garanties voor de huuropbrengst en een overzicht van de geplande investeringen
- Bij het plan Herontwikkelings Speelmanskwartier wordt de culturele en/of sociaal-maatschappelijke functie van Schaaf tot een minimum beperkt. Van meerwaarde voor heel Leeuwarden is daardoor niet of nauwelijks sprake

AMENDEMENT FNP LJOUWERT OANGEANDE ZALEN SCHAAF

Onderwerp: Vaststellen rangorde inschrijvingen prijsvraag Zalen Schaaf

De raad van de gemeente Leeuwarden in vergadering bijeen op 02 juni 2021;

gelezen het raadsvoorstel inzake Rangorde prijsvraag Zalen Schaaf, agendapunt 4.1

Besluit:

het voorstel als volgt te wijzigen:

De tekst op blad 3. Luidend: "voorgesteld wordt om op basis van het juryrapport en de toelichting door de presentaties de onderstaande rangorde conform juryrapport vast te stellen:

1. *Herontwikkeling Speelmanskwartier*
2. *Zalen Schaaf blijft! In beweging*
3. *Agora*

Te vervangen door:

1- *Zalen Schaaf blijft! In beweging*
2- *Agora*
3- *Herontwikkeling Speelmanskwartier*

En het betreffende concept-raadsbesluit dienovereenkomstig te wijzigen.

Namens de fracties van de FNP, Gemeentebelangen Leeuwarden en Lijst 058

Ondertekening en naam: *Jan-Willem Tuininga, Gijs Jacobse en David Hoekstra*

Toelichting:

Bij de uitschrijving van de prijsvraag was behoud van Zalen Schaaf het uitgangspunt. Gezocht werd naar plannen met een culturele en/of sociaal-maatschappelijk invulling met een

meerwaarde voor Leeuwarden en de wijk. Enige aanpassingen aan het gebouw waren daarbij mogelijk.

Indieners van dit amendement zijn van mening:

- Dat het voorstel Herontwikkeling Speelmanskwartier uitgaat van een ontwikkeling waarbij niet langer sprake is van enige aanpassingen maar van een flinke herontwikkeling en functieverandering. Daarnaast is de (toekomstige) culturele en/of sociaal-maatschappelijke functie van Schaaf in het voorstel van Herontwikkeling Speelmanskwartier zeer beperkt
- Dat de plannen van de inschrijvers Zalen Schaaf blijft! In beweging en Agora beide passend zijn als het gaat om het uitgangspunt van behoud van Zalen Schaaf en de culturele en/of sociaal maatschappelijke invulling
- Waarbij de inschrijver Zalen Schaaf blijft! In beweging het pand het minst aantast.
- Er onder (een grote groep van) de bevolking steun is voor Zalen Schaaf blijft! In beweging
- De beoogde programmering van Zalen Schaaf blijft! In beweging uitstekend aansluit bij de Legacy van LF2028.

FNP Ljouwert	Gemeentebelangen Leeuwarden	Lijst 058
Jan-Willem Tuininga	Gijs Jacobse	David Hoekstra

Motie: ‘Ieder kind verdient een goed ontbijt’

De raad van de gemeente Leeuwarden, in vergadering bijeen op 02-06-2020, behandelende ‘Motie vreemd aan de orde van de dag’;

Overwegende dat;

- De Buurvrouw & BuurvrouwBus een initiatief wil starten om voor kinderen, die zonder goed ontbijt naar school gaan vanwege armoede of andere problematiek, een ontbijtpakket te regelen en dit bij scholen af te leveren: De OntbijtBuurvrouw
- De Buurvrouw & BuurvrouwBus een grasroot project is en ‘van onderop’ ontstaan is uit de legacy van Culturele Hoofdstad 2018.[1]
- De Buurvrouw& BuurvrouwBus een beweging is en absoluut geen organisatie, stichting of vereniging. Alles komt uit en gaat naar de mienskip.
- De beweging vanuit diverse Social Development Goals (SDG 1,2, 3,4 en 10) opereert en waar dit college zich ook aan heeft gecommitteerd.[2]
- Wij vertrouwen op de eigen kracht van de mensen en dit initiatief van de Buurvrouw & Buurvrouwbus hier op aansluit. De Buurvrouw creëert haar eigen netwerk en mogelijkheden binnen het systeem van de mienskip.
- Wij gelijkwaardige kansen voor ieder kind willen creëren en dit initiatief daarbij helpt.

Constaterende dat;

- In Leeuwarden ongeveer 1 op de 10 huishoudens (5630 huishoudens) onder de armoedegrens valt. (Armoedemonitor Leeuwarden 2020)
- In Leeuwarden 1 op de 13 kinderen (1715 kinderen) opgroeit in een huishouden dat onder de armoedegrens valt. (Armoedemonitor Leeuwarden 2020)
- De Buurvrouw & Buurvrouwbus al twee ‘Ontbijtbuurvrouwen’ gevonden heeft om dit initiatief te starten en te coördineren.

- De Buurvrouw & Buurvrouwbus onafhankelijk wil zijn van subsidies en dit bedrag ook ziet als een aanjaagbudget waardoor de gemeenschap dit uiteindelijk zelf gaat financieren/sponsoren.

Verzoekt het college:

- Eenmalig een bedrag van 2000 euro uit het ISI beschikbaar te stellen aan de Buurvrouw & BuurvrouwBus als aanjaagbudget voor dit initiatief.
- In overleg te gaan met de Buurvrouw & BuurvrouwBus om deze financiering zo vorm te geven dat het past bij de filosofie van de Buurvrouw & BuurvrouwBus.

Johan Magré	Otto van der Galiën	Lydia van Santen	Abel Reitsma
D66 Leeuwarden	Lijst058	PvdA	CDA

Petra Vlutters

GroenLinks Leeuwarden

[1] **http://sdgnetwurk.frl/duurzame-steden-en-gemeenschappen/buurvrouw-en-buurvrouw-bus/ (Geraadpleegd op 27-04-2020)**

[2] **http://sdgnetwurk.frl/ (Geraadpleegd op 27-04-2020)**

Motie Gezondheidsaspecten Vliegbasis

De raad bijeen op 2 juni 2021, gehoord de beraadslaging,

Constaterende

- Dat door de introductie van de JSF (F35) het aantal klachten rondom de vliegbasis stevig is toegenomen [1]
- Is gebleken dat de JSF een hoger geluidsniveau heeft dan verwacht en dat dit gevolgen kan hebben voor het aantal vliegbewegingen in een jaar [2]
- Geluidscontouren geen bescherming geven tegen pieklawaai en vliegtuigen op hoogte
- De vliegbasis tot op heden geen natuurwetvergunning heeft en werkt met verouderde milieuvergunning (2001), waardoor de bescherming van de natuur en de volksgezondheid onvoldoende is geregeld
- Gemeente Leeuwarden wettelijk adviseur is en deelneemt aan de Commissie Overleg, Voorlichting en Milieu (COVM)

Overwegende

- Dat een vliegbasis door de geluidsbelastingen de uitstoot van diverse stoffen effect heeft op de gezondheid en het welzijn van de inwoners in de omgeving [3]
- Het in stand houden van een gezonde en veilige fysieke leefomgeving een centrale doelstelling vormt van de nieuwe Omgevingswet en daardoor een groter gewicht krijgt bij afweging over vergunningen

Tevens overwegende

- Dat het aantal F35's op Vliegbasis Leeuwarden op korte termijn nog gaat toenemen doordat de F16's worden vervangen
- Er voornemens zijn om extra F-35-vliegtuigen aan te schaffen

---

[1] https://frieschdagblad.nl/2020/10/29/meer-klachten-sinds-komst-van-straaljager-f-35-naar-leeuwarden

[2] https://eenvandaag.avrotros.nl/item/domper-voor-defensie-jsf-maakt-veel-meer-herrie-dan-verwacht-wat-gevolgen-kan-hebben-voor-het-aantal-vluchten/

[3] Dit blijkt uit verschillende onderzoeken van het RIVM en de WHO. Denk hierbij aan factoren als stress, slaapverstoring, daarmee gemoeide hart- en vaatproblemen, psychosociale effecten en invloed op leerprestaties van kinderen

- In de ontwerp-Voorkeursbeslissing Luchtruimherziening wordt voorgesteld om het bestaande militaire oefengebied in het noorden van Nederland uit te breiden om met gevechtsvliegtuigen zoals de F-35 te kunnen oefenen [4]
- De geluidsbelasting en gezondheidsimpact van de vliegbewegingen hierdoor op de korte en lange termijn verder kunnen toenemen

Spreekt uit

- Dat de extra geluidsproductie van de JSF niet ten koste mag gaan van de gezondheid van de inwoners die wonen in de omgeving van de vliegbasis

Verzoekt het college

- Om bij de advisering over vergunningsaanvragen van de basis bijzondere aandacht te besteden aan het aspect volksgezondheid en het bevoegd gezag te verzoeken om de gezondheidseffecten te betrekken bij de besluitvorming over de vergunning
- Bij de vergaderingen van COVM en bij de Minister van Defensie aan te dringen op het hanteren van de volgende uitgangspunten voor de kortere termijn:
    - Het verder optimaliseren van het vliegpatroon bij landen en opstijgen op een wijze waarbij de overlast wordt gereduceerd
    - De schil van de (eind 80-er/begin 90-er jaren) geïsoleerde woningen te (laten) controleren, waar nodig te herstellen en na te gaan of door de geluidskenmerken van JSF aanvullende maatregelen noodzakelijk zijn om geluidsniveau binnen de woningen op het niveau te houden/brengen dat in de regelgeving voor geluid is vastgelegd
    - Een transparante omgang met rapporten inzake geluid, geur en stoffen
- Het initiatief te nemen om samen met betrokken stakeholders (betrokken Ministeries, Provincie Fryslân, GGD Fryslân en eventuele andere relevante partijen) de effecten op de gezondheid inzichtelijk te maken, voor de lange termijn de monitoring van gezondheidseffecten vorm te geven en de gemeenteraad jaarlijks over de voortgang te informeren.

En gaat over tot de orde van de dag,

GroenLinks Leeuwarden	PvdA Leeuwarden	D66 Leeuwarden	CDA Leeuwarden
Evert Stellingwerf	Bauke Aalbers	Johan Magré	Sytse Brouwer
FNP Ljouwert	PvdA	D66	CDA

Lyda Veldstra
FNP

[4] https://www.lc.nl/friesland/Militaire-toestellen-rukken-op-veel-groter-deel-van-Friesland-hoort-straks-overkomende-straaljagers-26353739.html

Gemeente Leeuwarden

Besluitenlijst Besluitvorming (raad)

Datum	02-06-2021
Tijd	19:00 - 23:00
Locatie	Harmonie
Voorzitter	Sybrand Buma
Aanwezigen	Bauke Aalbers, Anneke Adema, Mirka Antolovic, Pim Astro, Jannie Atsma, Mohammed Benmhammed, Andries Bergsma, Harry Bevers, Sietze Bouma, Irene van Breemen van-Schneider, Sytse Brouwer, Julie Bruijnincx, Eline de de Koning, Sander Douma, Otto van der Galiën van der, Caroline de Groot de, David Hoekstra, Lutz Jacobi, Gijs Jacobse, Tonko Jansen, Cem Kaya, Sikko Klaver, Johan Magré, Fokelien van der Meulen van der-Diever, Femke Molenaar, Carlijn Niesink, Anne Nugteren, Abel Reitsma, Frederik Roelof Rijpma, Lydia van Santen van, Petra van der Sloot van der, Evert Stellingwerf, Jan-Willem Tuininga, Lyda Veldstra, Marcel Visser, Dirk Visser, Petra Vlutters en Ursula de Voogd de
Afwezigen	Aaltsje Meinderts

1 Opening en vaststelling agenda

De agenda wordt conform vastgesteld.

2 Vaststellen verslag 28 april 2021

Besluit

De verslagen worden conform vastgesteld. Er zijn geen bemerkingen naar aanleiding hiervan.

3 Hamerstukken

3.1 Zienswijze begroting 2022 VRF

Het DB van de Veiligheidsregio Fryslân heeft de jaarstukken 2020, de eerste wijziging van de begroting 2021 en de begroting 2022-2025 voor het geven van een zienswijze aangeboden aan de gemeenteraad. De zienswijze luidt dat de genoemde stukken ongewijzigd door het Algemeen Bestuur kunnen worden vastgesteld.

Besluit

De gemeenteraad besluit de brief aan de Veiligheidsregio Fryslân met de zienswijze op de jaarstukken 2020, de eerste wijziging van de begroting 2021 en de begroting 2022-2025, vast te stellen.

3.2 Zienswijze begroting 2022 en meerjarenraming 2023-2025 GR de Marrekrite

Het Dagelijks Bestuur van Recreatieschap Marrekrite vraagt in de brief d.d. 18 maart 2022 aan de raden van de deelnemende gemeenten om een zienswijze uit te brengen naar aanleiding van de concept Begroting 2022 en de Meerjarenraming 2023-2025. Het college stelt aan de raad voor om daarvan gebruik te maken en een zienswijze in te dienen.

Besluit

De gemeenteraad besluit om de zienswijze op de concept Begroting 2022 en de Meerjarenraming 2023-2025 van Recreatieschap Marrekrite vast te stellen.

Toelichting

Stemverklaring van de FNP, De fractie stemt in met de zienswijze. De fractie stelt een nadere toelichting van de Marrekrite op het beleid op prijs, in een bijeenkomst van de raad.

3.3 Regionale Energiestrategie Fryslan RES 1.0

Door de regiegroep Regionale Energiestrategie is de Regionale Energiestrategie voorbereid en verzoekt de gemeenten, Provincie en het Wetterskip Fryslân om in te stemmen met het 'RES 1.0'. Het RES 1.0 wordt vóór 1 juli 2021 door de regiegroep RES aangeboden aan het nationale programma RES als onderdeel van de afspraken in het Klimaatakkoord. Het college vraagt de gemeenteraad om de RES 1.0 vast te stellen.

Besluit

De gemeenteraad besluit om de Regionale Energie Strategie Fryslân 1.0 vast te stellen.

Toelichting

Stemverklaring Fractie Lijst058 bij monde van Raadslid Hoekstra stemt in met het voorstel, hij benadrukt het belang van het betrekken van en communicatie met de burgers bij deze besluitvorming en nadere invulling van de plannen. Daarom was het hun voorkeur daar eerder aandacht aan te geven. Daarom zullen zij de procedure nauwkeurig volgen vanuit dit perspectief.
Raadslid Otto van der Galiën onthoudt zich van stemming in verband met zijn functie als bestuurder bij het Wetterskip.

Stemverklaring van de PvdD, De fractie PvdD stemt in met het voorstel en wil de aantekening hierbij dat de fractie kritisch zal zijn op het onderwerp biomassa.

3.4 Ontwerp verklaring van geen bedenkingen (ontwerp vvgb) voor de bouw van 15 recreatieappartementen Leons 11 te Leons

Bij de Gemeente Leeuwarden is een aanvraag omgevingsvergunning ingediend voor de bouw van 15 recreatieappartementen op het adres Leons 11 te Leons. Dit verzoek is in strijd met het ter plekke geldende bestemmingsplan ''Bûtengebiet". Aan dit verzoek kan medewerking worden verleend door af te wijken van het bestemmingsplan waarvoor een verklaring van geen bedenkingen van de gemeenteraad is vereist.

Besluit

De gemeenteraad besluit om een ontwerp verklaring van geen bedenkingen conform artikel 6.5 lid 1 van het Besluit omgevingsrecht vast te stellen voor de bouw van 15 recreatieappartementen op het perceel Leons 11 te Leons voor ter visie legging;

4 Bespreekpunten

4.1 Raadsvoorstel Rangorde prijsvraag Zalen Schaaf

Als vervolg op de door de raad vastgestelde 1e aanpassing van de visie Speelmanskwartier is er een prijsvraag voor Zalen Schaaf uitgeschreven. Op deze prijsvraag zijn drie geldige inschrijvingen binnengekomen. Deze zijn door de selectiecommissie beoordeeld vanuit vakinhoud. Uitkomst van deze beoordeling is vastgelegd in het juryrapport. De drie inschrijvers hebben vervolgens hun inschrijvingen op 2 maart gepresenteerd aan raadsleden en omwonenden. Op basis van het juryrapport en de bijeenkomst stelt het college de gemeenteraad voor om het advies van de jury inzake de rangorde van de inschrijvingen te volgen.

4.1.1 **Amendement PvdA GL Agora**

Besluit

De raad besluit met 26 stemmen voor en 12 stemmen tegen. Tegen stemden de fractie FNP Lijst058 GBL PvdD

Het voorgestelde besluit wordt als volgt gewijzigd:

De rangorde voor de inschrijvingen van de prijsvraag Zalen Schaaf als volgt vast te stell

1. Agora
2. Zalen Schaaf blijft! In beweging
3. Herontwikkeling Speelmanskwartier”

   En het betreffende concept-raadsbesluit dienovereenkomstig te wijzigen.

Toelichting

Stemverklaring

Voorafgaand aan de stemming brengen de fracties van CDA, CU en D66 een stem-verklaring uit waarin zij toelichten waarom zij voor het amendement Agora stemmen.

D66: De eerste keus van de fractie kan niet op een meerderheid van de raad rekenen, de buurt heeft aangegeven in dat geval voorkeur te geven aan Agora. In het belang van de buurt stemt de fractie voor Agora.

CU: De kaarten zijn geschud, de 1e keus heeft geen meerderheid en de fractie heeft eerder aangegeven dàn voor de second best keuze te gaan en stemmen daarom voor Agora zoals ook de second best wens is van de omwonenden.

CDA: de naar voren gebrachte argumenten van de fractie hebben de andere fracties niet kunnen overtuigen. Daarom wordt van de twee overgebleven plannen de minst slechte gekozen en stemt de fractie voor het amendement Agora.

Na het afronden van de beraadslagingen en het afleggen van de voorgaande stem-verklaringen verzoekt raadslid van der Galiën om het heropenen van het debat en een derde termijn.

Na een peiling van het gevoelen van de raad over dit verzoek blijkt dat de raad niet instemt met dit verzoek.

4.1.2 **Amendement FNP GBL Lijst058 Ljouwert Schaaf Blijft in Beweging**

Het ingediende amendement wordt niet in stemming gebracht omdat het verder strekkende amendement Agora als eerste in stemming is gebracht en de raad dat heeft vastgesteld.

4.1

Besluit

Het geamendeerde besluit:
De gemeenteraad besluit om de rangorde voor de inschrijvingen van de prijsvraag Zalen Schaaf vast te stellen als volgt:

1. Agora
2. Zalen Schaaf blijft! In beweging
3. Herontwikkeling Speelmanskwartier"

De raad besluit met 26 stemmen voor en 12 stemmen tegen. Tegen stemden de fracties van VVD, FNP, GBL, Lijst058 en PvdD.

Toelichting

Stemverklaringen
VVD: De fractie blijft bij het eerder ingenomen standpunt en stemt tegen het geamendeerde raadsbesluit.
Lijst058: De fractie beschouwt het plan Schaaf blijft in beweging als het enige juiste plan en stemt tegen het geamendeerde raadsbesluit
FNP: De fractie blijft bij het standpunt dat Schaaf blijft in beweging het beste plan is en stemt tegen het geamendeerde raadsbesluit
GBL: De fractie heeft in de politieke dialoog gemeld dat zij voor het collegevoorstel zou stemmen als het amendement Zalen Schaaf blijft in beweging niet aangenomen zou worden. Nu het concept raadsbesluit is gewijzigd door het aangenomen amendement Agora, zal de fractie tegen het geamendeerde raadsbesluit stemmen.

5 Moties

5.1 Motie buiten de orde: Ieder kind verdient een goed ontbijt

De gemeenteraad *Besluit met algemene stemmen:*

Verzoekt het college:
· Eenmalig een bedrag van 2000 euro uit het ISI beschikbaar te stellen aan de Buurvrouw & BuurvrouwBus als aanjaagbudget voor dit initiatief.
· In overleg te gaan met de Buurvrouw & BuurvrouwBus om deze financiering zo vorm te geven dat het past bij de filosofie van de Buurvrouw & BuurvrouwBus.

5.2 Motie: Vliegbasis

De gemeenteraad besluit met 32 stemmen voor en 6 stemmen tegen

Verzoekt het college

- Om bij de advisering over vergunningsaanvragen van de basis bijzondere aandacht te besteden aan het aspect volksgezondheid en het bevoegd gezag te verzoeken om de gezondheidseffecten te betrekken bij de besluitvorming over de vergunning
- Bij de vergaderingen van COVM en bij de Minister van Defensie aan te dringen op het hanteren van de volgende uitgangspunten voor de kortere termijn:
  o Het verder optimaliseren van het vliegpatroon bij landen en opstijgen op een wijze waarbij de overlast wordt gereduceerd
  o De schil van de (eind 80-er/begin 90-er jaren) geïsoleerde woningen te (laten) controleren, waar nodig te herstellen en na te gaan of door de geluidskenmerken van JSF aanvullende maatregelen noodzakelijk zijn om geluidsniveau binnen de woningen op het niveau te houden/brengen dat in de regelgeving voor geluid is vastgelegd
  o Een transparante omgang met rapporten inzake geluid, geur en stoffen
- Het initiatief te nemen om samen met betrokken stakeholders (betrokken Ministeries, Provincie Fryslân, GGD Fryslân en eventuele andere relevante partijen) de effecten op de gezondheid inzichtelijk te maken, voor de lange termijn de monitoring van gezondheidseffecten vorm te geven en de gemeenteraad jaarlijks over de voortgang te informeren.

6 Voorzitter sluit de vergadering.